

АНТОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЕЗІЇ

ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
„ДНІПРО“

Wondershare
PDFelement

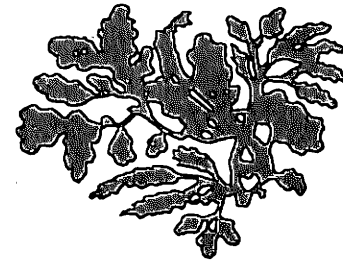
АНТОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЕЗІЇ
В ШЕСТИ
ТОМАХ

ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
„ДНІПРО“

АНТОЛОГІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЕЗІЇ

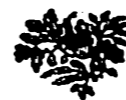
ТОМ ПЕРШИЙ

УКРАЇНСЬКА
ДОЖОВТНЕВА
ПОЕЗІЯ

*Твори поетів
XI-XVIII ст.*

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
„ДНІПРО“
-1984

В том вошли образцы
творчества поэтов XI—XVIII ст.

Читатель найдет
здесь произведения,
начиная с древнейшей
книжной поэзии,
культивировавшейся
во времена Киевской Руси
и заложившей основы
литератур трех братских
восточнославянских народов,
и до становления украинской
культуры в XVI ст.
Самый большой раздел в томе —
поэзия эпохи украинского
Ренессанса и барокко
(XVI—XVIII ст.),
представленная во всем
разнообразии жанров и форм.
Завершает том раздел акростихов.

Упорядник та автор
біографічних довідок
В. О. Шевчук

РЕДКОЛЕГІЯ:

М. П. Бажан

П. М. Воронько
І. О. Дзевєрін
І. Ф. Драч
М. Л. Нагнибіда
Л. М. Новиченко
Б. І. Олійник
Д. В. Павличко

Редактор тому

М. П. Бажан

Примітки В. П. Маслюка
та В. О. Шевчука

Минуло тридцять років з того часу, як за ініціативою М. Рильського була видана чотиритомна, найзруттовніша з усіх дотеперішніх, антологія української поезії. Бурхливий розвиток українського радянського поетичного слова за ті десятиліття вимагав хрестоматійного впорядкування і, власне, зробив появу цієї нової, шеститомної антології необхідністю.

За той же період опубліковано цілий ряд забутих і мало відомих пам'яток (частина з них вийшла в перекладі сучасною українською мовою) давньоукраїнської поезії, зокрема твори XVI, XVII, XVIII століть. Широко вивчався в різних аспектах процес формування давньоукраїнської мови і, зрозуміло, поезії. Справжнього розквіту дійшла радянська наука про могутнє письменство Київської Русі. Це зумовило побудову пропонованої антології — тут простежується вперше вся історія української поезії від спільної для художньої писемності східнослов'янських народів пам'ятки «Слово о полку Ігоревім» до наших днів.

Перед нами чотири епохи вітчизняної поетичної культури. Перша — XI—XV ст. — спільне для російської, білоруської та української поезії давньоруське, патріотичне начало. Складні історичні обставини і передовсім феодальна роздробленість східнослов'янських земель приводять до утворення трьох націй, трьох русел і в мовно-літературному плані, що впливають з одного київсько-руського джерела. Тут же на цілих десятиліттях і століттях лежить трагічна темрява, накликає пожежами, з яких почалась татаро-монгольська неволя. Друга епоха — XVI—XVIII ст. — суперечливий за напрямками, багатомовний, позначений гуманістичними творіннями перехідний період, куди ми включаємо й поезію українського барокко. Третя епоха — XIX — початок XX ст. — становлення й торжество української класичної літератури. Ця доба має чіткі межі: від першого видання «Енеїди» І. Котляревського (1798) до Великої Жовтневої соціалістичної революції. Четверта епоха — українська радянська поезія.

Такий підхід до перегляду нашого поетичного багатства закономірний і важливий, бо однією з найголовніших прикмет

української поезії на всіх етапах її існування є відчуття й возвеличення вікової єдності України з Росією та Білорусією. Що яскравіше кристалізувалася національна свідомість українського народу, то живішим і продуктивнішим був потяг його співців до об'єднувального, «давньоруського» натхнення. Прикладами можуть бути переспіви Т. Шевченка із «Слова о полку Ігоревім» і цикл віршів І. Франка «На старі теми».

Громадянський пафос літератури Київської Русі перейшов у давньоукраїнське поетичне слово децю ослабленим, але благородний дух давнини не загубився. Хай розпливчасто, як затуманене свічадо, та все ж оце слово відбивало боротьбу українського народу за соціальне та національне визволення. Часом та боротьба була в підтексті, а зовні мала релігійний характер. На жаль, у поезії вона не дала такого титанічного таланту, як публіцист І. Вишенський, але, не затихаючи протягом століть і виявляючи неперодоланні народні сили, залишила глибокий слід в українській поезії всіх наступних епох.

Парадокс давньоукраїнського літературного життя в тому, що православне духовенство (а немало поетів тих часів були священиками), яке чинило опір католицизму, само було навчене і навчало своїх вихованців у латиномовному дусі. Латинською мовою написані чи не найкращі твори давньоукраїнської поезії. Наша тодішня література писалася латинською, давньоукраїнською, старослов'янською, старопольською мовами, а також язичієм — мішаниною українських та церковнослов'янських елементів. Але під впливом ідей Відродження, які приходили в українські культурні осередки разом з латиною, давньоукраїнська поезія була включена у велику й динамічну інтернаціональну спільність, у процес побудови всього мистецького й літературного життя, який захопив тоді Європу.

Давньоукраїнські академічні пііти розробляли переважно моралізаторсько-філософські теми і, хоч несміло, та все ж, прориваючись крізь релігійну символіку, приходили до важливих істин. Їхня увага була спрямована на людину як на носія «божого» справедливості, котра під пером найталановитіших з них оберталася в омріяну справедливість соціальної.

Між давньою та новою українською поезією існує органічний зв'язок. «Енеїда» І. Котляревського за темою належить ще, власне, бароковому періоду, але за мовою і, головне, за способом мислення — це основоположний твір нової літературної доби. До речі, в різних частинах України ця нова епоха почалася в різні часи. Мертве язичіє дотлівало в Гали-

чині до появи «Русалки Дністрової» (1837), а на Буковині — до виходу першої книжки Ю. Федьковича «Поезії» (1862).

Потужний розгін нова українська поезія взяла не стільки з ослабленої і децю односторонньої своєї попередниці, скільки з енергії народних пісень, історичних дум та переказів. Фольклор, до скарбів якого майже не підходили поети-академісти, став головним формотворчим елементом. Але якщо для всіх романтиків, котрі прийшли в українську літературу в першій половині XIX ст., фольклор був лише формальним зразком для наслідування, то для одного з них, а саме для Т. Шевченка, він був насамперед ідейним натхненником.

Т. Шевченко — центральна постать не тільки класичної, але й усієї української культури та історії. Його творчість наповнена гуманною, правдолюбною, незнищенною революційною потугою. Вона вражає пророкою геніальністю і загальнолюдською настроєністю. Будучи пристрасно національною, вона соціальним і філософським вогнем сягає планетарних обривів. Світову поезію Т. Шевченко збагатив багатьма ініціативними ідеями, принципово новими образами, серед яких виділяється образ героїчної матері, здатної вмерти за свободоловні ідеали сина-тираноборця.

Після Т. Шевченка найвидатніша особистість у нашій поезії — І. Франко. Цей дивовижний геній у нових поетичних формах, на новому історичному етапі продовжив і розвинув творчість Кобзаря. З невтишмих соціальних болінь зринав богатирський голос «вічного революціонера». І. Франко — співець громадянської жертвовності. Хоча в ліриці І. Франка поважне місце займає інтимна сповідь і філософська рефлексія, але над ними панує трагічний предметівський мотив. Високе досягнення І. Франка — поема «Мойсей» — може вважатися одним із найкращих творів світового письменства про складні взаємини народного проводиря і народу.

Незмирущу силу дала нашій поезії послідовниця Т. Шевченка та І. Франка — геніальна Леся Українка. Сюжети античних творів вона «поклала на музику» своєї душі, синтезувавши соціальні й національні боління українського народу з вічними темами світової літератури.

Т. Шевченко, І. Франко та Леся Українка були виразниками тих історичних процесів, які визначили напрями суспільного розвитку на Україні і в Росії, засвідчили пробудження в народі революційної свідомості. Вони стали речниками грядущої соціальної революції.

Українська радянська поезія перейняла в класичній культурі найпоступовіші, громадянські, революційно-демократичні тенденції. Вона народжувалася у буквальному розумінні

під час боїв за нове, соціалістичне суспільство, в якому національне почуття повинно гармонізуватися з комуністичною загальною молодською програмою. Тому її ідейно-естетичним ядром стала тема дружби народів. До багатющої гами почувань, громадянських болів і настроїв, якими перейнята новітня українська поезія, може бути епіграфом видатний вірш П. Тичини «Чуття єдиної родини».

Героїнею української радянської поезії виступає праця. Труд як джерело гуманності і взагалі всіх найшляхетніших людських чеснот — ось що захоплювало й захоплює сьогодні поетів України. Мотив трудової самовідданості, яка йде на благо народне, поєднується з патріотичними чуттями.

Людина, що знаходиться у фокусі наших поетичних променів, — це складна особистість, героїчна й суперечлива, чутлива до найдрібнішої неправди, інтелектуально багата, незаспокоєна в духовній суті. Зіткнення особистих і суспільних інтересів сучасна українська поезія показує саме з погляду такої небайдужливої, значної людини, переповненої жадобою вдосконалення своєї душі і свого соціалістичного суспільства.

В українській радянській поезії знайшли глибоке відображення найважливіші події ХХ ст., передовсім Велика Жовтнева соціалістична революція і Велика Вітчизняна війна. Печаль України в огні, її страждання й туга за сонцем мирного творчого життя, її боротьба за своє визволення і внесок у боротьбу за визволення народів-братів од фашистської чуми — все це стало надихом трагічної і величавої поезії.

Важлива риса новітньої української поетичної культури в тому, що вона створила свою класику. До неї належить спадщина П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, Л. Первомайського, А. Малишка, В. Мисика.

Сьогодні українську поезію творять різні покоління талановитих майстрів. Ця поезія має загальноновизнані в республіканському, в загальносоюзному і навіть у світовому масштабі успіхи. Вона орієнтується насамперед на людину, на свого сучасника, прагне збагнути його жадання й тривоги. Вона хоче виховати його відкриттями глибин людського духу, наснажити вірністю до рідної землі, любов'ю до комуністичних ідеалів.

Шеститомна антологія української поезії — це десятки блискучих імен, сотні видатних творів, згадати й проаналізувати які в короткому слові від редколегії неможливо. Ми намагалися накреслити тільки силует нашого видання, розуміючи, що всю багатомірність і значення українського поетичного слова повинна осягнути наука, а його життєздатність перевіряється історією народу.

Твори поетів XI—XV ст.

АНОНІМ

ІЗ «ПОВІСТІ МИНУЛИХ ЛІТ»

[ХВАЛЕБНА ПІСНЯ
БОРИСУ І ГЛІБУ] ¹

Радуйтеся, страстотерпці Христові,
заступники Руської землі,
що зділення подасте приходящим до вас
із вірою і любов'ю.

Радуйтеся, небесні жителі!
Во плоті ви ангелами стали,
єдинодумними служителями богу,
рівнею однаковою,
святим єдиномушною.
Тому і стражденним усім зділення ви подасте.

Радуйтеся, Борисе і Глібе богомудрі!
Яко потоки, точите ви од кладезя води живооспії;
зділення течуть вірним людям на одужання.

Радуйтеся, промені світозорії!
Бо з'явилися ви, яко світила,
що осявають всю землю Руськую,
завше тьму одганяючи,
являючись вірою пехитною.

Радуйтеся, недремного ока досягши,
ви, душі, що звершення божих святих заповідей
прийняли в серце своє, блаженні.

Радуйтеся, брати, вкупі в місцях злotosяйних,
в оселях небесних,
і в славі нев'яучій,
що її достойно ви сподобилися.

Радуйтеся, божими світлостями ясно осіяпші!
Ви світ увесь обходите,
біси одганяючи,
недуги зціляючи,
світільники предобрії
і заступники ревнії,

суці з богом, блаженними променями завше розігріті,
доблесні страстотерпці,
що душі просвіщають вірним людям.
Возвисила-бо ссть вас світоносная небесная любов,
тому прекраснес все наслідували ви в небеснім житті,—
славу і райський поживок,
світло розуму і прекрасну радість.

Радуйтеся, бо напоюсте ви всі серця,
горесті і болісті одганяючи;
страсті злії зціляючи,
ви, що краплями крові святими
зчервонили багрянцю, преславнії,
ту, що красно ви її посите,
з Христом царствуйте завше,
молячись за новії люди християнські
і за родичів своїх.
Земля Руськая благословилася вашою кров'ю і мощами,
що покояться в церкві.
Духом божественним ви просвіщасте,
бо в ній із мучениками, яко мученики,
за люди свої молите.

Радуйтеся, церкви світояйнес сонце здобувши!
Схід його завше просвітлює в стражданні во славу вас, мученики.

Радуйтеся, світлії зорі, що зрання ви сходите,
новохристолюбивії заступники наші, страстотерпці!
Покоріте поганих під ноги князям нашим,
молячись до владки і бога нашого,
щоб мирно їм пробувати в сднанні і в здоров'ї,
ізбавляючи їх од усобної раті
і од пронирства дявольського.
Сподобіте ж сього і нас,
що оспівують і славлять ваше святе торжество,
в усі віки і до скончання [світу].

КИРИЛО ТУРОВСЬКИЙ

Народився між 1130—1134 рр. у місті Турові
(тепер районний центр Гомельської області) в заможній родині.
Знав грецьку мову, візантійську літературу. Ставши ченцем,
вів аскетичне життя, замкнувшись у «стовп» (башту),
куди забрав свої книги. Згодом був обраний туровським єпископом.
Помер близько 1182 р. Автор численних повчань,
слів, канонів (церковних пісень на честь свята чи святого).
Писав давньоруською мовою.

СЛОВО В НЕДІЛЮ ПО ВЕЛИКОДНІ

Нині сонце, красуючись, на висоті ходить
і, радуючись, землю ogrиває:
Вийде-бо нам од гробу праведне сонце Христос—
і всіх віруючих йому спасас.
Нині місяць із вищого зійшовши ступеня,
більшому світилу честь покладає:
Уже давній закон, за писанням, із суботами його і пророками,
закону Христа з неділею честь одступає.
Нині зима гріхонная з покаєнням минула,
і лід невір'я од благорозум'я розтанув увесь.
Зима-бо язичеського кумирслужіння
від апостольського вчення і Христової віри минула,
А лід Христового невір'я
після показу Христових ребер розтанув увесь.
Нині весна красується, оживляючи
земне єство, бурнії вітри, тихо повіваючи,
Плоди наливають. А земля, насіння напуваючи,
зелену траву з'являє.
Весна-бо ця красная віра є Христова,
котра хрещенням наділяє людське єство.
Бурнії же вітри, гріхотворнії помисли,
що покаєнням перетворюються на добродійність,
корисні плоди наливають.
Земля ж бо єства нашого, наче сім'я, слово боже прийнявши
і страхом його завжди боліючи,
дух спасіння із'являє.
Нині новонароджені ягнята і телята, швидко бігаючи, скачуть
і, скоро до матерів повертаючись, веселяться.
Та й пастирі, свиряючи *,
веселієм Христа хвалять.

* Свиряти — грати на свирілі.

Ягнята, кажучи, ці покірливі мовою люди, і телята
кумирслужителя невірних країн
до Христовим учоловіченні і апостольським
і по чудесах скоро до закопу приходять,
вчення молоко смокчуть.
Та й учителі Христового стада, за всіх молячись,
Христа-бога славлять,
що всіх вовків і ягнят в одне стадо зібрав-так.
Нині дерева вже пагони випускають,
і квітки запахуці процвітають,
і се вже огороди солодкий посилають запах.
І діятелі, трудячись із надією, плододавця Христа призивають.
Були-бо раніше, як дерева дїбровнії, що не мали плоду,
а тепер насадилась Христова віра в нашім невір'ї,
і уже тримаються кореня Іосія,
що, мов квіти, добродійності розпускаючи,
нового життя у Христі всі чекають.
Та і святителі, що труждаються для церкви,
од Христа віддяки чекають.
Нині ратаї слова, словесних телят до духовного ярма приводячи,
і хресте рало в мисленних борознах погружаючи,
і борозну покаєння накресляючи,
сім'я духовне усипаючи,
надіями майбутніх благ веселяться.
Нині все старе кінець приймає,
а приходять все нове заради воскресіння.
Нині ріки апостольські наводняються,
і язичні риби плід пускають,
і рибарі, глибину божого очоловічення проміряючи,
повну церковну мережу ловитви витягають.
Ріками-бо, рече пророк, розсядеться земля,
узрять і розболяться нечестивії люди всі.
Нині чернечого образу трудолюбива бджола,
свою мудрість виявляючи, всіх подивляє.
Адже вони, в пустелях самокорм'ям проживаючи,
янголів та людей усіх подивляють.
І сі, на квітки налітаючи,
медвяні соти отворяють —
хай же людям солодкість і церкві належне подасть!
Нині всі доброгослі птиці церковних ликів *, що гніздяться,
веселяться.
І птиця так, рече пророк, обрете гніздо собі, олтаря твого,
Хай свою кожен співаючи пісню,
славить бога голосами неумовкними.

* Лик — хор.

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРІВ,
ІГОРЯ, СИНА СВЯТОСЛАВА,
ВНУКА ОЛЕГА

Чи не тоже було б нам, браття,
почати старими словами ратних повістей
про похід Ігорів,
Ігоря Святославича? ¹
Початися ж тій пісні по билицях часу нашого,
а не за вимислом Бояна ².
Боян-бо віщий,
якщо кому хотів пісню творити,
то розтікався він мислю по дереву,
сірим вовком по землі,
сизим орлом під хмарами.
Споминав він, кажуть, давніх часів усобиці —
тоді напускав десять соколів на стадо лебедів:
котрого сокіл настигас,
той спершу пісню співає
старому Ярославу ³,
хороброму Мстиславу,
який зарізав Редедю перед полками касозькими ⁴;
красному Романові Святославичу ⁵.
Боян же, браття,
не десять соколів на стадо лебедів пускає,
а свої віщії персти на живії струни накладає, —
вони вже самі князям славу рокотали.

Почнем же, браття, повість оцю
од старого Володимира ⁶ до нинішнього Ігоря,
який укріпив ум силою своєю
і вигострив серця свого мужністю;
сповнившись ратного духу,
він навів свої хоробрі полки
на землю Половецькую
за землю Руськую.

О Бояне, соловію години давньої!
Аби ти оці полки оцебетав,
скачучи, соловію, помислом по дереву,
літаючи умом під хмарами,
звиваючи славу обаполи часу нашого,
біжачи тропією Трояна ⁷ через поля та гори!

Співати було б пісню Ігореві, того (Олега) внуку:
«Не буря соколів занесла через поля широкії —
стадами галки біжать до Дону великого».
А чи так заспівати було б, віщий Бояне, Велесів внуке ⁸:
«Їзні іржуть за Сулою —
дзвенить слава в Києві;
труби трублять в Новгороді —
стоять стяги в Путивлі».

Ігор жде милого брата Всеволода ⁹.
І сказав йому буй-тур Всеволод:
«Один брат,
одни світ світлий — ти, Ігорю!
Оба ми є Святославичі!
Сідлай, брате, свої борзії коні,
а мої вже готові.
осідлані під Курськом, попереду.
А мої ті куряни — воїни вправні:
під трубами повиті,
під шоломами злеліяні,
кіпцем списа згодовані,
путі їм відомі,
яруги їм знайомі,
луки у них напружені,
сайдаки отворені,
шаблі вигострені;
самі скачуть, як ті сірії вовки в полі,
шукаючи собі честі,
а князю — слави».

Тоді Ігор глянув на світлеє сонце й побачив,
що воно тьмою всіх його воїв прикрило.
І сказав Ігор до дружини своєї:
«Браття і дружино!
Лучче ж би потятим бути,
аніж полоненим бути.
Тож всядьмо, браття, на свої борзії коні
та на Діп синій поглянем».
Спала князю на ум охота —
і жадоба спробувати Дону великого
знамення йому заступила.
«Хочу-бо, — сказав, —
списа поламати кінець поля Половецького;
з вами, русичі,
хочу голову свою положити
або напитися шоломом з Дону!»

Тоді вступив Ігор-князь в злате стремено
і поїхав по чистому полю.
Сонце йому тьмою путь заступало;
ніч, стогнучи йому грозою, птиць збудила;
лютий свист зблизька встав:
див кличе з верху дерева —
велить послухати землі незнасмії:
Волзі, і Помор'ю, і Посуллю,

і Сурожу, і Корсуню,
і тобі, тмутороканський ідол! ¹⁰
І половці небитими дорогами
побігли до Дону великого;
кричать теліги опівночі,
мов лебеді розпуджені.

Ігор на Дін воїв веде!

Уже-бо біди його птахи ждуть по дуб'ю,
вовки страх наводять по яругах,
орли клекотом на кості звірів зовуть,
лисиці брешуть на черленії щити.

О Руськая земле, уже за горами еси!

Довго ніч меркне.
Зоря-світ запалала.
Мла поля покрила.
Щебет солов'їв заснув,
говір галок пробудився,
Русичі великії поля черленими щитами перегородили,
пугаючи собі честі,
а князю — слави.

З зарання в п'ятницю
вони потоптали поганії полки половецькії
і, сипнувшись стрілами по полю,
помчали красних дівчат половецьких,
а з ними злото, і паволоки *,
і дорогі оксамити.
Покривалами, і опанчами, і кожухами
почали мости мостити
по болотах і багнистих місцях,—
і всякими узороччями ** половецькими.
Черлен стяг, біла хоругов,
черлена чілка ***, сріберне ратище —
хороброму Святославичу.

Дрімає в полі Олегове хоробреє гніздо.
Далеко залетіло!
Не було воно в обиду породжене
ні соколу,
ні кречету,
ні тобі, чорний ворон,
поганій половчине!
Гзак біжить сірим вовком,
Кончак йому вслід править до Дону великого ¹¹.

Другого дня вельми рано
кривавії зорі світ провіщають;
чорнії тучі з моря ідуть,

* Паволоки — дорога тканина.

** Узороччя — коштовні узористі тканини; дорогоцінності.

*** Черлена чілка — червоний бунчук, знак влади.

хотять прикрити чотири сонця,
а в них трепечуть блискавки синії.
Бути грому великому!
Іти дощу стрілами з Дону великого!
Отут списам поломитись,
отут шаблям пощербитись
об шоломи половецькії
на ріці на Каялі
близ Дону великого!

О Руськая земле, уже за горами еси!

Ось вітри, Стрибожі внуки ¹²,
віють з моря стрілами на хоробрі полки Ігореві.
Земля гуде.
Ріки мутно течуть.
Порохи поля прикривають.
Стяги говорять:
половці ідуть од Дону,
і од моря,
і зо всіх сторін руські полки обступили.
Діти бісові кликом поля перегородили,
а хоробрі русичі перегородили черленими щитами.

Яр-туре Всеволоде!
Стоїш ти в обороні,
прищеш ти на воїв стрілами,
гримеш ти об шоломи мечами харалужними.
Куди тур той поскаче, своїм злотим пілолом посвічуючи,
там і лежать поганії голови половецькії.
Поскіпані шаблями гартованими шолсми оварськії ¹³
тобою, яр-туре Всеволоде!
Що там рани, дороге браття,—
забув він почесть і життя,
і города Чернігова отчий злотий стіл,
і жони своєї милої, красної Глібівни ¹⁴,
звичаї й обичаї!

Були віки Трояна,
минули літа Ярослава,
були походи Олегові,
Олега Святославича ¹⁵.
Той-бо Олег мечем крاملу кував
і стріли по землі сів.
Вступає він в злоте стремено в городі Тмуторокані,—
і той дзвін чув давній великий Ярославів син Всеволод,
а Володимир ¹⁶ кожен рапок уші закладав у Чернігові.
Бориса ж Вячеславича ¹⁷
хвальба на суд привела
і на Канині ¹⁸ зелений постелила покров
за обиду Олегову,
хороброго і молодого князя.
З тієї ж Канини Святополк повелів взяти отця свого ¹⁹
межи угорськими інохідцями
до святої Софії, до Києва.

Тоді, за Олега Гориславича,
сіялося й виростало усобицями,
гинуло добро Дажьбожого внука ²⁰,
в княжих крамолах віки вкоротилися людям.
Тоді по Руській землі рідко ратаї покрикали,
та часто вбрани каркали,
трупн собі ділячи,
а галки своєю річ говорили:
хотять полетіти за поживою.

То було в ті битви і в ті походи,
а такої битви не чувано!
З зарання до вечора,
з вечора до світу
летять стріли гартовані,
гримлять шаблі об шоломи,
тріщать списи харалужнії
у полі незнаємім,
серед землі Половецької.
Чорна земля під копитями
кістьми була засіяна,
а кров'ю полита:
тугою зійшло це по Руській землі!

Що там шумить,
що там дзвенить
здалеку рано перед зорями?
Ігор полки завертає:
жаль-бо йому милого брата Всеволода.
Билися десь,
билися другий;
третього дня під полудень упали стяги Ігореві.
Тут два брата розлучилось на березі бистрої Каяли;
тут кривавого випа не достало;
тут пир докончали хоробрі русичі:
сватів попоїли
і самі полягли
за землю Руськую.
Никне трава жалощами,
а дерево з тугою до землі приклонилось.

Уже-бо, браття, невеселая година настала,
уже пустиня силу прикрила.
Встала обида в силах Дажьбожого внука,
вступила дівою на землю Трояна,
заплескала лебединими крильми на синім морі край Дону;
плещучи, прогнала щедрості часи.
Воювання князям із поганими пропало,
сказав-бо брат брату:
«Се моє, і те — моє теж».
І почали князі про малеє — «се великеє» мовити
і самі на себе крамолу кувати.
А погані з усіх сторін приходили з побідами
на землю Руськую.

О, далекі зайшов сокл, птиць б'ючи, — к морю!
А Ігоря хороброго полку не воскресити!
За ним кликнули Карна і Жля ²¹,
поскакали по Руській землі,
вогонь людям мечучи в полум'янім розі ²².
Жони руської заплакали, мовлячи:
«Уже нам своїх милых лад
ні мислю помислити,
ні думою здумати,
ні очима оглядіти,
а злота і срібла того ченало загубити».

І застогнав-бо, браття, Київ тугою,
а Чернігів напастьми.
Тоска розлилася по Руській землі,
печаль буйпа тече серед землі Руської,
а князі самі на себе крамолу кували,
а погані самі, з побідами набігаючи на Руськую землю,
хапали дань — по бранці од двора.

Тії-бо два хоробрі Святославичі,
Ігор і Всеволод,
уже лжу розбудили,
котру ото приспав був отець їх,
Святослав грізний великий київський ²³ грозьбою;
він прибив її своїми сильними полками
і харалужними мечами,
наступив на землю Половецькую,
притоптав горби і яруги,
змутив ріки і озера,
висушив потоки і болота.
А поганого Кобяка ²⁴
із лукомор'я,
од залізних великих полків половецьких,
як вихор, вихопив.
І упав той Кобяк
в граді Києві,
в гриниці Святослава.
Тут німці і венеційці,
тут греки і морава
співають славу Святославу,
корять князя Ігоря,
що потопив добро на дні Каяли,
ріки половецької, —
руського злота насипали.
Тут Ігор-князь висів із сідла злого
та в сідло невольничче.
Сумні ж в городах заборолі *,
а веселощі поникли.

А Святослав мутен сон бачив у Києві на горах.
«Сю ніч з вечора одягали мене, — сказав, —
чорним покривалом на кроваті тисовій,
черпали мені синє вино, з горем змішане,

* Забороло — бруствер із колод та дощок на кріпосній стіні.

сипали мені з порожніх сайдаків пособників-поган
великий жемчуг на лоно
і ніжили мене.
Уже дошки без князька * в моім теремі злотоверхім.
Всю ніч з вечора сірі ворони каркали під Плісенським
на оболоні,
були в дебрі Кияні ²⁵
і неслися до синього моря».

І сказали бояри князю:
«Уже, княже, туга ум полопила;
се-бо два соколи злетіли з отчого стола золотого
пошукати града Тмутороканя
або напитися шоломом з Дону.
Уже соколам тим крильця повтинали поганих шаблями,
а їх самих опутали у пута залізні.
Темно-бо було в третій день:
два сонця затемнились,
оба багрянії стовпи погасились
і з ними молоді два місяці,
Олег і Святослав ²⁶,
тьмою там заволоклися,
і в морі потонули,
і велику зухвалість подали хинові **,
На ріці на Каялі тьма світ покрила;
по Руській землі простерлися половці,
наче пардуже *** гніздо.
Уже упала хула на хвалу,
уже вдарило насилля на волю,
уже кинувся див на землю.
І от готськії краснії діви
заспівали на березі синього моря:
дзвонять руським золотом,
славлять часи Бусові ²⁷,
леліють мсту Шарукана ²⁸.
А нам уже, дружино, жодних веселощів!»

Тоді великий Святослав ізрочив золоте слово,
з сльозами змішане,
і прорік:
«О мої синовці
Ігорю і Всеволоде!
Рано есте почали Половецькую землю мечами разити,
а собі слави шукати.
Та без честі одоліли,
без честі-бо кров поганую ви пролляли.
Ваші хоробрі сердца в жорстокім харалузі сковані,
а в смілості згартовані.
Що ж ви вчинили моїй сріберній сідині?
І уже не бачу влади сильного,
і багатого, і многоратного

* Князьок — гребінь, який зв'язує крокви в будівлі.
** Хинова — тут виступає як загальна назва кочівників.
*** Пардуже — гепардове, від пардус — гепард.

брата мойого Ярослава ²⁹
з чернігівськими вельможами,
з воєводами, і з старшіми,
і з боярами, і з топчаками ³⁰,
і з сплачами, і з смільцями.
Тії-бо без щитів
з ножами захалявними
кликком полки побивають,
дзвонячи в прадідівську славу.
Ви ж сказали: «Мужаймося самі —
славу минулу самі візьмемо.
і прийдеши ми самі поділимо!»
А чи диво се, браття, старому помолодіти?
Коли сокіл пір'я міняє —
високо птиць ганяє:
не дасть гнізда свого в обиду.
Та се зле: князі мепі — не пособники.
Нінащо ся година обернулась.
Он в Римові ³¹ кричать під шаблями половецькими,
а Володимир під ранами.
Туга і печаль сину Глібовому!» ³²

Великий княже Всеволоде! ³³
Не мислю б тобі прилетіти іздалека —
отчий золотий стіл постерегти!
Ти-бо можеш Волгу веслами розкропити,
а Дін шоломами виляти!
Коли б ти тут був —
то була б рабиня по ногаті,
а бранець — по різані *.
Ти-бо можеш посуху живими самострілами стріляти —
удалими синами Глібовими! ³⁴

Ти, буй Рюриче, і Давиде! ³⁵
Чи не ваші золочені шоломи по крові плавали?
Чи не ваша хоробра дружина рикає, яко тури,
ранені шаблями гартованими на полі незнаємім?
Вступіте, господарі, в золоті стремена
за обиду часу нашого,
за землю Руськую,
за рани Ігореві,
смілого Святославича!

Галицький Осмомисле Ярославе! ³⁶
Високо сидиш ти на своїм злотокованім столі,
підпер гори угорськії своїми залізними полками,
заступив королеві путь,
зачинив Дунаю ворота,
мечеш тягарі через хмари,
суди рядиш до Дунаю.
Грозьби твої по землях течуть,
одчиняєш ти Києву ворота,
стріляєш ти з отчого золотого стола салтанів за землями.

* Ногата, різань — дрібні гроші в Київській Русі.

Стріляй, господарю, Кончака,
раба поганого,
за землю Руськую,
за рани Ігореві,
смілого Святославича!

А ти, буй Романе, і Мстиславе!³⁷
Хоробра мисль посить ваш ум на подвиг.
Високо пливеш ти на подвиг в сміливості,
як той сокіл на вітрах ширяючи,
хотя птицю в смілості здолати.
Єсть-бо у вас залізнії молодці
під шоломами латинськими.
Од них гуде земля, і краї многі —
Хинова, Литва, Ятвяги, Деремела³⁸,
і половці сулиці* свої покидали,
а голови свої підклонили
під тії мечі харалужнії.
Але вже, княже, Ігорю померк сонця світ,
а дерево порошило листя не з добра:
по Росі і по Сулі городи поділили.
А Ігореве військо хоробре не воскресити!
Дін тебе, княже, кличе і зове князів на побіду.
Ольговичі, хоробрі князі, успіли на бій!

Інгвар і Всеволод,
і всі три Мстиславичі,
не злого гнізда шестикрильці!³⁹
Ви не правом побідників собі землі розхватили!
Нащо ж вапні золоті шоломи,
і сулиці ляськії, і щити?
Загородіте полю ворота своїми гострими стрілами
за землю Руськую,
за рани Ігореві,
смілого Святославича!
Уже-бо Сула не тече струменями срібними до града
Перяславля,

і Двіна болотом тече отим грізним полочанам
під кликом поганих.
Один лиш Ізяслав,
син Васильків⁴⁰,
подзвонив своїми гострими мечами об шоломи литовськії,
погубив славу діда свого Всеслава,
а сам під черленими щитами
на кривавій траві
погублений литовськими мечами.
Ізійшла юна кров, і сказав він:
«Дружину твою, княже, птах крильми одягнув,
а звірі кров полизали!»
Не було тут брата Брючислава,
ні другого, Всеволода⁴¹.
Один же він зронив жемчужну душу з хороброго тіла
крізь злоте ожерелля.

* Сулиці — легкі металеві списи.

Сумують голоси,
поникли веселощі,
труби трублять городепськії.

Ярославе і всі внуки Всеслава!⁴²
Уже понизіте стяги свої,
вкладіте свої мечі пощерблені:
ви-бо вже вискочили з дідівської слави!
Ви-бо своїми крамолами
почали наводити поганых
на землю Руськую,
на добро Всеслава.
З розбрату і постало насилля
од землі Половецької!

На сьомім віці Трояна⁴³
кинув Всеслав жереб на дівцю, собі люблю.
Той обманом обперся на коней,
і скочив до града Києва,
і діткнувся ратищем злого стола кнївського⁴⁴.
Скочив од них лютим звіром опівночі з Білгорода,
окутався в снію млу:
він урвав щастя три рази:
одчинив ворота Новгороду,
розтрощив славу Ярославу,
скочив вовком до Немиги з Дудуток⁴⁵.

На Немизі спопи стелять головами,
молотять ціпами харалужними,
на току життя кладуть,
віють душу од тіла.
Немиги криваві береги не добром були посіяні —
посіяні кістьми руських синів.
Всеслав-князь людям суд чинив,
князям городи рядив,
а сам вночі вовком бігав:
із Києва добігав до півнів у Тмуторокань,
великому Хорсові вовком путь перебігав⁴⁶.
Тому в Полоцьку подзвонили до заутрені рано
у святій Софії у дзвони,
а він в Києві дзвін той чув.
Хоча і віща душа в смілім тілі,
та часто біду терпів він.
Тому віщий Боян і давно ще приспівку, розумний, сказав:
«Ні хитрому,
ні спритному,
ні чаклупу спритному —
суда божого не минути».

О, стогнати Руській землі,
спом'янувши давнішню годину і давніх князів!
Того старого Володимира
ніяк було пригвоздити до гір кнївських⁴⁷,
ото ж бо й нині встали стяги Рюрикові,
і другії — Давидові,

та нарізно в них бунчуки мають, співають списи!
На Дунаї⁴⁸ Ярославний голос чути⁴⁹,
вона, чайка незнаєма, рано квилить:
«Полечу,— рече,— я чайкою по Дунаєві,
омочу шовковий рукав у Каялі-ріці,
утру князю криваві його рапи
на дужому його тілі».

Ярославна рано плаче у Путивлі на забралі, мовлячи:
«О вітре, вітрило!
Чому, господине, так сильно вієш ти?
Чому мечеш ти хиновські стрілки
на своїх легесеньких крильцях
на моєї лади воїв?
Мало тобі було вгорі під хмарами віяти,
леліючи кораблі на синім морі?
Чому, господине, мої веселощі по ковилі розвіяв?»

Ярославна рано плаче в Путивлі-городі на заборолі,
мовлячи:

«О Дніпре-Словутичу!
Ти пробив еси кам'яні гори
через землю Половецькую.
Ти лелієв еси на собі Святослава насади*
до полку Кобякового.
Прилелій, господине, мою ладу мені,
щоб я не слала йому сліз на море рано».

Ярославна рано плаче у Путивлі на забралі, мовлячи:
«Світлеє і трисвітлеє сонце!
Всім тепле і красне еси!
Чому, господине, простерло гарячі промені свої
на лади воїв,
в полі безводнім спрагою їм луки звело,
тугою сайдаки стягло?»

Грас море опівночі,
ідуть смерчі млою:
Ігореві-князю бог путь явить
із землі Половецької
на землю Руськую,
к отчому злотому столу.

Позгасали вечірні зорі.
Ігор спить,
Ігор не спить,
Ігор мислю поля мірить
од великого Дону
до малого Дінця.
Свиснув опівночі Овлур⁵⁰ на коня за рікою,
велить князю розуміти:
князю Ігорю не бути кликаним!
Гуде земля,

* Н а с а д и — човни з високими бортами.

шумить трава,
вежі половецькі задвигтілися.
А Ігор-князь поскочив горностаєм в очерет
і білим гоголем на воду.
Зметнувся на борзого коня
і скочив з нього сірим вовком.
І помчав він до луку Дінця,
і полетів соколом під млою,
забиваючи гусей і лебедів
на сніданок, обід і вечерю.
Коли Ігор соколом полетів,
тоді Влур вовком помчав,
струшуючи собою студену росу:
підірвали-бо своїх борзих коней.

Донець рече:
«Княже Ігорю!
Не мало тобі величі,
а Кончакові — прикrostі,
а Руській землі — веселості!»
Ігор рече:
«О Донче!
Не мало й тобі величі,
бо лелієв ти князя на хвилях,
слав ти йому зелену траву на своїх берегах срібних,
одягав ти його теплою млою під тінню дерев зелених,
стеріг ти його гоголем на воді,
чайками на струмках,
черпядьми* на вітрах».

Не така ж, говорять, ріка Стугна⁵¹;
мало води маючи,
пожерши чужі ручаї і струмки,
розширена в усті,
юнака князя Ростислава⁵² погребла
на дні при темнім березі.
Плаче мати Ростиславова
по юнаку князю Ростиславу.
Поникли квіти жалобою,
і дерево з тугою до землі приклонилось.

То не сороки заскрекотали —
по сліду Ігоревім їздить Гзак з Кончаком.
Тоді ворони не каркали,
галки позмовкали,
сороки не скрекотали,
полози повзали тільки.
Дятли стукотом путь до ріки вказують,
слов'ї веселими піснями світ провіщають.

Мовить Гзак Кончакові:
«Коли сокіл до гнізда летить —
соколича розстріляємо своїми золоченими стрілами».

* Ч е р п я д ь — чорна чубата чайка.

Каже Кончак до Гзи:
«Коли сокіл до гнізда летить —
то ми сокільця опутаємо красною дівцею»⁵³.
І каже Гзак Кончакові:
«Якщо його опутаємо красною дівцею,
не буде нам ні сокільця,
ні нам красної дівці,
і почнуть нас птиці бити в полі Половецькім».

Сказав Боян про походи Святослава,
піснетворець часу давнього —
Ярослава, Олега, княжого:
«Хоть і тяжко тій голові бути без пліч —
зле і тілу без голови», —
Руській землі без Ігоря.

«Сонце світиться на небесах —
Ігор-князь в Руській землі», —
дівчата співають на Дунаї,
в'ються голоси через море до Києва.
Ігор їде по Боричевім до святої богородиці Пирогопці⁵⁴.
Землі раді, городи веселі.

Співавши пісню старим князям,
потім і молодим співати:
«Слава Ігорю Святославичу,
буй-туру Всеволоду,
Володимиру Ігоревичу!
Здоров'я князям і дружині,
що стають за християни на поганії полки!
Князям слава і дружині!»
АМІНЬ.

ДАНИЛО ЗАТОЧНИК

Жив, очевидно, в кінці XII, на початку XIII ст.
Постать Данила для дослідників неясна: його трактують
як дворака чи дружинника, холопа чи ремісника.
Ймовірніше, що це — отрок (молодий воїн) з княжого війська.
Був за віщось засланий на береги озера Лача на Новгородщині.
Писав давньоруською мовою.

СЛОВО ДАНИЛА ЗАТОЧНИКА, ПИСАНЕ ДО КНЯЗЯ СВОГО ЯРОСЛАВА ВОЛОДИМИРОВИЧА

Вострубімо, як у злотоковані труби, в розум ума свого,
почнімо бити, як у органи срібні, у знання мудрості своєї,
висвистуючи на богом одуховлених сопілках,
аби сколихнути вас,
корисні для душі помисли!
Устань, славо моя,
встань у псалтирі і в гусях.
Устану рано,
розповім тобі про себе, господи,
і розкрию притчами твоїми уста мої,
і заспіваю язиком [твоїм] славу мою.
Серце-бо розумного
кріпиться в тілі його
красою і мудрістю.
Був язик мій як тростина книжника-скорописця¹,
і уста виткі, як річкова бистрица;
розбив я [їх] зозла,
як давні [розбивали] немовлят об камінь.
Не боюся, пане-княже, нахваляння твого на мене.
Бо я, мов та смоковниця проклята²:
не маю плоду покаяння,
бо маю серце, як лице без очей.
Був розум мій
як пічний ворон на руїнах чи паркані;
розсипалось життя моє,
як ханаапський цар³, од буйства.
Укрили мене злидні, як Червоне море фараона⁴.
Се ж був написав,
Утікаючи од лиця уміння могого,
як Агар-рабиня
од Сарри, пані своєї⁵.
Але пане-княже,
бачив я твоє добре серце до себе
і вдався до притаманної тобі любові.
Каже, пане, письмо святе:
тому, хто просить у тебе, дай;

а хто стукає, одчини,
аби не позбувся царства небесного.
Бо написано:
скнинь па господа печаль свою,
і той тебе живитиме вовіки.
Я ж, пане-княже,
був як бур'ян-трава,
що росте попідтинню;
на неї ні сонце не сяє,
ні дощ не йде;
Так і я —
од усіх обиди приймаю,
бо не огороджує мене страх грози твоєї.
Отож, пане-княже,
прошу тебе, не дивись на мене, як вовк на ягня,
а, пане, подивись на птиць небесних,
як ті не сіють, не жнуть,
ні у житницю свою не збирають,
а падію мають на милість божу.
Так, пане, хочу і я милості твоєї,
як олень при джерелі водному.
Бо ж, пане-княже,
кому боголюбіє,
а мені горе лютеє.
Кому Біле озеро,
а мені чорніше од смоли.
Кому Лаче озеро⁶,
а мені, сидючи на ньому, плач гіркий.
Кому славен Новгород,
а в мене кутки позападали,
бо не процвітає щастя моє.
Друзі ж мої найближчі одкинулися од мене,
бо не поставив перед ними трапези
із найрізноманітніших страв.
Багато-бо хто, пане-княже,
зі мною дружитья,
заживаючи зі мною хліба-солі,
а при напасті як вороги стають
і ще й намагаються кинути мене під ноги твої.
Очима-бо зі мною плачуть,
а серцем з мене сміються.
Хоч не йми другові віри,
не сподівайся на брата.
Не брехав мені Ростислав-князь⁷:
«Ліпше було б мені смерть заподіяти,
аніж Курське княжіння дати».
Таке ж і для мужа продовжене життя у злиднях.
Як Соломон премудрий каже:
«Ні багатства, ні вбожества, господи, не дай мені!
Якщо буду багатий,
то гордим стану;
якщо ж буду вбогий,
то помишлятиму про розбій і про грабіж».
Пане мій, государю-княже,
визволь мене од злиднів сих,

як сарну од тенет,
як пташеня од сильця,
як утя од кігтя стрімливого яструба,
як вівцю од пащі лєвової.
Так і я волаю до тебе, одержимий злиднями:
помилуй мене,
сине великого царя Володимира,
аби не розплакався я,
ридаючи, як Адам за раєм⁸.
Пусти хмару па землю убозтва мойого.
Всі-бо приходять до тебе, як у затишок.
Бо, пане-княже,
багатого мужа скрізь знають,
і па чужій стороні він друзів собі має;
а убогого мужа
і свої знати не хочуть.
Багатий заговорить —
всі замовкнуть
і вознесуть слово його під хмари.
А убогий заговорить,
то ті ж на нього циткнуть.
У кого ризи світлі, тих і мова чесна.
Був я, княже,
як дерево при дорозі:
багато хто,
мимо ідучи,
січе його
і на вогонь кидає його;
так і я од всіх обиди приймаю,
бо не огороджений страхом грози твоєї,
як плотом твердим.
Птиця-бо, княже,
радіє весні,
а немовля матері;
а ми веселимося під твоєю державою.
Весна прикрашає квітами землю,
а ти всіх людей милістю своєю.
Сонце гріє весь світ,
а ти сиріт і вдовиць,
яких вельможі зобижають.
Але коли бенкетуєш, княже,
при багатьох наїдках,
то й мене спом'яни,
що я сухий хліб їм.
Коли ж, пане,
п'єш солодке питво,
то й мене спом'яни,
що я теплу воду п'ю,
пилом припалу на місці,
од вітру не захищеному.
Коли лежиш на м'якій постелі
під соболиними одіялами,
то й мене спом'яни,
що я під єдиною хусткою лежу,
од зимна вмираючи,

і краплі дощу, як стріли,
серце моє пронизують.
Хай же не буде, княже,
рука твоя затиснута
на подання убогим.
Не вичерпати моря чашею,
не зубожити дім твій
яким-небудь дарунком.
Бо, як море повниться,
приймаючи багато річок,
так і дім твій:
адже руки твої,
як хмара потужна,
беручи з моря води,
виливають їх на руки неімущим.
Пане мій,
яви мені вид лица твого,
що голос твій солодкий,
образ твій красний,
і соти точать уста твої,
і дар твій,
як плід райський.
І як невід не вдержить води,
тільки саму рибу,
так і ти не вдержуй золота і срібла.
Паволока, розшита барвистими шовками,
красу свою показує;
так і ти, княже,
багатьма своїми людьми чесний
і славний у всіх краях еси.
Адже колись похвалився цар Єзекіїль⁹
перед послами царя вавілонського
і показав їм множество золота і срібла.
Вони ж мовили йому:
«Наш цар багатший од тебе
не множеством золота,
а множеством воїв.
Бо мужі золото добудуть,
а золото мужів не добуде».
Як мовив і Святослав-князь,
син Ольжин,
ідучи на Царград з малою дружиною:
«Не відомо нам, браття,
чи нам од города погинути,
а чи городу од нас полоненому бути.
Як бог повелить, так і буде.
Пожене один сто,
а од ста кинеться врозтіч тьма-тьмуца».
Той, хто має надію на господа,
як гора Сіон,
не зрушиться вовік.
І як дуб кріпиться множеством коренів,
так городи наші твоєю державою.
Пане мій,
не дивись на зовнішність мою,

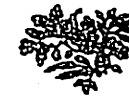
а дивись, який я зсередни.
Бо я хоч одягом і бідний,
зате розумом багатий.
Юний маю вік,
а зрілий розум у мені.
Ширяв би думкою,
як орел у повітрі.
То ж підставляй, княже,
посудину сердечну
під зливу крапель,
що спадас з язика мого;
хай накапас тобі кращих од меду
для уст твоїх
словес уст моїх.
Як ото мовить пророк Давид:
«Солодші од меду
суть слова твої устам моїм».
І премудрий Соломон мовить:
«Слова, добрі солодкістю,
напоюють душу,
покриває печаль серце нерозумного».
Княже-папе,
мужа доброго пославши,
мало йому кажи,
а нерозумного пославши,
і сам за ним не лінуйся йти.
Очі-бо мудрих жадають добра,
а нерозумних — бенкету в домі.
Ліпше чути заперечення мудрих,
аніж потакання нерозумних.
Соломон премудрий
також говорить:
«Настав премудрого,
і він ще мудріший буде».
Не сій на межі жита,
ані мудрості на серці нерозумних.
Нерозумних-бо ні орють,
ні сіють,
ні в житницю збирають —
вони самі родяться.
Як в утлий міх лити,
так нерозумного навчати.
Псам-бо і свиням не треба золота,
а нерозумному мудрих слів.
Не можна ні мертвяка розсмішити,
ні нерозумного розуму навчити.
Коли ж, княже,
зжере синиця орла,
коли каміння попливе по воді,
коли буде свиня брехати на білку,
тоді нерозумний розуму навчиться.
Невже, княже, мовиш мені:
«З дурного розуму наговорив мені еси».
Таж не відав еси неба повстяного,
ані зір злютованих,

ані перозумного,
який би премудрості виголошував.
Невже [кпяже] мовиш мені:
«Набрехав мені еси, як пес».
Доброго-бо пса князі й павове люблять.
Невже [кпяже] мовиш мені:
«Збрехав мені, як грабіжник».
Коли б умів красти,
то до тебе і не волав би.
Дівчина-бо погубляє
красу свою перелюбством,
а муж мужність свою —
грабіжництвом.
Говориться-бо у мирських притчах:
«Не животина між животинами коза;
не звір між звірами вуж;
не риба між рибами рак;
не птиця між птицями нетопир*;
не дерево між деревами шипшина;
не муж між мужами,
якщо ним жона володіє;
не жона між жонами,
якщо вона од свого мужа блудить;
не робота між роботами
жонами повіз возити».
Дивніше дива,
якщо хто візьме
жону потворну заради прибутку.
Княже, бачив я жону потворну,
яка припала до дзеркала,
і мовив їй:
«Не дивися у дзеркало,
бо, уздрівши потворність лица свогого,
ще гіршою станеш».
Невже б мовив комусь еси:
«Женись у багатого тестя,
честі великої ради пити і їсти».
Та ліпше вже вола бурого
у дім свій увести,
аніж жону погану взяти.
Віл-бо мовчить і зла не мислить,
а жона погана,
як бити її, бісється,
а як по-доброму з нею,
виситься.
Як багата, то пиху тримає,
а як убога — на те нарікає.
Що таке жона погана?
Корчмарка непевна, перекупка.
Що таке жона погана?
Мирська колотнеча,
засліплення розуму,
початок всілякій злобі,
у церкві бісівській митниця,

* Нетопир — кажан.

поборниця гріха,
завада спасінню.
Якщо котрийсь муж,
дивлячись на красу жони своєї
і [слухаючи] слів її улесливих,
починає її віри йняти,
а на ділі її не випробує,
то буде проклятий.
Ось подивіться-но, браття,
на жону погану
й улесливу та лукаву!
Мовить така мужеві своєму:
«Пане, світе очей моїх,
не можу па тебе дивитися;
як заговориш до мене,
то гляну на тебе і обімру,
розступається мені тіло
і никну на землю».
Послухайте, жони,
слова апостола Павла, який каже:
«Хрест — голова церкви,
а муж — жоні своїй.
Жони, стійте в церкві і мовчіть,
моліться богу і святій богородиці.
А як чого хочете вчитися,
то вчіться дома у своїх мужів.
А мужам годиться
по закону дбати про жон своїх,
бо нелегко знайти добру жону».
Той же апостол святий Павло каже:
«Мужа мудрого
з-поміж ста знайшов я,
а жони мудрої
і з-поміж тисячі не знайшов».
Добра-бо жона —
вінець мужу своєму без печалі,
а погана жона —
люта печаль і руїна домові.
Хробак дерево тлить,
а погана жона
мужа свогого дім губить.
Ліпше камінь довбати,
аніж погану жону взяти й учити.
Залізо переплавиш,
а поганої жони не навчиш.
Погана-бо жона
ні повчання не слухає,
ні церковників у честі не має,
ні бога не боїться,
ні людей не стидиться,
ні єреїв не соромиться,
а тільки всіх корить
і всіх судить.
Що ж гірш од лева
між четвероногими звірами?

Що од змії гірш між тих,
які по землі плазують?
Од всього того гірш жона погана,
із-за жони спершу прадід наш Адам
з раю вигнаний був;
Йосиф Прекрасний¹⁰
у темниці затворений був заради жони;
жона Самсона сильного, остригши, чужинцям продала.
О лиходійне знаряддя диявольське,
стріла стрімка з отрутою!
Якось жона вмерла в одного мужа;
він через п'ять днів
почав предавати свої діти.
І люди мовили йому:
«Чому продаєш діти?»
Він одмовив:
«Якщо вродилися вопи в матір,
то вони, як виростуть, мене продадуть».
Я ж, пане-княже,
пі за море не ходив,
пі од філософів не навчився,
а був як бджола:
припадаючи до багатьох різних квітів,
збирає вона медвяний сот.
Так і я:
по багатьох книгах,
визбираючи солодощі словесні і розум,
збирав їх, як у міх води морські.
Чи ж не надто я розбалакався,
чи ж не впадаю з розуму прямо в нерозум?
Щоб не було так,
пора кінчати довгу цю балачку,
аби не бути, як міх утлий,
що губить багатство в руки чужії,
аби не уподобитися жорнам,
які багатом людям жито мелють,
а самі себе не можуть наситити житом;
аби не стати
пенависним світові своєю бесідою,
як птиця,
що, безперестанно виспівуючи пісні свої,
скоро зненавиджепою буває.
Сказано-бо в мирських притчах:
мова довга не є добром,
добра довга камка * або оксамит.
Господи! Дай-бо князю нашому
Самсонову силу,
хоробрість Олександрову,
Йосифів розум,
мудрість Соломонову,
покірність Давидову.
І умнож, господи,
всіх людей під рукою його.
Богу нашому слава!

СЛОВО ПРО ПОГИБЕЛЬ РУСЬКОЇ ЗЕМЛІ

О світло світла
і красно-прекрасна
земле Руська!
Множеством красот дивуєш ти:
озер множеством дивуєш ти,
рікам і колодязям вельми славними,
горам крутими,
горбам високими,
дібровам густими,
полями розкішними,
звірам різними,
птицям незліченними,
городами великими,
селами гарними,
садами монастирськими,
храмами церковними і князям грізними,
бойрами чесними,
вельмож множеством.
Усім сси сповнена, земле Руська,
о правовірна віро християнська!
Звідси до Угрів,
до Ляхів і до Чехів,
од Чехів до Ятвягів,
од Ятвягів до Литви і до Німців,
од Німців до Корели,
од Корели до Устюга¹,
туди, де були тоймичі погані²,
і за морем, що холодом диха³,
од моря і до Болгар⁴,
од Болгар до Буртасів⁵,
од Буртасів до Черемисів⁶,
од Черемисів до Мордви —
те все підкорене було богом народів християнському;
поганські краї —
великому князю Всеволоду,
отцю його Юрію⁷,
князю київському,
діду його Володимиру Мономаху,
котрим то половці дітей своїх лякали в колиці,
а литва із болота на світ не виглядала,

* Камка — шовкова барвиста тканина з узором.

а угри кріпили кам'яні городи залізними воротами,
аби на них великий Володимир не наїхав.
А німці раділи ⁸,
далеко будучи за снім морем;
буртаси, черемиси, в'яда ⁹ і мордва
бортничали на князя великого Володимира;
і сам Мануїл Царегородський ¹⁰,
остерігаючись,
дари великі посилав йому,
аби у нього великий князь Володимир
Царегорода не одібрав.
У сі ж дні
горе християнам —
од великого Ярослава
і до Володимира ¹¹,
і до нинішнього Ярослава ¹²,
і до брата його Юрія,
князя володимирського...¹³

СЛОВО О ЛАЗАРЕВИМ ВОСКРЕСІННІ

Слухай, земле, утям, земле,
Се-бо господь промовляє:
«Синів породив я, і їх підніс я —
Ті-бо мене відторгнулися,
Люди мої не пізнали мене.
Он і осля в яслах пізнало господина свого,
І се я іншому слави свої не дам,
Та пущу слово моє на землю,
Та спасу людей моїх од зваб сатанинських».
Ударив Давид у гуслі,
Покладаючи персти свої на живії струни,
Сидячи у підземнім Аді, мовляє:
«Заспіваємо весело, дружино, піснями,
А плач одкладемо і утішимся!
Се-бо час нам веселий настав,
Се прийде день спасенія!
Уже-бо чую я: пастирі
Свиряють у вертепі,
Голос їх проходить в Ад у ворота,
А в мої вуха входить.
І уже чую тупіт ніг перських коней,
І вже дари йому несуть волхви,
Од своїх царів небесному цареві,
Що родивсь оце на землі.
А його ми всі, дружино,
Много ждали днів,
Йому-бо є небо престол,
А земля — підніжжя ногам його.
Того мати-дівця,
Повивши в пелениці,
Хто повиває небо в хмари і землю млою,
Приникши до нього, проказує:
«О царю небесний, великий,
Що тобі ся схотіло,
К нам, нищим, на землю зійти?
Чи сеї печери захотів еси,
Чи сих ясел, в яких нині лежиш ти?
І се тоді, як Ірод безумний
Мечеться, на тебе гострить меч,
Убить тебе хоче!»
Мовляє Адам до тих, що з ним в Аді:

«Прийдіте, пророки і праведні всі,
 Пошлем вість владиці зі сльозами,
 Чи на живий вік
 Хоче він нас сеї муки позбавити?»
 А Ісайя і Єремія
 Лаяли Ад скількимога
 І його немоцну силу,
 Мовляли Давиду:
 «А хто може од нас
 Тому вість принести?
 Міднії ворота, вереї * залізнії
 І камінні замки твердо занечатані».
 Тоді Давид до них ясно рече:
 «Ісайс, Єреміс, Ароне, Єзекіс,
 Соломоне, Адаме, Самоїле, Данїле
 І всі сімдесят пророків, слухайте гласа мойого:
 А ось завтра від нас одійде
 Лазар четвероденний, друг Христа,
 Той од нас йому вість донесе».
 І, се почувши, Адам,
 Первородний чоловік,
 Почав битися руками по лиці своїому,
 Тяжко стогнав, закричавши, казав він:
 «Про мене вість повідай владиці,
 Світлий друже Христа [Лазаре],
 А се тобі плаче [о господи!]
 Первородний твій Адам.
 Ти на те мене, боже, створив еси,
 Щоб малий вік на землі сій бути,
 А се мя осудив у Ад
 На многі літа мучитись?
 Чи для того наповнив землю, о владико,
 А се пині твої возлюбленії, а мої внуки
 У тьмі сидять на дні Ада, мучаться скорбію
 І тугою серце тішать?
 Сльозами свої очі-зіниці омивають,
 А пам'ять...
 Бажають...

...вельми печальні? **

Адже на землі сій
 Малий час добро бачили,
 А се в тузі сій
 Многі літа в приниженні.
 Малий час я царював
 над тварями божьми,
 А пині многі дні
 Раб я Аду, а бісам полоняник.
 Малий час світло твоє бачив,
 А се уже сонця твого пресвітлого
 Не бачу я многі літа,
 І бурі вітряної не чую, господи!
 Коли я согрішив був

Більше інших людей,
 То воздав за діла мої мені
 Муку сю — не жаліюся!
 Але того лиш жаль мені, господи,
 По твому я образу створений,
 А пині мене зневажає,
 Мучить мя диявол злий.
 Не жаль мені, боже, що у пороці я жпв,
 А твою божественну заповідь переступив,
 Але того, господи, жаль: над твоїм творінням
 Ад пасміхається і знуццається.
 А се, господи, перший патріарх Авраам,
 А твій друг, котрий задля тебе
 Хотів оддати сина свого Ісаака,
 А ти казав йому, господи:
 «Тобою благословляться всі коліна земнії», —
 То і він согрішив [о господи]?
 І тут, у Аді сьому, мучиться,
 І з нами тяжко зітхає.
 А се твої вибранці Ісаак із Яковом,
 В рабстві сидять у підземнім Аді,
 Зійди, господи, Авраама ради,
 Чи тобі, господи, й Авраам согрішив?
 А [се] Ной той праведний, котрий тобою, господи,
 Збавлений був од потопу лютого,
 Чи з Аду його не можеш ізбавити?
 А може, і сей согрішив отак, як і я?
 А се великий пророк Моїсей,
 [Котрий] провів жидів через Чермнеє море,
 Розмовляв з тобою на Сінайській горі
 У купині лицем до лица,
 А той-то, господи, що согрішив тобі?
 Бо і він тут сидить з нами в темепі адовій.
 А Давида ти, господи,
 Сам поставив еси на землі
 І дав еси йому, господи,
 Царствувати над багатьма.
 А він був склав псалтир і гуслі ¹,
 То що, і той согрішив було?
 Бо і він тут із нами мучиться,
 В Аді сім часто стогне, зітхаючи.

...то, може, і той
 Отак само був согрішив, як я?
 А се, господи, твій пророк Ісайя,
 Із чрева матері на небеса знесений ²,
 І той зійшов у чрево матірне
 [Отак, як] і ти, господи, зійшов у чрево дівиче.
 І той теж, господи, з нами у Аді,
 Чи тобі, господи, Ісайя що согрішив?
 І се твій великий пророк Данил,
 Син Єзекія-пророка,
 [Се він] був побив тіло золоте в Вавілоні ³

* Пропуск в оригіналі.

* Вереї — стовпи, на яких навішено ворота.
 ** В оригіналі місце попсовапе.

І кинутий левам у рив.
І той, о господи, з нами в Аді,
Чи, може, господи, й Данил щось согрішив,
Що посив був дерев'яного козла на рам'ї⁴ —
Прообраз твоєї божественної страсті.
А се, господи, син Давидів Соломон,
Що створив тобі дім був у Ієрусалімі
І два орли він скував золоті⁵,
Подібно херувимам і серафимам.
І казав він так: як прийде бог на землю,
То зійде дух святий у орла.
А орел, поносившись тут по церкві,
Та й понісся на небеса.
А се великий із пророків Іоанн,
Предтеча, хреститель господній,
Він-бо родився від Гавриїлового благовіщення,
У пустелі виховався із юності.

...ївши мед дивний,
То що він, господи, теж согрішив?

То і той, господи, на землі
Од Ірода мучений був,
Тут же з нами в Аді мучиться.
Крім того, жалують твої пророки
Іллю чи ж бо Ёноха, що годили тобі
Більше всіх праведних на землі,
Чи ж тобі, господи, й пророки що согрішили?
Уже-бо, господи, не бачим
Світозорного твого сонця,
Ані подяки гідного твого світа,
А тугою всі покриті ми.
Од жалю такого смутні ми,
То ж чи за гріхи ті наші
Не хочеш ти нас помилувати,
Чи свого часу чекаєш ти,
Коли ти сам хочеш зійти,
Сам еси один [о господи],
То ми всі люди бідашні,
А ти еси довготерпеливий, незлобивий.
Прийди до нас, господи, швидко,
Збав ти нас од Ада і зв'яжи диявола».
І проказує Ад до диявола:
«Чую...»
Прискорбно стає душі відпустити Лазаря
І нудно, щоб Адама одринуті».
А коли воскрес Лазар із Ада,
То проказує до господя:
«Господи, кричать твої пророки у Аді,
Первородний Адам,
І патріарх Авраам із сином Ісааком
І зі внуком Іаковом.
Давид же тобі кричить про сина свого Соломона,

* Пропуск в оригіналі.

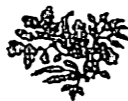
Виведи, господи, із Аду!»
І проказав господь до Лазаря:
«Коли б не заради Давида,
Раба мого возлюбленого,
Я б Соломона був у Аді викоренив»⁶.
І зійшов господь духом на Ада
І множество небесних воїнів,
Ісеміел і Рагуїл, Ізмаїл,
Нанаїл, Тартар, Гаврил, Михаїл⁷,
І всі янголи, ідучи зі хрестом на Ада,
Так мовляють; «Візьміте ворота вічні,
І хай знімуться ворота плачевні
І ввійде цар слави!»
І проказують янголи і пророки:
«Господь сильний і страшний у брані,
Бо то є цар слави — хай ізнімуться!»
Тоді цар великий Давид мовляє:
«Коли був живий...»^{*}
Хай сокрушаться ворота міднії
І вереї залізні зломляться».
І тоді сокрушив бог ворота міднії,
І зломив вереї залізнії,
І проказує він Адаму:
«Ся-бо десниця створила од віку,
А ся тебе возведе із тлі».

* Пропуск в оригіналі.

ІОАНН

Про його життя даних нема.

В передмові до «Посольства до папи римського Сікста IV» автор про себе пише: «Благочесний, світлий у божественних писаннях книголюбець кир (отець) Іоанн, брат їхній (тих, що підписали «Посольство») молодший, вибраний пні підскарбієм вищим земським Великого князівства Литовського. Послужив вірно духом у цьому посланії». Писав старослов'янською мовою.

ПОСОЛЬСТВО ДО ПАПИ РИМСЬКОГО СІКСТА IV¹ ВІД ДУХОВЕНСТВА, І ВІД КНЯЗІВ, І ПАНІВ РУСЬКИХ. З ВІЛЬНИ, РОКУ 1476, МІСЯЦЯ БЕРЕЗНЯ, 14 ДНЯ

Уривки

Всі ми святих і всесвятого великого бога призволеням дихаючи,
Сю епістолію посиласмо вашій святості,
Вселенському папі, великому сонцю,
Всесвітньому світильнику, церковному світлу,
Всесвітлому і всепайсвятійшому отцю отцям
І всепачальнійшому пастирю пастирям,
Блаженному Сіксту, святої вселенської соборної церкви
також вікарію пайдостойнішому...

Ми всі суці із країни далекої
Од двору його святого,
Словесній вівці того ж стада Христового,
Святої соборної тої ж апостольської церкви,
Од чотирьох євангелістів вселенських
Пресвітлих патріархів грецьких²,
Од уставу, і звичаю, і заповіту
Наученням їхнім грецьким у житті породжені.
Од купелі святої і живоначальної трійці обновлені бапею
вишнього світу,

Вищою благодаттю духа добре пасемося ними
У істиннім благовір'ї на пажитях живоносних,
На доброцвітних тих горах північної країни,
З країни, що є з ребра сіверова*, з граду самого царя великого³.
Оскільки тут бог у ваготах його знапий є,
Який заступає од всякого насилля ворожого,
Од супостата — старого змія-диявола,
Повітряного князя тьми, злоби піднебесного,
Що захотів престол свій поставити на наших північних країнах,

* Очевидно, це образний вислів на означення північного краю.

Щоб був він подібний вишньому⁴.
Із-за того бог і скинув униз його,
Нам сю країну подарував,
Сам пасе нас у місцях одних паствених,
Тут нас він на водах спокійних вховує,
Душу нашу повернув він до себе,
Наставляючи нас на стежки правди заповідей святих
Імені свого заради — в ній же хрестилися,
Прийнявши печать святого мпра,
Масмо написане на чолах наших
Вишньою благодаттю святого духа.
Через се, коли ходим під тінню тіні смертної
Князя того, вище реченого,
Влади повітряної, але зла не лякаємось,
Адже сам-бо господь з нами є,
Жезлом і палицею своєю відганяє і б'є мисленні вовки,
Щоб жодна з овець його не погинула —
І стадо все ціло буде збережено.
Сею палицею й жезлом душа наша втішається
І пасе нас милосердний пастир і щедрий вівцелюбець,
Милістю своєю поганяючи нас.
І тих, що не хочуть наблизитися до нього,
Не тільки до двору сього і його самого,
І тих, подібно іншим, хоче привести,
Стягуючи віжками й уздами челюсті їхні,
Щоб були всі стадо єдине під єдиним Христом-пастирем...
Немає-бо різниці у Христі грекам і римлянам,
І нам, суцям руським слов'янам,
Всі єдині-бо є, в чому хто званій,
В тім хай пробуває кожен по своїм чиніві.
Всім-бо нам початок Христос, всі ми Христові,
Оскільки у хреста хрещені — у хреста ми одягаємося.
Не самі лише послухники закону оправдаються,

як це деякі думають,
А творці закону, що є праведні в бога,
Єством-бо закон отой творячи
І маючи закон, прописаний у серцях своїх.
Через це і пишемо до вашої всепайсвятійшої святості,
Чули-бо деякі про нас перед вашою святістю ісповідання,
Розмови, брехливо огуджуючі нас, оговорюючи,
Мов ми не є справжні християни святої православної віри
Христової,

І інше численне, якеє нас гудить...
А ми суці голові єдиної Христа,
Всі тіло єдине складаємо,
Адже ж тіло члени має численні в собі,
Всі-бо члени єдиного тіла многі є різністю,
Хоч єдине є тіло в Христі і в єдиному духу всі ми,
У єдине тіло ми хрестимся.
І чи то іудеї, чи, може, елліни,
Чи раби, а чи вільні,
А чи ми то — руські сини і всі наші великородні
й численні слов'янські мови —
Ми всі єдиним пивом духовним наповнюємося.
Адже все тіло не є один член, їх багато.

Коли рече пога: я не рука й не від тіла,
 То чи справді вона не від тіла?
 Коли рече вухо: я не є око, то чи око не від тіла?
 А коли б було все тіло око, то де буде слух?
 Коли все слух, то де тоді буде нюх?
 Нині поклав бог члени одного в тіло кожного, як захотів,
 А коли б були всі тільки члени, то де тоді тіло?
 Нині багато є членів, а тіло єдине.
 Не може-бо око сказати руці: не треба мені тебе,
 А тим більше голова погам: не треба мені тебе,
 Бо члени тіла, що зарозумілися, ослабленими стають,
 Бо потрібні вони всі є.
 А коли гадаємо, що не достойніші вони за тіло,
 Цим ми честь велику пригортаємо,
 І не добропристойніші вони в нас,
 А добропристойність загальну беруть.
 І наші нехай за добропристойніші не беруть,
 Таж бог розчинив тіло:
 Біднішому більшу дав честь, хай не буде незгоди у тілі,
 А хай дбають у собі члени всі.
 Бо коли страждає один член, то з ним страждатимуть члени усі,
 А коли славиться один член, то з ним радуються члени усі.
 Всі ми є тіло Христове, члени його часткові,
 Тож нащо ті розлади, і незгоди, і розколи в єдиному тілі діються?
 Суди все це, пайсвятійший отче, праведно,
 Чи бог повеліває отакому бути пеладу й заздрості,
 Що діються в тілі Христовому,
 А чи бути любові, що є союзом всякої досконалості,
 Без неї-бо не ввійде нічого до господа...
 І це кажемо для того лиш,
 Хай би дав гречину * східної церкви грецької,
 Щоб самі закон і устав хоронили,
 А всі устами зберігали не лицемірячи.
 А інші хай західної римської церкви закон свій оберігають —
 Обидві хай будуть світильники премудрії,
 Навчительні і не соромлені,
 Щоб не соромилися лица людського заради правди божої,
 А правдиві були, законнолюбительні,
 Мирлюбці і миротворці,
 Милостиві, боголюбиві,
 Мир люблячі і любов,
 І мали щоб братськеє в спокої пробування.
 І хай буде цілковито од вашої всесвятійшої святині
 Їм подано миротворіння,
 Щоб у любов їх більше приводити.
 І нехай же кожен із них своєї церкви звичаї й устав
 непорушено береже і має,
 Кожен із них у своєму хай стоїть,
 І хай своє середостіння огородить,
 І хай буде знищена ворожнеча, яка поміж ними є...

Твори поетів
XVI-XVIII ст.

* Г р е ч и н — тобто сповідник православної віри.

ПАВЛО РУСИН З КРОСНА

Народився близько 1470 р. в м. Кросно (тепер восводське місто в ПНР)
на території, заселеній лемками.

Учився в Грейсвальдському університеті (Німеччина).
Викладав у Краківській академії. Був видавцем, виховував
відомих слов'янських поетів Яна з Вислиці, Яна Дантишека,
навчав Миколая Коперніка. Павло Русин вважається першим
гуманістичним поетом України. У 1509 р. видав книгу
своїх поезій «Пісні Павла Русина з Кросна».
Помер близько 1517 р. Писав латинською мовою.

ІЗ КНИГИ
«ПІСНІ ПАВЛА РУСИНА З КРОСНА»
ВІДЕНЬ, 1509 р.

ПОХВАЛА ПОЕЗІЇ

Світлий дар богів — поетичне слово,
Їхнєє дитя, гомінке й солодке,
Кажуть, лине ввись, дев'ятьом небесним
Сферам співзвучне ¹.

Сам Платон-мудрець у своїх писаннях
Вчив, що й дев'ять муз подають свій голос
Влад із хором сфер, що в глибокім небі
Мірно кружляють.

Славить пісня ця не лише прадавні
Подвиги мужів, а й за приклад ставить
Їхнєє життя і богів шанує
Словом хвалебним.

«Кожен твір співця (вороги ясного
Феба твердять так) — небиллиці сущі».
В пісні ж, десь на дні, по-мистецьки скрита,
Зблискує правда.

В панцирі твердім — із горіха зерня,
Хист тонкий бува і у грубій тілі.
Так і суть свою досконала пісня
Звикла ховати.

Отже, про співця педаремно кажем,
Що натхненний віп божеством небесним,

Бо летить до зір, над земним поділлям
Крила простерши.

Що ж бо є тривке на зрадливім світі?
Хутко смерть бліда кожен плід стпнає.
Вперто час гризький і руйнує, й точить,
Все коло себе.

Зникне ладан весь, аравійця гордість,
І рудий метал, що ним Таг яспіє,
Щезнуть перли ті, що'мов сніг біліють
В морі Червонім.

Пустка нині там, де стояла Троя,
Де колись цвіли семибрамні Фівн,
Де, було, стрімкі владарів гробниці
Неба сягали.

Хто б то чув про міць владарів могутніх,
Хто б сьогодні знав про вождів діяння,
Хто б згадав про них, коли б віщій лірник
Їх не уславив?

Скрила б піч глуха безталання Трої,
Впав би й сам Ахілл-воївник безвісно,
Гектор би зітлів у піску гарячим
Рідного краю.

Лета вічним сном повпла б Дідону,
Канув би й Еней, хоч яку мав славу,
В млявий той потік, — та Вергілій вчений
Вдарив у струни.

Звідки знали б ми й про братів-фіванців,
Тих, які — о гріх! — піднімали в гніві
Брат на брата меч, щоб його багрити
Братньою кров'ю ².

Хто б Ясона знав, чи про злате руно ³,
Ним добуते, чи про талан Медеї?
Хто Пегаса б знав, якби все у пісні
Не оживало?

Прахом все пішло б (не гадай, що муз я
Від джерел святих та печер усуну),
Всі діла мужів, хоч були й величні, —
Нині б забулись.

Слава йде гучна по широкім світі,
З краю в край гримить — про співця-фракійця:
Милим дзвоном струн він дуби та скелі
Зрушував з місця.

Славен буде ввік і співець із Смирни,
З Мантуї співця не загинуть твори,

В них-бо — гук боїв, що вели данайці
З родом фрігійців.

Жив і ще живе у пошані вічній
З Кордови співець, як і той, хто славив
Хід Лівійських битв, буде вік звучати
Й Стація ймення.

Досі й Флакк живе, що в сім'ї поетів
Перший лірник був, і каратель блуду —
Юній, з ним і той, хто сатиру вперше
Вигострив, — Персій.

Глянь, Назона вірш палахтить любов'ю,
Не скривав її і Катулл учений,
І сумний Тібулл, і Проперцій гордий —
Нині між нами.

Всі співці живуть, осяйного роду
Вінценосний хор; тих імен величних
На сувої цім не списав би, звісно,
Стилос * мій скромний.

Поки Феб ясний од просторів Сходу
Повозом гримить до земель іберів,
Поки чи серпом, чи вже колом повним
Зблискує місяць,

Поки в'яже мир елементи світу,
Поки твердь землі в своїх межах крайніх
Чує сплески хвиль, оповита навкіл
Світлим ефіром, —

Завжди з уст в уста по широкім світі
Йтиме слава та, непідвладна смерті,
Пісня, їхній дар, між людьми цвістиме
В вічній обнові.

Хай же тих співців не померкне слава!
Ти ж гортай книжки, перечитай пильно;
Перш за все — того, котрий був уславив
Край Пелігнійський.

Вправним віршем він, як ніхто, спроможний
Нам розкрити все, що ховає пісня,
Все, що лиш таїть, віщуванням грізний,
Феба триніжок.

Що загіг співців проспівав, на все це
Світло кине він, і коли б я стежки
Не вказав тобі — поміж книг священних
Помацки йшов би.

Ось тому, прошу, — коли справді вабить
Фебів храм тебе і шануєш ревно
Дев'ять муз, сестер, — до того поета
Серцем горнися.

Вчених книг його не згортай ніколи,
Чистим серцем пий ті зразки високі —
І побачиш, вір, те, що було вчора —
Скрите від тебе.

Дзвінко в струни б'є буйнокудрій лірник
Феб, і музи вже — у танечнім колі;
Навіть гук пішов між горби та ріки,
Медом текучі.

ДО СЕБАСТІАНА МАДІ,
ЩОБИ ВІН, КОЛИ ЗАЛИШИТЬ ПОЛЬЩУ
І ПОВЕРНЕТЬСЯ ДО РІДНОГО КРАЮ,
ПРИВІТАВ СВОЮ БАТЬКІВЩИНУ ТАКИМ ВІРШЕМ

Здрастуй, мій краю! Ти милий владіці зористого неба!
Здрастуй, о земле, уцерьт повна багатства й добра!
Здрастуй, мій краю, що страх ти наводиш на знать гордовиту!
Здрастуй, о земле моя, мила для вчених людей!
Здрастуй, мій краю, могутній у війнах і миру навчитель!
Здрастуй, о земле, твої рицарі — слава твоя!
В тебе найліпші врожаї, і ти чарівніша за інших,
Справді заслужено ти славишся поміж країн!
Золото жовте ховаєш у надрах, для нас невідомих,
Носиш десь у глибині всяких металів руду.
Замки твої височать гордовито в небеснім просторі,
Також фортеці усі вгору твої піднялись.
Ти бережеш на полях годувальницю нашу Цереру,
На верховинах своїх Вакхові маєш дари.
Всюди розходить ся слава про ниви твої урожайні,
Пахнуть родючі сади, зелень з дерев не зника,
Луки цвітуть, наче килим, ліси прохолоду приносять,
Повно тут є дичини: звірів і всяких птахів.
В ріках глибоких виводиться риби всілякої безліч,
І лікувальні твої грязі відомі довкруг.
Також відомий усюди цілющий твій клімат помірний,
І прославляли тебе лагідні завжди вітри.
Ти-бо сама усе маєш, що тільки у різних країнах
Можна знайти, що росте в світі широкім оцім.
Ти самостійно без інших земель можеш жити привільно,
Знов же без тебе прожить жодна не може земля.
Завжди я прагнув побачити тебе, дорогу свою матір,
Завжди про долю твою, вдень і вночі, турбувався.
Зараз спішу, годувальнице мила, до тебе вернутись,
Довго не бачив тебе, о найдорожча моя!
Зараз щасливо дивлюсь я на тебе очима своїми,
Мамо, прийми ти свого сина, благаю тебе.

Дай же, будь ласка, мені молодому, притулок у себе,
І відпочить од наук мило дозволь ти мені.
І коли тіло моє вже залишить душа тут навіки,
В лоно своє забери мертве тіло моє.
Справді-таки пізнаю я свою батьківщину щасливу,
Сам я вітаю її радо словами отак:
«Здрастуй, мій краю! Ти милий владці зористого неба!
Здрастуй, о земле, уцерьт повна багатства й добра!»

ГОВОРИТЬ КНИГА,
ВИДОБУТА З КНИГОСХОВИЩА
І ВІДНОВЛЕНА ДО ПОПЕРЕДНЬОГО БЛИСКУ

Я жила в підвалах тирапа тяжко,
Ще недавно в темній була в'язниці,
І зв'язали спини мені, всі боки
Міцпо кайдапи.
І тоді мене у підвалах темних
Шарпав сторож темного Орка, грізний,
І бичем пекельним юрба жорстока
Била нещадно.
А тепер я вийшла на денне світло,
Зпов щаслива, в одязі чистім, гарна,
Знов мій вигляд, як і раніше, ясний,
Скроні в прикрасах.
Світлий день такий повернув педавно,
І життя дав друге мені Павло той,
Що його звать словом приємним Русин
В колі ученім.
Прошу в пісні скласти йому подяку.
На дзвінкій кіфарі * кларосця грасш,
Тож молю для нього років щасливих
Нестора з Пілос.

ЕЛЕГІЯ

*для Яна з Вислиці, шанувальника муз
і учня, достойного похвали⁴*

Радісно, Яне, мені, найдорожчий, що ти прикладасш
Стільки зусиль, щоб пізнати дев'ять священних богинь,
Що проявляєш бажання піднятися на славні вершини
І в красномовних хвильках мочиш сухії уста.
Сам розумієш, що лаври зелені ніколи не в'януть
Й муз аонійських вода радість приносить усім.
Іх попроси ти у пісні солодкій, як мед, щоб послали
Щастя й натхнення тобі у зачинаннях твоїх.
Радість приносить талант твій, — послухав поради моєї, —
Він починає до муз линути з серцем палким.
Ось життєдайна вода з джерела того Беллерофонта
Щедро для тебе тепер вже починає текти,

І на Парнаській вершині дельфійська лаврова діброва
Радо для тебе тепер вкрилася листом густим.
Вже Касталіди священні руками дівочими вміло
В рівнім змаганні плетуть з лавра для тебе вінки,
Щоб гілки Феба на скронях твоїх засіяли яскраво,
Як пагорода тобі, гідна твоїх зачинань.
Вже ось для тебе лаврові ліси шум блаженний доносять,
З Кірських для тебе вершин з шумом спадає вода.
Сам музикант вже Грпнейський кіфару з слонової кістки,
Плектр * дзвінкій в руки твої з радістю передає.
Рогом достатку тобі послав пісні він солодкі,
Щедрі багатства дає — плату тобі за талант.
Тож починай-бо, іди за священним натхненням з любов'ю
І попускай поводи милим зусиллям своїм;
І, як звияжець, під Кірри вершиною сядеш і гордо
Слухати будеш пустий гамір простої юрби,
Бо ж тобі щедри природа дає відчуття, наповняє
Вдосталь солодким з вошин медом чарівні уста.
Саме за те, що ти битву із пруським народом сурмою
Смірнською був оспівав в творі педавно своїм.
Та пам'ятай: не погорджуй найменшою вадою навіть,
Щоб на творіннях значних темних ти плям не зробив.
Родимки навіть малі спотворюють чисте обличчя,
Вади маленькі отак всякі писання псують.
Хай же не буде для тебе безчестям складі рахувати,
Хоч би на пальцях своїх десять разів повторив.
Завжди погорджуй пустим поговором ти люду простого,
Бо брехунами він зве навіть священних мужів.
Од зачинань величавих і помислів щоб відтягнути,
Сили не шкода йому, тільки б запал загасить.
Та надаремне; поети нам пишуть священні повчання,
Правди відлуння від тих творів розходиться скрізь.
Твори свої прикривають поети орнаментом дивним,
Простий ніколи народ знати не може цього.
Вчення своє, щоб не стало відоме, не втратило силу,
В місці таємнім його десь заховає поет.
Справді, приємніше те, що відкрите великим зусиллям,
Те, що у надрах таїть наша велика земля.
Золото стане дорожче, якщо денне світло побачить,
Перли також, як знайдуть в морі Червонім на дні.
Після страшної грози, коли хмари густі розійдуться,
В небі ласкавіш тоді сонце засвітить для нас.
Ти пошануй цих пророчих сестер, я нагадую ще раз,
В серці побожно молись до цих великих божеств.
Зараз частіше, звичайно, виходь на Парнаські вершини,
Музи священні отам славно співають пісні.
З чистим ти серцем оддайся тепер уже справжній науці,
Світлий-бо образ вона правди святої таїть.
Скоро твої увінчаються скроні вінками із лавра,
Слава розійдеться скрізь, будеш у шані в усіх,
І урожай превеликий збереш тоді в Кірській долині, —
Більший він буде од всіх жовтого Тагу дарів.

* Плектр — паличка, якою вдаряли по струнах кіфари.

* Кіфара — струнний музичний інструмент.

Труднощі хай не лякають тебе у твоїх починаннях,
 Шляхом, який ти обрав, рушиш уперто вперед.
 Бо хоч здається усякий початок важким особливо,
 Потім пізніше стає все в час ужитку свого.
 Також залізо тверде дивовижним вблизикує блиском,
 Полиск його до краси срібла доходить тоді;
 Також маленька іскринка сухі може ниви спалити,
 І величезні доми в попіл оберне вона.
 Та щоб твої не втомилися очі, ми нервами піжпі,
 І щоб до серця тобі наші рядки прилягли,
 Я ці останні слова віддаю тепер нашим каменам
 І твоїм музам віжки туги патягую вже.
 Ти мене завжди в похвалах своїх прославляв особливо,
 Вдяку складаю за це в ритмах святих пієрид.
 Віршем ти нам героїчним прекрасно співавш про війни,
 Отже, вінки заслужив, котрі поетам дають.
 Слава твоя, як гадасш, дорівнює завжди заслугам,—
 Яну з Вислиці нову славу приносять пісні.
 Отже, прийми ти ласкаво ці вірші із радістю в серці,
 Котрі простіші, апіж наші сарматські місця,
 Їх породив був поспішно тобі мій талант невеликий,
 Швидко ці ритми моє тут записало перо.

ЕПІГРАМА

Здобич воєнна колись насолоду приносила птаху⁵,
 Що громовержцю давав зброю тризубу страшну.
 Жах він наводив великий довкруг на сусідні народи,
 Всяке творіння несло важко гнітюче ярмо.
 Я ж не захоплююсь зовсім, повірте, воєнним розбоєм
 І не приношу містам страху тривожного теж,
 Сам прикладаю великих зусиль і шукаю спокою,
 Прагнуть спокою також завжди сусіди мої.

ОДА

*Павла Русина з Кросна до Аполлона з проханням
 про поетичне натхнення, щоб завдяки йому він міг достойно
 прославити вельможного пана Гавриїла Переньї,
 віддати і присвятити себе йому, великому володарю,
 і просити його, хай би він захотів ласкаво й радісно прийняти
 від нього ці перші плоди його таланту*

О Дельфійче, що ти звуком солодких струн
 Душу бога небес зоряних сповнюєш
 І що на золотавім
 Плектрі граєш хвалу богам;
 Кіфаристів царем знатним тебе зовуть,
 Ти володар для них і суддя будеш їм,
 І оточує коло
 Муз небесних тебе навкруг;
 Ти, що бачиш усе й знаєш прекрасно все:
 І часне, і те, що колись буде ще,

І що сік животворний
 З тіл береєш, несучи їм смерть;
 Ти, що возом своїм, що від перлин блищить,
 Всім приносиш речам ясний, погожий день,
 І сестрі своїй світло
 Ти бліде посилаєш теж⁶,
 І Тенед — твій слуга, Кларос шле дим офір,
 Любить Делос тебе й пишній дельфійський край,
 Славлять завжди Патари,
 Віддають тобі шану й честь,
 Тож сюди ти, сюди кроком швидким прибудь,
 І священним вінчай листям своє чоло,
 І під звук золотих струн
 Плектра, Фебе, сюди спіши,
 І натхнення моїй зараз душі подай
 Ти священне, щоби в віршах солодких цих
 Я прославити, Фебе,
 Зміг патрона свого як слід,
 Бо ж він муз славить всіх, чистих, як білий сніг,
 І шанує він їх, і в свій приймає дім,
 Славить також, Гринеє,
 Він величність твою святу.
 Він дарунки дає щедрі усім мужам,
 Що співають пісні під милий звук кіфар,
 В кого з плющу віночки
 Тиснуть скроні учені уже.
 За чесноти його та за поради теж
 Тут панують його більше, аніж вельмож
 І князів, що померли,
 І живих, і що будуть ще.
 Він — окраса всього люду Паннонії,
 І підпора міцна всіх нездоланних військ
 Краю, і батьківщини
 Честь і слава велика він.
 Мудрий, світлий він ум, вірний, правдивий друг,
 Добрий сторож всіх прав, щедрий і чесний муж,
 Всім він справжній приятель,
 Всі шанують його у нас.
 В ритмах ти чарівних, в віршах солодких все
 Ти про мене тепер вже розкажи йому
 І скажи, що у нього
 Буду завжди слугою я.
 І до того додай: «Зичить тобі Павло
 Довго жити, як жив Нестор або Пріам
 І, крім того, бажає
 Ще багато здоров'я він».
 На коліна впади й словом ученим ще
 Ти ласкаво проси, щоб поцадив мене
 І пробачив мені він
 За селянський мій стиль простий.
 І нарешті скажи: «Може, заграє ще
 На кіфарах дзвінких краці пісні колись,
 Лиш якщо тепер прийме
 Він ласкаво цей дар від нас».

ПОХВАЛА ВАЛЕРІЮ МАКСІМУ

Якщо бажаєш, хто б ти не був, сягнуть
Похвал пайвищих, благ найжаданіших
І грізній підступами долі,
Смерті жахливій у вічі глянуть,—

Служи щоденно милій паставниці —
Святій Чесноті, тільки до неї слід
Невтомно йти — мужі великі
Вчать лиш її пад усе цінити,

Чий корінь, кажуть, падто гіркий на смак,
Шорсткий на дотик, ніжні гілки зате
Рясніють пишшими, смачними,
Наче той мед золотий, плодами.

Діянв великих прагне Чеснота ця
Й трудів незмірних; чи ж не тому вона,
Єдина, вказує достойним
Шлях і до цноти, і до щастя справжній.

Тому ледацю, нелюд, напасник той,
Блудник, зухвалець, підлий, зіпсований
І злом отрусний, душею
Темний — її б не пізнав піколи.

Та ти без труду прикрого, вір мені,
Її впізнаєш і досягнеш її,
Якщо простуючи до неї,
Ти збережеш непохитну волю.

Усе ж бо в світі робить легким вона —
Чи сум, чи радість — що сколихне її,
Вона плекає дух високий
Навіть в годину тяжкої скрути.

Початок, може, здасться трудним тобі,
Однаке трудність не у початку є:
Це ти, що хиб ще не позбувся,
Хибне про нього поняття маєш.

Як той, хто ситий аж до переситу,
Котрого нудить, скільки б до варива
Не сипав солі; звик лудити
Нижнім вином піднебіння в'яле.

Так само з тими, в'їдлива хіть кому
Уже під серцем чорне гніздо звила:
Чесноту годі їм пізнати,
Не ізціливши душі своєї.

Тебе ж прошу я, поки ще розум твій
Глуцкий та свіжий, поки душа твоя,
Мов промінь, чиста — тій хворобі
Опір чини, не ріднися з блудом.

А я па стежку певну й пряму тебе
Скерую пині, не мапівцем кружним,
А навпрост, ясною тропою,
Вір мені, що до Чесноти вийдеш.

Валерію Ма́ксим — ось джерело твое,
Тому й подам я зміст його книг тобі:
В них славить він мужів діявних,
Вислови їхні, напрочуд влучні.

В єдине ціле зводить майстерно він
Погане й добре, тим і повчає нас
На різних прикладах, до чого
Йти, а чого уникати маєм.

Коли волієш, отже, верхи дерев,
А не коріння й хочеш плоди рясні,
Нектарні радісно зривати
Ген аж із тих щонайвищих гілок,—

Йому довіря, тільки за ним крокуй,
Рівняйся на нього, часто до рук бери
Його писання: їх-бо пильно
Вивірів час, непідкупний цензор.

ПРО ПРИХІД ЗИМИ

Тільки-но світлий Феб, оддаляючись, повіз ясний зверне
У спіжний дім Кози *, в холодну далеч,—
Тут же й проміння своє забирає він, все тепло з собою,
Натомість лід мертвотно скрізь синіє.
Всюди панує зима: розлютована, вітром дме холодним,
І вже струмки скував той лютий подув.
Льодом береться й земля, забуваючи гостре лезо плуга,
Без діла мерзне вже й рільник оспалий.
Хмизу тоді до вогню докидаючи, в піч палахкотливу,
Лієя радо він при ній уславить.
Ген, аж у надрах самих, заховалися краплі вод живлющих,
Земля ж біліє в поволоці сніжній.
Бистрії ріки тоді, ціпеніючи, в довгий сон впадають,
Плавець судно своє прудке лишає:
Вже ж ні до західних меж не подасться він, хоч і прагне зиску,
Ні в індів край по щирі самоцвіти.
Холод північний пройняв, заморозивши, навіть обшир моря,
І лиш Воляр ** мигтить над ним ліциво.
Ріки, що стрімко пливли, непокірливі, сплячці тій піддавшись,
Угорським красм хвиль уже не котять.
Рипе з печери Борей, увільняючись з-під руки Еола,
Й лісами мчить, розгуканий, шалений.
Німо дерева стоять в наготі своїй: зелень їх не криє,
І трави зблякли, зсушені морозом.

* Коза — сузір'я Козерог.

** Воляр — сузір'я Волопас.

Вже ж бо луг перецвів, хворобливою жовтизною взявся.
Сивіс знов у паморозі поле.
Як, о мій друже, скажи, не піддатися тузі, юним бути,
Коли той цвіт вже й на осопні в'яне?
З часу свого користай, поки можна ще, поки нам у щасті
Сприяє доля, — слухай серця голос.
Ось уже й старість бридка, шкутильгаючи, йде поспішним кроком,
Невдовзі й смерть кваплива нас захопить.
Нині для втіхи живім, ушановуймо кожну мить погідну:
Вже поруч, ось вона, блідава старість.
Навіть юнацькі серця несподівано смерть хапає; навіть
Високодумних косить чорна пошесть.
Тож про палкі почуття, поки можна ще, весело співаймо
Перед отим жевріючим огнищем,
Чари важкі піднімім, щоб пілося нам, як то п'ють сармати.
Нове вино спиваймо з кухлів злотих.
Хто ж бо то знає, скажи, чи й завтрашня ще всміхнеться днина.
Чи Парка нам іще приточить нитку?

ДО КНИЖЕЧКИ

Йди вже, книжечко, йди, моя солодка,
Йди, від золота ясного ясніша,
Від коштовностей всіх мені дорожча,
Йди в угорські преславні, плідні землі⁷,
Йди, не гаючись, в ті краї блаженні,
Де на килимі піжних трав зелених
Грає барвами квіт рясний, пахучий.
Ні ярів не жахайсь, глибоких урвищ,
Ні п'їтьмі не лякайсь у диких хащах,
Ні гущавин тернистих не страхайся,
Ні тинистих долів, прошу, не бійся,
Ні верхів не минай об'їзним шляхом,
Ні на знак не вважай, провісник лиха,
Ні на вибої, води, багна темні;
Ні Дунай семигирловий, ні Тиса
Бистроплинна хай тебе не гаять.
Жодних труднощів, бачиться, не стрінеш,
Острах спокою, вір, твого не збурить.
Гей! Чому ж бо тремтиш, чому німуєш?
Що ж то значить той крок твій черепаший?
Гей-но, книжечко, чом не йдеш, уперта?
Чом до слів моїх, до благань глуха ти?
Чом не зважиш на батьківську науку?
Чи лякає тебе лихий насмішник?
Чи страхаєшся наклепів лукавих?
Чи боїшся пихи вельмож великих?
Чи брудних перекупників на ринку?
Чи крикливих учених серед люду?
Наче й хирлява, — не для нас книжчина:
Ні дотепності, ні краси нема в ній.
Так розрухайся! Геть ті кроки мляві!
Інший крок облюбуй — прудкий, веселий

Та й окрилено шлях верстай далекий.
Будь спокійною; весь твій страх даремний:
Щит хоронить тебе і копі, й стріли.
Ти під захистом дужої правиці
Мужа славного, нашого патрона;
Ну, а де є такий в краю угорським,
Хто б чеснотами з ним посмів рівнятись?
Де є знатний такий, ласкавий, скромний?
Так іди ж бо вже, йди, моя книжино,
До хоромів його, палат оздобних,
Що прикрасами зір йому милують:
Там колони стрункі, там арки, вежі,
Білі статуї, барвні стіни, стелі...
Ось він, бачиться, йде зеленим верхом,
Виноградником: завжди він при ділі,
Не в дозвіллі ж бо — в праці втіх шукає.
Тож як перед лицем його вже станеш —
Благ усяких назич, здоров'я, щастя,
Щоб велося йому, згадай при тому
Про слугу його, боржника, підданця,
Друга вірного, хто себе навіки
Поручив лиш йому, своєму пану
І єдиному, справжньому патрону.
Він на слово таке лицем розквітне,
Тут же візьме до рук тебе привітно
І гортатиме знов і знов, а врешті
Він впов'є тебе з руж п'янкх віночком
Ще й цілунками, радісний, осипле.
Так, Гераклом клянусь, тебе він прийме,
Так розкриє тобі свої обійми,
Бо ж не любові, не забави звабні
На умі тобі, не бездумні жарти,
Сльози, ревності — не таке приносиш,
Не соромнеє (де ж бо є на світі
Щось ганебніше, щось іще бридкіше,
Щось негідніше а чи більш злочинне?), —
Що розраджує, біль угамовує,
Щастя й шани дасть, і спасе, й увічнить.
А над речі ті, що, скажи, є краще,
Що почесніше, вище, більш цілюще?
Ось у скринечку білосніжну з пухом
Ніжним лебедя, в те м'якеньке ложе,
Укладе тебе, будеш там вдихати
Лілій пахоці, чебрецю, кориці,
Нарду, крокусу й цінного бальзаму.
Навіть сам Александр, той вождь великий,
Так не дбав було про пісні Гомера,
Не ладнав же їм скринечки такої.
Потім, книжечко, він тебе добуде
З тої скринечки, втомлену в дорозі,
У мандрівці тій зморену до краю,
Пригостить тебе, спрагнену й голодну
За столом своїм вишукано скромним.
Почастує вином солодким, пінним,
Ніжні страви подасть, ще й мову мило

Жваво він заведе й тобі на втіху
 Навіть бабчу вставить час од часу.
 Так-то й дух твій при ньому й тіло скрипнуть.
 Ось тоді й запитас він: «А де ж це
 Мій слуга дорогий? Йому ж я щойно
 В дар будиночок дав оздобний, красний.
 Чом не бачу його у тій садибі,
 Де видзвонює Феб на срібних струнах,
 Де сам Вакх подає вино прозоре,
 Де камени струнки — в танку легкому,
 Де в танечнім кільці й харіти ніжні,
 Де незайманий ліс відлюддям вабить,
 Де струмить джерело дзвінке Кастальське.
 Рад же Феб над усе відлюдній тиші,
 Музи прагнуть джерел криштално чистих,
 Вабить легіт струмків, бриніння ніжне,
 Гай несходжений, самотинна стежка».
 Йди ж бо, книжечко, йди, моя солодка,
 Йди, від золота ясного яснша,
 Від коштовностей ти мені дорожча,
 Йди в угорські преславні, плідні землі.

СЕБАСТІАНУ МАДІ,
 БЛАГОРОДНОМУ УГОРСЬКОМУ ЮНАКОВІ,
 ВІД МАГІСТРА ПАВЛА РУСИНА З КРОСНА
 НА ДОРОГУ

Друже, куди ти спішиш, куди ти спішиш, дорогий мій
 Учню, куди ж, одгукнись, кроком рушаєш прудким?
 Кроком рушаєш прудким, покидаючи Краків славетний,
 Де божественним чолом Мудрості храм височить,
 Може, озвалась гостріш про батьків пенастанна турбота,
 Може, вітчизни поля кличуть на лоно своє,
 Може, запрагнув нараз братів своїх славних уздрити,
 Стати, як люблячий брат, в барвному колі сестриць?
 Слушна, здається мені, причина тебе спонукає
 Тут же податись у путь — ген до угорських осель.
 Тільки чому ж ти мене, що товаришем був би в дорозі,
 Тут полишаєш, мене, вчителя, учне тямкий?
 Учне, в якому, повір, моєї душі половина,
 Учне, з яким я життя по половині ділю?
 Всі ж мої мрії — в тобі, все добро моє, всі сподівання,
 Радощі серця мого, скільки б не мав їх — в тобі.
 Як же самотній тепер крізь життя, вже безрадісне, йтиму?
 Як одинокий тепер дні коротатиму я?
 Ні, це над силу мою: сьогодні ж її убуває!
 Плідне й веселе колись швидко хмурніє життя!
 Все забираєш туди, до порогів своєї вітчизни;
 Успіх мій, щастя моє вже не послужать мені.
 Хто ж мені пану таку виявлятиме, хто ще, крім тебе?
 Хто ще хвалитиме так скромні писання мої?
 З ким я скорботну журбу розвіватиму в бесіді милій?

Хто ж то на вухо мені слово ласкаве шепне?
 Хто ж то рожеві уста до солодкої мови розтулить,
 Хто так прокаже, бува, повагом дотеп тонкий?
 Хто ж то металом ясним позмагається радо зі мною,
 Добрим угорським вином губи зволожить сухі?
 Звісно, ніхто вже, ніхто; я ж до всього байдужий без тебе,
 Все набридає мені, все осоружне стає.
 Навіть солодке вино — наче та полпівка-без тебе,
 В сотах без тебе і мед — наче отрута гірка.
 Тож осадн, погамуї запальних рисаків, якщо можна,
 Хай скреготливе гальмо сніжить розгонисту вісь.
 Ну, а коли вже того, хто вітчизною солодко марить,
 Не зупинити нічим навіть на мить незпачну,
 І коли втіху свою, свого вчителя, мусиш лишити,
 З ним залишаючи тут частку своєї душі, —
 Йди ж, над життя дорогий моєї душі половино,
 Хай на щасливих шляхах щастя не зрадить тебе.
 Хоч розлучаєшся вже — о як боляче! — з тими краями,
 Хоч до родинних земель повіз направив прудкий,
 Хоч за хвилину якусь не слягатиме зір за тобою,
 Бо вже поглине тебе задрісна ця далечінь, —
 Все ж залишається тут твоє вірне серце: його ж бо
 З вірним моїм почуттям вірна єднає любов.
 Образ же твій повсякчас невідлучно буде зі мною,
 Образ той, поки живу, я пам'ятати б хотів!
 Хоч на край світу рушатиму — лишиться другом в дорозі,
 Перед очима мені бачитись буде й тоді.
 Також і ти навзасм: заховай свого вчителя образ
 Глибоко в серці своїм, щирю взаємність яви.
 Щирю взаємність яви і не квапся на лотос принадний,
 Лєти в'язким забуттям серця свого не гніти.
 Що це я взявся, однак, зупиняти напружених коней,
 Що це я словом пустим гаяти взявся тебе?
 Доля велить: вирушати пора; покорімося долі!
 Прикрій затримці оцій раз уже край поклади!
 Раз уже край поклади й, побачивши отчу покрівлю,
 В пору щасливу веди стопи на рідний поріг.
 Хай посприяють тобі мерехтливого неба сузір'я,
 Мріям завітним твоїм хай посприяють боги.
 Низкою сонячних днів хай тебе майбуття зустрічає,
 В лагідні вічі твої пагубний Нот хай не дме.
 Тож прощавай, прощавай! І, пізнавши Юпітера ласку,
 З Матусалемом самим ти довголіттям рівняйся.
 Хай же у довгім житті тебе тіло втішає здоров'ям,
 Щоб, повнослилий, колись ти й про папутника дбав.
 Тож прихисти ці слова, хоч і мало їх, серцем прихильним,
 Бог, що патхнення дає, сам нашептав їх мені.
 Ось і лягли на папір ті плоди мого скромного хисту;
 Ними — я певен того — не гордуватимеш ти.
 Може, для тебе колись я на більше спроможусь, нехай лиш
 Спрагнені губи мої зросить грайливе вино.
 Пісню славетну, дзвінку шапувальник вина укладає:
 Сам життєрадісний Вакх щиро сприяє йому.

ГЕРАСИМ СМОТРИЦЬКИЙ

Народився у шляхетській родині на Поділлі
(можливо, в селі Смотричі, тепер Хмельницької області).

До 1576 р. був міським писарем чи підстаростою
в Кам'янци-Подільському.

Вважають, що коли в 1580 р. князь К. Острозький заснував
в Острозі школу, Герасим Смотрицький став там першим ректором.

Брав діяльну участь у виданні «Біблії» 1581 р.,
яку друкував І. Федоров; він автор полемічних творів.
Помер у жовтні 1594 р. Писав старослов'янською мовою.

ІЗ «БІБЛІЇ». ОСТРОГ, 1581 р.

* * *

Погляньте на означники * оцього князя славного,
їх дїм його утримує од віку стародавнього.
Вважай, що не даремно це і причину має,
хай інший те просторіше в історіях з'являє.
Я ж свідчу, що діяч бува такої вартій плати,
котрий не хоче жалості здоров'ю віддавати.
Він осіяв був кріпко ворожїї полки,
з Корони ¹ розігнавши драпіжні вовки.
І ще зможе,
Коли бог допоможе.

Воїн змія подолав, мужньо наступивши,
списом серце він протяв, навідліг пробивши,
Як старого ворога для людського роду,
адже зло з добром однак не вчиняє згоду.
Бий, о княже вибраний, мисленого супостата,
і звитяжцям надійде за те вічна плата.
Іншим також подавай ти броню непросту —
слово боже — зброю ту на два боки гостру.
Про це в час раті
Потрібно дбати.

Другий воїн першому мужністю подібний,
має зброю іншу він — і посол то грібний.
На два боки гострий меч у правиці він тримає,
перемогу нам несе — ворога отак долає.

* Означники — тобто знаки герба князів Острозьких.

То ж січи їх, Костянтіне, зможеш ідолів попраци,
хоче ж господь бог людей в світі цьому рятувати.
Єретичкі відганяй ти полки уморуйнівнії ²,
бо у світ ідуть вовки нещадимо гнівнії.
Це з виші не шлеться,
То все і минеться.

Ясно зірка вже зі сходу засіяла,
вслід за першою — про неї вість настала.
Трьох царів з Персид вопа веде з дарами,
щоб вклонилися цареві над царями.
Твоя зірка теж цареві хоче світло посплати,
котрий всіх людей зі світу в раю прагне поселати.
Місяць явно щербиться Ветхого завіту,
і сіяє сонце вже безмірного світу.
Туди ідеш, не спіткнешся
І певне спасешся.

Бог Христове спасіння на землі вчиняє,
руки на хресті простягнувши, усіх щедро пригриває,
І гріховний список він всіх людей розриває,
зі старого чоловіка нетлінного нового називає.
Й ти знамення хресне не даремно носиш,
до Константина Великого ³ ти себе підносиш,
Котрий на небесах уздрів і переміг супостатів,
ти ж долай єретиків, бісових тристатів ⁴.
Хрест — то похвала царів,
Бісам невиносний рив.

До великої глибини богослова ти, княже, подібний,
хай сподобить тебе бог вінець прийняти нетлінний,
оздібний.

У здоров'ї тілеснім добродійно довгоденствувати,
і у царстві небеснім із вибранцями торжествувати.
Як усім по чину ти представив тут божественне писання ⁵,
істинного бога правду в похвалу й пізнання.
Хай читає кожен і творителю подяку пошле гоїну,
не забувши мзду віддати робітнику достойну.
Бо хто добро сотворяє,
Від того добро не тікає.

ІЗ КНИГИ «КЛЮЧ ЦАРСТВА НЕБЕСНОГО», 1587 р.

ПЛУТАРХУС

Коло тебе хай такої добре місце мають,
Що в житті не все собі радо дозволяють.
Кому розкіш дорога, але не мила цнота,
Перед тими накажи зачинить ворота.

СЕБАСТІАН КЛЕНОВИЧ

Народився близько 1550 р. у м. Каліші (тепер у ПНР).

Походив із міщан. З юних літ оселився у Львові, згодом переїхав до Любліна, де служив у міському уряді.

Був люблінським бургомістром.

Деякий час учителював у Замостській школі.

С. Кленовичу належать чотири поетичні твори: два латинською мовою — «Роксоланія», 1584 р. та «Звитяжство богів», 1587 р. — і два польською — «Фліс» («Лісоцлав»), 1598 р. і «Гаман іудей», 1600 р. У найвидатнішому своєму творі, поемі «Роксоланія»,

С. Кленович заманіфестував любов до української землі.

За твір «Перший виступ проти сзуїтів» зазнав гонінь і був доведений до голодної смерті (1602).

Належить до польсько-українських поетів.

РОКСОЛАНІЯ

Уривки з поеми

Музи, співайте про те, які випаси в русів розкішні,
Села багаті які в цій благодатній землі.
І про лани заспівайте, багаті на блага Церери,
Землю, що не заведе вкладених в неї падії.
Потім про славу лісів, ви, богині, щоб не замовчали,
В цій-бо країні ліси всяке багатство несуть.
Всюди із довбаних пнів добувають меди, а на дубі
Рясне жолуддя росте, долі — вощини-меди.
Пісню співайте про руські міста з-під арктоїської зірки,
Що понад ними вгорі луком Геліке пливе.
Ще про святий город Льва і про русів звичай співайте,
Й череди тучні, гладкі, що у них вади нема.
Славте Замостя, яке виростає під лагідним небом,
Славте, бо це там нова ваша домівка росте¹.
Храми високі і замки, і вежі, що зір досягають,
Світлі величні домівки славим у пісні своїй.
Чисті Пієрії доньки, співцеві несмілому поміч
Дайте, у непрохідних хащах шляхи покажіть.
Чари аргівських земель коли вас притягають, то знайте:
Наша багата земля теж має чари свої.
Може, джерела живої води манять вас, що копито
Кінське відкрило, і смак Беллерофонових вод?
Маєм джерела і ми, що вода з них жива випливає,
Нори холодні в нас б'ють, не висихають вони.
Є на Русі і річки, що широке прорізують поле,
Повно у водах отих риби всілякої є.
Може, вас манить Парнас, який тіні кладе, наче шатра,
Бо на вершинах його лаврові темні ліси?

Не сумнівайся, богине, і ми маєм гори Менальські,
Й Альпи також тут свої є і на нашій Русі.
Аж до небес досягає вершок гори Льва, а на ньому
Геп на самому хребті замок вгорі височить.
Хмари там чорні, густі, дощові, коли з неба нависнуть,
В хмарах горішніх отих гуспуть стане вода.
Мряки вогкі й громовії — ті хмари — вершиною ділять
Наша гора, і пливуть води, розлившись по ній.
Шпием своїм розгапая бої громоносні і тучі
І не боїться страшних Зевсових гуків вопа.
Тут під горою, богині, по праву, осісти вам можна,
Покп проміряєм шлях, той, що обрали собі...

Передусім неосіяжні ліси Русь преславна займас,
І до литовських границь край простягається той.
До московитів твердих лісові простягаються пущі,
По безконечних шляхах і по безмежних краях.
Скований в вічних льодах і спігах океан одділяє
Всі володіння Русі од всіх Боревих царств.
Бо від Авзонії бог одділив її Альпами, Чорне ж
Море само провело східну од гетів межу.
Жодних безодень не має земля та, ні місць каменюстих,
Рівно простягсь увесь край, де лише оком не кинь.
Різні породи дерев у безмежних лісах ти зустрінеш,
Різні плоди віднайдеши, різний і матеріал.
Тут є розложистий дуб і живицею сповнені сосни,
Явори також ростуть, ясен, модрина струнка,
Тиси зелені й осики ростуть, далі — вільхи на багнах,
Тут і верба на лугах, й рідна вербиці лоза.
Тут росте клеп, топорища легенькі витесують з нього,
Дерево це і мені миле ім'я віддало.
Зелень тополь і корчі, котрі ягоди дикі приносять,
Тут і ліщина тонка, глід твердий також росте.
З липами всуміш дуби тут і буки, що хмари змітають —
Дерево всяке росте, здатне на матеріал.
Тут і берези біліють, червоні різки грізно виспуть,
В'язи гнучкі, біля них ясен поблизу росте.
Тут селянин і чепігу собі витинає, і рало,
Тут бере матеріал колесо швидко зігнуть.
Мажу скрипучу собі тут сокирою витеше русин,
Повози легкі сільський тут виробляє народ.
Важко знайти в такій мажі хоча би цвяшину залізу,
Різні завдання, бува, сповнює дерево це.
Руси кілків до збивання вживають лише дерев'яних,
Зовсім заліза нема, дерева досить є тут.
І на колесах, напрочуд, залізних обідь не видати,
Дерево гнуче і тут діло заліза справля.
Віз, може, робить чи плуга захоче для себе зробити,
То лиш у спосіб такий чинить селянський народ.
В лісі, де різний є матеріал, там шукає уважно,
Те бере з-поміж дерев, що до вподоби йому.
Чи то струнке вибирає і довге, для дшпел підхоже,
Чи зігне дуба на сім стіп, що придатний на вісь.
Чи ж бо такі вибирає, що зроду криві виростають,
Щоб чересло з них нове в рала кривого було.

А не знайде із природи кривого, струнке нагинає,
В чому природа скупа, те наполегливість дасть.
Сам як того він не робить, наказує слугам-нетягам,
Він тоді кващить усіх, наглить до праці отак:
«Гей, на горі там дубця молодого нагниїть, — це велю вам, —
Котрий верхком не досяг дуба старого гілляк,
Бо не нагнеш, як бажаш, те дерево, що не боїться
Вітру й глузує собі з хисту твоя руки!»
Тож, як податливий дуб ще, научить його піддаватись,
Хто його виростив так, щоб з нього мати користь.
І неподатливе дуб'я у путах натуру міняє,
Доки не звикне рости так, як накажуть йому.
Та бережися, однак, ти готовити матеріал той
В місці доступнім усім — кожен захоче знайти.
А коли ліс доросте і до вжитку придатний вже стане,
Інший тоді забере, що підготовив собі.
Буковий ще молодняк витинають, як твориться гуща
Там, де густа пада тінь з листя дерев на вершках.
Так руси роблять: прорубують гущі тінистого лісу
І виявляють при цім дерево просте й криве.
Явори й берести, що лиш придатні до вжитку, рубають,
Зрубані в лісі дуби з лісу додому везуть.
Як привезуть вже додому, над димом сушити підвісять,
Щоб рівномірне тепло воду всю витягло з них.
Дерево, котре сире і в якому лишилися соки,
Ще непридатне, зате цінне, як димом пройде.
Матеріал, який піч вже вогнем нагрівала і дим вже
З полум'ям вогкість взяли, легким зробили його,
Знову, сухий вже, в окріп зануряють і зараз беруться
Гнути на різні лади і пресувати його.
Й дерево, що його в лісі глибокім ніщо не погнуло,
Поки живес росло і на своєму пеньку,
Вік свій коли відросло і зрубали, рука селянина,
Розум його будуть гнуть, як до вподоби йому.
Дуб, хоч твердий, у окропі гнучкий і податливий стане,
Гнутись на різні лади, в цей чи у той зможе бік.
З нього обіддя коліс отоді вигинає потрібні
Наш селянин і усі воза частини справля.
І без заліза, із свердлом в руках свого воза ладнає,
Деревом дерево він кріпить і міцно збива.
Руси ніколи своїх маж скрипущих не змазують мастю,
Віз хоч рипить, а ніхто дьогтем не допомага.
Здалеку можна почути, як їде риплива «коляса»,
Так-то ламкі вози, русе, ти звук називать.
Як починає робити свій плуг, ту Церерину зброю,
Повно химерних, чудних теше кривульок тоді,
Наче коліна криві і загнуті якісь наруків'я
До чересла прибива — з дерева диво якесь.
Потім уже прикріплює гряділь з багатьма дірочками, —
Все це велика вага, спорий тягар для волів.
Низ отієї машини — леміш — для вола то — робота,
Все там скрипить, як лише різати землю почнуть.
Віддих подвоєє віл, як леміш урізається в землю,
Тільки заліза шматок, а для волів це біда.

В землю загнавшись, він жаб'ячі гнізда на сонце виносить,
Нірку відкрив крота, що не виходить на світ.
Погаць усяку підземну, що нищити може засіви,
Цей, селянине, леміш крушить і з пір виганя.
Плуг коли оре, за ним йде ворона, сніданку шукає,
За орачем слід у слід ворон ступає також.
Людам спочатку незнаний леміш той заводять до вжитку,
А в пайновіші часи всюди поширився він.

Часом лунає у лісі густому ревіння жахливе,
Сита корова тоді спрагло доїння шука.
Хоче вона, щоб доїли або щоб теля її ссало,
Не допускає, аби збігло, бува, молоко.
Як випадково нікого нема подоїти руками,
Чи як загине теля, що її ссало раніш,
То дозволяє корова, в якій телятка немає,
Щоб вуж лускатий посав вим'я наповнене їй.
«Корівняками» тому називають селяни вужів тих,
Та ж бо проклята мара ссе із корів молоко.
Кажуть, вужака слизький десь тасмо в корчах притаїться.
Жде на корову, яка вим'я налить несе.
Необережно підходить, травицю з'їдає зелену,
Пильно пасеться вона й засідки не поміча.
Вуж кругле тіло у звої гнучкій закручує тісно
І між ті звої круті голову власну хова.
Тільки ж корова підходить до тої тінистої гущі,
В котрій у засідці він, схований десь, причаївсь,
Кинеться зараз жахливий той вуж на корову, до вим'я
І, обкрутивши стегно, тягнеться до молока.
Перелякавшись, корова кружляє на місці довкола,
Пробує рогом вона ворога скинуть — дарма!
Страх її спершу проймає, од холоду вся крижаніє,
(Кажуть, холодний той вуж, як доторкнувшись його);
Що їй удіять з насильством, якого не може позбутись?
Наче кільце, при стегні міцно тримається вуж.
Цей вузлуватий розбійник наповнене вим'я стискає,
Потім обвислі дійки живлять ворожий той рід.
Нечисть ота викрадає прибуток належний з удою,
Власницю справжню цей вуж так молока позбавля.
Висне під деревом, доки нап'ється досита гадюка
Теплого ще молока й сита тоді відпаде...
Псевдотелятка такого пильно корова шукає,
Сильно реве, хоча так спершу боялась його.
Йде на відоме їй місце, ліс ревом тужливим сповняє
І викликає тебе, бридкий годованче, так.
Ти ж у печері тим часом лежиш і звоїсто скрутився,
Злющого в поросі тім гріє криївка тебе.
Тільки помітить моторний пастух цю огиду, копас
Зараз у місці, де вуж є у підземній порі.
Він придивився вже, де це у лісі худоба пасеться,
Де той ховається вуж в темні криївки свої.
А як застане вужа, що звисає із вим'я корови,
Зброю готує убить, як це належить, мерщій.
Вуж одпадає від вим'я своєї кормительки, бачить
Зброю, тоді почина швидко тікати в нору.

А не знайде із природи кривого, струнке нагинає,
 В чому природа скупа, те наполегливість дасть.
 Сам як того він не робить, наказує слугам-нетяткам,
 Він тоді квапить усіх, наглить до праці отак:
 «Гей, на горі там дубця молодого нагніть, — це велю вам, —
 Котрий вершком не досяг дуба старого гілляк,
 Бо не нагнеш, як бажаш, те дерево, що не боїться
 Вітру й глузує собі з хисту твоєї руки!»
 Тож, як податливий дуб ще, научить його піддаватись,
 Хто його виростив так, щоб з нього мати користь.
 І неподатливе дуб'я у путах натуру міняє,
 Доки не звикне рости так, як накажуть йому.
 Та бережися, однак, ти готовити матеріал той
 В місці доступнім усім — кожен захоче знайти.
 А коли ліс доросте і до вжитку придатний вже стане,
 Інший тоді забере, що підготував собі.
 Буковий ще молодняк витинають, як твориться гуща
 Там, де густа пада тінь з листя дерев на вершках.
 Так руси роблять: прорубують гущі тінистого лісу
 І виявляють при цім дерево просте й криве.
 Явори й берести, що лиш придатні до вжитку, рубають,
 Зрубані в лісі дуби з лісу додому везуть.
 Як привезуть вже додому, над димом сушити підвісять,
 Щоб рівномірне тепло воду всю витягло з них.
 Дерево, котре сире і в якому лишилися соки,
 Ще непридатне, зате цінне, як димом пройде.
 Матеріал, який піч вже вогнем нагрівала і дим вже
 З полум'ям вогкість взяли, легким зробили його,
 Знову, сухий вже, в окріп зануряють і зараз беруться
 Гнути на різні лади і пресувати його.
 Й дерево, що його в лісі глибокім ніщо не погнуло,
 Поки живе росло і на своєму пеньку,
 Вік свій коли відросло і зрубали, рука селянина,
 Розум його будуть гнуть, як до вподоби йому.
 Дуб, хоч твердий, у окропі гнучкий і податливий стане,
 Гнутись на різні лади, в цей чи у той зможе бік.
 З нього обіддя коліс отоді вигинає потрібні
 Наш селянин і усі воза частини справля.
 І без заліза, із свердлом в руках свого воза ладнає,
 Деревом дерево він кріпить і міцно збива.
 Руси ніколи своїх маж скрипущих не змазують мастю,
 Віз хоч рипить, а ніхто дьогтем не допомага.
 Здалеку можна почути, як їде риплива «коляса»,
 Так-то ламкії вози, русе, ти звук називать.
 Як починає робити свій плуг, ту Церерину зброю,
 Повно химерних, чудних теше кривульок тоді,
 Наче коліна криві і загнуті якісь наруків'я
 До чересла прибива — з дерева диво якесь.
 Потім уже прикріпляє гряділь з багатьма дірочками, —
 Все це велика вага, спорий тягар для волів.
 Низ отієї машини — леміш — для вола то — робота,
 Все там скрипить, як лише різати землю почнуть.
 Віддих подвоює віл, як леміш урізається в землю,
 Тільки заліза шматок, а для волів це біда.

В землю загнавшись, він жаб'ячі гнізда на сонце випосять,
 Нірку відкріє крота, що не виходить на світ.
 Погань усяку підземну, що нищити може засіви,
 Цей, селянине, леміш крушить і з нір виганя.
 Плуг коли оре, за ним йде воропа, сніданку шукає,
 За орачем слід у слід ворон ступає також.
 Людям спочатку незнаній леміш той заводять до вжитку,
 А в пайновіші часи всюди поширився він.

Часом лунає у лісі густому ревіння жахливе,
 Сита корова тоді спрагло доїння шука.
 Хоче вона, щоб доїли або щоб теля її ссало,
 Не допускає, аби збігло, бува, молоко.
 Як випадково нікого нема подоїти руками,
 Чи як загине теля, що її ссало раніш,
 То дозволяє корова, в якій телятка немає,
 Щоб вуж лускатий поссав вим'я наповнене її.
 «Корівняками» тому називають селяни вужів тих,
 Та ж бо проклята мара ссе із корів молоко.
 Кажуть, вужака слизький десь тасмно в корчах притаїться.
 Жде на корову, яка вим'я налите песе.
 Небережно підходить, травичю з'їдає зелену,
 Пильно пасеться вона й засідки не поміча.
 Вуж кругле тіло у свої гнучкії закручує тісно
 І між ті свої круті голову власну хова.
 Тільки ж корова підходить до тої тінистої гущі,
 В котрій у засідці він, схований десь, причаївсь,
 Кинеться зараз жахливий той вуж на корову, до вим'я
 І, обкрутивши стегно, тягнеться до молока.
 Переляканившись, корова кружляє на місці довкола,
 Пробоє рогом вона ворога скинуть — дарма!
 Страх її спершу проймає, од холоду вся крижаніє,
 (Кажуть, холодний той вуж, як доторкнутись його);
 Що їй удіять з насильством, якого не може позбутись?
 Наче кільце, при стегні міцно тримається вуж.
 Цей вузлуватий розбійник наповнене вим'я стискає,
 Потім обвислі дійки живлять ворожий той рід.
 Нечисть ота викрадає прибуток належний з удою,
 Власницю справжню цей вуж так молока позбавля.
 Висне під черевом, доки нап'ється досита гадюка
 Теплому ще молока й сита тоді відпаде...
 Псевдотелятка такого пильно корова шукає,
 Сильно реве, хоча так спершу боялась його.
 Йде на відоме їй місце, ліс ревом тужливим сповняє
 І викликає тебе, бридкий годованче, так.
 Ти ж у печері тим часом лежиш і звоїсто скрутився,
 Злющого в поросі тим гріє криївка тебе.
 Тільки помітить моторний пастух цю огиду, копає
 Зараз у місці, де вуж є у підземній норі.
 Він придивився вже, де це у лісі худоба пасеться,
 Де той ховається вуж в темні криївки свої.
 А як застане вужа, що звисає із вим'я корови,
 Зброю готує убить, як це належить, мерщій.
 Вуж одпадає від вим'я своєї кормительки, бачить
 Зброю, тоді почина швидко тікати в нору.

Костуром з ліски, проте, загородить пастух йому стежку,
 Шкоду молочну свою хоче воздати тепер.
 Той утікає, сичить, а пастух його лас всіляко
 І злодіяці кінець він паготус як стій.
 Той своїм тілом гнучким робить веякі круті викрутаси,
 Конче у кільця свої голову хоче сховати.
 Щоб рятувати життя, він за способи всякі береться
 (Хитрістю тою не раз втік од ворожих він рук).
 Марно ховається він поза мурами власного тіла,
 Але як мури впадуть, замок не буде стояти.
 Тож невгамовний пастух тут вимахус добре руками,
 Б'є так лускатого він палицею, аж гуде.
 Пасока з нього отруйна спливає, а також із нею
 І молоко — це випу вбивство саме виявля.
 Мас у світі живе усе болі, які його пишцять,
 І небезпеки свої мас, і ворога теж.
 Ворог у бджіл — це жовна, а у птиці маленької — яструб,
 А ненажерливий вовк жде, щоб схопити вівцю.
 Як с коза шкідником для садів — виноградів хороших,
 Міль так збіжева гризе збіжжя і пишчить його;
 Так і вужі лісовіі наповнене вим'я корови
 Ссуть і данину беруть їм не належну ніяк.
 Русина жінка не доїть набряклого вим'я корови,
 Бо цей обов'язок в них на пастухові лежить.
 Той сніжно-білий прибуток хазяїну він посилав,
 Решту для себе бере, з того добутку живе.
 Із молока, що лишає, у лісі поживок у нього,
 У речовину густу гусне молочний той плив.
 В ясена тіні зсідаються ті повножирні удої,
 Сир переходить відтак в масу стверділу свою.
 Як отой сир виробляють у руській країні, скажу я,
 Милій читачу, а ти все це уважно затам.
 Спершу пастух оббілус козу і ту шкуру козячу
 Зараз у чистій воді добре сполосце найперш.
 Потім зливає до неї з дійниці, що зсілося, пильно
 Все зберіга — молока повний кошлатий мішок.
 Та не збирають тут жиру — на молоці він підходить
 (Знаєш, що на молоці з жиру формується цвіт),
 Потім у шкуру козячу ховає молочне багатство,
 Весь той прибуток, який дійна коропа дає.
 А коли зсілось в кошлатім мішку, що на сир, що на масло,
 Сіллю смачною тоді він посипає усе.
 В тім молоці потім лазять малі хробачки, ледве видні,
 Має хазяїн нову череду із череди.
 Не відчуває огиди до цього хробацтва наш русин,
 Він навіть любить хвалить сир із хробацтвом таким.
 Сир оживає у того в устах, хто його споживає,
 Й ціла юрба хробачків, що в молоці, ожива.
 Тисячу їх отаких за одним він укусом ковтас,
 Череду в роті своїм ту незліченну замкне.
 Гей, і республіка людна занидіє так од укусів,
 Як у її громадян горла широкії є.
 Харч цей вони словом «бриндзя» у мові своїй називають,
 Сир цей і в мене також в дуже високій ціні.

Цей, отже, звичай зберігся у русів в молочнім хазяйстві,
 Так-то дохід з череди там здобувають вони.
 Милій читачу, як хочеш життя пастухів упізнати,
 То у початках знайдеш дивного досить у них.
 Не посилають до школи дітей, щоб учились, а водять
 В ліс, щоб привчались вони череди там випасати.
 Він проживає у лісі з худобою й сам дичавіє,
 Ціле життя пильно там череду лиш стереже.
 Але, повір, не бракує також і розваги у лісі,
 Забавки мас свої в лісі той простий пастух.
 Троща над берегом рік, на багачистих луках очерети,
 Бистрі річки навесні, верби обсіли навкруг.
 Є тут з чого пастухові сопілку собі змайструвати,
 Щоб вигравати на ній просту мелодію міг.
 Так розважає пастух довгу скуку сопілкою в лісі
 І виграс він на ній всякі свої пісеньки.
 Давні бої він оспівує в них, про кохання співає.
 Переплітає сумне з радісним ладом простим.
 Бачив я, як гайдуки танцювали зальотистий танець,
 Живо в метелиці всі били погами вони.
 Ніж у правиці тримає, у такт вибиває погами,
 У танцюристів тоді зброя ясна миготить.
 Тут не Венера гуляє, тут Марс свої герці справляє,
 Танцям таким настає часто кривавий кінець.
 Швидко, як кажуть, Ікар був помчав у небесних просторах,
 Як лиш правдивеє те, що давня вістка несе,
 У повітряні простори злетів він на пір'яних веслах,
 Кажуть, що й морю ім'я, впавши, своє наділив.
 Руська країна з'являє немало подібних ікарів,
 Що у повітрі летять, веслами ж руки у них.
 Бо молоді пастухи рудих часто наслідують білок,
 З дуба на дуба вони скачуть не раз стрімголов.
 Так він мандрує вершками тинистого лісу, а потім
 Вниз поринає, хоча ледве видніє земля.
 Що ж за причина, що так легковажно життя виставляють
 На небезпеку вони й зовсім не цінять його?
 Пташка живе у лісах, що дроздом її там називають,
 Любить його, бо це є ласощі столу твого.
 Де він сідає, там послід, бува, на галузці лишає,
 Так, необачний, каля сам він на згубу собі.
 Скоро на дереві тім виростають гілки чужорідні,
 З посліду твого і ліс, дрозде, нараз вироста.
 Грубі гілки чужорідні ростуть із кори, а та гілка,
 Що посадив її дрозд, зернятка родить нові.
 Здавна назвали «омела» галуззя отес селяни;
 А під листком золотим ягода зріє бліда.
 В ловах на птиці цей корч постачає їм придержок сильний,
 Ця-бо омела трима в клеї загрузлих пташок.
 Так для цієї омели наш русин життям ризикує,
 Часто на волю вітрів він виставляє себе.
 Швидко без крил пролітає верхами гущавину лісу,
 На повітряних шляхах іграшки ладить собі.
 Я не дивуюсь, що йдуть у путро землі-матері, тільки б
 З неї, щоб бідність покрити, золото жовте узяти;

Тим на крота вони схожі. Ти, русе, наслідуєш птахів,
Золота хочуть вони, ти — із галузок добра.
Щоб ту мізерну омелу зірвати із дерева, русин
Важиться помацрувати на повітряних шляхах.
Потім обдерши лущину, готус він клей собі сильний,
Щоб безвідмовне сильце улаштувати на птахів.
Маже омелою тою злощасні для птаства галузки
І висуває вперед, сам заховасться десь.
Птаства громада і навіть Діана сову * проклинають,
Але ворожий цей рід стріне своїх ворогів.
Скачуть шпакі і дрозди і бої поміж себе заводять,
А забувають, що смерть з калом лишили собі.
Бо, утомившись забавою, хочуть уже відпочити
(Тут і намазаний пеня знайдеться зараз для них),
Дружно сідають юрбою, та мало хто з них одлітає,
Більшість лишаються там, де захотіли сидіти.
З засідки зараз вискакує, радий з улову такого,
З лісу пастух і бере птиць, що тріпочуться ще.
Осінь коли увільняє гаї од зеленої шати,
Дерево милі свої кучері втратить уже,
То золотисту омелу пастух із верхівок зрізає
(Що у тріскучий мороз найпривільніше росте),
Гілками тими, що зрізав, годує худобу і кози,
Паша добірна, смачна череду добре міцнить.
Під деревами чекає вона на зелене галуззя,
Поки з верхівок дерев падає свіже гілля.
Там, на верхку чи то дуба, чи, може, сосни, преспокійно
Ріже галуззя пастух, в нього нема небезпек.
Віримо, що антиподи звисають з землі десь під нами,
Та антиподів своїх безліч таких бачить Русь.
Бо провисає пастух донизу, ногами ж — до неба,
І головою у Орк тиче й не має страху.
Галузь зрізає, в повітрі висить він ногами угору,
А головою — униз, руки теж нижче од ніг.

З неба зсилає Юпітер росу на всі зела квітучі,
Їх випиває бджола, дар забирає святий,
Потім летить і їх мостить в порожню середину дуба,
У невеличкім дімку витвір солодкий кладе.
Йде селянин і викурює рій, собі мед забирає,
Повний медяний шпихлір ** вміло паює собі.
Варять вони з нього мед, коли хмелю й води домішають —
Так той чудовий напій руси готують собі.
Хай, італійче, поступляться вина твої медам божим,
Ти маєш вина свої, є у русина нектар.
Вина дає нам земля, бо товста і волога, а з неба
Мед нам Юпітер пошле в ранній іскристій росі.
Меду творцем є Юпітер, ти, Вакху, — творцем винограду,
Слабший і менший ти бог, годі-бо вас порівнять.
Родом вино із землі, а мед певно небесного роду,
Адже роса із небес — не заперечить ніхто.

* Сова тут виступає як символ мудрості.
** Ш п х л і р — комора.

Як од важкої землі набагато щікніше повітря,
Вищі бувають меди від земпородця вина.
І Гапімед подає цей напій при столах олімпійців,
Геба квітуча також звикла меди наливати.
Винниця людська — земля, а повітря — це винниця божа,
Лишки медів із небес просто спливають на Русь.
Отже, для інших людей земпородна лоза вина родить,
Ти, русе, маєш нектар, п'єш саму розкіш богів.
П'єш ти амброзію з неба, що з божого дому; з Олімпу,
Капа росою твоя завше щаслива земля.
Всюди в лісах незчислених бривнять рої бджіл і на луках,
Всюди тужливо звучить бджілок бривіння сумне.
Та роботяца громада густими роями літає
І стільники воскові десь накладає у дуплі.
Меду самі, без наказу, у темне дупло поносять
Тож і данини ніхто в них не збирає з людей.
Що ж, як дозволиш, читачу, стару розкажу тобі казку,
Оповідують таку басчку милу у нас.
Як тільки все, що великі мужі розказали, правдиве,
Правда і те, що тобі, милий читачу, скажу.
Часом у царських палатах, буває, казки повідають,
Вибач, читачу, прошу, ми легковірні, як всі.
Пень спорохпівілий довго стояв, в ньому дятли і жовни
Їжі шукали собі й ширше зробили дупло.
Сови уже тут гніздилися і пугач, що світла боїться,
Вибрав там місце собі, захисток мав у біді,
Щоб, як почнуть нападати юрбою малі пташенята,
Скрити рогату свою голову в тому дуплі.
Але уже ця домівка стояла покинута зовсім
(Спорий порожній живіт був у порожньому пні),
Зараз схотілося бджолам тут царство своє оснувати,
Вже вони й табір на те серед гудіння кладуть,
І свою матку всередину вводять, в новітню домівку,
Пень цей порожній отак у володіння взяли.
В череві пня немалому свою вони працю складають,
І росородні меди кожне в комірку несє.
Зносять невтомно усі і всередині все розкладають,
Цю рідину дорогу звозять в печеру оту.
Людам данину неносять щороку, прибуток не ділять,
Ні, батьківщині добра не умаляють вони.
Так, як буває, позбувшись тирана, республіка вільна
Може безпечно рости, скинувши з себе ярмо.
Ні, ненаситний збирач тут податків тяжких не стягає,
Ти до вподоби собі, кметю *, по правді живеш.
Всюди комори стоять, а стоги небеса підпирають,
Ширшає стайня, росте з року на рік череда.
Так розростався той рій молодий, мужикові незнатний,
Він не боявся грабежу, ані несучих дим рук.
З часом солодкі меди, що їх довгії зносили роки,
Вже наросли у дуплі, в тому порожньому пні:
Тут була праця батьків, також їхніх правнуків праця,
Цілі бджолині роди зносили пильно меди.

* К м е т ь — селянин, хлібороб.

Зрештою, цілого дуба дуплавого сповнили медом,
 Він аж по самий вершок медом палитий стояв.
 Звиклий до праці народ із царем своїм разом, квірити*.
 Зараз домівку стару всі покидають цілком.
 Бачить голодний ведмідь цю домівку, покинуту ними,
 Кинувся на стільники давні, на здобич свою.
 Й часто туди прямував, а потім в дупло те залазив,
 Як тільки голод легкий тілу його докучав.
 І поїдав він спокійно в покинутім пні ту поживу,
 Бо не боявся ні бджіл, ані укусів жалких.
 Русин тут наш випадково проходив поблизу у лісі,
 І у старому дуплі дуба знайшов раптом мед.
 Ледве з бідою він виліз до того дупла, але бачить
 Всі стільники медяні збиті, поламані вже.
 Він заглядає пильненько у дуб той і мед жовтий бачить,
 Та, щоб дістати його, не досягас рука.
 Спало на думку йому, що залізи в дупло оте треба,
 Бідний, не знав він, яка меду велика глибіня.
 Отже у дерева отвір глибокий він якось спустився
 І між старі стільники бухнув непаче тягар.
 Там у м'який вбився віск і застряг по самісіньку шию,
 Часто в омелу липку пташка отак застряга.
 Міцно застряг, наче муха в смолі чи у жирі густому,
 Русин в нектарі тому майже похований був.
 Кажуть, що гірко заплакав і сильно почав голосити,
 Жалі такі й молитви богові він посилав:
 «Що помагас, коли закують в золоті тебе пута?
 Золото пут аж ніяк рабства не влегшить твого.
 Як зашморгнуть кому мають петлю і тоді задушити,
 Чи є різниця, яка буде у нього петля?
 Що за полегшу у смерті подасть мені мед, таж однако
 Бідному, де потонуть і у якому багні.
 Та, окрім того, ще важче ніж смерть — сподіватися смерті,
 Бачить її, як іде певно до тебе вона.
 Двічі вмираєш, коли перед смертю зі страху бліднієш,
 Бридкість оцього чуття образом смерті стає.
 Боже, володарю зір, якщо є милосердя на небі,
 Тіло моє увільни з уз цих солодких на світ.
 Вже коли доля так хоче, щоб в меді людині пропасти,
 Долю полегши мені, сило небесна, спаси!
 Дуже для нас грудка меду, у мисці принесена, мила,
 Та з мого рота вже смак меду дорешти пропав.
 Як у солодкім топлюся, чого не бажаю пікому,
 Думаю, скільки тут є їжі людині одній.
 Снідять хотів, а тепер цей сніданок мене убивас,
 Їм тут невпинно обід — годі додому піти.
 Злодія здобич трима, хоч хазяїна дома немає,
 Змушений бути тут я дивної долі зразком.
 Нащо грабіж цей карає, на злодії мститься? Пожива
 Не дозволяє, щоб я красти уже перестав.
 Те, чого взяти не можу, хоча й називається «здобич», —
 Здобичі здобиччю я найпужденнішою є.

Я обіцяю-ї напевне здійсню, якщо тільки від смерті
 Зараз врятуюся й ви поміч дасте тут, боги:
 З воску дарунки я справлю, у храмах їх ваших поставлю,
 Більшу за пеня оцей вам свічку зладнаю, клянусь.
 Меду аж тисячу відер до ваших святинь я добуду,
 Храм величавий отут я побудую для вас!»
 Аж розсмішили богів вселаскавих брехливі обіти,
 Адже побожність така сходить зі страху у жарт.
 Він це говорить, аж чує, що дуб угорі ворухнувся,
 Чує по цілім дуплі голос жахливий загув.
 Аж перестав говорити і голос у горлі тремтячим
 Стримав: крізь темне дупло звіра кудлатого вздрів.
 Це, очевидно, ведмідь був, ішов по звичайну поживу,
 Не здогадавсь, що туди спільник по здобичі впав.
 Хитро звір задом спускавсь до своєї поживи, а отже,
 Як повернутись назад, добре обдумав собі.
 Всунувсь у дуба, облизує стіпи, придушує задом
 Того лице, що туди впав і зі страху тремтів.
 Сильно схопив нещасливець звіра підігнуену ногу,
 Бо цілим тілом відчув, що вона десь понад ним.
 В темнім дуплі наш ведмідь, велічезним охоплений страхом,
 Лізе до виходу, щоб отвір знайомий знайти,
 І витягає з собою із твані старої застрягле
 Тіло: він тягне на світ мужа, що погу трима.
 Той, як дістався до отвору, втішивсь — ведмідь утікає,
 Й далі здається йому, що на позі є тягар.
 Русин нещасний, ця страху причина, давно відчепився,
 Ти бо, ведмедю, тікав — думав, не зникла біда.
 Так врятувався на світ селянин і зрадів невимовно,
 Аж про обіти забув і про свої молитви.
 Наче свиня, що в калюжі, в багні покачалась, в болоті,
 Так неборака той наш медом обліплений був.
 Ціле село тут видовище мало, як він повертався,
 Тож, тремтячи, це усім розповідав, як було.
 Досі я ладом простим вам співав про ліси, але треба
 І про міста заспівать, як і про села тепер.
 З руських усіх городів тут найперший стає перед нами,
 Слава народу і честь, наш пресвятий город Льва.
 Радуйся, захисте мій, праці мето і оздобо
 Віри старої, красо, щиро вітаю тебе.
 Городе чесний, ти здалеку перший пророків фальшивих,
 Зніюхавши, позачиняв брами свої перед злом.
 Не обдурив тебе вовк, хоч в овечій був шкурі, пізнав ти,
 Що то за пошесть іде, хоч і прикрита була.
 В города серці стоїть на сторожі отець архіпастир,
 Право святеє чинам благословенне дає.
 Славний це пастир, у зародку зло скоренив, не дозволив,
 Щоб ця біда підповзла аж до суглобів тобі.
 Пастиреві помагас сенат із мужів найвидніших,
 Так, що лестивій чумі — ересі — вступу нема.
 Городе Льва наш святий, держись сильно, скало марнезійська,
 Віри старої ніяк ти покидати не смій.
 Славний святою оселею, гарними храмами славний,
 Башти — то сила твоя, мури і замок, і вал.

* Квірит — повноправний громадянин.

Замок на мури оперся і грізно з високої скелі
 Ген височить, звіддала ворогу видно його.
 Піснею я пієриди спровадив сюди, щоб послабить
 Жаль свій, що в нас тут нема вкритої лавром гори.
 Захист гостинний старий пізнають, оглядаючи город,
 Хвалять закони святі, святощі, вірність і лад.
 Кличуть: «Привіт іще раз, наймиліша оселе, цей город
 Держить у власних руках цілого світу добро.
 Блага, що їх у навколишніх всюди зустрінеш країнах,
 Город наш разом усе в себе оглянути дасть.
 Ти лиш єдиний всередині тут між двома площинами,
 Між безнастанним вогнем й вічним морозом лежиш.
 Бо хоч ти ближче лежиш до країи, що снігами покриті,
 Тягнешся аж до сторін, де Борей дикий царем,—
 Блага, які дозрівають під змієм, що дине вогнями,
 Шле добровільно тобі спалена сонцем земля.
 Блага, які під холодною віссю зростають повсюди,
 Теж добровільно тобі шле вкрита снігом земля.
 Тож і коштовне каміння, і добуває золото в горах
 Масш у себе, скарби з тих двох сторін ти набув.

Кисве древній, колишня княжа велика столице,
 Скільки у тебе слідів сивої старовини!
 Мури й руїни старі по левадах розсіяні нині,
 Зілля й висока трава крис руїни старі.
 Є ще багато таких, що тут залишків Трої шукають,
 Казка однак ця пуста не до вподоби мені.
 Де, скажи, нині ті ріки, що вовну овець червонили,
 Як фарбувала колись взята із Ксанфа вода?
 Де ті ідайські джерела, де ті Сімоєнтові хвилі?
 Місць тих сусідкою всіх давня Троя була.
 Києве, витримав ти на плечах і пашестя татарське,
 Скіфів, що сагайдаки посять, ти сам проганяв.
 Часто дививсь, як на мури твої вороги падали,
 Варварів зграї не раз грали на полі твоім.
 Збройний орач засіває, озброєний жне свої ниви,
 Завжди на плечах — вже звук — є повен стріл сагайдак.
 Кров'ю оплачене жниво привозять селяни додому
 Й те, що звезуть, бережуть крові ціною також.
 Часто покине снідапок, бо ворог, як звично, з'явився,
 І супостату не раз жінка варила обід.
 До грабежу звикли дикі татари, народ той поганий,
 Що на оселі твої робить паскоки не раз.
 Вбрід научились вони Борисфена проходити води,
 Справжньому морю бува рівна його глибина.
 Села понищать огнем, а тих всіх, кому старість чи слабість
 Взятись за зброю не дасть, стрілами зараз заб'ють.
 Швидко на конях летять, щоби стріл уникати, куди лиш
 Кінські ноги несуть, вихор шалений порве.
 В тих-от потвор повівають чуби на їх головах голих,
 Вибрита завжди у них шия червоно блищить.
 Як у цибулі, чуб зверху у косу зібрався, лиш зрідка
 Видно червоні жилки, решта не вкрита пічим.
 Варваре, завше плекаси високо підв'язаний чуб свій,
 Голову ж бриту твою пасма вкривають рідкі.

Верхньої губи волосся розгорнене в них на два боки —
 Вуса на два боки в них довгі звисають, тонкі.
 Ліпця у них не зарослі, на бородах пух лише брнють,
 І безбородих татар легко прийнять за бабів.
 Знайте, що Київ на Чорній Русі значить стільки, як давній
 Рим для старих християн, значення в нього таке ж.
 І на Русі не бракує чудес, але є свої власні,
 Слушно гордиться він тим, радо покаже тобі.
 Глибоко є під землею великі печери, побачить
 Давні гробниці князів можна в печерах'отих.
 В глині глибоко в печерах спочили нетлінні останки
 Руських героїв, чудна доля в них, вірять усі.
 Тлінність ніяка, здається, не може тіла ті побити,
 В трунах вони всі, під склом довгі століття лежать.
 Всі ці печери підземні немало дивують: чиї то
 Руки майстерні могли викопать їх у землі?

Іжа селянська проста живить руського хлопця, звичаєм
 Лакедемонським вони зразу научені жить.
 Перша забава у них, щоби віжки ліщині надіти
 І на цій лісці справлять танці всілякі і гру.
 Вершників тут перегони наслідувать хлопчики вчаться,
 Часом по колу іти, часом летить навпростець.
 Вершник коня несе сам, а здається йому, що на ньому
 Вершником їде, аж дрюк кінські вудила гризе.
 Русь зберігати дідівські закони належно уміє,
 З того шляху не зверне, що почала ним іти.
 Ті зберегла устави, що прийняла їх од Сходу,
 Віру, що раз прийняла, вірно тримає й тепер.
 Хоч і не раз римським колам те видається не до вподоби,
 Кидають громи вони легкі на дещо таке,
 Що зберігають пащадки при вірі в старі заповіді,
 Як простодушність людей переказала з віків.
 Те ще напрочуд, що Русь зберігає пости усі довгі
 Й завжди тверезі вони в передсвяткові дні.
 І заспокоює голод не м'ясом, а їжею тою,
 Що її поле дає і невеличкий город.
 Ріпу, капусту, салату, гриби у пости споживають,
 Квас заступає тоді інший всілякий напій,
 І молока, ані м'яса тоді не годиться вживати,
 Жодного жиру тоді в їжі не сміє ужити.
 З того у піст молоко збережеться й телятко буває,
 Також вівчарня тоді дуже розкішно росте.
 В еретиків життя зовсім інакше, вони увільнили
 Розкоші всякій шляхи, череву волю дали.
 День же отой, що його нам належить сльозами приймати,
 В день, у який ти помер, Христе, нам жалю завдав;
 В день, коли треба поменшити ганебному череву їжі,
 Щоб, повне м'яса, воно не ласувало тоді —
 Навіть тоді еретикство влаштовує в себе бенкети,
 Іжа багатша тоді, ніж у звичайний, був.
 В них тоді кухня блищить, страв всіляких і м'яса багато,
 В час, коли варто згасить всякий на вогнищі жар.
 Не лише кровних братів на Русі ти зустрінути можеш,
 Зближує їх не лише спільної крові зв'язок,

Тож коли зв'яжуться словом два руси взаємно між себе,
Слово і руку подав — вже твоїм другом стас.
Також, як руку дадуть, і сестри із злуки виходять,
Дружби при тому зв'язок кріпший за кровний бува².
При вітварах вічну дружбу вони навзасм обіцяють,
Клятвою часто також дружбу закріплюють цю.
Русин в подружжі свобідно розводитись може, як хоче,
Рідко розводяться ті, що побратимами с.
Кажуть, там спиртна покраща ганьби не приносить нікому,
А як одкрадеш своє, добру це честь принесе.
Зілля-отрути багато у руському краї зустрінеш,
На чарівниці також руська земля не скупа.
Бачив і я там старих чарівниць, як по почлах літали,
Бачив крилатих бабів, як гарцювали вночі.
Бачив, як з чистого неба своїм чародійним закляттям
Часто стягали дощі ті чарівниці з небес.
Вітром порушують ріки, а хмари наповнять громами,
Градом повалять хліба словом своїм чарівним.
Бачив я сам, як зі шнура білесенька кривця стікала,
З вим'я корови таку кількість ніхто не візьме.
Через закляття, бува, ошаліла з кохання дівчина
Хлопця привабить собі, хоч би й за море поплив.
Навіть і птах пролетіти такого простору не може,
Як, Купідоне, свою здобич далеко несеш.
Якось була полюбила Федора раз Федора палко,
Руського роду дівча — не вгамувати любов!
І не могла затаїти великого шалу — кохання,
Бо як любов затаїш, стане сильніша вона.
Йде до ворожки, старої бабусі, дари їй приносить,
І, торгувавшись, отак просить Федора її:
«Пані над Орком, бабусю, тебе і Аверн сумний слуха,
А чародійні слова чорний струснуть Ахеронт.
Де, в яких землях тепер той поганець, що втік од кохання,
Де і в якій стороні він загулявся, скажи.
Хоч безсердечний, кудись він за океан заблукався,
Хай по неволі прийде, звільнить од смерті мене.
Через моря, через хвилі приклич за хвилину і зараз,
Хоч не бажає, пали в серці взаємну любов.
Вирви для мене його, які б там не тримали стихії,
Чи небеса, чи земля, чи хвиля мужа трима.
Ти над Федорою зглянься, загино, бабусю старенька,
Знаю, що певно помру, як не врятуєш мене».
Відповідає старенька: «Дай ти дарунок бабусі,
Зараз побачиш, яка сила у чарах моїх.
Федора чари притягнуть мої, хоч би навіть і Тартар
Взяв його з-поміж людей, сам його мусить вернути.
Видасть його добровільно повітря, земля сама видасть,
Видасть і водна глибін милого любка тобі.
Ти терпеливо чекай, доки стане родитись Діана,
Як півкулистим кружком вирине з моря глибини.
Треба тоді помішати разом з просом і зілля всіляке,
Різної трути тоді всиплю у горщик новий,
Серед темноти нічної тоді я промовлю до духів,
Ти не побачиш того, хто у п'яті промовля.

Темін промовить сама, сама темрява відповідь скаже,
Дивні картини пройдуть перед тобою тоді.
З глибу землі тоді гавкіт жахливий виходити буде,
Рики поганих тварин темінь наслідуватиме.
І, розступившись, земля величезні потвори покаже,
Тільки одна перейде, друга посунеться вслід;
Хоч і потвори на очі ці дива покажуть жахливі,
Дух твій, Федоро, пехай не побоїться того.
Ясність ума збережи і про Федора думай тоді лиш,
Обережись, не згадай бога в хвилину таку.
Ради шукаєш у духів, забудь, отже, бога в ту хвилю,
Небо і пекло єднати разом не можна ніяк.
Бо кому бог допоможе, то сила пекельна відмовить,
А кому біс допоможе, бог одмовляє йому.
Сядеш на землю вночі й перед себе простягнеш безпечно
Ноги, а тулуб увесь прямо тримай і не гнись.
А як піднімеш спідницю і вниз торочки поспадають,
Одіж фалдиста твоя просто на лоно спаде,
Кашу пшоняну і біб я тобі покладу на те місце,
Де сорочина м'яка криє пахвину твою.
Каша кипіти почне, хоч і полум'я зовсім не буде,
Хоч все сире я туди між твої фалди вкладу.
Зараз з великим шипінням почне закипати в горщечку,
Просо кипляче саме буде тоді промовлять:
«Ми тут печемось, щоб ти, цього жару причина, з'явився,
Жар твій жадає тебе, кличе тебе твій вогонь.
Прийдеш сюди, то не буде жарити вогонь невблаганно,
А не прибудеш сюди — здалека він припече».
Цими словами відваги добавила відьма Федорі,
Повна надії од слів цих повернулася вона.
В море тим часом поринув Титан, щоби виринуть знову,
Фебе, промінням своїм західні землі багриш.
Ніч одбирає темнота речам їхні барви питомі,
Не дозволяє ніяк вигляд свій їм зберегти.
Все, як і треба, мовчить; брат смерті — сон сповиває,
Працею зморений люд пестить він і огорта.
Варта одна лиш сільська не спить і собаки десь брешуть,
Ледве вітрець, десь листком граючись, зашелестить.
Віють собаки, яряться, цей звук у повітрі несеться,
Іх гавкотінню нема, люті собачій, кінця.
Бо, як почнеться собаче змагання у темряві ночі,
То без упину іде і не знаходить кінця.
Відгомін багатомовний на гавкіт цей відповідає —
Це пустотливе дівча дрончить сердитих собак.
Гавкіт той не до вподоби злодіям — стає на заваді,
Так-от хазяйське добро вірні пси бережуть.
Пугач зловіщий на стрісі тоді відізветься і довго
Голос зловісний його сумно в повітрі луна.
Це та хвилинка, коли так тяженько зітхають коханки,
Як їх покинули вже, сумно в постелі лежать.
Отже, й Федора за мужем зітхає, хоч меє надію,
Але непевна — блага помочі, що прирекла.
В ліжку качається, вже їй перина твердіша за камінь,
З боку лягає на бік, важко зітхає при тім.

Раз лягла ниць, а то знову їй, змореній дуже журбою,
 Видалось, що вигідніш буде лежать горілиць.
 Замість дверей в її хаті звисас стіпа з очерету,
 Легко відхилиш її, хоч без зусилля торкнени.
 Зілля припесла бабуся й домішані чаїри до зілля,
 Щоб допомогу подать, як обіцяла вона.
 І промовляє до духів, до друзів тих чорної ночі —
 Глянь, як потвори страшні безперестанку ідуть.
 Цап волохатий з'явився, важкі, довгі кудли звисають,
 Чорні у нього, вогонь злющій іскриться в очах.
 Іскрами сипле з пащеки, вогнем також сипле із піздрів,
 З лоба страшного його гострії роги ростуть.
 Дибом волосся стає, бо вже подив у жах переходить,
 Тільки бабуся одна з ним на розмову стає.
 «Нащо, — питає потвора, — мене ти покликкала, бабо?»
 Відповідає стара й так викладає йому:
 «Йди, папе, йди, поспішай, у незнані світи вибирайся
 І привези на хребті милий кохання тягар.
 Скоро, напевно, знайдеш ти десь Федора в світі широкім,
 Так учини, щоб могла любка голубить його.
 Зніспи його понад море і скелі, примчи за годину,
 Чи буде спати, чи ні — викопать маєш наказ!»
 Зараз виконує волю папі й рушає в дорогу
 В'ючне звіря, щоб везти той препоганий тягар.
 Федір, тим часом підпивши добре уже проти ночі,
 Зовсім безжурний, забув про те кохання старе.
 Місце старе зайняла вже, на зміну, миліша дівчина,
 Жар новий серце спалює кращій, ніж жар був старий.
 П'яний встає од бенкету нового, щоб вийти в потребу,
 Черево повне того вже домагалось давно.
 Та під порогом чекає вже сторож довгенько на нього,
 Щоб підложить під тягар свій волохатий хребет.
 Але як глянув під себе, побачив ліси там і гори,
 Щойно тепер зрозумів, що це пекельний є звір.
 Долі під ним пролітали і вежі, й верхи гір високих,
 Сміло звірюка несла на піднебеснім шляху.
 Взяв його страх, остовпіння минуло, почав він боятись,
 Скочить на землю, однак, страх не дозволив йому.
 Онде з'явилася стріха такої знайомої хати:
 В хаті Федора лежить, сон не береться її.
 Зараз собі пригадав він колишнє гаряче кохання,
 Як під знайомий поріг знаного дому прибув.
 Що було далі, всі знають, про це наші музи не кажуть,
 Хай уже інший про те скаже, погоджуюсь я...

СИМОН ПЕКАЛІД

Народився близько 1567 р. у м. Олькуч, поблизу Кракова,
 в родині міського радника. У 1585 р. вступив до Краківської академії
 і 1589 р. одержав ступінь бакалавра.

У «Книзі промоцій» (Книга переведення у вищій клас)
 його названо русином. Згодом прибув до Острога і,
 можливо, брав участь у битві під П'яткою (1593) проти козацького
 гетьмана К. Косинського. Був придворним поетом князя
 Острозького; очевидно, поема «Про Острозьку війну» (1600) була
 написана на бажання князя. Другий його твір «Епіталама
 (весільна пісня) на честь Івана Фелікса Гербульта
 та Єлизавети Заславської» видано у Львові в 1601 р.
 Помер після 1601 р. Писав латинською мовою.

ПРО ОСТРОЗЬКУ ВІЙНУ ПІД П'ЯТКОЮ¹

Уривки з поеми

[ЗАКЛИК ДО МУЗИ]

Слаблю я зброю й мужів² з-за порогів, розбитих у битві!
 В руки дала їм, о Русь, що займаєш широкі простори,
 Проти невинних земель твоїх зброю Алектю жорстока.
 Музо, причини згадай, чом змагалась воєнна сила,
 Привід який тоді був, що жахлива Алектю побожних
 Навіть вождів (а сарматська земля ними славиться) стільки
 Змусила витерпіть горя? Великий є гнів у зухвалих!
 Щедро приносив тобі на жертвовник дари я пахучі,
 В травах густих лежачи біля гір аонійських зелених.
 І якщо я, молодий, що спокою та грошей не любить,
 Вже заслужив і лавровий вінок — нагороду поетів,—
 То піднеси цих вождів до зірок, оспівай битви Марса,
 Як дзенькіт зброї тривожно лунав у боях швидкозмінних.
 Ну ж, розкажи, хто посіяв насіння найпершої битви,
 І про мужів, їхню доблесть, тоді про пожежі воєнні,
 Плектром по струнах бий ліри, бо з ворогом, гідним змагання,
 Перемагати це плем'я уміє, не знає поразок,
 Звикли пенати його і до Азії, і до Європи:
 У небезпеках воєнних постійно життя все проводять.
 Саме ти можеш згадати, як горіли довкола палади,
 Смерть молодих юнаків на війні й бойові нагороди.
 Ворога силу хай сила долає, а стріли ворожі
 Стріли нехай одганяють, мечі хай тріщать навзаємно.
 Ти ж, вихованко вершин Гелікону, перу подай силу,
 Серцю відвагу, щоб віршем усе описати героїчним³.

Древис тут місто лежить проти даків, його Остроготон
Жителі давні назвали. Довкруг тече Вілія-річка,
В Горинь впаде вона, а обидві ті ріки скелясті.
Місто оце заснували алани⁴ і мур спорудили;
Кажуть, що Марс шанував його більше, ніж гетів країну.
Тут берегли зброю Марса старійшини довговолосі⁵,
Й жрецьку колегію саліїв у цім краю встановили,
Істрове гирло лишили, насичене людською кров'ю,
Бо випадково уздріли чудовисько там восьминоге,
Бога народу, що з воєн жив, на ворогів навіть грізних
Жах він наводив страшенний сигналами лютого Марса.
Звідси бере свій щасливий початок це древисс плем'я,
Тут спорудили оселі для себе відважні алани,
Лари сюди принесли і звели храм великому Марсу.
Доблесть ніколи не може загинути, й навіть століття
Знищить не в силі її, а також довговічність тривала,
Хоч наступає загибель для пам'яток древніх великих.
Праця постійна — алапського імені гожа основа.
Ще і тепер залишились сліди войовничого роду:
Широкопола Волинь у знамення ще вірить пророчі,
В бога цього — не лишили її ще прихильники Марса,
Копі — це радість її, на війні вона — сила могутня.
Землі й народи є — славиться плем'я це вельми усюди;
Місто прекрасне є тут, що аланів зустріло в тріумфі
(Все покорили вони), Острогом його руси назвали.
Чутки про подвиги ратні його до зірок розійшлися,
Славу ж античних часів припесли йому вільні науки.
Подув могутній Борея його не лякає ніколи,
Також і Евр, од Аврори туманом окутаний сивим,
Хмар грозових не приносить, а Африк пещаднії бурі
Стимує. Клімат чудовий отут: од Калабрії теплий
Вітер Зефір повіває — він лагідний завжди в цих землях.
Саме тому є достаток, усе, що потрібно людині,
Що лиш могутня мати природа створила для неї,
Все, що на нашій землі бачить сонце з високого неба,
Тут віднайдеш. Життєдайне повітря із божої волі
Родить розкішні трави — худобі приємну поживу.
Кожного року посіви чудові: на нивах широких
Пишне колосся красується всюди надійним наливом.
Наче із рогу достатку, Церера із Вакхом повсюди
Щедро дари розсипають свої по полях, і травою
Пагорби всі одягають гірською, погідно леліє
Сонцем залиті поля животворне тутешнє повітря.
Зілля у горах росте розмаїте — даритель здоров'я.
Хай замовчать гесперида і Пест, що трояндами славні!
Хай заховає багатства весни і Панхея славетна!
Тут річка Горинь луги чарівні німфам поїть щедротно
Й широкополі лани, що обабіч води простягнулись.
Тільки страшна білосніжна зима починає тікати,
Зараз же Феб-світлоносець рум'яну весну посилає.
Тільки засяють луги розмаїттям всіх барв, наче килим,
Радують зараз земля свого ратає медом солодким.
Вже відчуває він запах дерев, вибирає дупласте

Дерево, чистить цей вулик і соти готує для нього,
Бо ж пагороду за працю сторицею візьме, щасливий,
Як плодоносна дасть осінь змочити солодким напоєм
З келиха повного губи. А скільки дає місто меду,
Стільки ні Гібла, гора сіцилійська, не дасть фіміаму,
Ні аромату сам Тмол, ні Пеонія сот медоносних.
Дивно стає, коли літо, пекуче від променів Феба,
Спалос ниви, то бджоли літають у місті просторім.
Бачить цих бджіл, що блукають, мандрівник, але не безкарно:
Боляче жала печуть, хоча з медом приємно-солодким.
Влітку хліба достигають, колоссям наїжившись повним.
Землі приносять врожаї, бо їх наділлала природа,
Так і острозькі поля переповнені медом розкішним,
І з виноградинок Вакху ніколи вина не бракує,
Водить свої хороводи Діктинна по Кінфу верхів'ях,
І залишає сліди білих ніг у широкім Евроті,
І на безлюдних просторах та горах скелястих блукає.
Хай завітає сюди, хай зберуться отут ореади!
Тільки торкнеться до наших красот, сади Кінфу покине,
Кипіє прозорі джерела й приємні для німф чисті води.
Солодко тут шумлять води Горині приємним відлущням,
Риба виблискує, наче кришталь, у дзеркальній водичі.
Тут, між річками, у затінку, знайде вона сон чарівний,
Руки свої сніжно-білі підклавши під шию прекрасну.
Тут, між річками, вона заховає для кіз свої стріли
І стадо кіз, що блукає тут без пастуха, налякає.
У недоступних місцях дичини розведеться багато,
Втеча цих звірів із лісу покаже їй ниви просторі.
Поміж спокійних звірят побіжать дикі свині спітнілі,
І полетять стріли дівч⁶ уже на ведмедів великих
З засідки, і пожепе тоді тлустих звірят та дівочим
Голосом ніжним вона заганятиме оленів в сіті.
Спека примусить її відпочити на траві біля річки,
Тут-бо ніколи не буде її Актеон турбувати.
На берегах наших рік скрізь червоні ожини звисають,
Фавни милуються водами Вілії, тут очерету
Всюди багато й латук росте, сильним вітрам лиш підвладний.
Тут вітерець повіває приємний, повітря цілюще,
Ліс величезний оточує ниви, німф оселі чарівні:
Різними барвами їх прикрасила земля урожайна.
Біля міських нив діброва говорить про повний достаток.
Скільки у кого худоби і скільки молочних продуктів,
Кожен побачить це зараз, як тільки підходить до міста.
Тут дуже часто бички молоді стоять, тут же на луках
Сита худоба пасеться й брикає довкруг з табунами
Коней, а вівці блукають постійно на пагорбах диких.
Тож відпочинь тут у затінку тихім, пастуше, безпечно,
Можна заграть на сопілці і пісню собі заспівати.
Скрізь по пасовиську стадо бичків собі бродить спокійно,
Вся у безпеці худоба і цап, а із ним козенята.
Земле врожайна, радій! Веселися прекраснєє місто!
Мати природа тобі не відмовила, бачу, ні в чому!
Ти плодоносна, багата полями й ґрунти урожайні,
Щедра Церера твоя посилає всім добрі наділи
Від світлоносного сходу Тіфона до заходу Сонця.

Ти покровителька й вчителька з давніх-давен була людям,
 Доблесні Марсові слуги приносять тобі також славу.
 Скіфи с в місті: вони божество Магомета ⁷ шанують,
 П'ють молоко, яке змішують з кіпською свіжою кров'ю.
 Кімври сюди й кіммерійці ⁸ відважні не раз заїжджають,
 Греки живуть і свреї жадібні, германці та даки,
 Є теж панціонці, литовці, зустрінеш у ньому і пруссів,
 Більше в краю цім однак проживас арктойського люду.
 Руси й поляки керують цим містом, і право тевтонське ⁹
 Тут признають усі. Ремісників у цім місті багато
 Різних: сюди їх покликали ниви врожайні та війни.
 Тут виробляють всю зброю: кольчуги, і стріли, і мідні
 Панцири, списи, шоломи з султаном, щити різнорідні,
 Луки криві та роги, розмаїті прикраси з металу.
 В кожній господі у місті сагайдака знайти можеш,
 Де тільки глянеш, то скрізь на ковадлі у русів з заліза
 Зброю кують смертоносу: усюди палає Мульцібер.
 Правом литовським ¹⁰ живе височенна Острозька фортеця.

[ОСТРОЗЬКА ТРИМОВНА ГІМНАЗІЯ]

Щедрі в усьому князі привели сюди муз давньоримських.
 О ти, прекрасне творіння, Острозького імені гідне!
 Стало достойне князів, що гордиться велика Русь ними!
 О лібетрійській хвилі, о сіцилійській німфі!
 Бачу вже лаври, що виплекав їх Гелікон і приносить,
 Царства важкого Мінерви бажає Острозька фортеця.
 Славиться бібліотека — достойний плід спільної праці,
 Біблія світ тут побачила ¹¹, швидко зростає видання
 Інших книжок в Острозі, Аполлон — Феб Гринецький радіє:
 Уже він Тенед залишив, став байдужий йому острів Делос,
 Ось він і лук, і кіфару, також сагайдак стрілоносний —
 Все забирає в Острог, побажали так музи священні.
 Є тут і храми: у різні часи будували їх люди.
 Феб увінчає чоло молодих колись лавром зеленим,
 Він їм покаже зірки, що сіяють у небі просторім,
 Дасть їм кіфару, навчить лікувати і знати майбутнє,
 Будуть тоді керувати злочинним безглуздям чесноти,
 І, завдяки божеству, процвітатиме влада і право.

[ГЕНЕАЛОГІЯ КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ]

Що ж, якщо час дозволяє послухать аннали про ратні
 Подвиги, чи як захочеш згадать про колишні події,
 Всюди почувеш: Острозька фортеця не гірша від інших.
 Чи говорить, чи мовчати мені? Все досліднику скаже
 Роду історія: славиться років сімсот герб Острозьких.
 Пращури знатні його та могутні, якими Русь наша
 Славилась завжди, бо пращур наш Рус став відомий у світі.
 На берегах Борисфена князь Кий спорудив міцну кріпость,
 Рюрик ¹² з великим старанням з'єднав усіх жителів диких,
 Ігор ¹³ не раз руйнував візантійські прекрасні фортеці,
 Плем'я древлян переслідував Марс страшний руської Ольги ¹⁴,

Землі і воді великого Істру, що має дві назви ¹⁵,
 Завоював Святослав ¹⁶ і звільнив од данини, що грекам
 Русь отдавала. Він військо збирав, не любив особливо
 Золота: славу безсмертну здобув цей великий володар.
 Ти вирушав, Володимире ¹⁷, з рідного краю в походи,
 Як переможець, здобув у Тавриді ¹⁸ багаті трофеї,
 З царського роду у тебе прекрасна дружина ¹⁹, і фавнів,
 Віру Христову прийнявши, прогнав ти із руського краю,
 Храм священні страшного Перуна цілком знезавидів,
 Вічний вогонь одминив та офіри і відьом прогнавши,
 Ти святе хрещення разом з народом прийняв, о блаженний,
 Та із синами своїми, якими ще й зараз гордиться
 Дім наш острозький, бо саме таким був підвладний монархам.
 О Ярославе! ²⁰ Ось Київ чудовий оддав тобі владу,
 І Володимир, Давидове місто ²¹, і замок Острозький.

[ПОХІД НИЗОВИХ КОЗАКІВ ПІД ПРОВОДОМ КОСИНЬСЬКОГО НА ПЕРЕЯСЛАВ] ²²

Третій це рік наступив, як бажала для себе фортуна,
 Після вигнання тирана минуло зими дві холодні ²³,
 Знов дика сила ворожа напала, бо час був надійний
 Шкоди завдати, і, шалом новим запалившись, до зброї
 Військо пове для війни із союзником разом зібрала,
 Бо ж не причина до гніву і також не ярість шалена
 Вийшла із серця — отрута якась у душі затаїлась
 Деся в глибині у вигнанців, і вроджене прагнення влади,
 Й голод, порадник поганий, і почесні славного міста, —
 Це розбурунило Хортицю, вірну захисницю люду
 Всякого, що по морях навкруги роз'їжджає на суднах,
 Нищить ворожії скрізь кораблі на Евксінському Понті
 Та несподіваним нападом скіфські руйнує фортеці ²⁴.
 Зовсім цей люд не боїться на суднах іти проти флоту
 Й зараз не хоче сидіти при звичних заняттях і військо
 Тисяч на п'ять посилас, що спокій порушити може
 Навіть великих магнатів, їх вигнать захоче з палаців.
 Під час походу до них приєдналось чимало загонів,
 Військо велике, готове до бою, ішло непомітно.
 А як прийшло до джерел Трубежа, біля вод його чистих
 Всі посідали на землю, пригнувши коліна, а зброю
 Й стяги тримали в руках — утворилося коло велике,
 Й радити раду тоді вони стали про справи поважні,
 Де б то і як у цих землях поживу якусь можна взяти,
 Поле зорати для себе чуже і засісти в маєтках,
 Шляхом яким треба спершу іти. Переяслав звабляє
 Душі простого народу, в свої притягає палаци.
 Перший сказав отаман: «Небезпек ми багато минули,
 Друзі, ходімо туди, куди доля нас гонить і кличе,
 Шляхом ходімо, який вона вкаже, слухняно корімось
 Доли і киньмось на ворога з божою поміччю разом,
 Довго нехай пам'ятає одю він подію печальну!
 Бачили вигнаних ми, а похорон люду простого
 Знає лиш пієню дешеvu. Куди ж наша слава колишня
 Ділася зараз? Чи ж це є провісник найбільшої слави?»

Прагнення сильне підтримус нас, щоб здобути трофеї.
Тафр, Перекоп, Феодосія, Крим, Херсонес і Колхіда,
Ольвія, Дромон, Тягиня та Білгород²⁵ стати за свідків
Можуть у тому, як ми розбивали безмежні угіддя,
Стелиться дим і тепер ще далеко від дакських будівель.
Що ж мій зробити валах²⁶ нам, а що той москаль стрілоносний,
Місто Казань про це скаже, яке ми не раз визволяли,
Саме таких і бажали б могутні царі й полководці,
Ми і турецькі кайдани розірвем своїми руками!»
Перший одмовив в гостинності їм Переяслав зухвалій:
Саме їх вигнать посміли купці його з рідних домівок.
«Славне козацтво, загопи якого розкидано всюди,
Чи ж у такому становищі вас не вражає зневага?
Чи ж не хвилює така вас побожність, занедбана зовсім?
Добре ви знаєте: слава не прийде, якщо складеш зброю,
І якщо біль, десь затаєний, висловить можна словами,
Перенесу я всі болі та рани від цеста* з побоїв.
Ну ж, тепер киньтесь до бою і бийте ненависне плем'я
Та моїх слів, козаки, ви не кидайте вітру легкому,
Тільки обдумайте мовчки становище ваше докладно,
Бо на порозі до кари стоять уже месники ваші.
Ворог зайняв уже пиви, ліси й береги обох річок, —
Чути скрізь дзенькіт різкий його зброї, союзникам нашим
Тут, на полях, не дають розміститись ворожі загопи.
Перший піду я на мур віроломних ворожих палаців,
Перший я двері у них одчиню, із завісів їх знявши,
Все я зроблю там, що тільки дозволить могутня фортуна.
Здобич велика — це вам нагорода, мені ж — лише слава!»
Так він сказав, а усі в один голос тоді закричали,
Настрій відчули один і одна у душі була думка,
Ярість шалена відважні козацькі серця охопила,
Крикнули: «Смерть всім палацам!» — і руки туди простягнули.

[БИТВА ПІД П'ЯТКОЮ]

...Саме стояла

Люта зима, й по дорогах у за́меті йти було важко,
Все ж козаки до фатальної П'ятки добралися швидко,
Брами в'їзні укріпили і двері усі зачинили.
Всі на плечах звідусіль помагали носити каміння,
Клади аж двадцять картанів**, що мури вогнем розбивають,
Швидко поставили біля високого божого дому,
Тридцять гармат довгоствольних поблизу ровів розмістили,
А гаківниці великі сховали в бійницях палацу.
Поту багато пролив піший воїн тоді при цій праці,
В брамах стояв, а за зброю йому слугувала сокира.
Тут замасковані навіть мортири воєнні стояли;
Всюди скрипіли вози, що гарматні підвозили ядра,
Пороху бочок із сто нагромадили разом на купу,
Голос разючий сурми закликав городян всіх до зброї.

* Цест — обкладений залізом чи свинцем ремінь, який у кулачному бою намотувався на руку.

** Картан — великого калібру гармата для руйнування мурів.

Ворог з сусідніх містечок позволив великі запаси:
Вдосталь худоби, й Церери плоди, і багатства великі.
Всюди, неначе причинний, гасав він по вулицях П'ятки,
Ззовні мав захист надійний, становище дух підіймало,
Бо захищали у місті всі пагорби й навіть долини.
Тілу вони тлустим салом і темним вином догоджали,
Всі попивали фруктової навар — саламаху сільськую.
Вакх блукав всюди по вулицях міста: одні танцювали,
Інші стояли гуртом і співали пісні жартівливі.
Часто козацька труба вигравала разючі мотиви,
Війська частина жила лиш сьогоднішнім днем і, напившись,
П'яна хропіла, а інші не дбали цілком про напої:
Їзять на конях шалено чи мчать на возах у пилюці,
Луки тугі напинають, а інші ратища довгі
Кидають спритно: отак у бігу і у герцях змагались.
Шум учинився, і крик долітав до зірок золотавих;
Потім столи застеляли і ставили вина й обіди.
Перший сюди на четвірці призвідник походу Косинський
Швидко під'їхав і Вакху зробив узливання жертвоне.
Славу здобув би він більшу і в світі відомий усюди
Став би, коли б доторкнувся судом своїм вод Борисфена
Й густозарослих його берегів, а ніколи війною
Проти Острозького княжого дому піти не посмів би.
Зараз, оскільки свавільная думка сягнула на більше,
Хай же і твір наш зростає: сприйй ти усім зачинанням,
Отче наш Фебе, якого вважають найбільшим поетом.
Княжі війська наближались сюди, поки в оргіях п'яних
Ніч пизові козаки тут проводили радісно й дружно.
Тільки Аврора, зійшовши, розсіяла темні тіні,
Більша частина острозьких загонів до П'ятки добралась,
Військо велике сніги ще затримали десь у дорозі.
Справді, Острозькі вели на війну цю численні загопи,
Тільки вони, ці загопи військові, з поселень далеких
Швидко прийти не могли, щоб побачити П'ятку фатальну.
Завжди був перший з загоном своїм всюди Януш Острозький²⁷,
Тисячу вершників вів крізь дощі, і вітри, і морози,
Люта стояла зима, проте перший прибув він під місто
Й тут же, загіч уладнавши, він батькове військо поповнив.
Потім, коли Феб піднявся високо, пішовши по небі,
Януш, що знав про ворожий учинок зухвалій, побачив
Військо козацьке, що йшло від високого божого дому,
Серце його заніміле і розум схвильований раптом
Страх небувало жахливий наповнив, увесь він здригнувся.
Сам же Косинський, роз'ятрившись, гостру сокиру хапає,
Бочок аж сім розрубав з животворним вином, і потоком
Вакхів блаженний напій скрізь по вулиці міста полився.
Брами мерщій зачинили, при вході поставили варту,
Воїни — збройні усі, крізь бійниці стріляли з мушкетів,
Заметушилось у місті, забігало всюди козацтво,
Праця кипить: забреньчали щити, задиміли багаття,
Сурми разюче заграли. «До бою!» — наказ розійшовся,
І звідусіль позбиравшись, всі думати стали про Марса.
В брамах сторожа стояла, далеко її зброя сяє,
Жарко, і біля ровів, між будинками бігають люди,
Мов боязливії бджоли, що лазять усюди по сотах,

Як на них пасічник жадібний димом почне подувати.
 Кожен на явну загибель свої виставляє загопи.
 Пішки частина готова іти, а частина галопом
 Рушила. Той з переляку шолом бере в хаті, а інший,
 Папцир мерщій натягнувши потрійний, чіпляє меч вірний.
 Гетьман коня натиснувши, залізом острожить у боки.
 Дух войовничий словами, як міг, намагався збудити.
 Коні в вози запрягають і з'єднують [мажі з возами],
 Щоб не змогло на передні ряди налетіти острозьке
 Військо, — порядок такий зберігають, звичайно, на війнах, —
 Табором це козаки називають, ми ж звемо обозом.
 Нищать м'ясні склади, які довго вони зберігали,
 І забирають із пих, тих складів, цілі туші волові,
 Йдуть за столами й лавками і все це добро накладають
 Швидко на мажі, які на жорстоку війну вирушають.
 Це була Марсова хитрість супроти відбірних загопів
 Ворога, що розгадати не можна — це мур нездоланний!
 Отже, узявши собі скіфську ярість і гетьське свавілля,
 Так уникають воєнних боїв у відкритому полі.
 Саме острозькій кінноті наказано вирішити долю
 Битви, щоб доступ легкий для своїх, а трудний для повстанців
 Був, всі загопи кінноти в дугу вишиковують довгу,
 Мов різнобарвна та райдуга, як народилась Тавманта,
 В небі дугу натягнула з фати розмаїто барвисту.
 Біля передніх гармат один бік підтримував Януш,
 Проти ворожого війська хоробрий загін розмістивши,
 Другий прикрив Олександр, Костянтинів син, військом великим.
 Берег ріки захищала надійно заславська когорта ²⁸.
 Де ж себе ворог поведив сміливіше, навіть свобідно,
 Там списоносців частина стояла і ворогу в річку
 Зовсім одрізала доступ, закривши відкриті підходи,
 В центрі картани масивні з'єднались з піхотою разом, —
 Саме частину оцю під хоругви покликав далматський
 Марс неспокійний ²⁹, а далі стояла там знать честолюбца.
 Януш вів військо, що мало мечем низових зараз знищить,
 А низові йшли бігцем чи вперед, чи назад повертались
 Там деє далеко в обхід і робили чи круг, а чи кілька,
 Потім на конях швидких, попустивши на волю повіддя,
 Швидко, мов вихор, од'їхали геть а чи зовсім повільно
 Начебто йшли, далі знову летіли із криком шаленим,
 Мов оте море, коли свої води у бурю страшенну
 Чи на поля виливає, чи знов у русло назад котить,
 Чи підіймається вгору, чи знов опускається низько,
 Миті спокою не має, бо хвилі шаліють, лютують,
 Тож і шумить, і бушує невпинно від хвиль неспокійних ³⁰.
 Зразу спинили загрозу повстанців, що всюди гасали,
 Вже на порозі війни багатом з них послали загибель
 Вої острозькі, і битви цієї успішний початок
 Добру надію вселив у серця вояків легкодушних.
 Та не злякали вони оте втомлене військо козацьке,
 Хтось з козаків, що у першій ряду йшов, що можна й не можна
 Тут повторить, був кричав і картав своїм зубом нищівним:
 «Гей, юнаки, чого ви прибули сюди, виродки тлусті?
 Звикли, ледачі, лише полювати на зайців боязливих!
 Зараз мечем доведеться воєнний свій путь перевірити».

Чи ж не приємніш було б вам самі хороводи водити,
 Чи на бенкетах сидіти й лійським вином пригощатись?
 Проти козацького війська яке ж вас безумство послало?
 З роду твердий наш народ, терпеливий у всяких нещастях,
 В диких місцях живемо, на безлюдді, де звірі блукають,
 Вік цілий ми у залізі проводим, сніги і морози
 Зносимо легко й нерівне проміння пекучого Феба:
 Чи ж бо улітку, як ближче стоїть до землі на орбіті,
 Чи ж бо узимку, коли місяці він проходить поспішно.
 Воду нам Вахх постачає, Церера дарує постійно
 Іжу-плоти свої, одягом служать нам шкури звірячі,
 А Борисфен нам житло дає біля порогів (їх двадцять).
 Мило нам здобич приносити й жити приємно з поживи,
 Вам же до серця безділля, закони стривожують душу,
 Межі напевне на думці та югери * довгого поля».
 Від ворогів ці слова, з середовища їхнього вийшли,
 Саме коли козак гордий гасав, скликає загопи,
 Навіть грозить, довіряючи стрілам швидким і коневі...
 Але як сонце дійшло до зеніту своєї орбіти,
 Тут командири взялися за зброю, за ними частини
 Рушили. Гульський все зором незвичним своїм оглядає,
 Бігає Вільга усюди, палкий Загоровський збирає
 Кінні загопи до бою, Слапковський виносить воєнний
 Стяг сніжно-білий під звуки разючі сурми бойової,
 А Ярмолинський сміливо коневі повіддя звільняє,
 Сили немає у нього знести слова рабської люті:
 «Душу свою підбадьорюй, війні-бо кінця ще немає,
 Буде на полі оцім Переяслав, що й нині димиться!»
 Тільки на конях своїх Феб піднявся високо у небі
 Й людям на землю послав був спекоту жахливо нестерпну,
 Краща частина цього дня уже проминула щасливо,
 Вже до зеніту орбіти дійшло золотисте сонце,
 Саме в цю пору до бою і виступив табір повстанців
 З міста, а Януш суворий, що був у цей час недалеко
 Війська острозького, так закликав все до бою вояцтво:
 «Гляньте, жахлива гроза скрізь по нивах невинних шаліє,
 Просто ганьба, коли нищить поля цих посельців нещасних,
 Скільки зруйновано міст, ще димлять од пожежі будівлі,
 Скільки іще спопелять, скільки меч ще ворожий зруйнує,
 Всім це відомо, і кожен з вас міг би про це розповісти.
 Зараз ось сила ворожа страшна проти нас виступає,
 І коли наші загопи із ворогом стануть до бою,
 Силу напружте усю, щоб щасливо війну закінчити,
 Воїнам діло і сили додасть і її забирає,
 Запал є в них і боги в справедливих ділах посприяють.
 Тож помагав досягнути мету повелитель Олімпу
 Воїнам завжди у їхніх усіх справедливих держаннях.
 Він Амаліка віддав колись воїнам з роду Ефрема;
 А як дітей до зірок підіймає скрізь батьківська слава,
 Так і господь, якщо візьме на себе турботу про когось,
 В кожному місці і в кожну хвилину його захищає.
 Він, коли руки свої найсвятіші підніме, то вдруге
 Тих ідумеїв ³¹ нових його сильна десниця розгромить».

* Югер — римська міра земельної площі, 2519 кв. м.

Лихо пошло й розжене філістимлян оцих боязливих,
 Військо при тому охопить і боязнь, і жах небувалий.
 І якщо буде із нами господь із щасливим знаменням,
 Згине усе: без сприяння із неба нічого не може
 Статись. Отож перемога щаслива і жодних трофеїв!
 Ну ж, юнаки; пам'ятайте про доблесть воєнну, охітно
 Зараз візьміться за зброю і киньтесь на ворога швидко.
 Труднощі перші військової служби ми вже подолали,
 Вже перейшли від дитячих років до юнацького віку,
 В діях Беллони шумних і у Марсових труднощах досить
 Досвіду маєм; численних ми стріл упізнали потугу,
 Міряли силу свою, не раз стріли отруйні вживали,
 Нищимо луком своїх ворогів, що ідуть од Аврори.
 Хай ця земля підбадьорить серця, скорботливі од лиха,
 Стріли великих нещастя хай і ваших сердець доторкнуться,
 Знищуйте пошесть: числєм вона й доблестю вас не здолає!
 Гонор вас кличе до бою, а славу у нашому роді
 Відданість ваша здобуде, постійна і добре відома.
 Киньтесь на них, віроломних, — удар на удар і на зброю —
 Зброя, вогонь хай вогню буде рівний і рана на рану!
 Без подарунків ніхто із вас звідси не рушить додому,
 Батько мій більші для вас нагороди уже визначає,
 Вдячність князівська за вчинки високі не згине ніколи.
 Всім нам колись, може, буде присмо це потім згадати.
 Випала справа велика мені, я на ворога зараз
 Йду вже й піду, куди бог поведе і острозька кров рідна».
 Так він сказав і сам кинувся перший на лави ворожі,
 Перед шеренгою першою витягнув шаблю блискучу,
 Серцю своєму й душі довіряв і на все був готовий:
 Пальму здобути в бою або згинути в смертних обіймах,
 І повернув своє військо, щоб бити на ворога в центрі.
 Княжий загін поспішився за ним, і все військо острозьке,
 Наче та блискавка з неба, кинулось швидко до бою.
 Лави зчепилися міцно, і бій розпочався жахливий.
 Серце забилось, палає душа, кипить розум од люті,
 В грудях — вогонь, уже біль тверді кості почав припікати.
 Страшно ревуть од ударів воли, їхній рев у повітрі лунає,
 Силою всіх наділяє сурма, до змагання ріг кличе,
 Різко сигнали звучать, і труба дає силу вогненну
 Марсу, а горні підганяє до бою загони кінноти.
 Тут гаківниці із пац викидають вогонь смертоносний,
 Там із гармат вилітають од іскри жахливі ядра,
 Гулом озвуться пищалі сердиті, пилюку підносять
 Чорну могутнім стовпом, і розходиться гук безупинно.
 Мов лютий вовк убиває у вівчарні нещасних овечок,
 Чи дикий лев розганяє худобу, що збилась до купи,
 Так і воєнна зброя тут нищить вози безпощадно.
 Всюди глибокі сліди од коліс, всюди ядра гарматні
 Рвуться й вогнем непоборним руйнують поля безсердечно.
 Табір острозький в безладді, зруйновано табір козацький,
 Битва шаліє усюди, і крики людей, сурми звуки
 Аж до зірок долітають, усім тут, не кинувши зброї,
 Гарно померти: страхіття жахливе по табору бродить.
 Дощ проливний козаків відганяє, що бились завзято,
 Феб заховався за хмари, зайшло життєдайне світило.

Навіть Вулкан, коли вирветься в поле, не так шаленіє:
 Силою вихру й сипучим піском він полів так не нищить,
 Як буревій прежахливий, бува, на поля насипав;
 Навіть і Етна явиться не так, якщо йжу приймає,
 Горні і скелі ковтає, коли вогнедно шаліє,
 Як на возі налетіли хоробрі серця, що поразки
 Зовсім не знали: завзяття вселила їм кпяжа відвага.
 Ліс так не падає навіть од вихру Борея страшного,
 Ні буревій, що нам зиму несе, так не казиться в морі,
 Як тут із шумом тріщали і ратища, й списи короткі.
 Сквана взимку земля, коли снігу на декілька ліктів,
 Непрохідною усюди стає від дощу проливного,
 Як заляга сніг глибокий, то холод бої припиняє,
 Сонце ж коли пригріває узимку, тоді у морози
 Турми кінноти, розбігшись по полю, до бою вступають.
 Що діє рід людський, наша країна ця Марса приймає —
 Звичай такий, щоби рідним морозом себе гартувати?
 Тож, всемогутній сармате, лиши войовничий свій задум,
 Душу свою бережи і правцю для справ поважніших.
 Ший ніколи ти ще не зігнув для романських кайданів,
 Хоч би ти з військом своїм перейшов і

Паннонській Альпи

Й дака країну сусідню, яка нам сприяє усюди:
 Води двойменного Істра там поять обидві держави.
 Нині вважає германець тебе переможцем славетним,
 Цим, проте, ти невдоволений, служиш тобі ненажерний
 Турок, прогнали загони твої його звідси, й шанув
 Вже він угоду і мовчки розгадає долі секрети.
 І, невибагливий зовсім, ти звик до морозів, до війська
 Йдеш добровільно й шукаєш вже Марса у власній країні.
 Нащо ж збираєш могутні сили у серці вітчизни?
 Горе! Усюди печаль! Ось бліда Тісіфона приходить
 Під Костянтинове місто ³² й шаліє між трупами люду.
 Парки нитки свої змотують вже, попускає Беллопа
 Ярості віжки на волю, лютує рамунтська дівка
 Й парость Тритона Мінерва, і Марс пломеніє, змішалось
 Все тут: і смерть і життя, а за Дірами тут же Мегера
 Слідом іде, стало густо в рядах, крик донісся до флангів.
 Кров, що розлита усюди, стікала в калюжі великі,
 Мокрою стала земля, і поля напилися доволі,
 Коні, живі ще, від болю качались, стікаючи кров'ю,
 Вже не ставало і стріл, а по тому мечі в бій пустили.
 Стрілами вкриті усюди й наповні кров'ю доволі,
 В траурі ниви сумують, та битва лютує жорстока,
 Сотні поранених стогнуть (о доле!), приймають у битві
 Спільно усе: кров однака й до смерті однака дорога!
 Воїн, з убитого впавши коня, дає другові поміч,
 Стрілами піший стрілець убиває, а ворог все лізе,
 Лук натягає він свій, сагайдак його завжди відкритий,
 В ярості всяк вибирає противника й б'ється врукопаш.
 В битві оцій сам наш Януш-герой на коні скрізь гасає,
 Гострим рубає мечем, кого стріне, усюди по полю
 Б'є ворогів: Переяслав і батько, пожежі і ярість
 Перед очима його, переможця, стояли постійно.
 Грізно кричить він, шукаючи в Марсовій темряві дикій

Битви призвідця цієї, щоб з ним позмагатись у силі.
 Б'ється відбірний загін, ось Завадський Гайдар благородний,
 Миру служитель із П'ятки і князя воєнний соратник,
 Завжди Острозькому-князю він був дорогий особливо.
 Б'ється завзято заславська фаланга у воїнів гуці,
 Мужньо-крізь стріли вривається в лави ворожі численні;
 Смерть у борні забирає багато сердець войовничих,
 Наче пожежа жахлива колосся сухе поїдає,
 Чи то вогонь палить трави, землі плід, що потом полита.
 Гульський до бою вояцтво покликуче словом одради,
 Гойський із серцем тривожним завзято б'є ворога всюди,
 Далі Свзовський, герой благородний, крізь лави ворожі
 Кинувся — вже доторкнувся порога він брами міської,
 Тут же, під муром, поставив швидкого коня і до бою
 Знов повернувся. Якщо наші вірші якусь викажуть силу
 І якщо я заслужив називатись поетом, тоді я
 Справді щасливий: про подвиг його велемовнії музи
 Всюди співатимуть, аж до священних джерел Гелікону.
 Гнів невгамовний розпалює до ворогів сам Острозький,
 Цей громадянин шляхетний, усіх закликає до бою,
 Він наступає й розумно керманить над військом острозьким.
 Славо безсмертна, приймай-но славетний трофей цей для себе.
 Гетьський зловіщий загін³³ мчить галопом на конях спітнілих,
 З криком «ала!» добиває тіла, що вмирають повільно.
 Б'ється завзято Богдан, Семерин уже трупами всюди
 Землю встелив, Загоровського спис аж свистить у повітрі.
 Військо колхідське³⁴ напало на табір: багато повстанців
 Згинуло; виступить проти козацтва дерзнуло, зухвале.
 Шишка з коня впав на землю: пробиті наскрізь голі груди
 Списом у нього, там мертвий лежить Шебельтук, хоч завзято
 Бився. Тоді свою долю пізнав Грабковицький нещасний,
 Тут він поліг у бою, а побожністю зовсім нікому
 Не поступавсь, якщо б щастя, і бог, і фортуна сприяли.
 Також багато колхідян хоробрі серця залишили
 В таборі цьому. Низовців, проте, більше лихо зустріло,
 Тож вони градом великим падали вбиті на землю,
 Чи як із дуба, коли потрясти ним, спадає жолуддя.
 Гостре залізо серця гордовиті наскрізь пробиває,
 З уст запорожців убитих тече кров багряна струмочком,
 Стогін і лемент жахливий од болю розходитьсь всюди,
 Ген до узгір'я, й відлунням сумним повертається знову...
 Страх небувалий тоді охопив ворогів, що тікали,
 Падали мертвими скрізь охолоті з жаху їхні душі,
 Мертві лежали тіла їхні всюди в лісах і на нивах,
 Годі пізнати було і обличчя, і вигляд колишній.
 Брат тоді брата не міг одрізнити від ворога навіть,
 Також не в силі був батько пізнати убитого сина.
 Воїн острозький справляє тріумф, бо не видно на нивах
 Вже низових, повтікали усі крізь пожежі і скелі
 Саме туди, куди бог, і фортуна, і шлях їх послали.
 Тридцять великих гармат, як трофей, захопивши в тирана, —
 Саме такими бувають оснащені судна турецькі
 Під час далеких походів у море, — їх Януш своєму
 Рідному батькові, як подарунок, привіз, а крім того,
 Ще польових гаківниць вісімнадцять, здобутих у того

Ворога зброєю й також привезено два вози зброї.
 Тільки як вечір рожевий посіяв проміння жахливе,
 Стяг бій і про перемир'я сурма воєнків сповістила,
 Разом зібрала парешті. Коли ж спочивав увесь табір,
 Лікар-хірург допомогу давав легкораненим воєм,
 Кліщами з рани залізо виймав, що застряло у тілі.
 Воїнів, котрі у битві отримали рани смертельді,
 Всіх у сусідні міста відправляли, такіж мали дозвіл.
 Тільки як день залишив небеса й темна ніч наступила,
 Всюди розклали багаття, вогонь розпалило вояцтво,
 В зброї блискучій був кожен тоді: так пора вимагала,
 Їжі простої просили, були невибагливі взимку.
 Варта нічна провела тоді ніч усю без відпочинку.

[ПЕРЕМИР'Я]

Рапо-раненько, коли благодатний день з обріїв неба
 Зорі прогнав і пригнобленим смертним приніс ясне світло,
 Рання зоря лиш зійшла, Костянтин на копя вже сідає,
 Щастя віщує душа, і він молиться господу богу,
 Безліч всього передумав і військові буття готовим
 Видав наказ; якщо ворог вступив би у бій випадково,
 Кожен щоб без зволікань узяв Марсову зброю швиденько.
 Сонце лише появилось і перше послало проміння,
 Вийнявши шаблі блискучі, все військо на битву чекало...
 Стала кіннота в ряди бойові і почувся там брязкіт,
 Слух про війну розійшовсь по рядах, і чудова думка
 Дух підняла бойовий — від домівок своїх відігнати
 Геть низових. І коли метушня ще кипіла повсюдно
 Й лють невгасима штовхала відважні загопи до бою,
 Саме тоді до старенького князя донеслася звістка,
 Що прибуває до нього посольство од війська повстанців;
 І м'якосердя, князям притаманне, що в мові таїлось,
 Глянуть послам дозволяє на княжі спокійні обличчя.
 Три і чотири рази ті послы на коліна упавши, —
 Звичай велів так народний, — б'ючи себе в груди руками,
 Голосом сумно-печальним сказали слова отакіі:
 «Князю наш! Завжди в великій біді ти бував милосердний
 До низових і ніколи ти не ненавидів невинних.
 Скільки морів і земель здобули ми отим своїм луком,
 Слухи вже ходять і скоро вони донесуться до тебе.
 Ось і тепер, хто не раз виривав нас з нещастя величезних,
 Нашу кінноту в бою розгромив, і піхота, що скіфські
 Землі з тобою пройшла, у снігах жде загибелі нині.
 Бачимо ми вже провину свою в цій ганебній події,
 Ми принесли цю війну, — гарячкове тремтіння
 Аж до кісток потрясло, бо ж та зрада жорстоко помстилась:
 Ми їй причина, основа й призвідники лиха отого.
 Тож кажуть правду, що зламаний лук свою силу утратив.
 Ось побажали всевишні боги, і така наша доля,
 Що саме ти уярмив шиї зол у сарматському світі,
 Більше ніхто так не сяє побожністю й хистом воєнним,
 Як твоя милість, і кожен із нас честь острозьку зневажив.
 Може, коли в тобі ярість шумує, ти крові бажаєш?

Просим тебе, зараз стримати зброю і ярість воснипу,
Хай порятунок повернеться всім переможеним, стримай
Марса, бо досить уже покарань, пощади, найясніший!
Князю, без тебе немає надії на наш порятунок,
Не відкладай допомоги своєї на довгі години,
Нас зберіжи ти собі і поглянь на становище наше,
Ярість спину свою, будь милосердний до долі гіркої.
Глянь на широкі поля: ми їх трупами нашими вкрили,
Бачимо П'ятку: від нашої крові ще мокра усюди,
Глянь на рови ці, багряні од крові убитих повстанців,
Кров на мосту ще парус, і ледве дихнути тут можна,
Втішні слова прокажи переможеним, що за межею
Краю твого зможуть жити безпечно, якщо під покровом
Миру вони укладуть із тобою союз найтісніший».
Тільки вони закінчили, промовець із княжої волі
Лагідним голосом їм одповів отакими словами:
«Що ж наробило, розважте, шалене свавілля? Пожежа
Ця міжусобна змогла розв'язати війну братовбивчу,
Знищити лари та вигнати русів із їхніх поселень,
В крайнощі впали тоді, і це Марс доказав очевидно.
Війни безбожні якщо вже годиться вести, то піколи
Ви ні себе, ні своїх, ні вождів не примушуйте брати
Участь у брапах таких, бо тривожить всевишнього бога
Помста, і віп, справедливий господь, гнів великий розпалить.
Просите миру. Народ непостійний у вас, різнорідний.
Гетьман хай прийде! Хай гетьман вернеться до тих, кому щойно
Шкоду зробив! Хай, обнявши коліна, віп їх привітає
Й просить пробачення, голову перед князями схиливши!
Так Костянтин-князь бажає собі із синами своїми,
Також і друзі велють, котрих Марс був до зброї покликав.
Вам одпустити випу не годиться ні в якому разі
Мовчки, щоби не радів після того наш ворог завзятий.
Тож перемир'я хай буде міцне, щоб права зберігати,
Згоден із цим сам Острозький, ця вельми ласкава людина.
Та, відійшовши ізвідси, дивіться, щоби перемир'я
Ви не порушили: тільки сім днів воно буде між нами.
Більше дозволити забороняє жорстока негода
Неба. Отож відправляйтесь і відповідь цю несіть друзям».
Слово почувши таке, до домів подалися у П'ятку,
Щоб провести там безкарно сім днів тих, призначених князем.
Всюди блукали вони по дорогах, наносили їжі
Дуже багато — для спільного вжитку склади очищали,
Нищили всюди землянки і дерево, що наносили
З різних боків на дахи: ясеневі і букові балки.
Скрізь на полях незабаром розклали вогні димоносні,
Щоб освітити — і можна було вже оглянути місце
Битви, а купи убитих усі почали розглядати.
Всюди лежало багато забитих, і друг шукав друга,
Брат хотів брата знайти, хтось шукав там за родичем всюди,
Батько розшукував сина, й оцю всю юрбу безіменну
Захоронили в трьох братських могилах, оддавши останню
Шану, пішла та юрба до Харона стигійського в безвість.
Сталось це в день непорочної діви Марії, Ісуса
Матері, як в Соломоновім храмі Ісуса представив
Той, що закони любив і виконував завжди пакази ³⁵.

Януш, ця парость могутня острозька, що доблестю всюди
Славилась, тільки прогнав пизових козаків, що до втечі
Кинулись, давши ворожим жорстоким дерзанням належну
Відсіч, розплутавши тисячу хитроців всяких лукавих,
Швидко тоді спрямував своє військо до власного міста
Й думав про все у душі. Такі дії преславного князя
На переможених страх навели і стривожили душі:
Битви у місті боїться томіт ³⁶, що звик битись у полі.
Сьомий минув уже день; перемир'я, що пообіцяли
Ворогу, втратило силу, і тут несподівано з міста
Ворог свавільний з'явився немов би війну відновити.
Знов шикувались до бою острозькі частини — велике
Військо було у князів, бо багато привів ще Претвницький,
Що відзначався був розумом, силою, щастям воєнним,
І Вишневецький ³⁷, який прибув з військом під час перемир'я.
Піші хотіли зайняти рови біля П'ятки, кіннота ж
Браму бажала чимдуж одчинити руками своїми.
А коли молодь вся біля ровів готувалась до бою,
Саме тоді появився із міста сам гетьман Косинський;
Часто зітхаючи, кроком повільним ступав по дорозі
Й зараз Острозьким-князем, яким шкоду приніс незаконно,
Честь шанобливо віддав, а, зійшовши з коня, самовільно
Впав у снігу і звернувся з проханням до двох цих монархів,
Слізно благаючи: «Будь до своїх милосердний, о князю!
Справді з богами рівняє вас мила князівська ласкавість.
Я, що вчинив це, прибув, і на мене свій меч ви спрямуйте:
Я — саме той, хто мечем сплюндрував ці міста, повні чару.
Бачу свою я загибель: лежить на полях, повних снігу,
Запал шаленого серця, надмірно зухвала свобода;
Крахом жахливим я вже заплатив за свій злочин ганебний».
Князь йому так одповів: «Віроломний, на справах житейських
Вчися! От скільки повстань підіймає свавільна людина,
Як повертається доля людей під час бунту такого,
В битві страшенній кінноту куди веде Марсова сила,
Що зруйнувати спроможна посельців отих миролюбних,
Що несе війни жорстокі, що може князів хвилювати, —
Бачив ти все: це господь, суддя правди, засвідчив у битві.
Це був той день, коли наші війська переможні розкрили
Вашу хвальбу. Це ж бо ти, саме ти був покликав до зброї
Душі відважні оці, що укрили тут трупами землю.
Краще було б ті частини свої повести на Родопи
Й вигнати із перешийка вузького ріфейські загопи ³⁸,
Чи ж бо піти на сніжний Тапаїс і кавказькі тумани!
Зараз мужі ці острозькі побожні тобі все прощають.
Йди, щоб твоєї у П'ятці ноги не було, й наше місто
Звільнить хай той, хто з тобою посмів повстання це підняти».
Він же, нещасний, схилившись додолу, подякував вдруге,
В місто подався зажурений, голову вниз похиливши.
Третього дня, тільки сонце зійшло, всі козацькі частини,
П'ятку Острозьким лишивши, виходили швидко із міста...

ДЕМ'ЯН НАЛИВАЙКО

Народився, як гадають, у м. Острозі в родині кушніра,
рідний брат героя українського народу Северина Наливайка.
Освіту здобув у Острозькій школі.
Брав участь в антифеодальному повстанні 1594—1596 рр.
Активний діяч острозького вченого гуртка,
друкар, редактор, перекладач, автор передмов та віршів
до виданих у м. Дермані (Волинь) книжок. Помер 1627 р.
Писав давньоукраїнською мовою.

ІЗ КНИГИ
«ЛІКИ НА ОСПАЛИЙ УМИСЕЛ ЛЮДСЬКИЙ»,
ОСТРОГ, 1607 р.

ПРО ЧАС

Часе неокуплений, часе мій безцінний,
Надто у скупу вагу даний для людини.
Од морського корабля ти хуткіш провадиш,
Не спочинувши ніде, хвильки не забавиш.
Як, буває, в кораблі сядуть чи лягають,
Хоч із місця не зійдуть — в русі пробувають.
Запроваджує він нас в ока миг до старості,
Роздивитися ніяк в тій великій малості.
Провістив Давид-пророк: п'яддю вік помірено
Чоловіку, ми у те безпохибно віримо.
Не осмілююся час в потім одкладати,
Бо того не певен я, де й коли вмирати.
Дай же прочитати мені, дай усе зробити,
Щоб мене, коли помру, не могли судити.
Щоб життя поправити, дай одного дня,
Поки віку мого ще світить походня*.
Не захочеш посприяти, то мене утратиш,
Тисячею років там, знаю, не заплатиш.

ДО ТОГО,
ХТО ДОБРОГО СУМЛІННЯ

Цей лист читачу дорогому
Належить, і саме такому,
Хто добре сумління має,
Воно за провину терзає

І зразу життя поправляє.
Письмо бог неписане дав —
Сумління, — щоб кожен подбав:
Усі прочитав свої справи,
Судивши себе без обави.
Щоб суд обійти, злість кидай;
Як виеси, провину приймай,
Найменші гріхи поправляй,
На вічний суд не залишай.
Бо гріх коли знайде тебе,
Нічим не врятуєш себе.

ДО ТОГО Ж ЧИТАЧА

Ти, батьку, що сина тобі бог дарує,
Який після тебе в житті запаує,
Щоб славу палежно приможить у світі,
Новий рід і давній словутньо покрити,
Вважай, я науку з'являю для тебе:
У сині лишася ти пам'ять про себе.
Коли сад, що з нього плоди заживають,
Старіє, то інші дерева зростають;
Так само подібні подібних народять,
Все чесне і добре зі світу не зводять.
Однаково люди життя покидають,
А інші приходять і їх заміщають,
Даючи нащадкам цноти добродієність,
Коли не природню, то придбану гідність.
Чинив отак само монарх дуже давній
Василій Мацедон¹, цар греків преславний,
Лишаючи Лева², природного сина,
Нащадком у царстві своєму єдиним.
По довгій науці, в корону убравши,
Цнотами належно його вдарувавши,
Такий заповіт захотів залишити,
Щоб синові так після смерті чинити:
«Мою не ліпуйся науку пізнати,
І, як засторогу, візьмися скріпляти.
У приклад людей ти побожних ходи
І діток виховуй, коли б народив.
Живучи побожно, лиши дітям цноти,
Бо що чинить батько, те й сину охота.
Як син, треба батька свого шанувати,
Інакше шляхетним тебе не назвати.
Займися рис добрих в житті перейманням
І в гарних звичаях уприподоблянням.
Щоб роду в неслав'ї ніколи не жити,
То краще нащадків своїх не родити.
Коли ж із потомством живеш ти у злостях,
Загине і пам'ять, і спокій у костях.
Хто злomu нащадку мастки лишас,
Померши, і сина у лихо вкидає.
Ми чули (Григорій³ казав), що змагались,
Що два юнаки в суперечку вдавались;

Був ієромонахом Дубнепського монастиря.
Помер близько 1640 р. в сані ігумена цього монастиря.
Його вірші ввійшли до книги «Діоптра, або Дзеркало»,
виданої у м. Єв'є (біля Вільно) в 1612 р.
Перекладав з грецької та латинської.
Писав старослов'янською мовою.

ІЗ КНИГИ «ДІОПТРА, АБО ДЗЕРКАЛО»
ЄВ'Є, 1612 р.

Епиграми

* * *

Вам світ багато й щедро обіцяє,
Лиш обіцяє — не задовольняє!

* * *

Не знай світу, а заплющ, друже, свої очі,
На слова чужі промов: «Чути їх не хочу!»
На принади немалі світ людей звабляє,
І у пекло отаких потім одсилає.

* * *

Хочеш смертних бід не знати,
Треба од покус тікати.

* * *

Світ зветься правильно оцей, повір,
В божественнім писанні: лицемір!
Позверх красу ясну з'являє,
Бридке всередині ховає.

* * *

Дітьми розумом ви, браття, не бувайте,
І марнотою себе не покривайте.

Один мовив: «З батька лихого сплотивсь я».
«З побожного, — другий віща, — я родився».
Сказав той, що цноти любив, добру згону:
«Мені рід ганьба, а ти сам ганьба роду!»
Це вам кажу, шляхто, в яких є сини,
Щоб ви за нащадків не знали вини:
Умійте з дитинства направити науку,
Даватимеш приклад — піде тобі в руку.
Як добрий ти будеш, то слава пригідно
В нащадку завітне, не зникне безслідно.
Ти — злий: хай нащадок на власне старання
До доброго має в житті цьому дбанья,
Неславу батьківську цнотою загладить,
І все, чим завадив, доладно направить.
Як син ти, наслідуй. благого вітця,
Як батько, паси, бо твоя це вівця.
Не думай, що лист цей цареві належить, —
Писався для тебе, як зможеш одержать.
Відома-бо давня житейська мірність:
Як буде в малому — є в більшому вірність!
Не пан, не король ти, хай десять тримаєш
У владі підлеглих, однако пізнаєш:
Всі прагнуть відчутти батьківську руку,
Його справедливу й правдиву науку.

ІЗ КНИГИ «ЧАСОСЛОВ», ОСТРОГ, 1612 р.

НА СТАРОЖИТНИЙ КЛЕЙНОТ * ЯСНОСВІТНИХ
ТА ВЕЛЬМОЖНИХ КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ

Чудове злото так би не сіяло,
Якби із сонця світла не вбирало.
Проміння в нього всю красу вливає,
Тоді і скалка дивно запалає.
Отож у славі теж ніхто не сяє,
Як цнот проміння в світ не проливає.
Немало предки в цьому допоможуть,
Не меншу дільність виявити можуть.
Від того певні викажуть ознаки,
Клейнотні славні залишають знаки.
Вони, о квіте, у князях Острозьких
Ідуть предвічно із дарунків бозьких.
Тут бачим знаки рицарської сили,
Що віру твердо цнотами скріпили.
Не з їхніх предків грецькі Ахіллеси,
Не з них львосильні також Геркулеси,
Але й Острозькі добре плац тримають**,
Іх із царями недарма рівняють.

* Клейнот — відзнаки та атрибути влади (прапори, бунчук, булава, пір'ячий гербова печатка, сурми тощо).
** Плац тримати — добре воювати.

* * *
Не дивись на теперішні красоти,
Краще зваж на безконечні бридоти.

* * *
Коротким буде те, що звеселя,
Тоді у муку вічну поселя.

* * *
Велике буйство старшувать бажати,
Таким про душу треба пам'ятати.

* * *
Ти од марноти одійди
І від серця одклади
Честі похотіння —
Полюби смиріння.

* * *
Як тільки смерть приходить,
Вона зі світу зводить.
Глянь, почесні ясні
І звади світові
Одразу упадають,
Нічого не лишають,
Лиш пакість покидають.

* * *
Лихоємця вбогії завжди проклинають,
Ближні йому згинуть, певна річ, бажать.
А коли у гріх, бува, занесе нетягу,
То прийме знеславлений од людей зневагу.
Щедрому усі довкіл доброго бажать,
Од лихих наклепників щиро захищають.
Тож багато хто таких стане похвалити,
Хто навчився бідного щедро наділяти.
Хто добром убогого любить ущедрити,
Треба у житті таких гідно поважати.

* * *
В таких і життя зневажається,
Учення в яких попирається.

* * *
Як розумний ти, то добре починаєш,
А поганий, то кінець поганий маєш.
Мудро діючи, спочатку розміркуєш.
«Не надіявся!» — од телепня почувеш.

* * *
Важко жити повнокровно,
Як безчесних всюди повно.

* * *
Коли ворог устигає у твоїм гонінні,
Устигай, любий брате, в доброму терпінні.

* * *
Ти на слово ворогу не звіряйся ніколи,
Бо дійде кінця твоє життєбіжне коло.

* * *
Хоч ти перед ворогом остраху не маєш,
Але знай: улесливість також убиває.

* * *
Другом людям поганим в житті не бувай,
В товаристві достойнім живи, пробувай,
З того користь зумієш для себе узяти
І небесну вітчизну належно пізнати.

* * *
Людина схожа, багато це знає,
На того, другом кого називає.
Коли захочеш людину пізнати,
Потрібно друзів її розпізнати.
Людина схожих звекає любити,
З собі подібним бажає дружити.

* * *
Треба усяко того зневажати,
Хто має звичку чудну поминати:
«Я, — мовляв, — швидко вже маю вмирати,
Все полишивши, до гроба лягати!»

* * *
Блажен, котрий од смерті науку приймає,
Тоді добра у світі він завше бажає.
Уранці думка будить: на вечір не жити,
Увечері — що зранку світання не зрідати.
Блажен, що на марнотне ніяк не вповає,
Що добре своє діло скінчити бажає.
Такого злопригоди не в силі схопити,
Хоч смерть його серцита захоче убити.
Блажен, хто такий бути в усі часи може,
Ким стати у час смертний старається кожен;
За труд такий дістане і власне старання
Одвічного спокою ясне дарування.

СИМОН СИМОНІД (ШИМОНОВИЧ)

Народився 1558 р. у Львові в міщанській родині.
 Учився спочатку в львівських школах, закінчив Краківську академію.
 Навчався за кордоном, студіюючи грецьку й латинську мови.
 Учителював у Львові, при його активній участі магнат
 Ян Замойський заснував Замостську академію. Жив переважно
 у Львові, іноколи виконував обов'язки секретаря Я. Замойського,
 виховував його сина Томаша. Помер 1629 р.
 Головна книга — «Селянки» (1614) — це ідилії
 на теми з сільського життя, в яких оспівано звичай українських селян
 і «лютю роксоланську», тобто музу, що оселилася на Україні.
 Писав драми. Віршував латинською та польською мовами.
 Належить до польсько-українських поетів.

ІЗ КНИГИ «СЕЛЯНКИ» *
 ЗАМОСТЯ, 1614 р.

ЧАРИ ЖІНКА

Третя ніч проминає, а мужа немає,
 Може, сталося лихо, ніхто не вгадає.
 Важко це зрозуміти, чому забарився,
 Сильний шлунок потрібен, щоб жаль потрапився!
 Будем діять, Тестиле, нема що гадати,
 Хай утішиться серце, хоч смутку багато.
 Тягне з дому, такому женитись не варто,
 Я гризуся, і муж не обійдеться жартом.
 Хай не тішиться пройда, котра його манить,
 Бо шкодливого завше його шкода ранить!
 Хай побачить це місяць: розпука у тому
 Покермує, щоб лихо воздати лихому.
 Ні, не я винувата, я з доброго дому,
 Взяв мене із прибутком, не має сорому.
 У мені господиню і жінку він має,
 Має слуг, але гірко мене зневажає.
 О присяго, помстися! Він бога не видить,
 Бо безчесно своєю дружиною брідить!
 Хто зневажає бога і совість утратив,
 Хай страшнішою — з пекла — лякається страти.

* Селянки — ідилії.

Знаю, гріх величезний ті чари вживати,
 Це шкідливо, та смуток не можу поспрати!
 Що ж, хай буде! Тестилю, вже годі сидіти,
 Слухай: як у тій справі належить чинити.
 Кидай просо у ринку, витримуй пад жаром
 І на полум'я звіюй, роздмухай під варом,
 Ще й приказуй: «Як просо тріскоче у ринці,
 Чоловік пехай знову залюбитися в жінці!»

Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жадою я міри не знаю!
 Дафніс вимучив серце! Таке учиняю:
 Ясенові листочки сухі спопеляю.
 Як те листя згоріло і не залишило
 Попільцю, хай би в нього так серце горіло.
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Віск хутенько розплавлю. Як віск розтоплюю
 (І земля стане м'якша, як дощ поливає),
 Чоловік хай потіє, хай топиться, скніє,
 Із дружини своєї сміятись не сміє.
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Я кручу веретенце докружним кружлянням,
 Чоловіка хай крутить дружини жадання,
 Хай не знає спокою, аж поки вернеться,
 Хай йому все на яві, у сні приверзеться!
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Оцю шворку потрійним вузлом зав'яжу я,
 Зав'яжу і косу, він добряче відчусь,
 Що думки пов'язались і не розв'язати,
 Аж поки каюття не почне відчувати.
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Кажана у горнятку живцем заліпила,
 На вогонь його швидше неси, як веліла!
 Як пече його, хай так пече серце в мого,
 На ту зваду поклала б вогню не такого!
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Оце зілля — відьомське. Із ним починала
 Відьмувать (з коцюбою в вікно вилітала)
 Бавцис, наша сусідка. Тож зілля пали ти,
 Годі з'єднану силу йому одоліти.
 Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
 Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

Хустку маю від нього, як панна була ще,
 То у танці зі мною зігрівся добряче,

Нею втерся, покинув, відтоді не прала,
Учиню, щоб і піну на ньому збивало.
Сильні чари, ви мужа верніте, благаю,
Приведіте, бо з жалю я міри не знаю!

На подолку став кашу. Велика в тім сила.
Щоби каша в подолку без печі допірла.
Хай помчиться! А що там? О, пси біля плота
Сильно брешуть — колотить у наші ворота.
Легше з кашею тою! Брехать перестали...
Чоловік появився — пси нюхом пізнали!

Буде кращий із кари! Вітати годиться,
Але трохи заждімо, нехай вгомониться.
Весь у милі? Нічого! Не хоче по волі
Жити так, як належить, піде по неволі!
Ти вогню не пригашуй, іще, сильні чари,
Поможіте, і смуток не лишим без кари!

Спальною жили, проказуй: «Звивайся, о жило,
Щоб у пройди тісі все тіло ломило;
Як небога серденьком тужила, страждала.
Хай і та поболить, що отак спокушала!
Поможіть одімстити зневажену, чари,
Поможіте, і смуток не буде без кари!»

Через шлях тягни шату. «Хай гицлі, — кажи ти, —
Мою зрадницю стапуть отак волочити,
В її перса хай кліщі огнисті вганяють
І гидке її м'ясо собакам кидають.
Поможіть одімстити зневажену, чари,
Поможіте, і смуток не лишим без кари!»

Сово, в лісі гукаєш, гукаєш даремно!
Що негідниця чинить, не буде таємне!
Хай совином гуканням за нею волають,
І, що шлюха правдешня, про неї звіщають.
Поможіть одімстити зневажену, чари,
Поможіте, і смуток не лишим без кари!

Сильовуй тричі, кленучи: «Як падає слина,
На лице нетіпасі коросту хай кине,
Прищувата хай стане, хай черви збирає
Сама з себе, з жебрацтвом в гноїщі мешкає.
Задзвонило у вусі... Кінець, сильні чари,
Не залишиться пройда у мене без кари!

Йдімо гостя вітати, йому поспішалося,
Один чобіт одягши, примчав — не гулялося.
І хоч жаль чоловіка, його це заслуга!
Я радію, хоч серце — скривавила туга.

ЖЕНЦІ

О л ю н я

Вже полудень надходить, а досі ми жнемо,
Урядник так бажає, себе тут зведемо,
Голодному-бо ситий, як кажуть, не годить,
Поглянь, бича узявши, поклик'є, ходить.
Не знає, як женцеві тягтись по загоні,
Одне — це орачеві, а інше — вороні;
Ворона і орач хоч ступають за плугом,
Одне в руці — серп, інше — в руці бува пуга!

П е т р у н я

Ти лиха не накликуй, бо може почути,
Он бачиш, бич у нього за пасок заткнутий?
Нас швидко він намаца, поцінить за слово,
По спині ж я дістати не вельми готова.
Дрочить не треба злого; коли прихваляю
А чи коли вгоджаю — хребет цілий маю.
Хоча не до співання, усе ж заспіваю, —
Не любо і співати, як лоб упріває.

О сонце, гарне око! Чудово ти сяєш,
Тож старосту звичаїв навчи, які маєш!
Встасш ти спозаранку, йому того мало,
Хотів би, щоб опівніч ти, сонце, вставало.
До полудня ти станеш своїм бігом бігти,
А він хотів би вечір з полуднем женити.
О старосто, не будеш ти сонцем на небі,
Інакше упоминок намислим для тебе,
Сховаєм гарну панну, вдовицю прекрасну,
Бо зле чужим живитись, а вистарай власну.

С т а р о с т а

Петруню, ти працюєш погано, одначе,
Хоча ніщо в пелюшках у тебе не плаче.
Працюй! Не зупиняйся! Заспівуй-но, панно,
Ще полудень далеко, обідати рано.

П е т р у н я

О сонце, гарне око! Чудово ти сяєш,
Тож старосту звичаїв навчи, які маєш,
Ти день за днем провадиш — і рік проминає,
А він все за годину зробити бажає.
Хоч часом припікаєш — вітрець посилавш,
Аби розвіять спеку і прохолоджавш.
А він одне: «Працюйте! Не стійте!» — волає,
Забуде, що нам тричі піт лоба вмиває.
О старосто, не будеш ти сонцем на небі,
Ми знаємо, що хочеш, але в тій потребі

Не стаєм догоджати — не діждеш такого,
 Бо як покине сила, не схочеш нічого!
 Бичем своїм хльостаси. Бодай тобі стало:
 Як ремінь, щоб у тебе безживно звисало!

Староста

Працюй, не зупиняйся! З вас кожна б хотіла
 Зажить бича не того, аби не робила!
 Приймайте реміняку! А що, дуже смішно?
 Тепер тягни до інших і жни мені спішно!

Петруня

О сонце, гарне око! Чудово ти сяси,
 Тож старосту звичай навчи, які маєш.
 Тебе, буvas, часом і хмари заслонять,
 Та їх вітри погідні небавом розгонять,
 А старості не глянеш в обличчя сміливо,
 На лобі в нього зморшок з'явилось на диво!
 Ти роси гойно сиплеш, як рано світає,
 Не менше розсипаси, як день погасає.
 До вечора постусм ми завжди із ранця,
 Мовчи за підвечірок, мовчи за спідання.
 О старосто, не будеш ти сонцем на небі,
 Вдова чи пална, знаєм, не піде за тебе.
 Тебе за люту бійку нещадно ославим,
 Бабисько для утіхи пригідне оставим,
 Старе, чотиризубе — таке вчиним діло,
 Сідай тоді до неї, хай дивиться мило,
 А як би вона гарно тебе цілувала,
 Немов ропуха-жаба холодна лизала.

Олюня

Це щастя, що пішов він за декілька гонів,
 Ти б чоботи напевне озула червоні
 Чи по спині дістала за те віншування.
 А чуєш? Он Марушка вже має спідання.
 Вона ж слаба, небога, три дні як устала
 З хвороби, та її вже у поле погнала
 Небачна господиня * — нелегко служити!
 Челядника чи хочуть в біді розуміти!
 О як її катує, за голову, бідна,
 Взялась, небога; лоба розбив її, видно.
 Сказала щось невгодне. Так завше буває:
 Як сильний, то слабкого безжально згинає.
 Отож найліпше мати язик на припоні.
 Нехай йому! Ці жарти занадто солоні!
 Жарт пана гніву вартий і в гнів обернеться,
 Ти — словом, він до тебе бичем одгукнеться.

Петруня

Розумно радши, варто обачно чипити.
 Нехай йому! Слабкому не легко прожити;
 Зламається, як буде лихая година,
 Бо часто і причина уже не причина.
 Не зовсім і лихий він. Його зіпсувала
 Ота домашня сваха, увіч осідлала.
 І рядить ним, як хоче, він легко дається.
 За ніс водить, а сваха за чуба береться.
 На кого має серце, пасяде на того —
 Уділить неомильно чогось несмачного,
 Йому ж вона не вірить, як вийде із дому,
 Почати з ним розмову не вільно нікому.

Олюня

То правда. Льон недавно в дворі ми чесали,
 Спинився, то грайливо із ним розмовляли
 Комірниця, вона ж бо, на підслухи ставши,
 Почула все — як відьма, раптово зірвавшись,
 Нізачо тих комірниць взялася лупити,
 А він і не подумав, щоби захистити;
 На інших силе лайку, одних розпудила,
 А тих, котрі остались, без їжі лишила.

Петруня

Таке воно на світі — куди твоє діло!
 Вона ж, як кожна жінка, — душа в і тіло.
 Хоч зморшками обличчя усе поорало
 І сивина волосся побрила немало,
 І досі чепуриться, оздобний вдягає
 На голову чіпець, і хвартух прикрашає.
 А зовсім уже смішно із мовою тою:
 Свині — кричать, а бабі — трусить головою!
 Несита ж на коханців — давай їй будь-кого!
 Ще жоден парубчина не втік од срамного.
 Недавно від одного вона шаленіла,
 Знахарка ледве з того у зіллі одмила.
 І староста це бачить, та бачить — не видить,
 А скаже, то лайливо його уполлідить.
 Всього докажуть чари, вона у тім ділі
 Мастак, бо не людина — чортиця у тілі.

Олюня

І я скажу те саме, недавно узділа:
 Вона перед світанком щось гола робила!
 Хто в'яжеться з нечистим, добра не надіється,
 А лиха не одного напевне сподіється.
 Сприя біс напочатку, а потім — як кине!
 Все — в землю! Лише з богом нічого не гине.
 Без бога все непевне. Що ж гірше буває
 Над чорта, котрий людям біду сотворяє?

Пізнаєшся із бісом — утопишся в горі!
 Було вже: як не стало худоби в оборі!
 Ще зараз свині дохнуть. Ані порсяти,
 Ні гуски не лишилось, ні навіть курчатп.
 В хліві все пропадає і гниє в коморі:
 І курки не побачиш, що ходить надворі!

Олюня

Рука з комори носить, — не чорт учишас,
 Бо щодо господарства, багато це знає,
 Недбалість більше винна, аніж чаклування.
 Напевно, як немає у чомусь старання,
 Без шкоди не бувати. При бозі ж і праця
 Потрібний має успіх, як добре стараться.
 Падіж худоби бачить і нам довелось,
 З недбалства це самого тоді відбулось.
 Чи тих корів од мору, скажи, хоронили,
 А дохли, то чи знати про шкоду хотіли?
 Коли на хлопців ласа, розважку не знає:
 Жіночому уму це шкідливо буває.
 Хіба це господиня? Ніколи й корови
 Сама не подоїла! Все точить розмови
 І носа суне всюди, живе в колотнечі,
 Кухарок розпікає не завжди й до речі.
 Учора огірки оп солити хотіла,
 Аж челядь реготала, таке наробила.
 В корчмі а чи у танці, мов птиця, ширяє,
 Розпустить свій подолок і порох змітає.

Петруня

Трапляється нечасто метка господиня,
 Виходить із безмужніх частенько лотриня.
 І літа не скоромлять, так само шаліє
 І та, що роздвітає, і та, що сивіє.
 Найкраще — це заміжня, дружина цютлива:
 І чоловіку вірна, і пану зичлива,
 Що слуг своїх, господа порядно справляє,
 І всі достатки вчасно відтак спорядкає.
 Набик не йде нічого, в душі бога має,
 Про суд і кару божу вона пам'ятає.
 Дас людині совість поштивість глибоку,
 Отож од інших має пошану, нівроку.
 Тому живе спокійно, поважно в народі,
 А хто без бога хоче, той сяде на льоді.

Олюня

Не думала, Петруню, що можеш копнути
 Глибоко так у розум і мудро діткнути;
 Мабуть, бувала часто між учнями в школі?..
 Що? Хлопець тобі очі пригожий не коле?

Одне слугі, а інше в житті-господині,
 Я можу согрішити, вона ж не віднині
 У приклад дому. Кожна б із вас зажакала,
 Щоб лиха господиня у дім не пускала.
 О, староста вже знову до нас приступає
 І кисло позирає, бичем своїм грає;
 Співатиму, одначе, він любить послухати.
 Спипився, наставляє для підслухів вуха.

О сонце, гарне око! Чудово ти сяєш!
 Ти старосту звичаїв навчи, які маєш.
 Ти гарний день промінням своїм освяєш,
 А місяцю ніч темпу відтак уступаєш.
 Без помічі ніколи не ходиш по небі,
 Наш староста хай приклад візьме собі з тебе.
 На небі все, догідно владнавшись, кружляє;
 Ї в тебе місяць-жінка, і він хай шукає!

О сонце, гарне око! Чудово ти сяєш,
 Ти старосту звичаїв навчи, які маєш.
 Коли на небо сходиш, то зорі зникають,
 А місяць — тоді зорі нараз розквітають.
 Господар — влада й сила, і силу справляє,
 Служебка господині відтак підлягає.

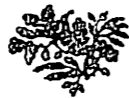
Як жениться, то й служба захоче триматись
 При домі і не стане постійно мінятись,
 І нам до двору будуть отверті ворота,
 Приємна всіх повабить до себе охота.

О сонце, гарне око! Чудово ти сяєш,
 Ти старосту звичаїв навчи, які маєш.
 Ти грієш нас і з неба все добре даруєш,
 Без тебе — ніч, з тобою день ясний відчусь.
 Нехай же він погляне на нас ясним оком,
 Із поля відпускає не смерком глибоким.

Староста

Петруню, добрий викрут знайти ти зуміла,
 Твоїй спині нагайка напевне грозила.
 Кладіть серпи, гуртами до їжі сідайте
 І по кущах, небоги, не дуже гуляйте!

Світське ім'я Максим.
 Народився на Поділлі в с. Смотричі близько 1578 р.
 Син українського письменника й культурного діяча
 Герасима Смотрицького. Учився в Острозькій школі,
 належав до кола діячів острозького вченого гуртка.
 Продовжував науку у Віленській єзуїтській академії,
 був домашнім учителем у родинах
 князів Огіпських та Соломприцьких.
 Пізніше навчався за кордоном в університетах
 Лейпціга та Вюртенберга. Дістав ступінь доктора медицини.
 Учителював у Віленській братській школі, керував Київською
 братською школою, потім знову жив у Вільно.
 Був архимандритом віленського Святодухівського монастиря,
 єпископом вітебським та могилівським, згодом мандрував
 по «святих місцях». 1626 р. перейшов в унію. Вмер 1633 р. настоятелем
 Дерманського монастиря. Окрім поезій, йому належать полемічні
 твори, він автор славнозвісної «Граматики» (1619).
 Писав давньоукраїнською та польською мовами.

ЛЯМЕНТ У СВИТА ВБОГИХ НА ЖАЛІСНЕ ПЕРЕСТАВЛЕННЯ ЛЕОНТІЯ КАРПОВИЧА...

Уривки з поеми

...Повідають, що радість за смутками ходить,
 А утіха й веселість печаль завжди родить.
 За словами псалмисти: «Плач з вечора буде,
 Вранці радість настане, світ смуток забуде».
 Але сумнів наш розум у думці плекає:
 Чи так завжди в усьому і з кожним буває?
 Такі часом настануть жалі чоловіку,
 Біди, смутки, скорботи, що їх і до віку
 Ледве можна забути або і ніколи,
 Бо щодня йому в серці нові родять болі;
 На особи і речі, що з ними зріднився,
 На які сподівався, для котрих трудився,
 Неминуче гвалтовна приходить утрата —
 Отця, матері, сина єдиного, брата.
 Там, де гарно — всіх очі, де боляче — руки!
 Матерів нестерпимі хто висловить муки,
 Як із плодом в утробах невизрілим ходять,
 Щоб дитину вродити, своє життя ронять?
 А нам більший ще жаль і лютіша мука —
 Із отцем невимовно болюча розлука:
 Був за сина він церкві, за пастиря стаду,
 Давав сиротам силу, а вдовам пораду.

Якби бог дав нам очі отця свого зрїти,
 Ми були б між щасливих найщасніші діти.
 Нестерпиму скорботу в серцях своїх маєм,
 Гіркодумного плачу початок шукаєм.
 Проте як вгамувати крик болю німого?
 Ні, той плач непомірний не врадить нічого,
 Плач наш, плач всіх, плач церкви сирітській болі
 Не полегшить, а тільки з речей хижі моли
 В розтроюдені душі громадами сіє,—
 Ох, як стогнемо тяжко, аж серце цїміє!
 Спершу сліз ми водою обличчя вмивасм,
 Спершу хлібом зітхання себе покріпляем.
 Проказавши: «Отчє паш»,— заводьте плач, діти,
 Учні, вчителя свого сльозами почтїте,
 Сповідальника — грїшні, побожні — раду,
 Милостивця — убогі, ох, пастиря стаду,
 Що дав приклад чернецтву побожності, цнотц,
 У чуттях і молитві, в постійній роботі.
 Але, ох, нам, живий хто і хто твердо богу
 Вірить, вїйми, прохасм, із серця тривогу,
 Щоб почати сей лямент, плач церкви по синю,
 Святобливому мужу. Чи світ взяв одміну,
 Що не знайдемо стежки із пуці густої
 Блуду помислів хитрих? Чи жаль тес коїть?
 Що для всіх елементів, для всякої тварі
 Заготовано в пебі безжалісно мари —
 І такому святому, як сей, чоловіку —
 Щоб дочасно утнути безчасну пить віку!
 Небеса, нам повійте, хїба він злим словом
 Вас образив хоч в думці при глузді здоровім?
 Мав-бо звичку казати: «Небес неба папа
 Оспївайте, прославте — краса вам ним дана»!
 Чи тебе той смїв, сонце, хоч якось поганить,
 Чи не вмїв той господню в тобі силу славить?
 Елементи повітря, і ви розкажіте,
 Чи вас зле уживав той? Речїть, не мовчїте.
 Чи тебе, повіж, земле, топтав той даремно
 З молодих літ і досі, скажи достоменно?
 Чи від нього приймав хто найменшу образу?
 То за віщо ж його ви покинули зразу?
 Чи ви щедро заплату по добрій послужі
 Повертаєте, може, як щирїї друзі?
 А що б силу вдихнути у кволе здоров'я!
 «Друг — нам ворог, а брат — вовк!» — старе є послов'я.
 Чи вас, парки (коли ви й при нашому бозі
 Визначати життя й смерть лишились у змосї),
 Ображав чим? Чи їв-пив, бува, понад міру?
 Ні, в спасіння крїпив той твердим постом віру.
 Клото, ти найстрогіша, чому ж похилилась,
 Дух його чом так скоро носити стомилась?
 О безбожна Лахесо, чому його ниті
 Не схотїла до краю статечно довити?
 Тиранїчна Атропо, чому одїбрала
 Вік життя чоловіку, клубок чом урвала,

Мов не знала, як значив для нас він багатого?
 Та його б вам од смерті було затуляти,
 А ви їй на погалу отця відслонили,
 Тим велику пам кривду, сестрички, зробили.
 Чи тебе заслужив той, о темная смерте,
 Словом, думкою, вчинком? Могла б ти продерти
 Свої очі, без страху тебе мав зустріти.
 А за божим велінням правдиво вмів жити,
 Сього світу од віку зневажив марпóту,
 Не цурався робити ніяку роботу.
 — Як призначено терміц, ні дня, ні години
 Не додати! Урвіть сеї лямент дитинний!
 — Не урвем! І ще довго ридатимем, Пане! *
 (Сподіваємось, з того гріха не дістанем).
 Джерело добротворне, тебе не впинити,
 Добре все ти, як добрий, створив на сім світі.
 Од початку нічого не дав ти лихого,
 Добрим ти чоловіка замислив самого.
 Щоб певинним у добрім жив раю він, добрий
 На добро, а на злості скупий; і хоробрій
 Воювати нещадно злі вчинки лихого
 Чоловіка, а добрий для нього самого
 Щоб лишався, для добрих; з віків-бо прадавніх
 Злії гинули швидко, а добрі літ славних
 Зазнавали без ліку; були покарання
 Смерть дочасна, з душею, з життям розставання.
 Твій улюбленець славний, пророк і цар, боже,
 Попросив був, сльозами скропляючи ложе: *
 «Згодний, — мовив, — на лихо, щоденній муки,
 Та боюсь опіввіку із світом розлуки.
 Не втинай мені часу!» Невчасно відходить,
 Хто, відходячи з світу, заміни не родить.
 В раннім віці, щоправда, і наш отець милий
 Одійшов, хотів дати з душевної сили
 Церкві божій потомство духовне, з породу **
 Він умер, як буває з недійшлого плоду.
 Добрий нам був! Такого чому, добрий боже,
 Взяв дочасно? Хто в світі оплакати се може?
 Був потрібний. Чому ж бо незміряним бідам
 Не зарадив? Як знаєш, самим земним хлібом
 Жити люди не можуть, присмак їм ще треба:
 Од науки твоєї хлібів, що із неба.
 На пожиток світ світу, всіляке створіння
 Дав ти теж, і спромогу людського спасіння,
 А його відняв нащо? Адже таких мало,
 Котрі б, чесно на світі, побожно і стало
 Живучи, люд навчали. Могутній наш боже,
 Хто твої пізнати судьби затасні може?
 Отця, матір найбільше велиш завжди чтити
 Тим, що хочуть на світі літа довгі жити.
 Чи ж отець не умів наш за дух і за тіло
 Шанувати обох їх? Засвідчимо сміло,

* Тут і далі Пан, Панський означає бог, божий.

** З породу — від родів.

Що слухняний був, наче Ісаак Аврааму,
 І готовий був завжди у племін чл яму
 За них кипутьсь сміло. Коли ж їх учтиво
 Поховав, далі чисто тривав, святоблливо.
 Віп духовних отців звик сліди цілувати,
 З їхніх цюот, з казань їхніх науку приймати,
 Образі, мови, скрипти, життя перед очі
 В мислі, в душу клав щиро щодня і щоночі.
 Тож був добрий у всьому на сьому віп світі,
 Доброти вже такої, мабуть, не зустріти!
 За злі вчинки гріховні, розпущеність нашу
 Той церковний учитель дочасною чашу
 Смертоносну п'с, з сили дочасно спадає,
 Всіх домашніх і ближніх своїх напуває
 Гіркопам'ятним трупком полинного плачу.
 Леле, плачу, ми плачем, за плачем не бачу,
 Чи доступно втіхи. Чи ставити міхи
 Під зиниці криваві? Немає нам втіхи!
 Повні вулиці, хати зітхань, нарікання,
 Усі закутки повні жалоби, стогнання.
 «Ах, ах!» — чути навколо. Церковнії стіни,
 Коли б мови уміли, рідали б з одмін
 Вдячномилого гласу, труби золоті
 І приміру ясного з науки святої,
 Що навчав. Справді, жив той завітами тими,
 Жив незаздо, безгпівно, з чужими й своїми.
 Був у світі й за світом, пости вчив тримати,
 Дні празнічні, святії як слід одправляти,
 На всеношних молитвах тривать терпеливо,
 Радо в церкву ходити і жить святоблливо,
 Про гріхи сповідатись і тайни Христові
 Заживати частіше, щоб быть наготові.
 Це у нас довгі літа було не в звичаї,
 Тож серця він і душі на те призвичаїв,
 Він до того (як добрий) був добре провадив,
 Добрий боже, усе ти в пім ним же зарадив.
 І того добротинця від нас забираєш,
 Добрий боже, чому нас жалем обпікаєш?
 З трьох причин такий добрий дочасно відходить, —
 Мудрий мовить і нам се гіркий смуток родить
 Із-за вчинків невдячних. Усі те признаєм,
 Що його ми не гідні. Давайте спитаєм:
 Чи могла быть одміна у нім? Ні, не вірю!
 Чи жорстоке гоніння на праведну віру
 Він би міг без спротиву щодня споглядати
 У мовчанні? Умів той при вірі стояти,
 Утверждаючи кволих, готовий на рани —
 І за те був недарма закутий в кайдани!
 Його, боже предобрий, втолив ти бажання,
 Але нас, бідолашних, прирік на зітхання;
 Його душу ти смерті навіки позбавив,
 А в нас смерті уразу щоденну направив.
 Ти від сліз його очі утер був, королю,
 Нам початок до плачу, початок до болю

Учинив. Слизьких стежок погам його знати
 Не дав, боже! Спасіння звелів дарувати
 Перед величчю столу свого, що на небі,
 Тож помилуй нас, боже, у нашій потребі
 На його молитві. Бо хто може пізнати
 Суд господній? Ні, розум те мусить прийняти.
 А душа, наче пташка, від пасток таємних
 І ловців утекла, сить порвала сил темних
 І знайшла собі житло, голубонька тиха,
 В яснім небі. А наша земні терпять лиха
 Од часу розставання душі його й тіла,
 У зажурі, бо з ним би умерти воліла;
 По утраті отого із ним спілкування
 У плачі не втамує гіркого ридання;
 На зелених деревах утіх не сідає,
 Мутну воду печалі квапливо спиває
 І не зна, як нарешті кінець плачу дати,
 У твоїй прагне вічно опіці зостати.
 Отож, милості боже, проймись спочуванням,
 Не гнівись ти на наше печальне стогнання!
 Вгамуватись нам годі. Та й як не тужити
 По нім? Справи ж твої всі ми ладні хвалити.
 Біль тяжкий, і нескора до госпня рана,
 Таємниця людському уму ще не знана,
 Нащо ти засудив нас в сей час на печалі,
 Щоб ми, сироти вбогі, слів хліба не мали?
 Як багато таких є, що смерті жадають,
 Та її і під старість згрибілу* не мають;
 Ні тобі, ні для себе, ні людям, ні світу,
 Без потреби, без глузду, ждучи смерть неситу,
 В сліпоті понад сто літ, глухі, слабії,
 Трухлі тілом — а тягнуть свої літа злії.
 Сорока сей од роду не мав іще сповна.
 Леле, смерте безжальна, лиха, неумовна,
 Неумовна, сліпая! Чому на нас швидше,
 На одного чи більше, не кинула ліпше
 Свою кіосу, з'їдлива, на вдови, на діти,
 Котрим піде між ближніх себе прихилити;
 Ми обтяжуєм землю, лиш хліб переводим.
 Гей, печалі та болі! Тепер з вами ходим...

ГОЛОС ОТЦЯ ДО СИНІВ

Що за плач? О братове, наймильші у бозі!
 Що за лямент і гуки? Дивуюсь тривозі.
 Леле, леле! По кому? По кому те горе
 З уст печальних? По кому бездонне сліз море?
 По мені се? Не слухно, російський народе**,
 Нарікаєш і тужиш. Журитися годі!
 Через смерть у життя я, од світу дорожче,
 Перенесений стрімко, хоч і не дійшовши

Літ палезних. Се добре. Ота смерть пожерла
 Життя марне, путь вічну для мене простерла.
 Кінець бідного всього в вітшного вступом —
 Що світ має і може, робацтву в лупом.
 Щасний той, хто до смерті вже смерть ту пізнає,
 Бо він смерті для смерті у смерті не має.
 Жив недовго, та, пробі, пізнав зате много
 За сей побит дочасний усього лилого.
 Коли б жив хто сто років, чи день жив найевне?
 Не живе, хто на світі існує мізерно.
 А хто свято, побожно життя хід провадить,
 Тому смерть — сон помірний — нітрохи не вадить.
 Життя наше у світі комедії рівне
 Чи трагедії швидше печальній подібне.
 Як личина спадає, хоч був царем, паном,
 З ковалем стаєш рівний, шевцем, цимерманом*.
 Вийде дух, і уже ти — в землі труп зогнилий,
 Повний гнусу, робацтва, у брудкій могилі.
 Море судну погідним не часто буває,
 Більше шторм його носить, вода заливає;
 Чужоземного порту, бува, не доходить,
 Часом звідки виходить, там і колобродить.
 Хто жив довго та пусто, не давши нічого
 Для добра, прожив мало, лиш був дуже много.
 Тож покиньте плачі сі і жаль занежайте,
 І душі моїй вічний спочинок надайте.
 Справедливий за муку життя довге має,
 Хто розумний, побожний, той смерті жадає.
 Хто в огнилий, похилій будівлі жить зволить?
 Хто сміливо у неї на мешкання входить?
 Як побачить, що всюди розходяться стіни,
 Дах побитий, фундамент прошили щілини,
 Гнуться балки, а стеля осипатись має,
 Хто, розумний, із ветхих руїн не тікає?
 Враз шарпнеться із дому і хліб там покине.
 Таж хитається світ сей, без сумніву, згине,
 Упаде вже невдовзі. Тієї руїни
 Кінець віку є знаком, не чуба сивини,
 Війни люті домашні, чужинців погрози,
 Полоніння, в'язниці, бичі, поворози,
 Ті, якими не тільки хрещених погани,
 А, що тяжче, свої ж бо христян християни
 В'яжуть, топчуть, паплюжать. Поглянь на сусіди,
 Які сильні упали на них тепер біди.
 Плаче братія наша, діставшись у руки
 Ворогів християнства, і то не без муки.
 Домовії роздори, ненависть терпіти
 Од свого своєму — близький кінець, діти!
 Розкіш, збитки, захланність, сваволя, неміра** —
 Усім тим вже гостряться смертельна сокира.
 Отож, боже всесильний, закрий шляхи злomu,
 Не дай напасті взнати із вірних нікому,

* Згрибіла — похила.

** Маються на увазі жителі Малої і Білої Русі.

* Цімерман — тесля.
 ** Неміра — надмірність.

Накази пса лихого зв'язати при гробі
 Ти своєму в зловісній мамлюцькій* особі,
 Щоб усе християнство, усім своїм складом,
 Всіх різниць у визнанні, було твоїм стадом,
 Од чуток стало вільне, од страху й тривоги,
 Од меча і пожежі. Зламай вражі роги!
 Уйми гнів свій правдивий, гнів строгий, гнів Панський,
 Піднеси в тій державі народ християнський.
 А коли, як людина, хто вартий огуди,
 Хай рукою твоєю покараний буде
 По-вітцівськи, з любов'ю, не в гнівнім буянні
 Під час світу руїни чи вже при скопанні.
 Та мені час до діток, до братії знову
 В осторогу з проханням провадити мову.
 Світ облудний зістарівсь і вік свій одміряв,
 На його сивизію вже несхибна сокира
 Час тривалий гостряться — у корінь утяти,
 Бо неплідному дереву в огні мук згоряти;
 Отож далі не прагніть у нім животіти,
 У вітчизну з вигнання пора захотіти,
 У вітчизну вам, діти, поквипитись треба,
 Для землі не бажайте позбутися пеба!
 Порадію, що з лиха я вирвавсь удруге,
 Із бід світу, в якому страхи і наруги,
 Ще й нещастя; отож-то, зібравшись в дорогу,
 За усіх я повинен подати звіт богу.
 На стільці увесь час той сидів я хитливим,
 На помості дошатім, давно ізотлілим:
 Під помостом тим дрова у стосі жаристім,
 Наді мною на нитці меч з лезом сталпстим,
 Обіч рицарі в латах списи наставляють.
 Чи щасливим такого коли називають?
 Хоч би стіл був розкішний, манив їсти-пити,
 Хоч би труби і бубни будили до хіти,
 Хто б таких почастунків хотів заживати,
 З кожним рухом од смерті чекаючи страти?
 У житті небезпек тих буває без ліку,
 Посковзнешся, спішивши, — біда чоловіку.
 А життя пробігає — страх ями, страх муки,
 Як до рицарів пекла потрапиш у руки.
 Тіло, світ, меч, диявол — то кара із пеба,
 Що життя се на нитці, помислити треба!
 Чи живий твердо може стояти у світі?
 Хто похвалиться гордо, що вміє прожити?
 Хоч би втіхи найкращі і радісні сміхи
 Били в бубни й литаври — нема в тім утіхи,
 Ні віради; боязні самі там, стогнання,
 На потоп кождоденний, на смерть сподівання,
 Як у судні, валами страшними розбитім,
 Без вітрил, без правіла у морі неситім.
 Хто ж у судні тім зволить долать круговерті?
 Хіба тільки нещасний, що прагне померти...

Світське ім'я Калліст. Народився близько 1578 р.
 в м. Подтеличі на Галичині в родині православного священника.
 Навчався в Замостській та Краківській академіях.
 У 1620 р. прийняв чернецтво під іменем Касіяна і став ректором
 Києво-братської школи. В 1624 р. переселився до м. Любліна,
 де був проповідником при місцевому братстві. Незабаром перейшов
 в унію і став настоятелем Дубненського монастиря,
 потім вів мандрівне життя. Помер 1647 р. у Кракові
 католицьким священником. Автор полемічних творів
 та поетичної книги «Вірші на жалісний погріб шляхетного рицаря
 Петра Конашевича-Сагайдачного», виданої в Києві 1622 р.
 Писав польською та давньоукраїнською мовами.

ІЗ «ВІРШІВ НА ЖАЛІСНИЙ ПОГРІБ
 ШЛЯХЕТНОГО РИЦАРЯ
 ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО»
 КИЇВ. 1622 р.

* * *

Коли козацьку мужність королі пізнали,
 То рицаря отсього¹ ім за герб признали,
 Котрий готовий завжди вітчизні служити,
 Життя за її волю своє положити.
 А треба — чи землею, чи може, водою —
 На все буває здатний, сміливий до бою!

* * *

Сенека правду мовить: любов чоловіку
 Постійно гріє серце проздовж його віку.
 З приятелем в потіхах він радість знаходить,
 А в напастях з ним спільно плач гіркий заводить.
 Коли утратиш брата чи любого друга,
 Охоплює з любові твою душу туга.
 Любов великим жалем нам душі покрила,
 Коли смерть того мужа від нас оддалила,
 Котрого мужність знали геть усі усюди,
 Татари, турки навіть і північні люди.
 Не раз громив оршаки* орд хижих татарських,
 Стаючи на дорозі в звятягах рицарських.

* Оршаки — юрби, зграї.

* М а м л ю к и — гвардія єгипетських султанів.

Пізнав рицарську силу його турчин сильний
У тогорічнім бою, бо то воїн дільний,
Проти полків турецьких умів мужньо стати,
Із силою малою вовків розігнати.
Вітчизну в бою мужньо отак боронивши,
При тім здоров'я власне не охоронивши,
Волів він, як цар Кодрус, сам смерті зазнати,
Щоб ворог не спромігся вітчизну зламати,
Бо краще вже покласти життя за вітчизну,
Ніж ворогу тяжкому дістатись в коризну.
Той, котрий за вітчизну не хоче вмирати,
Пізнiше з нею разом має погнати.
Волів тож Сагайдачний сам рану прийняти,
Аніж би поганину християн оддати.
Від ранн отісі і смерть він приймас,
Та слава його й мужність навік проквітає...

* * *

Печалиться даремно усякий чоловік,
Що короткий у нього на сьому світі вік.
Багатство, мудрість, слава, сила — все проходить,
Нічого він гнвкого в світі не знаходить.
Ми можемо се на нашiм рицарі пізнати,
Що хоч-не-хоч, а світ сей треба покидати.
Чи ж той не мав здоров'я, сили або ж грошей,
Не був одважний, славний і тілом хороший,
Чи лікарів не мав той на свою хворобу?
На смерть немає ліків — треба йти до гробу.
Усі, як тiнь, сон, трави зів'янути мають,
У світ приходять голі і голі вмирають.
Мирська усяка похоть зі світом минає,
Хто ж творить волю божу, той вічно триває.
Хай приклади навчають, як жити на світі:
Лакомства стерегтися, злих діл не чинити.
Бо як себе спаскудиш, не ввійдеш до неба,
Аж поки не очистиш душу так, як треба.

* * *

Я теж вам хочу кілька прикладів вказати
Про те, як готувались люди смерть стрічати,
Побудки розмаїті при тому учиняли,
Гроби, надгробки, труни завчасу вряджали.
Чинили так не тільки в світі християни,
Але з-поміж певірих і не раз погани,
Щоб з того всі належно про смерть пам'ятали
І добрими ділами себе рятували.
Філадельф, цар Єгипту, про смерть пам'ятав,
Він на столі у себе про смерть пам'ятав,
Бо голову померлу йому на стіл клали,
Живому королеві постійно казали:

114

«Пізнай, лишень, о царю, чия то голова,
Прийде час, коли буде такою і твоя.
І так само будуть колись виставляти,
А чи вона є царська, почнуть пізнавати».
Чинив так цар Філадельф і його дворяни,
А що сказати можуть інші християни,
Котрі час на розкоші звикло витрачають,
Про смерть, суд, пекло, царство мало пам'ятають.

* * *

Северус, імператор, як жив, наказав
Собі трупу зробити і в неї лягав,
Трупу поцілувавши, трупу обіймав,
І до трупи своєї отак промовляв:
«О трупо, як же зможу в тобі уміститись,
Коли я світом цілим не міг насититись;
Країв мені багато тепер підлягає —
Проте в чотири дошки мене взяти маеш».

* * *

Хто б хотів достатньо тут справи описати
Копашевича Петра і на світ подати,
Мав би той у грецького поста Гомера
Зичить розуму або ще у Демостена,
Котрі греків своїх честь і воєнну славу
Описали доладу, маючи підставу.
Та нас грудно з ними в тій вправності рівняти,
Ми в науках праць таких не хотіли мати².
Хоч у нас і простий ритм, годі промовчати,
Того мужа гідності станем величати.
А найперше про його рід і виховання
І у молодих літах у школах навчання.
У перемиських краях, на самім Підгір'ї
Народився він і ріс в православної вірі.
Потім у Острог пішов для наук поштивих,
Розквітали котрі там за благочестивих
Тих княжат, котрі й самі науки любили
І маєтностей своїх для шкіл не жаліли,
Аби молодь до наук бралась не ліниво,
Церкві нашій і Русі на духовне живно.
Боже, дай, щоб школи ті далі протривали
І хвалу тобі пехай завжди б помножали.
Копашевич славний, там немалий час живши,
У слов'янському письмі вправності навикши,
Почуваючи в собі здібність воювати,
За пороги поспішив, щоб козакувати.
І між рицарями там, живучи час довгий,
Вміння рицарське довів, ставши під короги.
Військо гетьманом його за оте обрало,
Турків з ним і татарву мужньо побивало.
В час свого гетьманства взяв місто кримське Кафу³,

115

Що аж сам султан зазнав немалого страху.
 Чотирнадцять йому там тисяч люду збив,
 Каторги * одні спалив, інші потопив.
 Із неволі безліч він християн звільнив,
 Бог його і воїнство в тім благословив.
 За найбільшу рицар в нас має нагороду,
 Як з неволі визволя бранців на свободу.
 І за те йому гріхи бог всі одпускає,
 А по смерті він його в небі поміщає.
 Дізнавав не один раз турчин той, поганин,
 Його силу і прудкий на війні татарин.
 Розповість мултян земля ⁴, а також волошні ⁵,
 Як їх той гетьман своїм рицарством подбавив.
 Дізнавав інфляндчик ⁶ теж його війська сили,
 Як їх рицарі оті, мов траву, косили...
 Тож умінням на війні того досягав,
 Що без шкоди для своїх ворога змагав.
 А як місто він яке християнське брав,
 То лишати в нім церкви в спокої казав.
 Гляньте, той гетьман який був благочестивий:
 По звитяжстві пам'ятав про свій стап поштивий.
 Не годилося чого, того не торкався,
 Із Замойським, гетьманом ⁷, в тому він змагався.
 Той також в Мултянах всім рицарям казав,
 Щоби кривди там церквам воїн не вчиняв.
 Ні, не скоро вже такий з'явиться на світі,
 Щоб і військом, і пером так умів рядити.
 А без нього нас беруть напасті і горе —
 Палить воєн нас пожар, внутрішні роздори.
 Зауважимо отож: воїнів хоробрих
 Для держави треба нам і гетьманів добрих.
 До гетьмана я свого знову повертаю,
 Конашевича Петра, в ньому відзначаю:
 Нашу віру він беріг в серці своїм свято
 І від ворога її боронив завзято.
 З військом він своїм не раз в короля просив,
 Аби віру святу лях в нас не колотив,
 Обіцяючи йому охітніш служити,
 Коли віру нашу він не дасть колотити.
 Та ж бо внутрішня війна, чвари ті криваві,
 Діються поміж людьми у його державі.
 Рідну віру кожен з нас буде до загину
 Боронити і не дасть завести новину.

* * *

Коли ж просьбу ту король і сенат одклали,
 В місті Києві тоді гостя зустрічали ⁸,
 Од землі святої був, із Єрусалима,
 Звідки вийшла на весь світ правовірна віра.
 Той гетьман і козаки, гостя привітавши
 І поклін йому низький з шапою віддавши,
 З православними всіма почали рядити,

* Каторга — гребне судно, галера.

Щоб він пастирів для них зволив посвятити
 В їхній церкві назаємь зрадників-унітів,
 Қотрих наш народ вважає всіх за єзуїтів.
 Уніати ж бо з тимі за одно мудрують,
 Всіх під папу підігнуть хитро метикують.
 Тож обрали згідно всі з-між людей духовних
 Мужів чесних, у письмі вправних, красномовних.
 Патріарху всіх тоді їх презентували
 І владиками відтак бачити жадали.
 Слушність у жадапні тім патріарх признавши,
 Їх з екзархом * посвятив, владу їм надавши:
 Йов Борецький ⁹ став у нас на митрополію,
 А владиці кожному дав єпископію..
 А як церква на Русі встала із руїни,
 Найсвятіший патріарх рушив з України.
 З охороною полків славних запорозьких,
 Рицар той його провів до границь волоських.
 Дозвіл дав йому король на усе те діло,
 Так і військо козаків учинять звеліло.
 О, який стояв там плач, як військо верталось,
 З найсвятішим як отцем уже розпрощалось,
 Мліло серце в них усіх з жалю та розпуки,
 Що прийшлося їм зазнати тяжкої розлуки.
 Послугу тоді таку гідно учинивши,
 На благословіння тим війську заслуживши,
 Всі вернулись назад до своїх шалашів,
 Та спочили трохи лиш, як турчин наспів
 Із поганством без числа на вітчизну нашу,
 Вже призначили свого до міст наших башу.
 В запорозькому копі хотів він поснідати,
 А в обозі у ляхів він мислив обідати,
 Але бог, у котрого моці є звитяжство,
 Додав сили козакам на оте поганство.
 Тих ушестеро було більше, а тікали,-
 Коли наші козаки на них натискали,
 Слідання їм zarazом з обідом даючи,
 А вечерю споживать до Плутона шлючи.
 Ну, а ті, що на бенкет не стали чекати,
 Хоч не раді, а назад мали відступати.
 Так пізнав був поганин мідь Ісуса Христа,
 Зневажали так його лихоносні уста.
 Ще священників хотів у плуги впрягати,
 А в святих церквах коней, як в стайнях, тримати.
 Але гордому навспак усе обернулось,
 Мало що од турків тих додому вернулось.
 Отак гордих завжди бог за пиху карає,
 А покірним благодать з неба посилає.
 Хоч і наших полягло в тих боях чимало,
 А багато і від ран потім повмирало,
 Та проте, як на війну з богом вирушали,
 Гойну плату в небесах собі набували.
 Християнську в полі кров мужньо захищали,

* Екзарх — глава церковної округи.

За вітчизну і свою щедро проливали.
 Там і наш гетьман зазнав од пострілу рани
 І до Києва прибув майже бездиханний.
 В різний спосіб довгий час пильно там лічився,
 Сам король на лікарів грішми не скупився.
 Хто б здоров'я не бажав такому гетьману?
 Адже вірно він служив отчизні і Пану.
 Та що тілу ліки ті мало помагали,
 А в хворобу більшу ще його затягали,
 То почав він для душі ліки добирати,
 Щоб гріхи її змогли ними лікувати.
 І на неї накріпляв пластири такі:
 Жаль і сльози виливав за гріхи земнії.
 Кілька тижнів готував той себе до смерті,
 Сповіддю й покутою гріхи хотів стерти,
 Семикратно у ті дні маслопосвящався,
 І святих дарів не раз тоді причащався,
 А мастиності роздав із доброї волі,
 На церкви, монастирі, шпиталі і школи.
 Так усе він спорядив і світ сей покинув,
 В церкві Братській в Києві лігши у могилу.
 Бо у братство військо все з собою вписав
 Й даровизну немалу йому відказав.
 З того гетьмана взірець рицар кожен може
 Взяти, як життя своє доживати гоже.
 Бо у вірі він святій тривав непорушно
 І вітчизну боронив од ворогів мужньо.
 Він мастиностям своїм давав лад розумно,
 Не на кості їх збував і карти бездумно,
 А, як мовилось уже, на побожні речі,
 Котрі завжди для душі по смерті до речі.
 І про Львівське братство дбав в краю своїм ріднім,
 Його церкву наділив дарунком небідним.
 Значну суму заповів для їхньої школи,
 Щоб не гас науки світ у Львові піколи.
 І за те з усіх усюд молитви приймас,
 Тож у небі хай душа його спочивас.

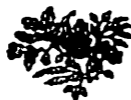
* * *

На безсмертну славу ти заслужив, гетьмане,
 Твоя слава на віки в пам'яті зостає,
 Поки Дніпр наш із Дністром, на рибу багаті,
 Будуть плинуть, всі тебе будуть пам'ятати.
 Не пірнеш піколи ти в забуття глибоке,
 І мовчанню не дадуть тебе довгі роки,
 Бо як Греція вбача в Несторі героя,
 В Ахіллесі, в Аяксі, а в Гекторі Троя,
 Афіняни короля славлять Періклеса
 І отого славного з ним Темістоклеса,
 Рим хороброго свого хвалить Курціуша
 І за щастя на війні славить Помпеуша,
 То і Русь тоді Петру нехай чинить славу

І співає похвалу нападкам по праву,
 Щоб його звитяги всі у походах знали,
 Завжди у серцях своїх гідно пам'ятали —
 В тій могилі він лежить, доки не воскресне,
 А надгробок провіща життя його чесне:
 «Конашевич тут Петро, запорозький воїн,
 Ліг од ран, які дістав у жорстокім бої.
 За свободу нашу бивсь. Турські самопали
 В нього декілька разів смертельно стріляли.
 Зранений, життя своє на землі скінчивши,
 Вірність богу, королю і війську зберігши,
 Він умер, боронячи край свій у потребі,
 Дай же, творче, щоб тепер царствував у небі,
 Бо тримав до віри він ревнивість велику,
 А в ній вихований зріс із юного віку.
 В році тисяча шістсот двадцять второму,
 В Братській ліг монастирі в Києві святому.
 На те братство тисячі дав ченцям у руки,
 Щоб фундовано було для дітей науки».

СИМОН ЗИМОРОВИЧ

Народився у Львові в 1608-му чи 1609 р.
в родині муляра вірменського походження; молодший брат поета
Бартоломея Зиморовича. Вчився у львівських школах,
був лавником (членом магістрату) у міському уряді.
В 1628 р., рятуючись від мору, опинився в Кракові, де й номер 1629 р.
Автор книги любовних пісень, яку написав до весілля брата,
«Роксоланки, або руські панни»;
її видав у 1654 р. Бартоломей Зиморович.
Писав польською мовою, належить до польсько-українських поетів.

ІЗ КНИГИ «РОКСОЛАНКИ, АБО РУСЬКІ ПАННИ»
КРАКІВ, 1654 р.

З ПЕРШОГО ХОРУ, ДІВОЧОГО

Е л е о п о р а ¹

Надаремно, мій коханий, вимовить мушу,
Ти мені глибоко ранив серце і душу,
Бо не дав мені утіху іншу в недузї,
Лише думати про тебе завше у тузі.
А як тільки день по небі світло розкине
Або ніч смутна плащ чорний світу накіне,
Жаль безмежний мене мучить, тяжко, небого;
Ні, не винести без тебе, любий мій, того!
Хоч на перший позір ти є красний не дуже,
А що більше, ти облудний в мові, мій друже;
Є ще гірше — бо не любиш, знаю, взаємно,
Та дивитися на тебе вельми приємно!
О бодай тебе раніше, любий, не знала,
Бо тебе сердечно-піжно я покохала;
Покохала, а як буду тугу терпіти,
То бодай мені не жити, любий, у світі.

Л і ц и д и н а

Мої милії подруги, розповім про свої туги,
Шкоди і немало тут мене спіткало.
Не у золоті для себе, в мене більша є потреба:
Серце вже півроку нис од уроку.
Винуватець тої згуби тільки мій єдиний любий,
Та на ті причини не кладу провини,

Ще й подяку в серці пошу за утрату прехорошу,—
Тож мене до себе притулити треба!
Не дам більше нагороди: половину тільки шкоди.
Як це нас з'єднає, то нехай триває.
А не схочеш так зробити, знаю, що тоді вчипити:
Щоб не тратить душу, йти за серцем мушту.
Жодна панпа а чи пані в тім не викаже догани,
Завше білогловій * мило бузь здоровій.
Хоч сама себе караю, але так чипити маю,
О, без серця в світі дуже важко жити!

К о р о н е л л а

Янголи милі у людському тілі
Свій дух помістили;
Тілом чудовним, пепаче оздобним
Плащем ви оділи.
Стежив за тою господь-бог красою,
Одяг юне тіло —
Всі-бо прикмети чудові береш ти,
Природне це діло!
Як чоловіку у юному віку
Цвісти будуть літа,
В рості своєму частину знайдемо
Чудовного світа.
З лоба твого веселість од того,
Всім видно, спливає,
Сором притомний, немов з-за заслони,
Всю стать позначас.
Ті очі чисті сяють огнисті —
Зірки виникають,
Промені тії бажання людській
Нараз повражають.
З серденька твого, коханого мого,
Крізь очі стидливі
Любість закрита в нас буде родити
Вогні блудливі.
Личенька милі рум'янці покрили,
Як плід, палають,
З вусток червоних слівець пречудовних
Струмки спливають.
Може між зорі тебе, які вгбрі,
Чеспота знести,
Любість крилата, де стане літати —
В руках тебе пестить.
Мовлю про тебе (як тут, так і в небі):
Не янгол ти — знаю!
Я тебе тайним, увіч незвичайним
Еротом вважаю.

* Білоглова, біла голова — жінка.

Ц і ц е р н а

Задивилась у віконце, мимо проходив,
 Я гадала, що шукаєш стрітись нагоди.
 Не звернув до хати, не бажав ставати,
 Прудким линув скоком,
 І на мене, рідний, що від тебе бідна,
 Ані кинув оком.
 Жаль обняв мене велпкий, як те уздріла,
 Бачив бог, в віконці мертва я там стриміла.
 Може, не помітив, може, не хотів ти,
 Отак я гадала,
 У вечірній хвилі сумування милі,
 А я виглядала.
 Вечір кінчивсь, морок почі, — все я в віконці,
 Так сиділа, доки місяць блиснув в небопці.
 Та хоч як хотіло, милого не вздріло
 Око моє смутне,
 Ні листа не дав ти, слова не сказав ти,
 О серце округне! *
 Де, скажи, твої прислуги, погляд лестивий,
 І де лютні милозвучний голос пестливий,
 Що безперестанку в сутіні до ранку
 Мені мав лунати?
 Чула віншування, а у пім зітхання,
 Легенько зітхав ти!
 Давніх ігор вже немає й того співання,
 Серце повне туги, вуха повні мовчання.
 Де звичайні сміхи, давнії утіхи,
 Небачна людина?
 Знай ти, що година, молодості днина
 Хутенько загине.
 Через те, що не бажав ти доброї ночі,
 Не зазнали сну сьогодні біднії очі.
 Так і ти взаємно через мене, певно,
 Нічну ласку згубиш,
 Нападе неспання, і часті зітхання
 Щоніч терпіть будеш.

М а й о р а н а

Чи така я мала ще? Хто це каже й нащо?
 Маю вже досить зросту і вроду, хоча й просту,
 Не знаю я лише, хто мене й коли ще
 В дружини хтів би взяти?
 Маю довге волосся, в коси гарно сплелосся,
 Я вклоняюся ладно і танцюю привадно,
 Та що мені з того, коли я нікого
 Не знадила кохати!
 Маю готове віно — не бідна я дівчина,

І весіллячко буде, як це роблять всі люди,
 Та що мені з того, коли молодого
 Не маю — гризе туга!
 Нащо ті мені шати і той посаг багатий,
 Нащо ті обичаї, як у мене немає
 Бажаного мого, любого такого
 Для мене пана і друга.

М а р а н т у л а

За ту любов до мене падто вже квапливу,
 За щирість мимолітну, усмішку пестливу
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний *.
 Він всіх японських перлів або злота вартий,
 Живу я сиротою, а воно — не жарти!
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Дарунок цей хоч простий, немалого знаку,
 Він кращий од клейотів, пишного канаку **.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Я знаю: в ньому рожка зовсім не прим'ята,
 І нею не згордують її першії панята.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Але я, поминувши їхнії заводи,
 Його тобі одному бережу без шкоди.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Сама я тії квіти в огороді любім
 Як рвала, дуже терном покололась грубим.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Йому рум'ян зі свого личка додавала,
 І колом у віночок рівно завивала.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.
 Коли б це за тобою так не сумувала,
 То серце поміж рожі я припасувала.
 Прийми ж ти, мій наймильший коханий,
 Од мене мій віночок рожаний.

З ДРУГОГО ХОРУ, ПАРУБОЧОГО

А м а р а н т

Хай там інші вберуться пишно, злотоглово ***,
 Себе здоблять скарбами, красяться чудово,
 В діаманти коштовні пальці прикрашають,

* Рожаний — трояндовий.
 ** Канак — шийна жіноча прикраса з коштовностями.
 *** Злотоглов — парча.

* Округне — жорстоке.

Свої шиї в заморські перли убирають;
Та пусте — всі убори, пишнії блавати*,
Бо не так я на злото і коштовні шати,
Я не так запалаю хутко і на гроші,
Як на тії природні знадності хороші.
Що негарним обличчям придадуть ті штуки?
Не оздоблять пітрохи виборні перуки —
Дайте вроду! Як тільки це з природи мати.
То й багатство даремне, звичаї та шати.
Ти наймильше у мене, дівченятко гоже,
Що і просто вдягтися у темненьке можеш;
Над шановаю панну, хоч вона і шатна,
Ти в кошулі миліша, дівчино удатна,
А коли утяжає, скинь її із себе,
Я ще більшу утіху матиму від тебе!

І п о л і т

Розина мені в танці померанць давала,
А потім і віночок дати обіцяла,
Коли ж допомагав їй вести того танця,
Тоді вона впустила в племінь померанця.
Те яблуко жаристим вугликом зробилось,
Спаливши душу бідну, тіло спопелило.
Вогню мій, о Розино! Дуже захопився,
У серці моїм плід той золотий вродився.
Вже знаю, що не Venus** ту любов ласкава,
Вродила, а левиця, дика і кривава.
Тигриця та жорстока нам любов не вбила —
Для шалу на Кавказі молоком скормила!

М е л я н і

Як прийшов у сад у травні, визнати маю,
То не в сад тоді потрапив — взятий до раю.
Як побачив розмаїтість буйного зела,
Розмарин, а з ним фіалки — розкіш весела!
Від твого лица там квітці кожній свято,
Ті гвоздики ясні, рожі милі красно,
Розуміється, дивились в тебе повсякчасно.
Все нищується, коханко, навкіл без тебе,
Мене жоден цвіт не вабить гарний до себе.
Але що там! Хоч конвалій цвіт мені світить,
Хоч зірву лілею, рожу, інші квіти,
Без твоєї вроди біднії городи,
Вустонька шкарлатні*** і чоло удатне
Квітів тих багатші — це-бо неоплатне!
Як покликкала мене ти час тут провести,

* Блават — голуба шовкова тканина.

** Венера (латин.).

*** Шкарлатні (шарлатні) — яскраво-червоні.

То тоскняву сумовиту годі вже знести.
Ні, не можу я без тебе жити у світі,
Вже пусте мені сади ті, іграшка — квіти!
Кожён дивувався б, коли б я кохався
Нерозумно в зіллі, а не в своїй мвлій,
Котрій серце дав я, почуття зболілі.
Чи вже спши, а чи паяві з мене жартуєш?
І яка тепер пегода, може, не чуєш?
Ніч темніша, як буває, дощ зверху хлющить,
Я ж чекаю, а надія з саду не пустить.
Спати ти не ляжеш, бо на мене зважиш,
А коли кохасш, то вінок сплітаєш,
Хай для мене буде, серденько бажає.
Але, бачу, вже забула свого слугу ти,
Може, іншого кого ти прагла б почути,
З ким би любо розмовляла не одну годину,
Як на зло мені вчиняєш, доведу до згину!
Ні, живи щаслива, поки будеш жива,
Бо я певний того: ти задля нового
Не покинеш друга давнього такого.
То ж добраніч, мій садочку. З жалем відходжу,
Засинай собі, травинко, ждати не можу.
Цей вінок я залишаю, буде для тебе,
А як ніч оцю прогаяв, мовлю від себе:
Вір, що у цій ночі не заплющив очі,
Мусив я чекати, щоб добраніч взяти;
Я тебе за любовку хочу завше мати.

А н і є л ь

Нащо нарікають смутно мої струни,
Нащо жалісливо флейта будить луни?
Для тебе, пригожа Галино,
Для тебе, кохана дівчино!
Замість любих співів, солодоців лютні,
Мушу я зітхати, лить плачі пресмутні,
Бо де ти, пригожа Галино?
Немає, кохана дівчино!
Де ті очі звабні зараз, я не знаю,
Що любовні з себе струми випускають?
Немає, пригожа Галино,
Немає, кохана дівчино!
Та невже загасли вуст огні вабливі,
Що палила ними ти серця тужливі?
Немає, пригожа Галино,
Немає, кохана дівчино!
Світу в поколіннях дано молодіти,
Чи ж тобі подібна може бути у світі?
Де ти є, пригожа Галино,
Де ти є, кохана дівчино?
Якби, Купідоне, пера мені дав ти,
Щоб міг через гори та ліси літати
До тебе, пригожа Галино,
До тебе, кохана дівчино,

Міг би я, крилатий, без страху помчати,
Щоб могли очима втіху з тебе мати.
Де ти с, пригожа Галино,
Де ти с, кохана дівчино?
Та мої даремно пружаться повіки,
Не уздрять під сонцем любоцьку навіки.
Добраніч, пригожа Галино,
Добраніч, кохана дівчино!

З ТРЕТЬОГО ХОРУ, ДІВОЧОГО

Я не л а

Сонце загасло, нічка упала,
Любий відходить, я ж не бажала.
Свідчить, зорі плинні! Хай я щогодини
Для нього другом буду єдиним.
Вечір надходить, Геспер виходить,
Смутний од мене милій відходить.
Не спіши так дуже, мій коханий друже,
Тої не кидай, котра так туже.
Місяць он точить промінь рожаний,
Хоче від мене йти вже коханий.
Будь іще годину, викажи причину,
Чом покидаєш бідну дівчину?
Вже опівночі, дзвони озвались,
Руку дав любий, ми попрощались.
Зараз засвітає, може, зачекаєш,
Потім підеш ти, як забажаєш.
Онде світає. В тиху годину
Серце в далеку рветься гостину.
Хоч на мить спинися, ближче притулися,
Ми із тобою не набулися!
В небі вже майже виблідли зорі,
Приятель вийшов, онде — надворі.
Зачекай, коханий! Сонце хай устане,
Підеш, куди лиш погляд твій гляне!
Сонце палає, хмари зганяє,
А мене любий вже покидає.
Май же від коханя мило відчування,
Щоб не було в тебе, любий, парікання.
Хоч на який ти рушиш край світа,
Хай ошасливить бог твої літа.
І нехай клопоти змінить на вік злотий,
До сиротини май ти охоту.
Хоч, може, роки швидко проплинуть,
Втіхи хоч, може, перші загинуть,
Завжди будь статечний, у коханні гречний,
Схочеш, твоею буду конечно.

Богимня

Гляньте, вогнем як небесним діткнуті
Тапуть сніги — вже потоки роздуті.
Там, де по льоді був віз переїхав,
Крига розбита гойдається стіха.
З почі діброву наповнили роси,
З голого віття розвинуться коси,
А соловейко, як зорі розквітнуть,
Весілу пригожу зустріне, привітну.
Вже зозулиця в гаю онде кука,
Світла кора вже на дереві пука,
Саме фіалки голівки підводять,
Здолу і навкруг цікаво поводять.
Хто ж своє серце мертвотно камінить,
Клопіт у радість чудову не змінить,
Там особливо, де світлі години
Вдячно приносять весілля причини.
Йди-по до мене хуткіше, мій любий,
Хочу тебе я з собою пошлюбить,
А не візьмеш ти своєї кохасі,
В мене весілля не буде в цім часі.

СОФРОНІЙ ПОЧАСЬКИЙ

Світське ім'я Стефан. Навчався в 20-х рр. XVII ст.
в Київській братській школі, потім, можливо, за кордоном.
Викладав у лаврській школі.

Був ректором Києво-Могилянської колегії
й ігуменом Братського монастиря.
Переселився в Молдавію, де був ігуменом Трьохсвятительського
монастиря в Яссах (1642). Заснував тут академію.
Автор поетичної книги «Евхаристиріон, або вдячність»,
присвяченої Петру Могилі (вийшла в Києві 1632 р.).
Писав давньоукраїнською мовою.

ІЗ КНИГИ «ЕВХАРИСТИРІОН, АБО ВДЯЧНІСТЬ»
КИЇВ, 1632 р.

ГЕЛІКОН

КОРІНЬ УМІЛОСТІ
ПЕРШИЙ —

Грамматика,
учить слів і мови

Розумному, під небом де місце, звіряти
Дозволено, там можеш те легко пізнати,
Якого-бо пожитку була і похвали
Складання слів наука за вік свій чималий.
Хто відав би, як звано тварин вод глибоких,
Земних і надземельних просторів широких?
А ще на те потрібна людині є мова,
Щоб дурнем не вважали за плутаність слова.
Згадай-но, як під Ксанфом був хитро словами
Син Майї досяг згоди, судившись богами!
І я отож, спитавши, хіба не по мові
Всі ритора панують, дам глупство ослові.
В саду твоїм, наш отче, з усіх найчесніший,
Коли нащадок славних в Русі роксоланів
В науках подолає премудрих поганів.
Аби лиш переможець пекельного смока*
Несхитною залишив нам віру з Востока.
А де є місце сонцю, те знатимуть люди.
Якщо ім'я господнє в граматиці буде.

* Смок — змії.

КОРІНЬ УМІЛОСТІ
ДРУГИЙ —

Риторика,
учить слів і красномовства

Коли б землі єгипській не Нілові води,
Пожитку не давали б її огороди.
В Єгипті хліб Ніл множить, із Нілу достаток,
Питво, харч і пожитків прийдешніх задаток.
Коли ж води надміру у повіль буває,
То в рік такий врожаю господар не має.
А як води Ніл менше ніж треба приносить,
То менше того літа трави косар косить.
Риторику віддавна із Нілом рівняли:
Коли вчить, аби правду господню всі знали,
Тоді врожай приносить чеснот пребагатий,
Коли ж супроти учить — душі загинати.
Співмірність — річ коштвна, хто нею владіє,
Той у житті хисткому завжди лиш радіє.
Пречесніший наш отче, Прометеем званий,
Тим будеш поміж нами запоміркуваний*,
Що річки красномовства — початки для Нілу —
Поет пізнає руський; від тебе-бо силу
З семи джерел прийняв Ніл — з наук тих високих, —
І до границь вже плине Росії² широких.
Риторика звияжця з тріумфом вітає
І пильно на патрона при тім поглядає,
Щоб красно день тріумфу свого оспівати,
Фундаторову славу навік фундувати.

КОРІНЬ УМІЛОСТІ
ТРЕТІЙ —

Діалектика,
учить розумного речей розпізнання

Фальш облудних балачок вчасно зрозуміти,
Де обман, а де правда вміти розрізнити
Ся наука дає нам способи в умінні,
Щоб заховану взнати сутність у прозорінні.
Щоб навчивсь ум давати в скрутї собі раду
І зумів пізнавати підступи та зраду.
Так неначе те сонце, що млу розганяє,
Дош і мряку із громом, а день роз'ясняє.
Для полемік научить доводи зібрати
І мистецтва премудро філософствувати.
Стагіріт звав сей корінь гострим, наче терня,
Карніад морським звіром називав те вчення.
Хай же квітне той корінь в твоїм Геліконі,
Найчесніший наш отче, і віру боронить.
Щоб у церкві Сіонській овоч його цвіту
Нам звістив про Христове воскресіння світу.

* Запоміркуваний — утверджений у пам'яті.

Нехай мудрості терня тепер коле плутні
 Базилішків унітських*, аспидів підступних.
 З того слава Могилам навіки постане,
 І лілея цют їхніх вовік не зів'яне.

КОРИНЬ УМІЛОСТІ
 ЧЕТВЕРТИЙ

*Арифметика,
 учить лічби*

На земних височинах с місце гористе,
 Що туди без натуги і труду не злізти.
 Красивд неказаний — краса знаменита,
 Та веде туди тільки дорога небита.
 На верху отім пальма чудова зростає,
 А на пальмі чеснота гніздо свос мас.
 Зветься верх той Час Довгий і Многії Літа,
 Полічити їх трудно од створення світа.
 Та як тільки рахунку навчишся з науки,
 Зараз праці тяжкої закінчатся муки.
 Бо ти легше пізнаєш число міриадів,
 Ніж долав колись море Геракл між Цикладів.
 Ще пропорції визнаєш поміж порівнянням
 Дня і ночі з правдивим свят одираванням.
 Що за дивний той спосіб і вельми хвалебний!
 Фундаторе науки, отець превелебний!
 Ти навчив на Русі нас в часах знати міру,
 Показати одщепенцям фальш їхню, невіру.
 Тож тобі, чесний отче, поки живуть люди,
 За наук установу ми дякувать будем.

КОРИНЬ УМІЛОСТІ
 П'ЯТИЙ —

*Музика,
 учить співу*

Хоч тим колись філософ, Діоген убогий,
 Дорікав музикантам, що чеснот дороги
 Запедбавши, на лютнях капт модерували**,
 До ладу при неладних звичаях співали,
 Та провини у тому наука не має,
 Як учитель науці сам не підлягає.
 Музыка — цвіт веселий, корінь співів гарних,
 Музыка — сад утіхи, ключ думок немарних.
 На Орфейову пісню ріки, ліс і скали
 Дивувались, як чули, і Евріп несталий.
 В неї звірі вслухались, риби і пташата,
 На той голос солодкий всіх ішло багато.
 Та воістину більше правда потребує
 Співу, котрий науки круг себе гуртує.

* Базилішки унітські — василіани, уніатський черпечий орден.
 ** Модерувати — направляти, супроводжувати.

Показав се церковний філяр* вельми ясний,
 Що всю Сірію здобить, Дамаскін³ прекрасний,
 Воскресіння Христове в піснях возвістивши
 І воскреслого співом натхненним почитивши.
 Христа тріумф веселий і той день хвалебний
 В гімнах вдячно оспівуй, отче превелебний.

КОРИНЬ УМІЛОСТІ
 ШОСТИЙ —

*Геометрія,
 учить землю розміряти*

Ксенофон, видатніший з філософів давніх,
 Котрий з Греції родом з Колофонів славних,
 Архетипом був бога велів називати,
 Без кінця і початку казав його мати.
 Помилявся мудрець той, бо розум поганський
 Покривався ще тьмою у владі шайтанській.
 Тим, хто істину хоче пізнати про бога,
 Геометра така є у тім острога:
 Бог не є фігуральний, а є круглість світу,
 Чергу днів припише й три місяці літу.
 Хочеш землю і небо, і всі елементи
 Взнати, у геометра візьми документи.
 Землю на шість десятків частин він розмірить —
 Архімедес і небо на сфери розділить.
 Та найбільший вимірник з землі все ж виходить,
 Безліч в'язнів із пекла до раю виводить⁴.
 Той, котрий п'яддю небо зміря, добротливий,
 Хай в науках дарує початок щасливий,
 Твоїй славі, наш отче, тріумф провіщає,
 Усіх вірних до неба гостинно приймає.

КОРИНЬ УМІЛОСТІ
 СЬОМИЙ —

*Астрономія,
 учить рухів небесних*

Де ясний палац Фебів, різний в будованні,
 Знісся високо в простір, гарний в малюванні,
 В ліхтарі кришталевім сім ламп засвітивши⁵
 І небесне сіяння над світом розливши,
 Де всі зорі й планети місця собі мають,
 Звідки промені світла додолу спадають,
 Туди думку людську наука заносить,
 Таємниці природи цікавим голосить.
 В зодіаці астролог біг сонця пильнує
 І майбутнє по ньому виразно віщує;
 Має розум докласти нелегкої праці,
 Щоб усе осягнути у горнім палаці.

* Філяр — стовп, колона.

Але хто у звідарській науці толк знає,
У тій праці не дуже себе утруждає.
Щасливіший за інших, скажу я вам сміло,
Астроном, бо він перший пізнав боже тіло.
Йому мирру з кадилом пророки хай посять,
Не різдво, а померлих устання голосять.
Яку славу астроном арабам залишив,
Таку ти, чесний отче, в Русі запровадив ⁶.

* * *

Колись руки свої не жалів у бою
Той сильний римський рицар заради спокою
Коханої вітчизни, Сцевола безпечний,
Од котрого Могили ведуть рід сердечний ⁷.
Знак істинний нащадку: тепер усе тіло,
Не тільки руку, палить Сцевола наш сміло.

ПАРНАС

По смутній має бути весела година,
А по темряві світло із неба поплине,
По сухім літі осінь, за нею приходить
Час зимовий, що тугу з собою приводить,
За журбою відрода бадьоро простує,
По зими часах прикрих бог весну дарує.
Розквітай, нова весно, будь щастя нового
Джерелом і пожаром фрасунку * старого.
Вже Гіблейські потоки шумлять струменисті,
Вже забив ключ пісепний з Парнасу пречистий,
Вже зефіри з Актейських полів повівають
І про весну веселим гаям сповіщають,
Та спочатку до тебе у сад прохолоду
Принесуть, щоб деревам зробити погоду.
Наш фундаторе світлий, наук всіх патроне,
Втіхо чесних учених і муз Ціцероне!
Твій Парнас літорості ** рясні розгортає,
Аромати розкішні навкруг розпускає,
А що верх свій до неба він вище підносить,
То ясніш твоєю славу по світу голосить.

ЛІТОРОСТЬ НАУК ПЕРША —

*Кліо,
тобто вправи в читанні історій*

Давніх років одмінний час важко збагнути;
Той, хто прагне таємний сувій розгорнути,
Пильно має з історій знання добувати,
Тільки тим може глупство своє подолати.

Той проникне в звияги русинських гетьманів,
І життя розізнає панів можних станів,
Азію і Європу з Африкою змирить,—
Хто свій розум в широких історіях ширить.

Хто з падолю до неба думки обертає,
Той з історій узнає, як входять до раю.
Дай спокій, Кліо, давній поганській знемозі,
Христа життя описуй, будь з памі у бозі.

ЛІТОРОСТЬ НАУК

ДРУГА —

*Мельпомена,
тобто вправи в писанні віршів смутних і жалібних*

Час, музо, жалість віршів смутних одмінити,
Веселощі із плачу пора учинити,
Забудь вже, Мельпомено, гіркі жалоби,
Не псуй плачем для сього ясної оздобі.

Цекропам Іпполіта твердого оддавши,
І славу нестерпелю його занедавши,
Ти честь вділи звияжцю *, і гідність, і віру,
Хай сила його зможе рости до Епіру.

Земного по небеснім тримайся провідця,
Що вівчарем Христовим приставлений вівцям,
А хвалячи, дивуйся, який кам'янистий
В бою Петро,— в житті він, немов кришталь, чистий.

ЛІТОРОСТЬ НАУК

ТРЕТЯ —

*Уранія,
тобто навчання у вправності звідарській*

Ось і Атлас, о музо, годі застарілим
Вірити баскам давнім, визнавай серцем смілим,
Що не цар мавританський сфери модерує,
А монарх щонайвищий небом сам керує.

Він затмив у планетах ясність всього світу
І велів одрізнитись од осені літу;
Той астроном правдивий з-під землі виводить
Зорі душ святобливих, сам до неба входить.

Але й наш дужий Атлас працею невтомний,
Небо носить надземне, тягар невідомий.
Вельми слушно, пречесний отче, в такій силі
Небо-церкву тримає в небезпечній хвилі.

* Тобто Петру Могилі.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
ЧЕТВЕРТА —

*Калліона,
тобто вправи в писанні високих і поважних речей*

Калліодо, звитяжців преславних похвало,
Не речі, як в поганські часи прорікала,
Не піднось ти Альціда з Ахіллесом дільним,
Не улещуй Гектора з Енесм ти сильним.

Ось ти рицаря маси потуг ще не знавих,
Він здолав і Ереба, що був з нездоланих.
Як для справ ти високих до пекла дорогу
Показала Етею, признай те все богу.

По нім ти подивуйся: не тільки похилий
Вік примножив героям, а й наші всі сили;
До тих рицарів рівний Могила прадавніх,
Ворогів-бо звитяжив тасмних і явних.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
П'ЯТА —

*Полімія,
тобто вправи в швидкому запам'ятовуванні
багатьох речей*

Пам'ять, музо, приводиш на поле науки,
Пам'ять — скарб певичерний, ораторів штуки.
В чім Цінейова слава, котрий міг устати
Й імена усіх римлян напам'ять сказати?

Фемістоклес-войовник міг теж пам'ятати,
Що вітчизні здоров'я над все треба мати.
І Гортензія, Кіра ти словом достойним,
Поліміє, уславлюй з поклоном пристойним.

Але мармуром, раджу, Христові терпіння
Закріпи, стань із мертвих для них воскресінням.
Похвалу лиш, музо, на місці високім,
Там, де бог із пекельним розправився смоком.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
ШОСТА —

*Талія,
тобто вправи в писанні веселих віршів*

Світлий сонячний промінь усіх звеселяє,
Як з Олімпу блиск ясно і щедро спливає,
В полі стадом корови вже радо гуляють,
Пашу стиглу й поживну з утіхою мають.

Пастушок там убогий під буком тінистим
Пісню просту складає в притулку затишнім,
Аж телята аркадські напружують вуха,
Як співає; той свище, поки стане духа.

До нас радість із сонцем в цей день завітала,
Сонцем з неба правдивим усім возсіяла.
Тож веселощів справжніх пора заживати,
Поки сонце-Христос нам світ буде давати.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
СЬОМА —

*Евтерпа,
тобто вправи в написанні у співах*

Скажи, музо, чом дивом поганського часу
Був Орфей для Измару, а Феб для Парнасу?
Чи тому, що у пекло той звідав дороги,
А той в полі кривавім здобув перемоги?

Але ні! Силу іншу в собі вони мали,
За яку немалої хвали зазнавали,
Бо Орфееві співи ліси, ріки, море
Утішали, спів Феба роз'яснював горі.

Тож дивуйся, Парнасе з Родопом високим,
Що пісень повно всюди під небом широким.
Як веселий кант горам годиться хвалити,
Так ми радість правдиву повинні святити.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
ВОСЬМА —

*Терпсіхора,
тобто вправи у співах
з інструментальним супроводом*

Що за чари до співу в той час прилучає
Терпсіхора, як лютню у руки приймає,
Тихо-сумні, солодкі, у втіхах нестримні
Наступають хвилини, в бігу швидкоплинні.

Музи струни на цитрах тоді напинають,
Про землі, неба, світла початок співають,
Звідки води, повітря, лискучі громниці,
Сонце, місяць і де є пекельні темниці.

На тріумф завітайте до нашої школи
Ви, о музи, Парнасу пресвітлеє коло!
У мелодіях, кантах, в піснях тут потреба,
Бо сам бог тріумфує, зійшовши із неба.

ЛІТОРОСТЬ НАУК
ДЕВ'ЯТА —

*Ерато,
тобто вправи в умильному співі*

Якби злі речі вміти добрими робити,
Не мали б ми потреби злого коренити.
Ти, музо, Паф лишивши, кидай і Цитеру*,
Бретику зостав їх, бісу Люцифєру.

* Тобто Венеру.

Ерато, до небесних прибивайся тропів,
Скуштуєш там ти смаку вишніх Гелікопів.
Послухай, як лунають співи там хоральні,
Тож ангелам підтягуй голосом прегарним.

Злим з доброго зробився чоловік найперший,
А другий одмінив те, біса злого стерши⁸,
Тож із наук поганських легко учинити
Для християн Христову і собі зажити.

ЛІТОРОСТЬ, ЦВІТ І ОЗДОБА
ВСІХ НАУК ТА ВМІНЬ —

Аполлон

Творче планет пресвітлих, царю зорь всіляких,
Вдячних годин одміно, в часі неоднаких,
Фебе, світла кринице, всього світу око,
Що зір його всю землю обійма широко!

На горизонт спусти наш міць своєї сили,
Хай би плід нам морози люті не прибили,
Завітай у печерські сади цнотородні,
У краї йди русинські до наук голодні.

Там циклопів, пітона в битві повоюєш,
До приходу Мінерви місце приготуєш.
Гелікон є і музи в парнаським спокою,
Стапуть зараз веселий кант співають з тобою.

Але славу в звитяжстві треба відступити,
Поле хвальне із богом нашим поділити.
Нехай цитра і лютия при тобі зостане,
І в науках твій гонор нехай не зів'яне.

Якщо вдячності пам'ять при тобі пробуде,
То патрон наш атлетів твоїх не забуде:
Що царевич тебанський злотим волосом справив⁹ —
Ти сприяв йому, Фебе, й себе тим уславив.

ВДЯЧНІСТЬ

Артаксерксес у Персах царював багатий,
Що мав грунти і злото, пурпур і шарлати.
Коли звичаєм царським замки свого царства
Він об'їжджав, то шану дізнавав підданства.
Одні безцінні перли щедро дарували,
А інші на гостинець із скарбів давали
Смарагди, хрисоліти, ясписи, сапфіри,
Корали, діаманти — все несли без міри.
Один же, найбідніший з підданих, та вірний
У серці, йому виніс подарунок дивний:

Води в обох долонях дав цареві мало,
Бо золота, сапфірів в нього не бувало.
Однак цар, річ предивна, взяв оте подячно,
А тому бідоласі ще й оддячив значно,
Бо з золота коновку він звелів подати,
Щоб міг надалі воду нею подавати.
То приклад нам: і ми всі, хоч на злото вбогі,
З належної убогим не зійдім дороги,
Води хоча би жменю даймо з Гелікону,
Неначе з-під копита, нашому патрону.
Фундаторе і отче найпревелебніший,
При тій воді усякий робиться світліший.
І як Язон був греків багатив на воду¹⁰,
Так мудрість дасть Могилам слави охолоду.

ЗОІЛОВІ НЕВДЯЧНОМУ ВДЯЧНІСТЬ

Песім зубом не шарпай, злий Зоїле, тасмно
Ніде слави людської, бо на те взаємно,
Якщо трафиш, дізнаєш: камінь той скалистий
Зуби крушить, і ногу пвях псує сталистий.
Хто на місці високім, пес тому не шкодить,
А де гострий гостинець, там ніхто не ходить.
Є Олімп кам'янистий, славні там Могили,
Не вгризуть їх зубаті навісні Зоїли.
На верстатах учених цвяшшям обточений,
Його слави не шарпай, хоч і надто вчений.

М. Н.

Криптонім не розшифровано.

Про автора відомо тільки, що він був «з Ровного,
з найубожшої школи», тобто вчителем школи в м. Рівному.
Писав давньоукраїнською мовою.

ЛЯМЕНТ ПРО НЕЩАСНУ ПРИГОДУ,
ПРО ЛИХО Й МОРДУВАННЯ ОСТРОЗЬКИХ МІЩАН,
ПИЛЬНО ПИСАНО 1636 РОКУ,
МІСЯЦЯ ЧЕРВНЯ, ДНЯ 14-ГО

ДО КОЖНОГО ЧИТАЛЬНИКА

*Тут кожному тую справу подам перед очі,
Щоби кожен знав, читавши, що у ній ся точить,
Хай тут речі, що подав я, на позір порожні,
Та ніхто про них не скаже: безгрунтовні, ложні.
Бо все лихо, що міщанам-острожанам ся дістало,
В римах цих моїх просторих вельми щиро ся списало.
Може, хто за ції речі мене звав би матачем*,
Та й такому хочу бути речі цій повідачем.
Хоч очима я на тебе не дивився диво,
Але вдіане доводжу від людей правдиво.
Тож з'явлю оту новину, як про неї я чував,
І у ляменті прещальнім у цей спосіб записав.*

ТУТ ПОЧИНАЄТЬСЯ ЛЯМЕНТ ПРО ПРИГОДУ
ОСТРОЗЬКИХ МІЩАН ТА ПРО ЗНЕВАГУ
ВІД ПОСПОЛИТОГО ЛЮДУ НАЙЧІЛЬНІШОЇ ШЛЯХТИ

Дні веселії, дні гарні, дні великої радості,
Обернулися на смуток, у великі жалості.
День той, власне, що для бога мав іти на хвалення,
Обернувся на зневагу від людей ззухвалених.
О так! Бідна ваша паска, о при бідних ви обідах,
О приятельська втіхо, так гіркая при бесідах!
Про обід отой — ще менше, тілу тільки служить,
Я про більше: про пожиток, котрий душі плужить**.

* М а т а ч — пройдисвіт, облудник.

** П л у ж и т ь — іде на пожиток.

Той пожиток омкнув вас, жалься, спільний боже!
Бо у тому пожаліти жоден вас не може.
Таж хіба ото не жалість, як це при спітканні,
Так, при першій, кажу, люду на той плац збиранні
Для великої послуги, що ішла для нього —
Для монарха Сили всього округу земного,
Непошана та поразка немала спіткала
Тих міщан побожних, котрі Панськую похвалу
Стерегли були охітно, вслід за нею йдучи,
І творителю молитви, як звичайно, шлючи.
Чи ж топивсь він у гордині, що вам спротивівся?
Ні, не ви; той перед богом певне провинився,
Хто посмів підняти руку на святії справи —
Ними щитимось і з них ми дістаємо слави.
Розсуди, хто тут винніший у великій гордості,
Хто був більше затверділий в лютій лихоборності?
Жалісливая під той час справа ся точила,
А у світі завжди правди неоднака сила.
Напі міста того звідкись в той час проїжджала
І з процесією якомсь люду ся спіткала.
Як по правді, для підхлібства відступитися годилось,
Але якби про увагу мудрого ходило,
Коли люди йдуть у свято бога вшанувати,
Постояти було б можна, коней вгамувати.
Ще могли б і до господи зарання доставитись,
Коли там якусь часину не могли забавитись.
Та упершися при тому, супротивні стали,
Проти більшої потуги гордо поставали.
Дехто твердить, ще й таке наче бути мало,
Начебто послів поспільство панських зневажало.
Але легко слабкість людську наклепом збівати,
Чи з мотикою на сонце будеш поривати?
Як те діло відбулося, хто зробив початок,
Чи із шляхти, чи із інших, може, небожкаток?
Жалься, боже, на те глупство й мудрії мудроті:
Не зумів-бо їхній розум глупоти збороти.
Це тим часом усе сталося в урочисте свято,
Як процесію святкову всім на жаль почато.
Глянь, яку отам зневагу мали відстраждати
Ті, що дуже захотіли в тім опонувати!
Що із жалю претяжкого мусили вчиняти —
Про ту наглуу пригоду хто б міг спогадати?
Ах, хіба ж ото не жалість? Хто правду шанує,
Нехай кожен з вас уважно річ ту розміркує.
Важко зносить людям кривду, ще й невинним бувши,
Завелись тут, про учтивість божую забувшись!
Здавна люди, ще поганські, перестерігали,
Щоб своїм богам учтивість люди віддавали.
Так, вони за божу славу поставали мужньо,
Боронили ту учтивість до кінця потужно.
І в історії про те є прикладів чимало,
Котрі тільки б пригадати — місця би не стало!
Прочитай-но красномовців для знаття ясного:
Ціцерона чи Ясона, Марцера старого,

Ті йому тоді достатньо добре б розказали,
 Як за божу вони славу дружно поставали.
 Прикладів уже поганських більше не казавши,
 Про святих голошу приклад, тут його подавши,
 Про Христову самохітну муку для спасіння,
 Щоб надію, віру мали ми з його терпіння,
 Коли був він до Аннаша ведений, принуджений,
 Хоч невинний, та до смерті люто був осуджений.
 Гляньте, і при тім знайшовся був такий сміляк,
 Хоч нестало він при пані залишавсь, однак
 До меча святого з жалю мужньо був порвався,
 Хоч не міг оборонити, але намірявся!
 Чи ж інакше учиняти і у нас годилось,
 Коли серце папів з жалем в люду зайтрилось!
 Гнів буває в чоловіці надвабіч розкладений:
 Один добрий, ну, а другий на лихе запалений.
 Їм же, знаю, про потреби для душі ходило,
 Щоби церкву з похвалою Панову поштили.
 Тож зі щирістю своєю вони в тее удалися,
 Аби їхні офіри * богу щиро віддалися.
 Там про власні потреби щиро ся молили,
 А невдячністю жорстоко те їм одплатили.
 Що ж чинити було далі? Хай би скам'яніло
 Серце в людях і нехай би жалью затремтіло,
 Подивившись на жорстоке тее замішання,
 На такий великий утиск і таке зпущання,
 Що його не зміг би знести найсвятіший нині,
 Хіба світ оцей покинув де в глухій пустині.
 Тож дають причин багато нещасливим тим міщанам,
 Славним, мовлю, ще недавно моїм милим острожанам,
 Особливо ті, що звади в таємницях починають,
 Хоча люди їх у світі святобливими вважають.
 Чи ж самі міщани того споконвік бажали,
 Щоб нешану їм такую вирядити мали?
 Легко можна у лісочку песика скарати
 І причину яку-небудь легко відшукати.
 Краще мало б добре діло панство урядити,
 Тої звади не збуряти, лиха не чинити,
 Зверхніх також не збуряти на такі жорстокості,
 Але більше научати доброї побожності.
 Щоб до підданих ласкаво вони ся поставили,
 Не як леви, не жорстоко з ними ся управили.
 А на що тоді зайшлося, чеснії отцюве,
 Хоча буде із вас котрий цій перечить мові,
 Ви до того привели вже пані, що аж пробі!
 Турбували були тіло її батька в гробі!²
 Певне, нині і молитви люди дарма промовляють,
 Бо тіла людські спокою і в гробах собі не мають.
 Вам із того яка користь, оповіжте, прошу?
 Хай од вас за те неласки я тут не відношу.
 Ще скажу таке: для чого тіло виймає тее,
 Не пророцьке, кожен знає, навіть не святе,

* Офіра — жертва.

Хоча був, у світі живши, чоловік це справедливий,
 Богохвалець і вітчизни був любитель він правдивий,
 Але що ж, коли по смерті вельми всі змінились,
 Тільки слава й стала мужність, як було, лишились.
 Рік би: може, ви жадали заживати його ради?
 Але цей розважок також є не без шкаради *,
 Бо святії також, знайте, дуже нарікали
 На отих, що спочивати в гробі не давали.
 Ще пророк був Самуїл, котрий мовив королеві,
 Тому згордженому богом Саулу-цареві,
 Що його, уживши чари, для поради розбудила
 Одна віщя невіста **, як над ним поворожила.
 Мовив він: «Чому спокою не даш мені у гробі,
 Щоб з вітцями я своїми спочивав у цій господі.
 Тож поради не візьмеш ти, марно вмерти мусив,
 Коли бог тебе відкинув, то ся дармо кусив!»
 А поради був од нього той Саул потребував,
 Коли ворог філістимський його бив і притісняв.
 Отож сталось, те пророцтво диво учинило,
 Бо в той час явилось лихо і царя побило,
 І Саул загинуть мусив, в себе меч всадивши,
 Неприятелеві очі вітхою наливши.
 Я той приклад подаю вам, стане тут до речі,
 Щоб ви з того научились умисли на печі
 Переховувати пильно, щоб таке вас не спіткало
 Або гіршеє пещастя, як Саулові ся стало.
 Хоч нам господь-бог до часу ласкою сприяє,
 Та чи зможемо побачить, яку кару зготовляє.
 І сподіванки не мали ті міщани нещасливі,
 Щоб такі на них пригоди мали впасти нещадливі,
 Тож видимо, що покару Пан для них спустив,
 Коли котрий гріх у чомусь, може, допустив.
 На обидва, однак, боки правду мушу я признати
 І нікому з них не хочу я підхлібувати.
 Пане боже! О пожалься на обох пригоди,
 Між духовними такії немалі незгоди!
 То не диво, як заводять битву із чужими,
 Але диво, що воюють із міщанами своїми;
 То не диво, як зі світу сресь виживають,
 Але диво: братів власних гірко забивають!
 Зваж, господь бог не зволяє потлумлять нікого,
 В своїй волі чоловіка має будь-якого,
 Щоб уважили на тее, добре роззирнули,
 І колишню свою добру роззирнули,
 Хай би Пан нас щонайвищий вельми милував
 І у дечому нам грішним щиро посприяв!
 Він би й літа урожайні здобленії плідно
 Привернув би нам щедротню ласкою догідно.
 І цього би християни добре, впевнено дізнали,
 А плекать незгоду в світі вони певно б перестали.
 Що мені оце за шана і яка забава,
 Що мені то за розвага, що за добра слава!

* Шкарада — мерзота, гидота.
 ** Невіста — жінка.

Вони впертістю своєю гидко так сплелися,
 Тим і правда й мир нінащо ними ізвелися.
 Подивися, як там шляхту пишпую зневажено
 І дворян як найзнатніших знижено осаджено,
 Тих, які були на той час біля її милості
 І якій дали зажити гостро непоштивості.
 Через кого ж то ся стало, хай самі розсудять:
 Русь а чи ляхи у тому мої милі блудять?
 А упертість спромоглися б власну подолати,
 То міщани не схотіли б їх отак чіпати.
 Чом, трапляється, вступає людям із дороги,
 Як в случаї нагодиться пан не вельми строгий?
 Бачте, там ще не такая поміж них різниця,
 Наче небо те, далека від землі границя.
 Чом же підлеє створіння богу спротивляє,
 Й руки власні на святії справи підіймає?
 О велика неуваго! Хто ж до того радив,
 Щоб людей отак ганебно на два боки звадив?
 Придивімось, як свої ми речі оздобляємо,
 Чом же деякі ми надто легко зневажаємо?
 Так ми святості костельні віддано шануємо,
 То чому ж церковним честі тої ми уймуємо?
 Коли ми свої послуги богу посилаємо,
 То чому-бо ми на інші криво поглядаємо?
 Кожен хай у власний спосіб хвалить Папа свого,
 Кожен ласки потребує пресвятої в нього.
 Далі більше я не мовлю, але на остаток
 Покладу я тут зосібна ще один придаток:
 Про міщан зневагу, муку, рани нещасливих,
 Про людей гидотну гордість тих, нетерпеливих.
 Як вони були поспільству тому спротивляли
 І яких вони при тому шкод поначиняли.
 Узяли собі однако хлопи та попове,
 Кожен стан дістав немало, ба і шляхтичове,
 Там дісталосся і діткам, малюкам учтивим,
 Білим головам чудовим і панам всім особливим,
 Там суціль усіх побито, і хто там дивився,
 Чи обухом, чи камінням хто і як там бився.
 Вже ні за що був дар божий, тії приготовані,
 Хоч з вимовкою на звичай, яйця пофарбовані,
 Ними так своє одіння сильно пошпетили,
 Що в замішанні нікого упізнати не вміли.
 І отак до гніву давши виразні причини,
 Ще й складають небожатам власні свої вини,
 Їх в ув'язненні тяжкому дуже пригнітивши,
 Декого і від родини також відлучивши!
 Інших горлом покарати досі прираджають,
 Тих, що стратили, напевне, їм не вистачає!
 А коли б прийшло на тебе, щоб і цих згубили,
 Тих, котрих залишили, доки не рішили,
 То яке б вони із того мали доконання?
 Суддям треба було б мати добре розізнання.
 Хоч злий суд невинних ланців хоче покарати,
 Та прийдеться перед божим їм апелювати.

Тож невинність їхню в той час кожен упізнає,
 Бог тоді усіх неправих навіки скарає.
 Тому зтримуй їх, невинних, в ласці своїй, Пане,
 Інстигаторам * завзятим дай опам'ятання,
 Щоб вони у власних справах добре ся гляділи,
 Твоє імення з іншим людом спільно восхваляли.
 Боже, ти з тяжких кайданів в'язнів вивільняєш,
 Їх усіх ти над надію волею вділяєш!
 Вибав решту бідних в'язнів мучених, нещасних,
 Зволь утішити у смутках їхніх незагасних.
 Не дай згинути, в своєму їх-затримай оці,
 Ти, потіхо і надіє, ти, єдиний оборонцю!

ПРИДАТОК:
 ЗАКІНЧЕННЯ ТОУ-ТАКІ ІСТОРІЇ

Жорстоко і важко себе показали,
 А нині оце все раптово пізнали
 На лихо нещасні оті острожани. **
 Тривога з тривоги і трудне з важкого,
 І жалість приходить відтак із жалкого,
 Це так, як колись на Давида отого,
 Великосвятого,
 Як сип його власний зловити бажав;
 Давид у яскинях тоді ся ховав,
 Він світла не бачив очима з-за них —
 Людей тих лихих з.
 Отак у тій справі тут ся відбувало.
 Це власне тіло! На себе постало! ***
 І як тес стало, о боже всемічний,
 У місті Острозі в день великонічний,
 Коли в понеділок усі поспішали,
 Христа восхваляли.
 Там з панею міста спіткались свогого,
 Не маючи гніву в собі ніякого,
 Але їм причину найперше поклали:
 Зійти наказали.
 А деякі інші таке докладають,
 При тім ще такії слова повідають:
 Що начебто кілька послів надіслали,
 Аби зачекали.
 Один міщанин був знайшовся зухвалий —
 І через одного всі винними стали —
 На панського наче посла він махнув,
 А може, й турнув.
 Такії повині, про те говорили
 Ті люди, котрі на те диво дивились,
 Але в своїй мові про те не однаке
 Там кожен балака.

* Інстигатори — підмовники.
 ** В рукописі пропущено рядок.
 *** В рукописі пропущено два рядки.

Коли ж там на мості раптово спіткались,
Як вийшли із замку, то всі замішались,
Бо панський візниця почав бичувати,
Казав уступати.
Що бачачи, люди одні, пещасливі,
Зробились од того украй жалісливі,
З побудки такої всі разом порвались,
За киї побрались.
Не жарт оце, бачать дворяни, пегайно
Із слугами разом на них одностайно
Порвались у шаблі і луплять собі:
Мені і тобі.
В той час її милість в кареті сиділа.
«Покиньте!» — отак на двобіч говорила,
Аби тую зваду вони забували
І їхати мали.
Та важко було, бо вже так заюшились,
Тих ранили, інших безжалісно били,
Одні в рів зі страху із мосту стрибали
І шиї ламали.
Хто ж ніс у руках що, то не шкодували,
В фарбовані яйця себе шмарували,
Не бачили хто і кого там замірив —
Змагались без міри.
Побачила пані, матрона поштива,
Яка там зневага була нещадлива,
Над звичай тож панський на цвинтар тікає,
А битва триває.
У тім замішанні, а знать, не без того,
Доходило близько було до такого:
Могла у тій зваді щось прикре дістати,
Дай тут не збрехати!
На цвинтарі пані плачливо зітхала
До пана Христа і хрестом там лежала,
Щоби тую зваду волів гамувати
І їх доглядати.
Було ще: панянка при тому поштива,
Міщанська донька в цноті особлива,
Хотіла із тлуму вже вийти, при тому
Іти вже додому;
Один там служалець, нащо знать який,
Чи був він шляхетний, а чи з лайдаків,
Втяв шаблею в лоб, аж бідаха упала,
Аж тканка їй спала.
Там з гарних уборів її оголили,
По тім напівмертву уже залишили,
Як мати нещасна до неї примчала,
Так гірко ридала!
Посічено інших, поранено тяжко,
Кіями побито, зневажено важко.
Ту справу, мій Пане, нелегко судити,
Її розслідувати.
По тому заледве, коли утомилась,
Як крові людської уже наситилась,

Помалу, потрохи відходити стали,
В доми повертали.
Ксьєндзи появились, звели, утішали
Ту пані смутною, і все їй казали,
Щоби вона в замок скоріше вертала,
Печаль забувала.
Вона ж там із жалю увіч умлівала,
В таких перемінах іще не бувала,
Себе богородиці там доручала —
Усю віддавала.
Із цвинтаря врешті вона того вставши,
В карету усіла, усе ще ридавши.
«В які впала, — каже, — зневаги погані
Я через піддані!»
Назавтра ізрана вже раду чинили,
А потім зосібна до суду водили,
Питали: «Которий причиною того?
Поставте такого!»
Вони у той спосіб таке повідали,
Що ми на духовних тоді поглядали,
Нехай би до церкви вони повернули,
І ми б з ними були!
Попів тут прикликать тоді наказали,
В такії слова їх тоді запитали:
«Процесію чом це вони не звертали,
Як їм наказали?»
Одначе пресвітер таке став казати:
«Панове миленькі! Це кожному знати:
Коли вам ішлося про власну зятість,
То нам же про святість!
Тому вам з дороги ми не зіступились,
Бо ми на таке були спорядились,
Щоб спершу поштивість для бога воздати —
Було б зачекати!»
Міщан тих шановних в колоди вбивали,
А з них найбідніших в темницю саджали,
Розправи до часу казали чекати,
Смертельної страти.
Духовні хотіли у справу втрутитись,
За їхнє здоров'я життям пожитись,
Та слова промовить спромози не мали,
Бо геть їх прогнали.
В час ярмарку того, що був колись славний,
Але вже, посвідчу, забутий знедавна,
На крайню зневагу вести наказали
І там їх карали.
Мечем отож кілька міщан було стято,
Четвертому вуха і носа утято,
А трупи забитих ховать не давали,
Щоб пси їх тягали.
Ще інших при тому дали на поруку,
Урадять, яку їм намислити муку,
Таємно ще звади якісь готують
І щось там мудрують.

Хто вбогий, то більше бува винуватий,
Він перший загине, ніж згине багатий,
І хто в тім грошима найліпше заложить,
Себе не стривожить.

З сусідами навіть розмовитись годі,
Таємная зрада пішла по народі,
Під вікнами на ніч ідуть, наслухають,
Про що розмовляють.

Ой місто Острогу, о ти, справедливе,
Населення в тебе бувало цютливе,
Тепер не один на пригоду заплаче,
Є той, що і скаче.

Приходневі завжди ти хліб подавало,
Студенту у бідах за матір ставало,
В тобі хто не мешкав; то не шкодував,
Хто ся шанував.

А зараз не стійте! На що це заходить?
Таж, знати, на тее вопо ся заводить,
Щоби все унівеч було обернулось,
Із ґрунту здвигнулось.

О чесная пані! Пробудь милостива,
Не стань на людську кров ганебно так хтива,
А гнів у собі ти зvoli вгамувати,
Всім ласку подати.

Пусти винуватим провини усім,
Щоб господь пробачив колись і твоїм,
Ти ж бога кохаш, наслідуєш вірно
І любиш безмірно!..

АФАНАСІЙ КАЛЬНОФОЙСЬКИЙ

Жив у другій половині XVII ст., автор книги «Тератургіма, або чуда» (1638), яка донесла до нас 30 поетичних епітафій значнішим людям, похованим у Києво-Печерській лаврі. Належав до вченого кола, що згуртувалося біля Петра Могили (так званої «Могилянський атенеї»). Віршував польською мовою.

ІЗ КНИГИ «ТЕРАТУРГІМА, АБО ЧУДА»
КПІВ, 1638 р.

Епітафії

ГАВРИЛО МЕНОВИЧ БОГДАН ГОЗЬКИЙ
року 7035 (1527), березня 20

Було б найліпше пожити по клопотах,
Спочити по даних вітчизні роботах,
Та час прийшов цей: кругообіг згорнули
Заздросні сестри¹ і нитку утнули,
Відважний Гозький, життя трудового —
До елізею ввели після того.
Така відміна павряд чи зашкодить,
Як вічність в тебе із радістю ходить.
Шляхетна душе! Найвищу взяв долю!..
Одначе серце щемить мені з болю.

ТЕТЯНА, КНЯГИНЯ ОСТРОЗЬКА
року 1531, індикту² .11, липня 12

З'єднав бог — не розлучить Цора*, темна мати,
Не може того й ворог лютий доконати.
Як сказано: за мужем йде дружина слідом,
Товариша ніколи не покине бідам.
Княгиня тож Тетяна ходить за гетьманом³,
І вмерши, його має любим своїм паном.
У темнім тяжкім гробі віру, шлюб тримас,
Лягла побіля тебе, вожде, спочивас.
Ти міг у цьому світі багатьох водити,
То поведеш Тетяну небо вічне зрїти.

* Цора — натура.

ІЗИДОР КОПЕЦЬ,
маршалок і королівський писар

Чом чорний в цю пору
Мете поділ порох?
Як добрий, сядь-но на тихій могилі,
Спочити давши ногам у цій хвилі.
Як злий ти, не станеш
Сідать, хоч пристанеш.
Цей мармур жильний не треба певажить,
Над добрим мужем смертельно він важить.
Ти злості відкидуй,
Завзяттям не слідує!
Не думай, того берла * вже немає,
Жезл Ізидор і в гробі тримає.

ЯН ЄЛЕЦЬ,
року 1603, прожив 24 роки

Так це буває: добрий вмирає, не довго живши;
Злий же немало жив був, тривало, зла не збридивши.
Юних зла доля з ясного поля, з рук вириває,
Діток побожних, цнотю можних, у мам забирає.
Що ж, Яне Єльцю, так воно йдеться: смерть, щоб нашкодить,
З лука б'є свого, вцілила кого — рано відходить.
Йй угодивши, трути іспивши — тут і поклали,
З ним разом цноти, цінні клейноти в гріб заховали.
Треба сказати, вам нагадати, хтось був повідав:
Зло, що триває, смерть не вбиває, добре я звідав.

ПАМВО БЕРІНДА ⁴,
КОРЕКТОР КНИГ
І СТАРШИЙ ДРУКАРНІ ПЕЧЕРСЬКОЇ
року 1632, 13 липня

Памву Беринду тут смерть покосила,
Надгробком важко цей гріб придавила.
Так легко це забути,
Обличчя відвернути.
Та зла це рада! Як хтось і проходить
Повз цей надгробок, то надпис знаходить:
«Чернець тут досконалий
Памво, в добрі був сталий».
Буває часто: кого затираєм,
Йому широкі тоді відчиняєм
Одвічні брами слави:
Так буде без обави! **

* Берло — скипетр.
** Без обави — без загайки, обов'язково.

КОРЕКТОР КНИЖОК
І ДРУКАРНІ РОЗПОРЯДНИК,
КАЗНОДІЯ * ПЕЧЕРСЬКИЙ
ТАРАС ЗЕМКА ⁵,

людина вчена у грецькій, латинській,
слов'янській та руській моват,
помер року 1632, 13 вересня

В книжці слави, друкарі, навіки друкуйте,
Епіграфію ** сумну, Тарасові куйте.
Ним при цьому ви жили, так само він — вами,
А помер, то він живе своїми ділами.
Проти смерті він душі книжки добрі зладив,
Йх писав, і оздобляв, і як жити радив.
Хай Тарасові книжки в пожиток вам будуть,
Од гріха остережуть, добра вам набудуть.
Мовте: славлена оця хай буде могила,
Що чудову у собі людину сокрила.

ПРО СТАРОЖИТНІСТЬ ДОМУ
ІХНЬОЇ СВІТЛОСТІ КНЯЗІВ,
ІХНЬОЇ МИЛОСТІ МИЛОСТИВИХ
СВЯТОПОЛК-ЧЕТВЕРТИНСЬКИХ

Переводяться люди, що з русів постали,
Вже не Русь вони, кажуть, її відчурались.
Олельковичі ⁶ зникли й Острозькі, — я плачу —
І Збараських ⁷ в сенаті я польським не бачу.
Мужні Прунські ⁸ ідуть по стежинах забутих,
В порт безвісний Рожинських ⁹ судно йде пробути.
Лиш самих Четвертинських ростуть у нас сили,
Коли пряхи всім іншим клубок докрутили.
Муж за мужем із дому ступають для діла,
Мов з троянського того коня зіступили.
Йдуть князі смілодушні святими стежками,
Володимира, Гліба, Бориса стопами.
У дорозі дарує їм бог благостину,
Вже шість років веде їх на слави вершину.
Коли б їхні предки вернулися жити,
То на мужність утішно могли б надивитись.
Йшли на греків, бувало, у герці вступали,
На полівців, варягів вони налягали.
Славить тож Четвертинських у світі пристало,
Під ярмом і ятвягів, і курів ¹⁰ тримали.
О ясна ваша світлість! Мої добродії,
Я кладу на вас сильні, великі надії.
Знайте, буде йти добре все лише у того,
Котрий шлях добрий має, а вдома — ще й бога!

* Казнодія — проповідник.
** Епіграфія — епітафія.

КИРИЛО ТРАНКВІЛІОН-СТАВРОВЕЦЬКИЙ

Навчався, очевидно, у Львівському кафедральному училищі.

Був учителем у Львові та Вільні. На початку XVII ст.
став провідним діячем Львівського братства.

Був ігуменом Унівського монастиря, потім Любартівського,
проповідником у Замості. У 1626 р. одержав чернігівську архимандрію,
де й помер 1646 р. Був визначним філософом свого часу,
писав богословські твори. Мав власну друкарню.

Віршував книжною українською мовою і наближеною до народної.

ІЗ КНИГИ «ПЕРЛО МНОГОЦІННЕ»
ЧЕРНІГІВ, 1646 р.

ПРО ПРЕМУДРІСТЬ

О мудросте преславная,
Од віків у чоловіці давня!
Любителі твої тобою прославлені
І на високих достоїнствах поставлені.
З тобою і царі царюють,
І сильними народами керують,
Землею і краями володіють,
Премудросте, з тобою вони діють!
Любителі твої, о славі прамудросте,
Вийшли з темряви та з безрозумності.
Пишуть вони права, статути,
а в цих правду узаконену,
Всьому світові відслонену.
Тобою ся вельможі величають!
Плавці морської душі доручають
Твоїй силі смілій безсумнівно —
Глибину морську проходять вільно
У своїм блуканні
Й на мудрість упованні.
О мудросте преславіша,
Над золото й каміння дороге чесніша!
З тобою мучителі народом управляють,
Безсилі сильних легко в шори уберають.
Ти — царів держава,
Простим ти — вічна слава,
В тебе довгота днів та багатство в правіці,
Слава ж, честь і держава у твоїй лівіці.
Ти заблуклим скерування,
Ти старцям на поміч дбаня,

Ти снага дінливим,
Ти мужність боязливим,
Для малих ти вік і красота,
Для дівчат скарбниця ти і висота.
Іпнім скарб ти і багатство ціннес,
Ти смутним, плачливим для ізцілення.
Тим, що в темряві безум'я, ти просвіта.
А хто слави прагне, тим дасш досита.
Ти прехитрії ремесла виявляеш світу —
Все-бо по твоїм совіту.
Винаходиш
І з неподібного подібне твориш
Через пове алхімство — дива гідне діло!
Ти чуда світу виявиш людині сміло,
Ти багатьох дивуєш, утішаєш,
І чудотворство превелике в своїй дужій силі маєш,
І тим народи ти численні подивляєш!..

ЛІКИ ПУСТЕЛЬНИКАМ ТА ЧЕСНИМ ЧЕНЦЯМ НА ПОМИСЛИ ГРІХОВНІ, ПРО ТЕ, ЯК ПОДВИЖНИК ЗАВЖДИ ПОВИНЕН З ГРІХОВНИМИ ПОМИСЛАМИ ВОЮВАТИ

Апостол святий про те ознаймує,
Що тіло на душу нашу воює,
Гріхами та похиттю сильно штурмує.
Душа ж мудрая,
Христілюбная
Ворогу тому терпіння уймує*.
Домашній ворог отак ухитряє,
Він лестощі, наче меча, нагостряє,
Щоб смерть могла душу навіки убити,
У тьму гріха, мов у гріб, зачинити.
Адже то зрада на розкіш світу оцього приводить,
І необережну душу навек од життя так одводить,
Завжди на розкоші отут світові намовляє,
Розумна душа йому того не дозволяє.

ПОХОТІННЯ, ТІЛО, ГОВОРІТЬ ДО ТРУДОЛЮБНОЇ ДУШІ

О душе моя,
Що за розкіш твоя,
Що ти наодино в цій смутній пустині,
Немов бездомна, зараз блукаєш,
Мешкання з дикими звірами своє маєш,
І в нестатках без милості сама загиваєш?
Пощо зі спраги й голоду ти лютого вмираєш,
А творення божого із подякою не заживаєш?
Може, сили од бога твого не маєш
Віку цього закрити розкошу,
Радість тіла пізнати хорошу?

* У й м у є — забрав.

ВІДПОВІДЬ РОЗУМУ

О рабе лукавий, чому ти звабляєш,
Мабуть, од диявола раду таку приймаєш?
Ти радиш в Єгипет іти, смутний і плачливий,
У світ цей вельми лукавий та злостивий,
З свинячим м'ясом при котлах там сісти
І розкіш свинського життя там поїсти.
О рабе лукавий, хитрий та злостивий,
На смерть мою одвічну ти сквапливий,
Мені ти радиш розкошу гріхів зажити,
В неволі фараона невидимого лишитись?
О ні! Гони, гони ти розкіш оту сласну
І радість світу проганяй дочасну!

ПОХОТІННЯ ГРІХА КАЖЕ

Лучче було б в Єгипті на фараона працювати,
А при котлах із свинячим м'ясом бенкетувати,
Ніж у пустині смутній цій блукати,
З голоду та спраги, як оце тепер, нещадно загинати.

ВІДПОВІДЬ ДУШІ РОЗУМНОЇ

Чом, рабе лукавий, мене ти докором з'їдаєш,
Єгипту проклятого того для себе жадаєш?
Пощо ти терпіння святого у серці не маєш?
О рабе лукавий, невстидливий,
Поминаєш Єгипет бридливий,
А я нині від лица того спішно утікаю,
Моїх сліз хвильми я фараона покриваю,
Ген вершники його в глибинах ридання мойого,
О рабе лукавий, з-за непотрібного докору це твого.
В гріхах своїх неситий і нетерпеливий,
Ти стережись: пійма тебе убивця той страшливий,
Візьмися нині міцно, скільки можеш, за мої ти руки,
Я потягну тебе з гесни тої вічної, із муки.

ГОВОРІТЬ ПОХОТІННЯ ГРІХА

Гей, горе! Про муки вічні не дбаю,
Тільки нині гірко я ридаю,
Бо нині радості я в світі, ох, не пошу,
Єгипетського вже не бачу я розкошу!
О горе! В мене сила вже від бігу пропадає,
Докука, голод, спрага геть перемагає!

ВІДПОВІДЬ РОЗУМНОЇ ДУШІ

Замовкни зараз, рабе ти лукавий і неситий!
Ще матимеш достатку день у майбутнім знаменитий!
Замовкни зараз, одійди від ремства свого,

Солодкого совіту слухай мого:
Рядюгу скинь ридання нависного,
До риз вдайся — радісної поші —
І наситись од манни — ось розкоші!
Тут, у пустині, понад нами,
Як будем богу вірними слугами,
Ворота небо певно нам одчинить,
Насипле манну і не дасть загинуть,
В пій дивна й несказанна осолода,
А з радості єгипетської — шкода!
Ця манна з неба гарно насипає,
Тієї розкоші безсилий світ не має.
Тому я зараз у пустині пробуваю,
Надію в бозі, у провідці міцно покладаю,
Відтак і землю я обітовану в радості цій оглядаю,
Що обіцявся бог нам за терпіння дати,
Та в вірі наказав він того щастя ждати.
О рабе нетерпеливий!
Цю раду мою з радістю хуткіш приймай,
Диявола з гріхами його швидко оминай
І рабство те єгипетське не помпнай!

ПОХОТІННЯ ГРІХА КАЖЕ

О керівниче мій, мені звели хоч слово проказати,
З тобою годі вже в ущемленні такому шлях тримати,
Так довго я від спраги лютої тут умираю,
Мов олень я змордований, у спеку пить бажаю,
І мов онагр* на скелях цих розпечених волаю!

ВІДПОВІДЬ РОЗУМНОЇ ДУШІ

Чом на мене кричиш, о рабе невірний,
Оболок тебе скоро покрисе айрний**,
А камінь безводний водою проллється,
Спрагу втолиш і слабість навіки зведеться.

ПОХОТІННЯ ГРІХА КАЖЕ

Гей, горе! Так серце моє страхом тріпоче,
Із жаху очима метає, побачити хоче
Отих ворогів незчисленного роду,
Велику в дорозі моїй вони створюють шкоду.
Вони і в пустині на мене сітки накидають,
На горах в яскинях, повсюди мене досягають,
Нещадно потугу мою, напавши, терзають,
Мов леви, у ярості нині на мене рикають.

* Онагр — дикий осел.
** Айр — оазис; айрний — вільготний, вологий.

ВІДПОВІДЬ РОЗУМНОЇ ДУШІ

Чого це кричиш так до мене гірко, рабе боязливий,
І звідусюди смутить мене твій голос плачливий?
Невже не можеш страх навісний відігнати?
Вже шолом терпіння на себе пора накладати
І перед лице ворогів твоїх сміло ставати,
І ворог почне від меча твого тренетати,
І плечі на рани під меч твій почне подавати!
Знай, рабе страшливий,
Що від блиску самого меча ясного
Упаде страх на ворога твого!

ПОХОТІННЯ ГРІХА КАЖЕ

Гей, горе! На мене полки незлічені збирають,
Амаліка, невидимого світодержителя,
А роду людського страшного губителя.
Воїнове його прудкіші орлів копі мають,
В пустині і на горах вони нас досягають
І стріли огнисті на нас нині пускають,
І шумом своїм мою мужність вони розбивають.

ВІДПОВІДЬ РОЗУМНОЇ ДУШІ

Май-но терпіння, рабе боязливий,
І на дорогах своїх ставай несмутливий,
Зміцнюй-но силу свою, покріпляйся,
На ворогів нападай, у зброю вдягайся,
Бо вороги твої зі страхом небавом підуть
І від нас посоромлені назад повернуть.
А страшливеє море віку цього минаймо
І смутливу пустиню світу скоріш покидаймо
Зі всім змієвим та гаспидським родом,
Світу цього із бісівським смородом.
Амаліка з військом перемагаймо
І від рабства з Єгипту, з гріха утікаймо,
Фараона-диявола скоріш поминаймо!
Йдімо спішно у землю ми обітовану,
Для праведних од бога уготовану
В майбутній вік вічно спочивати,
Щоб радості там без прикrostі заживати.
Через це ти радуйся зі мною, рабе смутний,
Що тебе не досягнув той фараон окрутний,
Мучитель
І вірних богові людей гонитель.
Ген море на нього уста свої отворило,
Хвилями сліз моїх його вершників покрило,
Ми ж усі весело звияжства піснь співаймо,
Ієрихон розорених стихій цього віку минаймо,
І самі до землі обітованої наближаймо!..

ЛІКИ РОЗКІШНИКАМ ЦЬОГО СВІТУ

О смерте срашна, пеждапа,
Мене, багатого папа,
Без одповіді нині застала
І все краснее і любимее моє забрала,
І навіки од очей моїх у тьмі сховала!
Де нині мої замки коштовно мурованії,
І палади мої світло і гарно мальованії,
А шкатули золотом нафасованії,
Візники під золотом цугованії? *
Де мої пресвітлії золототканії шати,
Рисі, соболі, чудові кармазини ** і дорогі цкарлати?
О смерте, все твоїм приходом од мене забрано
І навіки од очей моїх у тьму загнано!
Де мої сади і краснії виногради?
Таж ногами твоїми, о смерте, попрані
І навіки од мене несподівано забрані
Слугами твоїми,
А неприятелями моїми!
А скарби мої розхапані й побрані,
Шпалери коштовнії пошарпані!
О смерте злостивая і гнівливая,
Тільки на жалість мою сквапливая!
Несподівано з усього оголила
І межи смородливії трупи положила.
Приятели мої далеко од мене стали,
І носи перед смородом моїм позатикали.
Вчора в домі моїм гоїне було весілля, музичне грапня,
І співаків превелике співання,
І на трубах мідяних викрикання,
Скоки, танці, веселе погуляння:
Вина наливай,
Випивай, проливай!
Столи мої коштовним, солодким кормом покритії,
Гості мої і приятели — персони знаменитії,
А нипі все але мене до себе пригорнуло:
Страх, болість, стогнання
І плачливе нарікання.
О смерте гнівливая, злостивая,
Сліпая, глухая і нежалосливая!
Тільки на жалість нашу сквапливая!
Ти мене, молодого, несподівано уморила
І двоекее дивовисько наді мною сотворила:
Приятели любимі по мені плачуть,
Вороги ж мої зараз від радості скачуть.
Вчора слуги мої — за мною ордою,
А нині ні єдиного зі мною.
Всі стали
І носи свої позатикали.
Власнії слуги мої нині також мною гнушають
І за смородливого та згнилого трупа мене мають.

* Ідеться про коней у пишній упряжі.
** Кармазини — дорогі тканини.

В тім мені зараз хіба послужили,
Що в темний гріб положили
І землею тяжкою мене покрили,
Щоб мене прудко робаки ядовитії розточили.
О смерте, така страшна пам'ять твоя,
На яку тріпоче нині і боїться душа моя!
Ти на всіх меч свій страшний оголила,
Через нього й велетнів сильних положила,
Під ноги свої їх потоптала,
А славних віку цього побрала
І в тьмі без пам'яті сховала.
Де нині ті світолюбці
І розкішнії сластолюбці,
І лакомії золотолюбці?
Всіх сить гнівливої смерті умкнула
І в тьмі вічній несподівано замкнула.
Де нині ті тирани неужитії *
І князі на землі знаменитії,
Що гралися із птицями небесніми
І звірами іноді земними?
Смерть у гріб послала,
Веселощі і славу їхнюю забрала.
Де нині воїни ті горделиві
І невинних мучителі злостивії?
Де строгі і страшнії гетьманове?
Несподівано смертним мечем посічені
І без пам'яті у тьмі нині пригнічені,
І знагла ядовитим червом заснічені.
О смерте гнівливая
І страшливая!
Ти цезарям, королям корони здіймаєш,
А з голими головами їх до гробу вганяєш.
Багато злого на цім світі броїш
І з премудрих філософів сміховисько строїш.
В голові тій, де світлая премудрість столицю свою мала
І в ній спочивала,
Там нині тільки смродлива пустка зостала,
Черви багато в себе від тебе набрала.
О смерте, з приходом твоїм страшливим,
А часом моїм смутним та плачливим
Ти риторський язик солодкомовний безмов'ям пов'яжеш
І багатьом ти його покажеш,
Наче німого боввана, славного пана в мові
І премудрого в слові.
Багатьом сміхотворцям ти згноїла незапертії губи,
Зосталися тільки огнілії при них зуби.
Ти в тлустім тілі черви ховаєш,
Сморід замість парфум виливаєш,
Ти красних у гидких претворяєш!
О смерте, в силі те власній маєш!
Ти багатирів з багатства обідрала
І всіх славних світу цього у темниці свої загнала,
Ти сильних світу цього під ноги свої положила

* Неужитії — нетерпимі, немилосердні.

І всіх їх ти червом ядовитим покрила.
О смерте страшливая
І нежалостивая!
Ти, наче косар нині безрозсудний,
Під поги кладеш цвіт вельми чудний.
Молодості й краси ти жалувати не знаєш,
Ні до кого з них милості не маєш.
О смерте сліпая
І глухая!
На персони преславні зовсім не зважаєш,
Перед жалістю нашою вуха свої затикаєш.
О смерте, такую вже злостивую природу маєш,
Ні на чий плач нині не дбаєш, ані поглядаєш,
Всіх заодно береш
І до темного гробу ведеш,
І на покорм хробацтву кладеш.
О смерте гнівлива,
Сила твоя страшлива!

БАРТОЛОМЕЙ ЗИМОРОВИЧ

Народився 1597 р. у вірменській родині муляра.
Жив у Львові, був підписком (молодшим писарем) міського уряду,
а пізніше — міським писарем. У 1648 р. став одним із дванадцяти
дожиттєвих міських львівських радників,
потім — бургомістром Львова. Був купцем, вирощував на власній
землі виноград. Брав участь в обороні Львова від турків у 1672 р.
Старший брат Симона Зиморовича. Помер 1677 р.
Написав латинською мовою історію міста Львова.
Описував життя та звичаї українських селян. Писав і про козаків.
в одних творах вихваляючи їх, а в інших осуджуючи.
Віршував польською мовою. Належить до польсько-українських поетів.

ІЗ КНИГИ «СЕЛЯНКИ НОВІ РУСЬКІ»
КРАКІВ, 1663 р.

СПІВАКИ

Рожина, Лідулька.

Р о ж и н а

Куди це поспішаєш, Лідулько гарненька?

Л і д у л ь к а

Не знаєш? Та село все про те всюди бренька.

Р о ж и н а

Не знаю я, запевне.

Л і д у л ь к а

Такі в нас новини,
Що Бертин, юний стапник з Русі-України,
В Палагпу закохався, сусідам це явно
Звістив, таке вчинивши на людях недавно:
По вулиці в вінкові пройшовся нешвидко,
А перед ним — Меналька, загравши на скрипку.
По тім ступали серби, цимбали в них дуті
І стругані фуяри*, корнети ввігнуті,
Якісь, що й не назвати, химерні ницала
Гарненькі.

* Фуяра — флюяра, дудка, сопілка.

Р о ж и н а

Річ предивна, в житті небувала!
Гадаю, все ж надія у тому омилить,
Коли ще про зальоти чутки в нас ходили,
Пішла була до нього найближча сусіда
І вказала ваді всі — Америціда.
Казала: не дозволить найвищя воля,
Не личить, щоб католик святого костьола
Дівицю в вірі грецькій собі брав у жонні.

Л і д у л ь к а

Що станеться, те буде, які там резони!
Не нашим головам ці збагнуть тасмиці,
Чи ж варто заглядати у скритні темниці?!
Послухаймо співання, як музика кличе,
Усім із співаками добраніч нам зиче.

М у з и к а

Рожі, утішні рожі, вогні саморобні,
Дивнес покривало і зорі оздобні,
Доти вас кров'ю рання зоря напувала,
Доти літніми Venus слізьми наливала,
Доки тут, у садочку, в Філіді зростали,
А тепер, як холодні вітри загуляли,
Ви загинули марно. Хто ж силу ту віда,
Щоби вас оживити — умерла Філіда!

С п і в а к и

Для чого розмарин я з гарячого краю,
Занісши на Покуття і, згідно звичаю
В садочках італійських, розклавши на грядки,
Щовечір поливав я навіщо розсадки?
Плакав веселе зілля, здалека возилось,
В льохах тримав, щоб якое не поморозилось?
Нащо я коло нього трудивсь ціле літо?
А щоб чоло Палагні ясне оздобити!
Як мій поріг Палагпа мене без вагання,
«Добраніч, розмарине!» — скажу на прощання.

М у з и к а

Ореади на Ізмарі сплетені руками,
Іраїди* в По глибокій плещуть між хвилями,
Явори он, там дріади в затінку гуляють,
А гімніди милі танці в полі ветинають.
Але скоро вже Еброній сяде до фонтаєу,
Заспіває він до танцю — льотного падвану**,

* Іраїди — можливо, русалки.
** Падван — любовна пісня до танцю.

Потім пальцями майстерно струни ладні збудить,
Водяні прийдуть наяди, німфи з гір прибудуть,
Ще прийдуть із лісовими танцівниці пільпі,
А за ними інші німфи з'являться свавільні.

Співачки

На корі я платана, що на кручі скраю,
Риму гарну весною ножиком накраю:
«Плаче юна Галина, яблуню обнявши,
Бо Еброній її кинув, легко попросившись.
Дерево раз у літі яблука народить,
А кохання плоди гіркі не один раз сплодить».
Прочитавши той надпис, Амінтас опатний
З того боку запрогнув інше написати:
«А Галина там юна яблуню обвіла,
Як Еброній привітався, сміхом задзвонила.
Раз у рік плід однакий дерево народить,
А любов різносмачний плід щоднини плодить!»

Музика

У пасіці, де сосни старі виростають,
Отам, де винограда між листям звисають,
Тоді, як починають сади відцвітати,
Де можна скорозріле ягіддя зібрати,
Схотів я отих ягід нарвати Галині,
Та вранці, на світанку, в досвітній годині
Климко усі осмикав, подавши у дарі
Галині ж, бо учинок швидкий іде в парі
Із розмислом учасним. Відомо: лежачий
Своє загубить щастя, як кожен ледачий.

Співачки

В каганці золотому Феб носить племіння,
А Діана сріблито обарвить проміння.
Заплітає вогнисту косу зірка рання,
Геспер ходить — червоне у нього убрання.
Ні Діана, ні Геспер, й зоря не рум'янить,
Як Аполло проміння не дасть із зарання.
Гей, Галино! Гей, німфо, гей, німфо розкішна,
Бачу в тебе чоло он проміниться пишно,
Очі ясно палають, як та Цинозура,
Круглі губи стидливо аж сяють пурпуром,
Та коли тебе віршем я славить не буду,
У прийдешньому віці про тебе забудуть.

Музика

Могилівська співачко, ти де забарилась,
По якій зараз луці іде ніжка біла?
Де твої проминають літа в Україні?
Розкажи, бо подільські поля і долини
Хрускотливим колоссям, схилившись, взивають,

А скелісті стежини на тебе чекають.
Та не дбаєш про все те, велиш Алексеми
У діброві заграти, коханку своєму.

Співачки

Жайворонок зна поле, лебідь свої води,
Соловейко у гаї дзвонить свої оди,
Я ж на кожному місці вдячній Симпозимі
Її ім'я величу в літі і у зимі.
Так, пісні ті од мене лебеді вивчають,
Солов'ї, жайворонки теж їх заспівають.

Музика

Велесильній Венері, її дитинчаті
(Щоб запевне веселі святки починати)
В упоминку давали багаті обіти,
Біля храму ставали, щоб цапа убити,
А тим самим офіру любові справляли,
Гриванів вибіркових там пару вбивали,
І колопи, що задля Венери ладнали,
Молоком з дерев'яних чашок обливали.
Та чудною любов'ю вона напоїла,
Йти «у гречку» в зальотах нових уділила.
Як таке уродило, собі жертву дам я,
Не Венері дарунок, візьму його сам я.

Співачки

Утішні садівнички, мої подолянки,
Вінки готуйте гарні, пахучі збірочки,
Рвіть рожі молодії, приносьте барвічки,
Віддайте пишні квіти на вдячні впоминки
Чудовій Палагії, нехай при тім зіллї
Вона про мене знає, що друг я на ділі.
А не дадуть дарунки благії нічого,
Візьму на поміч гуслі і чари до того,
Щоби її упертість усе ж поломити,
В мені любовні болі хоч так затлумити.

Музика

Фіалочки Іоля збирає на луці,
Зрива Рожина рожі червоні, палючі,
Зелені розмарини коха Амаранта,
Марина майорани взялась пестувати.
Як над чолом Палагна захоче погідним
Скрутити ті волошки віночком прерівним,
То як дівчина люба від інших красніша,
Отак над інше зело волошка найліпша.

Співачи

Згадай, Палагно, як ти до саду прибігла,
Щоб вишню сторожити, котра вже достигла,
В тих заростях не раз я, покинувши стадо,
Хотів покуштувати ті вишеньки радо.
Та ти забороняла. Є шпацтва немало
У лісі щебетного — ягіддя склювало.
Фортуна — друга, бог же фортуну дарус,
При кому ж бог, то щастя при тому панує.

Музика

Перед світанням завше ластівка щечече,
А день — то жайворонок пісню з неба мече,
Зозуля під полудень голосно кукоче,
Цвіркун у надвечір'я гаряче цвіркоче.
Як морок перший ляже, соловей з тополі
Не може, нещасливий, виплакати болі,
Жаліє своїх діток, до яких підкралась
Куниця нещадлива — шиї поламала.
Печальна мати бачить: вбійниця кривава
Плодом нещасним ситить горло, неласкава.
Тим часом мати крильми жалісно махає,
Чи відлітає далі, ляментно ридає.
Плачем не порятує діток безумовно,
Вже до тополі мчиться з криком невимовним
І цілу ніч світання, світочку чекає,
Ніколи не вмовкає, ревно нарікає.
І ти, Бамбіко, слушно плачеш, бо дівчата
Твої в ногаїв¹ мусять рабство відстраждати.

Співачи

Було, що погордивши кутнарські пищала²,
При сербських гуслях пісня печально звучала:
Татари Кантеміра³ знайомих багато
Змогли у край поганський з Покуття забрати.
Перед четвертим літом напали були це
Кучманським шляхом⁴ нагло, загонів із тридцять.
Печаль мене з'їдає, кидаю пищалку,
Про сивого гадаю з Дамету Меналку,
Також Вонтона з Тирси в неволю узято,
А гірше: Мелібуша з Титирусом стято.
Жаль мучить, коли гарну згадать Лікориду,
Із нею її мужа зв'язали, Ліциду...
Та що це за дитина крилата в ліщині
Падван мені співає о любій дівчині?
Я мелодійне чую дитини співання,
Одклав набік смутнее про горе гадання,
Бо знаю: про зальоти приємніш подбати,
Ніж за біду минулу сусідів страждати.

Рожина

Замовкли.

Лідулька

Чи пора вже?

Рожина

Пора, та повір-но,
Я слухала музики ці надто вже смирно.

Лідулька

Мабуть, посмакували тобі нові думи?

Рожина

Ходімо, вже замовкли музичні шуми.

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ

Світське ім'я Лука. Народився, за одними даними, наприкінці XVI ст., а за другими — 1620 р. в селянській чи міщанській родині, навчався у польських колегіумах. На початку 40-х рр. став наставником Києво-Могилянського колегіуму, а з 1650 р. — його ректором. Був чернігівським списком, згодом архієпископом, блюстителем київської митрополічної кафедри. Визначний громадсько-політичний діяч другої половини XVII ст. Заснував у Чернігові власну друкарню, об'єднав навколо себе чернігівських поетів. Помер 1693 р. Автор численних проповідей, віршів, листів, поемічно-богословських трактатів. Писав польською та давньоукраїнською мовами.

ІЗ КНИГИ «АПОЛЛОНОВА ЛЮТНЯ»
КИЇВ, 1671 р.

ПРО МІСЯЦЬ ТА ЗОРІ

Місяць угору постійно спливає,
Божим слугою себе називає;
Факел небесний — його божа сила
Нам серед ночі в п'ятмі засвітила.
Свічами зорі горять серед неба —
Творче великий, то слава для тебе!
І мореплавцям потрібні зорі,
З ними безпечно блукають у морі.
Місяцем, сонцем бог, наче м'ячами,
Кидає в небі — тим грас і з нами.
Людам до речі та божа забава,
Богу за неї хай честь буде й слава!
Гра ота людям веселість приносить,
Мають із того плодів вони досить.
Сонце промінням нам поле всіває,
Буйним колоссям людей наділяє.
Місяць нам ниву суху охолодить,
З поміччю тою земля щедро родить.

НА ВИНО МОЛОДЕ БОЧКА НОВА ДЕ?

Із волі Пана у світі ведеться:
Старе в новому вино попусується.
Із ласки Пана вино нове маєм,
Про нову ж бочку чомусь не подбаєм.

Старі звичаї покнути треба:
В старій одежі чи підеш до неба?
Старе зло — бочка гнила, кожен знає:
Нове вино в ній за рік закупає.
Дірява бочка — вино розіллється,
Недбалій швидко у світі зведеться.
Іуда — бочка стара, бо шкурами
Її кріпили, а не обручамп.
Вино пролив він, так завше буває —
Трухлява бочка вина не тримає.
Про нову бочку якщо не подбати,
Вино нове у що наливати?

ПРО СОНЦЕ

Як сонце сходить, слав творіння боже,
Коли по ночі світить день погожий,
Отець дня — сонце, місяць — мати почі,
А їй у поміч — зірок ясні очі.
Як сонце яспе промені розкине,
То геть одступлять світу цього тіні.
Живе береться зразу до роботи:
Нема без сонця працювать охоти.
Небесне сонце дивиться усюди,
Хіба в яскині* ясності не буде.
Не дасться сонце глянути на себе,
Осліпить очі, бо є оком неба.
Зорюш на сонце — очі мружить маеш,
А не примружиш, то біди зазнаеш.
Ясне і красне над усі створіння,
Це щире сонце, гідне поклоніння.
Воно за землю більше пабагає,
Як тьмитьсья, має горе нас узяти.
З усіх планет, що знаємо їх лише,
Воно убрання має найпишніше.
Кришталь небесний в камінь переходить,
І просту склянку блиск той благородить,
Зіркам дарує й місяцеві ясність.
Кого ж не вразить сонячна прекрасність?

УСІМ ВЕСНА БУВА КРАСНА

Доки дощами весна землю змие,
Вітром тужавим обличчя обвіє.
З теплих пташата країв прилітають,
Співанки світу веселі співають.
Жайворон крильми в повітрі тріпоче,
Голосом поле наповнити хоче.

* Яскиня — печера, місце відлроднення.

Із зимоводдя мчить ластівка рання,
 Прудко літає свободою п'яна.
 Гуси у небі, качки пролітають
 І журавлі он вже гнізда звивають.
 Яйця нестимуть, плодитимуть діти,
 Щоб потім з ними у вирій летіти.
 Хоч невеликий на землю дощ плесне,
 Сім'я умерле весною воскресне.
 Пустить зелену траву, де ягнята
 Пастися будуть і жваві лошата.
 Онде худоба жирує на волі,
 Зійдуть жита на зволоженім полі.
 Квітів барвистих нове покоління
 Зродить, мов мати, проросле насіння.
 Промені сонця лиш тільки пригріють,
 Зараз мурахи й жучки землю криють.
 А як на ріках зійшла льоду шибя,
 Зразу заграла, прокинувшись, риба.
 Жаби із багон весну вже вітають
 І, як уміють, про неї співають.
 Бджоли в повітрі, злетівши, заграли.
 Весно, веселі часи нам настали!
 Голі дерева лист випустять з себе —
 Рай на землі вже такий, як у небі!
 Тільки дерева у листя вдягнуться,
 То соловейки подячно озвуться.
 Дроздик із шпаком, чижі і щиглята
 Будуть природі хвалу воздавати.
 Весно, ти гарна, творець твій ще кращий,
 Хай же нам щастя пошле всетворящий!
 Творить весна все, як бог їй накаже,
 Хай богу кожен подяку покаже.
 В ріках, на суші, в гаях, полях, селах
 Зиму змінє весна превесела.
 Дай, боже, весну щасливо зустріти
 І тобі, Пане, як слід послужити.
 Дай у цю весну здоров'я на славу,
 Господи, милість пошли нам ласкаву.
 Хай же і серце пускає із себе
 Парості цноти, щоб бути у небі.
 Як схочеш серце людське покропити,
 То воно цноти нам буде плодити.
 То чи ж була б нам весна така мила,
 Якби в нас цноти вона не родила?

**ЯК Є РАКИ НА ОБІД,
 В МЕДУ ПЛАВАТИ ІМ СЛІД**

Маєш у льохах меди ти,
 Раджу їх до раків пити.
 Плиstimуть при тій нагоді
 Навіть швидше, ніж по льоді.
 Хай же бога з нас усякий
 За мед хвалить і за раки.

Нас бог раками вгоджає
 І медами наділяє.
 Він поклав і в небі Раки —
 Для людини ті присмаки!
 Ой, уп'юсь, бо твоя хата
 Лагомипами багата!
 Про меди і в небі дбають,
 Так блаженним догоджають;
 З вулицом Амбрось іде там,
 Не скупий вгостити медом.
 Всіх частує, кого стріне, —
 Мед, вино по небі плине.
 Всі ідуть там за спасибі
 Вбрід випа, медів і хліба.
 Кожен там всього дістане,
 Є усе при гойнім Пані.
 Хай, ждучи оту пагоду,
 Всі святі їдять хліб-воду,
 Буде в світі голодніше,
 В небі їстиме ситніше.
 Тож постіться й ви з такими,
 Смачно поїсте з святими.

ПРО ШПАКА

Як шпак орлові в кігті потрапляє,
 Неждапо світ покинути він має.

Пурхнув з гніздечка мій Шпак і співає,
 Смерті не чує, про неї не дбає.
 Раптом Орел, що до крові пожадний,
 На мого Шпачка метнувся, нещадний.
 Про лебедів між людей повідають,
 Що перед смертю чудово співають.
 Так перед смертю Шпачисько співає,
 І не зважає, що смерть доганяє.
 Чи ж не дістав ти інакшого птаха,
 Що, лютий Орле, порвав мого Шпака?!
 Досить є качок, одначе мій Шпачок
 Втрапив до смаку, зле небораку!

**ЩО ТЬМЯТЬСЯ ПЛАНЕТИ —
 НЕЩАСТЯ ПРИКМЕТИ**

Як сонце й місяць, бува, в небі тьмяться,
 Людина вчиться: прийде час прощатися.
 Нехай, як сонце, вона в мирі світить,
 На неї хмара, найде і пригнітить.
 Як сонце сходить, у світі хтось родить,
 Пан погубає, то й сонце заходить.

Як тьмиться місяць — це пані вмирас,
Непаче небо ключем одмикас.
Дивись на різні планетнії зміни,
Зважай на неба одвічні відміни.
Тебе, земляниц, земля собі мас:
Землі все плем'я людське підлягас.

І ЗОЛОТА Є ГРУДА, А ДОБРА НЕ БУДЕ!

Грудень нам груддя наробить з болота,
Добре і груди, коли б груди злота.
Злото — болото, тож грудю ту злоту
Май за болотну у себе роботу.
Скільки ковтнуло людей те болото,
Злото кохали, болотнес злото!

МЛИНАРСЬКЕ КАМІННЯ ДАСТЬ РІЗНЕ МЕЛІННЯ

Як мельник пустить жорнове каміння,
Сказати може про своє меління:
«Своїм мелінням хліб я заробляю,
Коли камінням зерна розтираю;
З меління того буду добре жити,
Бо те каміння стане хліб родити.
І мед пливтимо із того каміння,
Бо наміняєм меду за насіння.
Хтось на каміння сіяв — не вродило,
В млині каміння нас ще не дурило.
На цім камінні матимемо збіжжя,
Як гарно змелем, то наповним діжі».

ЯК ДОЩ ОСІННІЙ, ХЛОП ПИЯЧИТЬ З ЛІНИ

Сильно ця осінь дощем зарядила,
Пощесть-повітря на світ напустила.
Трунками люди себе заливають,
Тим дощі з неба на землю спливають.
Топите, люди, себе горілками,
От вас і небо напоїть дощами.
Схочеш, людино, щоб випало сухо,
Будь же твереза, нахилить Пан вухо.
А будеш далі ти горло мочити,
Буде нудний дощ із неба точити.
Щоб не смутитись, як дощ накрапає,
Зайві у горло трунки уливаєш.

Так не діждешся на землю погоди,
А з трупку твого не буде вигоди.
Лити покинеш із власного дзбана —
Бог лить не стає від рана до рана.
З божого дзбана дощ сіє і сіє,
А що дзбан людський з п'яницями діє?
Гей, погамуйте до випивки спрагу,
Дасть бог всесильний ясну вам насагу.
Осінь господнім плодом багатіє,
Всяк оте трупком одзначить воліє.
Людам підпилим вторус і небо,
Хочеш просвітку, тверезим будь треба!
Гнівом на брата братове палають,
То з неба запал дощі погашають.

ЯК ВІТЕР ГУЛЯЄ, ТО КОМИШ ЛАМАЄ

Як вітер комиш у полі хитає,
Так голову біль мою розриває.
За що не візьмусь, нічому не радий,
Болить голова — не дам собі ради.
Той, хто на морях вітрами керує,
Нехай на землі цей вітер вгамує.
Комиш польовий нехай не ламає,
Мене хай у гріб цей біль не вганяє.
О боже, мені, щоб віку дожити,
Цей біль нависний дай силу стерпіти.
Комиш не покинь, що зміг ізростити,
Од вітру того ти мусиш прикрити.
Опершись на хрест, мене підпри ним,
Не дай, аби чорт мене брав на кпини.
Від духу твого нехай утікає,
Нехай і слуги твого не чіпає.

ВЕСЕЛКА В НЕБІ — ВТІШИТИСЬ ТРЕБА!

В небі веселка прегарно убрана
Від дорогого й високого Пана.
Тисячобарвно, промінячись, грає,
Землю торкає — чудово сіяє.
Наче на панну, захоплення гідну,
Дивляться люди — красу її видно!
Малярі так би свої клали фарби,
Неба веселка хай з'явить їм барви!
Стріл отой лук і тятиви не має —
Значить веселка нам мир провіщає.
Сонце гаптує у хмарах промінням,
Дивне в веселки барвисте одіння!

Що дивуватись: невічним є гарне,
Трохи поквітне і робиться марне,
Бо як природа прекрасне з'являє,
Квола хвороба усе те вбиває!

АВТОР ЖАЛКУЄ І АПЕЛЮЄ

Визнати мушу — жаль мене бентежить,
Я складав вірші, іншим честь належить.
Так ото бджоли — мед самі збирають,
А мед той інші потім споживають.
Так і в овечки вовна є кошлата,
Та з її вовни іншим тепла шата.
Птахи по гніздах пташенят годують —
Яструби хижі їх собі полюють.
Віл працьовитий так у плузі ходить,
А врожай людям, не воліві родить.
Так у садочку ягоди рясніють,
Іншим на користь будуть, як доспіють.
Сажалки, ріки рибку розмножають,
Але ту рибку люди поїдають.
За все на світі, боже, тобі шапа!
І моя праця цілою зостане —
Не собі слави, тобі прагну, боже,
Хай моя праця у тім допоможе.

В ПОЛІ РОБОТА, ДО НЕЇ ОХОТА

Начебто списи, колосся по полю,
Люди колосся стинають без болю.
Піт із них лється, то рать не кривава,
Праця нелегка, жінва — не забава.
Зводяться скирти в полях, мов могили,
Буде чим людям підкріплювать сили.
Далі на гумна пшениця прямує,
Вже там господар усім урядусь:
Збіжжя спочатку велить молотити,
Мельникам зерно під жорна возити.
Борошно біле з млина прибуває,
Пекар із нього в діжі тісто має.
З печі виходять хліби всім на диво —
Труд свій щоденний спожиймо щасливо.
Дбає про хліб той господь наш у небі,
Задовольняє так наші потреби.
Лиш на сьогодні ми хліба благаєм,
Що буде завтра, про те вже не дбаєм,
Бо після смерті нам хліба не треба,
Хай лиш допустить господь нас до неба.

ЛИСОМУ МУДРЕЦЕВІ

Поки на думку мудрий розживеться,
То не один раз в голові шкребеться,
Сила-силенна мудрих лісі стали —
Чухали тім'я, коли щось писали.
Щоб не було так, пам'ятай про бога,
Мудрість якого лікує й німого.

ПРО ЧАС ДЛЯ ВСЬОГО — ДОБРОГО, ЗЛОГО

Є час для всього, мудрі так казали,
Які на світі добре все пізнали.
Час народитись, смертний час чатує,
Бог забере в нас, бог нас обдарує.
Час плачу, сміху, час будинки ставить,
Час їх валити, час мовчать, час править,
Час постить, їсти, спати час, кохати,
На все на світі треба час свій мати.
Як тобі, боже, час ми повертаєм,
Час не марнуєм, а про себе дбаєм.
Час цей на добру вічність зверни, боже,
Поки нам вічність думку не тривожить.

МУДРИЙ ЧОЛОВІК — ВИДНО ЗВІДДАЛІК

Пожадана думка, як іскра та, власне,
Щось спалить завжди, коли не загасне.
Буває ціла ткачина, та іскра
Спалити може тканину ту, бистра.
Коли ж бо іскру з тканини не скинем,
У ній ми дірку небажану кинем.
Так само в тілі думки пожадливі,
Коли тримаєш, то будуть шкідливі.
Скидай найшвидше, щоб твоє тіло
Від того жару не спопеліло.

МУДРИЙ ПРОСТОМУ НЕ В СМАК, ГАНІТЬ МУДРОГО ПРОСТАК

Так, мудрий у дурня пошани не має,
Йому докучає, що ніс задирає,
Постійно заздрить, досаджує богу,
А мудрий певну зна в небо дорогу.
Так, дурень дурнем, бо глузду не має:
Хоч сам не вчився, а мудрого лас.

Чи випен мудрий, що дурень у руки
 Не хтів палежню узяти науки?
 Той гідний шапи, хто через трудність —
 Потів немало — узав-таки мудрість!
 Чи ж має вартість дурного глупота,
 Здобути мудрість — неспроста робота!
 Що мудрість більшу ціну в світі має,
 Як грім дурного чомусь уражає.
 Та є й над мудрість у світі простота,
 Супроти неї і мудрість — болото,
 Така простота Христу завше мила,
 Та, в котрій мудра захована сила.

ОДИН БАГАТИЙ,
 НА ДРУГОМУ — ЛАТИ

Один багатший другого буває,
 Отой багатий, той у борг впадає.
 Багачу, маєш більше, ніж потрібно,
 Роздай на милість з ласки людям бідним!
 Коли б зайвини люди роздавали,
 Голоти в світі ми б не подибали.
 Багатий — шати роз'їдають молі,
 Старці із ринку, як той бубон, голі.
 В землі багатий срібло-злото криє,
 Старцю шеляга дати пожаліє.
 В темниці * всякі трунки він ховає,
 Жебрак од спраги на дворі вмирає.
 Щури в спіжарнях ** жито пожирають,
 Старці постійно голод відчувають.
 Щоб лишки власні винесли багаті,
 То бідні легко б полатали лати.
 Добро трухліє, викинуть воліють,
 Бідаку — брата свого — не жаліють.
 Прийма страждущих лопо Аврамові,
 Багатим пекло випаде готові!

БАГАЧЕВІ, ЛАЗАРЕВІ

Полинув Лазар — янголи забрали,
 Багач — у пеклі, мучиться немало,
 На лоні вклався Лазар у Аврама,
 А багачеві викопана яма.
 Багатий Лазар, можемо сказати,
 Бо вічне царство зміг собі узяти.
 Багач — убогий, і води не має,
 Згадять про себе Лазаря благає.

* Темниця — тут: льох.
 ** Спіжарня — комора для зберігання зерна.

Їв-пів, у шатах, пурпурі, а вбогий
 У нього Лазар гнався за пороги.
 Шматочок хліба, шеляг хоч подав би,
 То зараз, може, сумно не волав би!
 Ковтка води він в Лазаря прохає,
 Жалів подати, то йому немає.
 Вже набридали впа багачеві,
 Тут воду жебра й жебрати іде він.
 О вп, багаті, товщем оплилися,
 А про убогих завше не пеклися!
 У небі, знайте, вбогих Пан посадить,
 На вас зважати й трохи не порадить.
 За міру міра віддасться ваша,
 Від вас убогим чи ж дісталась паша?
 Не дасть убогий вам пічого з неба.
 Багаче! Хліба бідним дати треба!

ЗДОРОВ'Я — ВІД ДІЄТИ,
 ЗНАЙ ДОБРЕ І ПРО ЦЕ ТИ

* * *

Не травить шлунок — болить голова нам;
 Багато їсти — річ також погана.
 Буває краще нестатки терпіти,
 Біда це менша, ніж надміру їсти.
 Вік довгий в того, хто міру тримає:
 Розпусту часто хвороба карає.
 Старий чи юний, а хочеш бути дужий,
 Тримайся міри у всьому, мій друже!
 Адам не стримавсь, щоб не спокушатись,
 І всім нестримність дає себе знати.

* * *

Ідеш у ліжку, не вживай папою,
 Щоби зі шлунком не тримати бою.

СВІТ СТЯСАЮТЬ ГРОЗИ
 НА ЛЮДСЬКІІ СЛЪОЗИ

Пожалься, боже, що світ закурився,
 Це за гріхи бог на всіх нас озлився!
 Брат брату — недруг, сип батьку ворожий,
 Скрізь недовіра і всі пасторожі.
 Своєї тіні жахаються люди,
 Гріхи це чинять, пануючи всюди!
 Прямуйте, люди, мерщій до покути,
 Не так боятись ви будете скрути.
 Бог любий мир вам почне посилати,
 Од вас не буде лица одвертати.

Немов на морі, так хвилі у світі.
 У тому морі пелегко вціліти.
 Щоб уціліти від лютої хвилі,
 Потрібно злості покинуть заїлі.
 Боже, дай людям святу твою згоду,
 І по негоді подай нам погоду.
 На Україні
 Не один гине, Вкраїна — це море!
 Воно червоне,
 Хто сам — потоне, в гурті — переборе!
 Хай Україна
 Буде єдина, татарин хай згине,
 Нехай на згоду
 Візьме угоду, хай любить русина!
 Боже, дай згоди святої Вкраїні,
 Хай Україна у січі не гине!
 Вже Україну в крові покупало,
 Невинним людям над міру припало.
 Мед-молоко по землі хай поплинуть,
 Люди мечі хай покрушать і кипуть,
 Хай переплавлять гармати на дзвони,
 Щоб дзвоном славить тебе на всі гони,
 Як пожаданий ти мир подаруєш,
 Що завше дітям своїм офіруєш.
 Дай, Пане, миру, дай конче спокою,
 Так хочем того по довгому бою!

ТА ОЗНАКА В УКРАЇНІ,
 ЩО ЗЕМЛЯ ЇЇ В РУЇНІ

Так як на човен хвилі налітають,
 На Україну біди нападають.
 Ні, іще гірше! Човен воду крає,
 А Україна в крові потопає.
 Пане, водою правиш і вітрами,
 Хай же затихне буря ця над нами!

ЦЯ ВІЙНА
 СВІТ РОЗЛАДНА

Гріхи з воєн намножились,
 Бодай ті нам і не спились!
 Ця труба зі сну розбудить,
 І людей даремно губить.
 Вже ніхто не допоможе,
 Тож на нас ти зглянься, боже!
 Дай наш край утихомирить,
 Бо війна нам лихо чинить.

У МИРУ НЕМА МИРУ

Миру без миру так важко пробутн,
 Миру мир хоче — у слові це чути!
 Мор у цім світі — не мир бенкетує,
 В світі людина людину мордує!
 Мир тож — не мир вже, як миру немає:
 Ходиш сьогодні, а завтра вмираєш!.

ТАТАРИН ПЛЮНДРУЄ,
 ЯК В СЕБЕ, КОЧУЄ

Як час наш жально бажасяш списати,—
 Мов ліс, у ньому нас звикли рубати,—
 Перо потрібно у кров умочити,
 Та жаль запися! Такого не вжити!
 Це не для мене, бо треба ридати.
 Найпередніше, а потім писати!
 Кричить кров сильно, перо заглушає,
 Біжить, волає, чи ж хто зупиняє?
 Мойсея треба, щоб він у червоне
 Ударив море, хай геть собі гоне!
 Пожалься, боже! Коли не подіє
 Мойсея ласка, хай хрест заясніє,
 Вгамує кривцю, вже досить проллялось
 Твоєї, Пане,— щоб не повторялось!
 Нехай зірветься татарська тятива,
 Що з турком разом на кров нашу хтыва,
 Нехай роздус татарських бахматих*,
 Хай в поле дике почнуть утікати,
 Хай більше гостра нас шабля не голить,
 Вже болю досить, нехай не неволить!

СВІТ НА ВСІ БОКИ
 ПАЛАЄ ШИРОКО

Світ запалився — даремно гадаєм:
 Хто запалив світ — неясно ми знаєм.
 Є самопали (доречно назвали),
 Щоб не палився, чи світ захищали?
 Горє-горілка світ густо впоїла,
 Слушно — горілка: вогнем запалила.
 Як із душі ми її вилить зможем,
 Бог нам пожежу почату знеможе.
 Збий вогонь, Пане, зверни на татари,
 Давній то ворог, добра він не дарить!
 Бійсь самопалу, щоби не брав жару,
 З нього хай ворог собі візьме кару!

* Бахматий — татарський кінь.

Тож татарву обпали, самопале,
 Стали татари зухвалі немало.
 Паль, самопале, як каже це слово,
 Будь на татари постати готове!
 Нехай не фука,
 Із свого лука хай наших не ранить.
 Хай не шаліс,
 А ми зумієм добряче їх зганить.
 О самопале,
 Ти нам немало докажеш всім слави,
 Татарам диким
 Зламаш шики * — не викажуть справи! **
 Не будеш цілий,
 Зламає стріли, порвавши тятиви,
 Зірве булати,
 Поб'є бахматих, не лишиться гриви.
 Народе давній,
 Мій руський, славний, подбай про свободу,
 Дбай краще, бо то
 Цінніше золота, жий без переводу!
 Не так писали,
 Як воювали. Купить же Русь нікому
 Не дозволяла,
 А гості мала — не гнала із дому.
 Русине-муже, стріла не здужа,
 Воюй погани, не християни,
 В християнині твоя кров гине,
 Бий поганина, такого сина!
 Русине славний, народ твій давній,
 Міг турка бити, є що хвалити!
 Русине милий, назбируй сили,
 Пізнай, на бога, де є дорога!
 Бий турка сміло, і в цьому ділі
 Дай поміч, боже, і їх знеможеш!

ЩОБИ КОЗАЦЬКИЙ ЧОВЕН НА ТУРКІВ ПЛИНУВ ЗНОВУ

О слава Русь, рушниця
 Хай палить туркам в лиця,
 Братів звільня доволі,
 Що стогнуть у неволі.
 Забулись любі браття!
 Брат брата легко тратить!
 Про брата дбання немає,
 Що в турка вал насипає,
 З кайданами ноги носить
 І хліба жебрачить, просить!
 Суворі літа — треба знати,
 Як брат забуває брата!

* Шики — бойовий стрій.
 ** Не викажуть справи — нас не здолають.

Негарно удома скаче,
 А брат його в Турках плаче.
 Жона сама собі в домі,
 Муж в турка лежить на солоні,
 І доти чека зі сльозами,
 Аж мир буде в турка із нами.
 Нема любові на світі,
 Вмирають люди і в літі.
 Добро запали в нас, Пане,
 Хай в людях гнів перестане!
 Посій любов — хай зародить,
 В крові піхто хай не бродить!

У СВІТІ ТАК ВЕДЕТЬСЯ, ЩО ЛИХО СМІЄТЬСЯ

Все, що у світі пожадливість хвалить,
 Кожному очі тілесністю палить.
 Пиха єдина у світі панує,
 Кожен сусіді ніщо не дарує.
 В світ цей прийшовши, господь казав вірним:
 «Вчись кожен серцем, як я, будь покірним!»
 Мало з людей хто дозрів до покори,
 Пихою кожен хвалитися скорий.
 Кожен з малої причини гнів має,
 Кров слабших, гляньте, кругом розливає.
 В гніві не будьте, як сонце заходить!
 Бог давав знати, що гнів дуже шкодить!
 Сонця проміння надвечір згасає,
 В гніві людина людину ганяє.
 Годі живучим бути рівними в світі,
 Слабшого дужчий тримає у гніті.
 Жити учили апостоли в мирі —
 Голий меч світить в руках у жовпирів.
 Миру на світі ми зовсім не маєм,
 Миру із неба хіба виглядаєм.
 Пане, дай миру, хай бійок не стане.
 Зжалься над нами, дай жити нам, Пане!
 Як буде бити шаблюка посили,
 Стануть на світі зростати могили.
 Марс мари робить, нехай Марс на мари
 Ляже, мов злодій, який зажив кари!

ЧИТАЧУ ЛАСКАВИЙ, ЗВАЖ НА ОЦІ СПРАВИ

Пробачте, що ми попросту писали,
 Перо в звичайне чорнило вмочали.
 Умів би в мозок його умочати,
 Надлюдські мав би я твори складати.

А що чорнила перу доставало,
 Насилля мозку чинить не пристало.
 Йшов за людьми я, що так учиняють:
 Чорнилом пишуть, інакше не знають.
 Перо у мозок не вмочував жоден,
 З шляху такого зійти я не годен.
 Май до цих віршів, читачу, охоту,
 Хоч і пездала, не гань цю роботу.
 Добре, читачу, що й так написались,
 Хай би тобою прихильно читались.
 А ти за мене замов слово богу,
 Хай візьме в небо мою душу вбогу.
 В тому зарадиш, таку дам пораду:
 Свій гріб згадав я, і ти свій згадуї.

РУСИН ДО ПОЛЯКА, ЩО ПО-ПОЛЬСЬКИ БАЛАКА

Не усякому поляку
 Будуть вірші ці до смаку.
 О коли б ти, ляше, вірші
 В руській мові склав не гірші!
 Звір це дикий для русина —
 Що польщизна, що латина.
 Звір той гострі має роги,
 Тож, поляче, будь не строгий.
 Почитай, як я утямив,
 І віддай нам тим же самим.
 Як напишеш щось по-руську,
 Русин прийме те за гуску:
 Вільність мають поетове
 Щодо вимислів та мови!²
 Хай я вжив незграбне слово,
 Аби суть була здорова.
 Собі схильності я зичу,
 Бо на мудрість твою лічу.
 Тішся, ляше, що русини
 Твою мову цівяють нині.
 Я б радів лиш, ляше-брате,
 Коли б руську міг ти знати,
 Щоб вернулися часи ті,
 Як ходили турка бити,
 І святий гнів на турчина
 Єднав ляха і русина.
 Схаменись, сваритись годі,
 Не палімось у незгоді!

ІЗ КНИГЦІ «ВІДМІТКА П'ЯТИ РАН ХРИСТОВИХ» ЧЕРНІГІВ, 1680 р.

ТУРКА ЗІБ'ЄМО ПРИ ХРИСТОВІМ ЗНАКУ, ВИЙДИ, ПОЛЯКУ, РУСАКУ* І КОЗАКУ, ПРИ ВЛАСНІМ САГАЙДАКУ

Як серп кладе колосся і як коси — трави,
 Так з турком, вірю, в битві дійдемо ми справи! **
 Орли, літайте вкупі і гоніть у гоні,
 Еквірію справляйте, добрі у вас коні.
 На Пана покладайтесь і беріть з собою,
 Пошани і потуги досягнете з бою.
 В той спосіб конче турка, силячись, поб'єте,
 Його на Папську честь ви мужньо осмієте.
 Загинете, не бившись, б'ється — його бийте,
 Прийде найвища шана — ви її зажайте.
 Монархам християнським згоди тільки треба,
 Тоді із турком буде неважка потреба ***.
 Як християнам турок згуби забажає,
 Бича беріть у руки, хай його хльостає!
 Й Орда, що її турчин научивсь ярмити,
 Як золотом купити, стане турка бити,
 Вона також по волі хоче собі матись,
 Набридло перед турком завше улягатись.
 Є спосіб цей у Пана, улегшімо ж справу,
 Пап турків допоможе вибити на славу.
 Воздять належне псові гріб святий бажає,
 Віп хоче: християнин пехай мир тримає.
 Пап, бувши миром світу, мир священний любить,
 Як згоди досягнете, турчина загубить.
 «Те Deum laudamus» **** ми співати будем,
 Над турком перемогу, бог пошле, здобудем!

ЕПІТАФІОН

Нема в світі статку — з мого знай випадку!
 Я був і гетьманом, мене звано паном.
 Приходить година, а з нею одміна:
 Жорстоко я вбитий³ — поглянув коби ти!
 Ніхто з людей смерті не може відперти,
 І царська корона не є оборона,
 Гетьманська булава у смерті не слава —
 Хоругву звиває, бунчук опускає,
 Меч, шаблю хапає, на землю кидає.
 Ламаються луки, впускаються руки,

* Русак — росіянин.
 ** Дійти справи — перемогти.
 *** Потреба — змагання, бій.
 **** «Тебе, боже, хвалимо» — релігійний гімн.

Ніхто не устоїть; що хоче, смерть брoїть!
 Убогий, багатий дають смерті шати.
 Недавно обрали, вже смертю скарали.
 Чи за мої злості оголено кості?
 За всіх оголили! Хай, Христе, б лишили
 Мене все ж у раю. З земного я краю,
 Прошу, люди милі, лежачи в могилі,
 Не ставтесь суворо, лишіть мені слово:
 «Йому вічна буде хай пам'ять од люду!»

Іван Брюховецький лежить у цім гробі —
 Згадай це собі!
 Що гріб минаєш —
 Я тебе, не ти тут мене дочекаєш.
 Як слово добре мовив наді мною —
 Оддасть взаємно господь над тобою.
 Лиш сорок і п'ять літ моїх минуло —
 До вічності мене вже пригорнуло.
 Співай над гробівцем церковну поту:
 «На вічну пам'ять» — бог заплатить цноту.
 В шістсот у шістдесят і восьмим році
 На сьоме червня став на тому боці.
 День понеділок янголи послали,
 Мене без жалю в нім замордували.

ОЛЕКСАНДР БУЧИНСЬКИЙ-ЯСКОЛЬД

Жив у другій половині XVII ст. Можливо, вчився у Київському колегіумі, був учителем у Новгород-Сіверському. Самійло Велчко, який вмістив у свій літопис великі фрагменти панегірика гетьману І. Самойловичу «Чигирин», назвав О. Бучинського-Яскольда «козарським (тобто козацьким) панегіристом». Віршував польською мовою. Поет кола Лазаря Барановича.

ІЗ КНИГИ «ЧИГИРИН, ПРИКОРДОННЕ МІСТО,
 У ТЯЖКІЙ ТУРЕЦЬКІЙ ОБЛОЗІ РОКУ 1677»
 НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ, 1678 р.

* * *

Ледь саян * бусурманський, до стіпки прибитий,
 Заспокоювать панцир почав злоторитий
 По Хотині ¹, та знову на інші невчаси
 І турецькі, й татарські гудуть тулумбаси **.
 Чутно брязкіт далеко лискучої броні.
 Вже іржуть у тривозі сполохані коні.
 Кочі *** тягнуть з возівец, наповнюють гарби,
 З тайників витягають всі цісарські скарби,
 Одмикають шпихліри, збирають запаси,
 Що роками ховали в минулому часі.
 Тут пажиті глибокі, і давні, й багаті
 Константинів побожних ² викопують спряті.
 Чи по згубу, чи здобич минущу бажають
 Захопити — невірні в похід вирушають!
 Суне сила велика, іде в Україну —
 Плаче вже тридцять років вона на руїну.
 Ворогами обдерта з плодів усіх гарних
 І своїми побита з амбіцій примарних,
 Переділена, повна вона ворожпечі —
 Загорілася з жару від власної печі!
 Що їм доля в ці літа принесла щербата?
 Батька син убиває, іде брат на брата.
 Того мало. Найгірше, що гак **** уже пада,
 Тепер бідам давнішим була б вона рада.

* Саян — давній військовий одяг.
 ** Тулумбаси — литаври.
 *** Кочі — екіпажі.
 **** Гак — взаряддя тортур.

Уже власні хвороби забула б навіки,
 Дарував би брат брату провини великі,
 Бо всіх дроз охопила — гряде вже навала
 І для віри святої загроза настала...
 Вже турецька притисла пога Україну —
 Смок азійський поспішно повзе до Чигрину,
 Віп преславну фортецю навколо обходить³,
 До Дніпра інше військо в загоні відводить,
 Щоб обсісти найшвидше усі переправи,
 На Дніпра узбережжі свої ставить лави⁴.
 Чигирин у облозі у відчай впаде,
 І надії на поміч вже майже не має.
 Є на бога надія! Його допомоги
 У молитвах прохає багатий і вбогий.
 Гей багато ми терпим, безсмертний наш боже!
 Нашу неміч твоя міць невже не підможе?
 Ходим пізно і рано у темній ми тузі,
 Чи ж то сниться пам неміч, чи ми у педузі?
 Диха смрадне болото, вогонь з уст Пітона,
 Із якого ця гідра бридячного лона?
 Чи з'явилась зі дзбана старого Тритона,
 Чи вродила те диво на світ Тизифона?
 Християн тисне нехрист накітом важеним.
 Вдар їх, боже! Кипь в їжу гадюкам шаленим!
 Роксоланські рознісши нещадно обози,
 Вже татарин там троки ладна й поворози^{*}.
 Ні, у сонячнім возі не всяк сісти може!
 На Україні своїх ще гетьман не тривоже⁵,
 Та покликав охитника пристрасним словом,
 Швидко кілька їх тисяч проскакують ховом⁶.
 До Чигрина невтомно, ярами ідуци,
 Їм утіху і поміч посильну несучи,
 Щоб утримать фортецю, поки стане сили,
 Дочекатись, щоб наші війська підступили.
 Вів Корицький їх Яків, досвідчений воїп,
 Його гетьман призначив для виправи тої.
 Разом з ним люд служивий у зброї блискучій,
 Котрих Ромодановський послав, їх ведучий⁷.
 Той люд хоч одновірний, та мав і незгоди,
 У Чигрин хоч пробились, але не без шкоди.
 Наш Корицький у замок пройшов без утрати,
 Турку зміг перед очі в фортеці постати...⁸
 Ці поля чигиринські давно не орались,
 Гострим скопані рогом, а трупом всівались.
 На миль декілька турків лягло, яничарів,
 Вал поклався високий і з диких татарів.
 Мчитья огир по трупах і трупом лягає,
 Русь уже не бахматих, турецьких сідлас!
 Повно цінних завоїв^{**} і кожен в блаватах.
 На війні козак піший, з війни — на бахматих.
 Не бродивши, козак наш зумів взяти качку,
 Не ходив до них морем, суху дав трепачку.

* Троки — ремені біля задньої сидельної луки; поворози — вірвовки.
 ** Завій — чалма, тюрбан.

Не шапують тут трупа — наука з Чигрина,
 Погреб вовк відспіває, як з'їсть поганина.
 Воювать з козаками, хай знає — не жарти,
 Не попустять оцього вкраїнської варті!
 Милосердя не варті, бо на християни
 Добродійства не мали вони і на рани.
 А уздріє голота, що в ворога злото,
 Більша буде від злота на турка охота.
 Крикне: «Ми Магомета поб'ємо і скрушим,
 І його володіння омежим і здушим!»
 Чутка давня, віщала одна пророкиня:
 Як у згоді християни, то турок загине.
 В тайні рицарі раду тут стали чинити:
 Хто з нас хоче тут віру тверду боронити,
 Серце мужнє потрібно в броню одягати,
 Турок буде при тому, як пір'я пурхати.
 То козак! До коша он вже загнаний турок,
 Ті убиті, а інші, подібно до курок,
 Що розтріпав їх яструб, і гнізда кидають
 І, куди спаде око, кіннота тікає.
 Від орлів царських турки нещадно побиті,
 Злобним головам годі при тому вціліти.
 Штучні міни забули, вони їх поклали
 Там, де скелі премічно Чигрин підпірала.
 Наче лив у коші він, з заціпленим духом,
 Чи немов бик шалений, що перед обухом
 Свою голову хилить, крутими рогами
 Землю рив і топче сердито ногами,
 Ще й пісок розкидає, аж шарпає скроні
 Сам свої, роз'ятрілий, — і злість уже тоне!
 Він шукає поради, та що оті мислі,
 Коли лоба нещастя не звільнять навислі.
 Бо сам хан знемагає з смертельної рани,
 Із башею й своїми міркують солтани^{*}.
 На Дунайський вже берег звертають всі око,
 Щоб їх хвиля пізніше в степу прешироко
 Не рознесла, загнавши в дубові відроги,
 Де низали б на шнур їх, неначе міноги,
 Тож Браїм-баша кинувсь у пломінь скажений,
 Був під муром він тричі, у загинуть, шалений,
 Став готовий: «Хай визнають гавурського гроту^{**}
 Груди ці, ніж срамотно бажать повороту!
 Я ж бо той, що в народів беру їх свободи,
 Скелі в ноги схиляю й Кандійській води!
 Чи одну тут не взявши, віддять мам кліті^{***},
 Чи ж не зможе павучі порвати лев сіті?»
 І як тільки ясний день в антипод впадає,
 То у місячнім сяйві у табір влітає
 Наш козак. Тут так гарно, пишнота засліпить,
 Турський місяць до згуби османам присвітить!

* Солтани — татарські вояначальники.
 ** Гавурський грот — вістря християнського (гяурського) списа чи стріли.
 *** Тобто кліті для полоянників.

Ледь баші гук козацький в наметі долгне,
 А вже військо побите, а решта ще гине,
 На коня він незгайно стрімкого злітає,
 В чистім полі криївки для себе шукає,
 За своїми метнувся, десь, може, кочують,
 Ось папав! Ні, на полі ніч вічну почують.
 І його обіймають страхи прегарячі,
 Коли свіжу кров турську струмками побачив.
 Тут і там, мов одинець* хрущить в гущавині,
 Маври разом з абизом**, мов дикії свині,
 А отам запорожець, й під листом він чує,
 Як найліпший мисливець, уважно чатує
 На kota а чи лиса, і де оком скинув,
 Нижче ціль із гвинтівки і б'є без упину.
 А у степ чистий скочать, то верхи ганяє,
 І з тріумфом шаблюка з коня їх збиває.
 Стелить миль на десятки, кладе переправи
 З турків злих українець для вічної слави,
 Поки простору стало аж ген за границю,
 Кров гаряча заповнить турецьку теплицю***.
 Турка виауто сильно із тої розкоші —
 Балдахіни в наметах ладнав прехороші,
 Та його у кошах тих взяли катаракти
 І женуть утікати в непевнії тракти.
 Аспри****, блискітки всякі, як пір'я, літали,
 Осідлав козак турка, в полон мало брали.
 Більше лупу із трупу гадали зідрати
 У надії до решти тих турок попати.
 Вірять в того, на кого був зважився стати
 Поганин, що хреста так любив зневажати.
 Бусурмана прогнали до Чорного лісу.
 Замикнули в дім темний — під вічну завісу.
 Збили турка дощенту, кіш знесли із ґрунту,
 Чи ж дістатися зможе баша Трапезунту?
 І хоч темних лісів він проскочив був чати,
 Але кари від пана ще має чекати.
 Сам-бо parva tueri*****, тримаючи цноту,
 Quam quaerere*****, козак в дім спішить на роботу.

ПОЧУТТЯ ВДЯЧНОСТІ

Не собі козак славу, мій боже, віншує,
 Хоч скарби із звитяжства належно шанує,
 Першу міту для слави твоєї, о боже, —
 Силу взявши, наш рицар злу силу знеможе.
 Турські топче загони і пріч проганяє,
 І щоб віра тривала, свій край захищає.

* Одинець — дикий кабан.

** Абиз — татарський мулла.

*** Теплиця — дім; теплий край.

**** Аспра — дрібна монета.

***** Під догляд матері (латин.).

***** Замість того, щоб шукати (турків) (латин.).

Бо відколи ще княжив у нас Володимир,
 Ми із турками бились, змагалися з ними⁹.
 Князь той, Руську державу грудьми захищавши,
 Наче скло, пиху гордих крушив, потоптавши.
 Тим козак і у наш час не дружить зі страхом,
 Сибаритським не ходить ніколи він шляхом,
 А бере він собі за взірць Геркулеса,
 Не зійде він зі шляху ані на півкреса.
 Зараз Русь на дорозі своїх предків гордих
 Гонить скоком лісами татарської орди,
 І збиваючи з турка блискучі шишаки*,
 Собі слави малює довічної знаки.
 Насипає могили, кладе і купреси**,
 Написавши надгробок: «Fugaces oppressi»*** —
 Вікопомно читайте, ідіть на могили,
 Туркам сипані русом із божої сили!
 Тож твоя хай покрий правиця нас, Пане,
 Хай візьме гору русин і згинуть погани!
 Перед світлом пречистим нехай ступають,
 Хрест поб'є, то розтануть, як віск, і здиміють.
 В Магомета побачим усю їхню раду,
 Нехай вітром знесуться і з пилом осядуть.
 Нехай знають, живий бог богів у Сіоні,
 Покажи ти їм славу па власному троні,
 Хай поганські мечеті твоя міць зруйнує,
 Хай не кажуть: «Де бог той, що вас порятує?»
 А ми кажем: «Бог з нами, хто тільки постане
 Проти нас, то без сліду залишим, погани!»
 Бо про силу цю божу — і ви те признали —
 Дивний знак і знамення усі прочитали.
 Якась пані вельможна обходила мури,
 У злотоглав убрана і царські пурпури,
 Їм фатальним декретом вона пригрозила,
 А по страшнім видінні з очей одступила.
 Християнська покрови — та дивная пані,
 Пиху скоро вона вам зламає, погані!
 Обірве лук напнутий на нас, християни,
 Християнин од того окрилений стане.
 Лук рука не подужа на нас підійняти,
 Перед богом ми щиро почнемо співати:
 «Онде видно — погани, що кедри ліванські
 Вже заносили в думи неситі шайтанські.
 А воно комусь дивно, що в думку це клали,
 Їх минаєм, шукавши, — без сліду пропали».
 Боже, хай же правиця твоя, взявши зброю,
 Міць покаже достатню, як дійде до бою!
 Триголовця отого, страшної Гекати
 Ми боятись не будем, потягнем до страти.
 Хто хреста вихваляє, поможеш отому,
 Щоб ганебно дер шкуру він звіру страшному.
 Як спочатку давав нам на турка відвагу,

* Шишаки — шоломи.

** Купреси — кипариси. Кипарис був символом печалі.

*** Поховано втікачів (латин.).

Так і далі утримуй війни рівновагу,
І за це будеш, Пане, хвалу вічну мати,
Що у нас мусив турок лихий погибати.
Добре альфу читають тобі в Греко-Русі:
Боже, вірять невірних нехай Русь примусить!
І омега тим стилем хай читана буде:
Хай триумф Русь до решти над турком здобуде!
Вірять (літера каже), це справиш належне —
З зору руських химера навіки хай щезне!
Кривду літері вчинять — те кожен побачить,—
Як її стане в школі нам турок тлумачить.
Боже! Альфа й омега є для козака ти,
Буде літер безчестя на турка лягати!
Вірю в кривду я літер, як в божую волю,
Турка, Папе, на шаблю дай в марсовім полі!

ЗАКЛИК ДО РИЦАРЯ

Мало в полі робили, хоч у полі руси
Час утратили добрий, впавши у спокуси.
Годі, рицарю славний, марно сумувати,
Будеш, турка кленучи, в лісі зимувати.
Переможеш весною, перейдеш крізь гори,
Досягнеш Пропонтиди аж туди, де море.
Отчу віру підперши, славу України
Піднесеш над Кавказу винесли вершини!
Гемус, гострі Родопи, Медіни багаті
Й Магомета дідизну зможеш собі взяти.
Скрушиш гріб золотавий бридкого Дагона,
Знай, того потребує віри оборона.

ОХОЧА СТЕЖКА

за жовніром, котрий бився в 1678 році

В сімдесят і восьмий рік, о миле жовнір'я,
Хто Пегасів лет подасть чи з голуба пір'я,
Щоб за вами я літав у кожную хвилину,
Як ви б'єтесь, чи йдете кудись до спочину,
Чи у полі між квіток, чи на перелозі,
Чи шукаєте в човнах у морській дорозі,
Чи як сиплете вали в степу на границях,
Чи як ніжиться, бува, в цілющих теплицях,
Чи дунайські десь мости ви б'єте потроху,
Чи поклонитесь, бува, бридкому волоху,
Чи проходите коли загоном по полю,
Відбиваючи в татар своїм людям волю.
Чи агів із Кам'янця в полон заберете —
Плату цісарю свою велику даєте¹⁰.
Чи труснете чорні ви лісів гущавини,
Щоб безслідно кримчаків погнать з України.

Чи під небом заснетé, - де шлях — у Моравах¹¹,—
Пильно сховані сліди шукаючи в травах.
Це Фавоній вам сприя у цьому ласкавий,
Заживаєте ви скрізь заслужено слави!
В сьоме липня берег ви Дніпра залишили¹²,
Й перші кулі на Інгул¹³ уже полетіли,
Де розкинув кримський хан татарські когорти,
Щоб дорогу простелить для клятої Порти.
Нездоланними грудьми на них ви ставайте
І границю за Чигрин свою розширяйте¹⁴.
Боже, місяцю зламай ти гострого рога,
Триумфальний вірш тоді дійде до порога,
А коли від вас при тім візьме він наснагу,
Не втомлюся я співать про вашу відвагу!

ДО СКЕПТИКА

Не дивуйся, сусіде, що я із народів
Славлю тих, що у рабстві, і тих, що в свободі,
Таж господь у песилі свої славить сили,
Він живе в простоті, щоб його восхвалили!

ПЕТРО ПОЦОВИЧ-ГУЧЕНСЬКИЙ

Жив у другій половині XVII ст.
 Родом, очевидно, з с. Гукова на південному заході Поділля.
 Можливо, був тільки переписувачем або власником рукописного поетичного збірника, хоч с підстави вважати його й автором, оскільки в рукописі збереглися сліди авторської правки, всі твори написано одним стилем: однакова мова, манера віршування та спосіб висловлювання думок.
 Належить до так званих «мандрованих» поетів; мабуть, був учителем у сільській школі.
 Писав мовою, наближеною до народної.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
 ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.

ІЗ ДІАЛОГУ «ВІРШІ НА ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ»

Отрок 13-й

Не біймося ми смерті, бо смерть ту зневажив,
 У темряву пекельну Христос запровадив,
 Ми в цуцика пограймо, маленькії діти,
 Бо будемо у раї розквітлім сидіти.
 На смерть же наготуймо кияхи дубові
 Й вегері * ще до того тримаймо грабові,
 Як смерть до нас поверне, тримаймося в запасі **,
 По кулаку всі разом складім горопасі.
 Товаришу, за кості бери її сміло,
 Берімося, бо в мене чомусь дрижить тіло.
 Смерть хитра, пристараєм, щоб з рук не злизнула,
 Когось між нас раптово, бува, не хапнула.

Отрок 14-й

Не біймося, друзяко і славний компане,
 Чи ж хитрості здурити костисту не стане?
 З гречаної муки міх полови я маю,
 Зажить над смертю штуки такої гадаю:
 На землю її звалим і рота запхаймо,

* Вегеря — палиця.
 ** Триматися в запасі — бути напоготові.

Самі ж тоді в дорогу хутенько махаймо.
 Воца луску із рота почне вбирати,
 А ми уже не будем на смерть умирати.
 Воскреслого спішімо Христа привітати —
 У небі будем вічно із ним царювати.

Отрок 15-й

Зле радиш, побратиме, не так учинімо.
 Пораджу я інакше: таке одмінімо!
 Давай спечемо смерті найбільший калач,—
 Похвалить це напевно і простий орач —
 Ходім тоді до смерті з належним поклоном,
 Вона і відверпється із власним загоном.
 Пробачить нам напевне, що наговорили,
 Хоч ми її пітрохи при цьому не били,
 Та слово уразливе усяк пам'ятає,
 Перехвалки всі наші костистая знає.
 Покорою візьмімо, Христос так чинив,
 Що з вічної був смерті всіх нас одкупив.

Отрок 16-й

Здорова оця рада, достойна хвалить,
 На зраду ж таку серце Христове болить.
 З високого він неба для того притік,
 Щоби людину з пекла забрати навик.
 В якій покорі, зважте, ходив творець світа,
 Як той агнець невинний, не давши одвіта.
 Хоча його жорстоко тоді катували,
 Аж кров його святая нестримно спливала,
 Мовчав він, хоч невинний, покірно терпів,
 Хоч був творцем небесним, та не голосив.
 Ми ж штукою схотіли життя заховати,
 Самі, хоч і смертельні, на смерть воювати!
 Коли звитяжить хочеш, побожний залишись,
 Як хочеш взяти щастя у вічності колись.

Отрок 17-й

Даремно теревениш, як не воювати,
 То смерть не схоче в світі ні в чому сприяти.
 Ба, поки нас, берімося її побороти,
 Чи, мо', життя, мій брате, цінувш в ніщо ти?
 Ти смерті підхлібуєш, вона ж бо не знає
 Ні правди, ні підхлібства — водно усіх має!
 Гадуку пригрівати, віщають, не гоже,
 Бо і тебе, й дитину ужалити може.
 В братерство ти із смертю бажавш вступити —
 Зімкне тебе зі світа й твої також діти!
 Дурницю вирікаєш, чого сам не знаєш,
 За приятельку смерть ти собі, бачу, маєш,
 Калач відтак великий подать обіцяєш,
 А в порох смертоносний життя обертаєш.

Отрок 18-й

Змилився ти, друже, в порожній тій раді,
Хоч зв'язано костисту й лежить вона в аді,
Проте на бідолашних накинеться нас —
Не боем, а цнотю живімо в цей час.
Цнотю ми побожність, мов учту, готуймо,
Од вічної кончини себе порятуймо.
Війною-бо нічого із смертю не вградим,
Життя своє хіба що у гробі осадим.
Ми виграєм, почавши ходить у покорі,
В небеснім заживемо, з Христом разом, дворі,
Для нас і за життя він волів помирати,
Щоб кожен у цім світі міг вічність пізнати!

Отрок 19-й

Хай, Христе наш воскреслий, зросте вже кропівка,
Ото моя година настане щаслива.
Окрий же, Пане сильний, дерева листками,
Щоб в лісі ми гуляли разом з телятками.
Бо вже мені та школа немало збридила,
Мене як у темниці глухій посадила.
Ще й дяк он на покуті ведмедем сидить,
Хоч добре все поробим, попуру глядить.
Ніяк нам попограти, бо хльости задасть,
Хоча пришло борщ мама — не дбає про нас.
Коли б же то кропівка, то я б заховавсь,
Хай дяк мене шукає, в кропіві б не взяв.
Ну, а коли зі псами знайдуть, то одначе
Пожаляться в кропіві самі предобряче.

Отрок 20-й

Христос воскрес із мертвих, мені серце крас,
На вулиці дітей он багато гуляє,
Але мені за школу невільно ходити,
Бо зараз дяк різками почне мене бити.
Тож мислю я, що далі мені учинити,
Аби вже ліс розвився, гадаю сокритись.
Хай дяк із школярами шукають юрмою,
Накриюся у лісі під дубом полою,
Він скаже: пень, напевне, — не зможе пізнати,
А я все буду далі од нього втікати.
Хай сам собі лелека по тому у школі,
Із хлопцями у лісі награюсь доволі...

Вірші нищенські утішні

* * *

Я завше в школі того від вас потребував,
Щоб зібраних усіх вас у церкві оглядав.
Тепер вас роковес* тут свято збрало,
Мені усіх щасливо оглянуть припало.
Тож з вами маю змогу тепер розмовляти,
Із святом цим хвалебним відтак віншувати.
Та спершу розкажу вам шкільную пригоду,
Волю комусь посити я решетом воду,
Аніж терпіти в школі незносній біді,
Бо доброго і нині не йлось обиду.
Так само ж готувався, як інші люди,
Уже казав до себе: гаразд мені буде!
Собі зварив у юшці по добрій блошці,
І страву ту поставив собі на полиці.
Тут вош така, як курка, велика вхопилась
І лапами улізла, вся юшка пролілась.
Все м'ясо вона в смітті моє повалаяла,
Сама ж, непаче заць, надвір поскакала.
За нею я! В порозі вона раптом стала,
Зубиськами на мене, як вовк, закланцала.
До кия я! Та чудо вона учинила —
На смітнику ворону нараз ухватила
І лапами із пір'я взялась оскубати,
Аж страх мене великий почав побивати.
То я її — київськом! Хотів, щоб застигла,
А вош тоді ворону з зубів упустила
І в очі мені просто стрибнула потужно,
Я мусив проти неї постанути мужньо.
Та плацу отій воші усе ж не дотримав:
Ударила так сильно, що з ніг я упав.
Аж гвалту закричав я, всі нищі наші
Прибігли прудко з школи із горщиком кваші.
Линули квашу, очі тій воші залляли,
І віжками хутенько її пов'язали.
Взялися ми до школи ту вошу тягнути,
Аж шість тягло, та годі — не в силі двигнути.
Самсон, товариш нашій, схопив тоді вила,
Ії притис за шию, яка була сила,
А воша із-під вилок так сильно стрибнула,
Що нашого Самсона за носа хапнула
І так його вкусила своїми зубами,
Що ліків не знайдемо і межі бабами.
Тепер питаєм пильно ускрізь докторів,
Розшукуєм учених на те лікарів,
Щоб наш Самсон-товариш в здоров'я прийшов.
Та я йому лікарство здорове знайшов:
Віщають люди, з маслом якісь паляниці
Гарячі прикладати щодня к потилиці.

* Роковес — річне.

Ще добре поросятко, й такеє казали,
 Печепеє на ліки придатся б мало.
 Коли б те поросятко я зміг би дістати,
 Побачите, як стану його утинати.
 Подайте тож, для бога, із цимат солонини.
 Не мали ще такої у школі звірини.
 А щоб Самсона врешті свого залічити,
 Здоровим перед вами всіма зголосити,
 Подайте ковбасу ще, котра умліває
 Й невесело, он чути, у печі співає.
 Коли б то ковбаси я гаразд покуштував,
 То б вам «Христос вродився» веселе заспівав.

* * *

А що, панове, либонь, ви мене пізнали, дворака,
 Відомий запевне, бо вмію добре стріляти з пужака *,
 Що вдень побачу, то вночі застрілю.
 Пішов я на ожину, так мужик кричить: «Улю!
 Імай которого сина,
 Бо це удержиться йому на голові чуприна!»
 То я ж, сарака, ногами закидаю
 І до товариства волаю:
 Втікайте коло Беркової хати,
 Бо вже мужик хоче вас забігати,
 Я ж йому заставляюся, як кобилі зайць...»
 Тільки, панове, вимовив, як він мене киїськом по хребту: паць!
 Взяв мене кияком уривати,
 Аж мусив я гвалту волати:
 «Гвалт, панове, рятуйте, хто де є,
 Бо вже мені на гвалт духу не стає!»
 Не треба вам, панове, такої розкоші повідати,
 Бо могли ви будь-де-будь про це давно вже чувати.
 Волимо ж вас, панове, з святом віншувати,
 Бо в цей день предпразникового люди празникують
 І всі себе взаємно сватове віншують.
 А особливо тії люди — п'яниці роковії —
 Позирають на мене, як вовки лісовії.
 Погляньте-но, панове, кожен п'яницю пізнає,
 Бо в п'яниці сукня латами пошита,
 Як Мойшева хата, рядном побита.
 В п'яниці чоботи із того рем'яно,
 Що у лісі деруть по дерев'ю.

* * *

Це я, що із чужої землі привандрував,
 Сто миль я із чучманських країв марширував,
 І видів я там дуже великі дива,
 Скажу усім, коли б хто купив мені пива.

* Пужак — пужално.

Там гори масляні книшами порослі,
 Висітьсья дві високі, докупн ізрослі.
 І пироги дві баби на горах тих плещуть,
 І лапами два зайці усе у піч мечуть.
 Отож пиріг ось стільки, узявши, ухватив,
 Куснув його зубами, та він параз застив.
 Заклипулися зуби, що я опімів,
 І жодного вже слова сказати не умів.
 Але тепер господь бог вернув мені мову,
 Повідаю, панове: піймав я тут собу.
 Та вирвало совисько мені відтак очі,
 І хитро з рук у мене сова як не скочить!
 Подайте-но, панове, гарячого книша
 І бідного потіште в нещасті голнша.

* * *

Чи ви чули, панове, о панії пригоді?
 Сновіцу вам нарешті біду в моім роді!
 Таж коли не щастить нам, то мусим терпіти,
 При однім сухареві у церкві нам піти.
 Я вже був празниково себе зготував,
 Та з ненависті певне хтось мене вчарував.
 Учинив у великій конові я квашу,
 На котору просити хотів милість вашу,
 Аж невіста якась мене зчарувала,
 Весь пожиток із кваші мосі забрала.
 Коли ж стало квашнице по печі іграти,
 Довелось всім ницим з зашчя тікати.
 А Гапон, наш товариш, схопивши лопату,
 Кинувсь тиснути квашу, бо видів утрату.
 Як живеє, квашнице по школі скакало,
 Мавши гнів, по закуттях Гапона шукало.
 Коли ж кваша Гапоном об землю огрїла,
 Аж його головою і двері втворила!
 Іздумійте, панове: є міць у тій кваші,
 Не могли вгамувати всі ниції пані.
 Той кричить: «Ой, панове, по човен ходімо,
 І по шию у кваші уже не бродімо!»
 За поріг стало валом квашнице тікати,
 Аж свиня прибігає, береться хлєптати,
 То свиню ота кваша так прудко штурхнула,
 Що аж квікнула — сильно об землю жбурнула!
 А сама, наче море, взялася шуміти,
 Всі ми мусили з того немало здуміти.
 Те квашнице нещастя таке наробило,
 Був один, мов живеє, угору ізбило.
 То не мали спромоги її присолити,
 Коли стало квашнице і з зашчя вийти, —
 Не утримався жоден нараз обливати,
 Не пізнала б і рідна вже мати синочка,
 Бо усім нам від кваші присохла сорочка.

Просим дуже, панове, про нас пам'ятайте
 І до школи нам страви та хліба давайте.
 Калачі-бо несете від кума до кума,
 А до школи занести ніхто з вас не дума.
 Не несете до школи ніхто солонинки,
 Тож не мучить, віщають, нікого дур шиньки.
 Як забули, панове, о нас і о богу,
 Вас покинемо, в іншу підемо дорогу.
 А чим божая церква себе прикрашас,
 Чим твоя, чоловіче, душа вивишас?
 Церква божя із гімнів прочитаних сяє,
 А читання-співання клейнотами мас.
 Чи ж у божій ми церкві щодня не співаєм?
 Таж за ваше здоров'я ми бога благаєм,
 Аби дав бог навіки у щасті прожити,
 Із Христом, із рожденним у небі царити!

* * *

Ось і я з Кобиволок, триста миль з-за світа,
 Я до вас привандрував зарапня на свято.
 Осідлавши собі кий, кий міцний, дубовий,
 Прилетів отак сюди, в світ для мене повий,
 Лиш кабаки * й сухарів в торбу собі взявши,
 Бо служалому того тільки й треба завше.
 Коли ж біг я через ліс, в хащах зачіпався,
 Озирнувся, а мені бандолет ** урвався!
 Іхав я через ліси, мчав через болота,
 Не боявся збійців *** я, темная голота.
 Звісно, був гетьманом я, рядив і обозом,
 Спотикався я з курми, лежачи під возом.
 А як гуска почала ногу там кусати,
 Мусив із-під воза геть далі утікати.
 Правда, кепський я пияк, тим не радо бавлюсь:
 Виджу повний кухоль, і мимоволі ставлюсь.
 Тож мене вітають так: в лоб і за чуприну,
 Не один раз подеруть в мене сукманину.
 І волають так мені: «Ти, мосьтивий пане,
 Таж чуприни не на всіх нам твоєї стане!»
 Радьте-но, панове, що маю учинити:
 Чи учитись мені ще, може, оженитись?
 То піду я до когось панни обзирати,
 Бо мене давно хотять війтом називати.
 Вам на мешкання також йти туди я раджу,
 Оженю і на груцтах добрих вас осаджу.
 Там, панове, небеса низько так лежать,
 На двох печених кишках тільки-но висять.
 Там жінки, коли собі в морі хустя перуть,
 То на небо праники, як на камінь, кладуть.

* Кабака — нюхальний тютюн.

** Бандолет — пас од палаша, тут: очкур.

*** Збійця — розбійник.

У коморі місяць там світить і сяє,
 А в день білий на печі сонце спочивас.
 Зорі, наче дині, там всюди досягають,
 В ночвах золотий мигдаль свині поїдають.
 Горілчана ріка рипком протікає,
 Пийте гарпцем *, бо ніхто не забороняє.
 У панчохах срібляних горобці гуляють,
 І живі ковбаси там на вербі зростають.
 В літі і в зимі в дубах поросється свині,
 Бджоли меду цілу чверть накладуть щодниці.
 Місто кріпко навкруги те'обварувалось **:
 В кропиві та лободі все обмурувалось.
 І вітчизна там стоїть в мене над водою,
 Вкрита прашиком уся, вшитая бідюю.
 Йдіте жити туди, де я буду умирати,
 Можу ту вітчизну вам легко відказати.
 Ви дорогу завчасу в мене попитайте,
 А за працю хоч по три грошника подайте.
 Йдіте всі праворуч, з Янбова до Крилова,
 З Крилова до Зборова, з Зборова до Яворова,
 З Яворова до Бузанова, з Бузанова до Кременця,
 З Кременця до Кам'янця,
 З Кам'янця до Львова, з Львова до Кракова,
 З Кракова до Очакова, з Очакова до Піорткова,
 З Піорткова до Чигирина,
 З Чигирина до Оринина,
 З Оринина до Карапчієва,
 З Карапчієва до Олієва,
 З Олієва до Кудриниць,
 З Кудриниць до Федьковець,
 З Федьковець до Ожеговець на ожині,
 Бо там чверть за шеляг свіжини.
 З Ожеговець до Городка,
 Бо там ріпа солодка,
 З Городка до Бучача,
 Бо там по шелягу кляча.
 Із Бучача просто йдіть в землю ви чучманську,
 Будете повагу там набирати панську.
 Є там староста, котрий, наче кіт, мурчить,
 Що до нього не кажи, він усе мовчить.
 О, багатий дуже він, у скарби заритий,
 Розкажу, панове, вам: пан той знаменитий!
 Там печеного вола за гроша закупиш,
 Як не знайдете того, скажете, що «мутиш».
 З-під хвоста вола часник витікає з оцтом,
 Є із зелені салат, — це хто хоче з постом.
 Там багата земля, ви про неї знайте,
 А за відомість таку коляду подайте.
 Я гетьманом славним був, зараз капеланом,
 Це вздобляє мене ліпш, аніж був би паном.
 Тож зволяю: до домів ви своїх ідіте,

* Гарпець — міра рідини — 3,23 л.
 ** Обваруватись — укріпитись.

З кумом, сватом, хоч би з ким, бесіду ведіте,
Лиш у церкві ви дверей, прошу, не попусуйте,
Поодилиці, люди, йдїть, купою не суньте!

* * *

Повім я вам, панове, цю красну пришовість:
Хто їсти собі варить, паневне, що той їсть,
А я до того діла один не зібрався,
Це жаль мені великий, тому обізвася.
А може б, захотїлось собі мати кухню, —
Останню у заставу мав видати б сукню.
В який куток не гляну, не бачу нічого,
Лиш табором в запіччі вошей лазить много.
Скажіть мені, де воші поцінно продати?
Мені за сто і шеляг не хочуть давати.
А ми-то, небожата, бід много зажили,
Доки вошей у школі собі наплодили.
Ще є одначе люди: ні за що нас мають,
Це тїї особливо, що горя не знають.
Та ж вош мізерна також, де струпа почус,
Там звикла поселятись, не тільки почусь.
І ми із давньочася, як вчились у школі,
Нічого не дістали, нужди лиш доволі.
А мусимо святої зажити науки,
Щоб славнії клейпоти подать церкві в руки.
Нехай же просвітїться із нашого вбозтва,
І подарунків божих за те вдїлить множество.
Ми мусим і вошима відтак торгувати,
Як золота не маєм, щоби дарувати.
Чей ми за свій товар що в Христа уторгуєм,
Не вистачить, можливо, то ми заборгуєм.
Таж він, Христос-господь наш, нужду нашу знає —
Убогому достатки щедротно вдїляє.
Нас, нищих, добрим датком небесним збагатїть,
І янгольським покормом по смерті наситить.
Бо ми багатї в школі на вбозтво та скорби,
Аж на хребтах усїм нам з'явилися гóрби.
Тож маєм висхлі тварі*, мізерні із голоду,
Доволі натерпілись зимового холоду,
Встаючи кожноденно до церкви дзвонити,
Коли ж іти не схочеш, то дяк стане бити.
Являйся босий-голий до церкви читати,
А чоботи чи маєш, не будуть питати.
Як дяк, буває, крикне: «До церкви вставайте
І зараз, небожата, за дзвона хватайте!» —
За повороза нищий як скоро лиш порве,
То руки від морозу нешвидко відірве.
Ми щастя пам'ятаймо в житті обороти,
Бо входим без різниці у світу ворота:
Із живота однако нас мати родила,
По-різному душа всїм виходить із тіла.

* Твар — обличчя.

Людину не єдина фортуна дїймає,
Бо щастя у пещастя господь обертає.
Творителем сам бувши у вічності, всюди
На себе взяв убозтво мізерного люду,
Калїк, бідах убогих братами назвавши
І дїм усїм багатїй вгорі зготувавши.
Взиває бідолашних на учту до себе —
Себе на смерть подавши, людину, для тебе.
Не мав він голови де у світі схилити,
Щоби у славу вічну тебе помїстити.
Пускався він у пекло, щоб темїнь зломити,
І світло в тебе внести, з нужди увільнити.
Бідашних нас і нищих вдїляти призначив,
Бо нашїї нестатки із неба побачив.
Тепер порятував нас в останнії літа,
Життя подарувавши, — творець всього світа.
Не будеш вже, людину, навїки вмирати,
Побожність лише треба і цноти збирати,
Щоб пими пописатись у сонячнім небї,
Хай бачить сотворитель — все зробить для тебе.

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

Народився близько 1630 р. Очевидно, вчився у Київському колегіумі.
Був друкарем у Чернігові, в друкарні Лазаря Барановича,
де в 1684 р. видав віршований панегірик своєму патрону.
Згодом переселився до Полтави, де був священником Успенської церкви.
Тут і помер 1701 р. Поет кола Лазаря Барановича.
Більшість його творів збереглась у рукописах
(зокрема рукописні «книжиці» «Зегар з полузегарком» та «Млеко»),
повністю їх видано 1972 р.
Писав давньоукраїнською та польською мовами.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА 1670—1680 рр.

ТОМУ, ХТО ПИШЕ ВІРШІ

Труду писання не може пізнати
Той, хто не знає, як треба писати.
Думає легке і просте це діло:
Пишуть три пальці, а все болить тіло.

НА ХМІЛЬ

Якість божу у собі пан Хміль сокриває,
Бо возносить смирих він, гордих усмиряє.
Вищі голови за всі інші члени тіла,
Ну, а ноги собі низ смирно в нас посіли.
Та якщо пан Хміль кому в голову вступає,
Хилить голову вниз, ноги задирає.

* * *

Чоловік, немов трава, дні його, як квіти,
Тут цвіте, та має він посіктись — не жити.
Так, короткі наші дні, що для нас тут сяють,
Наче квіт той польовий нагло зів'ядають.

* * *

Голуб жовчі не має, дзьобом він не вражає,
Пазурями не шкодить, лиш зерно чисте дзьобить.
До води учасяє, прудкокрило літає,
А як радість він носить, «У-у», — завжди голосить.
Чужих діток приймає, їх літати навчає.
І на місці безпечнім він гніздиться статечно.

ХТО НА ЧУЖЕЄ РАДИЙ, САМ ЗЛОВЛЕНИЙ БУВАЄ

Зле страждає злий, отак образ нам з'являє,
Той, хто ловить не своє, зловлений буває.
Як не хочеш, наче кіт, злобно в світі жити,
Хоч сильніший, стережись менших ти злобити!
Багатьох боїться той, хто страждає на ділі.
Злотворящі страждуть зле за те, що створили.
Багатьох гризучи, кіт і сам загибає.
О, воістину, лихий зло-кінець приймає.

НЕ КОЖЕН СВЯТОША СВЯТИЙ

Не всі є святі! Що в тому святого,
Коли ти в церквах лиш топчеш пороги.
Не всіх за святих нас бог вибирає,
Також і отих, хто в церкві буває.

ПРО СИВИНУ

Зима, наставши, заїде у дім звичним бігом,
Нам волосся голові покриється снігом.
Уже і весна перейде, зійде спека літня,
А мороз на голові не розтає, квітне!

* * *

Не однакові на смак пливуть різні ріки,
Як і люди за життя — пани і каліки.
Смак однакий у річках, що впали у море —
Смерть рівняє нас усіх, усім рівне горе.

НА ОБРАЗ ЮНАКА, ЯКИЙ КРАСУЄТЬСЯ, А ЗА НИМ СМЕРТЬ ТАЄМНО СЛІДУЄ

Не дуже, о юначе красний, веселися,
Он злодій за тобою ходить, подивися.
Це смерть твоя дочасно хоче в гріб забрати —
На те й коса, щоб красні квіти пожинати.

НА ОБРАЗ СТАРЦЯ, КОТРИЙ ТРИМАЄ ПІЩАНИЙ ГОДИННИК

Дарма, старий, піщаним годинником міриш
Ти дні і, що багато ще житимеш, віриш.
Хто зна, чи хоч протягнеш хвилину ти цілу:
Піску багато в гробі, нема життя тілу.

ШЕВЦЮ УБОГОМУ ВІРШІ

Один швець, що шило вже не брав у діло,
Перевівся, ставши сам неначе шило.

ЯКОВА ДРАБИНА¹

Світ сну оцей подібний, а щастя — драбині,
Виходить нею, сходить багато хто пині.

ПИВОРИЗОВІ

Коли більше з кухля тягнеш,
Потім більше пити прагнеш.

* * *

Буйний, немудрий, бува, в небо ідуть,
А нас, таких мудрих, до пекла заберуть.

* * *

Тяжкая рана тому є без міри:
Хто правду мовить — а нема довіри.

ТРОХИ, НІЧОГО, НАДМІРУ, ДОСИТЬ

У вбогого трохи є, в жебрака — нічого,
Понадміру — в багача, а досить ні в кого.

* * *

Земля, немов темниця, людино, для тебе,
Як стіни із каміння докруг землі небо.
Гріхи — сторожа пильна, а кайдани — тіло,
Бо в ньому замість в'язня душа стражде зіло*.

ПЕРЕСПІВИ З ДЖОНА ОВЕНА²

НА КНИЖКУ, ВІРШАМИ ПИСАНУ, ДО ЧИТАЧА

Книжка ця — неначе світ, а вірші в ній — люди,
Мало добрих тут, мабуть, як і в світі, буде.

* Зіло — дуже.

* * *

За людей піп моле, за попа люд меле.

ЦАРСЬКИЙ СТАН

Інший не хоче, інший боїться сказати
Правду цареві... Нещасні царі — з того знати.

* * *

«Магнат» — великий пап по-латині.
«Магніт» — камінь, що тягне залізо.

Магнат, як магніт, доказ нам з'являє:
Сеї залізо, а той злото притягає.

* * *

В судний день одповідати мають усі люди,
Та для цього чи задосить дня одного буде?

ІЗ РУКОПИСУ 1687 Р.

* * *

Поети про Дедала звіщають билиці:
Він, засланий за море, терпів у в'язниці,
У хитрім лабіринті, аж вибратись трудно.
Між плутаних проходів сидіть було нудно,
Тож виготовив крила із різних матерій,
А що у лабіринті не знати де двері,
Вдягнув на себе крила, рвонувся з в'язниці
І полетів над морем, як роблять це птиці.
Наш світ також, як море, що широко грає,
Земля — в'язниця темна вигнанцям із раю.
Вітчизна справжня — небо! В палаці небесні
Нелегко завітати натурі тілесній.
Хто ж од землі захоче злетіти до неба,
Дедалові крила приправити треба.
Ще кажуть: досить віри — і неба доскочать.
Промовлю: усі вірні собі те пророчать,
Але чи труп людини, питаю, літає?
Ні, без добра і віра порожня буває.
Дає крило нам віра, та звіснеє діло:
Чи на крилі одному летітимеш сміло?
Не лише добродійства самого нам треба,
Не полетиш безпечно, людино, до неба.

І ти отак, Іване, що званий од Куці³,
 На цій землі гріховній життям добрим сущий,
 Щоб полетіть, здолати широке море,
 І перетнуть, попрати земне наше горе,
 Шість крил собі приправив; тоді, презавзятий,
 На серафимів образ став шестикрилатий.
 Є Віра та Надія, Любов с праворуч,
 Смирення з Чистотою, Убогість — ліворуч.
 Отак окрилатівши, літаєш безпечно
 І неба досягаш, живучи статечно.
 Там тезоіменник назустріч ступас,
 Русинський наш звияжцю, і благословляє.
 Його правицю видно. По тому і власний
 Послав ласкаво голос патрон доброголасний:
 «Ти, Іоанне-вожде мій тезоіменитий,
 Звияжців малоруських гетьман знаменитий,
 Живи благословенно на літа премногі,
 У кожнім ділі щастя добувши од бога.
 Хай три крила, що дані на щастя для тебе,
 Візьмуть благословення трикратне із неба.
 Одним хрестом честь божу докруг розширяєш,
 А другим супостатів, погнавши, страхаєш.
 Ти третім, що у божій дістав благодаті,
 Мир у Вітчизні любій зумієш тримати.
 У звичай християнський апостольським словом
 Похвальні кажеш речі про символ Христовий.
 А щоб удосконалив нам пам'ять, при тому
 Три знаки бог дарує хресту пресвятому.
 Оті хрестові знаки таке означають:
 В одне начало спільне їх троє злучають.
 Єдиний бог у трійці для тебе єдину
 Дав булаву⁴ і хоче: у ясну годипу
 Їх дві постав належно на сильній підпорі —
 Господь тебе тримає в своєму дозорі.
 Нехай у тебе стане Побожність праворуч,
 А Доброчиння щедре розміщуй ліворуч.
 Скажу: коли у грудях палке серце носиш,
 Без сумніву у бога, що хочеш, упросиш.
 Оце керує серцем твоїм, потішає,
 Тебе відтак боронить, нещастя долає,
 Тому і починаєш церкви мурувати,
 В ікони пребагаті і чесні вбирати.
 А ще в любові хочеш учених тримати,
 Волієш патронатом науки вкривати.
 Зростає з того слава, оздоба, підпора,
 Вітчизні нашій шана, утіха є скоро.
 І доведе напевне тебе аж до неба.
 Коли сприяння в тому тобі, може, треба,
 Я, Куцник, завше в небі тобі, Іоанне,
 Сприятиму у бога. Про це ненастанно
 Молитись не забуду: тримайся зі мною,
 А що хрести шануєш — це теж за тобою!
 Жив скромно, поселявся в тісному наметі,
 Не прагнув товариства, по добрій прикметі

В небесному просторі тебе упізнаю —
 Я богохвальців завше усіх пригриваю!
 А ти ж у мене перший, мій тезоіменитий,
 І у людей, і в бога на все знаменитий.
 Ти на землі спокійно живи іще довго⁵,
 Я талану у бога доб'юся такого.
 Про це тобі із неба тепер сповіщаю,
 Іване пренодобний, і благословляю.
 В усьому, Іоанне, патронити буду,
 Гетьмане український, вожде свого народу!»

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ
 «ЗЕГАР З ПОЛУЗЕГАРКОМ», 1690 р.

М и н у т и

*До зегарка належать іще і минути.
 Тому їх не годиться ніяк проминути.*

МИНУТИ ВСІХ СПІЛЬНІ

Мине дитинство,
 Мине отроцтво,
 Мине юність,
 Мине зрілість,
 Мине старість,
 Мине перестарілість.
 Мине весна,
 Мине літо,
 Мине осінь,
 Мине зима,
 Минуť всі літа,
 Минуť всі часи,
 А на все мене час покаєння.

МИНУТИ ЗЛИХ

Мине слава,
 Мине багатство,
 Мине честь,
 Мине п'янство,
 Мине помпа,
 Мине гордість,
 Мине пиха,
 Мине марнославство,
 Минуť високії думи,
 Минуť лестоці,
 Минуť пестоці,
 Минуť бенкети, пиятики,
 Минуť служби,
 Минуť дружби,
 Минуť жарти,
 Минуť сміхи,

Минуть утіхи,
 Минуть розкоші,
 Минуть скарби,
 Минуть ради,
 Минуть зради.
 Мине хитрість,
 Мине ошуканство,
 Мине кламство*,
 Мине заздрість,
 Мине пепавість,
 Мине уroda,
 Мине тілесна краса.
 Мине мужність,
 Мине сила,
 Мине красномовство,
 Мине удатність,
 Мине справність,
 Минуть драпіжства,
 Минуть кривоприсяжства,
 Минуть інші всі марноти марнот,
 Тобто вся сила людська,
 Все стане пічим по смерті:
 Не прибуде багатство, не зійде слава,—
 Смерть-бо найшовши, все оце погубить.

МИНУТИ ДОБРИХ

Минуть хвороби,
 Минуть переслідування,
 Минуть муки,
 Минуть розпуки,
 Минуть біди,
 Минуть сльози,
 Минуть образи,
 Минуть рани,
 Минуть глумління,
 Мине голод,
 Минуть прагнення,
 Мине нагота,
 Мине убогство,
 Мине каліцтво,
 Мине сліпота,
 Мине німота,
 Мине хромота,
 Минуть труди, невчаси, неспокої,
 Мине усяке лихо.

ДВІ СТРАШНІ МИНУТИ

Бо промовить господь: «Небо і земля
 Мимо ідуть».

* К л а м с т в о — брехня.

КЛИМЕНТІЙ ЗІНОВІЇВ

Жив у другій половині XVII — першій чверті XVIII ст.
 Замолоду десь одержав освіту і став писарем. Згодом був,
 як припускають, священником. Повдовівши, пішов у монастир,
 але зазнав гоніння і до смерті вів мандрівне життя. Один із перших
 українських етнографів: записував народні прислів'я та приказки.
 До нашого часу дійшов великий рукописний збірник творів Климентія,
 який був виданий уперше 1912 р. Писав давньоукраїнською мовою.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
 КІНЦЯ XVII—ПОЧАТКУ XVIII ст.

ПРО ЗАЙЦІВ

В цьому світі негаразд зайцеві живеться:
 На чотири боки він лиха стережеться.
 Бо не тільки пси його ловлять, сіромаху,
 А буває, потрапля він у кігті птаху.
 І од звірів засць теж спокою не має:
 Вовк неситий дожене — миттю поїдає.
 А зосібна у спльце вскочить на стежині —
 І марпотно, й нагло так він усюди гине.
 О, ніколи засць той одпочить не може,
 Бо острашус його все творіння боже.
 Він на місці не живе, дім повсюди в нього,—
 Люди кажуть недарма: в зайця довгі ноги.
 Як терпіти отаку, бідний мій, пригоду,
 Краще вже біжи топись у болотну воду.
 Невеликі, справді-бо, з тебе нам пожитки,
 А поткнешся у город, то великі збитки
 Чиниш у городі ти, злодію вухастий,—
 Тож нехай не обійдуть і тебе напасті!
 Скільки людям ти капуста, рабе, поїдаєш,
 Молоду садовину внівеч підгризаєш.
 А коли перебіжиш десь через дорогу —
 У дорозі немало викличеш тривогу.
 А коли в дорозі тій одступає щастя,
 То нехай тебе візьме і самого тряця!
 Щоб себе ти міг уздрить, що мерзенний з виду,
 То на світі б не схотів жити задля стиду.
 Міг би ти не існувать, бо в житті ні на що:
 М'ясо зайче бридке, та і сам — ледащо.
 Хутро непригідне теж, рветься воно в тебе,—
 Не таке, як буває, і міцне, і тепле.

Пожалій, о боже мій, ті людські натурн,
Котрі шнюють коміри з заячої шкурн.
Знов до тебе, зайче, я мовлю: не ліпися,
Побіжи в болоті десь, у воді втопися,
Щоб і пам'ять по тобі забували люди,
Щоб і вгадка у світах вивітрилась всюди.
Цю орацію тобі, зайче, покладаю:
З неї можна розібрать, як тобі сприяю.

ПРО УБОГИХ ТА БАГАТИХ

Так, щодали в світі гірш біда наступас,
А убогий чоловік таки потерпас,
Хоч і може децо він в людей заробити,
Та багатий не бажа йому заплатити.
Що ж за користь їм така: платить не бажають!
Із притримання того пожитку не визнають,
Бо стократний їм за те ущербок бувас,
А за сльози бідаків ще й бог покарає,
Вдарить громом та вогнем, затопить водою:
Всі притримання тоді підуть із бідую.
Тож своїм робітникам заплату вряджайте,
На зароблений шеляг їм кривди не дайте!
Бо за добру річ таким в житті зачисляють,
Як належне трударям вони уділяють.
А мене, що написав це слово, простіте,
У здоров'ї довгий вік спасенно живіте,
Написав я цей докір, бо неба вам хочу,
Тож про милість я собі і ласку попрошу.

ПРО ЗОЛОТАРІВ

Спершу вірші ці, мабуть, важко в ум узяти:
Зрозуміти можуть їх звиклі мудрувати.
В рівень з янголом нехай золотар постане,
Бо небесні вміє він виробляти жбани.
І мету собі в житті іншу не шукає —
Кожен виріб золотий небо відбиває.
Так, до прикладу, здоблять митри й патериці,
Царські скипетри, вінці з божої десниці.
Не одну коштовну річ можемо назвати,
Котра звикла на землі нашій пробувати.
Ніби сонце, булава сяє злото-срібна,
До якої, певна річ, голова потрібна.
Ті майстри-золотарі витворяють клейноди,—
Мужнім воїнам у честь власні нагороди.
Пояси кують складні, сріблені достойно,
Євангелії вберуть в палітурки гоїно.
Капітулам, зокрема, вироблять печаті,
Про які не знати як розповідь почати.
Можновладним палиці також оздобляють:
Як покажуть їм, усе справно вдовольняють.

Позолочені вони срібні роблять кубки
І всілякі до столів виборні посудки.
Творять ще для олтарів речі на престольні,—
Різпорідні, які є, вироби церковні.
Паннам персні золоті — непростес діло,
Іх камінням дорогим прикрашають вміло.
Форму виборну дадуть і на сагайдаки,
Приоздоблять, приберуть за одно кульбаки.
Шаблі сріблом оснастять ті майстри старанні,
Хто погляне, то усяк буде в дивуванні.
Роблять гудзички вони, піхви, інші дїва
Невідмовно для людей — все їм річ можлива.
І ножі вони також мудро оправляють,
Що шановані мужі при собі тримають.
А кадильниці, лампи разом з ліхтарями —
Все те явлене бува нам золотарями.
І до образів вінці, ручки і корони,—
До своєї їх візьми, боже, оборони.
Що одвіку на землі світ цей потребує,
Золотар усе своїм розумом готує.
Цю молитву, боже наш, вислухай сердечно,
Іх безсмертного життя не позбав конечно.

ПРО ГУТНИКІВ І ПРО СКЛЯРІВ

Мають гутники також відгуки похвальні
За посудини скляні, витвори кришталні.
Потішають молодих дзеркала принадні,
А підстаркуватий люд — окуляри ладні.
Сяють вироби скляні, жбани сонцеликі,
Із яких охоче п'ють і пани великі.
І напої видно всім: що й чого наллято,
Скільки трунку того є, може, забагато?
Непомітно аж піяк цього в череп'яних,
Не проглянеш, зокрема, також в дерев'яних,
У цинових *, жерстяних і так само в мідних,
Не побачити того і в чарчинах срібних.
Непрозорі і мосяж **, золото, а отже,
Тільки крізь прозоре скло все побачить можем.
І крізь посуд будь-який сонце не проникне,
А в храмини і церкві загляда у вікна.
Тим-то золота цінніш треба скло вважати,
Та погано, що його легко сокрушати.
А нетлінне ж у віках скло те пробуває,
У землі, воді, в огні тліну не зазнає.
Окрім нього кожна річ тлінові піддатна —
Замінити, отже, скло буде не придатна.
Завше гутникам хвалу виявляєм звичну,
Оболонникам *** — також, хоч і не величну.

* Циновий — олов'яний.
** Мосяж — червона мідь.
*** Оболонники — ті, що виробляють шибки (оболони) для вікон.

Світовидні нам вони вироблять заслони —
Люстра, вікна і до них — всякі оболони.
Раму витворять, бува, просту, дерев'яну,
А удатніші майстри зроблять олов'яну.
Тому й цих ремісників примножай, наш Пане,
Хай же мудрості, снаги й користі їм стане.

ПРО КОЖУМ'ЯК, ЩО ШКУРИ ВИЧИНЯЮТЬ

Кожум'яці із шевцем, як із братом, жити:
Можна й голову свою спільно положити.
Кожум'яка для шевця шкури вичиняє,
Швець же чоботи із них людям виробляє.
Научилися шевці деякі й чинити,
Кожум'яки ж бо чобіт не уміють шити.
Я не втямлю до пуття: може, розумніше
Шкуру вичинить шевцю — буде це слушніше.
Кожум'яки теж могли б чоботи пошити,
Шкури разом в одному цехові чинити.
Нащо спільне ремесло аж на два порвали:
Нерозважливо оцей люди чин уклали.
Та нехай уже: живіть, шкури вичиняйте
І на чоботи шевцям щедро постачайте.

ПРО ГОНЧАРІВ — СЛОВО ВІРШОВЕ ПОХВАЛЬНЕ

Був найпершим гончарем, потрудившись ревно,
Наш господь, що сотворив і Адама, й Бву.
Бог подав людині всі вправності уміти
І премудрість не одну вчитись розуміти.
Тож гончарські ремесла можна звать святими,
Адже і Адама бог сотворив із глини.
Й гончарям людину теж легко ізліпити,
Неможливо тільки їй душу сотворити.
Але кухлі для питва вміють виробляти
І, щоб їжу готувать, різні горнята.
Печі гарно гончарі кахлем облицюють,
Всякі оздоби їм хитро примудрюють.
Покощовані * найбільш кахлі полюбляють,
Бо тоді свою красу фарби помножають.
Барви шмальцями ** майстри вміють розмістити
І вигадливі відтак накладають квіти,
Щоб хотілося весь час на ту піч дивитись
І погрітись також, любо притулитись.
Тому вас, о гончарі, міцно похваляю
І від бога вам за це милості бажаю.

* Покощовані — вкриті глазуром, лаком.
** Шмальці — пензлі.

ПРО МЕЛЬНИКІВ, АБО Ж ПРО МІРОШНИКІВ

І мірошництва у нас добрі є ремесла:
Хоч не сіють і не жнуть — хліб же мають чесно.
Зокрема, як меле млин в когось без унцу,
У мірошника с хліб в будь-яку годину.
А коли не загляда в чарку без потреби,
Вже достатньо хліба тої матиме у себе.
Особливо ж як його щастя не минає,
То й багатство з ремесла того здобуває.
І мірошництво оце скрізь потрібне дуже,
Бо й певірним теж воно завжди не байдуже.
Всі ж бо мелють і товчуть, і збувають справно,
Різним людям у житті догоджають славно.
Силу їхню помножай, боже, для меління,
А за працю не лишай доброго спасіння.

ПРО БОНДАРІВ

Чесні бондарі також вельми є надібні:
В цім шаповнім ремеслі нам майстрів потрібні.
Як і кожен ремісник на людей працює,
Так і бондар на виду — робить, не дармує.
І коли б не ці майстри, в чім напій тримати,
А жінкам у що було б воду набирати?
Швець, кравець обрізки геть з хати викидає,
Бондар залишки усі в себе залишає.
Пригодяться-бо тріски у печі палити,
Особливо ж — на вогні їсти паварити.
Бондар навіть не здрімне — все-бо стуки-гряки,
А до того ж як нюхне раз чи два табаки.
Не кохасться у сні — робить і ночами,
А чи клепки, чи кружки — діжку з обручамі.
І начиння там і сям він порозкладає —
Пильність неабияку до роботи має.
Заробив, то мусить щось часом і пропити,
Після праці живота трохи покріпити.
А потому стане він знову працювати,
Адже треба тютюну і всього надбати.
Бондареве ремесло вельми похваляю,
Того хліба на віку до кінця бажаю.

ПРО ЛІКАРІВ І ПРО ЦИРУЛИКІВ

Є потреба в лікарях немала на світі,
Міг би лікаря собі кожен захотіти.
Хоч потреба і росте, мало їх буває —
Лиш сенатор визначний лікаря тримає.
Та не тільки лікарів мудрих небагато,
А цируликів простих годі розшукати.

І допоки бог трима — лікар допоможе,
 А настав кіпець, нікто врятувать не зможе.
 Бо від смерті сам себе лікар не заступить —
 Од кончини, що його все одно погубить.
 Лікари, признатися, рідко помагають,
 Як, бува, хворобами люди знемагають.
 На ліковапім коні їздять небагато —
 Довелося і мені ліків скуштувати.
 Тому, боже, не віддай в лікарській руки,
 Щоб од того не зазнать більшої доуки.

ПРО ТЕСЛІВ,
 АБО Ж ПРО ПЛОТНИКІВ ПО-МОСКОВСЬКОМУ,
 А ПРО ДЕЛІДІВ ПО-ЛИТОВСЬКОМУ

І теслярські майстрові пошанівок мають,
 Що будинки непрості вміло споруджають.
 Є, скажімо, серед них хоромини панські,
 Або інші якісь, є палати царські.
 Оздобляють і церкви в славу Христу-богу,
 За що треба сотворить похвалу премногу.
 Треба також виявлять до майстрів повагу,
 Що показують усім немалу відвагу.
 Не бояться на стрімку вилізти будову
 І додумаються, як злізти з неї знову.
 Це здорове ремесло, чеснеє достоту,
 Хоч доводиться-таки працювать до поту.
 Бо храмину будь-яку стануть будувати,
 То її у висоту тяжко підіймати.
 Обертать туди-сюди тесані колоди,
 Тиблі шлягою * вбивать в різні породи.
 А коли на церкву хрест встановляти мають,
 Всі гріхи свої тоді хай-но пригадають.
 Там, на бані, стоячи, важко хрест зіп'ясти —
 Бог майстрам допомага, не дає упасти.
 О, спаси їх, господи, за оті науки,
 Їхні душі сохрани од вічної муки.
 Я про теслів-майстрових, господи, благаю,
 Із дружинами й дітьми їх тобі вручаю.

ПРО МУЗИК,
 ОСОБЛИВО ПРО ЦИМБАЛІСТІВ ТА СКРИПНИКІВ

Веселе ремісництво — музичить, кожен знає,
 Таж іграми музика смутних підвеселяє,
 Веселії ще більше веселими бувають,
 Коли на скрипку гарно і на цимбали грають.
 Отак на світі чесно музики пробувають,
 Самому богу щиро хвалу тоді справляють.

* Тиблі — дерев'яні цвяхи; шляга — дерев'яний молот, довбня.

Як інше ремісництво, цехи так само мають,
 Вони, спаси їх, боже, в цеху перебувають.
 Всі уклади церковні палежно поважають,
 Свічки у божі церкви, купивши, поставляють.
 Хтось каже, паче легко такий хліб заробляти —
 Ім бог такий вділяє, не треба подивляти.
 Даремно вони хліба ніколи не вживають,
 Як інші, хліб у праці пелегкій заробляють,
 Бо тії, хто ремесла у світі цім вивчали,
 Роботу не простацьку для себе вибирали.
 Так, ремесло у світі святим і називають,
 Котре пильно, дбало з охотою справляють.
 Як ремесла свого повсюдно доглядати,
 То небеса такому в труді почнуть сприяти.
 Нехай же не ліняться музики й гарно грають,
 І молодим хай людям веселість доливають.
 Награвшись, хай трохи спочинку заживають
 І по скляниці повній горілки випивають.

ПРО ГРЕБЦІВ СІНА

Мають силу і жінки сіно позгрібати,
 Але так, як чоловік, ладу їм не дати.
 Бо зручніш чоловікам діло це робити:
 Позгрібати у валки й копн волочити.
 Або також у стоги чи у скирти класти,
 А жіноцтву личить більш на гребінці прясти.
 По-жіночому вони звикли працювати,
 В чоловічі справи їм нічого встрявати.
 Ви самі, чоловіки, сіно поскладайте,
 І своїм жінкам того діла не давайте.
 Тож нехай вони, жінки, вдома порядкують:
 Тчуть, прядуть і їсти вам, мужикам, готують.
 Ви із поля почувать до жінок вертайте,
 Що призначено чинить, старанно подбайте.
 Тож при тому ми гребців добрих похваляєм,
 Як господарів, ні в чім їх не зневажаєм.
 При здоров'ячку живіть, сіно позгрібайте
 І як хочете, удень чи вночі вчиняйте.

ПРО ЖЕНЦІВ

Добре і женці вміють працювати,
 Котрі хочуть хліб для зими надбати.
 Випаде чи ні хоч одна третина,
 Заболить, однак, при схиланні спина.
 І палимі теж сонцем у роботі,
 Аж, бува, цілком топляться у поті.
 Інший без води в полі занеможе,
 То такому ти, дай рятунок, боже.

Руки у женців чорні, як земляця,
Та найгірше те, що чорніють лица.
Ішого також лиха не минути —
Перетерплять-бо все замість покути.
Бачиш, боже, сам ти жепців страждання,
Іх оборони від того карання.

ПРО ЗВАБИ ЖІНОЧІ І ПРО ЧОЛОВІЧІ ПРИСТРАСТІ ДО ЖІНОК, ЗОКРЕМА, ДО ЧУЖИХ

В багатьох жінки гріхах вишними бувають —
Вічних благ чоловіків, ваблячи, збавляють.
Хтиві лестоці жінок гірші від трутнзи —
Проженуть когось, бува, з власної вітчизни.
Хто, трапляється, до них пристрасно метнеться,
Вже не звільниться такий і не схаменеться.
Бо не зможе він вогню в розумі згасити,
Хоче, зваблений у гріх, блудодійно жити.
І поки його життя — буде пам'ятати,
Про спасенні ж діла — ані помишляти.
Нас, Христосе, вбережи від отої страсті,
Щоб не мали за таке злісної напасті.

ПРО ТВЕРЕЗИХ І ПРО П'ЯНИХ

Як тверезому, мовляв, добре з п'яним жити,
То можливо і свині з вовком подружити.
Тільки ж віру в слово це годі нам пойняти,
Як не можна і свиню з вовком послати.
То ж тверезий із п'яним не живуть у згоді —
Споконвіку правду цю кажуть у народі.
Бо тверезий про усе мислить, вогім діє,
П'яний думас зробити, а їба зуміє?
Що в тверезого, мовляв, на умі зосталось,
Те у п'яного уже з язика зірвалось.
А тому нам, боже, дай, щоб тверезість мали —
І тебе віде, і твій люд не ображали.

ПРО ПЕЧАЛЬ

Дивна річ, що в хаті піч — так оповідають,
А про що заводять річ і самі не знають.
Називається печаль піччю безнадібна*,
Та усякому вона буде непотрібна.
Бо котрий її спіткав, радості не має,
В нього серце, навпаки, важко зів'ядає.

* Тобто печаль спалює, як піч.

Принесе печаль і смерть часом чоловіку,
Із душею розлуча в середині віку.
Од печалі вберігай нас Ісусе-боже,
Хай нас лихо у житті подолать не зможе.

ПРО ЖІНОК, ЩО ДІТЕЙ НАРОДЖУЮТЬ НЕЗАБАРОМ ПІСЛЯ ВЗЯТТЯ ШЛЮБУ І ПІСЛЯ ОДРУЖЕННЯ ЗА КІЛЬКА ДНІВ, А НЕ ЧЕРЕЗ РІК

В нас дівки козацького звичаю доходять,
Бо відразу і дітей по весіллі родять.
Так на світі повелось: козацькому роду
Не бувало та й нема, кажуть, переводу.
Добре чинять: є запас, із яким приходять,
А запаси жодною мірою не шкодять.
Дев'ять місяців себе малі б утруждати, —
Куди ліпше свій приплід зразу показати.
Отакого трударя кожен вихваляє,
Хто в роботі поспіша, а не зволікає.
Здоровісінькі собі, живучи, любіться —
Не лінують, уночі та й удень трудіться.

СТЕФАН ЯВОРСЬКИЙ

Світське ім'я — Симеон.

Народився 1658 р. в м. Яворові (Галичина). Згодом його батьки переселилися в с. Красилівку, під Ніжином. Учився в Київському колегіумі, а потім у сзуїтських школах у Львові, Любліні, Познані, Вільно. Повернувшись (1689) до Кисва, прийняв чернецтво під іменем Стефана і став згодом професором Київського колегіуму. У 1700 р. став митрополитом рязанським та муромським, екзархом та блюстителем всеросійського патріаршого престолу.

Був президентом Синоду. Помер 1722 р. Один із видатних філософів другої половини XVII ст. на Україні, автор ряду трактатів.

Як поет, дістав од Київського колегіуму титул лауреата. Віршував польською, латинською та старослов'янською мовами.

ІЗ КНИГИ «РУСЬКИЙ НЕБЕСНИЙ АРКТОС»
КИЇВ, 1690 р.

АРКТОС

гербових планет, до якого

Наш корабель свій путь трима щодень,
У порт щасливо, знайте, він прийде.

Він, безумовно, криці став подібний,
А серце в нього як Кавказ кремінний.
Або з булату із Вулкана гуті
Сталистим Бронта молотом він кутий.

Річ певна, гонить хвиля непогідна,
Але жахлива зимна Прозерпіна,
Либонь, та, котра із каверн * Плутона,

А народила мстива Тизифона
Або та, котра Цербера при узах
Тримає міцно, мати їй Медуза.

Ах, хто удріє в хвилі тій бурхливій
Русипське судно, взнає жалісливо
Марнотну втрату (бідна в нас фортуна!),
Дорожчу того, що з Колхиди, рўна.

І як тут сльози не пролить із горя,
Як бачиш хвилю звихреного моря.
А вітер вирвавсь, наче з пекла, клятий,
На світ метнувся буйно погуляти.

* Каверни — прірви.

Січе скажено зірвані вітрила
На руськім судні. Знову люта хвиля
Іде Язона одурити марне,
Втопить у топі * аргонавтів прагне.
Нещасне судно і нещасне весло,
Що в русло слізне, росяне занесло.
Стой, боже вітру, стій, жахкий Боле,
Над нами зжалься (відійди недоле!).
Коли б ти, ставши Гіппотадом другим,
Свої належно вказав послуги
І вітер лютий зміг би подолати,
Котрий на Татри може залітати —
Марпейські ж скелі, Додопейське дуб'я
Твоє пекрушне підтипає зуб'я;
Й тобі потрібно, Гіппотаде, встати,
Твоя звитяга може врятувати!
Тверді для вітру треба дати пута,
Хай не здолас злість оця прелюта!
Рушай їх просто в вічній темниці,
Дай на поживу хижому шуліці.
О, хай би знову встали Аквілони,
Страшні черберські вкрили павільйони,
По ураганах з'явиться погода,
До потерпілих вернеться свобода.
О, чи блиснеш ти нам, Гіперіоне,
Й коли осушиш море сліз солоне?
Либонь, даремна пристрасть мого слова:
Злість завжди в світі вирости готова.
І досі хвища нестерпуча бурить,
Що в прірви хоче цілий світ занурить.
Твого вже, Русе, науклера ** тягне,
В тюрму смертельну посадити прагне.
Але зухвалий той Язон все ж їде,
Щоб золотес взять руно в Колхиді.
Котрий у судні, тим судном був правив,
В емпірі *** зараз, доступився слави.
Йому остання вибила година,
На судні — пастка, боже мій, зміїна,
І вже отрутну пащу роззявляє,
Його ковтнути, господи, жадає!
Втирай, одначе, сльози, руське око,
Чом в слізній тонеш купелі глибоко?
Ся річ конечна, завжди так буває:
Веселим ранком бог біду вкриває!
Кажу: ніде ти не побачиш рожі,
Щоб там колючок не було — сторожі.
І як дощами, громом небо сіє,
Красніше потім небо заясніє.
Й коли затьмиться Феба позолота,
То потім щастя блисне у ворота.

* Тоня — місце, де тонуть.

** Науклер — господар корабля.

*** Емпір — небо, рай, місце перебування богів.

Гамуй же тугу, мій роксоланине,
Твоє судно вже в гавань свою плине.
Аустри вітер справді вже спинили,
Уже Зефіри повівають милі,
Ласкаво дише гіркослізна тоня,
Вітрида блті до землі вже гонять,
Й для того АРКТОС буде інфулати *
Зористо пашу землю осявати.
Це справді: годі вже боїтись тоні
При тім стерпичім, дбалому Язоні!
Крий інфулата пастирська на ділі
Міцну ківвицю ** й весла, що на хвилі.
І хай нам АРКТОС, місто Цинозури,
Розвіє знову лиховісні хмури ***.

АРКТОС

гербових планет,

Де Київської школи сфера с небеса,
З руїн вона всіляких скоро вже воскресне!

В нас, гей, бували нещасливі пори,
Бодай запались у підземні пори!
Або Персея хай полинуть слідом
Туди, де Гадес, в жертву чорним бідам.
Рвучким польотом хай би не вертали,
Як кругобіг світу утяжали.
Летять завіси горні сфер арктичних,
Що зодіак на осях крутить вічних,
А з ним і небо, наші дні та ночі,
Котрі він вертить з усієї мочі.
А як не втрима він оту махицу,
Світ обернути може у руїну.
Мабуть, немало буде богу діла,
Щоб не ковтнула всіх людей могила.
І тут, на світі, чи є речі цілі,
Щоби смертельні не збивали хвилі?
Ах, хто не знає, що у мить негожу
Загнать в льохи нас злі фортуни можуть.
Своїм човном там нас Харон престрогий
Геть за Стигійські завезе відрогі,
І як же речі в нас тривати мають —
Й небесні сфери навіть упадають.
На Могилянські Небеса доволі
Такі ж спадали нещасливі долі.
Святий гербовий місяць сяяв з неба **** —
Гіркі лить сльози на ту смерть нам треба.
Коли це небо хмара чорна била,
Похмура навкіл темінь оточила.

* Інфулата — єпископська шапка.

** Ківвиця — якір.

*** Хмури — темні хмари.

**** Ідеться про герб П. Могили.

І Київ, ніколи в смутному моменті
В тяжкім тонули всі були ляменті:
Могил (ох жалю, як це пережити!)
Планети світло мусили згасити.
Й Ереб із того тіпнівсь, і медузи,
Що Могилянські овдовіли музи.
Тоніло горе, сліз лилися ріки,
Важкі ставали в роксолан повіки.
Розбите серце у Мінерви стало,
Носилась з неба, плакала немало.
О тяжкий жалю, о страшній тпране,
Той час нам серце тиснув горем п'яне.
Поклав бог пірамі у біді тій слізній,
Немов Кавказ той, ліг тягар вітчизні!
О, як жаліла Київська Паллада,
Серця вражались, ах, страшна загида!
Лернейським з жаху соком напивалсь,
Атлант звалився, хоч і не вбвали.
Й язик дубіс, і немає сили,
Коли згадаєш про ту смерть Могили!
Твердіш над Марпес, руко Лібітінні!
Стигійські знати сутінні долини, —
А ти, подавши нам харчі мізерні,
У тій отрутній покидаєш Лерні,
Коли Атланта премогутні спли
Запрагла скласти в темряву могили.
І чи ж з Атлантом гинути вам треба,
О шкіль чудові Київській Неба?
Іще ви стійте, ще не все в загни,
Фортуна буде ще в ясній одміні.
Вже видно АРКТОС із планет пресвітлий,
Віп промінь в тінях кине вам розквітлий,
Сюди, о школи Київські, приспіє
Вам щастя — блідість із обличчя змие.
Кладіться знову на арктичнім полі,
Наук перлових лийте ви Пактолі;
І як не бачиш цього, заздрість очі
Тобі залила і тебе морочить.
І ще скажу: як школа щастя має —
Це Варлаамів¹ місяць посилає.

АРКТОС

*древніх світил преосвященного архієпископа,
навкруги якого обертається звід руського неба.
П і д н и с: безпечний за цією заслоною*

Чим для неба є світила,
Тим для світу примаси *,
Осявають землю і світять.
Похмурий стає місяць, коли не осяють його промені сонця,
А примаси — без добродетності.
Сонце загрожує землі карою,

* Примас — у католицькій церкві перший єпископ.

Якщо пече її довго спека,
 А примаси — якщо гнівляться.
 Місяць, якщо блідне, віщує бурю,
 А коли примаси, то — сльози.
 Сонце сіє туман на землю, коли покривається хмарою,
 А примаси, як стали плямою роду.
 Місяць, якщо червоніє, віщує вітер,
 Коли ж примаси, то — лють.
 Вражас людські очі сонце в зеніті,
 А примаси на високих посадах;
 Сонце — сяйвом блискучим,
 Примаси — шалом пекучим,
 Сльози течуть з очей тих, хто на них споглядає.
 Жах наводить на землю сонце, якщо близько біля нього місяць,
 А примаси, якщо — легковажність.
 За сонцем іде велика тінь,
 За примасами — темна чернь;
 Завжди непостійна чернь міняється разом з верховодами.
 Сонце сушить землю, коли світить у сузір'ї Лева,
 А примаси — коли б'є з них жорстокість.
 Сонце і місяць віщують людям лихо своїм затемненням,
 А примаси — своїми пороками.
 Як примаси, так і світила, —
 Із заходом гаснуть,
 Як місяць, так і вони, —
 Од тіні землі
 Затемнюються.

ІЗ РУКОПISУ 1721 р.

МИТРОПОЛИТА РЯЗАНСЬКОГО ТА МУРОМСЬКОГО СЛІЗНЕ З КНИГАМИ ПРОЩАННЯ

В путь вирушайте книжки, що часто гортав я і пестив,
 В путь, моє сяйво, ідіть! Втіхо й окрасо моя!
 Іншим щасливішим душам поживою будьте одинні,
 Інші блаженні серця нектаром вашим поїть!
 Горе мені: мої очі розлучаються з вами навіки
 Та й не спроможуться вже душу мою наситить.
 Ви-бо єдині були мені нектаром, медом поживним;
 З вами на світі, книжки, солодко жити було.
 Ви мені скарб найдорожчий, ви слава моя щонайбільша,
 Ви повсякчасна любов і раювання моє!
 Ви просвітлили мене, превелебні дали мені титла,
 Шану вельможних людей подарували мені.
 Нині ж судилось мені — о мій смуток і біль нестерпучий! —
 В спомині тільки плекать ті неохмарені дні!
 Кволі повіки мої віковичная ніч замикає,
 Ваших легких сторінок не турбуватиму я!
 Вічності книгу відмінну перед моїми очима —
 Скоро до нього прийду — має відкрити господь!

Кожен з сувоїв її свої вчинки й слова відчпнас
 І по заслuzі у ній знайде заплату собі.
 Книго господня страшна! На судищі нашим останнім
 Кожпе злочинство і гріх навіч покаже вона!
 В думці її розгортаю: тремтіння пронизує тіло,
 В боліснім серці стримить тонка і бистра стріла!
 Боже мій, отче мій! Ти — невичерпної ласки безодня.
 Віри святе джерело, благоді вищий вінець!
 Ти еси моря й землі і найвищого неба владика,
 Гори розбурханих вод вмиль погамовуєш ти.
 Ти управляєш, премудрий, кругами сузір'їв небесних...
 Черв нерозумний, ніщо — боже! тебе я молю.
 Зглянься і в книгу життя запиши моє марне наймення
 Кров'ю святою Христа (в нім-бо спасіння моє).
 Ви ж, мої книги, писання мої і дім мій, — прощайте!
 Праці відданої плід — бібліотеко, прощай!
 Братіє, старці і всі пожилці земні, — прощавайте...
 Земле — гостино моя, мати моя, — прощавай!
 В ніжні обійми прийми смертельне своє породіння;
 Наша душа — небесам, кості належать тобі.

ІВАН (ЯН) ОРНОВСЬКИЙ

Про його життя даних нема.
 Перша книга поета «Небесний Меркурій» вийшла у Чернігові 1686 р.;
 тут-таки в 1693 р. вийшли його збірки «Муза роксолапська»
 і «Спеца дорогого каміння». 1705 р. у Києві
 І. Орновський видав книгу «Багатий сад».
 Поет кола Лазаря Барановича.
 Писав польською мовою, пересипаною латинню.

ІЗ КНИГИ «СПЕЗА * ДОРОГОГО КАМІННЯ»
 ЧЕРНІГІВ, 1693 р.

ПІДНЕСЕННЯ

*або обрис ясного палацу,
 в якому вічно живе слава
 їхніх милостей
 панів Обідовських¹,
 на вічне посідання
 пером гербового орла писано*

Вік залізний повсюди розсіює рани,
 І Вулкан люто грима в огнисті картани,
 Як Алекто проклята в крові потопає,
 Смолоскипом стигійським війну розпалає.
 Як усяк за сталисту кольчугу береться,
 В панцир грізна Беллона тоді закується.
 Б'є в литаври тривогу і мир проганяє,
 І Яга біла смерті по світі гуляє.
 Як же втриматись музам у воєн заграві,
 Чи їм славить залізо в упряжці кривавій?
 Може, сісти у зручній для себе столиці,
 Там, де мир щирозлоті ладнає границі,
 І де меч тавриканський ** не плавиться в крові?
 Де ж з голів мертвих гори у Марса готові
 І де сльози з їдкою з'являються диму,
 Чи ж ти будеш, як пташка, співати у риму?
 Carmina proveniunt animo deducta
 Serena... *** — віршотворна така є наука.
 Та невдячні незгоди хвилями покотили,
 І охоту до віршів зруйнують Сцілли.

* Спеца — скарбниця.
 ** Меч тавриканський — татарський меч.
 *** Ovid. libr. 1. Tristia (прим. автора) — Овідій, книга I, Елегії (латин.).
 Пісня народжується в душі в час ясної погоди.

Для занять оцих треба ясної години,
 Як захочеш у праці сприянь Мнемозини,
 Але ти, котрий нобом, землею керуєш,
 Вітром, морем і сонцем розважно правуєш,
 У руках міцно держиши людей усі стани,
 І на мислі людській готуєш кайдани,
 Маєш суду свого тасмні устави,
 І які там у тебе рішаються справи,
 Не дано нам пізнати. Одне бути може:
 Крутиш замисли людські, як хочеш, мій боже!
 Не заносся, людино, тебе це обманить,
 Той живе на Олімпі, хто світом гетьманить.
 В Оріоновім колі думки обертає,
 То не диво, що часто надія зникає,
 Таж орлині їй крила надіто за спину,
 Щоб літала з Зефіром вона без упину.
 Але пута її орел крутотвердії має —
 Гіпнотад вітра пиху в яскні тримає.
 Є ж бо той, що над мислю людською панує,
 Всі думки він на власне бажання карбує.
 Хизуватися пшчно не варто, небоже,
 Думка людська здурити сама себе зможе.
 Spes aliat, spes aequalit * тут мало б сказатись,
 Тож на задум тасмний не варт покладатись.
 Та як думку не може ніщо перегнати,
 То й непевності мислі нічим не здолати,
 Сну подібна вона, бо все криво з'являє,
 Дасть розв'язку інакшу, аніж обіцяє.
 І мій човен загнали не в той берег весла,
 Куди думка летюча нестримно понесла.
 Я обходив був Феба, але в тому гоні,
 Гелікон оминавши, я став в Геліконі.
 Чесних був Обідовських орлом² туди знятий,
 На Парнас віршотворний перждано узятий.
 Ні, я бачу, людині свого не творити,
 По своїй мислі годі у світі цім жити.

* * *

Мав я думку покинуть Парнаські вершини,
 В котрих вічні ритми пливають Мнемозини,
 Вже я струни торкнувши у люті дзвінкії,
 Хочу дати їй спину Латою з Далії.
 Також вічності образ з плюща гарно збитий
 З голови хотів здерти і вже не носити.
 На Ідайську колону бажав я велику
 Також лаври повісити, забути довіку,
 Адже вік цей сталистий до грізної зброї,
 Не за пера береться. В тривалому бої
 Бузиридові швидше поплавляться копії,
 Аніж пестити музи твої будуть скроні.

* Надія змінна, надія пестала (латин.).

Бо як грізно тецицький * меч свисне зухвалий,
Правом скаже залізним, щоб струни мовчали
Верхоспівного Феба. Залізній літа
Як Вулкан вилле в кузні, то змовкне пііта.
Вірша лагідна скромність і лють ворогують,
Марс незгідно із Фебом живуть і міркують.
Тож хотів я забути парнаські забави,
Бо ця думка порожня, для мертвої слави,
Та не знав, що чинити, і соп чарівними
Був крильми із Еребу повіяв своїми...

* * *

Щось в тій візії в серці нове виникає,
Запалало у грудях — це Феб надихає,
І здається, я крила уже приправляю,
Із Персеєм над гори Кавказькі злітаю.
Та чи сон омиляє, Морфей покриває,
Лудить очі химерно і зір затемняє,
Чи вітри це Еола, ті вихри блакитні,
Мчать мене через небо над Татри песхитні?
Чи від хмар я метнувся, де цимбрійські народи
Й Гадитана далекі розбурхані води?
Може, з Беллерофонтом Пегаса гнуздаю;
На край світа чужого відтак завітаю,
На орлі з Ганімедом лечу я стрімкому,
Од землі відірвавшись, полинувши з дому?
Тут ясна діамантів (лечу я) сйінота,
І Йовиша палаци лискучі од злата.
Може, я з Фаетоном свавільним буяю,
На Темісину кару себе прирікаю,
Впрігши в сонячний повіз ті коні скажені,
Всі оті Піроенти, Ергони шалені?
Привид мчиться по небі жахливо, здається,
Де Лідійськеє зіво ** — смок лютий плюється.
Пломінь рига левиця — вогнисті години
В світ пускає. Жахливі очам ці повинні!
Онде осі арктичні вогні запалили,
Лук гемонський посіяв Юпітера стріли,
Оріона палющий меч блискає-грає,
Видно судно Язона³ — в огні пропливає
По небес океані; Близнята *** ширяють,
У пожежах небесних довічно тривають,
А коли вогонь раптом з морозом зіткнеться,
То землянам для страху грім-блискавка шлеться.
Усе те смертні очі, уздрівши, приймають,
Що небесні сфери закритим тримають.

* Тецицький — татарський.
** Зіво — розкрита пащека. Тут мається на увазі сузір'я Дракона.
*** Близнята — сузір'я.

* * *

«Де це я? Що це сталось зі мною, не знаю!
Ні, доведатись годі! Пегаса прохаю,
А чи іншого духа, що возить в тім краї,
В ясномудрім тримає Юнони окраї:
«Приспусти із небес ти, із горнього бігу,
Хай я з Гіперіоном піду до нічлігу!»
Труд шукає патхнення. Ні, грубе болото
Тіло смертного в краї, де чистеє злото
На Олімпі палас й рубін де жаріє,
Двох ліхтарень подвійних обличчя яспіє,—
Поселитись не може, хіба світ загине;
І коли через прірву огнисту поплине
Вік людський, мов крізь гуту Спкульську *, пізнає:
Там є вічність подвійна — один, хоч вмирає,
Смерті прагнучи завше, умерти не може,
Іншим красне дозвілля м'яке стелить ложе
І живуть там, раюють. Туди гідність протн
Може ввести — в хоромн ті вічні і злоті.
Маю зараз од вітру розвихрені скроні,
Нехай сон заспокоїть в Цібеллі на лоні...» —
Це я ледве промовив, коли на те слово
Гелікон муза владний з'явила раптово
І мене забирас, а був я оспалий,
На верхи, вкриті мохом, м'які оті скали.
За парнаські пороги святі я ступаю,
І богиню веселу за ними стрічаю,
Калліопу премудру, таки не з останніх,
Що історію пише в яснім віршуванні.
Підриваючи славу героїв довічну,
Августову потугу неважить величчу,
Про бої форсалійські не хоче читати,
І скривавлену зброю троєм уславляти,
А у мові ласкавій пришедьця ласкає,
Кожна інша богиня мене тут вітає,
Але всіх найчільніший на тім Геліконі,
На Егейській інсулі **, — син славний Латопп —
Той Аполло, при боці у нього є гроти
Мавританські, вдягнув він шишак щирозлотий,
На рамена волосся у нього спливає,
Його скроні корона лаврова вінчає.
Видно лютию цидонську, натягнуто струни —
В Персефонинім царстві їх чулися луни,
Як на Трацьких *** Балканах утрату велику
Був шукав ненастанно Орфей — Евридіку.
Пристапив він і каже: «Роського Парнасу
І сармацьких муз слуго⁴, чом злого часу
Не шануєш належно, прекрасні години,
Й Гелікону неважиш ясні полонини?»
Хай рука твоя завше до праці тяжіє —
Цнота з праці на славу надію леліє,

* Тобто крізь вогонь, пекло.
** Інсула — острів.
*** Трацький — тракійський, фракійський.

Хай Беллоні смерч грізний безвісно загине.
А тобі з вод Пімилейських хай слава поплине.
Бо як будеш у віршах когось прославляти,
Будеш славу не меншу й собі заживати.
Діаманти — славетні, не менше віншують
І верстат, на якому кристал той шліфують,
Тож перу слава буде, як славних звишас,
Бо хто робить достойно, той честь здобувас...»

ІЗ КНИГИ «БАГАТИЙ САД». КНІВ, 1705 р.

* * *

Природа добродійна плід такій з'являс,
Що у злостивім серці він не проростас.
Є доброті ознака: громами з уст не бити,
І добрість зможе всякі злості сокрушити.
Найбільше ж те звитяжство варто шанувати,
Коли добром закляті злості воювати.

* * *

В віках, у царстві людським той, власне, панус.
Хто мудро сам собою і серцем керує.
Не штука — карту світу в ланцюг закувати,
А спробуй свого серця повіддя тримати,
Бо серце — то не хлопець*, тут не наказати,
Умій же над собою і серцем владати!

* * *

Блискать зором страшливим, наче блискавками,
Преразливими дихать уст своїх громами —
Хто так чинить у світі, має кров Нерона,
Та на скронях у тебе Доброти корона,
А тому ти із плем'я добротворця Феба,
Над добро у людині більшого не треба!

* * *

Але час вже пристати човну, паморився,
Час тобі відпочити, щоб ти призволився.
Фаетона не завжди візець розбуялий
В зодіаці несеться. Не спокій тривалий
В тебе є — відпочинок. Гей, досить страшними
Гонитвами, Беллоно, гуляти. Смутними
Все покрито, о музо, війни туманами,
Кинь кривавити пера — кров летється річками!
По змаганнях та війнах, поразках, по бої
Любо бути Цібеллі у яснім спокої!

* Хлопець — тут: слуга.

* * *

Годі вже пером, музо, ходить по затопах*
Геллеспонтійських⁵, нехай вітчизняна
Війн богиня, скупавшись в Аверні окропах,
Скаже про себе, як сильно крицяпа
Брань ламала мужні шики,
Як був битий шалений
Ворог той, коли з Таврії
Йшов на руські трепи**.

Коли з Дону додому Григорій⁶ вернувся,
Мало рукам там спочинку подавши,
Зпову був до роботи для Марса вдягнувся,
Стан свій одразу мечем впоясавши.
Сів на коня, кінь красивий,
Сам у панцир був одітий,
Руський Каміллус правдивий,
На труд війни зігритий.

Ляхову тоді повинь, на сталь перелиту
Там, на Задніпрі, широко пішло,
Де тарчу*** Казіміра, всю золотом покриту.
Під Глуховом⁷ в дим бойовий закурило.
І на нездобутні вали
Та високі паркани
Сірки там виливали
Із бійниць океани.

Іван Дмитрович Сірко, той воїн управний,
Харківським в той час полковником звався —
В руках мав клейноти. А муж доброславний
В ділі воєнній, вже сотником мався,—
Так, це Захаржевський мужній
Шляхетний, знаменитий
І у рицарстві потужний,
Слави мав квіт розвитий.

А його Гесперійські краї⁸ пестували.
Гасло у той час гриміло Беллоні,
Бо від вандала⁹ вихри залізні постали —
Це лях вогнисті розпустив зағони.
Біг у ті градисті годи,
Прагнув лаврів зажити,
Щоб слов'янські гнуть народи,
Їхні бунти згасити.

За Десною-рікою був бій страхородний¹⁰,
Потом кривавим поїв Рож¹¹ шарлати,—
Корінь це Захаржевських, а він славородний,
Бігла тож слава його прославляти!

Вдячно труби затрубили,
Сповіщаючи світу:
Є Григорій — Гектор смілий,
Карпат недавній житель.

А той Захаржевський не був ще полковник,
Мужньо змагався однак із ляхами,

* Затопи — затоплені місця.

** Трепи — межі, кордони.

*** Тарча — щит.

Хоч сотник він лише, вже славою повний,
 І Десна його тоді берегами
 Гідним шани визнавала —
 Слава зносила вгору,
 Мужнє серце подавала
 На відзнаку скору.
 Як Маяк¹², знане місто, узявсь будувати,
 Ривши залізом в землі фундаменти,
 То і там довелось відвагу з'являти,
 Тричі він бився у тому моменті.
 До вікопомної слави
 Бойовий заводив танець,
 Тож тили свої окривавив
 Тавританський поганець*.
 Спритністю Захаржевський Григорій своєю
 Прикрасив лавром криваві рожі,
 Голову не одну із брідкою душею
 Збив і належно ліг на слави ложі.
 Та не легко йшли до того,
 Нашим також дісталось —
 Так із терену рвачкого
 Корона звитяг звивалась!..

ОБРАЗ

Живе світ у руїні. Гинучи, вікує.
 Хвилює, хоч застиглий: згуба скрізь чатус.
 Упавши, підніметься. Вставши, упадає,
 Мужніє у гіганти, сил своїх не знає,
 Хоч плине, а нерушний, у твердім зм'якшійий,
 Він боягуз, хоч смілий, в боязні він смілий.
 Хоч крутиться млинчиком, стать Кавказом прагне,
 Хоч тісний, а простори він далеко тягне.
 Втяжив його достаток, а влегшив нестаток —
 Це, власне, як пологи звагітнілих маток.
 Все в змінних фарбах світу з'єднано чудовно,
 На нетривалім ґрунті міцно уґрунтовано.
 Летить вогнистим колом в вічнім згуби морі,
 Які на схід та захід йому вийдуть зорі?
 Ніхто у пьому статку твердо не знаходить —
 Осіннього лиш часу символом виходить.
 Коли б тривав статечно, піраміди сталі,
 Що в небо головою вперлися зухвалі,
 І мур Семіраміди — чудо світу всього —
 Стояли б перед штурмом бога вітру злого.
 І Карфаген у попіл також не упав би,
 Родоський колос міцно досі ще стояв би
 І не поруйнувався б. Таж богів немало,
 Хоча були безсмертні, також повпадало.
 Чи ж людська ненадійність вічне щось збудує,
 Що зуб часу, вкусивши, швидко не зруйнує?

* Тобто татарин.

Чого не доторкнеться, те відразу щезне,
 Впаде у вічну прірву. І твої упали,
 Нероне, гарнізони — все це поскрушала
 Творці руїн. Сціронські скелі, хоч нерушні,
 Зійдуть на битий камінь, бо віки сокрушні
 У них потужно вдарять. А Пергаму, Трою
 Згадай, де за Гелену греки в лютім бою
 Змагались десять років — все те покотилось
 У забуття навіки, порохом покрилось.
 Тебе, Тарпейська міцно складена дорого,
 Часу водою змгло із лпця земного.
 Стояв Юпітер-статор*, громовержець строгий,
 Однак, камінно-пухлі поламавши погг,
 З гори погримотів він каменем, котистий,
 До тих горгон облудних, в Флегетон огнистий,
 Що в злій жазі клекоче. Bastіони думні**
 Царів, амфітеатри дивні, гарні, шумні
 З виставами своїми теж зійшли зі світа,
 Бо силою та розкіш теж була побита.
 Так, гріб — це гріб! Ефеська славноя божниця
 Діапина вже стала брідкості скарбниця.
 Марііні цимбали лиш не замовкають,
 Лихі їх аквілопи, певне, не здолають,
 Тож фурій Гіппотада стережучись пильно,
 Від знищення земного відійшли надійно.
 На всій землі такої сили не назвати,
 Щоб вічності могла би стало дорівняти.
 У тисячах що років твориться і кріпне,
 Зникає у миг ока. Ну, а що заквітне
 В перловім неба полі — вічністю красує,
 Ніколи бог отого в часі не скасує.
 Що на землі назвемо: вічне і незгасне —
 Коротше від хвилини, бо воно дочасне.
 Хоча би з діаманту світ оцей відліли,
 Одміни і на нього певно б наступили.
 Навіщо ж людська думка з попелу буде,
 Якись ігриська ладить, робить щось, руйнує?
 Це вивипеним знаком божим не позначиш —
 Крізь дах-бо хмари й небо також не побачиш.
 Що в гордій думці людській надто вже пишніє,
 Привалене своїм же тягарем, трухніє.
 Той діл, що зветь Атлантом, пишно вивипаєм —
 Це ж твань, хоч Родопейським верхом називаєм.
 Звемо багно — Балкани горньо-крем'янисті,
 Із бубнами своїми чи ж пізнаєм вічність?
 Прийде час, світ сховає навіки руїна —
 Міста, фортеці, замки й церкви — все загине!..

* Статор — той, що зупиняє відступаючих.
 ** Думні — горді.

Про поета відомо тільки те, що він був «бакалавром вільних мистецтв, філософії, метафізики, етики й аудитор (старший студент, що опитував молодших) цивільного права» Віленського університету. Вчився в Київському колегіумі, чим і пояснюється те, що він прославляє відомого професора та ректора цієї школи Йоасафа Кроковського.

Шлях, устелений лаврами

ПРОВІСНИЦЯ

*шляху, встеленого лаврами,
або вірш-присяга*

Музо моя, ти прилинь до арктичних сузір'їв цілющих,
Аж до Фетіди палат, що в Борисфені, прийди.
Вже Меонієць велить перейти синь тривожного моря,
Й Кінфу вершин досягти прудко на крилах своїх.
Наше перо, що його Меценат¹ і леліє, і пестить,
Вже нам наказ подає швидше почати хвалу.
Тож до високих палат ти постукай Кроковського сміло,—
Всюди в покоях його кістка слонова сія,
Золото жовто-блискуче пливе там з безцінних потоків —
Це ж бо для муз витіка Тагу багата вода.
Ну ж, повертай, моя Музо, туди свої коні поспішно,
Славу, належну йому, Вдячність, як дар, принесла.
Ти ж, як провісниця волі, скажи, навістивши владу:
«В жертву любов принесе щирі бажання душі».

СТОЯНКА I.

*де Талія, або жива пам'ять про добродійства,
разом з іногороднім слугою розповідає
про нагороди Кроковському за його щедрість*

Ось ти в вінку лавровім (над морем зріє
Червоним лавр цей) пишне чоло своє
У різних землях носиш гордо
Й в Зефірітіди краю далекім;
Палаці списом ти здобуваєш скрізь,—
Сам Марс тобі сприяє і поміч дасть,
І владу сильну в славнім замку,—
Шлях прокладаєш мечем багряним

Своїй ти славі. Знай: цереалії
Не хвалять серце, що у крові, й повір:
Багряне поле Флегри слави
Не принесе, від гріха не звільнить.
Не принесе тріумфів воно тобі,
Іх не хотів Аянт, Теламонів син,
В крові — троянські діадем
Й слави актієської монументи.
А той, кому несу я оцеї вінок
Без крові Марса, мирний у світі цім,
Здобуде славу, й завжди будуть
Фасції* в нього без плям кривавих.
Такий збрас різні відзначення;
Що криця їх тверда розкидає скрізь,
Такий в вінках панхейських завжди
Сяє убором лісесьяйним.
Тебе, нащадку гідний Кроковських тих,
Чис імення носни, патроне всіх
Нещасних сиріт, отче русів,
Хори квітучі дріад у гімпах
Похвальних славлять, і до небесних зір
Злітає пісня, і величає скрізь
Тебе вся Русь, також сирена
Київська славу складає в ритмах.
Такої слави після звитяжних битв
Ніколи навіть римський народ не знав,
І не дала трофеїв стільки
Троя, зруйнована грецьким військом.
Відомий світові Сціпіон тоді,
Коли з землею Марс Карфаген зрівняв,
Не зміг з руїн із тирських² стільки
Собі трофеїв воєнних взяти,
Як ти, сердець звитяжцю, назбируєш
З полів квітучих і красномовних нив,
Вінки й плоди камен касталських
Серцем ласкавим береш усюди.
Вершин такої слави, Пунійче³, ти,
Як бився був під Каннами, не здобув,
І гордий ематійським злотом
Ліксон⁴ не сяє так даром рідним,
І не така, красо Сціпадів, все ж
Твоя судьба велика, не славить так
Данайців у вінках лаврових
Карпатос-острів на власних горах.
Краса ж Йоасафа слави од слави всіх
Ще більша; ставить вище тріумфів він
Ту славу, що яскравим чаром
Сяє ясніше усіх трофеїв.
Чому дарданців страшних ми згадуєм
Та славні імена Сціпіонів тих,
Чому тривожимо пропащу
Фабія та Ганнібала силу?

* Фасції — тут: знаки влади.

Адже ж пушчпих лаврів краса тепер
Вже для тріумфів не оживе нових,
Купкатор⁵ для душі й надії
Мудрих (при втраті) не дасть підпорок.
Не у порожнім возі тебе везе,
Наш отче, слава, вже Аполлон чоло
Вінчас лавром, і Паллада
Радо пов'язку лілеєбарвну
Дас, співають хори дзвінки псалми,
Й, копя всідлавши пишного, це тобі
Отак лестиво, наче Фебу,
Служить священна земля Фокіди.
Тобі вершини Пінду зеленого,
І медоносні доли гіблейських гір,
І спіжні замки Гелікону
Талія-муза дарує щиро.
І на лугах барвистих Гіметт-горі
В змаганні спільнім жительок Пімпли вже
Тобі усі весні багатства
Ці трудівниці спішать зібрати.
А ти в тріумфах будеш життя вести
І в славі вічній, бо Аполлон-слуга
Тобі дас їх, і Мінерва
Вчена сплітає вінки із квітів.
І тим ось цвітом пам'ять заквітчана
У чистім серці житиме; довгий вік
У чарі палъм звитяжних будеш
Щасно проводити, Меценате.
Хай для Геракла сад гесперид росте
Й плоди несе⁶, Йосафу ж зелений лавр
Додона хай в густих дібровах
Для пагород леліє й пестить.
Нехай Панхея, славна дібровами,
Прикрасить лім твій, наче богів палац,
Нехай гориста вся Пангея
Ясно засяє плонінням щедрим,
Коли тобі вже винесе Пафія
Вінки лаврові й почесть, так стримає
Вона священним листям лавра
Задрість заїлу і стріли Лети.
Чи ж повіз цей Поезії не везе
Тебе, мов принца, отче любий наш,
Дорожчий злота? Вже приймаєш
Собі на почесть лаврове листя.
А про твої звитяги співатимуть
За сніжним краєм Парфії і в усіх
Довкільних землях, за скелястим
Акрокеравнієм; також в Римі
Пісні складатимуть, бо тобі це так
Фокідські зичать музи; не гаячись,
В твою десницю переможну
Передають ці вінки лаврові.

СТОЯНКА II,
де Мельпомена,
або голосний відгук вдячності,
разом з іногороднім слугою
славить щедрість Кроковського

Чом Мідаса розкіш, Евандра жовті
Землі нас дивують? Чому до неба
Інду ймення на золотих квадригах
Слава підносить?
Знають царства всі перемоги Друза,
І хоча Траяна велика слава
Вже дійшла аж до колісниць Олімпу,
Що ж їм із того?
Що ж такого в тім, що дельфійські сурми
Про загибель греків гриміли всюди?
У печальних гротах рука Харона
Їх поховала.
Чи ж тріумф, що в квітах буває пишно,
І от жахливії людські дерзання,
Що колись містам припесли загибель,
Музи згадають?
Гидко пил зруйновані арки криє;
Грецький Марс і хтивість добути здобич
Вже назавжди у Флегетонта водах
Темних пірнули.
Отже, на сурмі голосній даремно
Всіх зусиль тепер докладає слава,
Щоб ім'я і Фабія, і Помпея
Знов воскресити.
Вже сюди свої повертає коні
Світлоносний вчитель пісень⁷ і з шумом
Йде за ним тенецька юрба, причулись
Оплески Фебу.
Хай залишить слава богів пенати.
І палаци па Геліконі світлі,
І Пегаса води, і тихий шепіт,
Що йде за нею.
За простори Лація, геп далеко,
Сопця повіз ясний нехай заїде,
Хай до скель Пафії й царства мавра⁸
Гімни розвозить,
Стоголосу лютню пехай Мінерва
Візьме і Йосафу усі бажання
Мідним звуком хай виграє усюди
З радісним серцем.
На сурмі великій заграти треба
Тому, хто натхнення дає постійно
Нашим музам, котрим втіпатись любо
Водами Гангу.
Вже годиться, щоб одлунила Ехо
У Арабським царстві, в землі лідійській,
На горбах іберських про серце всім нам
Дорогоцінне.
І коли перо золоте дає нам,
Меценате, щедря твоя десниця,

То твоє ім'я величають гімни,
Радість приходить.
Фебів повіз ясний велика сила
Тягне в небо, тільки покине спальню
Він рожеву; звідти, з неба, побачить
Мемнона рештки.
А з якою силою по угіддях
Нілу сім братів протікають всюди,
Як блукають, всім дорогі, по нивах
Лага широких!
По широкім плинеш руслі Фетіди
Ти щасливо так на погідних хвилях
І для нас привозиш віки, багаті
Золотом жовтим.
Ти багатший Фрігії й також Гангу,
Розливаєш скрізь золоту вологу,
Долю-щастя всім ти несеш, мов другий
Крез славнозвісний.
Я шукать не буду віків Сатурна
Давніх, ні Кіпіра скарбів славетних,
Ні палацу Пелопса, що в перлинах
Сяє іскристих.
Не піду я до берегів Фасіди
Й до Пактола хвиль золотаво-жовтих,
І мені не треба скарбів арабських
В гордій Персиді,
Поки жовтим Гангом твій дім багатий
Ще несе нам золото, Меценате,
І своїм потоком блискучим сяє
До небокраю.
Знай, цінуєм милість твою і щедрість
Більше, ніж намисто оте бенгальське:
Перли скрізь вони розсипають, наче
Золото Пегі.
Я пишаюсь долею й рівно ж щастям,
До зірок прославлю ім'я патрона,
І про нього слава долине швидко
Аж до Канопу.
По привабних Фракії і Родопах,
Що снігами сяють далеко, отче,
Скрізь тебе там на колісниці буде
Слава возити.
Там, куди на конях своїх поїде
Феб, тобі залишиться завше вірним
Твій слуга, а муза дари постійно
Буде приносить.

СТОЯНКА III,

*де кіфаристка, або радісна вдячність,
разом з іногороднім слугою
натхненно оспівує щедрість Кроковського*

Хист Піндара колпсь всіх аонід забрав
На Пегасі швидкім з Кірри і їм велів
На кілларах * лише їздити по шляхах,
Де Діана блука впочі.
І дріонів поет⁹ Дірки торкнувся вод,
І Пегаса-коня, і джерела його,
Забриніла тоді скрізь на землі струна
Й пісня радісна між людьми.
Нині ж музи спішать, пагорб лишивши свій
Той фокідський, що два має верхи, сюди,
Разом з ними іде сам Аполлон із Дельф
І по слави морях пливе.
Полігімніс, ти зараз покинь свій сон
Та рожевий покій, а поспішай сюди
Через Кірри яри, через Карпатський кряж
І на крилах чимдуж леті.
Хай не стримує вже той Кіферон тебе
Темно-синій і ті хвилі діркейських вод,
Що у ріднім краю серед квітучих гір
Точать сяйво своє ясне.
Хай не манять тебе барви сидонських гір
Пінду, і касталід білий як сніг палац,
І пахучий тим'ян, хай не приваблює
Феба жовто-багрянний блиск.
Хай з барвистих лугів зараз сюди іде
Хор усіх пегасид разом з харітами,
Крізь вершини стрімкі слави фракійську
Пісню нам привезе сюди.
Отже, воду з джерел Дірки й Пегаса тут
Розливайте, яку Актію священний ц'є,
Хай дзюрчанням своїм шумним, владико, дасть
Кірра радості знак тобі.
З меонійських вершин¹⁰, дев'ять священних муз,
Йдіть до нас, принесіть арфи дзвінкі, вручіть
Іх вітчизни вітцю, і прославляйте скрізь
На шляхах це ім'я «Йосаф».
Ось кастальська вода рветься чимдуж сюди,
Де Дніпра течія силою хвиль своїх
Б'ється об береги; на кораблях везуть
Вже дріади туди пісні.
Віща Пімпла уже разом з натхненням муз
І мене посила нині сюди до вас,
Хай поєднує із ріками Пінду тут
Чисті ріки Кроковського.
Ви зі мною ідіть швидко, кіллари всі,
Через синій ефір неба просторого,
Хай співає пісні Ехо, луна хай їх
На Олімпі і назад несе.

* Кіллари — коні.

Щедрі руки пехай же виграють тепер,
І на флейтах хвала хай би донеслася
Аж до тих гесперид, де у своїм руслі
Котить води бурхливий Пад.
Де Титан поверта коні свої назад
І веселим хатам світлий приносить день,
Хай туди повезе на колісниці вже
Слава зпатне ім'я «Йосаф».
Хай лунає дзвіпка арфа делійцева,
Хай елегії також зазвучать у нас,
Хай харіти усі, отче ясний, віки
Довгі славі твоїй дадуть.
Честь його не лише в храмах шанується
І палацах, в яких золото скрізь сія,
Слава йде не туди лиш, де в домах блищить
Гордий з Фрігії оксамит;
І не тільки вона Ксерксів, Аянтів всіх
Є супутник з жезлом, що скрізь за ними йде,
І похвала його йде не лише в той дім,
Де із кістки слонової трон;
Часто стукає теж слава його до хат
Простолюддя і на їхній хор дивиться,
І ліричні пісні, оплесків милий звук
Супроводжують скрізь її.
Часто слава блищить жовто, немов віссон*,
Лавроносним також Піндом гордиться скрізь
І приносить вона для золотих корон
Царських тірське оздоблення.
Так росте і твоя щедрість, що в лаврах вся,
Вона рівна тепер царському титулу;
І багато чинів славних — краса твого
Серця чистого і душі.
Ось Додону саму, царським відому скрізь
Листям, Ісмар несе, і ожива Парнас,
Повний грацій, а Пінд золотом нагород,
Мов перлина ясна, сія.
Флора красна, немов килим, несе йому
Щедро всякі плоди; глянь, розсипають вже
Кірри славні луги, ниви барвисті, степ
Величаві свої скарби.
Із фіалок плете муза йому вінок,
Весь же хор аонід з серцем схвильованим
Тут готує йому з лавра оздоблення,
Щоб чоло увінчать його.
Зараз слава твоя аж до небес летить,
До крилатих отих хорів, і разом з тим
Тут готує вона гімни хвалебнії
Для величних твоїх похвал.
Чути оплески муз, Феба товаришок,
Що по струнах вони ліри б'ють пальцями.
Не заглухне, о ні, звук той, тільки додасть
Ще хвали до твоїх похвал.

* Віссон — коштовна тканина.

У солодких словах слава багато літ
Архірею тепер зичить, нехай же він,
Цей Русі Аполлон славний, вовік живе,
Красить лавром чоло своє.
У фокідській землі чули оті слова
Й казали отак, аж розрослась луна:
«Хай велика ота щедрість Кроковського
В нашім світі вовік живе!»
Тож патхненні слова бачиш пророчії,
Меценате харіт, плеще долонями
Зараз слава тобі, повіз священних муз
До небес піднесе тебе.
З вод Пегаса тече Дірка, і шум її,
Той супутник камен, до Термодонта хвиль
Про щедроти отця славу поширює,
Всюди грає про неї плектр.
Завжди буде його славу розносять він,
Доки Феб золоте буде розвозити
Скрізь проміння своє повозом, доки я
На землі залишусь живий.

СТОЯНКА IV.

*де мила приязнь слуги до Мецената
засвідчує відданість душі,
вірної щедрості Кроковського*

Навіть якби Тапробапа і хвилі грайливі, і надра
Розкрила нам тепер свої, золотом сипала тут,
Чи Оромусія¹¹, що від перлин багровіє пурпурних,
Сюди до порту заодно б Паду скарби принесла,
То, Меценате, усе, що багате тим золотом жовтим,
До ніг твоїх поклав би я й разом красу гесперид;
В слави твоєї вінку засіяла б тоді, як в намисті,
Перлина, що лежить іще в морі Червонім на дні.
Герм не несе золотого піску у своїх стрімких хвилях,
Не буде Таг мепі блищать золотоносним піском,
Бо ж і тобі не до серця блискучі піщини від Еос,
Ні Тір багатий, що блищить в сяйві фрігійських Кіклад.
Тільки проміння чеснот благородних тобі до вподоби,
Тебе полонить лиш любов чесних і щирих сердець.
Тим-то складаю тобі від душі я обіти набожні
І вірне серце я кладу радо, щоб славить тебе.
З радістю музу, служительку вільних мистецтв, посилав
Тобі моя десниця вже й вірні когорти харіт.
Метрів чарівних на арфі лесбійській фракійських поетів
Тобі я не співаю, лиш щирі обіти даю.
Тут пієриди зі мною, зі мною камена зичлива,
Для тебе радо виграють на барбітоні* пісні.
Хай розсипає для тебе зористий звід неба проміння,
В палаці лиш царя небес сяйвом воно виграва.
Злотоволосий делієць копей нехай гонить рожевих,
Своїм хай світлом розжене хмари ерінїй страшних...

* Барбітон — багатострунна ліра.

Подувом ніжним харіти нехай надихають на милість.
 Десниця щедрa їх подасть золотом повні віки.
 Парки прядуть хай нитки золоті довговічного щастя,
 Багато хай років тобі слава віщус прожить.
 Хай і Юпітер ласкавий скоротить похмурі години,
 Йде час вперед хай і назад: довгі роки проживи!
 Щастя хай встелить для тебе дорогу багатством безмірним
 І волі хай твоїй оддасть шії, підвладні тобі.
 Все, що таїть в собі Гебр і що Гаиґа пісок постачає.
 Чи Таґ-ріка, й що на дні в морі Червонім сія,
 Також і золото жовте тартеське на возі щасливім
 Нехай же небо і судьба зараз тобі привезуть.
 Перед тобою хай шию схилиє свою гордовиту
 Вже слава, хай співає скрізь гімни хвалебні тобі.
 Почесть улеслива, та вихованка чеснот, за тобою
 Хай завжди й всюди, паче тінь імені царського, йде.
 Хай золоті сяють зорі, нехай Аполлон, паче зірка
 Щаслива, на шляху твоїм світить до слави вершини.
 Отже, щасливий нащадку чеснот, оце почестей царство
 Преславне вже прийми, над тим світом найдальшим пануй.
 А як дозволиш спочити, я біля твоїх стіп звитяжних
 Віддам данину і помру при похвалі цій тобі.

ДАНИЛО БРАТКОВСЬКИЙ

Народився на Волині в шляхетській родині. Батько його був
 брацлавським скарбником, а сам він — брацлавським підстолиєм
 (дрібний шляхетський чин — шляхтич, що відає обслуґою
 за королівським чи магнатським столом), а пізніше вендепським
 (Венден — місто в Ліфляндії) підчашим (виночерпцем).
 Був активним борцем за права українського народу в Польщі.
 В 1702 р. дістався у Фастів до полковника Сємена Палія
 і разом з ним готував визвольне повстання на Правобережжі.
 Був схоплений польсько-шляхетськими властями, коли віз прокламації
 із закликом до повстання, і за рішенням військового суду
 скараний на смерть у Луцьку 1702 р.
 Віршована книга Д. Братковського «Світ, розглянутий по частинах»
 вийшла 1697 р. в Кракові великим на той час тиражем —
 чотирь тисячі примірників.
 Віршував польською мовою, переспаною українцями.

ІЗ КНИГИ
 «СВІТ, РОЗГЛЯНУТИЙ ПО ЧАСТИНАХ»
 КРАКІВ, 1697 р.

ДИСПУТ УБОГОГО З ПАНОМ

Пан з паном в диспут безумний завівся,
 Мудрак убогий сміливо втрутівся.
 «Не так, — він каже, — ви мовите, пане!»
 Пан — бах у губу! — це висновком стане.
 Не став убогий вже правди шукати,
 Не вмів з панами він дискутувати.
 Баране, раджу з вовком не тягаться:
 Хвоста одірве — навчишся скрадаться!

БЕНКЕТ НА СЕЙМИКУ

Кудись панове давніші поділись,
 Вже сном одвічним, сердеги, покрились,
 Оті, що вволю гостей годували,
 Убогу шляхту вином напували.
 Як тільки сеймик, пан щедро вгощає,
 Нічого в шляхти собі не жадає.
 У нашім часі інакше вітання:
 З шафраном фляки — таке частування.

Плящину п'сте, отож уважайте:
Коли вгощас — його вибирайте
В послі до сейму, кудись депутатом¹,
А ні, забуде, що звав тебе братом.
Тепер, як роблять тобі, може, шану,
Питайся швидше: «Чого треба пану?»

СЕЙМИК

Із сейму хлопець вернувся якогось,
Питає пан про повинні у нього:
«Про кого, хлопче, найбільш розмовляли?»
«Калитку, пане, усі вихваляли!»
«Хто добре мовив?» — «Калитка», — він каже.
«Кого ж обрали?» — «Калитка покаже».
«Хто річ розумну та мудру там радив?»
«Калитка, пане, найбільше провадив».
«А дурнем, може, когось називали?»
«Одного старця дурним обізвали».
«Хто маршал буде?» — «Кривняк директóra».
«Є і поборці?»* — «Та с, ще од вчора,
Та тільки, пане, хто саме не кажуть,
Я чув: чекають, аж поки підмажуть!
У нас так, пане, звичайно буває:
Зна кухар, що у горнець накладе!
Всі депутати й послі тої ж хати,
Зна дідько дідька, щоб бажане мати!
Але не кожен ту страву приймає,
Що під приватним накрив'ям буває».

МІНЛИВІСТЬ СВІТУ НЕ ЗРОЗУМІТИ

Ой, що то за диво буває на світі,
Що тому смішки, тому сльози лити.
Один здоровий, а інший хорує,
Один щасливий, а інший горює.
Хто з болю стогне, хто радість голосить,
Хто їсть паштети, а хто хліба просить.
Хто спить в перинах, хто кров проливає,
Хто в красних шатах, хто в гною конає.
Пізнали б світу трагедію люди,
Коли б предивне побачили чудо:
Ошатні, голі, здорові і хворі,
Голодні, п'яні, веселі і в горі
Коли б одразу зійшлися у хаті —
Що світ предивний, змогли б упізнати.

ПРО НАКАЗ²

У нас все вельможних у сейм обпрають,
А вони в наказ свій стільки напихають,
Що шестеро коней везе ту цидулю,
А звідти привозять... звичайно що: дулю!

СВІТ

Хто добрий рицар? — Рицарем мостивий.
Хто пан мостивий? — Комір соболінний.
Хто бив турчина? — Гетьман, прошу пана.
Хто гетьман славний? — Кого на те стане.
Хто тут філософ? — Той, що диспутус.
Хто диспутус? — Хто вино купус.
Хто красномовний? — Той, хто гладко править.
Хто гладко править? — Хто трунки поставить.
Хто чеснотливий? — Той, хто венерус.
Хто брат зичливий? — А той, хто дарус.
Хто фрапт, хто блазень, хто ледар, роззява? —
Той, що без грошей. — Така в світі слава!

ПРАВДА

Чого се, мосьпане, десь правда пропала?
Бо навпаки зватись тепер вона стала.
Тепер уже: да — прав, да — дай, по-латині,
Спершу дай, потім прав, ляше та русине!

ОДНАКОВО

Один до другóго: «Узяв ти міщанку,
А я похвалюся: взяв добру шляхтянку!»
А другий до нього: «Тобі що до того,
Ти пий із кришталю, а я з скла простого:
Один в ньому трунок, і смак не інакий,
Хіба в селі гірші, як в городі, раки?»

ХТОСЬ ДО АВТОРА

Ну, волипяче, наївся салати,
На страві волоській³ став крапц виглядати.
Заморське коріння то так помагає:
Хто смак має добрий, той лихо з ним має.
А нащо забув ти прислів'я людськеє:
Що кінч чи віл рветься до пари своєї?
Отож тобі, друже, волоська салата!
То знай, що од бога така тобі плата.

* Поборці — вибрані на виборах.

ЛЮБОВ ДО СВІТУ

Гей світе, світе! Усе ти умієш!
Наївсь, напився, мов вітер шалієш,
Шумиш, деркочеш і все розкидаєш,
А хто годує, того зневажаєш.
Хоч світу будеш найбільший любитель,
Для тебе завжди знайдеться ганьбителі!

ПРО МОДУ

Шановний пане, зважаєш на моду?
Завести б моду таку-от народу:
Багата з бідним хай стане до шлюбу,
Утіху мали б добрячу та люблю.
Жовнір убогий платні не чекав би,
Шляхтич упалий біду полатав би.
Заводь цю моду, магнате, чекаєм,
Убога шляхта тебе привітас.

ЛЮДИНА-ПАВА

Агей, людино, тебе я по праві
Зміг уподобить одній лише паві.
Розпустиш крила і дмешся, пихатий,
На хвіст зиркуєш, такий він багатий!
Але як глянеш на ноги собі ти,
То серце стане од того боліти.

УСЬОМУ ПРИХОДИТЬ КІНЕЦЬ

Агей, і мурі зазнають руїни,
Потужних замків здобувають стіни.
Не глина — камінь має прахом стати,
А ти, людино, хочеш протривати!

СМЕРТЬ

Ой безжальна смерте, тягнеш нас до себе,
Хто б не відкупився, якби міг, од тебе?
Дуки сього світу оддали б мільйони,
Щоб їх у підземні не погнали гони.
Золото і срібло, пишні оксамити,
Дав би злотоглови й дорогі теліти*.

Дав би пан мостивий коней табунами,
Дав би пишний рицар зброю, хоч возами.
Інший дав би радо все, що у коморі,
Дав би, що зібралось у його оборі.
А убогий дав би латану свитину,
Якби взяв од тебе хоч одну хвилину.
Оціни хвилини ти хоча б копами,
То заплатить кожен усіма спопами.
Ох, коли б ти, смерте, щось потребувала,
Що б не загадала, зразу те б дістала.
Та не відкупитись! Сіялася нива —
Треба її зжати, як настануть жніва.

ЖИТТЯ В МІСТІ

Той крам вірменський продає на шати,
Той ще дорожчі розгорта блавати,
Той хутра пишні, сукні і спідниці,
Той розсипас перці і кориці,
Той п'яниць манить до свого шинку,
Той пропонує всяку лагоминку,
Той сіно, збіжжя, а той сіль і мило,
А пан-пероба нудиться без діла!

ФОРТЕЛЬ*

Фортеlem стіни фортець розбивають,
Фортеlem села й міста набувають.
Фортеlem ласку у пана заслужиш,
При владі старшим з фортелю ти будеш.
Фортеlem прбстий князівну засвата,
Фортеlem в дурні пошнеш і тата.
В суді фортеlem хитрують без свідка,
Фортель при картах — повніша калитка.
Фортеlem паннам дівоцтво збавляють,
Фортеlem ближніх у кут заганяють.
Фортеlem шафар** виходить з фрасунку***,
Купець з фортелю не зна прорахунку.
Фортель розчинить тюремні мурі,
Слабкий фортеlem сильнішого дурить.
Фортеlem брата свій брат ославляє,
Юрист фортеlem закон вивертає.
Фортель фортеlem, за мудрі фортелі
Спече фортеlem нас чорт на вертелі.
Дере лисиця фортелями птицю,
Фортеlem кулю вганя хлоп в лисицю.

* Фортель — хитрість, підступність, вигівка.
** Шафар — економ, комірник.
*** Фрасунок — смуток.

НОВІ ПАЛАЦИ

З одних палаців вже самі руїни,
А іншим тільки зводять красні стіни,
Ті оп порожні, ті стоять без даху —
Не мають люди перед богом страху!
А чи не краще зводити шпиталі,
Щоб нещасливих стіни ті приймали?
Шпиталь будуєш — чиниш так, як треба,
Палац будуєш тим собі на небі.

ДО РУСИНА І КАЛЬВИНА⁴

Русин, як хоче собі щось здобути,
Мусить таїтись, улесливим бути.
Свого доправив — хто зна, як далось.
В кальвина ж інше — немає волосся.
Про божу матір коли зачинає,
То через гирю весь ум витікає.

ДЕ ЯКИЙ ЗВИЧАЙ

Це на Русі в нас гостям для привіту
Пиво до столу несуть, аквавиту*.
Поки зготують, залле собі очі,
Що там за страва, дивитись не схоже.
Ліпше у Польщі, бо там дискутують,
А за годин сім обідать зготують.

ПРО ЖІНОЦТВО

Жіноцтво з кості створив ти, мій боже,
Це часто в горлі стать кісткою може.
Дасть інша мужу рукою — невинна,
Віддати годі — слабке це начиння.
Начиння з глини слабкіше, ніж з кості,
Більш пану спина болить, як їй мості.

ПРО ШАФКУ З КЛЮЧЕМ

Один у шафку ховав був плящину,
А, одімкнувши, ковтав кожну днину.
Здіймає галас: ключа інший мас.
Не ключ тут винен, губа докучас.
А щоб горілці твоїй не вбувати,
В колодку губу умій замикати.

* Аквавита — горілка.

ПОСПОЛИТЕ РУШЕННЯ*

Немає грошей найняти жовніри?
В похід рушаймо, бобряні ковніри!!
Злота є досить, та жаль оддавати,
Треба на битву самим вирушати.
Тільки ж рушаймо усі до одного!
Ні, ліпше блазня знайдемо дурного.
Один за себе, а другий за брата,
Третій за батька — і війська багато.
А поки мазур візьметься за списа,
Вже у русина макітра вся лиса.

СУСІДИ

Скаргу подав раз сусід на сусіда.
Скаржаться спільно — взаємні обиди.
Хто більше випен — самі-бо не знають,
Приятель мирить — вони не зважають.
Рочки і роки⁵ од суду до суду,
До трибуналу ідуть на огуду.
Та й трибуналів сусідам не досить,
Смерть-медіатор** обом суд виносить.
Лютяться вперто. Аж смерть помирила,
Давніх сусідів павік розлучила.

ПІЮТЬ ПІВНІ

В хлона питає жовнір, чи світало.
«П'ять уже півнів, — вістить, — проспівало».
Встали жовніри і снідати просять:
«Трьох засмаж півнів, то буде нам досить».
«Де ж їх узяти? Один лиш при хаті».
«Та ж говорив ти: п'ять мало співати».
Трьох — на пательню! — слуга порядкує. —
Бо тобі ребра як стій порахуєм!»
Чуха хлоп чуба, спроквола міркує,
Півня одного натрое шматує:
«Нате вам три вже. Як чарка зогріє,
Мабуть, з вас кожен, мов півень, запіє!»

* Посполите рушення — шляхетське ополчення.
** Медіатор — посередник, арбітр.

ОНУФРІЙ

Біографічні дані про Онуфрія дуже скупі.
Відомо, що він був у 1693—1696 і в 1705—1706 рр. архімандритом
Преображенського монастиря, поблизу Харкова.
До нашого часу дійшла рукописна книга, писана рукою Онуфрія.
Перекладав з польської мови на давньоукраїнську
вірші Лазаря Бараповича.
Писав давньоукраїнською мовою.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
«ПРО ЛЮДСЬКУ ПРИРОДУ», 1699 р.

ПРО ВАГІТНИХ ЖІНОК

Старого віку ті не досягають,
Що пити трунки дуже любляють,
Вони здоров'я змалку вже не мають,
Літа і розум, зір свій погубляють.
Жінки-п'яниці, котрі діти родять,
У цьому світі лихо собі плодять,
Бо п'янством жінка в череві заразу
Дає дитині — має та проказу.
Хвороба завжди дитинча підводить,
З плачем зі світу без пуття відходить.
Не треба жонам плідним випивати —
Тверезість краще вдома зберігати!
Коли здорова, хай належно плід,
Не пивши, носить — і продовжить рід.
Господь тверезим добрий плід дарує,
Дитя, буває, до вершин скерує.
Пророк в такої може народитись,
Цар чи філософ — всіх не полічити.
Жінок тверезих бог благословляє,
У зачаття їм янгола зсилає,
А той з'являє: отаких родити,
Що стали б вірно богові служити.
Дитя тож може патріархом стати
І чин достойний, немалий дістати.
Твереза жінка — плід благословенний,
Коли ж п'яниця — хворо осквернений.
У п'яний сморід гідко заражає,
Ще плід в утробі віку позбавляє.
Дитину родить, починає пити,
Литя гилве й молока ужити,

Волає криком, їжі не приймає,
Од хмелю шкоду превелику має.
Гадає мати, що дитятко хворе —
Бабисько кличе лікувати скоріе.
Приходить баба, тяжко позіхає,²
Дитя вносить, зорям виставляє,
Але це батько й мати випувати,
Що та хвороба випала дитяті.
Відходить баба, помочі не давши.
«Здорове!» — каже, плату добру взявши.
Бісівська хитрість всіх опанувала —
Од того ліку і дітей не стало!

ПРО ЖІНОЧУ ПРИРОДУ, КОЛИ ДОЧКА В БАТЬКА ОБЛИЧЧЯМ ВДАСТЬСЯ

Як жінка в батька лицем, бува, вдасться,
Не буде в світі тоді злою зватися,
Уважна буде до всіх як годиться, —
Мужській природі вона впадобиться.

* * *

Високі люди, вважай, нездорові,
Тяжкі в роботі і млявої крові,
Несмілі завше і злості не мають.
Середні зростом сердиті бувають,
Вони і мудрість собі здобувають.
Сосна велика, однак із шишками,
Малі дерева, зате із плодами.
На зріст малії теж люди сердиті,
Чи ж їх бояться, як хочуть побити?

ПРО ЖІНОЧУ ПРИРОДУ

Чорнява жінка, а ще сухотіла,
На чоловічий буває дух сміла.
А блідолиця, як ніч, очі має,
То чоловіків напевне бажає.
За гарним гарна поводячи очі,
До нього зверне убік преохоче.
Миліший буде, хто ліпший на вроду,
Бо пада муха на мед, не на воду.
Сумління, знаю, жінок не тривожить,
Як бачить: хлопець на вроду є гожий.
У вік наш також прийшло і до того:
Кусяться десять жінок на одного.
Й думок не втримуй таких в голові,
Що заміж юній не сниться вдові.

Так від своєї учинить натури,
Стрибнула б заміж вона і зі шкуру.
А рани на серці такі вдовинім,
Щоб заміж вийти, продерла б і стіпи.
Заміжня, панна — не знати вже нині,
Хоч без наміток, а є по дитині.
Котра ж з природи не гарна на лиця,
Вживає мила, води із криниці.
Та все даремно. Тож скажем до діла:
Воропа, вмившись, не робиться біла.
Навіщо фарби, і мило, й криниця,
Як із природи ти гарна на лиця.
І не pomoже ніяка фарбина,
Нелегка справа — збілити мурина*.
Багата буде, навіщо обличчя,
Заможпу заміж усякий покличе,
Бо світить сонце такої у ворота,
О ні, не брідять мішком гарним злота!

* * *

На серце не треба лягати, чоловіче,
Багато це флегми для тебе накличе.
На правому боці поспати найліпше.
Уставши, бадьорість почувеш ти лише.
На правому боці дбай сон зачинати,
А з лівого треба безліпно устати.
Раненько прокинись, коли не ліпивий,
Мий руки, чешися, ходи, будь рухливий.
Лице мий і губи, мий також і зуби,
То будеш здоровий, не зробишся грубий.
Ти простоволосий не йди на морозі,
Застудишся, будеш і в спеку в тривозі.
На місці живіте приємним і чистим,
Але не шкідливим — смердючим, димистим.

* Мурина — перг.

ІЛАРІОН ЯРОШЕВИЦЬКИЙ

Закінчив Київську академію і викладав у ній.
Помер молодим у 1704 р.
Збереглися його рукописна поетика й риторика.
Автор байок. Писав латинською мовою.

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ
«АПОЛЛОНІВ КЕДР», 1702 р.

КУПІДОН, АБО КРИЛАТИЙ АМУР

Елегія

Купідон

Нащо липаш, Йосафе-втікачу¹, ти рідну Амери?
Нащо, о друже, ідеши в табір моїх ворогів?

Йосаф

Нащо ти, хлопче, порушуєш добрі хвилини спокою?
Чи ти не можеш ніяк стати поважним, скажи?

Купідон

Думка міняє любов, а чи можна змінити твою вдачу?
І чи живіший своїх зможеш ти стати лісів?

Йосаф

Ти і легкий і бистріший, ніж крила твої, набагато:
Легкість найбільше літам відповідає твоїм.

Купідон

Здобич славетна потрапила в сіті; гадаю, що більша
В іншому серці любов не запалає уже.

Йосаф

Іншу бери ти мішень для стріл, які щастя приносять,
Рани інакші тепер серце обрало моє.

Купідон

Але поживу даєш, щоби нею вогонь наш живився,
Чи ж бо ослабне любов, котра палала раніш?

Йоасаф

Слід було харч той забрати від твого вогню вже раніше,
Щоб цей вогонь не узяв Стікса пекельну жарінь.

Купідон

Так, це раніше шалена у серці любов розгорялась.
Горе прийде, як любов в кригу замерзне твердо.

Йоасаф

Ти помиливсь, що у кригу моя тут любов затверділа,
Тільки на краще вона нині змінилась, любов.

Купідон

Нащо, як тінь лісова, ти тікаєш до лісу густого?
Світло небесне забув ти, поважаючи тінь.

Йоасаф

Темная ніч у діброві мені саме раз, бо шукаю
Тут я зірок, які лиш можна узріти вночі.

Купідон

Дай же, піду з ліхтарем я, щоб ти не блукав у діброві,
Поки місяця проминеш темні лісистих вершин.

Йоасаф

Світла бажав я тоді лиш, коли про шляхи свої думав,
А як зійшло, то моїй ясно зробилось душі.

Купідон

Наш смолоскип розсіває всю темряву ночі твоєї,
Щоб не покрив тебе ліс темний тінистим гіллям.

Йоасаф

Ти смолоскип, необачний, запрагнув ясний оживити?
Жоден вогонь у сльозах жити не може моїх.

Купідон

Страх відчувають великий у водах морських переїди:
Ім наша лампа горить і у глибокій воді.

Йоасаф

Змочим росою усі хвилювання — нас це заспокоїть;
Слізка сильніше одна діє, ніж цілий потік.

Купідон

Вір, що паводжу я страх свій не лише самим смолоскипом,
Стріли мої до мети, як забажаю, летять.

Йоасаф

Я заховаюсь в таємному місці глибокого гроту,
Щит там скелястий мені в схованці захист подасть.

Купідон

В світі нема жодних гір, недосяжних для нашої зброї:
Блискавка скелю моя може розбити уцент.

Йоасаф

Я і коштовне каміння змінив був для себе у скелю,
Зв'язані руки змогли скинуть кайдани свої.

Купідон

Дам порошок ароматний, щоб стало волосся привабніш,
Але у місці одім нащо себе прикрашать?

Йоасаф

Запах Венери не милий — то й всі кіпріоти не милі².
Досить мені, коли йде милий Христа аромат.

Купідон

Перлами й золотом ззовні буває покрита вершина,
Хоч піраміду саму склало каміння просте.

Йоасаф

Всіх командирів, трибуни і вежі шпичасті я кинув,
Але ще серце болить, що це раніше терпів.

Купідон

Жодна вже вежа чудова не стане тут перед тобою,
Бачиш один лише хрест, бачиш і череп людський.

Йоасаф

Образ Христа я волю охитніш, як муки кохання,
Щоб ти утік, як кабан, гідний покари хреста.

Купідон

Ти пожалій нашу вдачу і закиди годі робити.
«Я є учасник цього злочину», — каже народ*.

* Тобто не заперечує своїх дій.

Й о а с а ф

Лишенько! Ледве знайдеться у цілому світі людина,
Щоб її клята любов не привела до гріха!

К у п і д о н

Бачить не вельми присмно цю голову лису і мертву,
Нащо постійно вона перед тобою стоїть?

Й о а с а ф

Місце оце вимагає подібних видовищ господніх:
Перед очима оцей образ законпо стоїть.

К у п і д о н

Та якщо є в цьому глузд, хай буде хоч царський той череп;
Ліпше ж, нехай би спочив він у спокійній землі.

Й о а с а ф

Розум дитячий у того, котрий од скелета тікає;
Може, від цього і ти зараз злякаєшся теж.

К у п і д о н

Ні, не втечу я, хіба на Сіон, і ти підеш за мною,
Разом ходімо туди, будеш супутником ти.

Й о а с а ф

Жодна, віщаю, заваба не витягне з цих печер, жодна!
Вмерти безпечно отут, також безпечно і жити.

К у п і д о н

Ти, віроломний, судно пустив, з вітром уклавши угоду,
Та уника він тебе, віри твоєї й вітрил.

Й о а с а ф

Щоб не догнав мій супутник, то ми попливемо по морю,
Він тільки може літати, але не вмє пливати.

К у п і д о н

Дедал летів через море, хоч крила його були штучні,
Тож куди Дедал діставсь, чом я не можу пройти?

Й о а с а ф

Синові він роз'яснив все як слід, та кінець був печальний,
Море тоді нарекли славним Ікара ім'ям.

К у п і д о н

Цей недосвідчений хлопець загинув, не вмівши літати,
Але мені од тих вод жодних немає загроз.

Й о а с а ф

Ні, якщо будеш за мною іти, то напевне побачу:
Згинеш у морі, мов той, в кого розбивсь корабель..

К у п і д о н

Знаю я добре моря, адже ж мати кохання Венера,
Кажуть, дочкою морських вод кіферійських була.

Й о а с а ф

Хвиля солона статую Діони, обмивши, не знищить,
Також не може забрати солі всієї землі.

К у п і д о н

Солі багато у неї, багато у неї припади,
Чару не має ніхто, скільки Венера сама.

Й о а с а ф

Тож, коли в рідних вона, як Пелід, народилася водах,
Як це бува, що вогонь виникнуть може з води?

К у п і д о н

Сонце вогненне несе своє світло по нашому небу,
З моря виходить воно завжди, як Еос, у світ.

Й о а с а ф

Але по тому Венеру до себе візьмуть смутні води,
Тож і загине отам, звідки, як кажуть, прийшла.

К у п і д о н

У черепащі знов впливе з моря вона, як раніше:
Плавала ж біля землі, де народилась колись.

Й о а с а ф

Дівство нещасне (о горе!) у світі не гинуло б часто,
Якби у водах своїх завжди Кіпріда жила.

К у п і д о н

Щоб черепашки зібрали оці твої сльози докупц,
Треба підставити їх під твої сльози ясні.

Йоасаф

Ні, хай гидка Кіферей собі береже черепашку:
Ця черепашка була б для моїх сліз замала.

Купідон

Ти вже мене не шануєш, чужа моя мати для тебе,
Та не чужою була, ти мене теж шанував.

Йоасаф

Геть забирайтесь і в діви Діани візьміть гай для себе,
Хто ж тобі й Пафії хто царство відступить свос?

Купідон

Ось Еріціна, яка володіє лісами й містами,
Може й одержує купити сину, якби захотів.

Йоасаф

«З матері голий,— скажи,— пародився і голий блукаю!»
Довго у тайні любов годі утримать свою.

Купідон

Ти однак, хлопче нечесний, огню додаєш; щоб, морозом
Не заморозив себе, одяг потрібний тобі.

Йоасаф

Я не такий, що боюся узимку морозів страшених,
Разом прожити ніяк холод не може й любов.
Зовсім не шкодить мені твій огонь, що його посилаєш.
Йди, Купідоне, своїм шляхом, іди собі геть!

Купідон

Та віджени-бо, суворий, той страх, що у серці таїться;
Я ж не кабан, що моїх треба боятись зубів.

Йоасаф

Знаю, що ти не кабан, а ще гірший, ніж дики жакливі;
Дик роздирає лише тіло, ти ж душу уб'єш.

Купідон

Чи ж тебе, хлопця простого, злякатися Ламія може?
Чи це любов, як не є гідна любові вона?

Йоасаф

Ти не злобою шкідливий, коханцю, а тільки любов'ю;
Шкоду приносить любов, що про ненависть казати!

Купідон

Хай тобі шкодить, хто любить, так буду я шкодити завжди,
Бо ж у любові кінець, знаєш, ніколи нема.

Йоасаф

Ні, якщо втіху ненависть несе, буде приязнь безглузда,
Бо як любов'ю гнітиш, недруг ти млий мені.

Купідон

Кличу, вернися, Йоасафе, парешті до рідного краю,
Швидше вітрила довір потам, що їх понесуть.

Йоасаф

Досить цих слів! Бо вітрилу моему нема повороту!
В мові, я бачу, твоїй жодного глузду нема.

Купідон

Поки блукаю, тривожний, по різних незнаних дорогах,
Кожному мій смолоскип буде освічувать шлях.

Йоасаф

Поки далека дорога пошкодить твої ніжні ноги,
Ми ще раніше тебе хворим побачим увіч.

Купідон

Двос у мене є крил, на яких всяку відстань здолаю,
Ноги пораню, тоді крила міцні понесуть.

Йоасаф

Крила у мене свої, їх небесна любов мені ладить,
Щоб ти, крилатий, не зміг серце мені полонить.

Купідон

Буду з тобою іти і стрілою тебе підганяти,
Щоб ти од мене і стріл мстиво, Йоасафе, не втік.

Йоасаф

Геть собі йди звідсіля і ті стріли покинь, які носиш,
Я не пожива твого вбивчого сагайдака.

Купідон

Гей, повернись у свій табір, солдате, вернись, віроломний
Зраднику, бо дорогий все-таки ти мені є.

Йоасаф

Буде душа, віроломна тобі, завжди вірною богу,
Віру свою бережу, хочу її зберегти.

Купідон

Ні, повернися у табір, вертайся, зрадливий солдате,
Так-бо присяга твоя й чисте сумління велить.

Йоасаф

Іншого йди пошукай, що підтримує війни, Амуре;
Я не вважаю себе воїном війська твого.

Купідон

Стяги чудові лишились, коли ти покинув наш табір!
Все ж поясни ти мені втечі причину свою.

Йоасаф

О командире убогий, нещастя людині від Марса:
Прийде багата туди, бідна відходить назад.

Купідон

Чи ж не зворушують рідні лари тебе, і Амера,
І ті місця, де колись розкоші щастя зазнав?

Йоасаф

Зовсім мене не хвилюють ні лари, ні рідна Амера,
І не тривожить мене край, що давно залишив.

Купідон

Чи ж бо тебе і Сіон, і Ліван, і Кармел, Сіна й Ермон,
Чи ж оці рідні твої гори не кличуть тебе?

Йоасаф

Вище священних я гір цих поставлю Сирійській гори.
Краще тепер для моїх сліз ця підходить гора.

Купідон

Прийде пора, і у тебе, Йоасафе, не стане вже часу
Добрих зажити утіх, силу загубиш свою.

Йоасаф

Зараз жалкую, що час у забавах раніше проводив;
Вік поважніший уже жарти колишні забрав.

Купідон

Ніжні троянди зривай, поки гарним цвітуть вони цвітом,
Квіти-бо літа й весни скоро відходять од нас.

Йоасаф

З літом відходять, погоджуюсь, квіти, відходять з літами,
Колють колючки, однак, рож, котрі викинув ти.

Купідон

Що ж ти робитимеш тут, у пустелі і цій самотині?
Як же, безлюднику, сам думаєш жити отут?

Йоасаф

Тут розглядати я буду події минулого часу,
Кращі згадаю діла, що у житті їх зробив.

Купідон

Лук мій візьми, щоб з ним гаять хвилини спокійного часу,
Й, наче богиня³, візьми стріли і мій сагайдак.

Йоасаф

Зброя в руках новобранця дрижить, бо ніяк не підходить
Лук моїм пальцям, лише сльози підходять очам.

Купідон

Отже, дикуне жорстокий, ти з-поміж людей всіх напевно
Можеш дикіший ще стать від оцих диких вершин.

Йоасаф

З певного часу я дикі місця полюбив у цім лісі,
Зараз навчилось моє серце їх ніжно любити.

Купідон

Ехо, ота що лунає у лісі, живе у печерах,
Плаче, сумує вона, терплячи муки свої.

Йоасаф

Та не зворушують сльози оті й покаєння сердечні:
Вибравсь на гору її й мучить ту німфу Амур.

Купідон

Це через тебе, Йоасафе, халібів уже не бояться,
Еріке з Харібдою теж стали в житті не страшні⁴.

Й о а с а ф

Серце палає, в якому священний вогонь розгорівся,
Серця твердого ніяк взяти не може вогонь.

К у п і д о н

Все ж покажи, дорогий мій Йосафе, свій ніжний характер,
Гнів і у звірів лихих лють викликає страшну.

Й о а с а ф

Жертвою став, очевидно, своїх я союзників-звірів,
Тож і жорстоким мене бути навчили вони.

К у п і д о н

Глянь, і для дикого звіра квітуча пора наступила,
Скрізь є чимало спокус, малять і звіра вони.

Й о а с а ф

Геть забирайся мені із очей, Купідоне безстыдний,
Зникни з очей, бо різок силу пізнаєш моїх!

К у п і д о н

Каменем в скелях, Йосафе, ставш; коли ж бачиш горгопу,
Що заміняє усіх в камінь, бере тебе сміх.

Й о а с а ф

В скелю, що котиться вниз, випускай ти стрілу свою кволу,
Але, вернувшись, стріла голову вразить тобі.

К у п і д о н

Чи є причина для нас невідома, що сльози з'являє?
Може це статись, як лук стане пошкоджений мій.

Й о а с а ф

Скільки разів намальовані губи привабливим чаром
Швидко змивала вода, що несе ласку для нас.

К у п і д о н

Часто і очі людські, пізнавши любов Купідона,
Зовсім не сяють вогнем, лише мокріють од сліз.

Й о а с а ф

Ти ж заглушити не можеш насіння ридань справедливих.
Часто оплакуєм те, з чого сміялись раніш.

К у п і д о н

В тебе є двоє очей, що наслідують двох синів Леди.
Ти ж сльозоточно кінець свій уже майже прожив.

Й о а с а ф

Хай, бо як очі мої із небесним вогнем позмагались,
То у смертельній воді можуть погаснуть вони.

К у п і д о н

З жалю звіму я пов'язку, яка обвивала ці скроні⁵,
Щоб біла хустка моя мокре обтерла лице.

Й о а с а ф

Стрічку з чола...*
Стрічка священна оця мусить чоло обвивать.

К у п і д о н

Чом уникаєш будиноків, де люди в містах проживають?
Дикому звіру лиши непрохідні болота.

Й о а с а ф

Звідників думав злякати, лякаєшся голосу лева,
Звідниця шкодить не раз більш, ніж левиця страшна.

К у п і д о н

Нащо рівняєш з левицею звідницю, звідника з левом?
Таж неподібні вони, відстань між ними значна.

Й о а с а ф

Звідниця стане левицею, в лева заміниться звідник —
Літеру треба одну з певного місця забрать⁶.

К у п і д о н

Зовсім не личить, щоб люди жили у гущавинах лісу,
Завжди звірине життя звірами робить людей.

Й о а с а ф

Дуже хотів би, аби між людей проживали всі звірі,
Наше життя між людей стало звірине давно.

К у п і д о н

Все ж таки барси й вовки собі гротів окремих шукають
Зовсім порожніх, туди вроджена дикість жене.

* Пропуск в рукописі.

Й о а с а ф

Ніжна голубка шукає безпечного місця в печері,
Щоб там од кігтів шулік пильно сховати себе.

К у п і д о н

Справи сільські пехай хвалить село, а Йосаф жив у місті;
Місто — житло для людей так, як для звірів — ліси.

Й о а с а ф

Душу полонять мою непроглядні бори й шумні ріки;
Де Артеміда лише диких вбиває тварин.

К у п і д о н

Знай, що на тебе чекає удар, а не стріли життєві,
Зараз же хочу пустить в тебе свою я стрілу.

Й о а с а ф

Знай, що твоя перемога не буде достойна тріумфу,
Бо перемога моя в тім, що я можу втекти.

К у п і д о н

Я за тобою услід полечу на швидких своїх крилах;
Пішу людину догнати зовсім не важко мені.

Й о а с а ф

Та коли темне чоло ти за стрічкою мусиш ховати,
То вслід за мною дарма йти: я піду манівцем.

К у п і д о н

Кидає війни ганебні солдат зброєносця Градіва,
Знаючи: може грошей в мене собі заробить.

Й о а с а ф

Ти і сліпий, і дівчак, бо хто йде на війну добровільно?
Де є сліпий командир? Зброї не знає хлопчак!

К у п і д о н

Хоч я дівчак і очей нема в мене на лобі сліпому,
Та в руці сяє вогонь, що несе світло ясне.

Й о а с а ф

Ваду безстидного лоба ховаєш, його обв'язавши,
Тож і не видно чола, а на чолі і очей.

К у п і д о н

Буйне волосся мов в'яже міцно ця стрічка вузенька,
Що я ношу, але ти бачиш її на очах.

Й о а с а ф

Я — захисник, розв'язав би чоло твоє те випувате,
Вільний од злочину, я і від кайданів звільнюсь.

К у п і д о н

Де ж ота велич, пахуча пурпура, прикраси і тога?
Чи ж не всміхались колись гордо уста і твої?

Й о а с а ф

Ми познімали відзнаки, прибори, вінок, амулети
І всі прикраси, що їх носять звичайно вожді.

К у п і д о н

Чом не малюєш лица ти, аби, як вогонь, червоніло?
Чом не малюєш очей в колір стигійський * як слід?

Й о а с а ф

Знай же: не любить лице наше бути рум'яне од фарби.
Тільки, як неміч пізна, почервоніє воно.

К у п і д о н

Щоки твої не раз, втративши колір блідий, червоніли,
Біла лілея отак сяє рум'янцем од рож.

Й о а с а ф

Нащо мені уживати якісь особливі мазі;
Досить рум'янцю, коли, чистий, прикрасить лице.

К у п і д о н

Мазі бальзамові роблять чужинці, а де наші власні?
Ти кікілійською теж мазав волосся своє.

Й о а с а ф

Ліки колись уживав ці, котрі шанував особливо,
Рана уже зажила, ліки відкинув отож.

К у п і д о н

Як занедбавш волосся, стоїть воно дибом на лобі,
Хоч і блищало раніш краще, ніж дзеркала скло.

* Стигійський — пекельний.

Йоасаф

Нащо рівняєш із дзеркалом зовнішність, хлопче шляхетний?
Гине однако вона так, як і скло нетривке.

Купідон

Вброже сил підземельних, од скла відрізняєшся дуже,
Тож у старечу візьми руку ти стріли слабкі.

Йоасаф

Досить зітхань мої випускають із грудей повітря;
Гість мого серця — любов — ось де причина зітхань.

Купідон

То одягни свою туніку, золотом шиту майстерно,
І, як раніше, вшануй тіло зі смаком своє.

Йоасаф

Ушанував я всевишніх достойно, не тіло, бо шана
Ця не мені, а лише богу належить уся.

Купідон

В тебе не видно ні скіпетрів, ані браслетів за доблесть,
І на раменах твоїх з міді віночків⁷ нема.

Йоасаф

Розум колись мій підвладний кайданам твоїм був постійно,
Ще за життя я звільнивсь од цих кайданів тяжких.

Купідон

З каменем цінним сережка звисала з пробитого вуха,
А на руці ланцюжок в тебе за доблесть блищав.

Йоасаф

В камінь Медуза який перетворює, годі вгадати;
Бачу, що камінь і ти в звичні вкладаєш слова.

Купідон

Як я утрачу тебе і даремний прихід мій та праця,
То невелика печаль втратити чемні слова.

Йоасаф

Йди собі звідси, досвідчений звіднику, геть забирайся,
Слів не кидай ти своїх сильним, бурхливим вітрам.

Купідон

Хочу, щоб поти несли паруси й корабель твій надійно;
Тож поти слово таке і побажання несуть.

Йоасаф

Розум спокійний у мене, судно буде теж непорушне,
Розум при планах своїх, на своїм місці судно.

Купідон

Навіть дерева із себе скидають мінливе убрання,
Більше чуття у дерев, ніж у твоїй с душі.

Йоасаф

Розум стоїть непохитно, не змінить його жоден задум:
Я не такий, щоб мене будь-який вітер схилив.

Купідон

О непохитний, проси і погрожує, не зможеш здолати
Сильну у світі любов — все подолає вона!

Йоасаф

Буду стояти я тут, наче скеля під час буревію,
Чутка по морю про це скоро розійдеться скрізь.
Так я кажу, і тікає мій розум од тебе, любові
Ніжної хлопче; іде плоть у печеру моя.

ІВАН МАКСИМОВИЧ

Народився у м. Ніжині в родині підданого Києво-Печерської лаври
 Максима Васильківського в грудні 1651 р.
 Бчився у Києво-Могилянському колеґіумі, потім став тут професором.
 Був проповідником Києво-Печерської лаври, намісником брянського
 Успенського монастиря. 10 січня 1697 р. висвячений
 на чернігівського архієпископа. Заснував Чернігівський колеґіум.
 Помер у м.Тобольську 1715 р. сибірським і тобольським митрополитом.
 Писав дидактичні й духовні твори,
 вірні старослов'янською мовою.

ІЗ КНИГИ «АЛФАВІТ». ЧЕРНІГІВ, 1705 р.

ГЕРАСИМ ІОРДАНСЬКИЙ¹

Герасим Іорданський, чернець преподобний,
 Що був отцю Зосиму² життям уподобний,
 Проводив піст великий у дикій пустині,
 Щоб богові служити відтак в самотині.
 Знайшов він якось лева, плачевно той рикав,
 Од вітру, як тростина, сюди-туди никав.
 Чернець зачудувався, уздрівши те діло:
 Це з голоду чи, може, щось леву боліло?
 Як звір побачив авву*, печально озвався,
 До піг йому смиренно, мов пес той, уклався.
 Прохальними очима дивився на нього,
 Благаючи рятунку од випадку злого.
 Подумавши, що лев той голодний конас,
 Ласкавими словами чернець відрікає:
 «Немає в мене їжі, подати не годний,
 Усе, що мав, поїв я і ходжу голодний».
 Показує лев погу, в шій скабка застряла,
 Нагноснням смердючим йому допікала.
 Колочку авва вийняв, очистивши ногу,
 Хустиною обвинув і молиться богу:
 «Нехай спаде із неба на лева смиріння,
 Утолить люту хорість, дарує зціління».
 Господь премилосердний, послухавши авву,
 Дав левові здоров'я, Герасиму — славу.
 Подякував лев богу, старцю поклонився,
 Служити аж до смерті йому заручився.

Пустелю у молитві чернець переходить,
 За старцем невідступно і лев всюди бродить.
 Свій послух, наче учень, старанно сповняє,
 Хоч звір і безсловесний, потреби всі знає.
 Прийшов у монастир він за старцем з пустині
 І став, як обіцявся, служити святині.
 Ченці, котрі жили там, на те дивувались.
 «Чом лев прийшов у лавру?» — у авви питались.
 Усе той розповів їм про дивну пригоду,
 Як вилікував звіра він богу в угоду.
 «Служив він у пустині мені, того ради
 Прийшов услід за мною у наші ограді».
 Іноки це почувши, всі бога хвалили,
 За дивні його справи подяку чинили.
 Сочиво* з хлібом авва давав їсти звіру
 Та годував нечасто, пильнуючи міру.
 Отці осла у лаврі тримали одного,
 Він воду їм приносив з Йордану святого.
 Звелів Герасим леву осла випасати,
 Аби хліб монастирський той міг одробляти.
 Та якось задрімав лев на сонці знічев'я,
 Віслюк же, пасучися, набрів на кочев'я.
 Украли його, йдучи шляхом, аравини**
 Й забрали в аравинські далекі країни.
 Схопився лев, не бачить осла він поблизу,
 Помчав його шукати горою та низом,
 Та не знайшов, до авви іде, випуватий,
 Бо загубив осла він — схотілося спати!
 Питає його старець, де ослик подівся.
 Лев, чуючи провину, додолу дивився.
 Сказав тоді Герасим: «Згубив віслюка ти,—
 Простить бог, а провину іди відробляти,
 Усю осла роботу ти будеш робити,
 Чепцям у всіх потребах старанно служити».
 Почав той лев бідашний сповняти тяготу,
 Виконував старанно осячу роботу.
 Прийшов якось на відпуст у лавру до авви
 Один багатий воїн великої слави.
 Побачивши там лева, що той воду носить,
 Все розпитав, пожаливсь, грошей лишив досить.
 Чепцям, щоб на ті гроші осла їм купити
 Такого, щоб мав воду із річки носити,
 А лева від роботи звільнити тяжкої,
 Позбавивши печалі й нужди прегіркої.
 Отці собі на службу осла прикупили,
 А лева, як велів той, на волю пустили.
 В той час в Єрусалимі купець нагодився,
 Що віслюка привласнив, з ослом і явився.
 Коли ж серед верблюдів осла лев помітив,
 Задля якого мусив всі біди терпіти,
 Раптово й сильно рикнув, зненацька рвонувся,
 Купець усе покинув, тікати метнувся.

* Сочиво — страва з фруктовим соком.
 ** Аравин — араб.

* Авва — отець, духовний титул у сирійських християн.

І віслиюка, й верблюдов, купецьку поклажу
 Той лев привів у лавру, вернувши пропажу.
 Побачивши це, авва всміхнувся мимоволі
 І пожалів він лева, що жив у певолі,
 Відтоді леву їжу почав подавати,
 Не левом, а Йорданом його називати.
 Літ зо п'ять жив по тому у лаврі лев смирний,
 Немов чернець побожний, незлісний, покірний,
 Коли ж помер Герасим, його поховали,
 Десь-інде тоді лева із лаври забрали.
 Однак, як повернувся, то кинувсь шукати
 Він авву, і кутки всі почав оббігати.
 Був учень в Герасима, що звався Савватій,
 Про смерть старого авви став леву казати,
 Та той не врів Саві, туди-сюди никав,
 Не їв, не пив, печалився і жалібно рикав.
 Знов леву оповів був те саме Савватій,
 Що духом вже у небо Герасим узятий.
 Багато хто з чернецтва його розважали
 І гладили по шерсті, у горі втішали.
 Та лев, не їмучи віри, тужливо волає,
 Печаль свою очима й лицем він з'являє.
 Взяли отого лева і гріб показали,
 Де авви були тіло святе поховали.
 Сказав Савватій леву: «Тут в землю поклався!»
 Упавши на коліна, і сам розридався.
 Тоді вже лев повірив; тужливо ревувши,
 Аж всі з жаху отерпли, ревіння почувши,
 Об камінь той надгробний ударивсь щосили
 І вмер, навек поклавшись побіля могили.
 Ченці при тім присутні відтак дивувались
 І побіч авви лева вони поховали.
 Святим звір не буває, отці міркували,
 Тож дивне чудо боже оте прославляли.

* * *

Лучилось якось старцю колись захворіти,
 А брат один служалий хотів пожаліти,
 До нього приступає: «Ти, може, голодний,
 Не чуєшся на силі, ходити не годний?»
 Пішов приготувати із борошна страву.
 А мавши два горнятка, в них різну приправу
 Заховував: в одному мед найсолодкіший,
 Єлей * смердючий в другім полину гіркіший.
 Зварив належно страву, хотів присмачити
 І трохи свого меду туди долучити,
 Одначе помилився, поклавши елею,—
 Отак воно і вийшло з їжею тією!
 Поніс до старця, хворий кусає в мовчанні,
 А брат його вгощає при щирім старанні.

* Єлей — тут: олія.

Хоч гірко, та ковтає старий із терпінням,
 А брат ще й доливає. Слабий із смирінням:
 «Не можу,— каже,— їсти!» Вгодити брат хоче:
 «Поїж, я так старався — це смачно, мій отче!
 І я з тобою буду!» Коли ж він укусив:
 «Ой-ой, мій отче любий!» — параз заголосив,
 Тоді упав на землю зі щирим смирінням,
 Щоб прощення прийняти із благослівінням.
 Сказав старий: «Ти чесний, це я видуватий,
 Бо, страву укусивши, лишився мовчати!»

* * *

Один з братів, бувало, як хто його діймає,
 Чи лається, сміється, чи дуже досаджає,
 Велику був із того утіху відчував,
 Солодкість більшу честі та слави в серці мав.
 Казав, що ті, хто лає, нам користь уділяють,
 До подвигів належних вони нас надихають,
 Бо ті, котрі у віці приємно похваляють,
 Нас ласкою своєю у праці послабляють.
 Писання мудро каже: котрі ублажають,
 Заваду в добрих справах постійно учиняють.
 У кожному ділі ворог твій гріх розкриє ревно,
 А друг, прикривши неміч, осмішить тебе певно.
 Тож, друже мій, як хочеш життя і світ пізнати,
 Ти ворога і друга старайся придбати.
 Друг всі гріхи у часі твої поприкриває,
 Мале падіння ворог навкіл попрославляє.
 Як добре діло твориш — це друг тобі укаже,
 А твориш зле у світі — то ворог тобі скаже.

* * *

Один старець в самоті не так жив, як інші,
 Чудеса, бува, творив од інших славніші.
 Якось странні у путі проходили мимо
 І зайшли вони пізнати того старця зримо.
 Та невчасно і зайшли, примусили їсти,
 А відчувши в нім печаль, взялися просити
 І казати: «Вибач нам, насилля створили
 Ми отим, що до їди тебе принудили».
 Відповів старий: «Печаль для себе я маю,
 Але й радості зазнав — гостей пригощаю!»

В персів був Камбиза-цар, про його діяння
 У святім писанні є отаке сказання:
 Дав він заповідь тверду суддям у науку,
 Вельми славно, собі в честь, вигадавши штуку.
 Як із суддів хто закон мав переступити,
 Не багатство з них велів — шкіру облупити,
 Щоб правдиво у суді, чесно всіх карали,
 І в людей щоб хабарі судді не приймали.
 На той час когось із них грішми підкупили
 І у вежу за кривий присуд посадили,
 За указом шкіру всю з нього облупили
 І суддівського стільця шкірою оббили,
 А на місце вільне те посадили сина.
 Щоб не вийшла за закон ані одробина,
 Мовив цар: «Коли як слід не почнеш судити,
 То й тебе я повелю з шкіри оголити».
 При суддівському столі на стіні у залі
 Слово вивісили те, щоб усі читали:
 «Шкіро, лампою зробиш над стільцем батьківським,
 Руку од дарів відводи в ділі ти суддівським.
 Все, що твориш, сотвориай згідно із совітом,
 Не керуйся хабарем і лихим навітом:
 Честь заслужиш немалу, в шкірі будеш жити —
 Добросердного суддю годі засудити!»
 Оцю повість записав римський проповідник,
 Переказував її краківський повідник,
 Він додав: «Коли б і в нас суддів пильнували,
 За несправедні суди з шкіри оголяли,
 Більше з суддів було б шкір на торгу продажних,
 Ніж баранячих — в людей наших легковажних».
 А про суддів у наш час годі щось казати,
 Краще давню притчу цю пильно розказати...

ПИМЕН

Агатон³, славний авва, так любив чинити:
 Пішов він у пустелю бога помолити
 Й зустрівся йому Пимен, добротесний старець,
 Життям-ділами в світі цьому доброхвалець.
 «Думки йому відкрив я і посповідався,
 Просив благословення, як і сподівався.
 Зима була жорстока — шле він у печеру,
 Щоб холод перебув я, з'їв свою вечерю.
 З великого морозу тяжко я знемігся
 І від зими важкої, вимучений, влігся.
 Прийшов до мене Пимен — ранок уже сяяв,
 Питає, як морозну ніч я довгу згаяв.
 Кажу: «Страждаю дуже, холодом діймає».
 Відкажує: «Ти радість з того упізнаєш!»
 Від слів отих старого взяв я добру втіху,
 Не чув уже й морозу, не піддався лиху.

Зима була тріскуча, я дивився на нього
 Здивований без міри — зрів його ногого,
 Кажу: «Повідай, отче, як це холод лютий
 Без ризи переносиш, зовсім-бо роззутий?»
 «Лев, — каже, — біля мене завжди лягає
 І так мене пригріє, навіть припікає.
 Повім тобі одначе, мій коханий брате,
 Чекаю: мене звірі мають розтерзати».
 Питаю: «Чом?» Він каже: «У краю своїм
 Пас батьківські я вівці й сталося при тому:
 Зневажив чоловіка, що проходив мимо,
 Стравивши без причини псами його злими.
 Людині не бажав я в лиху пособити,
 Заїли пси до смерті, а я міг звільнитися!
 За цю вину так само мушу я померти,
 І як його, мене так має звір пожертви».
 Три літа проминуло, так воно і сталося,
 Загризли його звірі, кості поховали.
 Тож як од себе міряв, змірялось для нього,
 Він ближнього зневажив і помер од того!»

ТАЙНА⁴

На сході люди здавна звичай дивний мали,
 Коли слова таємні од людей ховали,
 Ішов такий у поле нишком самотою,
 Лишивши слуг удома, діток із жоною,
 Викопував ямицю, розмовляв із нею
 І покривав слова ті, що сказав, землею,
 А зарівнявши землю, йшов собі додому;
 Чинили так, щоб слово не збудилось громом,
 Щоб мова не поспілась на шаленім вітрі
 І люди не розкрили таємницю, хитрі.
 Та недаремно мудрість давню кожен знає:
 Із людських уст таємне хай не вилітас.
 Про царя Міда притчу варто пригадати,
 І кожного це діло стане дивувати.
 Преславний цар фрігійський мав осячі вуха.
 Що сталося з царем тим! Схочеш, так послухай!
 Волосся мусив цар той зрідка підстригати,
 І раб прийшов до нього з бритвою в палати.
 Хотів — не хотів, побачив він осячі вуха.
 Поклав цар заборону: щоб про це — ні звука!
 Нехай же таємницю пильно береже,
 Бо стригуну катюга голову зстриже.
 Не міг він таємницю довго протримати,
 Сверблячка не давала, бідному, мовчати.
 Аби позбутись муки і себе влегшити,
 Хоч на хвилину прагнув той секрет відкрити.
 Одного разу вийшов в поле сам-один,
 Оглянувся, чи не бачить, може, селянин,
 І, викопавши ямку, каже в землю тихо:
 «В царя осячі вуха, має собі лихо!»

О диво! Що зробилось! Вірити в це важко!
 Послухайте й повірте іншим оцю казку!
 Доцем доброприємним тут земля умилась,
 У сонячнім промінні росами скропилась,
 Небачено знеслося й вигналося зілля,
 Високе і велике виросло пагілля,
 І кожен там листочок надпис дивний має:
 «В царя осячі вуха! Хай те кожен знає!»
 Дійшла цареві звістка, геть зачудувала.
 Так сила божя чищить! І на тому стало:
 Звелів цар просторіку смертю покарати,
 Щоб інші могли тайну добре зберігати.
 Христос павча, що тайну в п'їтьмі не сховаєш:
 Стає таємне явним — хай це кожен знає!

* * *

Колись один премудрий прийшов був на річку,
 Збагни, читачу, притчу оцю невеличку!
 Ріка та звалась Евріп; він глянув на хвилі,
 Що гойдалися вільно — уразивсь їх силі.
 Одні із хвиль угору тоді підіймались,
 А інші донизу, розбиті, спускались.
 Він з того дивувався — як може це статись,
 Що мертві, але в русі і можуть зміщатись
 З одного місця в інше — у русі невпинні,
 Хоч на одному місці, одначе незмінні.
 Про те він довго думав, долаючи подив,
 Як змінюються-грають річковії води;
 Про те він довго думав — і ввергся в пучину,
 У вирі віднайшовши і власну кончину.
 При тім гукнув він, перше, як в річку стрибнути:
 «Беріть мене, глибини, бо вас не збагнути!»

ЩАСТЯ

Схотілося щось князю чудне учинити,
 Тож вирішив коштовну у море впустити
 Улюблену обручку, та вранці приносить
 Рибалка рибу з моря і голос возносить:
 «Купи оцю рибину, що дав мені бог,
 То й буде з неї користь для нас, для обох».
 О чудо! Що згубилось, у рибі знайшлося —
 Усім таке на подив тоді відбулося.
 Химерно грає щастя, тут можна з'явити,
 Але я іншим хочу цю мову кінчити.
 На Дарія князь гордо посунув військами,
 Гадав, що своє щастя нестиме мішками.
 З Оронтом⁵ зіштовхнувся, і з того моменту
 Утратив свою силу, розбитий дощенту.

А князя після битви одразу зловили
 Й петлю йому на шию по тому наділи.
 Лишивсь навек у горах птахам до обіду,
 Наруга не лишила від щастя і сліду!

РІЧ ДО ЦАРЯ АЛЕКСАНДРА

Послів татарських речі⁶ годиться з'явити,
 До Александра мову й слова повторити:
 «Бажанням до багатства заливсь, очевидно,
 Лишаючи фортеці розбиті безслідно.
 Ти хочеш, щоб воліли боги наділити
 Тебе ще і душею, як тіло несите.
 Чотири кінці світу тебе б не вмістили,
 Коли б свою десницю тягнув понад сили,
 Ти прагнув, щоб десниця покрила весь Схід,
 А щоб лівиця Захід хапнула як слід.
 Оцього досягнувши, бажав би пізнати,
 Де сонця схід у світі повинен стояти,
 Чи довге світлоносець там сходження має,
 Як крутиться і скільки? Де захід ховає?
 Промірявши Європу, ти Азію брав би,
 Азійський край лишивши, Європу топтав би.
 Ну, а коли усесвіт здолав би схилити,
 На ліс би, хмари, ріки полки став водити.
 Але поглянь: дерева високі ростуть,
 Могутні, проте скоро й напевно впадуть.
 Лев грізний в їжу птасі найменшій буває,
 Здорового й міцного черв'як поїдає.
 Що півень, коли схочем із левом зрівняти?
 Лякає лева криком, як стане співати.
 Тверде залізо, ржею його поїдає,
 Відтак малою річчю й дитя розбиває.
 У світі цім широкім немає твердого,
 Що годі сокрушити, немає міцного.
 Шануй же річ найменшу, зневаге не май,
 І смерть недовідому щоденно чекай.
 Що є твердіш каміння? Що м'якше води?
 Та ріє у камінні струмочок ходи.
 Бджолу нікчемним чимось людина вважає,
 Але вона, напавши, і лева лякає.
 Як бог захоче, цар нам з городника буде,
 Інакше схоче, кожен те царство здобуде.
 Не вір багатим людям, о царю, так сильно,
 Прийде час, зубожіє багач неомильно.
 Всі влади і начала на нитці висять
 І тим своє падіння прийдеще вістять.
 Був Крезій, що багатством великим хвалився,
 А у полон потрапив, з добра оголився,
 Не мав чим по багатствах жаги утолити,
 Був змушений, бідака, і воду просити.
 Отак воно у світі повсюдно буває:
 Позбавлений підтримки, нагим пробуває.

Ми більше слів при тому не будем в'язати,
 Але нам доручили таке ще додати:
 Тримай, що маєш, твердо, пехай не маліс,
 Щоб голим не лишитись, як щастя одвіс;
 Міцні паладнуй віжки на все, що тримаєш,
 Тоді і за песитість ти кари не визнаєш.
 Од уст хоч нечестивих це слово сказалося,
 Та з уст благочестивих не раз прославлялося.

ЦАР АЛЕКСАНДР

Цар славетний Александр схотів привітати
 Діогена і пішов його розшукати.
 А філософ на той час у кадї усівся
 І читав якесь письмо, від сонця не крився.
 Біля кадї цар спинивсь — та штука на воду —
 Де філософ славетний жив, і, мавши нагоду,
 Діогену проказав: «Щось, може, бажаєш?
 Все тобі на світі дам, що тільки згадаєш». —
 Той філософ одповів: «Не дав — не бери ти!»⁷
 Тільки мудрий може цей одвіт зрозуміти.
 Цар премудрий зрозумів про що його мова,
 Не гнівивсь, не прискіпавсь до гострого слова,
 Перейшов на інший бік, ту мудрість пізнавши
 І на відповідь різку лиш усміх тримавши.
 Він сказав: «О мудрецю неказанно дивний,
 Не лякаєшся мене, хоч я богорівний;
 Може, владу царську ти мою зневажаєш,
 Що на нашії слова таке відмовляєш?»
 На ту мову Діоген повів незагайно:
 «Царю, влади не боюсь, — сказав обичайно, —
 Тої, котра вже була, чи, може, ще буде,
 Бо чи справжнім те назвеш, що уже забуте?
 Не боюсь минулих бід, те байдуже знати,
 Не печальть майбуття, не нам те пізнати.
 Не страшусь того, що є, — це скоро минас,
 Не вертається воно, у миті збуває». —
 «Так, світ — яблуко!» — сказав цар на мудру мову,
 При нагоді кожен хай це повторить знову.
 Пилка теж не постоїть, як нею пиляють,
 В легкім русі біг її — постійно хилляють,
 Впереміну пилярам вона переходить,
 Із одних до інших рук — ритм один виводить!
 Царство світу все таке: в усьому нестійне,
 І нічого в нім нема, що стало б надійне.
 Греція колись була у владі халдейській,
 Це змінилося також, вже стала у перській,
 А від персів — до медів*, недовго так буде,
 Від медів нарешті грек сам владу здобуде»⁸.

* * *

Хтось сказав був: «Вже вина краще досить пити,
 Їсти м'ясо, ніж свого брата осудити».
 Спокусивши, був змії витрутив із раю.
 Змія слухавши, добро легко погубляють.
 Той погібний, що, бува, брата осуджає, —
 Співрозмовника й себе в прірву укладає.

ІЗ КНИГИ «БОГОРОДИЦЕ ДІВО» ЧЕРНІГІВ, 1707 р.

* * *

Дві в західних країнах обителі було⁹,
 Високе благочестя в житті ченців вело.
 Вони і недалечко від себе стояли,
 Людей багато різних до себе збирали.
 В одному чоловіки жили-пробували,
 Жінки-черниці в другім собі проживали.
 Про ревний подвиг дбали в обителях славетних,
 До правил примірялись чернечих, прадавніх.
 Належно всі закони вони зберігали,
 Які отець призначив, і їх шанували.
 Трудилися на бога постійно й настійно,
 Чекаючи, щоб царство прийняти надійно.
 В обителях сусідніх жило собі двоє,
 Що добродійством рівні були між собою;
 Дістали чин однакий, вони зберігали
 У себе скарб церковний, його пильнували.
 Цвіла в монастирях тих любов нероздільна,
 Духовна і невлесна, розсудливо-дільна.
 Але одне одного при тому не знали,
 Не входили в бесіди і зносили не мали.
 Для бога вони дбало жили й працювали,
 Всім серцем та душею Марію кохали.
 В церковника бажання з'явилися святії:
 Ікону сотворити схотілось Марії,
 Щоб образ найдорожчий пречистої діви
 Явивсь у цьому світі багатий на диво!
 Іконнику, крім того, звелів під погами
 З'явить гидкого біса, що кривить вустами.
 Здійснилось те бажання: хоч труду доклали,
 Ікону дуже красну й чудову списали.
 Була вона прегарна, а біса гидкого
 Скарредно зобразили, як втілення злого.
 Хто гляне на ікону — небесна цариця,
 Красою незрівнянна, ясній дівця!
 Ну, а коли на біса брудного погляне,
 Плює на те огидне страшило погане.
 Ось певний час проходить, ченцеві явився
 Диявол із ікони — старий розгубився.

* Меді — мідійці.

«Чому це наказав ти мене написати,
 Як гідь бридку і людям потворно з'являти?
 Нащо іконі в ноги пожбурив, питаю,—
 Хто йде, плює па мене, а вроди, що маю,
 Ніхто не добачає, вона потьмяпіла,
 Так гідко ця ікона мене оганьбила!
 Мене повергни нагло, покинув у горі
 Тій, котра виявляє могутність угорі!
 При образі чудовім па люту зневагу
 Узяв мене Прекрасній ти на противагу!
 Коли ж лиця мого належно не справши,
 Або ікону з храму увіч не відставиш,
 Помщуся я страшенно, тоді поболієш,
 Численними сльозами нічого не вдієш!»
 Почув оце церковник, та страх забуває,
 З печалі щиросердно до бога взиває:
 «Іди з очей, чортяко, тебе не боюся,
 Вповаючи на діву, я не поганьблюся,
 Нестиму службу дбало, мене убереже,
 Тебе ж, як силу чорну, поб'є і поверже:
 Твої оці погрози вона переможе,
 На голову побивши, мені допоможе!»
 Почув це слово ворог і став невидимий,
 Церковник після того зажив невшкодимий.
 Так довший час минає, нічого не сталось,
 А настрашок бісівських немов не бувало.
 Не думав про чортівські підкопи лихого,
 Про злість його і грозьби не знавши нічого.
 Дорешти занедбавши бісівські обіти,
 Не думав, чи спокусу здолає зломити.
 По тому біс явився, а за попустіння
 Узяв собі відплату — ченцеве падіння.
 Вночі, вже спав церковник, пішов добиватись
 До келії, у двері почав шкреботатись,
 В жіночій був одежі, у образі тої
 Інокіні-сусідки, в чернецтві святої.
 Чернець тоді метнувся, із ліжка зірвавшись
 (А жив собі самотньо), ще страху не знавши,
 Він двері одхилає і прикро питає:
 «Це хто товчється пізно і спать заважає?
 Що хочеш ти од мене? Іди звідсіля ти,
 Вночі мені невільно нікого приймати!»
 Покірно, тихо стала та жінка віщати:
 «Питаєш, хто я, звідки? Це можу сказати:
 Я старша інокія, тебе я кохаю,
 Прийшла сюди до тебе — ченці спочивають,—
 Великої любові не годна терпіти,
 Коли ми не зійдемось, не житиму в світі.
 Давай підемо звідси у край незнайомий,
 Добро собі лишивши, а щось продамо мж.
 Пускай мене скоріше, послухай совіту,
 О, відчини, коханий, бо що нам з обіту!
 З обителі підемо, тебе хочу мати,
 Коханя із тобою щасливо пізнати.

Коли б усі церковні прикраси забрати,
 Всі бісери коштовні, іконнії шати,
 Надовго для прожитку того стане злата,
 Нехай же нас покине черпеча турбота.
 Послухай мене, любий, іди і не гайся,
 У церкві пайдорожче бери, не лякайся,
 Підемо, заживемо розкішно і сласно,
 Вберем чудові шати, ходитимем красно!»
 Церковник безрозсудний гадав — це насправді,
 Забув хреста на себе покласти по правді,
 А сатана старався — отак, як обіцяв,
 Ченцеві па безчестя, яке провіщав.
 Бач, жіпкою явився! Така в нього мова!
 Повірив наш церковник, приставши без слова,
 Іде швиденько в церкву, бере щонайліпше,
 Все злото, срібло, бісер — що є найцінніше.
 Виходить, крадучися, із міхом багатства,
 Обитель покидає таємно від братства.
 Пройшли шматок дороги в найшвидшому марші
 Оті, що називались — церковнії старші!
 А в мозку не тримає: з чортом накладає,
 Міркує, що для себе дружиноньку має.
 Рече йому чортяка: «Постій, друже, мало,
 Ще б річ одну коштовну узять подобало,
 Про неї я забула, вернусь у монастир,
 Поки дрима сторожа, устигну принести.
 Ти зачекай на мене, прибуду до тебе,
 Велике цим багатство дістанем для себе».
 Дияволу повірив, лишився у полі,
 Прилігши відпочити, натруджений, долі.
 А біс іде в обитель, порвався кричати
 І странником себе він почав представляти:
 «Вставайте, прокидайтесь і швидко біжіте,
 Вам церкву обікрали, йгумену скажіте!»
 Ченці перелякались — таж крик серед ночі!
 «Невидане діло!» — сказать кожен хоче.
 Почав той голосніше, жажкіше кричати:
 «Гей, церкву обікрали! Спішіте устаті!»
 Не знаючи, що буде, страхом одержимий,
 Хоча зробився з жаху немов задубілий,
 Устав ігумен, інші уже причвалали,
 Пішли вони до церкви, усе оглядали —
 Як мовив той прибулець, збулося на ділі.
 «Агей! Нас обікрали!», — всі загомоніли.
 Негайно вийшли разом вони з монастиря,
 Лишивши на сторожі лише воротаря.
 Недовго і шукали — був той біля дороги:
 Умовився чекати там біса отого.
 Тут братія напала, безжально зв'язала,
 А потім у обитель з ганьбою забрала.
 Церковник вельми з того тоді дивувався,
 В тяжкому недомислі до інших звертався:
 «Від чого люта зваба і звідки скусіння,
 Це справді учинилось, чи це привидіння?!»
 Та братія на лантух з речами зважала.

«З безчестям — у темницю! — йому одказала.—
 На поги злодіяці колодки набити
 І преміцну віршовку на шию вложити,
 До ранку все відкласти, соборно судити
 І за діла неправі скарати чи бити!»
 Ігумен і од чину його тут відставив,
 Церковника нового натомість поставив.
 На місце те почесне, щоб вчасно будились
 І щоб у час належний у церкві молились.
 Пішов був той ігумен до себе спочити,
 Всі інші повернулись на ніч помолитись,
 А той, що у колодках, став пильно просити,
 Пречистій діві щиро в сльозах голосити:
 «О преблагословенна, подай мені поміч,
 Страждаю у колодках, у муці і стомі,
 Безчестям я насправді по вінця сповнився,
 Порадь мені, страждальцю, щоб якомсь звільнився.
 О мати преблагая! Мене не залиши,
 Утиш мої зітхання і сльози осуши!
 З юнацьких літ я щиро тобі в служінні,
 Прийми моє сердечне покутне моління!
 Мені в пужді незносній зробиш помічниця,
 За скорбних ти ж готова повсюдно вступишся!
 Невинні-бо страждальці всі прагнуть свободи,
 Тебе восхвалять ревно земнії всі роди!»
 Як тільки проказав це, чортяка з'явився
 І гостро став картати, пеначе сердився:
 «Пізнай мене, отого, кого написати
 Ікооннику звелів ти, щоб люто попрали
 Соромітним подоб'ям, бридким та жахливим,
 Мене на сміх поставив, для ока гидливим.
 Обіцянку згадай-но, колись тобі казав:
 Що люто відстраждаєш — прийми, що обіцяв.
 Та мати твоя дівка мене понуждає,
 До сина милосердям своїм улягає,
 Велить тебе найшвидше звідсіль увільнити,
 На службі тебе давній відтак залишити!»
 Сказав оце диявол, розбив ту колоду,
 Темничнику подавши благу охолоду.
 В обителі звелів чин колишній прийняти,
 А сам волів колодки на себе узяти.
 Тихенько в'язень знову на волю вертає
 І часу, коли дзвонять уранці, чекає.
 Пройшов він непомітно, нікого не стрівши,
 Підозри у чернецтва таки не збудивши.
 Ось час минув належний, півні заспівали,
 Тож в'язень, на молитву щоб всі повставали.
 Узався, як раніше, в клепало клепати,
 До церкви, як годиться, братів закликати.
 Поставлений новий брат тоді прибігає:
 «Це хто за мене клепле?» — у себе питає.
 Побіг у церкву! Диво! — колодник щось робить:
 Запалює кандилі *, по храмові ходить.

* Кандилі — канделябри.

Із трепетом і страхом помчав до ігумена,
 Лукас: «Брат у храмі, прийшов замість мене!
 А як з темниці вийшов? Я бачив увічі:
 По церкві собі ходить... Запалює свічі!»
 Перестрашивсь ігумен — невидане діло,
 Метнувся подивитись: колода чи ж ціла?
 Та перш у церкву скочив; аж справді, там ходить,
 Буденно свічі світить недавній колодник.
 Жахнувся він ще більше — в колдоді ж забитий,
 Надійно у темницях од світу сокритий!
 Очам не вірить: може, це духа уздріли?
 Взяли святую воду, та перш ніж кропили,
 Запитують: «Ти в'язень, що ми ув'язнили,
 Чи це тебе в колоді в льоху залишили,
 Чи, мо', явилось дивне якесь привидіння?..»
 Прийняв води святої наш в'язень кропління...
 Тоді усі метнулись туди, де темниця,
 До в'язня на колоди міцні подивиться.
 Зирнули: ні, залякнув, сидить, як забили.
 «Церковник у колоді! — всі загомоніли, —
 Чи діється це справді, чи у привидінні:
 І в церкві, і в колоді — в одному одінні!»
 Сказали: «Швидше воду святу принесіте
 І так, як того в церкві, цього окропіте!»
 Почув лихий і миттю — у стайку невидиму,
 Ніхто не запримітив, де зник, тільки диму
 Лишив гидкого трохи — отак це здійснилось...
 Здивовано на чудо чернецтво дивилось...

ІЗ КНИГИ «ТЕАТРОН». ЧЕРНІГІВ, 1708 р.

* * *

Не сторожа велика на зброю багата,
 А любов ворожнечу могла б подолати,
 Влада краще спокійна, розумна та мирна,
 На смирення — не силу — у світі опірна.
 Всі пожиточні будуть тоді повеління —
 В довгій мирі триває премудре правління!

* * *

Любов'ю Август царство своє розмножив,
 Нерон країну люттю вквінець розорив.
 Коли ти, царю, хочеш улюбленцем бути,
 Люби, любов'ю зможеш багато здобути.
 Сторожа це і стіни, нерушність для царства —
 Любов, не страх у світі є знаком багатства.

* * *

Отемнять злотні храми весь спокій у світі,
Вночі порфири стануть безсоння творити.
Бідняк лиш не боїться, яспе серце має,
Життя простору чашу отожд випиває.
В руках його маєток, тому не трясеться,
Про їжу дуже ситну також не печеться,
Меча він не боїться, хоч світить той голий —
Веселоці в спокої не зникнуть ніколи!

* * *

Сторожує журавель, інші спочивають,
І розставлені сітки птиці зневажають.
Журавель — неначе вождь, годі йому спати,
А засне, то вовк усіх зможе розтерзати.

* * *

Золотий тепер наш вік, на гріш все береться,
В нас на золото й любов, бува, продається.
Й ти, коли б до нас прийшов, Гомере преславний,
З почтом вибраним співців, розумний і вправний,
Та без золота — і ти тоді ні для чого,
Розум будуть зневажать од того одного!

Епиграми

* * *

Однакова чеснота царство заслужити
Й заслужене у світі потім не згубити.

* * *

З кожним ближнім не раджу надміру дружити,
Хоч не будеш радити — не будеш тужити.

* * *

Хто скипетром жорстоко в царстві управляє,
Той страханих страшиється, себе ж погубляє.

* * *

Тисячі людських облич, різні всі напрочуд,
І в людських шуканнях так — не одного хочуть.

* * *

Хоч світ цей сокрушиться, він увесь не зникне,
Не стертий при падінні, ще буйніш розквітне.

* * *

Під шкірою овечки вовк себе ховає,
Тож серце на ворожі вчинки нас штовхає.

* * *

Коли білу свою честь ти встиг почорнити,
Забагато треба вод — її одбілити.

* * *

В добрий час і друзі є, їх знайдеш багато, —
Хоч одного у лихий спробуй відшукати.

* * *

Що твердиш од каменю, що води м'якше?
Твердий камінь од води крушиться сильніше.

* * *

Добробут, наче місяць, бо змінно він ясніє,
То більшає нестало, то щербиться й маліє.

* * *

Хоч у безмірних хвилях судно пробуває,
Під воду не пірнувши, ще біди не знає.

ІЗ КНИГИ «ОСЬ БЛАЖЕНСТВА ЄВАНГЕЛЬСЬКІ»
ЧЕРНІГІВ, 1709 р.

* * *

Коли вода в краплині одній пробуває,
Од сонячного жару відразу зникає,
Не може вона міцно сама постояти,
Зі світу цього швидко повинна згинати.
А в море увилється, єднається з морем,
Живе в стихії рідній, не знається з горем;
Коли у води буйні й широкі пірнає,
Лишається собою — себе не втрачає.
Ніколи не зникає, у морі згубившись,
В первобутті своєму безмежно змножившись.

* * *

День нашої бутності на ніч похляється,
 Ніч смертна, педочасна до нас наближається;
 Похмура, не одна ніч, але незліченні,
 Такі всі зморочілі, такі нескінченні.
 Гріха ніч, і ніч миру, і ніч спокусіння,
 Ніч бід великих, суму, важкого гоніння.
 Ті ночі на нас щільно і сильно гуртуються,
 Щоб всіх нас сокрушити навіки, готуються,
 Зненацька налетіти на нас і здолати,
 Покрити хочуть тьмою і зло учиняти.
 Не залишай нас, Христе, наш добрий дозорче,
 Пробудь із нами завжди, захиснику-творче!
 Зусібіч нас пребідних п'ятьма огортає,
 Вже сила немощів, і міць пропадає.
 Любов зника у людях, злоба виростає,
 Всі заздрівні зробились, і це не збуває.

По дощах важких ясна погода буває,
 По днях хмарних веселіш вгорі сонце сяє.
 Після бурі тишина на морі настала,
 А наводнена земля вже благодать пізнала.
 Скоро з неї, із льодів, квітки поз'являлись,
 І, пишніючи в траві, у роси убрались.
 Треба сльози нам на сміх і радість міняти,
 По великій гіркоті солодке приймати.
 Хто ж не вип'є час гіркий, сльозами налитий,
 То спасенний харч такий не зможе спожити.
 Хай хвилює море сліз — часи йдуть веселі,
 Од яких ти увійдеш в небесні оселі!
 Словом, сонце прясне по хмарах буває
 Дощоносних і людей в житті звеселяє.

ІЗ КНИГИ
 «ЦАРСЬКИЙ ПУТЬ ХРЕСТА ГОСПОДНЬОГО»
 ЧЕРНІГІВ, 1709 р.

* * *

Небеса починають світліше сяяти,
 І земля, і дерева плід щедрий з'являти.
 Виноград ясні соки у грона вливає,
 А оливка додолу гілля похиляє.
 Гойно, красно пестує земелька насіння,
 Від джерел долинає струмків дзюркотіння.
 Крипи* в селах — чудові. Все птаство радіє, —
 Кожен рід на деревах преголосно піє.
 Діше вітер погідний, солодко-шумлячий,
 Щоб земля плід давала щедротно-добрячий.

* Крипи — лілії.

ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ

Світське ім'я — Єлеазар. Народився 1681 р.
 в Києві в купецькій родині. Закінчив Києво-Могилянський колегіум
 і колегію св. Афанасія в Римі. Повернувшись до Києва (1704),
 став тут викладачем в академії. Був ігуменом
 Братського монастиря і ректором Київської академії (1711).
 У 1716 р. його запросив у Петербург Петро I.
 Був псковським єпископом, а пізніше новгородським архієпископом
 та членом Синоду. Став головним помічником Петра I в справах
 православної церкви, сприяв його реформам.
 Помер 1736 р. Був видатним філософом свого часу,
 залишив ряд філософських трактатів.
 Написав віршовану драму «Володимир», низку поетичних,
 історичних, педагогічних та релігійних творів.
 Віршував латинською, польською, давньоукраїнською,
 а також наближеною до російської мовами.

ІЗ РУКОПИСНИХ ЗБІРНИКІВ
 ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XVIII ст.

ПОХВАЛА БОРИСФЕНУ

Здрастуй, могутній наш батьку, багатий на воді великі!
 Як перевищуєш ріки своїм ти багатством безмежним,
 Можеш так славою їх перевищити! Який же великий
 Простір потрібен для вод твоїх! Берег од берега в тебе
 Далі польоту стріли. Розлилася Фетіда далеко:
 Любить здаватися морем вона і суперничать з Понтом.
 Ярість шалена яка ж це у хвилях бурхливих бушує,
 Що вириває з довжезним корінням дуби довголітні!
 Скелі великі з високих вершин стрімголов він відносить,
 Все, що лише на бурхливім шляху він зустрине, змітає
 З шумом страшенним його, і не любить русла він одного,
 Й часто міняє його, залишивши піски остогидлі.
 Та поминаю я те, що блищать його води прозорі
 Й спраглим устам, як напитись, солодким здаються напоєм;
 Що у воді оцій їжа сира, якщо навіть недовго
 В ній поварити, то зм'якне; що дно в глибині його сяє
 Жовтим піском: він, здається, несе для нас золото справжнє.
 Хто ж свої очі красою його красивдів доволі
 Може наситити! Як же приваблюють душу простори,
 Що простяглись над рікою: зі сходом рожевим Титана
 Трави на луках — худобі пожива — докруг зеленіють.

Знов же па захід вершини гірські височать гордовито,
Там, у лісах, скрізь солодкий нектар собі бджоли знаходять.
Правильно пращурі наші сказали: ріка, Борисфен наш,
Хвилі песе то молочні, то змішані з медом солодким.
Нащо тут згадувать села, міста і містечка, що стільки
На берегах плодоносних лежить їх, які постачають
Стільки дарунків тобі для життя, і дари рік великих?
Нащо тут згадувать те, що великим стає монументом
Слави твоєї: тобі скільки благ це завдячує місто —
Мати держави могутньої і батьківщини оздоба?
Мури високі його омиваєш своєю водою
Й радість приносиш просторам, що ген простяглися до сходу.
Що вже сказати про те, що збираєш багато товарів
В гаванях, дерева, каменю й вапна, що з'єднує міцно,
Тобто про все необхідне для храмів і різних будівель!
Тут ще додай: постачаєш ти судна із військом численним,
Понту загрожуєш ти — жах холодний наводиш на нього,
А батьківщину свою ще міцніше, ніж мур, захищаєш,
Лютого ворога ти проганяєш за межі вітчизни,
Страх закриває йому всякий доступ у нашу країну.

ОПИС КИЄВА

В місті шумить плескіт вод Борисфена, де сходять Люцифер,
Тягнеться місто до гір, де зачинає ніч день.
Гострі вершини оточують західні міста квартали,
Хвиля об берег б'є той, що до Аврори лежить.
Місто лежить у підніжжя вершин, звідки Геспер приходить,
Там, звідки Фосфор іде, в місті шум чути води.
З шумом б'ють хвилі, вода омива лише східну частину,
В західній мури, немов гори стрімкі, височать.
Тоне у водах частина, що звернена до сходу сонця,
В західній безліч стрімких гір піднімається ввись.
Міста частина, що біля ріки, бачить перше проміння,
Та ж, що останнє, лежить біля високих хребтів.
Місто, що бачить схід сонця, шумить од сусідньої річки,
Де ж сонце на захід іде, до верховин піднялось.
Хвилі ріки Борисфена зі сходу доходять до міста,
З заходу мури міські там захищає гора.
Бачить світанок, як місто купається в водах сусідніх,
Друга ж частина тут дня бачить гористий квартал.
Річка тече попри місто, де день підіймається вранці,
З заходу бачить його безліч високих вершин.
Міста пейзаж, що зі сходу, наповнений водами річки,
Західний — повен вершин, бачить вечірню зорю.
Місто від сходу рожевого бачить широкії води,
З заходу в нього довкіл гори стрімкі височать.
Там, звідки сходять Титан, до будівель ріка підпливає,
Де ж він заходить, отам гори увись піднялись.
Місто, багате на воду, початок дня бачить, горою ж,
Де сонце захід вістить, дуже гордиться воно.
Місто вершини стрімкі повертає до заходу сонця,
Міста куток, що на схід, бистра ріка омива.

Хвилі із шумом біжать до стін міста від сходу Титана,
Гєри на захід туди безліч верхів підняли.
Мури ріка омиває, де сходять Титан, а вершини
Там, де вологая ніч іде на возі своїм.
Місто звертає чоло на схід, верхня ж частина — на захід,
Тут огорожа — ріка, там же — багато вершин.
З заходу пасмо гірське захищає це місто велике,
Знов же зі сходу пливе близько Фетіда під ним:
Сонцю пазустріч це місто ріку посилав сусідню,
Перемагає воно горами день, що згаса.

БАЙКА ПРО СІЛЬСЬКУ ТА МІСЬКУ МИШУ¹

Миша сільська у хатині своїй прийняла міську гостю,
Їжу сільську, що придбала сама, подала їй ласкаво
Й радісно просить її бути гостею в бідній господі.
Жителька міста відкинула гордо убогую їжу,
Просить до міста подругу сільську на ласоці ніжні.
Так і зійшлися. Розкішні закуски були на бенкеті,
Та несподівано доля непевна змінила цю розкіш.
Раптом почулось: зі скрипом хтось двері до них одчиняє,
Шаспули врозтіч обидві — придворна у дірку знайому,
Миша ж сільська по дорогах чужих і зрадливих блукала.
Тільки вночі підійшла до знайомих околиць помалу,
Блідпучи і дрижачи, а побачивши рідну хатину,
Вже звіддала проказала: «Привіт тобі, бідносте певна,
З хлібом убогим. Прощай, пасолодо міська ненадійна,
Й далі, чванлива, обдурюй ти інших, мене ж на бенкети
Вже багатющі ніколи не зможеш закликати більше,
Лиха немало і задрість велику вони викликають.
Буде дешевий обід, який можна без труду і страху
Взяти собі, набагато солодший за царську трапезу,
Щедру й гучну, що на ній я мала б сидіти зі страхом,
Завжди бліда і чекати удару непевної долі.
Надто шкідлива та розкіш, яку за страждання купують.

ЕПІГРАМА

на папу Урбана VIII з приводу суду
над Галілео Галілеєм²

Нащо, о папо безбожний, природи служителя мучиш?
Чим він цього заслужив, лютий тиране старий?
Папо, лютуєш, а він не чіпає світів твоїх зовсім,
З підступом також в твоє царство не лізе святе,
Де від гріхів Стікс пекельний очищує душі померлих,
Де є богині й боги — витвір мистецтва твого!
Істинна саме його є земля, а твоя — фальш недавній,
Зорі його створив бог, зорі твої — це мана!
«Завжди обов'язок наш, — каже папа, — велить турбуватись,
Щоб суголосні слова не обдурили народ».

Варварська тупість, о світу сліпого огидне охвістя!
Чи ж бо тобі про його світле судити вчення,
Чи звинувачувать можна цей розум, гостріший, як в рисі,
І чи огидливий кріт бачить зіркіше за рись?

ЕПІГРАМА

на зволікання лікаря Стеллера³

Поки добресельський Стеллер вишукує хворому ліки,
Хворий в журбі віддас смерті повільній життя.
Похорон вже відбувається, висохли сльози у друзів,
Згідно з законом, іде поділ усього майна.
Вже і народ нарікає, що Стеллер таки забарився,
Просто не знаю, чому дума про лік іще він.
Врешті прийшов уже лікар страшний, із сердитим обличчям:
Смерть невблаганна сюди швидше, ніж він, прибула.

ЕПІГРАМА

*на втікача, що втік од сторожа,
залишивши дерев'яну колоду,
одягнув у свій одяг*

Сторожа, Батте, увечері ти обдурити не зміг би
Без колхидянки-трави, що посприяла тобі.
Потайки ти прикрасив ту колоду, що близько лежала,
І, одягнувши її, мовчки забрався й утік.
Сторож дарма проганяв сон од себе і мучився дуже:
Темно було, цей тягар ледве витримував він.
Ти ж крадькома завдяки цій колоді чкурнув з небезпеки.
Чи ж не Меркурію цей пень приготований був?⁴

ЕПІГРАМА

на кравця

Кравче, мій комір для мене зробив отакий, що без труду
Шию аморзького він зміг би вмістити бика.
Я не приймаю його, ти узяв і поправив довільно,
Розмір змінивши, тепер вузький за палець зробив.
Звідки, негіднику, влада така наді мною у тебе:
Ти засудив до петлі, бо я не хочу ярма!

ДО ТЕОФІЛА ЗІГФРІДА БАЙЄРА⁵,

зажуреного смертю сина

Зігфріде, знаю: нечуване горе тепер переносиш,
Бо Лібітіна страшна сина забрала тобі.
Це-бо, признаю, велика для тебе життєвська утрата,
Втіха пропала твоя, з нею надія і честь.

Та хоч страждаєш, проте не потрібно тобі голосити,
Бо навіть син, що помер, того собі не бажа.
Більше, страшна ота смерть твого сина зробила щасливим:
Вирвала із багатьох лих його доля оця.
Випадків також нещасних і змін він печальних позбувся,
Тих, що в бурхливім житті тягнуть у безвість людей.
Більше уже не прийдуть оці лиха до храмів небесних;
Не тріумфує воjak, той, що фортецю здобув.
Зігфріде, о терпеливий, що в серці усе переносиш,
Ти не зважаєш, що біль може збороти тебе.
Серце твоє звеселить нехай доля нещасна отого,
Хто тебе смертю діткнув, начебто гострим мечем.

ПРО БЛАЖЕННОГО ОЛЕКСІЯ⁶

Елегія

Тільки-но вирине знову та ніч і щаслива подія,
Котра замкнула мені в місті останній мій день,
Тільки згадаю ту ніч, що кайдани мої розірвала,
Серце ще й зараз моє радощів повне стає.
Саме був час, як любов моя, Христе, до тебе безмежна,
Дім повеліла мені рідний забути навік.
Час був для мандрів недобрий, забув про дорожні турботи:
Я безнадійно стояв перед майбутнім страшним.
Зовсім забув я і слуг, і супутників взяти в дорогу,
Також у гадці не мав і про одяг собі.
Я весь тремтів, наче той, що задумав з тюрми утікати,
Як мерехкоче йому втечі надія слабка.
Скоро, однак, я відважився й вигнав з душі оцей сумнів,
Знов відновивсь у душі задум і сили набрав.
Друзів нікого в дорогу не буду я брати з собою
Тих, що багатство моє, стан мій давали мені.
Знала б про це молода моя жінка, мене б не пустила,
Сльозми б рясними своє личко сумне облила.
Мати ж сама десь далеко у домі високім сиділа,
Зпати вона не могла, що я задумав зробити.
Де тільки глянеш, там плещуть руками, кіфари лунають:
Радісне світло твого свята є, о Гіменей!
Всі, молоді і старі, веселяться на нашім весіллі,
Свято і гомін гостей в домі лунає дзвінкий.
А якщо можна зрівняти тріумфи великі з малими,
Гордий мій Риме, такий вигляд у тебе бував.
В тиші глибокій затиш уже голос людський і собачий,
Шляхом високим своїм місяць по небі пливе.
Погляд туди повертаю і в сльозі його бачу храми:
Іх тут багато довкіл нашого дому було.
Тут я кажу: «О святі, вас у храмах оцих славословлять,
Вже не повинна моя в храми ступати нога.
Також ви, гори, що славитеся кров'ю святою героїв,
Всі прощайте на час, що відведе нам господь.
Захистом тіла мого хоч цей щит і не може служити,
Все ж над вигнанням моїм плакати не дайте усім.

Батькові, що залишився, скажіть, яка сила любові
Тягне мене, щоб і він плакати не думав також.
Те, що відоме і вам, пехай батько усе відчуває:
Бо коли гнівиться він, бути не можу святим».
Так я молився до неба, а жінка не знала нічого
Й також обіти дала, бо заздрила моїм.
Слів до ворожих небес вона вилила дуже багато,
Але не буде у них сили вернути мене.
Вже небагато нам часу для роздумів ніч залишила,
Вже Ведмедиці * на свій шлях повертаються знов.
Що мав робить? Признаюсь: не зборов я любові до батька,
Але, щоб вирушити, ця ніч відповідна була.
Ах, скільки раз мені серце людське таке говорило:
«Нащо й куди ти спішиш? Звідки, подумай, ідеш?»
Ах, скільки раз воно скаржилось хибно у пору непевну:
«Хвилям незнапим не варт, — каже, — вітрила давать!»
Тричі порога диткнувсь, а тягар мого тіла невільно
Тричі затримав мої ноги, готові у путь.
Був поспішати готовий, та знову ставав повільніший:
Дух батьківщини манив, міцно тримавши мене.
Часто обіцянку власну підсилював, часто зрікався,
Я на свій дім поглядав, котрий покинуть хотів.
Що ж zvolікаю? Ось Сирія — край той, куди я прямую,
Хочу я Рим залишити, всяка затримка — це зло.
Що, залишається жінка? Та воля — ось захист для мене.
Дім, може? Сіті порву дому ласкавого я.
Друзі, можливо? Та їхній поганій приніс звичай шкоду:
О, мені треба в страху вічним боятись утрат!
Ні, я таки утечу, бо не буде вже більше нагоди,
Адже утратою є час zvolікання мого.
Всі придушу я слова, які радять мені zvolікати,
В Сирію їду судном, швидко до нього їду.
Їдемо, радісне сонце нам світить з високого неба,
А для всіх наших воно сумно сьогодні зійшло.
З болем страшним переносили рідні важку цю розлуку,
Наче б, казали, у них часточку тіла хтось взяв.
Плакав Іаков отак, як довідавсь, що рідного сина,
Так дорогого йому, звірі роздерли в шматки.
Справді, тоді у печальні плачі обернулися втіхи:
Та, що плескала, рука б'ється об груди тепер.
Справді, тоді дарма кликала жінка свого чоловіка,
Йшла за вигнанцем вона, що повернутись не міг:
«Ні, не однімуть тебе, я по хвилях піду за тобою,
Буду вигнанцеві там жінкою, вигнана теж.
Кличе дорога мене, і земля чужа кличе до себе,
Я тягарем незначним буду тобі на судні.
Сильна любов до Христа піти разом велить у вигнання,
Жити самотній мені забороняє вона».
Ревно благала мене, а достойні батьки не пустили,
З переконанням таким важко лишатися їй.
Вийшов я з дому (вважати не слід, що пропав я навіки)
Дуже брудний, і лице вкрила щетина мов.

* Ведмедиці — сузір'я.

Довго ридала дружина моя серед темряви в хаті,
Впала, немов нежива, й довго лежала отак.
Потім, коли підняла своє тіло, ослаблене зовсім,
Встала — був образ сумний, в поросі вся голова.
Потім оплакувати стала, кажуть, себе й наше ложе,
Що його я залишив, кликала мужа назад.
Гірше не плакала б навіть, якби лиху долю пізнала
І якби тіло мов клала б в могилу навік.
Бога молила вона, щоб життя її взяв він для себе,
Віру тримала, однак, що повернуся назад.
Хай же живе й обертає на краще обіти й молитви,
Хай живе й мужу навік вірною буде вона.
Ніжно припав до сирійських хвиль моря Зефір легкокрилий,
Легким подувом він лапчить морської хвилячки.
Ми ж спокійнісінько по Іонійському морю пливемо,
Зовсім тепер не страшна буря ніяка для нас.
О, я щасливий! Легесепкий вітер повіяв по морю,
Скажеш: Фетіда сама грається в водах морських.
Хвиля зустрічна судном не колише, в кермо не вдарає,
Але вона уперед гонить швидке судно.
Прудко соснове судно мчить, і свисту канатів не чути,
Подувом вітер його гонить, вигнанцю сприя.
З радощів пісню свою мореплавець наспівує тихо,
Зайве стає тут знання — гнати судно уперед.
Мов поводи попустивши, керує прирученим легко
Вершник конем, бо навчив слухать уздечку легку,
Так і керманіч тоді напинає вітрила, куди лиш
Треба пливати, поверта легко до вітру він їх.
А вже якби не сприяла вітрам цим божественна ласка,
Хто ж бо подумав, що я в гавань оцю запливу?
Так, береги італійські лишилися далеко позаду,
Бачу я вже береги милої Сирії он.
Хай же дасть хвиля, я прошу, торкнутись землі, що бажаю,
Хай же слухняна, як я, богів стане воця.
Поки пізнав я оце і тривожно вдивлявся на берег,
Наше веселе судно дужчий погнав вітерець.
Ну ж бо, женить і женить мене, подуви синього моря,
Божої ласки нехай буде це знаком ясним:
Висадіть ви мене тут, на чужий оцей берег, вигнанця,
Тільки якщо чужина справді є божя земля.

ЕПІГРАМА

на Г. Дашкова?

Що в житті більше важить — походження чи добродесність,
Хам нас повчає усіх прикладом добре своїм:
Знатного роду він, також в конярстві — знавець небувалий,
Тож і багатим зробивсь конюхом бідний коняр.

ПЛАЧЕ ПАСТУШОК У ДОВГУ НЕГОДУ

Коли дїждусь я погоди й світла,
І днів красних,
Коли настане ласка розквітла
Небес ясных?
Тут анізвідки світла не видно,
Все негода,
Нема надії, самі лиш біди —
Невигода!
Було, маленька прийде вірада
І поманить,
Пообіцяє погоду стаду,
Та обманить.
Тремчу під дубом, терплю я голод —
Вівцям, знаю,
Так допікає вологий холод,
Що пропадають.
Пройшов день п'ятий⁸, струмки дощеві
Без одміни,
Я крики чую навкруг плачевні
В лихій годині.
Подбай нас, боже, ти увільнити
Од печалі,
Так наші предки тебе просити
Нас навчали.

КАНТ

Чому тебе, душе, сумна думка суше?
Чом важко зітхаєш, яке горе маєш?
Та як не заскніти, — нема чим радіти.
Не маю я сили, бо світ весь немилый.
Поглянь, чи не сон це: щодня сходить сонце,
Куди ж не погляну, я бачу оману.
Сказати б: грішила і втіху згубила,
Та хрест помагас, цю думку долас.
Що ж серце діймає і що дошкуляє,
Постійно тривожить, щоразу біль множить?
Мій любий, дивися, як світ забурився:
Все вгору ногами, у діл головами.
Як кривда заскаче, невинність заплаче.
Не бачиш, не чуєш? Із себе глузуєш.
А що нам робити і чим пособити?
Що нам із чужого, ясного чи злого?
А ближнього радість у нас родить заздрість.
Тому маю болі, що правда в неволі,
Та правда чудова господнього слова!
Мене це так точить, заплющую очі,
Болить серце в грудях, як жити на людях?
Єдиним утішний — в надії безгрішний:
Життя бог дарує, життя і ницус*.

* Ницувати — нівечити.

ОЛЕКСІЙ СЛОВИЦЬКИЙ

Відомостей про життя поета майже немає.
Відомо, що 1714 р. він був уже дорослою людиною;
належав, мабуть, до духовного стану.
До нашого часу дійшла рукописна збірка
його віршів «Пахоці квітів».
Писав давньоукраїнською мовою.

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ «ПАХОЦІ КВІТІВ», 1714 р.

* * *

Хто квітів польових для себе запах вподобас,
Котрі людині тіло завше гарно звеселяють,
А ми духовні квіти з поля божого збираєм,
Котрими разом душу, так і тіло звеселяєм.
Візьме собі читальник з того користь повну,
По смерті в небесах корону.
Тож ми за ці труди по смерті милості чекаєм,
А хто читатиме, за нас хай молиться, благаєм.
Нехай же буде богу в трійці честь, поклін та слава,
Вона читальникам із неба надійде, ласкава.
Антон Словицький все до книги оцієї призвавав,
А Олексій Словицький, син, усе завіршував.

Писано 1714 року, 23 квітня

ПЕРЕДМОВА ДО ЧИТАЛЬНИКА

Читальнику, кинь сумнів — це пером писалось.
З друкованих книг квіти ці повивірялись.
Невігласи за брехні звикши уважати
Написану книг мудрість, сміють попірати.
Хто ж вірить, тим подається богом користь многа —
Невірникам спасенна хай ляга дорога.
Хто ж хоче до спасіння стежку протоптати,
Пречисту пані має добре попрохати.
Коли себе читанням щиро забавляти,
Корону після смерті в небі можна взяти.
А як лишив у чомусь, пишучи, помилки,
Не проклинай, читачу, але виправ тільки.

ВІРШІ,

зібрані зі святого письма,
також і з інших різноманітних книжок,
щоб люди остерігалися, бо п'янство душепогубельне; про це й буде слово

Упізнала б людина, у чім вона ходить,
 І що п'янство для неї на два боки шкочить,
 То могла б у пожиток цю мудрість узяти
 І про душу нещасну без лінощів дбати.
 Бо й Павло із писання п'яницю вважає
 Лиходійцем, до нього п'яницю рівняє.
 Написав він корінфам¹, пораду даючи,
 На усякій зброді* осудження шлючи:
 «Не лестіться, блудниці, і ви, перелюбці,
 Болвохвальці**, запеклі в житті лихолюбці,
 Хижаки та п'яниці, сквернителі злії,
 Лихварі, мужеложці докучні, лихії —
 Царства божого годі таким наслідити,
 Вам у смороді лише, у пеклі сидіти!»
 Потім в іншому місці таке викладає,
 Од лихого пияцтва він остерігає:
 «Не впивайтеся, люди, — це блуд прешкідливий,
 Бо тоді господь буде незмірно гнівливий,
 А навчайтеся співів, найліпше духовних,
 Богу в славу співайте пісень добромовних!»
 І Христос навчає, правдивий учитель,
 З мук прелютих людської породи збавитель:
 «Не ставайте ви серцем, о люди ярмлєнні,
 З ненажерства і п'янства в житті навіжені!»
 І Петро навчає, щоб добре тримались,
 Од збиточного п'янства також відступались.
 У посланні віщає: «Скоріш тверезіться
 І збиточного п'янства усі стережіться.
 Супостат ваш, диявол, лихий нападає,
 Щоб ковтнуть того, котрий гріха не мипає!»
 Од страху перед страхом, од люті та згуби
 Не одному по смерті іти бісу в губи,
 Там од першої хвилі душі дістається,
 Бо жорстокому леву у пащу дається!
 О нещасная душе, незжитеє серце!
 Як тебе пазурями той лев тисне в серце!***
 О гіркая година, па лихо зла доле,
 О проклята розкоше, о вічна сваволе!
 Таж коли, чоловіче, того не припиниш,
 За розпусне пияцтво навіки загинеш!
 Пригадай, як у давнім чи в пізньому віку
 Випадала за п'янство біда чоловіку.
 П'янство завше людину до лиха приводить
 І душі воно й тілу людини зашкодить.
 З п'янства вмерли Йолофер, гетьман знаменитий,
 Що був жінкою раптом блюзнірськи забитий!

* Збродні — злочини.
 ** Болвохвальці — ідопоклонники.
 *** Така рима в оригіналі: серце — серце.

Валтасар той од персів під хмелем убитий,
 І вони його царство змогли захопити².
 Ною теж довелося зневаги зажити,
 Через сина, як трунку наважився вжити³.
 Лота доньки для батька зробились шкідливі,
 Немалі беззаконня творили, зрадливі.
 Як жиди у пустині палили і пили⁴,
 То ганьбу віковичну собі заслужили.
 Ще багато я міг би писати візерунків,
 Скільки люду загибло шкідливо від трунків:
 І царі, було, царства од п'янства збувались,
 А святителі п'яні із сану знімались,
 Хоч і сильні, та силу свою утрачали —
 Часто губу неситу у кубок мочали.
 Воін хай щонайкращий, нехай знаменитий,
 Своєю силу загубить, як хмелем побитий.
 Хай священник премудрий — прийде до утрати,
 П'янство людям ніколи не видасть заплати.
 Їм же чулим бути у світі належить,
 А п'яниця приход і сусідський бентежить.
 Богу відчит священник повинен давати,
 Через них бог у світі йде добрих шукати!
 Хоч багатий купець, а у д'янство впадає,
 Собі в хату нещастя відразу справляє.
 Пропиває набуті розкішні товари,
 Попадає в полон до страшної машкари.
 Потім сам, як блудяга, почне волочитись,
 Горе, клопіт пізнає — вже міг би навчитись!
 З ремесла ремісничий народ славу має,
 Але гріх п'янства більший за інших з'являє:
 Полкобляють із кухлем майстри посидіти,
 І до того привчають свої навіть діти.
 Посполиті, що ниви свої засівають,
 Теж надмірно утробу вином наливають.
 Посполитий працює до чорного поту,
 А тоді за годину проп'є всю роботу.
 А музики, що співи день-ніч витинають,
 Щонайбільше чортяці себе доручають,
 Бо пісень не співають для неба та бога —
 Через п'янство у пекло пряма в них дорога.
 Жінка п'є — це нещастя, нема гірше лиха,
 До людей весь масток витягує стиха.
 Не пильнує у домі нітрохи роботи,
 Але просто із п'янства бредє до нечоти.
 Чоловіку готове нещастя у тому,
 Як питує дружину в своїм має дому.
 Він не може ні в чому зарадити лиха,
 Не наповнити доми — дїрявого міха.
 Хоч Павло, наш апостол, велів вина пити
 Тимофію, та трохи, щоб плунок цілити.
 Чинить зло це сучасне, страшне безверем'я,
 Всі хапаються пити, ох, людськеє плем'я!
 На п'яниць не хотіли раніше дивитись,
 А тепер добре вміють хлептати і діти.

О, шкідливе пияцтво на все чоловіку,
 Забира бог п'яниці третину од віку.
 Замість вік довгий мати, невдовзі помреш ти,
 Своїх літ не доживши, зі світу зійдеш ти.
 Так без божого суду відходять п'яниці,
 Умирають ганебно, як ті вдавненіці.
 Як од п'янства вмираєш — ти вже самовбивця!
 Не потрапить у царство, у рай винопивця!
 Хто ж заради пияцтва офіри приносить,
 Той у господа смерті жорстокої просить.
 Треба, браття, у тому обачно триматись
 І собі на дорогах земних пильнуватись.
 П'янством розум людина уцент розбиває,
 Як здоровий на очі, то їх затемняє.
 Чи не п'янство країни князям погубило,
 Всі провінції власні, як пил, розтрусило?
 Простий люд у великі урвища вкидає,
 А умілого майстра труда позбавляє.
 П'янство вмє нещадно й таке витворять:
 Научає незмінно людей зневажати!
 Од книжок відкидає, страх божий одгонить
 І молитися богу й постити боронить.
 Що день божий п'яниця в похміллі буває,
 Йти у церкву не хоче, її уникає.
 Кому суд, люте горе, кому сиві очі?
 Та п'яниці, що глушить за дня й серед ночі!
 Чоловіка од жінки цей блуд одлучає,
 Діточкам неповинним біду насилає.
 Упадають п'яниці в гріхи немаліі,
 Б'ються в розпачі, блудять, ідуть у злодіі.
 Злість велику п'яниці в житті завше плодять —
 Всі бридоти земнії од п'янства походять!
 Перед тим і погани того не чинили,
 Чи ж колись отак люди горілку ту пили?
 Ще філософ Платон звик народу казати,
 Що у дзеркалі можуть себе упізнати.
 Глянь: одутлії губи і пика опила,
 Що не тільки для бога, а людям немила!
 Був Гален, такий лікар колись знаменитий,
 Його край, повідають, добром був залитий,
 Аж сто сорок літ віку прожив він на світі,
 Знав-бо міру, щоб їсти, знав міру і пити.
 Це дияволу п'яний приємно-пригідний
 І лише корчмареві п'яниця вигідний.
 Всяка розкіш для тіла таке з себе плодить,
 Що людина найбільше душі власній шкодить!

СЕМЕН КЛИМОВСЬКИЙ

Жив на рубежі XVII—XVIII ст. на Слобожанщині.
 За соціальним становищем був козаком.
 Традиція приписує йому пісню «Іхав козак за Дунай».
 У 1724 р. послав цареві Петру I два поетично-публіцистичні твори:
 «Про правосуддя начальників» та «Про смирення найвищих».
 Помер С. Климовський близько 1730 р.
 Писав народною українською та старослов'янською мовами.

ІХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Іхав козак за Дунай,
 Сказав: «Дівчино, прощай,
 Ти, конику вороненький,
 Неси да гуляй».
 «Постій, постій, козаче,
 Твоя дівчина плаче;
 З ким ти покидаєш
 Тільки подумай!»
 «Білих ручок не ламай,
 Ясних очей не стирай,
 Мене з війни зо славою
 К собі дожидай».
 «Не хочу я нічого,
 Тільки тебе одного,
 Ти будь здоров, мій миленький,
 А все пропадай!»
 Свиснув козак на коня:
 «Зоставайся, молода!
 Я приїду, як не згину,
 Через три года!
 Тебе ж, мила, не забуду,
 Поки жив на світі буду.
 Коли умру на війні —
 Поплач обо мні!»

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ
 «ПРО ПРАВОСУДДЯ НАЧАЛЬНИКІВ», 1724 р.

ПРО ПРАВОСУДДЯ

Добрість є, що добротою звати не годиться,
 А любов бува рабля, не лише — царця!
 Чесно, славно не карати люд, що кожен гнобить,
 Про людей хто не подбає — не як батько робить!

Як кривдителя від карі цар бува звільняє,
 То кривдителю подібний цар тоді буває.
 Як сенатор його буде до убивства здатний,
 Гріх любов'ю цар у світі чинить неуйнятий,
 Бо сенатор оцей потім духом злим поймається,
 У ще більший гріх убивства знову запесється.
 Таж побачить, що його цар злочин покриває,
 Справедливу засторогу цар тоді пізнає
 Од senatorів, що скажуть: «Гріх найбільший — вбити,
 Ти гріх другий учиняєш — захотів простити».
 Бо одного цей рукою забива своєю,
 Другий милістю убитий, царю, став твоєю.
 Як помилований буде навісний убивця,
 То й тебе при тому стануть мати за злочинця.
 Це, вважайте владні, творить нахил до лихого,
 Бо коли б не проявили милості до того,
 Не посмів би ще одного він тоді убити,
 Страхом ярість свою люту зміг би поскромити.
 За кривий суд цар престола також і корони
 Недостойний, щоб у світі жити чи в Сіоні.
 Недостойний царські очі той являть зрїти,
 Котрий у суді на лица попуска дивитись!
 О, подбай благословенно всі діла творити,
 У суді хай правда квітне і хай може жити!
 Придивись отож повсюди: суд хай буде правий,
 Буде милість твоя зайва, коли суд лукавий.
 Як суддя святую правду змінює на злото,
 Продає водно і бога з нею за болото,
 За щеляг скоропогибний і марнотну цятку*
 Таку річ краде безцінну, вічну та багату.
 Коли цар зуміє злого чесно покарати,
 То його царем належить і годиться звати.
 Він і скипетра й престола втримати зуміє,
 Адже мудрим правосуддям добре володіє.
 Коли пастир до овечок буде приміряється,
 Добрий стане для смиренних, стане злих карати.
 Тою мірою, якою діло виміряють,
 Завше кару правдолюбці мудро визначають...

ПРО ПРАВДУ

Правда — царська душа це; так само як тіло
 Без душі ніщо буває, і мертве, й погнине,
 Так і цар без правди мертвий, недійсний у світі,
 Хоч гадають, що живе він і ще буде жити.
 Так, у тілі, всередині він трупом зігнилий,
 В нім душі нема і правди — в труні він зітлілий!
 Голова ж коли вмирає, то мертвії вуди**,
 Мертвий цар тоді і в царстві усі мертві люди.
 Хай і рухаються в світі, не важко пізнати,
 Що однаково за мертвих їх треба вважати.

* Ц я т а — п'ятка, дрібничка.

** В у д и — члени тіла.

Всі вони, як вівці блудять, пеначе в пустині,
 Пастир їхній уже згинув, самі вони нині.
 Ні, ні, пастиря не мають, в живому вмер тілі,
 Світла вівцям не подавши, як згасле світило.
 В темі блукають, як сліпі, брехнею все лудять,
 Люті йдуть, занепадають, в житті вони блудять.
 Од моральної хвороби там кожен боліє,
 Бо від тіла прогнилого здорове нидіє.
 Всі до віття та коріння подібні бувають —
 На начальника у світі найперш поглядають.
 Превелика є спокуса, пеначе дві сіті
 Подаються нам од влади, їх можна уздріти:
 Як сам правди не борониш, не учиш підвласних
 Берегти її — це згуба людей твоїх власних.
 Краще вбогим голод-холод при правді пізнати,
 Ніж володарем пробувши, все ж правди не мати.
 І жебрак буває кращий — це він у короні,
 Коли правду-скипетр держить, сідає на троні!
 Є нетлінна корона, йде з неба для того,
 На чолі, поглянь, сіяє освічена богом!
 Її кожен зрить у світі розумно очима
 Нетілесними, бо звісно: вона невидима.
 Бачать янголи корону, згори прилетівши,
 Бачить люд її розумний, в умі помістивши.
 Глянь: он бідний, у якого порфир нема, злота,
 Без корони і палацу, не спить пишнота,
 Він у закутку убогим лежить без віради,
 Холод-голод його корчить, біда йому вадить,
 Од життя такого завжди волає прегірко,
 Але правдою сіяє — то це його мірка!
 З двох таких кого захочем царем на престолі?
 Кожен скаже: «Правдолюбця, хоча він і голій!»
 Не щаслива є щасливість у царському сані,
 Коли пада цар у пекло, у прірви погані.
 Інший буде і у прірві при правді, глядімо!
 Де він? Може, на землі він? На небі видимо!
 Хоч і ходить він землею, на небі душею,
 Бо із правдою з'єднався, просвічений нею...

* * *

Правда — свідок конечний, можна те відчутти,
 Чи достойний у світі цар царем пробути.
 Як із правдою буде, мають за благого,
 Що од прірви відводить — рову того злого!
 І неправда є свідок: правди нелюбитель
 Недостойний царити, хоч він цар-блюститель.
 Стане він найбідніший, буде у гноїщі,
 У темниці, хворобах, вбогий у бідіщі.
 У людини каміння є коштовне, злото,
 А на правду убога, злото те — болото!
 Славна, може, чи мудра? Трону, мо', достойна?
 В мертворокого скипетр, в мертвого — корона!

Як кривдителя від карі цар бува звільняє,
 То кривдителю подібний цар тоді буває.
 Як сенатор його буде до убивства здатний,
 Гріх любов'ю цар у світі чинить неуйнятний,
 Бо сенатор оцей потім духом злим поймається,
 У-ще більший гріх убивства знову запесеться.
 Таж побачить, що його цар злочин покриває,
 Справедливу засторогу цар тоді пізнає
 Од сенаторів, що скажуть: «Гріх найбільший — вбити,
 Ти гріх другий учинявш — захотів простити».
 Бо одного цей рукою забива своєю,
 Другий милістю убитий, царю, став твоєю.
 Як помилюваний буде навісний убивця,
 То й тебе при тому стануть мати за злочинця.
 Це, вважайте владні, творить нахил до лихого,
 Бо коли б не проявили милості до того,
 Не посмів би ще одного він тоді убити,
 Страхом ярість свою люту зміг би поскромити.
 За кривий суд цар престола також і корони
 Недостойний, щоб у світі жити чи в Сіоні.
 Недостойний царські очі той явितись зрїти,
 Котрий у суді на лица попуска дивитись!
 О, подбай благословенно всі діла творити,
 У суді хай правда квітне і хай може жити!
 Придивись отож повсюди: суд хай буде правий,
 Буде милість твоя зайва, коли суд лукавий.
 Як суддя святую правду змінює на злото,
 Продає водно і бога з нею за болото,
 За шеляг скоропогибний і марнотну цятку *
 Таку річ краде безцінну, вічну та багату.
 Коли цар зуміє злого чесно покарати,
 То його царем належить і годиться звати.
 Він і скипетра й престола втримати зуміє,
 Адже мудрим правосуддям добре володіє.
 Коли пастир до овечок буде примірятись,
 Добрий стане для смиренних, стане злих карати.
 Тою мірою, якою діло виміряють,
 Завше кару правдолюбці мудро визначають...

ПРО ПРАВДУ

Правда — царська душа це; так само як тіло
 Без душі ніщо буває, і мертво, й погниле,
 Так і цар без правди мертвий, недійсний у світі,
 Хоч гадають, що живе він і ще буде жити.
 Так, у тілі, всередині він трупом зігнилий,
 В нім душі нема і правди — в труні він зітлілий!
 Голова ж коли вмирає, то мертві вуди **,
 Мертвий цар тоді і в царстві усі мертві люди.
 Хай і рухаються в світі, не важко пізнати,
 Що однаково за мертвих їх треба вважати.

* Ц я т а — цятка, дрібничка.
 ** В у д и — члени тіла.

Всі вони, як вівці блудять, непаче в пустині,
 Пастир їхній уже згинув, самі вони вніні.
 Ні, ні, пастиря не мають, в живому вмер тілі,
 Світла вівцям не подавши, як згасле світило.
 В тьмі блукають, як сліпії, брехнею все лудять,
 Люті йдуть, занепадають, в житті вони блудять.
 Од моральної хвороби там кожен боліє,
 Бо від тіла прогнилого здорове нидіє.
 Всі до віття та коріння подібні бувають —
 На начальника у світі найперш поглядають.
 Превелика є спокуса, пеначе дві сіті
 Подаються нам од влади, їх можна уздріти:
 Як сам правди не борониш, не учиш підвласних
 Берегти її — це згуба людей твоїх власних.
 Краще вбогим голод-холод при правді пізнати,
 Ніж володарем пробувши, все ж правди не мати.
 І жебрак буває кращий — це він у короні,
 Коли правду-скипетр держить, сідає на троні!
 Є нетлінна корона, йде з неба для того,
 На чолі, поглянь, сіяє освічена богом!
 Її кожен зрїть у світі розумно очима
 Нетілесними, бо звісно: вона невидима.
 Бачать янголи корону, згори прилетівши,
 Бачить люд її розумний, в умі помістивши.
 Глянь: он бідний, у якого порфир нема, злота,
 Без корони і палацу, не сліпить пишнота,
 Він у закутку убогим лежить без віради,
 Холод-голод його корчить, біда йому вадить,
 Од життя такого завжди волає прегірко,
 Але правдою сіяє — то це його мірка!
 З двох таких кого захочем царем на престолі?
 Кожен скаже: «Правдолюбця, хоча він і голїй!»
 Не щаслива є щасливість у царському сані,
 Коли пада цар у пекло, у прірви погані.
 Інший буде і у прірві при правді, глядімо!
 Де він? Може, на землі він? На небі видимо!
 Хоч і ходить він землею, на небі душею,
 Бо із правдою з'єднався, просвічений нею...

* * *

Правда — свідок конечний, можна те відчутти,
 Чи достойний у світі цар царем пробути.
 Як із правдою буде, мають за благого,
 Що од прірви відводить — рову того злого!
 І неправда є свідок: правди нелюбитель
 Недостойний царити, хоч він цар-блюститель.
 Стане він найбідніший, буде у гноїщі,
 У темниці, хворобах, вбогий у бідіщі.
 У людини каміння є коштовне, злото,
 А на правду убога, злото те — болото!
 Славна, може, чи мудра? Трону, мо', достойна?
 В мертворокуго скипетр, в мертвого — корона!

Чи він може в державі управляти чинно?
 Ні, блукає в неправді завжди й неодмінно!
 Як той може навчати, котрий сам лукавий,
 Як він правити може, коли сам неправий?
 Блудить та омиляє у чужому ділі,
 В умбрі * вкриті, чи ж світить хоч яке світло.
 Як саме сяє сонце, люди всі від нього
 Світло візьмуть для себе з свічника отого.
 При сумлінні лиш чистім цвіт цей процвітає,
 Правду злая утроба в світі не з'являє!
 Бо не любляча правди — не боголюбима,
 Все, що добре, лихому неаваисть видима!
 Добрий добре шанує, злий шанує злес,
 Що гидке, відворотне, те йому благає!
 Суд брехливий од правди знак візьме, як болість:
 Що правдивим приемне, те брехливим горість!
 Як де хвалять, буває, тих, що творять правду,
 Це лукавим, як рана, лож дає віраду!
 Правда — доброму дочка, а лихим рабиня,
 Бо хто правди не має, лож йому другиня.
 Не любитиме правди, бо собі подібне
 Любить кожен, відомо: злому зле підхлібне.
 У людині це інший як би міг любити,
 Що в собі ненавидиш — годі те чинити!
 Благодать тільки тому із небес поллеться,
 Котрий діло при правді виконать візьметься.
 Добрий справі другиня — правда: ось не ложне,
 Бути добрим без правди серце неспроможне...

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ
 «ПРО СМІРЕННЯ НАЙВИЩИХ», 1724 р.

* * *

Смирєння — це висока драбина зі злата,
 По ній ввійдеш до неба у царські ворота.
 Смирєння — думам владар, як ним володієш,
 То у бурхливім морі поплисти зумієш.
 Ти вітром марнославства не будеш надутий —
 У пеклі той, що любить свою кирпу гнути!
 Як око є розумне, ним варт осягнути,
 Що тинь усе, дрібничка — належно збагнути.
 Побачиш, що черв'як ти, повзеш в самотині,
 Помреш, із тебе будуть останки лиш тлінні.
 Смирій належно волю, усі хай смиряють,
 Тверезості розумній себе доручають.
 Совіт ти упосліджуй пагубодушевний,
 До чого біс звабляє, гукає князь темний.

* У м б р а — жовто-бура барва, що переходить у чорне.

З дороги марнославства веди свою погу,
 Ти, біса обійшовши, творцю дай дорогу.
 Що станеться, смирення показує в гробі:
 Шляхетний, сановитий — у тлінній оздобі!
 У мертвого вдивися, не важко прийняти:
 Усім таке судилось, тож можеш пізнати
 Своє обличчя мертве; у дзеркалі тому
 Уздриш себе самого в послідді страшному.
 Смирення — лікар мудрий, він справно лікує,
 Бо рани марнославства і нику ницус...

* * *

Пресвітлий переможець усім пожаданій;
 Коли ж думки марнотні дола тобі даній
 Твій розум, тоді світло у світі царюєш,
 Пробудеш преблаженно і втіху відчуєш.
 У дзеркалі пізнав би монарх кожен швидко,
 Відчув би через мудрість — це виразно видно, —
 Що все в мале зіходить, й царі, хоча квітлі,
 У темряву вкидають усе своє світло.
 Нехай і немалими рядили краями,
 А падають з престолу під ноги, до ями.
 Коли у порох стерла смерть невідворотна,
 То й кинула під ноги. Життя-бо марнотне!
 Життя це нежиттєве! Все на соломиці
 Висить, чекає смерті щодня, щохвилини.
 Бо кожен в цьому світі живе й помирає,
 На вечір, північ, рапок у гріб потрапляє.
 Як крип отой квітучий, життя зів'ядає,
 На рапок розквітає, на вечір згасає.
 Сьогодні тебе пестять, назавтра ти тлінний,
 Бо чоловік у славі й житті перемінний.
 Хай голова в короні, промінням блискочеш,
 Назавтра буря смертна уб'є, хоч не хочеш.
 Гримить сьогодні слава, тебе вона красить,
 Назавтра промінь слави навіки смерть гасить.
 Хоч одіж злотосвітну, бува, одягаєш,
 В один хітон час смертний усіх загортає.
 Не в золото й прикраси — у черви вдягнешся
 І за одну годину у порох зітрешся.
 Хоч сяєш нині, сонце хвали западеться
 У захід нещадимий — де й царськість минеться!
 Вельможі веселяться в пресвітлій палаті,
 Назавтра у труні вже, багатства не знати.
 Лише саме рубище тебе огортає,
 Хоч світлий був, та порох земний очорняє.
 Про отаке, о царю, не варт забувати,
 Смирєнними очима почни помічати:
 Усе навколо попіл, і ти — порошина,
 Хоч владу маєш царську, ти також людина!
 Премудро научися правління тримати,
 Тоді в короні будеш безсмертній сіяти.

ЗАХАР ДЗЮБАРЕВИЧ

Був козаком Гадяцького полку.

В 1722 р. брав участь у персидському поході російського війська та українських козаків до берегів Каспійського моря на допомогу Персії проти Туреччини. Склав зі своїх та чужих пісень рукописний збірник (1728—1730).

Писав давньоукраїнською мовою і наближеною до народної.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
1728—1730 рр.

ПСАЛЬМА

терківська та бербенська¹

Вже надходить кінець світа
Отим людям без одвіта —
Все у війнах ненастанних
Правовірні християни.
Йдуть походом на Кумики²,
А там орди превеликі.
Із домівок виступали,
То біди і не чекали.
К ріці Дону приступали,
То запаси іще мали,
А в степах ступили дикі,
Стали спраги превеликі.
Вода прісна пропала,
Всім нужда в ній небувала.
Гірку воду вибирали
І насилу випивали.
К ріці Кумі приступили,
Борошна мішок платили
Шість карбованців. Насилу
Себе якось прохарчили.
І немало постогнали.
А к Бербенту приступали,

Хліба трошечки не мали,
Власні коні забивали
І себе тим годували.
Світ чи тьма, а працювали,
Аж поки не примеркало.
Вдень роби і утомляйся,
В ніч татар остерігайся.
Море в шумі, море грає,
Пісок навкіл заливає.
Прилягти спочити піде,
У траву козак спатиме.
З Острахані посадили³ —
Безліч війська погубили.
Сила їх поумирало,
Небагато і зостало.
О Росія, ділом славна,
Завше в світі цьому явна —
Тепер дуже зубожіла,
Своїх діток погубила.
Дай нам, боже, мирно жити,
Вдома хліб святий спожити,
Тебе в небі восхвалити!

1722 р.

* * *

Мізерія на цім світі, тяжко мізерному,
Я приятеля не маю, ах, у своїм домі,
Не маю з ким пожартувати,
За білу ручку нікого взяти,
Сам я не знаю, що починати.
Ой піду я в лісі густі і темні пущі,
Забудуюся в келію, нікого не пущу,
Хіба б до мене дівчина прийшла,
І в темній пущі мене б віднайшла,
То би до мене просто і ввійшла.
Моя ж бо дівчинонько, живцем мене губиш,
Ой бачу по очах твоїх, що іншого любиш.
Ой що ж я тепер, мізерний; почну,
Хіба іншу кохати начну,
А тебе покину необачну.
Ой на воді два лебеді зимну воду пили,
Бодай ті попропадали, що нас розлучили!
Ой плачесь мої за тес очі,
В кожній годині і в кожній ночі,
Що милої не бачать, хоч хочуть...

* * *

Щирим серцем я любив,
І до тебе я ходив,
Дівчинонько, моє серце,
Моє любе возлюбленче,
Тяжко-нудно так без тебе!
І коли я так без тебе,
Істи-пити не візьмуся,
Слізонамками обіллюся,
Прийду, серце, я до тебе!
А погляну я на тебе,
Своє серце угамую
І з тобою пожартую,
Обійму тя, моє серце!
Я утішу своє серце,
Тебе візьму за рученьку,
І стисну помаленьку —
І любив, кохав тебе я!
Йшов побачити тебе я,
Дівчинонько, моє серце,
Навіщав я, чи здорова.
А тепер я вже відходжу,
І в дорогу я проходжу,

Зоставайся ж ти здорова,
Дівчинонько чорноброва,
Маю жаль я за тобою!
Вже так знаючись з тобою,
Заливаючись сльозою,
Лице смутне отираю
І з плачем я промовляю,
І себе я проклинаю!
Я волів би утопитись,
Ніж тебе та й не любити,
Будь здорова, дівчинонько!
Будь здорова, серденонько,
Вже тебе я покидаю,
Господь богу доручаю.
Коли дасть бог, здоров буду,
То тебе я не забуду,
Буду часто споминати,
Здоровлячко засилати.
Спам'ятавши там про тебе,
Плакать мушу я про себе,
Що любив, але покинув
Дівчиноньку чорнобриву!

Моя бідна головонько,
Я на світі сиротонька,
Вмер отець і вмерла мати
То до кого прибігати?
Прибігну я, пригорнуся
До солодкого Ісуса,
Буде він як батько-мати
Мене в скорбі потішати.
Полишив я всю родину
І в чужу зайшов країну,
Хліба був знайшов шматок
І тісний собі куток.
Людам тее тяжко стало,
Що в кутку убогим мало
Свою тугу розділяв,
Тісний кут за рай тримав.

Я ж казав, як віддалюся,
В край чужий переселюся,
Щоб покинуть скорб і біди,
А без них вже ні обіда!
Із отроком промовляти
Стану, бідний, галасати:
Білий хліб у дні та почі —
Гіркі сльози в полуночі.
Де ж тепер піду, убогий?
Путь вузький, тісний до бога.
На шляхах лихих злодії,
Перевози дорогії.
Піду, піду до Ісуса,
Про шлях певний звідомлюся,
Де дорога, як ходити,
І де буду, бідний, жити.

* * *

Смутно на серці, хвиля наступас,
Що моя дівчина мене не кохає,
Що ж я чинити тепер, бідний, маю,
Коли я милу з очей утрачаю,
А іншої не маю.
З рибою рибу теж доля злучає,
А ця дівчина мене покидає,
З рибою риба із божого суду*,
Мусить злучатись без жодного студу**,
А я мушу терпіти.
Бідна пташина і та пару має,
Доки не знайде, то доти шукає,
А я нещасний, на те уважаю,
Що із любові користі не маю,
Лучче було б не знати!
Ой ви, орлята, соколики милі,
Крилець позичте летіти вже нині,
В скелі летіти, в яскині глибокі,
Хай мої сльози наповнять потоки
При нещасній годині.
Там уже, бачу, мені треба жити,
З долі-нещастя гіркі сльози лити,
Там моя мова із звірами буде,
Там моє серце любові добуде,
Докіль мушу терпіти?
Гей, будь ласкава, не чинь серцю туги,
Знаю багато — ніхто мені другий
Щирший не буде! До бога взиваю,
Бо я віддавна його ласку знаю,
Слугою й лишуюсь!

* Тобто, за божим присудом.

** Студ — сором.

Світське ім'я — Яким.

Народився 8 вересня ст. ст. (19 вересня) 1705 р. в м. Прилуках у родині козацького полковника. Закінчив Київську академію і викладав у ній. З 1737 р. був ігуменом Мгарського монастиря, під Лубнами, а згодом намісником Троїцько-Сергіївської лаври (під Москвою), єпископом білгородським та обоянським. Помер 10 грудня ст. ст. (21 грудня) 1754 р. Йому належать автобіографічні записки, проповідницькі твори та поема «Бран семи добродійництв...». Писав старослов'янською мовою.

ІЗ ПОЕМИ

«БРАН СЕМИ ДОБРОДІЙНИЦТВ З СІМОМА
ГРІХАМИ В ЛЮДИНІ-МАНДРІВЦЮ»,
1737 р., 9 квітня

Глава I

В цьому світі подивуй з мандрівця-людини,
Що проходить всі навкіл численні країни —
Він безсмертя захотів у світі дочаснім,
Себе прагне затвердить у домі тим краснім.
Але ворог із путі бажає, прелюстий,
Збити, стерти напівець, а душу здобути.
В битву муж із ним стає, однак, не по силі:
Йде на дужчого, хоч сам у кволу тілі.
Сім гріхів на нього йдуть, почнуть воювати,
Та не зможе духа плоть у битві попрали!
Ранять душу повсякчас гріхів люті стріли,
І чи виживе, не зна, бо зменшилось сили.
Тож він кличе перший дух — у відчай впадає,
І помститися на зло вже шляху шукає
Ворогам отим. Тому призначив для себе:
Добродійництва гукнуть є пагла потреба.
«Я напасникам поміцусь, лице в лице стану,
Поб'ю ворога свого, щоб рана на рану!»
Раду він таку прийняв; туди, де могутні
Добродійництва, біжить, що силою сутні.
Він спішить, країни ті на сході, всі знають,
В горах палаці свої чудовії мають,
Добродійництва оті. Прибігши, він пада
Ім у ноги і вістить, що в нього заглада.
Б'є поклони до землі і руки підносить,
Ревно помочі отак і сили в них просить.

Дайте, каже, ви мені, могутні богині,
 Поміч попраному, бо загину я нині.
 Гляньте, я лиш чоловік, хоч плоттю од бога,
 І веде мене в житті все ж тлінна дорога...»
 Диви, вчувши мову ту, йому співчували
 І за нього на війну піти обіцяли.
 Тож посланників вони Гріхам надіслали,
 І щоб їм проголосить війну наказали...
 Ті посланники пішли на Захід з указом;
 Як Гординю віднайшли, з'явили відразу
 І письмово, і в словах просторо уклали,
 Що богині їм добра явити казали...
 Почали ладнати все, на бій готувались
 І призначеного дня відтак сподівались.

Глава 2

І прийшов великий день, отой, нарочитий,
 На два боки у який бран мали точити.
 Для початку двох борців між іншими видних
 Вони ставлять, щоб дістать вінець для побідних.
 Од Гріхів був Фарисей, той вельми пихатий,
 Проти нього став Митар, смиренням багатий.
 Перед іншими вони, щоб славу з'явити,
 Стали в герць — зумів Митар суперника збити.
 Добродійність бачить це, взялася скликати
 Своїх воїнів усіх, на бран готувати.
 Поки мали досягти урочого часу,
 Повеліла всім своїм не пробувать м'яса
 Всю седмицю, щоб в бою моторно справлялись,
 Бути легшим; а Гріхи звеліли впиватись
 Без розбору, всі гуртом доволі гуляли,
 Утішались, як могли, бенкети справляли
 Цілий тиждень, немале урядивши свято,
 Наказав при тому Гріх цноту занедбати!
 В середу і в п'ятий день до бою ладнали
 Вояків добра, які у середу стали
 В полі бою, почали із лука стріляти
 В ворогів і бойові ристунки вдягати.
 А богині Доброти такі ймення мали,
 Як до чину на плацу вони поставали:

Цариця — Смиренність.
 Милосердя, Цнотливість,
 Любов, Піст,
 Покірливість, Побожність.

Після того, як чини свої роздавали,
 У таким, як далі йде, порядку ставали.
 Там Смиренності полки себе настали,
 Світ і все його буття марноті вділяли.
 Покладали ще при тім про себе не дбати,
 Про вигоди життєві, а зло попірати.
 Милосердя — те пішло шляхом Іоанна,
 Милість творячи навкіл — старшина вибрана!

А Цнотливість воїв хор — старців готувала,
 Що, не знаючи жінок, і знать не бажали.
 Там любов на два полки уряджує сили,
 В першій лаві Митарі без страху ходили...
 Піст аж тисячі водив — мужове святії,
 Пісники, немов птахи, в усьому легкії;
 Там Покірливість війська трьом воям вручила,
 Що найбільше у собі терпіння поспли...
 А Побожності дали чоло у тій брані.
 Дзвінко музика звучить, забили тимпанц,
 Починають битву-бран, тож псалми і лики
 Залунали, спів навкруг полинув великий...
 Добродійності отак озброєні вої
 Прапорами майорять, чудові в них строї.
 Воеводи там були усі із хрестами,
 Хрест на грудях, а хрести повиті шнурами.
 Чорний плащ волосяний у кожного, шолом
 Їхні очі покрива, мечі світять голо:
 Чотки гострі узяли для січі пригідні —
 І на жоден інший полк не стали подібні...
 Мали відчай і вогню немало святого,
 Необтяжені були, тримались убого —
 Чистоти пошукачі, вдягли одіж білу,
 Непохитно понесли вони віру ділу,
 Що напасників зітруть, в руках мали крини,
 Тож із радістю війни чекали години.
 А любові старшина вогнем горить ясно,
 У вустах, серцях — вогонь, полки сяють красно...

Глава 3

Супротивники також себе готували,
 Та інакші вони в бій полки там ладнали:
 Цариця — Гордість.
 Ласість, Блуд,
 Заздрість, Ненажерство,
 Гнів, Лїнь.

Гордість зразу почала у себе шукати
 Полководця, щоб своїм начальником мати.
 Без надуми за оте Диявол узявся,
 Чин посівши, носа дер до неба — пишався!
 Інші йшли уже за ним, полки поєднавши,
 На Добра богинь гуртом отак наступавши.
 Пнеться Гордість на чолі, що є тільки духа,
 Шестериця коней їй карету там руха,
 Славолюбно возсіда і зирить пихато,
 Бісер, золото на ній висить пребагато.
 Гріхолюбцям в полі тім, великому стаду,
 Колом сунуть випада. Он видно, позаду,
 Сам Диявол ледве йде за тими полками,
 Почорнілий, і веде бісівські тьми-тьмами!
 У Гордині гордий зір, іде вона перша,
 Щоки барвою горять, оголено перса,

Золотий ланцюг бряжчить, на шиї звисас,
 На чолі вінець горить, як лампа, сіяс,
 Очі пихою блищать, а шию тримас
 Так, як кінь: на очі всім свій образ з'являс.
 Наче ярий вона мул, вузду розгризас,
 І танцює, і стрибас, іржанням лякас.
 Далі Ласість виступа, ця виглядом інша,
 Бо жадоба в ній така: за прірву страшніша!
 Що не битись, а, бігме, дивитися жасно,
 А за нею Блуд повзе мерзешю і страшно...
 Все, що люте, Заздрість, глянь, докруг себе містить,
 Ця у лютості своїй усіх перевисить.
 Всюди оком накида, а що досягає,
 Як несити прірва, все вона пожирає.
 А за нею йдуть услід Міста * і Багатство,
 Ладні все ковтнуть, що їсть Ненасит-робацтво.
 Йдуть, нешасні, в путах всі, лицем ізмарнілі,
 Ворог їх в полон узяв, в роботі зниділі.
 Там і Гнів оно зорить, суворо палають
 Очі, полум'ям взялись, павкіл позирають;
 За собою потягнув наближених — Сваря,
 Йдуть із лайкою вони, розбившись на пари.
 Ледь впоясана йде Лінь, охляла, розбита,
 Нерозчісана вона, хто зна коли мита.
 У руках трима книжки цілком спорозілі,
 Міль поїла, плями їх обсіли поцвілі.
 Вої Ліні сонно йдуть, плетуться поволі,
 Хоч на конях, але сплять і валяться долі.
 Ненажерство наперед полків усіх стало,
 Місце виднес музик військових тримало.
 Всі, що сходились сюди, дали знак трубою.
 Годі! Стали ті війська вже перед собою.
 Сила, видно, виступа велика, й мала с,
 Ворог в моці престрашній, Цнота ж мало мас.
 Ось зішлись накінець. Пішов полк Ласоти,
 З Милосердям він почав воєнні роботи.
 Мав він сили куди більш та й був численніший,
 А Цнота на Блуд іде, що також сильніший.
 Він очолив безліч військ, полки багатолюдні,
 А в Цноти хоча й міцні, на кількість прескудні.
 Тож для неї додали в комплект Посту люду,
 Дуже сильних вояків, що легкі до труду.
 А Покірливість, Любов, ті ззаду стояли,
 Їх для помочі усіх в надії тримали...
 Та погляньте, як вони себе осмішили,
 Добродійності полки себе одурили,
 Бо збридили. Ворог знав, як мав учинити;
 Вже намислив, щоб вогонь великий одбити.
 Як нелегко повелось, Обжерливість страви
 Найдобірніші й смачні на очі всім ставить.
 Гарно вигадано. Це — добрячії ситі!
 Всі у голоді були, взялися толити

Голод, пісники найперш, і вражая сила,
 Розділившись на дві, ударила в крила.
 Не хоробрістю вони, а кількістю сили
 І числом своїх людей навкруг оточили
 Добродійності полки і табір повсюди.
 І в облозі отакій уже пізвідкуди
 Їжі не могли дістать — це довго тривало,
 А припаси харчові, що в себе тримали,
 Уже з'їли. Далі що? Із голоду мерти?
 Але бог подав їм шлях, як напасть істерти.
 Стратилата * їм послав туди Теодора¹,
 І в обозі (бозна-як) — пшеничній горі.
 Розділили воякам той хліб на частини
 І зварили у воді кутю, од загину
 Врятувались отак, всі мужність відчули
 І, пробившись поміж рук, сітки оминули.
 Тож відтоді й почали прелюто вдаряти
 І вогонь там за вогнем на ворога слати.
 Гей, погляньте щастя як живе в переміні,
 Як разить воно, сліпе, в тій замішанині...
 Кров'ю випилася земля; рікою точилася
 По землі; і зверху кров, мов дощ, моросилася.
 Тут Любові вояки найбільше змагались,
 Не хоронячи себе, вони відбивались;
 На вогонь, на списи йшли, на меч і на стріли,
 Оголили груди всі, сміливо летіли.
 Не уздріти у бою свого і чужого,
 Б'ють свої у тій юрмі одне там одного...
 Так до вечора було, спочили, та мало,
 Скоро ніч минула та, уже і світало,
 Всі зарухались відтак і стали до строю
 Одне одному в лице, рвонули до бою.
 Добродійності тоді з'явилися утішні
 Знаки: биті будуть всі од праведних грішні.
 Під вождем у Ласоти кінь раптом спіткнувся —
 Це такий чудовий знак, що ворог хитнувся.
 Та і справді, в початках їм щастя служило,
 А в кінці у них його наліво скривило...

Глава 4

У неділю, тільки ніч з очей відступила,
 Сила ворога на бій уже заgrimіла,
 Спершу голос труб гучав — вставати знак дано,
 Йти ладнатися у стрій, хоч дуже ще рано.
 Бив тимпан, в обхід пішли на вражі намети,
 Покріплюючи усіх, старезні корнети.
 Хоча мужнії були, та страху зазнали,
 Трепет чули у душі, коли помишляли
 Про жорстокий вони час, що можуть померти —
 Хто ж у сумніві, такий увіч буде стертий...

* Міста тут виступають персоніфікацією розгубленого життя.

* Стратилат — воєначальник.

А ладналися отак: од сходу із військом
 Добродійність виграє свого війська блиском.
 Ворог з заходу іде такий многолюдний,
 Але воїн там плохий, змагатися трудний.
 Полк на полк ішов у бран, такий стрій тримали,
 А Побожність наперед із ликом ставала.
 У Гріха все навпаки: музики — в начало,
 Пиворізництво полком, своїм кліром стало.
 Що Ненасит у одних, у других — Побожність.
 Шум і гамір у лихих — ступає їх множність.
 Для них п'ятниця ніщо, такі в горло лийці,
 П'ють, співають, гомонять співці-винопивці...

Глава 5

Ось нарешті і зійшлись. Побожності діло *
 Перед боєм молитви усім вострубило...
 Голос віщій покріпив на ворога воїв,
 Почали вони палить, війська ті обоє.
 Вороги у страх прийшли, тому одержимо
 Почали страшну пальбу — летіло все мимо.
 Не тікали од Добра, а сильно палили
 Оті гордії мужі, але не влучили
 Ні у кого. Все одно людей зневажали.
 Добродійники на те в смирення впадали.
 Горді кичились. Добра полки в тій завії
 Упосліджують себе, хоч Гордії шиї
 Вигинали, як могли. Смиренні зоріли
 І з молитвами у діл сльозами точили.
 Лютий ворог не зумів нічого вчинити,
 Мусив спину показати і плац залишити.
 Їх багато перейшло тоді до смиренних.
 Од Любові йде наказ вогонь дати шалений.
 Теодор сів на коня, стратилат з полками
 Став сміливо наступати, палити вогнями.
 Але хитрий ворог той: почав знемагати,
 Та не гнувся, але став себе ополчати.
 Не без користі собі поранив хулою
 В перших лавах багатьох, але був малою
 Стертий працею в бою — вже годі брехати,
 Бо смиренних молитви не міг подолати.
 Не досяг нічого він, отож на ту пору
 Вийшов Заздрий батальйон, стрільбу почав скору.
 Кинувсь ворог нависний, почав обдирати
 Всіх незаздрісних, хотів до решти попрайти.
 Та Любові вояки його розбивали,
 А як сукню дерли їм, хітон одягали.
 Вмить одскочив супостат, помчав до Молитви,
 Прагнув збити правий ріг — рвонув у гонитві,
 Став жбурляти навсібіч між очі грошима,
 Осліпити захотів, та ворога зримо

* Діло — гармата.

Стали бити і топтати, як черв поширати,
 І поганський той напір де дівся, не знати.
 Добродійність ще тоді хотіла скінчити
 Оту працю та війні кінець положити,
 Бо ворожа незначна лишилася сила,
 І до неї вже труба Павлова трубила.
 Не уся кров пролила в страшній одії страсті,
 І не всім ще ворогам прийшов час упасти.
 Добродійність тож іде, невтомна і дбала,
 На розбитих ворогів. У битву послала
 Чистих пісників і тих — Покірних по волі:
 Били Нечисть, били Гнів, Ненасит у полі.
 Вже при тому вороги, найбільше Нечистий,
 Яро кипувся на полк Цютливий і Чистий.
 Поприводили вони на думку й на очі
 Срамоглядно всякий вид мужський та жіночий.
 І хоч сильно ударяв той ворог, жорстоко,
 Всі вони уберегли і думку, і око.
 Але прикро він натис, аж погляди мулять,
 І біда серцям ось-ось, здається, дошкулять.
 Вже палають, близько так, хоч їх одбивають,
 В бога милості усі належно шукають.
 Так, спинили ворогів, позбавили сили,
 Всі ті натиски страшні од себе відбили.
 Ворог рицарів отих, не змігши зламати,
 Пострашити захотів, і скверни багато —
 Гаддя випустив, але у криновій тіпії
 Подихали защораз, бо білії крини
 Мають силу немалу. Прожери метнулись,
 І — на Пісників, проте даремно надулись!
 Хоч великі, та вони не вдіють нічого,
 Пісник — легкий воїн, він здолає товстого.
 Старшину тих Ненажер, дивачне страшило,
 Сухарем було в живіт, ударивши, вбило.
 Всамкілець і Гнів пішов, сердито яриться,
 Б'є, клене, зубами він скрегоче і зліється,
 Наче пес, який сказивсь, — нічого не вдіє,
 Бо не може подолати, хоч люто шаліє.
 Та Покірливі, однак, збираючи сили,
 Хоч би що їм витворяв, покірно терпіли.
 Як ганив і проклинав, терпляче мовчали,
 У щоку бив, то йому ще другу давали.
 І стояли так вони терпеливодушні,
 У біді, як ті стовпи, під вітром нерушні...

ДО ЧИТАЧА ВІРШІ ЗАВЕРШАЛЬНІ

Ти-бо, читачу, як будеш читати
 Книгу про бран цей, не треба вважати,
 Що про якогось це там чоловіка,
 Із давнього віка.
 Ні ж бо, писалось це слово достойне,
 Кожному в світі зробившись пристойне,

Тим, що шукають безсмертя столиці
У тліннім житті цім.
Як, бува, ворог твій шлях припшпяс,
Збройно на тебе в путі нападає,
Що ж учинити і як це створити,
Щоби його збити?
Схочеш побить, хоч іде звідусюду:
Труд прикладай ти до більшого труду.
Будеш потужний і зможеш здолати;
Потрібно збирати
Всю Добродійність: шануйся, як можеш,
Ворога так ти отого знеможеш.
Гордість смиренний таки подолає,
Її позвергає.
Ну, а як Заздрість на тебе наскочить,
То Милостиня її приторочить.
Янголам Чистість є завжди другиня,
Всім монархия.
Що тобі краще, поглянь на Йоанна,
Він непорочний — і влада подана
З божої перси, захоче сприяти
І Чистая Мати.
Маєш Ненависть до ближнього й бога,
Виклич Любов ти, і з того чертога
Візьмеш усе, що Любов в себе має,—
Вона всім владає.
Гори Любов та з місць може здвигнути,
А Ворожнечу, як сіно, ковтнути.
Губить Ворожість, Любов одживляє,
І все осилає.
Може, Ненасит охопить пресильно:
Піст подолає його неомильно,
З ним поєднайся і злого знеможеш,
Вінець взяти зможеш.
Гнівний вогонь як в собі розпалєш,
Взявши Покірність, його подолаєш,
Хай би вогонь той під небо жбурляло,
І твердь розплавляло,—
Швидко Покірність спроможна згасити.
Може, Лінивство захоче схопити,
Владу велику Побожність тримає,
І це подолає.
Сонне Лінивство Побожність ізцілить,
Що гріх очорнить, Цнота те убилить,
Легко зумієш ти ворога збити
І зможеш зломити.
А як здолаєш, вінець роздобудеш,
І на вечерю покликаний будеш,
В Палац уступиш — я правду віщаю,—
Чого і бажаю!

СТЕФАН ВІТИНСЬКИЙ

Жив на Слобожанщині в першій половині XVIII ст.,
принаймні в 1730 р. був професором Харківської
словено-латинської колегії,
де викладав філософію.
Віршував старослов'янською мовою.

ІЗ КНИГИ «ЕПІНІКІОН»
ПЕТЕРБУРГ, 1739 р., 7 ВЕРЕСНЯ

* * *

Од малих велась начал оттоманська сила,
Та великий собі світ пипі підкорила.
Пошановує той світ турком дане право,
Йому шану віддає і народ лукавний.
Правовірних у краю турському немало,
З невідомих доль усіх в рабство поспхпляло.
Турки Грецію взяли, здавна підлягає
Правовірний отой край, що віки триває:
Й ту, що медом-молоком повна, Палестину
Узяли (де гріб Христа) — всі дають данину
Турській Порті, кожен зна, що несправедливо,
Хто б запевнив, що вони мешкають щасливо?
Захопили Крит і Кіпр у свою державу,
Давню їхню упівець знищуючи славу.
У кормизі молдаван і болгар тримають,
Інших також без числа — податі приймають.
Верху б слави доступив той у християнах,
Хто зламав би гострий ріг в лютих оттомапах.
Та балачки лиш ведуть, легко це казати,
Але важко досягти і війською взяти.
Дуже сильний ворог той, гордий він незмірно,
Бо ж данину шле йому безліч люду вірно!
З африканських берегів, де росте все плідно,
Посилається оброк в Турцію догідно.
Б'є поклони Вавілон, аравинин служить
І Єгипет, котрий Ніл має і не тужить.
Не одна у них земля скарб великий родить:
Безліч золота й срібля турчину відходить.
Середземне море теж суднам іноземним
Стелить водний у Стамбул шлях з товаром певним.
Путь кладе Евскінський Понт, простеля дорогу,
І купець ізвідусіль користь має многу.

Можуть славу покріпити немалу воєнну,
 Оплатити стане чим силу оту темну,
 Бо велика і на смерть підбадьорить плата,
 А маленька утекти підіб'є солдата.
 Так, султан свої війська щедро вдовольняє,
 І повсюдно з ними він успіхи приймає.
 Коли ж буде благодать з неба особлива,
 Військо визнають тоді сповна за щасливе
 Те, котре би спромоглось світу доказати,
 Що над ворогом оцим можна гору взяти...
 Мав хоробрість, добрий ум наш фельдмаршал славний¹,
 Що вступив із ним у бран, був належно справний,
 Милостиво бог у тій битві не покинув,
 Тож у нього з вояків тільки дехто згинув.
 Подолавши, взяв Хотинь, де фортеця славна,
 Що оточена була стінами віддавна.
 О, який приемний гук ходить про поганців,
 Ні, не поголоски це, а біжать посланці.
 Прибігають од Дністра, щиро запевняють,
 Одне одного уже люди в нас вітають
 З цілковитим торжеством, радість мають повну,
 Серцем всі подяку шлють богу певимовну,
 Прославляють свій народ, прославляють бога,
 Всюди чується тріумф — ось і перемога!
 А редути із фортець задвигтять стрільбою,
 Не гриміли вже давно з радістю такою.
 Пресолодкі ллють тони, граючи, музики,
 Не лунали вже давно співи такі, крики.
 Рветься вгору трубний звук, дзвонять срібно струни.
 Ще й литаври гримотять славу для фортуни.
 У долоні наш народ радісно плескоче,
 Громадянство золотом, сріблом заблискоче —
 В найбагатше люди всі убрання одіті,
 По дорогах та мостах розкидають квіти.
 Цей порядок цілий день, доки не стемніє —
 Тріумфальний уночі вогнеграй ясніє.
 Уночі всі, як удень, радісно співають
 І з любов'ю навзаєм всі себе вітають.
 Перемога надійшла — вірити їй можна;
 Що сказала слава нам, зна людина кожна.
 Повна радість навкруги: збили супостата,
 Більша радість — що у нас невелика страта!
 Голос слави дорогий: діло завершилось,
 Збили лютого врага, цілі залишились...
 Що в похід не забира турок отой пишний,
 Той, котрий в житті своїм вельми вже розкішний,
 Повний воїнський убір і одежа красна,
 Зброя, що дивує світ, бо на вигляд жасна,
 Пребагатий є запас, їжа-лагомина,
 Почудується на те не одна людина.
 Є у таборі користь, ще не розібрали,
 Інша радість надійшла, котрої жадали.
 О, щасливо вже Хотинь нами взята славна,
 Хоч у стінах премічних укріплялась здавна.

Узяли значний полон силою своєю —
 Не зберігся гарнізон з Колчаком-пашею.
 Є багатство і користь, здобич із усього,
 Будем дякувати за те милосердя богу.
 Радість тут не лише їм, але й християнам,
 Всім народам, що впряглись у ярмо поганам.
 Вже полегшу немалу зараз відчувають —
 Християни навкруги добру втіху мають.
 Одним приростом значним, квітом нашим слави
 І болгари заодно раді, і молдавці,
 Сербі, з ними Святий град², Греція правірна —
 Благодесникам усім радість є безмірна...
 Як неважили Христа, праведною віру,
 Бог таким усім послав, щоб помститись, міру.
 Всі відтак заснулий дух предків переймають,
 Ржу зі зброї забуття пильпо обтирають.
 Хто знайшов стару пищаль, шаблю притупілу,
 Роздобув забутній щит — відчувають силу.
 Оживаючи отак, ждуть вони наказу,
 Щоб на помсту ворогам поставати зразу.
 Отаке подав господь для свого стада,
 Праведна на ворогів поведе відрада.
 Чується такий тріумф у військах Росії,
 А противників відтак б'ють часп лихії.
 Лихо котиться в містах, в темній тій державі,
 І зловісна чутка йде: образ їхній слави
 Потемнівся, почорнів — маревом літає,
 Не одна вдовиця там сльози проливає.
 Не гримлять уже в трубу, не один зітхає —
 Слава наша їм серця наскрізь пробиває.
 Жах навколо і плачі менших і великих,
 Не лунали ще такі у сум'ятті крики.
 Тож блукають і біжать при такій нагоді,
 Їм зібратись на умі, як то кажуть, годі.
 Руки ломлять, в груди б'ють, волос рвуть, терзають,
 Одне одному при тім, що сказати, не знають.
 Різномисля в них таке — люди помічають:
 Може, турська упаде влада в тому краю?
 Мо', останнії прийшли це часи для світа,
 Може, сила османів здута і пририта?
 У Туреччині, в містах гірко ллють печалі,
 Це тому, що у бою з поля утікали,
 Биті нашими упень, ганьблені немало,
 Хто ж візьметься описати, як вони страждали?
 Напоїла землю кров в полі, де змагались,
 Безліч кинули добра і тікати порвались.
 Все розкидали вони, що у себе мали,
 І в занепаді таким просвітку не знали.
 Он кираси на землі, в неладі знамена,
 Степ — у зброї, навдookіл потемнів зелений.
 Артилерія стоїть, різні апарати,
 Не почислити усі оттоманські спряти.
 Лише душу врятувати, вирватись хотіли,
 Страх велів — без зброї всі навсібіч летіли,

І безпам'ятно вони мчали куди очі,
 Вже не мали ні самі, ані коні мочі.
 Стьобав вітер відчайний, тінь уже лякала,
 Сон гарячка нависла в турків проганяла.
 Так, на радість нам оця ворога заклада,
 Їхні страти — це для нас немала вірада.
 Хто ж із вірних в торжестві не постане нині,
 Не захоче заспівать в любій благостині?
 Йде сюди вже Аполлін, видно це по шаті,
 Хор веде численних муз у святковім платті...

ІГНАТІЙ МАКСИМОВИЧ

Був вихованцем Київської академії,
 викладав тут у 1757—1764 рр. Потім був ігуменом
 пехворощанського Успенського монастиря, настоятелем чернігівського
 Блецького монастиря. Помер 1793 р.
 Віршував мовою, наближеною до російської.

ОДА НА ПЕРШИЙ ДЕНЬ ТРАВНЯ 1761 РОКУ

1

Не гесперидів сад чудовий
 Мій дух і думку мою зве,
 Де водограй дзвенить казковий
 І золотавий плід живе.
 Ні, погляд мій туди прямує,
 Де травня він прихід почує
 З добром та щастям дорогим.
 Поля, гаї стають красніші,
 В новій одежі веселіші,
 І все живе радіє тим.

2

Покинь, о музо, тьму глибоку,
 А спробуй Евтерпиних труб,
 Настроєні вони високо,
 Дерзай, хоч твій гудок загруб.
 З Ікаром не усі запались
 Ті, котрі з Піндарем змагались.
 А хто в Гомера научавсь,
 Прийнявши у союз Орфея,
 Не слухався при тим Музея,
 До рівня Піндара діставсь.

3

Не бійся тих, що вище грому
 В зеніт намірився летіть
 І сподівається при тому,
 Що зможе витримать політ.

З тобою ти не будуть знатись,
 Що в небі хочуть потоптатись,
 У мирі хай тебе лишать!
 А забажай дружити з нами,
 Ми власними живем трудами,
 Отож нам гуслі приналадь.

4

Уже небеснеє світло
 Приємний вияснило вид;
 Як двох братів у дім пустило¹,
 Пустило й Флору собі в слід.
 Мороз жорстокий потіснився,
 У землю, скулений, зарився,
 Щоб першотравню вільний хід
 Був разом із його багатством,
 Ще неушкодженим убранством,
 Щоб веселився увесь рід.

5

На горах травня все дивує,
 Тож розкида навколо зір,
 На зиму дивлячись, лютує,
 Бо голі ще верхів'я гір.
 Поля й гаї уже зітхають
 І голосно його вітають,
 Мов родичаються з отцем,
 Що їх одежею вдягає,
 Майбутнім плодом наділяє,
 Зніме сумний із них ярем.

6

Парнас там слюзи проливає,
Бо довго холоди тримає,
На волю радісно чекає,
Смиренно травню проказав:
«Гей, травню, ти пробудь навіки,
Утіш Кастальські буйні ріки,
Престол свій на мені постав,
Вдягни мене в свою порфиру,
Дозволь співцям заграть на ліру,
І тим весни прихід услав.

7

Чекає все живе на зміну,
П'яного щастя трунок п'є,
Простує Флора з гір в долину,
Убір зелений роздає.
Уже чудових птиць собори
Укрили всі поля і гори,
Солодку пісню вони ллють,
Шум крил тремтить над головами,
Сідають поміж деревами
І у розгіллі гнізда в'ють.

8

Поля наповні росю,
Квітки багрянні цвітуть,
Сади, покрившись сивиною,
Бенкетувати бджіл зовуть.
Гуртками бджілки прилітають,
Шумлять, дзвенять, нектар
збирають,
Приємний дух навкруг потік.
Не чваньсь, Амбросію, собою,
Твої плеканці не з тобою,
Травневий день привабив їх.

9

Нептун з глибин своїх спокійних
В верхи заснулих рік іде,
Рух течій виладнавши рвійних,
Шумить, реве, в похід веде.
Охоче ріки це сприймають,
Сон од сестричок проганяють,
Єднають течії, бурлять,
У вир збиваються у шумі,
До себе вабить ясно струмись
Людей, пернатих і звірат.

10

Пастух он стадо виганяє
(З ним вірний поспіша Жучок),
Поміж горбів собі сідає,
В пастуший дуючи ріжок.
Приємний звук у діл опадає,
Аж закороткий день буває.
«Не йди ще, — каже, — Фебе, прічі!
Не покривай дня темнотою,
Щоб із чудовою красою
Не розлучатися на піч».

11

Вулкан і день і ніч томився,
Рукам спокою дати не смів,
Ратай напружено трудився,
Щоб встигнути до ясних днів.
Він підіймався із зорею,
Соку узявши, йшов із нею —
Його ця праця веселить.
Він, плугом землю розітнувши,
М'яку ріллю перевернувши,
Спішив цю оранку скінчить.

12

О травне! Часе благодатний,
З тобою ожива земля,
З тобою Церес плід стократний
Щороку людям наділя.
Од золота твій дощ дорожчий,
Роса — нектар якнайсолодший,
Замкнуться двері лікарів,
Повітря робиться цілюще,
Слабий стає одразу дужчий,
Аби до днів твоїх дожив.

13

Це дух мій вабить і хвилює,
А серце п'ярко бадьорить,
Велике щось мені дарує,
Думки ідуть, мов на магніт.
Стою над чистою водою
І очі скроплюю рукою,
Щоб більше радості знав я.
Вона мій дух крізь млу проймає,
Щасливо розум направляє
І на приємний звук зманя.

14

Перед моїм розкрилось зором —
Олімпу височить гора,
Покрилась цвітом неозоро,
Блищить, як ранішня зоря.
Просторі бачу горі й доли,
Шумлять зефіри в них по волі,
Колішуть молодий листок
Дерев, що вирости при вході, —
Ведуть мене у прохолоді,
Туди, де дзюркотить струмок.

15

О ти, Тессаліє з містами,
Свою красу собі лишай,
Елізіум, і ти з полями
Красу цих місць не зневажай.
Не давні байки час тут пише,
Бо цим краса вся ваша дише,
Зведіть на наше місце зір,
Красу чудову оглядайте
І зі своєю порівняйте —
Яка з них виграс цей спір?

16

Широкий шлях димиться пилом,
Через хребет гірський біжить,
В тумані все втопуло білім,
Од ніг земля аж двиготить.
Мінерва дім свій залишає²,
Сюди гуляти поспішає,
З собою весь Парнас веде.
Так бистрий тік ріки несеться,
Через каміння з шумом рветься,
Між берегами аж гуде.

17

А як ступила на вершину —
Така краса внизу лежить!
Гука спинитись Аполлину,
Велить і музам одпочить.
Ті радо біля них кружляють
І на траві рядком сідають,
В долину зір опустять свій,
Забувши втому, лиш красою
Вони захоплюються тою,
З'єднавшись у гурток тісний.

18

Аполло навкіл позирає,
Показує красу країв,
З травневим днем усіх вітає,
З Назоном тиху річ завів.
Цар бджіл керує так роями,
Розподіляє між квітками,
Нектар наказуючи брать.
Тоді Мінервин полк шикуює
І заспокоює, пильнує,
Щоб першотравню честь оддати.

19

О травню! Радісна година!
Тепер радіє кожен з нас!
О вимріяна переміна,
Щасливий, золотий твій час!
Як довгу нічку проводжали,
У снах ми свято виглядали,
Тепер же мить настала ця:
Не сон, не мрія нас ласкає,
Похмуру тугу розганяє,
Приємно оживляє серця.

20

Гуртки усіяли простори,
Розсипался навдочруг,
І оживились доли й гори —
Веселій сміх, веселій рух.
Один із одним веселяться,
Ідуть, чи у траві гніздяться,
Пашіє радість на лиці,
Впадуть у квіти, веселяться,
Чи зійдуться, чи розбіжаться,
Рум'янок держачи в руці.

21

Що більше ігор вони водять
В місцях улюблених своїх,
То більше втіх повинаходять,
Щоб веселили більше їх.
Ідуть, вибірають квітки,
Сплітаючи із них вінки,
Із рук у руки подають.
Зчепилися, у круг сідають;
Зійшовшись, ряд прямиї ладнають,
В долоні з вилясками б'ють.

22

Не величайся дуже грою,
Олімпе славний. В тебе міг
Не кожен тішитись собою,
А тільки той, що переміг.
Не може дух надивуватись,
А око всім намилуватись —
Тут інші ігри завели:
Нас рівно доля всіх єднає,
Усіх вінками наділяє,
Всі задоволення знайшли.

23

Мінерві Феб повідомляє:
«Це вже останній горизонт!»
Кончину дня заповідає,
Щоб увійти в вечірній Понт.
Примітили те зразу музи
І, об'єднавшись у союзи,
Прохають сонце не спішить,
Щоб з радістю не розлучитись,
І щоб до решти насититись,
Хай день продовжить хоч на мить.

24

О ти, прекраснес світило,
Нехай у нас твій буде схід!
Тож одміни своє мірило,
Котрим ти значини дня відхід.
Давай обійдем гір вершини,
В пайдальші зазирнем долини,
Так радість нашу збільшиш ти.
Облий промінням наші гори,
Цей день подовж, золотозоре,
І зможеш нам допомогти.

25

Аполло сонце проводить,
Помітивши його відхід,
Мінервині полки скликає
І виряджає у похід.
Тоді вони гілля ламають,
Солодку пісню починають,
Як Марс, що гору в битві взяв,—
І дякують небес отцеві,
І першому бажають дневі,
Щоб довгі роки він тривав³.

СЕМЕН ДІВОВИЧ

Про життя поста відомо дуже мало.
Вчився, напевне, в Київській академії, потім у Петербурзі,
був перекладачем генеральної військової канцелярії
(центральна установа гетьманської адміністрації на Україні)
в місті Глухові (1762).

Писав мовою, наближеною до російської

ІЗ ПОЕМИ
«РОЗМОВА ВЕЛИКОРОСІЇ З МАЛОРОСІЄЮ»,
1762 р.

ВЕЛИКОРОСІЯ

Чекаю з нетерпінням, чи можеш сказати,
Коли тобі в походах прийшлося бувати?
Скажи і про найбільших начальників видних,
Я ладність твою бачу у прикладах гідних.

МАЛОРОСІЯ

Так, тисяча п'ятсот ще і шостого году
Гетьман у мене перший, з сенаторів роду,
Був Лацлав Лянцкоронський¹; як мною керував,
Не раз із козаками османців розбивав.
За двадцять вісім років Хмельницький-Венжик² жив,
Гетьман цей під Заглавлем орду упень розбив.
Хоча яка численна вона отам була,
Хоробрості моєї здолати не могла.
За сорок літ по тому гетьманив Свірговський³,
З яким разом єднався господар волоський,
Отримав чотирнадцять над турками побід,
Побив, полону безліч погнав собі у слід.
В рік тисяча п'ятсотий сімдесят і шостий
В полон гетьман Богданко⁴ татар узяв доста,
А решту, що змагались, на голову розбив,
І у татарським краї добряче погостив.

ВЕЛИКОРОСІЯ

Вже знаю, що начальні у тебе гетьмани,
Скажи іще про знаки, чи кимось надані?
Також про перемоги, коли ти їх мала,
Скажи: кого при кому ти перемагала?

МАЛОРОСІЯ

Це коротко я вище сказала для тебе,
 Не хочеться багато балакати про себе,—
 Немало перемог я іще не назвала,
 Та хочеш чути, слухай: було їх немало!
 Військовими козацтво прославилось ділами,
 Ішло воно хоробро своїми полками,
 На Цареград могутній не раз наступало
 І бусурманів безліч в бою побивало.
 Ходили помагати вони царствам іншим
 І без грошей служили державцям біднішим.
 В боях на смерть охоче себе паражали,
 Річки перепливали, морями гуляли.
 Нужду цю заживати одне їх штовхало:
 З війни добути славу козацтво бажало.
 І не могла і літа стерпіти моя кров,
 Щоби синів не слати змагатися знов.
 Самі вони на мене не раз ображались,
 Як під війну удома, бува, залишались.
 Із запалом великим уміли змагатися,
 В труди воліли вельми великі вдаватися,
 За віру і вітчизну усі вони бились,
 В численних небезпеках безстрашно святились.
 Гукали: «Єдність предків, о небо, дай нам,
 Вділи, щоб не служити своїм ворогам!»
 Росією Малою я між людей зовусь,
 І за синів до крові із ворогом б'юсь,
 Синове мої рідні повсюди при мені,
 Тримують добру мужність у всі, що мають, дні.
 Обух, лук, самопали, сайдак кожен мав,
 Ще й списа — вірну зброю, що здавна тримав.
 Оружжям тим границі вони захищали,
 Із ним-таки у вражі країни ступали.
 А скільки козаків є хоробрих моїх,
 Згадаю, син один мій казав був про них,
 Коли султан турецький питати почав,
 То він од товариства сміливо сказав:
 — У нас, що лоза а чи байрак —
 то і козак! —
 У куренях малих їх жило сто, і двісті,
 І більше в добрій згоді, усі в одному місці.
 Управність різнояку з'являли для війни
 І ворогів од мене відгнали вони.
 Були у світі славні, а перемагали —
 Збагачувались: здобич воєнну брала.
 Колись у п'ятсот п'ятім татар ми побили,
 Вогнем-мечем всю землю поганську покрили,
 А виборне козацтво полками своїми
 Змагалось кроволійно з краями чужими.
 Коли ж Стефан Баторій у Польщі став паном⁵,
 Привів і козаків він у лад із гетьманом.
 За рік гетьмана війську належно він поставив,
 Всі вольності вернувши, нові порядки справив,
 Придавши їм гармати, бунчук із булавою,

Військові припаси прислав із коровою.
 Крім того, він поставив обозних і суддів,
 Дав осавулів, добре заладивши тоді.
 Полковників козацьких призначив у полках,
 Ствердивши привілеї в одвічних часах.
 При тому ж королеві й гетьмана признали,
 Якого у цій мові я вище назвала.
 У Азії чимало вони воювали,
 І Транезонт потужний у турка забрав,
 Пішли в Константинополь, хотіли здобути,
 Змогли велику здобич при тому набути⁶.
 Гетьман Шах⁷ у тім часі молдавців був побив*,
 І вельми їхнє військо у битві притиснув.
 Петро ж наш Конашевич Кефу-місто дістав,
 Численним полонянам нарешті волю дав.
 Було і під Хотинню поганців так щемив,
 Що полк з усього війська у турків заллзив.
 Ти бачиш, яка сильна я з військом була
 В минулому, коли ще у Польщі жила...
 Мабуть, хоробрість досить свою зголосила,
 Про себе вже достатньо тобі сповістила.

ВЕЛИКОРОСІЯ

Нудна ти! Ліньки, може, тобі поговорить,
 Розмові не жалію весь день я присвятить.

МАЛОРОСІЯ

Дістанеться і ночі, як загримлю війною,
 Широка моя смілість, отож не спи зі мною!
 Тобі уже з'явила просторою річчю:
 При Польщі в Запорозжжі жила я із Січчю,
 На всі тодішні війни ішла я з козаками,
 Я брала гору в брані із різними містами.
 А зараз розкажу про часи ті хвалені,
 Як скинувши ляхівські кормиги важенні,
 Я їх повоювала і інші народи,
 Пройшовши многотрудно поля, гори, води.
 З'явлю відтак причину, чому віддалилась —
 З образи я тяжкої із Польщею билась.
 До унії ляхове хотіли прихилать,
 Данинами гнобили, взялися нас карать,
 В котлах дітей козацьких тирансько варили,
 Жінкам зрізали груди, а потім мертвили.
 В озлобленні, що тільки надумати могли,
 Нас грабили, палили — руїну нам несли.
 Отож за те насилля, наругу церков,
 За муки наших діток повстала я знов.
 Тараса у гетьмани обрала відтак,
 І під Переяславлем змагався поляк⁸.
 Ми кривдників поклали велике число,
 Живих ляхів чимало в неволю пішло.

* На полях приписка автора: 1577.

За тридцять один рік ще у Польщу поспішив,
 Слудьк, Могилів доценту при тому попалив
 Гетьман наш Наливайко⁹, розсіявши ляхів,
 Що в унію хотіли привести козаків.
 Отож вони відтоді завзяттям горіли
 І на ляхів полками сміливо гриміли.
 Зі мною лях, бувало, лестиво змирявся,
 Та, миру не бажавши, змагатися рвався.
 А як де починали жорстокою війну,
 То силу козаки в них рознесли не одну.
 За десять років згодом по згаданій війні
 Ляхи побить хотіли козацтво на пні,
 Та успіху і в мислях тоді не дістали,
 Зате самі ще більше у пагубу впали.
 Було, що на жорстокім померзли морозі
 І, падаючи з коней, вмирали в обозі¹⁰.
 При звільненні всієї Малої Росії
 Подолані преславно ляхи в нас лихі,
 Ну, а Богдан Хмельницький, той наш предводитель,
 Не раз, не два лишався в бою побідитель.
 Од Польщі відірвав він козацькою силою
 І оточив був ляха і спереду і з тилу¹¹.
 Від ревиська і тріску стогнала земля,
 Не тисяча там війська на місці лягла,
 Гук вогнепальний зброї лунав був у лісах,
 В полях густий дим слався по їхніх головах.
 Рівнялися долини з горами й горбами,
 Були вони залиті криваво річками,
 А ті, що мали щастя живими зостатись,
 Всі почали із ляку навтьоки пускатись.
 Тому тоді Потоцький, гетьман у них коронний¹²,
 Збадьорюючи полк свій і піший, і комонний,
 Примушував змагатись з козацтвом моїм:
 «Таж соромно, — казав він, — піддатися їм!»
 Отямилися ляхи, до бою порвалися,
 Та, як снопи, од сильних мечів повалилися.
 В ту пору небувалий ще й дощ приключився,
 І в них припас вогненний тоді намочився.
 Із лиха того ляхи поразки зазнали,
 Усі уже останню біду зустрічали.
 Потоцького син, двічі потятий стрілою,
 З коня впав і одразу помер у час бою.
 Обоз у них забрали, кого в полон погнали,
 А мертвих там, у полі, як тіні, полишали.
 Грешинський той мав щастя, що ледве утік,
 Поранений, він кров'ю був майже ізтік.
 У тисяча шістсотім і сорок восьмим році
 Ляхи набрали знову уже нової моці.
 Під Корсунем зійшлися, щоб козаків стрічать,
 Та вчувши про козацьку непереможну рать,
 Зі страху відступили, і кожен там побіг,
 Щоб друге лядське військо погром не постиг.
 Та козаки приспіли, з коней ляхів збили,
 Піхоту польську міцно вони прищемили.

Поляків мимоволі з коней тоді зсвіши,
 Ще кілька день змагались і билися піші.
 У тім бою чимало порубаних лягло,
 З обозом залишили добро, яке було.
 Тоді я поміч мала од кримського хана.
 Потоцького схопили — поляків гетьмана,
 Був другий Калиновський, і цього узяли,
 Полковників немало в неволю віддали.
 Примусила поляків поразка ця тоді
 У козаків просити пощади у біді.
 Гетьман у тому ж році, Зіновій наш Богдан,
 Пішовши під Пилявці, тримав з поляком бран,
 Хоч тисяч лиш чотири зібрав він козаків¹³,
 Татар також не більше — а ляха розгромив!
 Іх шістдесят там тисяч простих тоді впало,
 Та й знатного шляхетства побито чимало.
 Хмельницький — страх і трепет шляхетського роду —
 Побив їх під Збаражем того-таки року¹⁴.
 Під Зборовом він славно себе дав упізнати,
 Тож будуть ляхи вічно те грище пам'ятати.
 У час жахкого бою на місці одним
 Полякам на нещастя ударив був грим¹⁵,
 Як хмарі грозовії все небо повили,
 То їхні знамена й корогви розбили.
 Не мали вони харчу, що коням подати,
 В козацький бік погнали, щоб не годувати,
 Самі-бо по неволі всі піші зостались,
 У відчай западали, життя не сподівались.
 Іх обкопав Хмельницький довколишнім валом,
 Стіспив був цілпо військо — було місця мало!
 Поїли все, що можна, в ущемленні отім,
 Кінець уже останній приходив їм усім,
 Постає між ними голод, ударив по них,
 В полях вже костюшок шукали гнилих.
 Пожадно їли м'ясо подохлих коней,
 Ловили з'їсти кішок, собак і мишей.
 І за собачу лапу роз'ятрено бились,
 Дивитись було страшно, до чого дожились.
 За пацюка малого на прю вони йшли,
 На тисячу (одного) частинок сікли.
 Гарячу іншу землю кусали зубами,
 З пометом кінським разом хапали вустами.
 Дивись, козацька смілість до чого привела,
 І зваж, як Польща з того ущемлена була!
 Та цього ще не досить, я хочу додати,
 Як в тому ж сорок восьмим кипів бій завзятий
 Уже під Берестечком¹⁶; узявши татар,
 Козацтво битви сильний роздмухало жар!
 Там славнії ротмістри, полковник Стадницький
 Упали, іншу пляхту побив там Хмельницький.
 Число убитих знатних п'ятсот налічили,
 І тисячі простого там війська побили.
 В той рік під Білу Церкву Хмельницький пішов¹⁷,
 Де не один із ляхів погибель знайшов.

Хмельницький у тих битвах керманічем був,
Хмельницького фортуна з нас кожен відчув.
Безстрашно він і палко звияжив із ними,
Розбив вороже військо полками своїми.
Там мертвими тілами поля було вкрито,
І тисячі значніших поляків побито.
Того й Волович, їхній почальний вождь, зазнав,
Він, сильною рукою посічений, упав¹⁸.
Поранені стогнали, аж плакала земля,
Шуміла кров кипляча, вкриваючи поля.
Там сонячне проміння пробить не могло
Густої тіні — гори людей полягло.
Поля були багряним осяяні блиском
І рвалися гарматним ліси дужим тріском,
Побільшувались хмари од диму з вогнем,
Грозив козак полякам кривавим мечем.
Погоджувався у битві упасти й пропасти,
Але звільнити землю свою від напасти.
Збивалась піна білим клубком в устах його,
Козак ніс грім на ляха, гнобителя свого.
Шукав його по пущах, по прірвах, ровах,
Щоб пам'ять його стерти в майбутніх часах.
Наповнені поляки тоді були страхом,
Боялися, що край весь піде їхній прахом,
Сльозливо починали вже миру просити,
Права нам обіцяли вони відновити.
Отож тоді Хмельницький з усім козацьким збором
Мир утвердив із ними тривалим договором¹⁹.
Але в наступне літо лестві ті пани
Вже знову приступили із нами до війни,
І стали на заваді, щоб син далекі
З Волох господарівну не взяв був собі.
З-за того і Хмельницький з татарами спрягся,
Тоді із Калиновським мечами він стявся²⁰.
Той булаву отримав на той час коронну —
Дізнав, однак, безславно смертельного скону.
Собеський, красноставський там староста, ліг,
Навальної він смерті одбити не міг.
В гетьмана там татарин був голову зрубав,
Хмельницькому на списі з'явити прискакав.
Самійло ж Калиновський, син того гетьмана,
Од козаків тікавши і кримського хапа,
Втопився у Бубнівці²¹, бо міст обвалився,
Не у бою — безславно з життям розлучився.
Тут не один із ляхів упав був неживий,
На Батозі косились подібно до трави.
Недовгий час по тому коли пролетів,
Був битий лях під Жванцем²², хоч нас побить хотів.
Поразками поляки в безумний страх прийшли,
Щоб козаки в останню біду не завели,
Покинули оселі усі у городах,
Розбіглись по пустелях, полях і ровах.
І мертві останки, які вже зітліли,
Як звірі, розгрібали з могил вони, їли.

«Жеріте оті тліїні людськії приправи, —
Так козаки кричали, — ляхи прелукаві!
Бо вас таким їстивом живити достойно,
Не вмiли жити в мирі і править пристойно!
Нащо було в нас віру ламати старатися,
Нащо було так явно над нами знущатися?
І чи на те із військом жили ми під вами,
Щоб нашії пожптки ви брали з жидами?
Тож відповідь дасте нам за лютії муки,
Помститься небо більше за наші докуки!
Чи їжі не ставало тоді вам, щоб жити,
Що наших стали діток в котлах вже варити?
Згадайте, як ми часто із вами замирялись,
Згадайте, як ви скоро од того відкидались!
Підступна ваша злоба нас гнівом пече,
Хотіли нас понищити, побити мечем.
Однак у нас нарешті з'явився побідитель,
Пришов до нас Хмельницький, наш спільний
впзволитель!

Пребуде його пам'ять із роду до роду,
Пребуде вовік слава і мужність пароду.
Покрова наша — правда, що завжди служить нам.
Нехай гряде погибель всім нашим ворогам!
Вже досить нашу силу у страху тримать,
Знайдем державу, буде вона захищать.
Вулкан тіснив троянців — вступивсь Аполлон,
*

Юнона на Енея й троянців зло тримала,
Але тоді Венера на захист їхній стала²³,
Нептун життя в Улісса хотів був забрати,
Мінервин піт кривавий поміг одстояти.
Піде скоріше сонце із заходу на схід,
Ніж ми підем зароку своєму в обхід.
Скоріше води в ріках пазад потечуть,
Ніж козаки себе вам коли піддадуть.
Скоріше будуть зорі поля засівати,
А землероби небо сохою орати,
Вода огнем візьметься, огонь зродить воду,
Ніж ми до вас вернемось, поки стане роду²⁴.
Затим, коли Хмельницький од Польщі відстав,
Осман-агу турецький султан підіслав,
Щоби зі своїм військом йому він піддався,
До короля під Польщу навік не вертався.
Знак милості посол той при тому подав:
Він булаву та шаблю, корогву прислав.

ВЕЛИКОРОСІЯ

Цікаво, ти про турка взялась говорити,
А інші бажали тебе підхилити?

* В оригіналі пропущено рядок.

МАЛОРОСІЯ

Не раз, не два, тут можна і треба сказати,
 Багато їх хотіло мене нахилити,
 І кримський хан та й інші бажали володіть,
 У владу свою взяти або одоліть.
 Та з них ані до кого гетьман не захотів.
 Хмельницький скликав військо і всіх підбаворив:
 Російському цареві про себе сповістив,
 Піддавши Україну, і сам він покоривсь.
 Боярин був російський, що звався Бутурліц,
 При нім в Переяславлі присягу дав він...
 А взяв під свою руку російський цар нас.
 Ствердив здобує право усім навсякчас.
 І польські привілеї також не змінив,
 Чини раніше дані усі потвердив.
 А щоб пізнала краще мої вірні служби,
 Скажу, що нас приводить взаємно до дружби:
 Чини нам і російські царі прибавляли,
 До наших, до колишніх, свої додавали...
 Хмельницького хоробрість тут годі описати,
 Немало довелося у бій йому вступати,
 Та з ким він у бій не вступав,
 Щасливо усіх подолав.
 Самі, мабуть, альпійські неходжені гори,
 Як Геркулес, пройшов би із військом він скорим*,
 Широку і простору дорогу б простелив,
 Жильцям усім тамтешнім війною би грозив,
 Та не було потреби туди йти йому,
 Із світом не старався почати війну,
 А бився із одним лиш нашельцем своїм,
 Який його народу був ворогом злим.
 Ім'я і чин достойний найбільші годен взяти,
 Він ворога побивши, не думав одступати.
 Гетьман великомудрий, моторний і смілий,
 Невтомний у потребах**, у праці умілий,
 Готовий тяжарі він воєнні посити,
 Жар, холод і нестатки уперто терпіти.
 Пізнавши многотрудні в житті неспокої,
 В трудах усякі зміни, також перебої,
 Він мало дбав про себе, хотів догодити
 Громаді і вітчизні і їх захистити.
 Перший на війні, ішов останній з бою,
 Бився і водив сміливо за собою.
 І по багатьох воєнних тих ділах.
 Помер, лишивши пам'ять і пині в козаках.
 О так, цю нашу втрату ніколи не забути,
 За ним печаль і жалість вовіки вже не збути!
 Сльозили всиротілі за ним мої діти,
 Являли всі взаємні печальні привіти,

* Про ті гори Корнелій Непот у своїй книзі згадує, що ніхто не міг їх проходити з військом, окрім Геркулеса і потім Ганнібала, якого він згадує, з чим, однак. Подібій сперечається (прим. в рукописі).

** Потребн — тут: воєнні змагання.

Оплакували тужно цей біль превеликий
 І вже не сподівались розради навіки.
 Що інший такий буде, надії не мали,
 Щоб іншому так щиро себе піддавали.
 «Нема надії, вгала! — отак всі кричали, —
 Вже захисту не буде, навіки втерали!
 Ласкавий ти наш батьку, наш батьку коханій,
 Чого це ми діждались? Сльозливої рани!
 О батьку наш ласкавий, в зловісні часи
 Невже вовкам спріток своїх оддаси?
 Ласкавий ти наш отче, о батьку наш любій,
 Невже прийде без тебе гонитель для згуби?
 Нам жоден не був ворог страшний при тобі,
 А нині страшимся усіх ми, слабі!
 Невже міняти стануть на хліб нас і воду,
 Як то було від ляхів одного нам году?
 Коли б не ти над нами рядів, управляв,
 То ворог нашу славу давно б розтопав.
 Прокинься нам на радість хоча б на часину,
 Зведись, устань, влегшивши сумну цю годину!
 Глянь, зібраних побачиш дітей ти своїх,
 Поглянь хоч би востаннє уважно на них.
 Котрі тепер утіхи нітрохи не мають,
 Як пастиря заблуклі овечки шукають.
 Всі разом не для того при гробі зібрались,
 А щоб із нашим батьком павік попрощались,
 І щоб пастановив ти належно усіх,
 Навчив, як супостатів прогнати лихих.
 Промов до нас, ласкавий наш батьку, хоч слово:
 Зібралось все військо і слухать готово!
 Збери його до купи, нам захист подай,
 Керуй ним, милосердствуй і нас вберігай.
 Устань, коли струмки ти сліз наших жалієш,
 Чи вже до нас любові в душі не лелієш?
 Зведись, щоб у відчаї нам зараз пособить,
 Устань, коли живих ти захочеш збавити!
 О завтра встань, узавтра, аби підняти всіх,
 Ридання наші втишить, озватись до своїх!
 Не так заснув, мабуть, щоб устати до нас міг,
 Устанеш, як засурмить усім останній рік.
 Тоді ми зберемося до батька із полками,
 Тоді-то заговорить парешті він із нами.
 Тепер дамо останню повинність йому,
 Щоб це було на пам'ять козацтву всьому.
 Агей! Всю нашу силу доконує печаль,
 Не можем твого тіла понести ми удаль!
 Так хочеться на тебе постійно глядіти,
 Щоб образ той назавжди в собі залишити,
 Щоб твій твоя грозила усяким ворогам,
 Щоб ворог побоявся завдати удару нам.
 Ах, батьку! Полишив ти дітей осиротілих,
 Лишив ти у зажурі таких раніше смілих!
 Веселощі й утіхи тепер для нас минають,
 Сприяй нам! Вороженьки нас грізно обсідають.

Накинуть нам скорботи, пудьги чорнезпу тучу,
 Гей відверни ворожу ту папасть пеминучу!
 В розпаленого всадять нас мідного вола,
 Скінчи ці муки, радість подай ту, що була!
 Ми, дивлячись на тебе, всі тяжко зітхаєм,
 Чудового спасіння для себе чекаєм.
 Тебе, що нас покинув, тривожимо, будим,
 Натруженого тяжко, ми томим і трудим!
 Од ніг отих не ступим, які ішли з нами, —
 Збудись і поведи нас своїми стежками!
 Заблудимо без тебе, розвіємось, як вівці,
 Пастуше, як не встанеш, поб'ють нас лиходійці!
 Покине слава, котра була із тобою,
 Зів'яв цвіт, тож зів'яне хоробрість до бою.
 Отих, що не одна їх жахалась країна,
 Малі полки здолають звалить на коліна.
 Покинув полководить, пішов од нас геть,
 Без тебе не встояти, сіктиме нас смерть.
 Таких, що в кожну битву вступали завжди сміло,
 Тих нині на нещастя розгубленість обсіла.
 Куди, куди без тебе іти і що почать?
 Як голову загубиш, ногами не ступать.
 Ми очі хоча й маєм, без них стоїмо,
 Без рук чи будеш смілий — без рук живемо!
 Уже обличчя наші зажурені, в сльозах,
 Хитаємося тілом — аж трем у ногах!
 Вже серце знемагає, затиснуте камінно,
 І груди в нас прєбито, дух мечеться неспинно.
 Розгублений наш розум, страх думку жахає,
 Здобутую відраду скорбота долає,
 Крізь кості кров проходить, змішалась, згустилась,
 Здуває шкіру, в зорі черлено скипілась,
 Вітри встають бурхливі, рвуть наше волосся,
 Блідіємо, все тіло у корчах звелося.
 Утратили ми батька, що в війнах верховодив,
 Ми, діти всиротілі, лишилися на незгоди,
 Ми, котрих його щастя скормило і зростило,
 І ті, в яких нещастя судьбою вік побило!»
 Мої в цей спосіб діти ридали так за ним,
 Волали і стогнали всяк у полку своїм,
 Одні являли жалість гіркезними сльозами,
 А інші мов співали розверстими вустами.
 Ще інші незвичайно були голосили,
 А деякі у груди самі себе били,
 Ті лили по криївках в жалобі струмки,
 А ті; у товаристві, лили з очей річки.
 Ще дехто у задумі, немов скам'янілі,
 Вже й голосу не мають, стоять онімилі
 І тільки на обличчях знак горя виявляють,
 Безкровні, почорнілі, прибито виглядають.
 Ще інші над померлим стояли, кричали:
 «Один у нас був батько, і того втерчали!»
 Нарешті наостанку полки стали в лави,
 Несли зі старшиною той гріб, гідний слави,

Несли із Чигирина у звичай військовий,
 В Суботові сховали у церкві тій новій,
 Яку на власні кошти од себе збудував
 Нашадкам, щоб покладали у ній, заповідав...
 Коли ж помалу горе оте відстраждали,
 До тямі козаки вже приходити стали,
 На різні війни знову вони готувались,
 Давнішу собі смілість вернути старались.
 Та годі, я гадаю, себе виставлять,
 Вже хочу по Хмельницьким розмову кінчать.

ВЕЛИКОРОСІЯ

Навіщо? Дивний маєш, скажу тобі, поров,
 А чи тебе просити належить собором?
 Мене ти запалила, а потім липшаєш?
 Про більше говорила, мале одкидаєш.
 Свої не полінуйся заслуги з'явити,
 Ясніше тоді буде тебе зрозуміти...

МАЛОРОСІЯ

Ян-Казімір із Польщі під Глухів прибув,
 Як Брюховецький в мене гетьманом ще був,
 Це місто аж п'ять тижнів підряд діставав,
 І, хоч зима жорстока була, воював.
 Та козаки із міста у наступ пішли,
 І швидко його силу побити змогли,
 Рубали, полонили, обоз захопили,
 Розпудили до решти ворожі сили.
 Суддя це генеральний чинив Животовський,
 І утікав од нього король отой польський.
 Ян-Казімір фортеці відтак не дістав,
 Згубив багато сили, ганебно тікав.
 Гетьман же Брюховецький сюди прибував,
 Калмиків з козаками з'єднавши, рушає
 Під Білу Церкву, проти поляків ходив,
 І військо Яблонського нещадно побив²⁵.
 І хоч той був великий на силу та злий,
 Привів з собою в Польщу загонець малпій.
 В Переяславлі-місті полковник тоді,
 Дмитрашко²⁶, бив татарів, прославив мій дім,
 Його вже Самойлович-гетьман надіслав,
 Додав немало війська, щоб діло справляв.
 Там на чотири милі рябіли поля —
 Розкидано побиті ворожі тіла,
 А котрі під ту хвилю лишилися живі,
 Їх козаки забрали в неволю навік.
 Ну, а коли гетьманів четвертий він рік,
 Народ турецький військо до нас приволік²⁷,
 Настав під Чигирином страшний туркам страх,
 Вбивали, розбивали поганців у прах.
 Таке тоді жахливе змагання було,
 Мабуть, ніде такого вестись не могло!

При тому під візиром двох коней убил,
 А простих турків безліч у битві скосил.
 Змагалися рушнично, палили пальбою,
 Зіходились немало в кулачному бою.
 Ворожого там війська по битві лишилось,
 Що ледве на третину його налічилося,
 А що отак багато згубили людей,
 Багатства превеликі і тяглих коней,
 То вже оті поганці спасіння не ждали,
 Хуткіш у власну землю безчесно тікали.
 За десять літ таке ще козацтво чинило:
 Повіт весь Очаківський огнем освітило ²⁸,
 Плачевно в них оселі тоді розоряли
 І багатьох поганців в полоні погнали.
 Удруге за два роки у край той ходили,
 Доми тоді татарські численні палили,
 Худобу брали їхню, мечем забивали,
 Жінок-дітей у помсту нещадно рубали.
 Зібралось козацтво, пішло в тих роках
 Для захисту кордонів у диких степах,
 Щоби оберігати, звільнять християн
 Од нападів, полонів страшних бусурман.
 Немало полонених своїх одбивали
 І вільно у вітчизну тоді відпускали.
 Загонами малими вчиняли наскоки,
 Татар і розбивали, й гонили в ті роки,
 Їх полонили також велике число,
 В Москву пославши, Польщу — де ближче було.
 Ляхи тоді уздріли, що щастя не мали,
 З царем російським миру схотіли — й тримали ²⁹.
 За це тоді велику я милість приймала
 І жалування добре цареве дістала.
 Про Палія Семена згадать треба теж,
 Що ворогів немало гонив з моїх меж.
 Палій білоцерківським полковником був,
 З Борзни сам родом, славу велику здобув.
 Зібрав охоче військо, щасливо вів дії,
 Гонивши лихоемців, ворожих Росії.
 З виборнім своїм військом він не допускав,
 Щоби татарин Польщу й Росію збивав.
 В Бендерщину заходив, на себе покладався,
 І в Білогородщині у битві удавався *,
 Тоді і на Буджаки людей він посилав
 І не самих татарів в боях перемагав.
 Розорявав татар, аж рсбилось їм лячно,
 Скоряв міста, ту силу ослаблював значно,
 Брав двічі він Очаків на славу превелику,
 Од жителів узявши, який належить, викуп.
 Брав чималі багатства у турка при тому,
 А що здобуде, військо розділить своєму.
 Мала козацька сила при ньому була,
 Та їх значна турецька здолать не могла.

Воєнна вправність вельми мені пособляла,
 Хоробрість, добре щастя і славу давала.
 Іще одну зухвалість при тому учинив:
 На спині яничарам, немов на коней, сів.
 По тому у фортецю пагально ввалився,
 І, на плечах сидівши, із ворогом бився.
 Багато яничарів, зрубавши, побив,
 Й солтана у бою тим ледь-ледь не зловив.
 Тож турки оцю битву прокльонами крили,
 Засипали ту вежу, де їх поганьбили,
 Через яку в Очаків козак наш увірвався,
 На плечі їхні сівши, з поганцями змагався.
 І нині Палієва с башта в тім краю,
 В фортеці, в котрій жарко змагались у бою.
 А якось, поламавши татарські сили,
 І хапа в них самого булн полонили.
 Тоді Палій у мене, як найголовніший
 Над ними переможець, зробивсь найзнатніший.
 Змирнитися татари в пужді попрохали,
 Дари вони великі вождеві прислали.
 Його добро поляки забули невдячно
 І всі його заслуги зневажили значно,
 Взяли його у Майбург ³⁰, увівши в оману,
 Був кинутий у вежу коронним гетьманом.
 Один прихильний служка копя йому дав —
 Додому у кайданах звідтіль прискавав.
 А той гетьман коронний, щоби уніймать,
 Послав гусарів польських його перейнять,
 З гусарами німецька піхота пішла,
 На нього і гармати вона повезла.
 Але Палій поляків під Фастовом розбив,
 Розпудивши, немало з ганьбою полонив.
 За те у гнів поляки упали прелютій
 І Палія запрагли конечно здобути.
 Але даремно: знову вдалось їх зломити,
 З них тисячний зберігся, утік страхом битий ³¹.
 Тож козаки обози в ляхів захопили
 І, здобич розділивши, себе збагатили.
 А Рустич, був полковник ³², уздрів долі зміни,
 Утік в Менжеліївку в фортецю, за стіни,
 Із валу непомітно, тихенько спустився,
 Побіг хуткіш у Польщу, од лиха звільнився.
 Палій у рік четвертий знов битись захотів:
 Із Київського полку зібравши козаків
 З полковником, в облозі Очаків дістав,
 І полк переяславський також воював ³³.
 Він кілька партій війська турецького збив,
 При тому триста турок тоді полонив.
 Знаменами козацтво узятими гнало
 Полонених, із турком отак воно грало!
 За рік малоросійські зібралися полки,
 Слобідські й запорозькі всі разом козаки,—
 Борис Петрович вів їх, боярин Шеремет,—
 Пішли вони на турків, розбили їх ущент.

* На полях приписка автора: Акерман.

Камінних міст чотири при тому взяли,
Самі в числі малому в бою полягли.
Начальників турецьких чимало над Дніпром
І їхніх яничарів зловили там гуртом.
На армію багатство ділили між усіх,
Жінок також забрали й дітей у них малых;
Пригнавши у Росію Велику і Малу,
Російському підбили високому орлу.
Кази-Кермен дощепту вони розорили
І Муберен-фортецю вкінєць розгромили³⁴.
У тисяча шістсотім дев'яносто шостім
Козацтво теж змагалось в бою прежорстокім,
Із турком у Озові* невтомно змагалось
І у вогні шаленім на турка кидалось.
Цареві отак вірність, прислугу з'являли,
Із ним те місто бравши, собі пособляли.
Палили там рушниці у них безперервно,
І партії турецькі збивали напевно.
Ревіли бомби руські, вогонь подавали,
І ворога мечами своїми вражали.
Зі списками вривались безстрашно на стіни
І не шукали в праці кривавій заміни.
Поганина вбивали не тільки стрільбою,
А їх велику кількість хапали й рукою.
Грім, туча, тріск жахливий розлунювали, стук,
Знамена виривали у турків прямо з рук,
А потім їх кидали до себе із валу,
І ту велику силу збивали помалу.
Канатами там палі вони зачіпляли,
І з валу їх, схопившись, нараз повергали.
Ну, а камінні стіни збивали, ламали,
В охоту превелику при тому впадали.
Пізніше вони в місто пролаз учинили,
Одне одного в ньому в пориві тіснили.
Побачили вже турки: даремно стріляти,
Тож пороху взялися міхи запаляти.
Кидали їх за стіни на тих козаків,
Глибокий біля валу там вибивши рів.
Та силу оту нашу спинити не змогли,
І наші з перемоги веселії були.
Тож чалмами їм турки в нужді замахали,
Знамена похилили, миритися стали:
«Помилуй, государю, уже подолав ти,
Даруй життя вцілілим, зволь нас рятувати;
Ми просимо,— кричали,— й монархія ціла,
Нема чого казати: над нашу тут сила!»
Відтак дістали турки і милість за те,
Що місто відступили і зброю всю теж.
Здали усі багатства, усякі припаси,
Мечетні та міські поклавши прикраси³⁵.
П'ятнадцять тисяч війська мого тут було,
А Лизогуб у війську тримав був чоло.

* Азові (прим. автора).

Чернігівський полковник відтак Лизогуб
У тій війні добряче закрив собі чуб,
Призначений гетьманом моїм наказним,
Тож, виконавши безліч прислуг мені тим,
Він керував, даючи всім приклад собою —
Стояв при росіянах в окремому строю;
І як твої стрімливо змагались полки,
То з ревністю такою ж ішли козаки.
Знатніших з Лизогубом було у тій війні
Полковників ще трос, начальних у мені:
Михайло Борохович — це гадяцький, в парі
Був лубенський з ним Свічка Леон в тім пожарі;
Прилуцький це полковник Горленко Дмитрій —
Разом вони збивали турецький план хитрій.
Тож цар синів старанність побачивши моїх,
Подав п'ятнадцять тисяч лише на рядових.
А сотникам значпішим, в полках старшині
П'ятнадцять він червінців призначив платні.
Дали ж із Лизогубом полковникам тим
Над те: соболі, гроші числом немалим.
Згадаю, як це турків був якось немало
Отаман запорозький розбив Яків Чалий³⁶.
З малим числом козацтва по морю він ходив,
І вісім тоді суден у турка полонив.
А тридцять сім минуло вже років по тому,
Коли ляхи розбиті одбігли додому,
Баталія у Польщі тоді учинилась
І під Солодківцями мої люди билась³⁷.
Лещинського поборців там вигнали пріч,
Хоча вони зібрали усю свою міч.
Тоді ляхівське військо козацтвом побито,
Там всі поля на десять верстов було вкрито,
Так густо по них мертві тіла скрізь лежали,
І, як снопи, весь простір вони застеляли.
Осібнo там одзначивсь на добру хвалу
Мій Галаган, полковник, мав честь немалу³⁸.
Своїм полком він ляхів почав розбивати,
На страх грозу велику полякам з'являти.
Прискромлювали також ми турка у війну,
Коли Очаків брали, фортецю преміцну.
Коли ж сказав про мене зневажне слово Мініх,
Згадай, як заступився Лессій був за невинних³⁹.
Ми силу під Хотинню і відданість з'явили,
І давню отак славу свою ми відновили...

На півночі один спиняє хід,
А інший ще й на південь шлях одкрив.
Один нам каже: «Онде хтось там косить».
А інший мовить: «Ні, мабуть, стриже».
«У воза п'ять коліс», — голосить.
Який же біс у прах думки січе?

* * *

Всякому місту — звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова.
В серця в власні любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.
Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий.
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.
Той безперервно стягає поля,
Той іноземних заводить телят,
Ті на ловецтво готують собак,
В цих дім, як вулик, гуде од гуляк.
Я ж у полоні нав'язливих дум,
Лише одне непокоїть мій ум.
Той панегірик сплітає з брехні,
В лікаря мертві ідуть в підрядні *,
Туза картяр і шанус, й честить,
В позов Степан, як на свято, біжить.
Ладить юриста на смак свій права,
З диспуту учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венерин Амур,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні,
Щоб з ясним розумом вмерти мені.
Знаю, що смерть, як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона,
Байдуже смерті мужик то чи цар,
Все пожере, як солому пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь.

* * *

Годі океан скажений жменями землі забить,
Годі вогнища шалені краплею води залить!
Не розгорне серед ночі беркут своїх крил,

* Тобто як робоча сила.

Треба йому поля й сонця, він летить звідсіль.
Тож не буде плоттю ситий дух!

Прірва — дух у чоловіку, ширша всіх небес і прірв,
Не насититься навіки тим, що лише раз відкрив.
Це од того на людину напада печаль,
Гризе серце, гризе душу, з жару точить жаль.
Знай, не буде плоттю ситий дух.

Роде плотський! Невігласи! Доки будеш тяжкосерд?
Серце обмуруй, тим часом глянь-но на небесну твердь.
Ну, чому ти не шукаєш бога скрпту суть,
Не товчеш об землю лобом, щоб побачить це, відчуть.
Вилікує прірва прірву з мук *.

* * *

В город не піду багатий — у полях я буду жпть,
Вік свій буду коротати там, де тихо час біжить.
О діброво, о зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щирю тишу розгорта!
Бо міста, хоча й високі, в море розначу штовхнуть,
А ворота і широкі, у певолу заведуть **.
Ні, не хочу їздити в море задля золотих одеж,
Бо вони ховають горе, сум і страх, журу без меж.
Йти гиду з барабаном завойовувать міста
Чи лякати пишним саном, щоб хилилась дрібнота.
Дух мій і наук не хоче проти розуму свого,
Крім Христа святих пророчень — раю чистого мого.
І нічого не бажаю, окрім хліба і води,
Вбогість приятелем маю, з нею ми давно свати.
Мій масток презелений — спокій, воленька свята,
Окрім вічності, для мене лиш дорога ця свята ***.
А коли до всього того гріх збороти до кінця,
Так тоді, скажи, якого треба прагнути вінця?
Здрастуй, любий мій спокою! Ти навіки уже мій!
Добре бути нам з тобою: ти для мене, а я твій.
О діброво! О свободо! Я в тобі почав мудріть,
І в тобі, моя природо, себе хочу закінчить.

* * *

Гей поля, поля зелені,
Зелом, квітом оздобленні,
І долини, і балки,
І могили, й пагорки!

* Тобто дух вилікує людину від мук занепаду.
** Тут і далі після кожного двовірша має йти приспів:
О діброво, о зелена! Моя матінко свята!
Тут веселість лиш для мене щирю тишу розгорта!
*** Така рима в оригіналі: свята — свята.

Гей ви, вод потоки чисті!
Береги річок трависті!
Гей же кучері які у дібров цих і гайків.

Жайворонок над полями,
Соловейко над садами,—
Той під хмарами дзвенить, інший на гіллі свистить.

А коли зійшла денниця,
То прокинулася птиця.
Музика звучить навкруг — у повітрі шум і рух.

Тільки сонце визирас,
Вівчар вівці вигаяє,
На сопілочку свою котить трелі по гаю.

Пропадайте думи трудні
І міста багатолюдні!
Я й на хлібові сухім житиму в раю таким.

* * *

Ой пташино жовтобока,
Не клади гнізда високо,
А клади лиш на лужку,
На зеленім моріжку.
Яструб ген над головою,
Вже полює за тобою,
Вісить, хоче ухопить,
Вашою живе він кров'ю,
Глянь-но! Пазурі сталить!
Стоїть явір над водою
І киває головою,
Буйні вітри повівають,
Руки явору ламають,

А вербички шумлять низько,
Заколишуть мене в снах,
Тут тече потічок близько,
Видно воду аж до дна.
Нащо ж думати-гадати,
Що в селі родила мати?
То у тих хай мозок рветься,
Хто високо вгору пнеться.
А я буду собі тихо
Коротати милий вік,
Так мине мені все лихо —
Щасний буду чоловік.

* * *

Чистий можеш быть собою,
То нащо тобі броня,
І шолом над головою?
Не потрібна і війна.

Непорочність — ось тобі броня,
А невипність — крем'яна стіна,
Щит, меч і шолом — буде тобі бог.

Світе, світе безпорадний,
Вся надія — в небесах!
Маєш сумнів, то нещадний
Вихор розмете у прах.

Непорочність — це Сігор, повір.
А невипність — ось небесний двір,
Там пробувай і там почий.

Бомб це місто не боїться,
Ні підступності, ні стріл,
Хитрих мін не застрашиться,
Ні пожежі, ані стрільб.

Непорочність — ось де діамант,
А невипність — ось священний град.
Там пробувай і там почий.

Ворогів там павіть люблять,
Ім віддружують тепло,
Силу для чужого гублять
І не відають про зло.

Де ж такий чудовий, пишний град?
Сам ти град, коли в душі є сад,
Святого духу храм і град.

* * *

Щастя, а де ти живеш? Горлиці, скажіте!
Вівці у полі пасеш? Голуби, звістіте!
О щастя, наш ясний світе,
О щастя, наш красний цвіте,
Ти мати і дім, появився, покажися.
Щастя, а де ти живеш? Мудрії, скажіте!
Пиво у небі береш? Книжники, звістіте! *
Книжники мудрі мовчать, птицю ж не питаєш,
Де нашу матір шукать? І чи відшукаєш?
Щастя нема на землі, щастя в небі не зпать,
І не у хатнім теплі — в іншим треба шукать.
Небо і місяць, земля й зорі всі, прощайте!
Гавань ви злобна моя, більше не чекайте!
Я проминув небеса — де іще літати?
Був у пайнижчих низах — ще що відкривати?
Швидше і швидше лечу, скаче мій олень стрімко,
Вище небес хутко мчу: крин зеленіє гінко.
О щастя, світе преясний,
О щастя, цвіте прекрасний,
Ти мати і дім, я бачу і чую тебе!
Баба його — це гортаць, очі його небесні,
Весь він — любов і Харрань, руки чисті і чесні.
Перстом мене не торкай — так не впізнаєш,
Зовні мене не шукай — не відшукаєш!

* Тут і далі після кожного двовірша приспів:
О щастя, наш ясний світе,
О щастя, наш красний цвіте,
Ти мати і дім, появився, покажися.

Гей, наверни-но свій зір, бо він окриляс!
Вище стихії та гір мене підіймас.
Сядемо ж, братику мій, сядем для бесіди,
Гарний глагол твій живий чистить усі біди.

О щастя, світе наш ясний,
О щастя, цвіте наш красний,
Ти мати і дім, бачу і чую я нині.

Стадо пасеш ти в кривах, з полудня в горах заснеш,
Не в Гергесепських полях — їхніх долинах — живеш.

О щастя, наш ясний світе,
О щастя, наш красний цвіте,
Ти мати і дім, появся, покажися.

* * *

Розкидай удаць зір свій, як і розуму коло,
Про кінець, що вже близько, згадай,
Визначай свою ціль, озирнися навколо,
Спостерігши бажань власних край.
На яких ти основах будинок поклав?
Коли камінь — стоятиме дім,
Як пісок же під ним, то хоч як би стояв,
Розмететься за вітром сухим.

Всяка плоть — пісок той, як і слава у світі,
А жадоба затоплює їх,
Полюби шлях вузький, бо загаль — ловчі сіті,
Боже серця і думань моїх!
Коли треба нараз повернути в Сіон,
То для чого пускатись у світ?
Шлях важкий пролягає в Ісрихон,
Град не кинь, де душі маси цвіт.

Як пустився, бува, у такі дороги,
Бог твій шлях перепинить завжди,
Бо як ступлять хоч раз в тебе прірвисько ноги,
Розум може не стримать біди.
Ну, а ти, який дух усе той же еси,
І не всякне число твоїх літ,
Дух розбійництва в нас переміси,
І зірви з нас трипрокляту сіль.

* * *

Ми тебе зовсім марнуєм,
О життя щасливий час!
Мов тягар на спині, чуєм,
Хто ж верне його для нас?

Наче наш прожитий час та й вернеться назад,
Наче ріки до своїх та й вернуться струмків,

Наче зможемо життю хоч би рік ми додати,
Наче вік наш із числа безконечного днів.

Нащо, нащо ж так бажати
Жити літ до восьмисот?
Мастаки ми засівати
Бур'янами свій город.

Краще мить чесно прожить, аніж день в мислях злих,
Краще в святі день пробуть, аніж в будні жить рік,
Краще чистий рік один, аніж десять брудних,
Краще десять плідних літ, піж безплідний весь вік.

Кинь, добродію, перобство,
Дорожити варто днем,
За порожнім ворохобством
Час безслідно промайне.

Ні, не наше то уже, що пройшло мимо нас,
І не наше, що несе нам прийдешня пора,
Сущий день є тільки наш, не майбутнього час,
Годі взпати, що несе вечорова зоря.

Як не вмієш так-от жити,
То павчись, добро одно,
Та не можуть умістити
В голову все те майно.

Знаю, що усе життя сповнене брехунів,
Знаю, що вельми дурний в світі є чоловік,
Знаю, чим більше прожив — тим він більше здурнів,
Знаю, сліпий є отой, хто переводить вік.

* * *

О спокою наш коханий! Де тебе знайти в наш час?
Ти усім нам прежаданий, врізнобіч розкинув нас.

За тобою ген вітрила розгорнули кораблі,
Щоб могли тебе ті крила на чужій знайти землі.

За тобою марширують, палять, знищують міста,
Цілий вік бомбардирують, а чи зможе хто дістать?

Щонайбільші там печалі, де велично-пишний дім,
А найменше в серці жалю у будиночку малім.

Невдоволені усі ми — тут печалей джерело,
Помислами повні злими — ось бунтарства де зело!

Потримаймо дух песитий! Годі мучити свій вік!
Не шукай край знаменитий! Будь звичайний чоловік!

Бо ж печаль ота літас по землі і по воді,
Швидше блискавок ширяс, знайде і в добрі й біді.

Розбивай печаль неситу, будь в житті такій, як с.
Годі червам нас точити, треба знати вже свос,

Славні прикладом герої, та побила їх біда,
Хто живе в самім спокої, лиш од старості стражда.

Бог вділив усіх грунтами — що мені ота земля!
Жеребок мій з бідняками, але мудрість маю я.

* * *

Піднімись у небеса — у версальський хоч би сад,
Одягни одержу злотну,
Шапку царськую добротну,
Як у серці нуда, буде скрізь тобі біда!

Проживи хоч триста літ, проживи хоч цілий світ,
Що тобі те помагас,
Коли серденько ридас?
Як з'їдає нуда, буде смерть тобі й біда.

Хоч всю землю завоюй, над усім хоч зацарюй,
Що тобі те помагас,
Коли вся душа ридас?
Коли в серці нуда, буде підлість і біда.

Тож про місяць знать дарма, є там люди чи нема,
Кинь Копернікові сфери,
В серця свого глянь печери!
Як глагол в нутрі твоїм, то веселий будеш з ним.

Бог найкращий астроном і найкращий екопом.
Вічная природа-мати
Зайвини не може мати,
Найпотрібніше тобі ти знайдеш лиш у собі.

Придивися, як живеш: друга у собі знайдеш,
Стрінеш там ти іншу волю,
А у злій блаженну долю:
У в'язниці твоїй — світ, у болоті твоїм — цвіт.

Правду Августин¹ трима: пекла не було й нема.
Воля — ось де пекло кляте,
Воля — піч на нас ротата.
Тож візьми її до рук — і ні пекла, ані мук.

Воле! О неситий ад! Трута ти, а всі — то ядь*.
Пащею ти позіхаєш
І підряд усіх ковтаєш.
Знищуй знак глупоти — пекло здужаєш ти.

* Ядь — їжа.

Боже! Слів живих улий! Хто без тебе не сумний?
Радість ти життя єдина,
Рай, солодкість безупинна!
Вбий же волю злу у нас, твоїй зцілть нас чистий глас!
Дай нам силу своїх слів! Славимо царя царів!
Всесвіт нам співа про тебе,
Створений законом неба:
Що потрібне — те легке, непотрібне ж — важке!

ІЗ РУКОПИСНИХ ЗБІРНИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII ст.

ДУКА, МАНДРУЮЧИ, СПІВАЄ ПІСНЮ

Хай я у світі пес — лише б мастиий був,
Совість не в моді вже, золота б лише набув,
Як нажив, хто спита? Тільки б жирний був гріш,—
Це багатий всім брат, віп усім наймиліш!
Що у світі найгірш? Зовсім легкий гамап,
За злиденне життя краще смерті туман.
Буде малою смерть, в кого грошей є тьма.
Золото пресвяте! Краще за тебе нема.
Не так любі дітки, не так мати моя,
Не так батько, як гріш, у житті звеселя;
Бо коли чари є у Венери красі,
Хто дивус на те, що закохані всі.

ОБЛУДНИКИ, МОЛЯЧИСЬ, СПІВАЮТЬ

Боже, встань, чому заснув,
Чом про нас отак забув?
Шлях злодіїв — наче цвіт,
Ім не криють злидні світ.
Ми ж тобі свічища ставим,
Кожен день молебні правим,—
І усіх ти нас забув!

Постимо, мов у пустелі:
В піст не тонемо у хмелі,
Ходимо в святі міста,
Молимося і вдома, й там.

На псалтир хоч не зважаєм,
Та напам'ять його знаєм,—
І усіх ти нас забув!

Вчуй же, боже, крик наш, гук,
Дай мастки нам до рук.
Ми тоді тебе прославим,
Злоті свічечки поставим,
І всі храми взолочені
Запумлять пісні священні,—
Лише дай грошви на вік!

DE LIBERTATE *

Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, пеначе воно золотес?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш — болото.
Слава павіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

QUID EST VIRTUS? **

Важко впокорити гнів та інші страсті,
В солодоці плотські важко не попасти,
Важко просто знести від усіх догану,
За Христа країну залишить кохану.
Важко розум в небо од земного вирвать,
Важко не топиться у житейській прірві.
Хто ж в собі озлобу цю перемагає,
Той, як цар-володар, силу духу має.

ЕПІГРАМА

— Скажи, яке для мужа добре діло?
— Май світло в розумі й здорове тіло!

ФАБУЛА

Як тільки сонце вечір запалило,
І темне небо навкіл затремтіло,
На ньому зорі блиснули прекрасні,
Немов коштовні камені алмазні.
Фалес гукає: «Бабо дорогенька!»
«Чого кричиш ти, Мудросте дурненька?»
«Набридло, бабо, на одному місці,
Туди, під зорі, хочу я полізти!»
Вперед стара потюпала із хати,
Мудрець за нею лізе, дурнуватий.
Зійшли угору, стали на просторі,
Звідкіль дивитись зручно і на зорі.
Мудрець зірвався — забиває вухо.
Кричить: «Ой, бабо! Вже я чую туго!»
«Ти не упав би, безголовий діду,
Чому мого не тримався сліду?
Коли не можеш рову розпізнати,
Навіщо в небі зорі рахувати?»
І повела та баба-буркотуха
Назад додому мудреця без вуха.

* Про свободу (латин.).

** Що таке добродіяння (латин.).

* * *

Хоч спочатку гріх вабливий,
Йде по квітах спершу нам,
Стає потім віп жахливий —
Це помітить грішник сам.
Бо як тільки впаде віп у гріх,
Тої ж миті позбудеться втіх
І відчує невпинну печаль.
Спершу ти солодкий, гріху,
Як пахучий той бальзам,
Потім ти гіркий, як лихо,
Нашим робився серцям.
Бо отрута, що в серце впаде,
Наче пекло обпалить, зведе
І нещадно тортурам піддасть.
Ти гачок, припада хтива,
Жадібно тебе жерем,
Ти східна страхітлива,
Яку в руки все ж берем.
І ковтаєм, як мед чарівний,
Але чуємо раптом страшний
Біль не ззовні, а прямо в душі.
Спершу-бо твоя личина
Нашим бачиться очам
Як прегарная картина,
Що, сліпим, чарівна нам.
Але раптом зникає краса
І немов смертоносна коса
Перестрашує наші серця.
Ти нас, мов ягня, стрічаєш:
Очі гожі і вабні,
Потім, наче вовк, терзаєш,
Поместі несеш страшні.
Ніби черва, ти точиш усіх,
Наче лев, ти все рвеш і їси.
Леве! Черво! О схована міль!
Ця пучина поїдає,
Наче кит, все спередвіч,
Це щелепа, що ковтає,
Позіхає день і ніч.
Як пташник, ти ладнаєш сітки,

Щоб зловити в тенета такі.
Сітко! Клітко! Проклята маца!
Ти, мов звір, якого оком
Богослов своїм уздрів
В одкритті своїм високім,
Має звір той сім рогів.
І рогами отци всякчас
Віп спішить заколоти всіх нас.
Звіре! Тигре! О гасниде злий!
Із щелеп твоїх меч смерті.
Швидко мчяться, порива,
Він готовий нас пожертви:
Коле, ріже і вбива.
Од твоїх люто гострених стріл
Не сховатъ наших кволенських тіл.
Гріху! Звіре! О люта змія!
У твої широкі двері
Йде і воїн і йде цар,
Йдуть у них і архіреї,
Йде і злидар, і вівчар.
Між твоїх перевитих кілець
Загруза і велебний чернець.
Пащо! Лови! О підступ
страшний!
Грішник, в тебе залюбившись,
Шкоду чинить сам собі
І, тобою задурившись,
Спить, дримає у біді.
А який то нещасний бідак!
Хто побачити зможе отак,
То зі страху весь задрижить.
А коли цю грішну труту
Виблюватъ не хочеш ти,
То відчуєш пекло люте,
Од якого не втекти.
Хто ж цю труту у серці трима,
Раю тому навіки нема,
Плід гріховний це, страх це
і бунт!

БАЙКА ПРО КОЗЛЯТКО І ВОВКА-ФЛЕЙТИСТА

Раз випадково відбилось од стада маленьке Козлятко,
Й тут, як на те, раптом Вовк з лісу страшний вибіга.
Кинулось зразу тікати, а потім до Вовка, що заду
Думав напасти, воно так проказало йому:
«Знаю я добре, що скоро у шлунок твоєму я буду,
Вмерти судилось мені, та перед смертю тебе
Дуже благаю, зроби мені милість одну-одинокую:
Ти ще на флейті мені пісню яку-будь заграй,

Солодко щоб це життя закінчити. Ти ж знаєш, бо мудрий,
Що лиш хороший кінець щастя приносить усім».
Вовк тут подумав: «Дивись, я дурний і не знав, що у мене
Є ще великий талант». Тут же він грати почав.
В танець Козлятко пішло вихилисом під музику вовчу,
Й кидало тут же воно лестоці милі митцю.
Раптом, мов вихор, з'явилася зграя собак біля нього,
Флейта зі страху йому випала, і перестав
Грати він, пси ж тоді кинулись того музику кусати,
Так що і сам музикант мусив піти у танок.
Ось Чорногривий до крові вкусив був музику за спину,
Білка і Жук у ту ж мить в'їлись у шию йому.
Люті Кудлай і Гривко уп'ялися у стегна зубами,
В чистім повітрі навкруг гавкіт луною одбивсь.
Інші ж зубами шматки виривали із вовчого тіла,
Місця для ран не було більше, аж він застоївся,
Лаяв себе й проклинав: «Нащо ти в музиканти пошився,
Дурню, якщо народивсь кухарем, завжди ним будь.
Та чи не краще було б і козлів, і овець приправляти,
Ніж святій музиці так дурно віддати себе.
Гідний ти плати такої!» Собаки зубами вчепились
І розірвали його. Ось який вовку вінець!

А ф а б у л я ц і я *

Не говори й не роби ти нічого супроти Мінерви,
Та уникай, чого пам мудра природа не дасть.
Вже якщо ти народивсь не для муз, не берись їх вивчати,
Ах, як багато людей флейта в житті завела!
Не багатьох нас створила для муз наша мати природа.
Хочеш щасливо пробуть — долі віддайся своїй.

ЕПІГРАМА

Раз, ідучи зі своїм Купідомом, Венера зустріла
Всі дев'ять муз і такі горді сказала слова:
«Музи, шануйте мене, бо з небесних богів я найперша,
Скипетр шанують мій всі люди і також боги».
Музи ж на слово Вепери: «Ні, прав ти над нами не маєш,
В пані у муз Гелікон, влада ж твоя не для нас».

ПОХВАЛА БІДНОСТІ

О блаженна й свята — уділ мій — бідносте,
Справжня мати серцям, рідна і лагідна!
Всім, хто в морі зазнав горя і пагуби,
Супокійная гаване!

О щасливий, хто зміг думкою гострою
Зрозуміти, які втіхи незмірені
Ти приносиш усім, хто вшанував тебе
Серцем щирим і радісним.

О щасливий, хто зміг заприязнити тебе,
Хто на ласку твою здався без огляду
І кого на бенкет свій допустила ти,
Ввівши в хату, низьку й тісну.

Всяка слабість тіка геть від твоїх осель...
Немов диму бджола, так уникають їх
Чорна неміч, гостець і камінний педуг,
Жовчні болі й пропасниця.

Бо немплі тобі п'янство й зажерливість,
З котрих сила хвороб пліне й кипить у ключ;
Бо немпла тобі розкіш несправедна,
Люта мати тривоги лихих.

Ні турбота гризьяка, ні тії клопоти
До пенатів твоїх не наближаються,
Ні амбітність, ні шум слави порожньої,
Ні погибельні пристрасті.

Не лякає тебе полум'я блпскавки,
Не страшить глибочінь моря бурхливого,
Бо ж оселя твоя в тихому падолі,
Човен твій на мілкім брідку.

В твоїй куток не зорить острах і хитроці,
І пекельних богинь погляди заздрісні
Не спроможні пойнять дім твій — і Тартаром
В тиху пристань повіяти.

Нестурбований мир, спокій нерушений,
І здоров'я міцне, і призначене
До побожних трудів серце незламне
Славлять твій гостелюбний дах.

Зрівноважений дух, мудра розсудливість
Та веселість ясна, що з верховин своїх
На глупоту людську дивиться з осміхом —
От супутники бідності.

Але ті жебраки — як я прославлю їх? —
Що на серці у них прагнення золота,
Ті захланні старці, що до скарбів земних
Так пожадливо горнутья.

Ні, покіль іще ти оком пожадливым,
Мов злидений той Ір, рвешся до золота,
То й без скринь золотих ти не наблизитися
До правдивої бідності.

* А ф а б у л я ц і я — мораль.

Був убогий Христос, — бо зневажав скарби,
Павел був пуждарем, бо не жадав утіх,
Не в старечих торбах, бідносте, ти живеш —
В серці чистім і праведнім.

* * *

Ось вона, молодість року! Природи лице оновилося;
Радо підняв хлібороб звичної праці тягар.
Передбачаючи зиму прийдешню, в турботі хазяйській,
Саду пильпус свого, ниви свої засіва.
Скажеш: щасливий оратай. Але щасливіший од нього,
Хто залюбки обробив ниву душевну свою.
І нерозумний не раз утішається благом тілесним,
Старість немудра, проте, щастя не може дознати.
Ти ж наглядай за душею, яке в пій зело проростає,
І не барися полоть, як де недобре зійшло.
Все повиполою мерщій, де ожини і терен пробілились.
Знай, що багатство глушить слова господнього ряс.
Де проростають свиріпа й часник, висмикуй з корінням,
Бога не ўздрить вовік, хто засмітив почуття.
Де височіс кедрина, сокирою там поорудуй,
Знай: відкидає господь горді від себе серця.
Ще ж уважай: і на доброму дереві, бува, наростає
Пагоння вовче, лихе — геть пообрубуй його!
Бо хто багато священних книжок прочитає, у того
В серці несита пиха і славолюбство росте.
Все непуцяще поли, а добрі рослини викохуй
І щонайперше плекай квітку святу чистоти.
Як він горить, пламеніє, той вицвіт незаймано-чистий!
Відай: найбільше Христа тішить його аромат.

НА ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ВАСИЛЯ ТОМАРИ ²

Круг годовий довершився і знов розпочався. Сьогодні
Маємо першу добу, року нового почин.
Доля судила тобі, обдарований хлопче Василю,
В цей народитися день. Добра то провість тобі.
Першим ти пагонцем, хлопче, на світ од батьків народився,
Перший чеснотою скрізь, перший і славою будь.
Перший і розумом сильним і перший тим даром природним,
Що потребує його врода тілесна твоя.
Благословення тобі, первакові, послала природа,
Що для молодших дітей мачуха гостра була.
Так і спорудник всесвітній, створивши Адама найперше,
Єву потому створив, меншу в любові його.
Радо вітаю тебе, що стільки добра тобі дано:
Досить на частку твою бог милосердний поклав.
Тільки ж гай-гай! Як багато тобі доручив сотворитель,
Згодом немало і сам схоже від тебе узять.
Отже, науки і всякої праці берись, не цурайся,
І не з наймення лише, будь і ділами Василь ³.

ІНОК ЯКІВ

Жив у другій половині XVIII ст.
Родом був, очевидно, з м. Зінькова, став ченцем.
Писав давньоукраїнською мовою з великою кількістю русизмів.

ІЗ РУКОПИСНИХ ЗБІРНИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII ст.

САТИРИЧНИЙ ВІРШ 1764 РОКУ

*Милостивий пане мій!
Звідав у вас до науки охоту
І посилаю оцю вам роботу.
Схожа неначе вона на сатиру,
Та чи достойна явитися миру?
Як написав я її непогану,
Прошу, не ставте мені це в догану,
А коли вийшла дурна це машкара,
Киньте, подерши, хай щезне, як пара!*

Не скажу, чого панам боронить пристало,
Щоби людям не робить горілок і мало? ¹
Може, пузо в них спаде, чи якого духа,
Коли б гналась у людей нем'яка сивуха? *
Чи в поставі б гордій їм умалилось зросту,
Як горілку почне гнать селянин непросту?
І давніше люди в нас різні трунки гнали,
Одні їли собі хліб, другі панували.
Чи гадають, що і в нас так, як у Погарі ²,
Дехто може посидить три дні з кухлем в парі?
В Стародубі несогірш йде у смак литвину,
Що з похмілля за вино дав би і дитину.
А соборному дячку їхньому Давиду,
Не питаючи, давай — видно це по виду!
До горілки в нас не так ласі, як у Січі,
Де тверезим може быть дехто на рік двічі.
А котрий слабкіший, той раз знайде лиш змогу,
І то — в п'ятницю святу, не брешу, їй-богу!
Добрий промисел, коли б всякому по волі,
Промисленників таких може стать доволі.

* Нем'яка сивуха — проста горілка.

А хто ворог тому є в ділі і у слові,
Ходить п'яний він щодня од людської крові.
А найгірше, як хто є шибениці годний,
Вже, дивись, йому дають чин, ще й благородний.
Хтось би, може, захотів пошукать розправу,
То суддею буде чорт — он сидить на лаві.
Горе тобі, краю мій, дорога вітчизно!
Жити у цей час тобі гірко в нас і слізю.
Чи було тобі коли отаке на мислі,
Щоб нещастя тебе так без жалю притисли?
Де подівся мужній дух? Де швидка розправа?
Все звелось напівець, з'їла міль іржава!
Як з патроном хто тепер та грошей доволі,
Хай грабує, розбива і живе в сваволі.
Яким хоче, може він торгом промишляти,
Обертатися б умів і щоб був багатий.
Як у мові хто моїй сумнів, може, має,
Хай Зіньків наш хоч одним оком оглядає.
Тут найперший іде пап Роговський-Розовський,
За ним суне, наче чорт, Бутовський-Бурковський³,
Що наситили людей добре хлібом-сіллю —
Не одного прирекли з дітьми в богадільню;
Але й там жить не дали в спокої без лиха,
Не лишивши з чого зшить на жебрацтво міха.
В того руки беручкіш, аніж кігті в чорта.
В того зуби ще гостріш, піж в якого хорта.
А поглядити б схотів чи поцілувати,
То колоти буде той, другий буде драти.
Той, хто у Зінькові був довгі роки папом,
Чоловік зі сто поїв з хатою й парканом.
Хоч рогатий, та не віл і не вовк зубатий,
Знає чорт хіба, як він їв людей і хати!
Чи поглянь аж поза Псьол в Сорочинці-город —
Скільки у сльозах гірких тільки сивих бород!
Ні одного не знайдеш ти отам куточка,
Щоб де лиха не була величезна бочка.
На таких і жаль — не жаль, так, як на природу,
Чи на атеїстів⁴, що чинять зло народу;
Чи на тих, хто право все й бога добре знають,
А безбожне у житті лихо учиняють.
Сотник радість там пізнав, ангел-охранитель,
Коли злодій де з'явивсь чи дівства губитель.
За світ сонця прибіжить отаман поспішно,
Як кого є уловить, то йому і втішно.
Добродію з того хліб, як Роман прокрався,
Чи Іван Чечекало з дівкою попався.
Друже, дякую тобі за такії вісті,
Хлопче, стільчик принеси отаману сісти;
Дай йому горілки із срібного стакана,
Буде, брате, нам обом з того два каптана,
Коли смерком котрийсь кіл виломив із тину
А чи Химці, вибачай, народив дитину.
Та за це ще не дадуть чималого датку,
Хай обидва принесуть кожному десятку.

Потім треба допитать, що вчипили гірше,
Під ту пору можна взять з них іще і більше.
Ой, було б що забирать, добрі є корови,
Хоч злочинці і плохі, а робить здорові.
А коли у суд взяли, подадуть патрони
(Суддя, писар, осавул) досить оборони.
Для початку мастаків — злодіїв — пускають,
Що вони самі втекли, людям сповідають.
Нема права козаку землю продавати,
Аби одіж стройову і коня придбати.
За злодійство та бійки сотнику в заплачу
Вільно і саму продать із землею хату.
Говорив би більше я, та нема охоти,
Хай їм кулі, порох, військові клейноти!
І попи, як гості, в нас — так, немов не знають,
Тільки й діла, що в церквах акафіст читають.
Та нехай би там його з трелями читали,
Аби лиш хапуг отих в мові викривали!
А то скажуть ще до свят, навіть за седмицю*,
Аби люди їм несли для проскур пшеницю.
Не так батюшка радий серед тижня святу,
Як тому, що припаде мзда отцю Кіндрату.
Кадить, творить молитви, зводить зір побожний.
А мудрує про гаман, щоб був не порожній.
Одним оком в паракліст** ніжно позпрас,
Другим у карнавку, де гроші, поглядає.
Як до срібла у попа спрага загориться,
Хоч кутя є і сита***, він не вдоволяється.
Байдуже йому, які в людях забобни:
Бога чтить чи монастир, інший же — ікони.
Той гада, що не ченцем годі вже спастися,
А тому он без ікон нікому молиться.
«Де твій руський бог? — кричать. — Щось його не видно?»
Між черкасів⁵ іншу річ і казати стидно.
«Бодай лихо мені все, адже я забула,
Що це п'ятінка свята — масла я лизнула!
Після того що собі тільки не робила,
Хоч і сплюнула усе, рот водою мила!»
І вже більшої вини визнать не бажають —
Лихочиння хай вони пильно оминають!
Спішно до попа біжить, хвильки не загає,
Сповідается, що гріх на душі тримає.
Це погано, тож гляди, вдар поклін до поту,
В п'ятницю один раз їж, а не у суботу.
«Ой, я понеділкую⁶, сторонюся мужа,
В п'ятницю я не роблю, бо тоді недужа».
Трохи начебто ченці теж духовні люди,
Розказать, що знаю я — досить із них буде.
У печерах все, було, в давнину кочують,
А тепер камінний дім теж, бува, бракують.
Доброчинні лиш одним — з гордошів не п'яні,
Тонуть в розкошах вони, як мідь в океані.

* Седмиця — тиждень.
** Паракліст (паракліт) — тут: молитовник.
*** Сита — розчин меду.

Так замориться бідак, як іде із келії,—
 Через пузо ледве-ледь суне до вечерні.
 Не міркують просто так, думають «по духу»
 І на скріплення собі добре п'ють сивуху.
 Як соборний ⁷ стане де у почальній скважні*,
 То горіжки дух іде й редьки на три сажні.
 Визнають одне собі в світі за святиню:
 Щоб у золото убраться давнюю пустиню.
 В Клові ⁸ ставлять каплички, дзвони виливають,
 Ну, а голі жебраки з голоду вмирають.
 Щосуботи подають старцям по полушці,
 А своїй, то більш рубля виділяють душці.
 Хоч не всюди, а де є немалі користи,
 Дехто з них у рік збере, може, рублів двісті.
 Всі вони могли з того щедро подавати,
 Ризи янгольські свої в полиці скидати.
 Або інше... хоча ні, я у те не вірю —
 Кажуть, хлопці** хрестять їх, та не через міру.
 Хлопці ті читають в них також і псалтирі,—
 У соборного є слуг два, три і чотири.
 За пустиню мають ще над Дніпром Трипілля ⁹,
 Добре там справлять своє вміють богомілля.
 Як сильніший хто, іде аж до Василькова ¹⁰,
 Після того в монастир повертає знову,
 Так, як з-за Йордану йде — з глибини пустині,
 І плодів духовних він повний, благостині.
 Інші ще мандрують в Рим — той, що на Подолі ¹¹,
 Мов папистів, їх жепуть звідти поневолі.
 Коли бідного чернець роздяга з кожуха,
 «В ім'я сина і отця,— він рече,— і духа!»
 А як іде хто у степ, хоч собі в погибель,
 Мнить: обителі він син, треба дати прибилі.
 І Адам не голосив, як вони ридали,
 Бо почули: з вотчин їх геть попроганяли ¹².
 Хоч був вигнаний Адам, та проте з жоною,
 Їм би в келіях сидіть лише з бородою;
 Той у владі своїй мав усі пільні звірі,
 Їм лишалися б нехай тільки книги сірі;
 Був той вигнаний, та мав всі земні простори,
 Їм би в церкві оглядять лиш святі убори.
 Отож скільки і плачу, стільки і утрати,
 Як худобу з вотчин їм велено продати,
 Ту, що варта трьох рублів за одну скотину,
 Мали брати всього руб і одну полтину.
 Так держаться за позов***, як чорти за душу,
 В розталь, у мороз, сніги йдуть, немов у сушу.
 Одип, знаю, і тепер лічить праву голень,
 Той, що в Глухів ¹³ бігав так, як по воду олень.
 Той он ногу уломив, інший скопив очі —
 Над паперами сидів у осінні ночі.

* Скважня — печера.
 ** Хлопці — монастирські служки.
 *** Тобто люблять судову тяганину.

То нехай кульгав би той, інший бачив криво,
 А чого б то язиком плескати брехливо?
 Ісрей Давид є в них, кажуть, що побожний:
 В тридцяти сутяг гаман набива порожній.
 Лишени в монастирі ветхі та каліки,
 «Всі — по селах та млинах*, там, де хліб, засіки;
 Чи заслужена така й шанівна особа,
 Що уже сидить її там крайня непогода —
 Той уже в монастирі молитви читає
 Чи тканину в крамарів або чай купляє.
 «Чай у мене,— мовить він,— не знайти в Китаї,
 Я дванадцять вод, бува, запарки зливаю.
 Трав'янистий, глянь, який, а який пашпстий,
 Ну, а цукор — це ж канар** якнайкращий, чистий.
 Ще одним, що я купив, можу похвалитись,
 Та чи порчі в тім нема, треба подивитись.
 Не матерія, а квіт, славно полотнина!
 Як ви скажете, мені личить ця люстрина?***
 «Купували ви почім цюю-от люстрину?»
 «Дав за лікоть два рублі і одну полтину.
 Треба було купувать ще дорожчу, може,
 Але хлопець твердить, що буде й це пригоже.
 Цю, світлішу лиш, собі вибрав Інокентій,
 Буде, мабуть, посилає він комусь презепти;
 Більше він од мене взяв, я — аршин п'ятнадцять,
 Він для себе навернув із лихвою двадцять».
 У печерах вже, мабуть, сердяться святії,
 Вам виказують, ченці, за діла такіі:
 «Хоч і красно скрізь блищить ваше срібло-злото,
 Та печерне сія все ж ясніш болото;
 Наші злежані давпо волосяні рясн
 Більше варті, апіж всі штофи і атласн;
 Наші бідні і прості струхлявілі рубн
 Мають міцність більшу, ніж оксамити грубі».
 Гнівається мур твердий, навіть прах бездушний,
 Дзвони, келії і храм на убір ваш бучний:
 «Ой, глядіть, святі отці, щоб од риз на тілі
 В середині ви своїй раптом не зчорніли!»
 Треба було б ще додати, хоч це речі дивні:
 Все у вас, як у князів,— на таке завидні!
 «Резиденції у нас вряджено статечно,
 А найкраще там, де ми живемо безпечно.
 Кожен справно береже свого інтереса,
 А все інше робить гірш сонного балбеса.
 Нам важливо тільки це: перше, також друге,
 Інше все байдуже нам, бо нема наруги.
 Хай і вбивство і наїзд — невелике діло,
 Як є гроші і патрон, справимо все сміло!»
 Як юрист в'юнким пером допомгти не може,
 Непорожній там гаман добре допоможе.
 Хоч далеку за вину матиме Камчатку,
 Менше важить це тепер грошового взятку.

* Ідеться про монастирські мастки.
 ** Канар — сорт тростинного цукру (з Канарських островів).
 *** Люстрина — лискуча шерстяна матерія.

Знає злодій: як збере грошей, хоч в розбої,
 То по моді зможе жити дома в супокої.
 На чужинців нема що нам мечі гострити,
 Коли внутрішнім п'явкам попускаєм жити.
 Краще одного спасти у своїм народі;
 Ніж побити ворогів сотню у поході.
 Та чи зможеш наділити бідного каліку,
 Як останню відніма старшина копійку?
 Вже чувати, в нас нові будуть підкомори¹⁴.
 Коли б красти і вони не навчились скоро.
 А як будуть лиш собі прагнути користі,
 Хай би зараз їх собі узяли печисті!
 Краще сильним хиже зло повикореняти,
 Ніж горілку не давать людям нашим гпати.
 Та хоч милус нас бог, він кара на світі;
 Ні, надію можем ми в серці сохрарити!
 Нам чинили безліч бід кримчаки-татари.
 Та минулися для нас смертні ті удари.
 Сонця, місяця, зірок і землі правитель
 Усе справить, біднякам буде захиститель!
 Громом потрясе страшним пеба круг широкій
 І покути нам за зло накладе жорстокі.
 Кара божа, мовить люд, ходить на мильцях,
 А проте всіх дожене в селах і столпцях.

Хоч на голос слабка оця коляда,
 Не лежи у селі, іди в города,
 Не лякайся, коли не знайдеш ти брата,
 Так чинити велять наступні свята*.
 А якщо хто спита, що в город погнало,
 То кажи: у селі вже користі мало.

Не Каргензій-філософ¹⁵, не славний Вергілій,
 А трудивсь поселянин немало в цім ділі,
 Ні з ума, ані з хисту, скоріше од скуки
 Захотілось писати, перо взявши в руки.
 КОби знав, ЯКе Ім'я В писця, є приміта:
 Не живу, як чиновний, не тягну до війта.

1764 року
 23 грудня
 К. Р.

ПЛАЧ КИЇВСЬКИХ ЧЕНЦІВ
Київ, 1786 року, 1 травня

*Милостивий пане мій!
 Я добре знаю, ви не зайняті ділами
 І прагнете, щоб я ділив новини з вами,—
 Для вас новину я одну добрячу маю,*

*Її в посланні цьому викладаю.
 Був у Печерськім я учора, мавши діло,
 Ченців у зібранні застав я цілім,
 Числа хоча їх я не знаю,
 кажуть, що дванадцять,
 Та я застав їх зібраних тринадцять.
 Хоча про їхню ще не відав я образу,
 Печаль на лицях в них помітив зразу.
 І що на раді тій собі укмігив,
 Те до уваги вашої одмігив.
 Спочатку кожен з них лише мовчав,
 Поки Зосима говорить не став,
 Роти по ньому інші поотворяли,
 Такі сльозливо речі промовляли:*

1. ЗОСИМА, АРХІМАНДРИТ¹⁶

Браття й отці, чи звісні вам зміни такі:
 На ченців уже ввійшли устави новії,
 Наші добра і села— все стане не наше,
 Це таке, що пічого гіркіше не скажеш.
 Та вже лучче раніше було б їх не знати,
 Ніж отак за дурничку тепер залишаті.
 Я і те, любі браття, звідомлю правдиво:
 Ще до першого липня беріте сміливо.
 Отож стаьте із лихом змагатись спроможні,
 Щоби келії наші зробіть не порожні.
 Не сховаю, бо треба й таке зголосити:
 І мені разом з вами, папевне, не жпти.
 О важке гірчочасся! Повинно це бути!
 Так устав новий каже і того не збути.
 Покидаю я вас, і звідсіль від'їжджаю,
 І молитвам належно себе доручаю.
 Може, грішний у чому, прохаю, простіте,
 І про мене сердечно у бога моліте!

2. ОРЕСТ, ПОВІРЕНИЙ

Як воно відбулося, ніяк не збагнути,
 Привілеї ж повинні чернечії бути?
 Про ті речі раніше хоча я чував,
 Та щоб збутися мало, у думку не клав!
 Говорили-рядили з своєї охоти—
 Це язик, мовляв, чешуть лиш недобрехоти.
 Я бував в Петербурзі, розвідав дорогу,
 Добиваючись діла для нас не одного;
 Як це лихо настане, біда неможна,
 То в столицю поїхать ще раз буде можна.
 Там я успіх незмінний надіюся мати,
 Не собі лиш утіху— чернецтву дістати!
 Та либонь треба мати і кошту чимало,
 Моці, знаєте, в світі дурничкою стали!
 Бо, даруючи моці, ми діло справляли,
 Коли золотом добре дари підкріпляли.

* Тобто різдво.

Без того обійтися тепер буде годі —
Хочу вам зголосити при цій-от пагоді.
Лише прошу, у цьому не варто всумнятися,
А на мене потрібно в ділах покладатись.
Судові мені справи віддавпечки звісні,
Кожен знає, від того суди стали тісні.
Я віде не милівся, не випущу коми,
Назбирав я позбів великіі томи.
Чи ж бував не старанний, чи мо', не годжуся,
Спрможуся, гадаю, коли потруджуся.

3. ЄПІФАНІЙ, ЕКОНОМ ПЕРШИЙ

Це вже, отче Оресте, покинути варто,
Що звіщас Зосима — це правда, не жарти.
Про те лихо потрібно тепер говорити,
Чи здолаємо користь собі учинити.
Треба взпять, чи не втрапим за те на Камчатку.
Коли стада продати свої для початку,
А коли б продавати взялися ми коні,
Чи опинимось далі, аніж у Херсоні?
Ще роздать можна грошей набутіі суми,
Але теж боїмось: грозять за це тюрми!
Тож віддаймось у тому на божую волю
І грошей збережемо не дрібную долю.
Адже ми набували — хіба це не наше?
Я на вас, преподобні, надіюся завше.

4. ВОРСОНОФІЙ, ЕКОНОМ ДРУГИЙ

Бачу, нині заходить, здається, на тев:
Одлітає верем'я од нас золотев.
Треба нам і буквиці* запас поновляти,
Бо не буде за віщо чаї купувати.
А на цукор напевне грошей вже не буде,
Та й на мед, як із ласки не вділять нам люди.
До пиття отакого звикать буде треба,
Як осібно нам ласка не вийде із неба.
Ми б нічого у бога тепер не просили,
Тільки б села навічно при нас залишили.
Я чував: наші люди взялись бунтуватись
І уже з послушення поспіль одмовлятись,
Неслухняні зробились, одказують грубо,
Тим печаль примножають велику нелюбо.
Я дивлюся на храм цей: чудова робота,
Помолімось: мо', зникне хоч трохи скорбота!
Але ні, допомоги нізвідки не видно,
Йде сумна на нас доля і це очевидно!
Коли вже із тканини нам ряси не шити,
То у тих волосяних чи звикнем ходити?

* Рослина *Betonica officinalis*, запарювалася, як чай.

Покидати тканини і сумно, й незручно,
А ті волосяниці носити докучно.
Коли ж права належно не будемо мати,
То ніхто нас не буде тепер помічати.
Час смутний, невипосний приходить назавше,
Ваготу накладе нещастя це наше.

5. МЕЛЬХІСЕДЕК, НАМІСНИК

Без напоїв, тканини можливо пробути,
Як, скажіть, осетрипу свіженьку забути?
Лучче б, певно вважаю, у гробі лежати,
Ніж костисту тараню щодня уживати!
Як прийдуть, бува, в думку лимонніі соки,
Потечуть із очей нам кривавіі токи.
Та усе це, гадаю, ще витрима живен,
Як до церкви на старість привикнути зможем?
В економії правив разів я з чотирі,
Як чернець, не читав я ні разу псалтирі.
Та коли це робити? Як треба читати,
Маю хлопця, що зможе мене замінити.
А про інші книги й казати не смію,
Бо читати нітрохи тих книг не умію.
Тоді добре умілось, коли жив у мирі,
Іх у день проглядав я разів по чотирі.
А в ченці посвятився, то позабував,
Бо в обителі нашій печасто бував.
В економіях зносив великі тяготи,
До читання не мавши часу і охоти.
А тепер доведеться і в церкву ходити,
Бо вже нічого буде у селах робити.
Як не стане мастків, не стане і скоту,
То потреба прибуде й на цю-от роботу.
Стануть нас на всеношшу щоденно будити...
Треба в келії буде псалтир протвердити.

6. МОДЕСТ, ЕКЛЕСІАРХ*

Так, усяке буває, живуть, однак, люди;
Те біда, що горілки й сивухи не буде.
Ще без їжі я с'як-так прожити спроможусь,
Без горілки, хоч день, то напевне знеможусь,
Як не матиму того, к чому звик, в утробі,
То мене ви напевне побачите в гробі.

7. ГЕРВАСІЙ, КЛЮЧАР

О мій боже! Це що я отутечки чую,
Та від того страшного немов не існую!

* Еклесіарх — чернець, який стежив за порядком богослужіння і видав охоропою церковних будівель.

Я придумав! Мо', буде ця рада благою?
 Так чиніте у тому — годіться зі мною:
 Добре діло влестити належно панів,
 Щоби милість дістати падалі — не гнів.
 Коні можна віддати, також і коляски,
 Після того змогли би надіятись ласки.
 Не просили раніше, бо ми завсігді,
 Гріш із вотчин стягали, а з саду плодн.
 Та, здається, ніколи того вже не буде,
 Коли влестимо, може, нас пац не забуде?

8. ФЕРАПОНТ, НАЧАЛЬНИК БЛИЖНІХ ПЕЧЕР

Можна згодитись, певне, щоб подарувати,
 Та щоби у в'язницю за те не сідати!
 З нами панство бувало, як добрії люди,
 Та навряд у нещасті сприяти нам буде.
 Були дружні на наші тугі гамани,
 А збіднієм, нас хутко забудуть вони.

9. ВІССАРІОН, НАЧАЛЬНИК ДАЛЬНІХ ПЕЧЕР

Ми трактуем про різне, не знаючи толку,
 Може, схочуть з чернецтва набрати ще й полку?
 Але того не дай нам дожитися, боже,
 Бо і це, як поглянуть, із правдою схоже.

10. ЙОАСАФ, СКАРБНИК УСІХ ПЕЧЕР

Всі ці речі давайте, брати, поминімо,
 Про святих ліпше наших розмову ведімо.
 Нас убогими, певно, ніколи б не знали,
 Тільки б тут, при печерах, з ружжками не стали.
 А почнуть наглядати — усе б полетіло,
 Буть ченцями-старцями не вельми б хотілось.
 Хто в обителі нашій служити нам буде,
 Як від нас відберуться підлеглиї люди?
 Ані дров вже ніхто, ні води не доставить,
 Тоді в чергу потрібно і нас буде ставить.
 Та і звідки ті дрова, скажіте, набрати?
 Треба буде щороку, мабуть, купувати!
 Хто ж захоче палити для нас наші труби,
 Хто прочистить кіптяві камінні труби?
 Коли виб'є до того потрібна година,
 Все впаде неодмінно, як ноша, на спину.
 Це печально не в міру: були ми панами,
 Тепер станем на світі плохими рабами!
 Так, нещастя нагряне, прийде час плачевний.
 Ой-йой! Часе прийдешній! Незносний, непевний!

11. ВАРЛААМ, УСТАВНИК ПРАВОГО КРИЛАСА*

Ревно руки к великій Варварі знесімо,
 Хай сподобить одвести пещастя, молімо!
 Ми б співали стократ на щорічну хвалу,
 Хай подасть нам відряду хоча би малу!
 Але гей! Люте горе! Вже не захищас;
 І молитви посильні набік одкидає.
 Ні, не може дивитись на пишнії шати,
 Каже: з себе, із тіла скоріш поскидати!
 Радить ще по-своєму ходити нам сапу.
 «Боронити, — говорить, — у всьому вас стану.
 Всі молитви од мене підуть тоді к богу,
 Він покаже до себе найкращу дорогу.
 Бо віддавна молитви про вас прибували,
 Щоб худобу і села свої забували.
 І щоби не робились такі горделіви,
 А щоб ваші дороги прослались правдиві,
 Щоб ви бога у серці належно тримали,
 Щоб серця у вас завше, як племінь, палали!»

12. ІНОКЕНТІЙ, УСТАВНИК ЛІВОГО КРИЛАСА

О день першого липня для нас проречінний!
 Будеш, бачу, напевне смутний та плачевний!
 У цей день нас неначе усіх осквернили —
 Забирають користі, щоб ми зубожіли.
 Може, ми цю покару таки заслужили?
 Справ позовних зібрали — суди завалили!
 Це віщають, як бачим, новії устави,
 Знаю, це не на користь для нашої слави.
 Коли б менше тягались, в суді справували,
 Може б, села навічно тоді собі мали!
 Лучче нам відступити і власне уже,
 Ніж хапати в посілість відомо чуже!
 Хоч Христову віру тверду усі маєм,
 Та Христову науку не вельми тримаєм.
 Віра мертва без діла, писання віща,
 То й біда превелика тепер навіща.
 Не велить нам апостол вином упиватись,
 То цієї науки чому не триматись?
 Із вином ми постійно, із ним повсякчас —
 Ось чому жеребок цей звалився на нас!

13. АНДРІЯН, СОБОРНИЙ ПИСАР

Як не буде, а треба таки оженились,
 Згоду дам і сьогодні з чернецтва розстригтись!
 Ні, не можу думок тих від себе відринуть,
 Щоб на першеє липня клобука не скинуть,

* Уставник криласа — регент хору.

Бо клубок може бути тоді лише милий,
Коли б селами далі й майном володіли,
А тепер те безжестство папєвне паскучить,
Отим пристрастям нащо давать себе мучить?
Непогано тримались, були усі браві,
Коли нам приставляли по дві прачки жраві.
Для суботи оденька, а та для неділі,
І носили сорочки ми чисті та білі.
Тож не мали ніколи в жіноцтві потреби,
Вже ми друзів між панства шукали для себе.
Оці речі, я знаю, усім зрозумілі —
І літа помаленьку приємно летіли.
Одружуся, з дітьми я веселість здобуду,
А життя це чернече навіки забуду.
Кожен **ЯК** Із Вас річ ту змишля, я не знаю,
НО я в мирі оцьому спасіння бажаю.
Годі вже, нам до келій належить ступати
І на першеє липня прийдешне чекати.

Милостивий пане мій!

*Мене ви знайте, дуже вже жадаю,
Свого ж імення тут не виясняю,
Цікавість далі вдовольняти буду,
Низьким слугою я для вас перебуду.*

ІВАН ПАШКОВСЬКИЙ

Жив у другій половині XVIII ст., був священником.
До нашого часу дійшов його рукописний збірник,
де вміщено власні й чужі твори.
Складав світські й духовні пісні-вірші. Мова його
писань народна й наближена до народної давньоукраїнська.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII ст.

ПІСНЯ СВІТОВА

Поки ж думати, боже, дай знати,
Де друга мойого маю взяти,
Щоб міг згідно жити
Та бога хвалити,
Бо я у жалях тяжких
Вік пуджу.

Ах нам, сиротам, ах нам, бідакам,
Любов віднайти — нелегко дійти!
Тільки нас ізводять,
А інших знаходять,
Краснійших, багатших
Над нами.

Шкода нам багатих шукати,
Нема що з панами рівняти.
Пан панів кохає,
Убогих минає,
Кожен то признає
Чоловік.

Коли ж нас, убогих, минають,
Нехай же вперед звідомляють.
А тоді час прийде,
І мила ся знайде,
Бодай небагата,
Та з щастям.

О, коли б я міг добре знати,
В яким стані маю zostавати?
В закон думка тягне,

Коли серце в'яне,
Дивлячись на квіти
Молоді.

Впростає квіт. А вже ж це той вік
В дозрілому квіті маю я уздріти,
Коли бог дозволить,
Вашу милість згодить,
Мене до себе враз
Приверне.

Солодкі мови, чорні брови,
В моїм серці [знаю] рани отверзають.
Ах, боже, створив ти,
І кому судив ти
Ту дівчину красну
Пойняти.

Коли б я в бога був щасливим,
Твоїм я слугою був би зичливим.
Ах, ніхто не знає,
Як думка та зближає,
Прилину ку тобі,
Милая.

І хто ж мені на те одповість,
Подібно тільки один бог вість.
Ти, боже, керуєш
І любов справуєш,
Од тебе все дання
Матиму.

ПІСНЯ СВІТОВА

Мусиш ти ся признати,
Аби щиро кохати,
Аби мене не зводити,
І літ моїх не тратити,
Кохання мое!

Уродою хороша,
Хоч не маю і гроша.
Уродою є прекрасна,
А у щастю єсть нещасна
Через вороги.

Ах, я ж тебе не зводжу,
Маю в бозі надєжду,
Єсли би тебе ізводила,
То би я іншого любила
Милого собі.

Слухай мене, нещасною,
Хоч на вроду прекрасною,
Бог — отець мні і потіха,
Я забуду всего лиха,
В нему надєжду!

Радість ти мні єдина,
Прекрасная дружина,
Рад[ість] ти мні, потіха,
Я забуду всего лиха,
Як тя зобачу,

Я на бога все здаю,
На обмову не дбаю,
[Бо] хто кого обмовляє,
То сам тим пробуває
В великій біді.

* * *

Не уважай, що я убога,
Аби-м була хандога! *
Бо хто багато ся має,
То ще більше зазирає, —
Все то загине!

Колп-сь мні присягала
З щирого серця.

Я про тое не дбаю,
Тільки тобі повідаю,
Аби-сь мене шанувала,

Не турбуйся за тое,
Буде добре, обоє
Будемо си добре жити,
Буде бог благословити
Тебе і мене.

ПІСНЯ СВІТСЬКА

Гей, не тіштеся, вороженьки, не тіштеся,
Не ворогуйте на мене,
Прошу я вас, змелуйтеся!

Утішила вас моя невинна пригода,
Нещасная моя доля,
Смутна ж мені пагорода.

Од бога маю, од бога то все приймаю,
Нехай же юж ** вороженьки
Більш на мене не ворогують.

Гей ти, боже, вшелькїі *** діла та забави
Ти узнаєш, мої кривди
І вшелькїі мої справи.

Гей, любив же та й три літа дівчиночку,
Мати ж мені не казала:
Не бери ей, мій синоньку?

Гей, не так мати, як та вся родинонька:
Не бери ей, мій синку,
Бо убога дівчиночка.

Гей, умер отець, когда би умерла і мати,
Боже ж, мені допоможи
Туоу дівчиночку взяти.

Гей, пойду ж бо я да в зелену дубровоньку,
Ачей же я там положу
Свою бідну головоньку.

* Хандога — гарна.

** Юж — уже.

*** Вшелькїі — всілякі.

ПІСНЯ СВІТСЬКА

Тяжкая річ любити
І до тебе ходити,
Скажу правду пенароком,
Година ся стане роком,
Терпляще вздыхання,
Же * свого кохання
Не виджу.

Ой, коли би я тоє знав,
Кохання би-м запехав,
Але не поміркувався,
Що в дівчині закохався,
Трудно перестати,
Ні їсти, ні пити
Не можу.

Власне, як би-м зв'язаний
Од дівчини в коханні,
Бо она мня зневолила,
Що она мні так мовіла:
Я тебе кохаю,
Я тобі сприяю
Вірненько.

Ах, волів би-м вмирати,
Ніжлі тако страдати.
Котрая зичливая,
Нехай буде здорова.
Боже, увеличай:
Мене з нею вінчай
Вірнейко.

ПІСНЯ СВІТСЬКА

О як тяжко, хто кохає,
На долегливость ** нарікає,
Нізащо судить,
Милі бесіди
Єго.

Нех *** нароком руку стисне,
Альбо **** жартом слово писне:
То зараз обмова
Людська готова
Буде.

Куди гляну, не зобачу,
Тільки часом собі заплачу,
Бо кого любити,
З ким ся натішити
Мило.

Як ся еще низько клапаят,
То говорять: з ним ся знаєт.
Що ж кому до того,
Що маю я свого
Друга.

Зараз люде уважають,
Оченьками погля[дають],
Я на то не дбаю,
Бо щиро кохаю
Єго.

Хто не любить, то гадає,
І, як жінка, язик має.
Мудрий не завидить,
Дурний хоча й видить,
Не дбає.

Як оком гляну,
Зараз серцем своїм зв'яну,
Що ж коли близенько,
Мовити миленько
Трудно.

Буде таким бог платити,
За нещирість їх судити,
Юж їм одпускаю,
Злості не гадаю
Од бога.

Зараз мене, бідну, судять,
Єму мене вельми гудять.
Авжеж, бо то тая
Заздрість проклятая
Чинить.

Мені еднак гаразд буде,
Хоч говорять о мні люде,
Я бога благаю,
Єму хвалу даю
За ласку.

* Же — що.
** Долегливость — прикрість, непризміність.
*** Нех — хай.
**** Альбо — або.

ПІСНЯ СВІТСЬКА

Ох, мні жаль непомаду,
Що не подостану,
Нема ж мого миленького,
Трудно мні прожити,
Тяжко без него прожити.

Не уважай, миленький,
Хоч то жаль тяженький,
Потлумить то бог вороги,
А нам поспішить дороги
До життя.

Лютії то вороги
Запняють нам дороги
Чарами своїми злими,
Трудно мні прожити з ними,
Мні, бідній.

Але єго хвалити,
Аби дав прожити
В сем світі нещасливом,
Вовік-віки нещасливом
Прожити.

Єсли не дають прожити,
Треба їм просити
До помочи папа бога,
Аби простая дорога
Милому ко мні.

Зоставайся здорова,
Дівчинонько чорноброва,
Тепер тебе покидаю,
В руді бога поручаю
Справи мої.

ПІСНЯ СВІТСЬКА

По водоньці не плавай.
Ах, мій милий синку жучку,
Подай же ми ручку.

ЛЕТів чорний жук,
Над річеньку пук, пук.
Прилетіла єго мати,
Стала жучка рятовати.
Ах, мій милий синку жучку,
Подай же ми ручку.

А вже ж рибки плипуть,
Ближче припливають,
Мого синка жучка
Пожерти желяють.
Ах, жруть, ах, скубують,
Поривають, помикають,
Мого синка жучка
Не зостала і ручка.

Я, бідная мати,
Пішла в поле жати,
Свого синка жучка
Зоставила в хаті.
А ти, синку, барзо дуфав *
Та у бистру річку упав.
Ах, мій милий синку жучку,
Подай же ми ручку.

Я, бідная мати,
Що маю ділати,
Коли свого синка жучка
Не буду видати?
Ах, ускочу, утоплюся
І о камінь розіб'юся,
Нехай мій жаль знає,
Матку споминає.

Чи я тобі, синку жучку,
Що зле учинила,
Чи я тобі, синку жучку,
Чи не говорила:
Не літай, не буай,

* Барзо дуфав — дуже покладався на себе.

ІВАН

Про автора відомо тільки, що він був священником
десь біля м. Умані.
Його «Героїчні вірші» (1784) дійшли до нас у рукописі.
Писав давньоукраїнською мовою.

Героїчні вірші

про славні воєнні дії Запорозьких військ,
коротко з різних історій просторічно складені

Писані ж року 1784

* * *

Немає під сонцем країни такої,
Яка б не хвалила хоробрих героїв.
Скрізь слава крилата гримить золотою
Про подвиги їхні в прийдешнє трубою,
Про їхнє звитязство хвалебно співає,
Історії красні про них повідає,
Дає їм трофеї за мужні побіди
Статуї їм ставить із мармуру й міді,
В твердім діаманті для років майбутніх
Карбує імення мужів незабутніх
І славного роду шукає коріння.
Яке ж запорожців зростило пагіння?
Рід той од козарів літопис з'являє,
Онук діда Ноя його починає,
Афета син, котрий Гомером був званий,
Який у нащадках всьому світу знаний.
Походять словенські народи од нього ¹,
Що цілий круг світа обсіли земного.
Скрізь люд сей преславний, хоробрий, воєнний,
Достоїнством царств і князівств був поштенний.
Найперш од Гомера всі звались гомери,
Од римлянів — цимбри, од греків — кумери,
А розійшовшись врізнобіч світами,
За діями звались уже іменами.
Козари (є думка) од киз так прозвались ².
Бо швидкою завжди в боях одзначались.
Проте вірогідніш, — Козак ними правив,
Наймення своє той народу zostавив.
Із готом у спілку вони пов'язались,
З ним родом єдиним по тому вважались;

Де Волга із Доном, Дніпро де і Дністер,
Прийшлося їм твердо на житло осісти.
Сиваш, Чорне море і Каспій пізнали,
Над ними в широкх степах кочували.
І поза Дунаєм Європу скоряли,
На Африку, Азію страх наганяли.
З Тотилою-гунном смиряли Рим славний ³.
А з персом Царгород долали державний.
На заході потім, набравшись сили,
Смільвості успіх надійно кріпили.
Державою римлян взялись володіти
І Африки скарби між себе ділити ⁴.
На давньому ж місці козари остатні
Вели завжди війни щасливо удатні,
Околишню людність собі підкорили
І Київ як власну столицю посіли.
Поляків і сербів, угорців, болгарів,
А в Азії греків страшив меч козарів,
Коли за Владимира віру пізнали,
Дух мужності той же воєнний плекали,
Князям завжди римським тримаючи віру ⁵,
Для ворога грізні були понад міру.
Як Таврію турку вдалось захопити ⁶,
А Київ з уділом полякам підбити,
Тоді і козари, хоробрі і славні,
По всій Україні пішли розсіянні.
Од них-то й виводять козацьку громаду,
Що в плавнях Дніпрових дає собі раду,
Татарина й звіра навчившись ловити,
Безбожних поганців нещадно плінити,
Діла своїх предків завжди ревнувати,
Землею і морем докруг воювати.
Не страшно було їм легкими човнами
Плисти через море на бій з ворогами.
Отож Трапезунду, Синопу дістали
І під Цареградом користи побрали.
З чого на вік вічний набралися слави.
Їм слали од трону знамена й булави,
Щоб мати кордони свої у безпеці,
Дали їм Пороги за кріпкі фортеці ⁷.
Тому «запорожці» ім'я їхнє звикле,
А ще «січовії» — бо ворога сікли.
Відтоді гетьмани козацькі настали,
Їм польські монархи булави давали.
Жигмунд ⁸ і Баторій честь їхню цінили
І вольність козацьку навік утвердили.
За ту честь гетьманську козацьке військо
Їм вірно служило далеко і близько,
За Польське стояло завжди госуларство,
Аби захищати усе християнство.
Ганяли, як зайців, татар боязливих,
Неначе вовків тих, губили, лєстивих,
І ті, що хотіли полону дістати,
Самі полонились, те мусять признати.

Громили у війнах не тільки татарів,
 Дісталось і туркам, тляли яничарів,
 За різних гетьманів, такі смілі стали,
 Що Крим і турецькі краї воювали.
 Тож яро очима зиркнув кримський хан,
 І скрипнув зубами турецький султан.
 Зійшлися на раду поганці уперті,
 Як кіш запорозький доценту ізтерти.
 Раптово з ордою на наших козарів
 Напали ватаги страшних яничарів⁹.
 Завзяте козацтво, скріпившись у бозі,
 Схопилось за зброю на власнім порозі,
 Татар, яничарів у крові скупали,
 Їх труп звірам, птицям на снідь порубали.
 Недобитки тільки із ханом тікають
 І знехотя мужність козацьку вславляють.
 Про те хроніст польський записує точно,
 Козацькі звияги вістить безпорочно.

ТУРЕЦЬКА ІСТОРІЯ

Та іще славніша акція не в кліті
 Січового війська відбулась — у світі.
 Цар турецький, ворог всьому християнству,
 Не змирившись, волю дав непостоянству.
 Сам у всьому винний, зовсім без резону
 З Польщею миритись не бажав до скопу,
 Захотів здобути славного Хотина;
 Польщу сполошила та страшна причина.
 Сам султан і хани, турки з татарвою,
 Сунуть до Хотина грізною ордою.
 Став король у страсі, бачачи такого
 Ворога, і прагне війська січового
 На підмогу. Вже бо стали у облозі
 Ляхи звідусюди, в голоді, знемозі,
 Наче живі трупи, ледве ворушились,
 Бо вже без надії на життя лишились.
 Жалісливим оком запорожці бачать
 Люті біди ляхів, смілий дух гарячать,
 Богові у руки долю свою давши,
 На обоз султанський уночі напавши,
 Громом, наче туча, ворога жахають
 І дощем кривавим турків поливають.
 Без душі лишився мерзкий бусурман,
 Турський з переляку затремтів султан;
 Мусив учинити з королем трактати
 І козацьку мужність мусив прославляти.
 Про те запорожців витязство преславне
 Пишуть і турецькі літописці явно,
 Що ж тоді за вірність в битві заслужили
 Козаки від ляхів? Тільки омерзили,

Наче єгиптянам Ізраїль вибраний.
 О невдячність підла! Сором нечуванний!
 Кров за них козацькі люди проливали,
 Королівство їхнє грудьми захищали,
 За те горді ляхи злісно мужиками
 Славних оборонців з їхніми родами
 Мали, на них іго кріпке паложивши
 Рабської певолі й віру поломивши
 Грецьку в них, для того унію лаштують,
 Отак чисте злото зрадою збиткують.
 Ляше, зупинися! Господь очі має
 На твою неправду й кривду віп помщає —
 Козаків заступить, мов ізраїльтян,
 Вас, твердих, скарає, наче єгиптян.
 Бог, немов Мойсею, і по вірі, й роду,
 Дав Богдану ревність, щоб вернув свободу
 Під поляків ігом стогнучій родні,
 Віру православну вірній Україні.
 З ревністю Хмельницький кинувсь, розжарілий
 У Січ Запорозьку, і вже ледве тлілий
 Давній жар одваги став віп роздувати,
 Козакам прорікши: «Україна-мати
 Просить порятунку; час коней сідлати,
 Віру, рід і вольність збройно захищати!»
 Козаки орлино враз помолоділи,
 Спалахнули мстою, як огненні стріли,
 В поміч попросили бога-правосуда,
 Щоб на лица впала кривдникам огода,
 Всі гуртом на ляхів швидко полетіли,
 Війни незліченні з ними учинили.
 Їхньому тут війську, ладові, потребам,
 З ляхом порівнявши, придивитись треба.
 Військо було польське в різних апаратах,
 В шишаках * гусари і в залізних-латах.
 Петигори також в карасенах красних **.
 Інші, щонайлегші, в панцирах кільчастих ***.
 А значніша шляхта, зброєю препишна,
 Золотом і сріблом сяяла розкішно.
 Кіньми дорогими хвацько гарцювали,
 До стрільби, до герців хитроці всі знали.
 А піхота в барви була всякі вбрана,
 Вивчена, бувала, як мур, нездоланна.
 Бучно красувались, мов страшні ольбрими ****,
 Рицарі потужні, грізно-нещадими,
 Гордістю пойняті, гонором натхненні,
 Що зімнуть козацтво, були вони певні.
 Про ту перемогу пишні гетьмани¹⁰
 Зле їм віщували, пачебто боввани.
 Але подивуйте ви руці і зміні
 Господа, що гострий ріг зламав гордині!

* Шишак — шолом.
 ** В карасенах красних — в гарних, по-мистецьки викуваних латах.
 *** В панцирах кільчастих — в кольчугах.
 **** Ольбрими — велетні.

Слава його лине поміж православних,
 Що подав їм поміч у ділах преславних,
 Запал у козацьких підігрів загонів —
 Стали всі за віру й честь у обороні.
 Тільки необхідну зброю вони мали,
 Долю свою богу з вірою вручали,
 Не в залізну зброю, в мужність були вбрані,
 Вишнього любов'ю перепоясані,
 З чого всі до бою серцем пломеніли,
 Помстою на ляха гнівною горіли.
 Наче леви люті звірів боязливих,
 Гонять запорожці ляхів полохливих.
 А щоб в їхніх лавах все було в порядку,
 Щоб не приключилось прикрого упадку,
 Запорожці з черню вибрали Богдана,
 Щоб гетьманська мудрість їх вела на пана.
 На той час з Богданом кримський хан здружився,
 Ворог споконвічний з нами замирився.
 Отак проти панства у бої рушали,
 Всі бої із ними ляхи програвали.

ХРОНІКА ПОЛЬСЬКА І ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКИЙ

Перший раз на Водах Жовтих битва сталась,
 Кров'ю панів-ляхів річка фарбувалась.
 А Марс запорозький меч у ній булатний
 Гартував, щоб став той до боїв удатний.
 Польського зітнувши в битві генерала ¹¹,
 Лядське військо сила наша розметала.
 Звідти вже козацьке військо наступало
 Під Корсунь, і в полі там атакувало,
 Де Хмельницький з ханом мали січу жасну,
 Козакові жасну, ляхові нещасну.
 Всіх ляхів побито, гетьманів забрали,
 Ханові в неволю їх з панами дапо.
 Гетьманські клейноти, бунчуки, булави,
 Взяв Богдан Хмельницький козакам для слави.
 Військо ж, розгромивши панський скарб багатий,
 Замінило лати на ясні шкарлати,
 Гуні ж бо на куни *, бурки на мармурки **,
 Узяло військові дорогі ристунки,
 Ронди ***, коні, гроші, срібную посуду —
 Все добро дісталось нашому там люду.
 Ті, що перше в ляхів звались харпаками,
 Зараз поробились знатними панами.
 А гетьмани польські, шляхта, пишне панство
 В Крим пішли, в неволю, голі, як харпацтво.

* К у н а — тут: шуба з кунячих шкур.

** М а р м у р к а — хутро з чорно-бурої лисиці.

*** Р о н д и — зброя.

Вієт про те всю Польщу почала стрясати,
 Помертвіли з жаху шляхтичі й магнати,
 Владислав-король сам з горя вмер, печалі.
 Та папи яритись безрозумно стали.
 На воєнне щастя важили поляки,
 Але Марс козацький дався їм узнаки.
 Вийшли під Пилявці, як до гульб убрані,
 У достатках пишних військо і гетьмани.
 Як сточили битву козаки із ними,
 То ляхи розбіглись, страхами гоїми,
 Свій обоз безчесно кинули багатий,
 Всі скарби, запаси, ядра і гармати.
 Тисячу возівень взято козаками
 За один-єдиний день гульні з ляхами.
 Що срібла, ристунків, цугів і ридванів,
 Що панів славетних, то було й фурманів! *
 Незліченні добра козаки дістали,
 Тільки голе тіло ляхи рятували.
 Ще лиха фортуна ляхам несла біди,
 Марсові повсталих більшії побіди.
 Шляхтичі під Збараж військом потягнули,
 Тут Хмельницький з ханом всіх їх обгорнули.
 Для змагань у полі шляхті сил не стало,
 Добре їх притисли — обкопались валом!
 Там гніздо для себе смерть серцита звила,
 Голод, мор і спрагу ляху присудила.
 Вин і лагоминок там пани не мали,
 Сухарі з водою ласо смакували.
 А за кілька тижнів того почастунку
 Не в одного ляха закрутило в шлунку.
 Казімір із військом, віпчаний на царство,
 З рушенням численним всякого рицарства
 Шляхті у облозі поміч хотів дати,
 Козаків мав намір плітьми розігнати.
 Та Хмельницький з ханом уночі напали,
 Під Зборовом сміло військо те зламали.
 Ляхи знову звичну повторили зваду —
 Кинулись урозтіч, не тримали ладу.
 Тут король був ляхам дорікав з сльозами,
 Що весь світ назве їх гнівно бігунами.
 Од слів Казіміра панство збадьорилось,
 Як на приску шкура — не з охоти билось.
 Там лягло без ліку люду різних станів,
 Старших і жовнів, шляхтичів, гетьманів.
 Вся, здавалось, Польща буде удовою,
 Без дітей, без мужа, в бідах сиротою.
 Так Марс запорозький жаром роз'явився,
 Що й король немало з того устрашився,
 Учинив з Хмельницьким мир, і ті трактати
 Запорожці мали хоч-не-хоч прийняти ¹².
 Та не довго мир був з хитрими ляхами,
 Віроломним кодлом, гордими панами.

* Ф у р м а н и — хури, вози з вантажами; у кожного пана по хурі; скільки панів, стільки й хур.

Стали чинити людям знов гіркі обиди,
 І се пришло їм непоправні біди.
 Марс бо запорозький знов напружив сили,
 Козаки й татари у війну вступили,
 Гнівню проти ляхів, прапори багряні,
 На це помсти знаки підняли у брані.
 Аж під Білу Церкву війська два скупились,
 Польське і литовське, але помилились:
 Козаків хотіли і татар розбити,
 Але довелося милості просити.
 Короля під Жванцем з військом осадили,
 Крім шабель, безхліб'ям багатьох зморили.
 Аж як замирились, ледве вуха цілі
 Виніс король з військом, з панством помарнілим.
 В Батозі піхота і їзда * побиті,
 Польний гетьман з почтом там поліг, убитий ¹³.
 Поки військо лядське воювать зібралось,
 То козацьким збилось або розігналось.
 Тож міста, фортеці мусили піддатись,
 Шляхта із жидами від шабель ховатись.
 Геть із України ляхи подалися,
 Кинули Поділля і Волинь, Полісся,
 Як зайці, за Віслу юрбами тікали,
 Безліч у полон їх до татар погнали.
 Спорожніла Польща, всім колись багата,
 Стала зневажатись, соромом обнята.
 Бог помстився папу за гіркі обиди,
 Козакам смиренным славі дав побіди.
 Врешті Марс козацький вклав у піхви крицю
 І по Случ од ляхів проложив границю,
 Ще і знак поставив Польщі, щоб боялась,
 А козацька слава щоб не забувалась.
 Швидкокрила слава миттю облетіла
 Азію й Європу, все розголосила.
 З того запорожців можли потентати **
 Почали до себе на дари звабляти.
 Бунчуки, булави слав султан турецький,
 Королі — угорський, а за ним і шведський.
 Та гетьман Хмельницький, раду учинивши,
 Чужовірців приятель на вітри пустивши,
 Під царів російських дружньою державу
 З військом підхилився в честь собі і славу.
 Поклялися твердо і нелицемірно
 Спадкоємцям їхнім службу нести вірно.
 Україна ж іго лядське звергнула,
 Під російським кровом мирно одітхнула.
 Церква з уніатства очищатись стала,
 І себе з Москвою радо об'єднала.
 Отакий в Богдана був війни початок
 І побід над ляхом доброславний статок.
 Хай же йому буде пам'ять за те вічна
 В світі. Мзда од бога за труди сторична ***.

* Ізда — кіннота.

** Потентати — патрони, протектори, покровителі.

*** Сторична — стократна.

Тут-за Україну поміж потентати
 Польським і турецьким почалися раті.
 Всяк її під себе прагнув покорити
 Або вже до краю, бідну, розорити.
 Та російська сила ворога одбила,
 Боронити землі власні понудила,
 Бо його величність царська тоді з нами,
 Олексій хоробрий з руськими військами,
 З кошем запорозьким ніс непобідимо
 Свою грізну зброю ляхам нестерпимо.
 Біла Русь з Литвою того устрашилась,
 До самих Курляндів силі покорилась.
 Град Смоленськ з уділом переможно взяті,
 І відтоді ляхам їх уже не мати.
 А із України по щасливій брані
 Руські і козацькі вороги прогнані.
 Як щури, татари в Крим поутікали,
 Ляхи і Росія вічний мир уклали,
 Турка теж до миру силою схилили,
 Як його Азовську кріпость розорили.
 Сталу запорожці вірність показали,
 В штурмах і у битвах добре воювали.
 Та були й облудні, звадливі гетьмани
 В Україні, горді, за несталих знані,
 Як Юрась, Виговський і до них подібні,
 Віроломні, хижі, хитрі і схибні;
 Військом Запорозьким зрадницько мутили
 І собі погибель вічну заслужили.
 Але запорожці, пильно роздивившись,
 В рішенні статечнім певно утвердившись,
 Залишилися вірні Російській державі,
 Слідуючи предкам в мужності і славі.

РЕЛЯЦІЯ ФЕЛЬДМАРШАЛА МІНІХА

В недавньому часі, за августи Анни *,
 На турка козацькі полки були звані ¹⁴.
 І з військом російським пішли на султана,
 Що богу противний, і кримського хана.
 Несли бусурманам війська наші біди,
 В боях запорожці тих мали побіди.
 Татари і турки тікали за море,
 Взяли Перекоп ми, терпів Крим розори.
 Хотин і Очаків скорили гармати ¹⁵,
 Залози в полоні пішли погібати.
 Подолана Порта погорду смирила
 І миру в Росії покійно просила.
 Така була дана Росії од бога
 Над ворогом лютим тоді перемога.

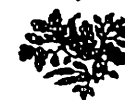
* На полях рукопису примітка: 1739 року.

А військ Запорозьких своїй монархині
 Заслуга та вірна відома їй донині.
 За що від монархів вони милість мають
 І мати довіку надію плекають.
 Так слава звияжців за труд одзначає
 І їх перед вами усіх вчисляє.
 Козацькі порядки отож пам'ятайте
 І їхні безжестні звичаї пізнайте:
 Єдиному з честю на раді віряють
 Знак влади, на раді ж його відбирають;
 Суд скорий, та правий, за випи буває,
 Те зло скореняє і страх насаждає;
 Велике багатство трудом набувають,
 Бездомних і бідних добром наділяють;
 Любов, милосердя у них повсякденні,
 І богу на жертву в церквах освященні.
 За те завжди славлять їх праведні люди,
 «Віват запорожцям!» — голосять повсюди.

Як хочеш поета імення пізнати,
 Сто, вісім десятків їй одне зволь зчисляти¹⁶.
 Ім'я благодатне в священстві той носить,
 За всіх добротинців у господа просить.

ІВАН НЕКРАШЕВИЧ

Місцем народження І. Некрашевича вважається с. Впшеньки
 (тепер Бориспільського району, Київської області).
 1763 р. закінчив Київську академію, згодом став священником
 у рідному селі. Збереглося близько десяти його поетичних творів,
 здебільшого гумористично-сатиричних.
 Писав старослов'янською та народною мовами.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
 ДРУГОЇ ПОЛОВНИ XVIII ст.

ЛИСТ, ПИСАНИЙ ІВАНУ ФІЛИПОВИЧУ

Даремно поміж людьми те слово гуляє:
 Побачить піп якусь річ, в кишеню ховає.
 Не кожен у світі оцім чинить так уміє,
 Буває й такий: захпстить своє не посміє,
 А щоб привласнять чуже, такого бояться,
 Піде людський поговор, а цього страшаться.
 А ваша милість ти не піп, не попович,
 Простий собі чоловік, Іван Филипович.
 На себе тут не просте ти діло приймаєш,
 Мов пап великий уже чинить починаєш.
 Усякий в нашім житті шукає прибиток.
 Недобре це буде, коли йде іншим у збиток.
 Коли б це кожному в нас чинить було вільно,
 Охочих на легкий хліб розмножилось сильно.
 Та сором і гріх багатьох утримати може,
 Бо брати собі чуже дозволить не кожен.
 Буває так: річ узяв, а потім згубилась,
 Без вимоги прагне той, щоб згуба покрилась.
 А ти, як мало хто, в дім був мій нагодився,
 Позичив був мій каламар, щоб в тебе залився.
 І хоч я прошу повернуть, ніяк не зважаєш,
 Мов пап ти, а підданець — я, в гордині рикаєш.
 Я думав: можливо, ту річ, як панщину, взято —
 Десятників є у панів для того багато.
 Ні, ти особисто ходив мене грабувати,
 Коли ти не маєш слуги, не варт панувати.
 Забув ти ще книги мої у позику взяти,
 Немов прочитать, а тоді мені не віддати.
 У мене ж є тестамент*, літопис ростовський,
 І біблію маю я, і труд богословський.

* Тестамент — заповіт.

Ще книжці в мене є; якщо хочеш взяти,
 Прийди, як діти малі самі будуть в хаті.
 Ти скажеш про те: «Згубив, нічого не вдію,
 Не буду платити я, сказати волію!»
 Хороший це викрут, скажу, але безкорисний,
 Кінець багатьом за те був слізний і тісний!
 Та ні, не той каламар це змусив писати,
 Рука до тебе моя береться з'являти:
 Слова і вдача твоя в гордині закуті,
 Бо ставиш: не можу ніяк тобі рівним бути.
 Гордуси сказати: «Прости, прийшов одкупитись!»
 Сказав би я просто на те: «Не варто трудитись!»
 Отак воно і було б, як в світі ведеться,
 На добрі манери нехай все переведеться.

СПОВІДЬ 1789 РОКУ, ЛЮТОГО — ДНЯ

Д у х о в н и к

(До чоловіка, котрий кається)

Це, духовне чадо, бог став тут перед нами,
 Він вражається не раз нашими гріхами;
 Тож які гріхи, скажи, чуєш за собою,
 Ті, яких ти допустив разом із злобою?
 Розкажи гріхи, не втай, і малі й великі,
 Завжди грішні ми усі, яко чоловіки:
 Можеш щось сказати лихе, щось здійснить, помислить,
 Все це у житті гріхи — їх не перечислить.
 Беззаконня творим ми завжди, хоч не раді,
 Не покавшись підем ми горіти в аді.

Ч о л о в і к, щ о с п о в і д а є т ь с я

Що ж, коли зогрішу, я не так, як люде,
 Що інший ледащо да ще й звягать буде.
 А я хліба да солі не збавив нікого,
 А більше яких гріхів? Не чуюсь нічого.
 Горюю да бідую, хоч хліба не маю,
 А ніколи нікого я не позиваю.
 Ой чи я ж би бідовав, як тепер бідую,
 Якби хотів грішити, занять річ чужую.

Д у х о в н и к

Хочу я, духовник твій, скорбіти з тобою,
 Ти ж не хочеш говорити, що треба, зі мною.
 Може, щось украв, скажи, хай мале у кого,
 Тим уже і согрівив, кара буде з того.
 В церкву, може, не ходив, а кудись за ділом,
 Чи божився, може, клявсь в душу ти і тіло?
 Чи дурив, а чи судив, п'яний був без міри?
 Може, празника не читив, бога, ані віри?

Сміло всі гріхи творив, та не звав гріхами,
 Бога бійся, розкажи: бог стоїть між нами!
 Ти від мене не ховайся, це таїти годі,
 Всі думки й діла з'яви при оцій нагоді.
 Серце в пас спитус бог, бачить все і знає,
 Тимчасово за гріхи і навік карає.
 А хто кається в гріхах, тим простить навіки,
 І твій гріх одпустить він, хоч який великий.
 Кайся щиро, сповідайся, кинь уже грішити,
 Як помреш, ти із Христом будеш в небі жити.

Д у х о в н и к

(до жінки)

Говори і ти також, може, согрівила,
 Може, случаєм, коли бога прогнівила?
 Є багато тих гріхів, дрібних і великих,
 Їм підвладні всі жони й чоловіки.
 Чи ворожку ти колись їздила шукати —
 Добре місце віднайти для будови хати?
 Жарти блудні, може, ти в весіллях творила?
 Може, більшим, розкажи, і як ти грішила?

Ж і н к а

Ні, отченьку, я чесна й роду не такого,
 Як іншеє бувало, матки й отця злого.
 А мене-бо навчили отець мій і мати
 Колядівок і щедрівок, й бога зухваляти.
 Говію я щороку, п'ятінку шаную,
 Ні їм, ні п'ю, ні роблю до вечора в тую.
 От бризнуло на губу, як сир одкидала!
 Чого я не робила: весь рот полоскала.
 Ісусе, прости мене, грішную такую,
 А більше я на собі нічого не чую.

Д у х о в н и к

Один бог є без гріха, що це ти говориш!
 Мир у злі увесь лежить, ти так само твориш!

Ж і н к а

Разві ти, панотченьку, по собі се знаєш,
 Що ти у мене гріхів так довго питаєш?
 Єще ж хіба за те гріх, що брехнеш, панотче,
 Губою немитою? Се ж діло охоче.
 Я ж таки не все й брешу, я чесна з собою;
 Десь ти по злобі почав так крутити мною.

Д у х о в н и к

Ісусе преблагий! З висоти, із неба,
 Подивися, який труд мені класти треба!
 О владико, не суди ти мене, благаю,
 За цих грішників моїх, котрі погибають.

Не було б у тім гріха — діло б це покинуть,
 Бо тих неуків з п'ятьми годі вже одринуть.
 На останньому суді хай мене не судять,
 Коли грішники усі в пекло взяті будуть.
 Але добре знаю, як ти чинив, судивши,
 Як раб мнас * був закопав, вдвос не зростивши.
 А раз так, то і мені треба потрудитись,
 Щоб осудженим у день судний не явитись.
 Не про мене діло те — душі навертати,
 Досить, з мене цих трудів, тільки б не мовчати.
 Благодать єдина є духу пресвятого:
 Як захоче, то святим зробить навіть злого.

Д у х о в н и к
 (до дівуці)

Це до тебе, дівко, я річ оцю звертаю,
 Ти покайся, бог простить, зараз я прощаю,
 У подробицях кажи, щиро, без утайки,
 Всі гріхи свої з'яви до пустої байки.

Д і в и ц я

А я що согрішила? Що я можу знати?
 На вечірки не ходжу, не пускає мати.
 Шість раз мене і торік моя мати била,
 За те, що я на юлицю разів з п'ять ходила.
 Єдин тільки раз колись пісню заспівала,
 Да й вигнала із хати, що й не почувала.
 Все ж тепер добре роблю, у гріхах не чуюсь,
 Од теї доби й досі усе я шапуюсь.

Д у х о в н и к
 (до дітей)

А ви, діти, не крадіть, уперті не будьте,
 Битися, брехать також павіки забудьте!

Д і т и

Чи ще ж і ми согрішим? Ні, отче, пічого!
 Молимося, б'єм поклони, нічого худого.

В с і з а г а л о м
 (нарікають)

А що ж то піп наш почав всіх нас так нуждити?
 Доки ж ми йому будемо терпіти?
 Се ж уже на сповіді й брехню завдає,
 Коли скає хто йому, що гріхів не має!
 Оце ж пак, а де йому гріхів таких взяти?
 Як нічого не грішив, що ж має казати?

Чи то ми так грішимо, як і інші люде?
 Да аби були люде, а піп у нас буде.
 І його б ми за попа всі посполу * мали,
 На проскурп б носили й його шапували.
 Нехай би він перестав тільки мудрувати,
 Щоб так подинці все всіх нас сповідати.
 Іще ж коли б перестав муштровать в причасті,
 Що од свити закавраш ** одрізав у Насті.

Д у х о в н и к

Ні, возлюблені, ні, так ви не хотіте,
 Щоб не я за вами йшов, ви за мною йдіте.
 Ісус — правдивий світ, світла він податель,
 Просвітить нехай він вас, яко благодатель.
 Бога визнавши, знає гріх свій людина кожна,
 Кайтесь, бог тоді прийме — правда це не ложка.

В с і
 (нарікають)

Коли ж так, дак ми тебе всі будемо слухать,
 Да дозволяй сивуху пити, да табаку нюхать.
 Розкажуй тогді що хоч, бо ми всі сліпі,
 Не знаєм, чи за гріхи єсть карі які.
 А ми будемо пильненько на ус те мотати,
 Чи не станем хоч трохи гріхів познавати.
 Тепер же, хвала богу, прийшов піп великий,
 В церкві не будуть хіба самії каліки.
 Котрий не був через рік, тепер побуває,
 Хоч уперше, коли піп людей сповідає.
 Очі продере свої, побачить все злеє,
 Що як коли зогрив, хоч слово якеє.
 Ей, богу покаємося, жінки й чоловіки,
 Щоб у небі зо Христом царствовать навіки!

ЛИСТ, ПИСАНИЙ ДО ГНІДИНСЬКОГО СВЯЩЕНИКА
 ІВАНА ФИЛИПОВИЧА, І ДО ЙОГО СИНА ПЕТРА,
 І ДО ДЯЧКА СТЕПАНА КРИНИЦЬКОГО

Отець Іван, Петро й Степан з своїми жінками,
 Просим до нас хотя на час приїхать святками.
 Будем гулять і зухвалать рожденного бога —
 Уже од вас просто до нас зроблена дорога.
 Заспіваєм, хоч над чаєм, вип'єм калинівки.
 Поговорим, что сотворим, тут же з нами жінки.
 На колоді о пригоді, що будем на світі,
 А чи спати, чи гуляти, або що робити.

* Посполу — разом.
 ** Закавраш — обшлаг, відворот рукава.

Все то пужно, як досужно, тепер не до того:
 Не робити, но спочити треба дня святного.
 Да то не нам, знаєш і сам, бо у нас заботи;
 Більш святого, ніж простого, дня бува роботи.
 Де вже з того нам такого не розсістись лиха,
 Треба святом з кумом, братом погулять ізтиха.
 Приїжджайте, поздравляйте, щоб нам дочекати,
 Веселенько, здоровенько іще празновати.
 А ми разом усі скажем із вами посполу,
 Більш не вмієм, що запієм, не ходили в школу.
 Сядем дружно всі окружно за столом у хаті,
 Хоч не пансько, да й не хамсько будем розмовляти.
 А між тими річми всіми то чим заїдати,
 То по чарці, то по парці будем запивати.
 Розгулявшись, розмахавшись, того іще мало.
 Вип'єм оп'ять, хоть і по п'ять, аби тільки стало.
 Як не стане, то достане батько або мати,
 Однак чесно і нелесно не виженем з хати.
 Насидівшись і напившись, розходиться станем,
 Хто із пами, а хто з вами, усі разом грянем.
 Нехай усяк познас, як жить любезно треба,
 Попи усім должні таким зробити путь до неба.
 Бо вже усяк словам не так повірить ісхоче,
 Лучче як сам іскаже нам віру вже панотче,
 Твоїм ділам, а не словам, що ти поучаєш,
 Як добрий сам, то вже й нам бога ублагаш.
 Так зробимо, паучімо християн любо жити,
 Самим ділом, введем сміло у небесні кліті.
 Будем з ними вічно всіми в небі кучовати,
 Пиво нове з ребр Христових будем попивати.
 Писав Іван, бо вміє сам — навчився у школі,
 Годі писать, як прозивать, він вам всім знакомий.

1791 року, грудня 19 дня

ВАСИЛЬ ДОВГОВИЧ

Народився в селянській родині у березні 1783 р.
 в с. Золотареві на Закарпатті. Його батько називався Дергаич.
 Учився в дяка у с. Драгови, потім у латинсько-мадярській школі
 в Хусті, гімназію скінчив 1809 р. в Сигеті,
 вивчав філософію у Варадині (Румунія),
 теологію у Трнаві (Словаччина) та Ужгороді.
 Був директором народної школи в Мукачеві, засідателем суду,
 засідателем єпископської консисторії, священником у с. Довгому,
 Лучках, Мукачеві, Хусті. У 1831 р.
 його обрано членом-кореспондентом Угорської академії наук.
 Латинські вірші писав ще гімназистом, один його вірш
 українською мовою був уміщений в граматиці М. Лучкая.
 Писав філософські праці угорською мовою. Помер 1849 р.
 Віршував латинською, давньоукраїнською та угорською мовами.

ІЗ РУКОПИСНОЇ КНИГИ
 «ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ДОВГОВИЧА», 1832 р.

ВІРШ-ЗВЕРТАННЯ ДО УЧНІВ,

що зібралися після іспитів
 в кінці 1803 навчального року,
 щоб урочисто відзначити оголошення наслідків успішності,
 прилюдно прочитаний молодим автором
 у шкільному залі
 7 вересня 1803 року

Я є отой, що граматики клас закінчив у Сигеті¹,
 Місто, мов острів, стримить серед верхів'їв крутих,
 Шляхом незнаним, важким чи по квітах барвистого поля
 Аж до Парнаських вершин доля мене привела.
 Тут я почув, признаюсь, серед довгої тиші чарівний
 Спів геліконських сестер, дуже приємний мені.
 «Дайте мені, о боги, — я сказав, — Тиндаресву силу,
 Щоб заспівати таким голосом міг я пісні».
 Згоди, однак, не отримав, і голос донісся до мене:
 «Хлопче, чого забажав? На Фаєтонів став шлях!»
 Отже, тепер я, наївний простак, признаюся в усьому,
 Ви ж, знамениті мужі, прошу, мене пощадіть.
 Сам Аполлон, покровитель всіх муз, із зористого неба
 В метрах чарівних мені вас привітати велить.
 Вже красномовні супутниці Феба — ці сестри учені —
 Про добродійства всіх вас хором співають дзвінким,

Бо ж завдяки вам вони серед творів прекрасних природи,
Серед скелястих вершин, шану палежну знайшли.
Також, якщо процвітає тут хор пієрид, то із ними
Разом зростаємо ми, молодь квітуча оця!..
Хай же сприяють, благаю, боги вам усім і в усьому,
Завжди я буду до них вдячний у серці своїм.
Тут благородне коло зібралось мужів знаменитих,
Славні нащадки оці, великодушний і рід,
Не погордив, а прийшов помолитись за нас, недостойних,
Щоби шляхи в майбуття щастям стелились для нас.
Підемо звідси, а пам'ять про вас збережемо, і рідних
Ласку, вітчизни любов ми не забудем піде.
Чи-бо нас гордість полонить пізніше, безділля чи спокій,
Чи доведеться десь нам брати вершину якусь,
Кожен із нас, мавівці всі пройшовши, до вас повернеться,
В кожному гаю задзвенить пісня на вашу хвалу.
Я ж, коли двічі Титан по тринадцять раз зійде на небі,
Чи-бо розсіє він днів стільки ж із воза свого,
Пінду вершин², своїх мрій, досягну вже напевне, гадаю,
Щоб оспівати вас там, на Гелікопі, в піснях.
Зараз іду я до замку, де Вакхів росте виноградник³,
Щоб оживити отам знову своїх пієрид,
Щоб я ще більше прославив мужів цих усюди по світу,
Щоб похвалу їм співав мій ще буйніший талант.

РОЗДУМИ ПІД НОВИЙ РІК

Швидко нестримний пливе час, і дні наступають за днями,
Сонце лиш зійде, і з ним день наступає новий,
Буде він також початком цього швидкоплинного року,
Зміни новії для нас замість старих принесе.
Що колись сталося, ніколи до нас не повернеться знову,
Все-бо минає, лише справа прекрасна живе.
Справа прекрасна живе, не старіється довгії роки,
Хоч і відходить вона в давність із часом своїм.
Той має щастя, у кого ім'я переходить у вічність:
Згадують будуть його серед нащадків колись.

ЕПІГРАМА НА ПОРТРЕТ ІВАННИ КОВАЧИЧ⁴

Де ж така вірна є мужу, як я? Ось лице, чоло, очі,
Груди — поглянь на портрет: справді такою була.
Раптом, о горе! я в розквіті літ іще юних померла:
Ось нагорода яка є за побожність мою!
Гірко ридав чоловік, як мене поховали дочасно,
Вірний! — рікою лились сльози йому по щоках.
Так і Орфей побивався, як Еввідіка померла,
З вод із Стигійських однак знов повернув він її.
Це, пам'ятаю, зробили боги. Чи ж мене чоловік мій
Милий назад приведе із Єлісейських полів?
Тож якщо звільнить од парк, тоді справлю тріумф і цим явно
Я чоловіка ім'я в світі безсмертним зроблю.

ЕПІГРАМА НА ДІМ МАТВІЯ РЕТАЛЛЕРА

Дім у малюнках, великі колони його прикрашають,
Чом підлягає, проте, владі жіночій цілком?
Дурню, чого ти бажаш? Хіба не підвладне жіночій
Владі незмірній життя ціле у тебе, скажи?
Жінка тебе народила, керус Фортуна, теж жінка,
Врешті Смерть-жінка тобі гибель колись принесе!

ЕПІГРАМА НА РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО КАНОНІКА І ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА ВАРАДИНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ВАССА

Якось недавно мене ти уздрів у подертій одежі
Й вигукнув: «Чий це слуга? Звідки узявся отут?»
Згодом, коли добродішність належні взяла нагороди,
То їв сніданки слуга зовсім такі, як і ти.
Палац мальований весь і столи тебе пишні приймають,
Також приймають столи й палац розкішний мене.
Страви, які подають тобі, вже і для мене підносять
І, взагалі, що лише масш, узяв те слуга.
Кожному з нас наливають старого вина із Фалерна,
Мас і келих слуга зовсім такий, як і твій.
Тут за цей стіл посадив тебе вік, а мене добродішність,
Нею, блюзніре, отож і відрізнився слуга!

ЕПІГРАМА НА РЕЗИДЕНЦІЮ РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО ЄПІСКОПА У ВЕЛИКОМУ ВАРАДИНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИСЛОВОМ ЦІСАРЯ ЙОСИФА ІІ: «ВЕЛИКИЙ ХЛІВ ДЛЯ ОДНІЄЇ СВИНІ»

Цісар, коли капітолій владки побачив, то мовив:
«Хлів завеликий оце для однієї свині!»
Так воно є! Та що скажеш нам, цісарю, як запитаю:
«А коли в палаці тім буде велика свиня?!»

ЕПІГРАМА НА ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ ЙОСИПА КЕРЕСТУРА

Вже у Марматії⁵ книгу твою, твою славу читають,
Ти красномовством своїм Лівію рівний, повір.
Людам великим вона до вподоби, наставникам нашим,
Славу про тебе у світ всюди вона понесе.
Є і такий, хто із заздрості блідне і нігті кусає,
Заздрить твоїм похвалам білий, немов сама смерть.
Хай же із заздрості тріснуть, ти книг видавай іще більше,
Муже учений, аби заздрили більше тобі.

ЕПІГРАМА НА ВИКЛАДАЧА ФІЗИКИ

МАРТІНА ВАРГУ,

КОЛИ ВІН ГУДИВ ВИНО І ТИХ, ХТО П'Є

Варга, у пурпурі весь, проти Вакха щодня виступає,
Гудить його, не щадить і переслідує скрізь:
«Це-бо отрута шкідлива, що шкоду велику приносить,
Нищить вона юнаків, гонить в могилу старих.
Силу людини виспажує й гострий притуплює розум,
Скільки приносить біди тим, хто вживає її!
Всім я віщаю: своєму життю допомогти поспішайте
І перестаньте, кажу, цю заживати чуму!»
Після докорів цих просить хтось Варгу, чи він не одмовить
Гостем у хаті його бажаним бути? Іде!
Слуги підносять наїдки — Церери плоди розмаїті,—
Все подають, аби стіл не виглядав як сільський.
Що ж я питаю: чи рушить промовець війною па Вакха?
Рушив, і вирок йому горлом виносить усім.
Може, підніс до очей лиш? О ні! Чи ж змагатися буде?
Ні! Чи кричить? Також ні! Що це він робить? А п'є!

ЕПІГРАМА НА ТОГО Ж МАРТІНА ВАРГУ

Глянь, як поважним він кроком іде, мов Катон сам простус
Римський. Отож уступи, куріє, місце йому!
Голову вгору він зводить, вперед свої груди наставив,
Голос Катонів, відтак і промовляє, як він.
Слово Катона народ покорило, сенат же — суворість,
Словом вагомим і цей вчених мужів покорив.
Місцем Катону колись поступились сенатори старші,
Перше між знатними цей місце бажає також.
З вигляду грізний Катон і сумний, так і цей пресуворий,
Більше — примхливий, важкий, зовсім такий був Катон.
Ось вам подібність однакова цих діячів двох суворих,
Судять вони, не щадять. Глянь на жорстокість оту!
Брешеш, людцю, що такий, як Катон, ти буваєш постійно,
Знаю уже я тепер, як тебе м'якшим зробиць.
Хтось крадьки гроші приносить, і в тебе усмішка з'явилась:
Швидко міняєшся ти, ділась суворість кудись.
То не Катон, вір мені, кого так схвилювали дарунки,
В нього характер не той: купиш його за дари!
Вдачу сувору Катона велику, його добродієність
Не переміг ще ніхто, давши дарунки йому.
Отже, за кого, негідний, себе видаєш? Скинь же маску!
Ти для убогих — Катон, для багатих ти — Лепід!⁶

ЕПІГРАМА НА ОЛЕКСІЯ ПОЧІ ПРО СЕБЕ,
КОЛИ Я ПРИБУВ ДО МАТВІЯ РЕТАЛЛЕРА

Почі! Коли проживав під твоїм я недавно покровом
В ласці спокійно, тоді Фебом для мене ти став.
Зараз до іншого дому уже перебрався під захист,
Буде вже інший тепер Фебом, напевне, мені.
Поки бідака живе і коли жivotити він мусить,
Скільки потрібно богів мати йому у житті!

СПІНОЗА⁷

Ворогом вічним вважали Спінозу усі богослови,
Тож богослови були вічні його вороги.
Кінчик гостресенький мати повинна усяка колючка⁸,
Що богословів отак може нещасних колоть.

ЕПІГРАМА ПРО ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ГРОШІ

Бачить шукач немарнотних ідей в добродієності благо,
В грошах — отой, хто лише дума про ліпше життя.
Може, оця добродієність служителем буде закону?
Часто у ваших руках, гроші, закони усі!
Тим добродієність боїться законів: порушить їх — гине,
Скільки ж безкарно разів гроші порушують їх!
Люди біжать під знамена тих грошей, один, глянь, за одним,
Ледве знайдеться такий, щоб добродієність обрав.
Гроші і війни ведуть, через них лише війни ведуться,
Не за добродієність, отож хто провістить, що не так?
Часто звитяжець сміється і гроші радіють з тріумфу,
Ах, скільки сліз од знущань це добродієності пролиє!
Скільки є друзів у грошей та недругів у добродієності,
Дружбу приносять усім гроші, а задрість воно!
Скільки раз той, хто його полюбив, виступав проти грошей,
Завжди заслону знайдуть ваші, о гроші, раби.
Часто в житті нагород добродієність не має, а гроші?
В них, подивися, яких ще не було нагород?
Отже, якщо тріумфують так над добродієністю гроші,
Хто заперечить, що в них є щонайбільше добро?

ЕПІГРАМА ПРО ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Був же щасливий колись Діоген, що любив добродієність,
Та, бідолаха, тоді в бочці порожній сидів.
Геть того кініка! Зараз часи розумніші настали:
Хто у пошані, пустих бочок не хоче уже!

ЧОМУ Я Й ДОСІ МУЗИКАНТ?

«Василію-небоже,
Дуріти не гоже!
Що тобі ті марні
Дурниці гусярні?
Літа проминають,
Піввіку кінчають,
Вже, може, не треба
Тих ігрищ для тебе».
«Дай спокій ми, чуєш,
Та й чом розумуєш?
Зробився проклятий
Цей вік мій початий.

Не маю-бо вірних
Я друзів добірних.
Усяк лиш — за себе,
Не дума про тебе,
А я, як гусялю,
То літ не збавляю,
Зі струнами дружу,
Вони мені служать.
Заплачу — то плачуть,
Сміюся — то скачуть:
Оце друзі рідні,
Що серцем догідні».

ВЕСНЯНА ЗАМРІЯНІСТЬ

Вже прокинулися звуки —
Вітровіі весняні:
Ожили ліси і луки
У зеленому вбранні.
Хлюпотять ярами хвилі.
Птаство — в співі! Крик, яса! *
Все оновлюється. Милі
Чари всім... Яка краса!
Тільки горлиця воркує,
Побивається сумна,

Бо близьку розлуку чує:
Пароньку позве весна.
Жив би я не самотинно,
То тужити б і мені,
Бо ходив би в парі чинно,
Коротав би марно дні.
Тихий часе, я ж тобою
Не натішусь у житті.
Любо декому з юрбою,
А мені — на самоті.

АГНЕСИНИ ДОСТОІНСТВА

В оксамит барвистий вбрана,
Крові чистої, старанна,
Первозданна, струнокостанна,
В поведінці бездоганна, —
Рівної ніде нема.
То в думках пірне глибоко,
То підніметься високо;
До науки йде з поклоном,
Не гордує Аполлоном, —
Рівної ніде нема.
Славна спорими руками,

Витворами-письменами,
Книги мудрості читає,
Гарно шиє, вишиває, —
Рівної ніде нема.
Людяна, сором'язлива,
Нехаплива, несварлива,
Добросердна і цнотлива,
Досконалістю зваблива...
Покохає бідака —
Буде рівня... Ще й яка!

ІІ УЧЕНІСТЬ

Чи Агнесу переможе
Хтось у співах? Ой, чи зможе?
Як поллється голос юний,

Мов бризять у арфі струни.
Вміє й це... А що ж іще?
Вміє добре мізкувати,

* Яса — шум.

З мудрими снісá ламати,
Красне слово світу слати,
Вченого умом долати.
Вміє й це... А що ж іще?
Славна поровом, думками,

Політичними речами.
Вміє скрізь любов збудити,
Юрби юних полонити.
Вміє й це... А ще, а ще й
Полюбити — всіх ачей!

ІІ ВУСТА

Блискавка грозиться з неба,
Та вдаряє піжно грім:
Відрокоче, як і треба,

І вїйна покине дім...
Не боюсь такого грому:
Хай уб'є — стою на тому.

АГНЕСИНЕ ІМ'Я

У лапіт ім'я — магніт, що притягує весь світ:
Як магніт — вагу підків, так Агнеса — юнаків.

БЛАГАННЯ ДО КУПІДОНА ВЧИНИТИ ТАК, ЩОБ АГНЕСА ПОКОХАЛА МЕНЕ

Уривок

Погамуй, Амуре, владчу,
Пошкодуй хоч раз мене...
Ледь твою стрілу побачу,
Ніби в серце хто колає.
Чом на мене ця навала?
Годі! Гору взяв твій хист...

І за що мені потала,
А тобі лавровий лист?
Чи з Агнесою хто стане
Міряти красу та ум?
Бач: у бік мій і не гляне,
І бере мене на глум.

ПІСЕННА ПОХВАЛА СЕЛЯНЦІ-МОЛОДИЦІ

На мотив: «А вже у нас так вітають: ку!»

Гей, чорнявко, мій розмаю, ку,
Гей, чорнявко, мій розмаю,
Через тебе пропадаю, ку, ку, ку, ку!
В постолах ідеш, як пава,
В тебе ангельська постава, ку, ку, ку, ку!
Щічечки — рум'яні чари,
Віченькам немає пари.
Стріли-блискавки пускають,
Убивають, оживляють.
Дай-но серце юнакові —
Ти засяєш од любові!

НАПІВВЕСЕЛА, НАПІВСУМНА ПІСНЯ
ПРО МОЄ НАЙПЕРШЕ БАГАТСТВО

Горе б одігнати,
Молодче жонатий.
В тебе ж на обійсті
Дві гуски перисті.
Ти не скаржся долі:
Дасть і хліба, й солі,
Батькові, крім тину,
Ще й курну хатину.
Батько сину — вдачу
На біду жебрачу.

Бідна ж челядина —
Ніби й не людина.
Світ того шанує,
Хто над ним панує.
Ти не скаржся долі:
Дасть і хліба, й солі.
Всім прийде рахуба —
Дасть і дука дуба.
Доти ж буде в страху
Ждати костомачу.

ШАНДОРОВА УПЕВНЕНІСТЬ

Так, так! Сигет — криниця
Наспаження мого!
Тут ціль твоя ясниться,
Свята жаго.

Іду! Живу тобою,
Хоч небезпека жде.
Авжеж, мені спокою
Нема ніде!

ПІСНЯ ТРИУМФУ

Став безсмертний той,
Хто на смерть ішов.
Славиться герой,
Що себе зборов.
Муж безсмертний вам,
Смертним, за взірець,

Вчипкам і словам
За ясний вінець.
Славен, хто зборов
Пишний гонор свій,
Хто кінця дійшов
У борні святій.

Акровіршеві

поети

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
КІНЦЯ XVII—ПОЧАТКУ XVIII ст.

ПІСНЯ ПРО БІДНОГО СИРОТУ

Розмірковую я, клятий *, сум в серці маю
І до тебе, створителя, слізно волаю:
«Оком своїм глянь на мене і помилуй мя,
І по смерті в огонь вічний не осуди мя.
Милостивим будь, о боже, догляди ти мя,
Чистою нехай пробуде убогість моя.
Ах, мізерний я на світі і віддалений,
І на путі спасіння я не поставлений.
Нині почну нарікати і сумувати,
Щоб тебе, сотворителя, міг ублагати.
К тобі, всещедрий владико, це я возношу,
Прощення за усе оте від тебе я прошу.
Озьми душу, мій владико, і помилуй мя,
І по смерті в огонь вічний не осуди мя.
Розгорнися, печаль моя, піди од мене,
З неба, також і з землі, тож не цеваж мене.
Єдина мені надія, всещедрий боже:
Хто від любові твоєї взятъ мене зможе?
Цвіт і трави всі мимо йдуть і відцвітають,
Молодії літа мої марно спливають.
К тобі, всещедрий владико, підношу свій глас,
Вдень і вночі плачуть очі і у всякий час.

* Тобто всі мене кленуть.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
КІНЦЯ XVII—ПОЧАТКУ XVIII ст.

ПІСНЯ СВИТОВА

І я маю стільки жалю,
Смутком так мене обняло:
Батька й матір залишив я,
Сам далеко заблудив я.

Лиш в чужині мушу жити,
Своїх кривних не видіти,
Хоч умерти, не видати,
В чужім краю зоставати.

І вони також не знають,
Як я, бідний, проживаю,
Звістки я про них не маю,
Чи живі всі пробувають?

Я оставив всіх живих,
Чую днесь: немає їх,
Отець, мати вже в могилі —
Мені серце роздвоїло.

Бо у мене стільки жалю,
Що без мене повмирали,
Плачте ж очі, сльози лийте,
Батька й матір не узрите.

Ах, нещасная година,
Що чужина — не родина,

Куди гляну, не обачу,
Тільки стану та заплачу.

Чи не глупий розум стався,
Що я в чужині забрався,
Кривних вкупі полишив я,
І од них сам заблудив я.

На чужині пробувати,
Так чужини треба знати:
Ані честі, ні поваги,
Тільки доста тут зневаги.

Сльози ж мої прийми, Христе,
Дай мені життя ти чисте,
Ах, із гріху мене зваджуй,
До спасіння припробаджуй.

Кресним деревом розп'ятий
Ти для мене — маю знати!
До хреста, ах, припадаю,
Прощення гріхів жадаю.

Із глибин мене здвигни ти,
В добру стежку наверни ти,
Маю я одвіт віддати,
Тебе, творця, вихваляти.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

ПІСНЯ НАБОЖНА

Із сердечним болем я вигукну до бога,
 Наступає-бо на мя смертна дорога.
 Ох, побачив, що вчинен я з земного гною:
 Кров, і тіло, і кістки — божою рукою.
 І по тому, бідний я, в землю обернуся,
 Не хотівши, та помру, суду ж побоюся.
 Ангели тоді в трубу у страшну затрублять
 І всіх мертвих од гробів голосом возбудять.
 Судія правдивий наш сяде на престолі
 І осудить всіх живих у земнім падолі.
 Як же грішному мені перед судом статись?
 Трудно й мудрому отут буде справуватись!
 Та й чи втіху добру мав, що зажив я світа,
 Що, в розкошах живучи, дарма тратив літа?
 Догоджавши тілу лиш марно, без потреби,
 Недогоден досягти розкоші я неба.
 Богові-творцеві все ж я кладу падію,
 Він життя солодке дасть, оборону вдіє.
 Тож архангелів царю на відвічні літа,
 Главі церкви і творцю всього цього світа
 Хай і влада протрива й слава нескінченно,
 Буде всюди хай усім множена священо.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

* * *

Я блукаю сиротою, не маю родини,
 Ах, як тяжко у нещасті жити на чужині.
 Волів би я не родитись і нужди не знати,
 Тяжко жити, як у горі народила мати.
 ЛЕч * коли я божі справи скоро обміркую,
 То і в щасті, як в нещасті, все-таки справую.
 Не бажав би на цім світі іншому нікому
 Сиротою в світі жити, як мені самому.
 Кому ж мені, нещасливцю, вклонитись у ноги,
 В кого може сиротина просить допомоги.
 Пресвятая моя мати, до свого сина
 Помолися ти за мене, будь мені причина.

* Л е ч — але.

ОЛЕКСАНДР ПАДАЛЬСЬКИЙ

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

ПІСНЯ О СВІТІ

О, хто на світі без долі народиться,
Тому світ марно, як коло поточиться,
Літа марно плинуть, як бистрії ріки,
Часи молодії, як з хлющі потіки, —
Все міняється марно.

Ліпше би ся було нігди не родити,
Аніж мізерному на сім світі жити,
Бо вродившись, скоро в землі гнити,
Щоби бездольному на світі не жити,
Нехай жалю не буде.

Ей, доле ж моя, де ти в той час ходила,
Коли моя мати мене породила,
Що тепер у світі ні в чім не рятуєш?
Тільки той папує, кому ти голдуєш*,
А я, бідний, думаю.

Куди повернуся, не маю радості,
Тільки в очах сльози, а в серці жалості,
Вийду межі люди, стою і думую,
Що люди гуляють, як риба в Дунаю,
Ах, тяжкий мій жалю.

Сам же я не знаю, що маю чинити,
Як мені у світі, мізерному, жити,
Коли б мені крила орловії міти,
Полетів би долі своєї глядіти
На чужії сторони.

Ах, світе ти марний, так щастям керуєш,
Одного минаєш, другого даруєш,
Інших людей садиш в дорогії шати,
А других ти водиш в нестерпних латах,
Рани серцю завдаєш.

* Голдувати — служити.

Нікто чоловіка в нещастю не знає,
Коли він в кишені нічого не має,
А хоча би й був він чесного роду,
Не маєш в кишені — запевна незгода,
Хоч би й був наймудріший.

Де ж ся чоловіку в нещасті подіти,
До кого він має голову схилити?
Хоч інший папує, а не порятує
Не тільки чужина, але і родина
При нещасній годині.

Є такії люди в світі, що нужди не знають,
Вродившись в щастю, в тім і умірають.
А інші зразу фортуни не мають,
Хоч найбільше живуть, розкоші не знають
Аж до смерті своєї.

Різні всі мови о мізернім мають,
Котрії на світі та й нужди не знають,
Коли прийде вбогий де межі багаті,
Зараз один з другим почнуть ся зглядати,
В кожному слові осудять.

Піду я, мізерний, фортуни шукати,
В якій де країні, коли би міг знати,
Як в мене фортуна в мізерного буде,
В той час мене всюди будуть знати люди,
Куди я повернуся.

А все ж то фортуна так тебе справує,
Кому вона служить, той завше папує,
Хто має фортуну, кожен того знає —
І на мізерного, як звір, поглядає,
Ще й добре налає.

Да що ж за утіха в світі чоловіку,
Коли марно тратить літа свого віку?
Чи ж то мені сам бог тебе урочає,
Що ся паді мною так вельми знущає,
Нещаслива година!

А того нема, щоб мені був зичливий,
Котрий би порадив в нещасній годині.
І сам я не знаю, до кого я маю
Свій жалю уносити, щоб хто міг втішити
В тяжкім моім жалю.

Ласкавий бог в тебе усім тим керує,
Чей ся наді мною хоча б раз змілує.
Коли мені сам бог захоче що дати,
Не дасть наді мною вельми ся знущати
В нещасливій годині.

Смутне ж моє серце нігди ся не втішить,
Тільки жаль тяжкої рани мої сушить,
Немає тої хвили, щоб мені служила,
Щоб ся моє серце хоч раз утішило:
За вік би мені стало.

Кривавії сльози з очей моїх плинуть,
Хоч би на один час плисти не покинуть,
Плачуть мої очі, серцем своїм тужу,
Що я ні від кого радості не вижу,
Як мені не тужити?

Ізмилуйся, боже, до тебе волаю,
І в тобі надію одним тільки маю.
Боже з високості, не дай більш жалобі,
Мені мізерному, в світі бездольному!
Вік тебе буду хвалити!

АВТОР ЛЕВИЦЬКИЙ

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

* * *

А хто ся на світі без долі уродить,
Тому нігди людська ценсура * не шкодить,
Людам-бо і щастя на світі дарує,
А мені й тоє життя одіймує.

Волів би-м не знати, що в собі світ може,
За що мя караш, ах, мій міцний боже!
Ей, трудно ся мені на тоє підняти,
Всім моїм ворогам писки згамовати.

Трудно з ворогами, да ніщо чинити,
Прийдеться, як камінь, [в] воду утопити.
Встають і близькі сусіди судять,
По дор[огах] мя нес[лушні] [гудять].

Отця на мя і матку завше направляють,
На невинність мою бинаймні не дбають.
І що ж я учинив тим ворогам важко,
Скарай їх, о боже, на душі їх тяжко.

Розкажи ** ж, о боже, землі мя пожерти,
Альбо позволь мені всі вороги стерти,
Ци на віки, кажеш, то й біди терпіти,
Що вороги чинять, аж тяжко глядіти.

Ей, бодай вороги тії скам'яніли,
Котріі на моє жи[ття] ся ск[у]пили,
Бодай зуби, очі собі набрехали,
[І як ка]мінь в воду, бодай так пропали.

* Ценсура — критика, нагана.
** Розказати — наказати.

АГАПОН

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

ПІСНЯ СВІТОВА

Ах, так жаль великий, тужу перестанно,
Тяженко зітхаю, коли день настане.

Сидячи в хаті, думую,
Що приятеля не маю.
Жаль серцю мойому,
Живучи самому.

Гей, би в пуці сидів і жалю би не мав,
Та й перед собою нікого не видав!

Але в світі живучи,
Щодень на люди глядючи,
Не раз і заплачу,
Що так літа трачу.

А що ж я учиню, напишу листоньки,
На всі боки світа розішлю послоньки,
Чи де живе, пробувас,
Хай вістку посилає,
Нехай буду знати,
Де її шукати.

Пришли, боже, день, годиноньку тую,
Ачей би де знайшов дівчиноньку ту я.
Щоб вже більше не тужити,
Головоньки не сушити,
Молодих літ своїх
Марно не губити.

Ой пишу я листоньки, на схід сонця посилаю,
Сиві голубоньки, нехай мені шукають
Молодої дівчиноньки,
В котрої чорні очоньки,
Ходу тихенького,
Личка біленького.

На західний край посилаю горлиці,
На південь та північ орли, ластовиці.
Ідять, в пильності шукайте,
Мені відомість давайте,
Про її мешкання
І моє кохання.

Минає день, другий, відомості нема,
Подібно моя праця кладеться дарма.
Прплітають голубоньки,
Кажуть, що нема дівоньки
Згідно думки твої,
Тобі подібної.

Погляпу на захід, аж летять горлиці,
Мовлять: не знайшли ми, тільки дві дівиці,
Але вельми є прекрасні,
Тільки в світі є щасні,
Одна зизоока,
Друга сивоока.

Орли, треті послі, відомість принесли,
З чорними очима дівчиноньку знайшли.
Личко красне і рум'яне,
Тільки на ноги не стане,
До того ж німая,
Ще трохи глухая.

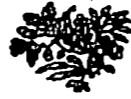
Летять ластовиці з півночі зарання,
Мовлять: не знайшли ми, крім одної панни,
Котра вчора вродилась,
А нині вже, як кобила,
До здібання з тобою
Буде говорила.

Що ж вам, послі, вчиню за такії вісті?
Скажу соколові вас живцем поїсти.
А сам коня осідлаю
І поїду край Дунаю,
Буду полювати,
Милої шукати.

Ах, боже мій, боже, боже милостивий,
Даруй мені сей день на влови щасливий!
Буду сіті закидати,
Буду дівчини шукати
По лісах, дібровах,
В долинах і горах.

Приїжджу на Дунай, моя мила стоїть,
Межи двома левами, сама ся не боїть.
Боже, дай день добрий тобі!
Вона дає руки обі,
Мило так приймає,
З здоров'ям вітає.

Хвала ж тобі, боже, і навіки слава,
Що мені дівчинонька красна досталась.
Просим тебе милостиво,
Пошли нам вік сей щасливий,
А по смерті — на небо,
Хвалу дати для тебе!

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

ПІСНЯ СВІТОВА

Ах, так жаль великий, тужу неперестанно,
Тяжененько зітхаю, коли день настане.

Сидячи в хаті, думāju,
Що приятеля не маю.
Жаль серцю мойому,
Живучи самому.

Гей, би в пущі сидів і жалю би не мав,
Та й перед собою нікого не видав!

Але в світі живучи,
Щодень на люди глядючи,
Не раз і заплачу,
Що так літа трачу.

А що ж я учиню, напишу листоньки,
На всі боки світа розішло послоньки,

Чи де живе, пробувас,
Хай вістку посилає,
Нехай буду знати,
Де її шукати.

Пришли, боже, день, годиноньку тую,
Ачей би де знайшов дівчиноньку ту я.

Щоб вже більше не тужити,
Головоньки не сушити,
Молодих літ своїх
Марно не губити.

Ой пишу я листоньки, на схід сонця посилаю,
Сиві голубоньки, нехай мені шукають

Молодої дівчиноньки,
В котрої чорні очоньки,
Ходу тихенького,
Личка біленького.

На західний край посилаю горлиці,
На південь та північ орли, ластовиці.

Ідїть, в пильності шукайте,
Мені відомість давайте,
Про її мешкання
І моє кохання.

Минає день, другий, відомості нема,
Подібно моя праця кладеться дарма.

Прплітають голубоньки,
Кажуть, що нема дівоньки
Згідно думки твої,
Тобі подібної.

Погляпу на захід, аж летять горлиці,
Мовлять: не знайшли ми, тільки дві дівиці,

Але вельми є прекрасні,
Тільки в світі с пещасні,
Одна зизоока,
Друга сивоока.

Орли, треті послі, відомість принесли,
З чорними очима дівчиноньку знайшли.

Личко краспе і рум'яне,
Тільки на поги не стане,
До того ж пімая,
Ще трохи глухая.

Летять ластовиці з півночі зарання,
Мовлять: не знайшли ми, крім одної панни,

Котра вчора вродилась,
А нині вже, як кобила,
До здібання з тобою
Буде говорила.

Що ж вам, послі, вчиню за такії вісті?
Скажу соколові вас живцем поїсти.

А сам коня осідлаю
І поїду край Дунаю,
Буду полювати,
Милої шукати.

Ах, боже мій, боже, боже милостивий,
Даруй мені сей день на влови щасливий!

Буду сіті закидати,
Буду дівчини шукати
По лісах, дібровах,
В долинах і горах.

Приїжджу на Дунай, моя мила стоїть,
Межи двома левами, сама ся не боїть.

Боже, дай день добрий тобі!
Вона дає руки обі,
Мило так приймає,
З здоров'ям вітає.

Хвала ж тобі, боже, і навіки слава,
Що мені дівчинонька красна досталась.

Просим тебе милостиво,
Пошли нам вік сей щасливий,
А по смерті — на небо,
Хвалу дати для тебе!

ГРИГОРІЙ

І в тім жаль мій непомалу, друже мій мпленький,
Зриш предивно очепьками, як сокіл сивепький.
Завше поглядаю я на твою вроду,
Що ти сам хороший, доброго ще й роду,
В мені тугу зводиш.

Й так з жалю я претяжкого, з туги немалої,
Не дізнаю, що чинити в головоньці своїй.
Прийди ж мені скоро, втіш мене, смутненьку,
Розвесель же тугу у моім серденьку,
Мені дай утіх!

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

* * *

Гей ти, горда дівчинонько, чим себе ввіряєш,
Чи на вроду, чи багатство, чи стан гарний маєш?
Не вважай на брови, бо не собольові,
Ні на стан статечний, бо не дуже гречний,
Ні врода хороша.

Розважаєш ти, миленький, гордість мою дарма,
Бо я ходжу пресмутная, трачу літа марно.
Бо щастя не маю, долю проклиною,
Кого вірно люблю, того не стрічаю,
Тужу безпрестанно.

І хоч би була не рада серденьком тужити,
Та такого не знайду я, з ким би мала жити.
Я тебе кохаю, завше споминаю,
Ані вдень, ні вночі я спання не маю
Через твою вроду.

Годі тобі мене зводить вже часу немало,
Більш терпіти я не буду через теє слави.
Як мене ти любиш, не пускай нікому,
Я-бо присягаю лиш тобі одному,
Мій милий, сердечно.

О зрадничнеє кохання, що так ізрадило,
За того іти я мушу, що мені немилый.
Я ж бо із нелюбом літа свої згублю,
Як того побачу, що його я люблю,
То ревно заплачу.

Розступися краще, земле, хай піду у тебе,
Бо я плачу безнастанно, милий мій, без тебе.
Доля нещаслива, що ти учинила?
Хоч я сяду їсти, їжа теж немила,
Пора перестати.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

* * *

Фальшивая юність, зрадлива фортуно!
 Служиш чоловіку во молодім віку,
 Тепер оставила, гди * сила вступила,
 Старість чоловіка к землі прихилила.
 Ей, орлова юність, повернися нині,
 Потім чоловіка в припадній годині!
 О вітри бурливі, з сторони повівайте,
 Серце фрасобливе ** во мні охолоджайте.
 Да спустять облаки веселую сладість,
 Дощевную краплю до серця на радість.
 О розкоше моя, где ся ти поділа,
 Ах, ніби під землю од мене ся скрила!
 Розступіте води, під землю вступіте,
 Юність молодості моїй приверніте.
 Кудя обернуся, всегда споминаю,
 Же розпусно жилем ***, сам ся осуждаю.
 Ох, приходить врем'я ко гробу вступати,
 Юж не буду в світі як орел літати.
 Сам ся осуждаю в тім земнім падолі,
 Же в світі жиючи, ужив своєю волі.
 Там озьму заплату, гди будуть питати,
 Ах, тяжко на серцю, як мні одвіт дати.
 Ей, тут ужаснися, земний чоловіче,
 Же смерть, ніби хищне **** на віку присіче.
 Видієш, же розкіш не довго триває,
 Зродивши чоловіка, у жаль впроваджає.
 І плач не допоможе, когда смерть приходить,
 Жаль немалий серцю в той час ся знаходить.
 Честь і хвалу богу віддавай навіки,
 Могучему спасти і вся чоловіки.

* Гди — коли.
 ** Фрасобливе — сумне.
 *** Жилем — я жив.
 **** Хищне — хищак.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА XVIII ст.

* * *

Великий мій жалю, пощо мене нітиш,
 І ранами серце пощо важко гнітиш?
 Як гострим мечем ти пронизуєш тіло,
 О щастя, куди ти від мене поділось,
 Мене чом лишило?

Ах, як трудно в світі без тебе прожити,
 Бо й голову бідну нема де схилити,
 Ані пригадати, де б тя пошукати —
 Чи в час, може, врочий полаяла мати,
 Щоб щастя не мати?

Сам я і не знаю, що сталося таке,
 Мені батько-мати не мислили злєс,
 Але люта смерть та мене всиротила,
 І батька, і матір убила,
 У світі, бідака, мене залишила.

І ти, смерте давня, так немилостива,
 Мене полишила, як блудного сина.
 По світі блукаю, відряди не маю,
 О жалю ж мій, жалю, і сам я не знаю,
 Що діяти маю.

Либонь, краще вмерти мені в тій годині,
 Ніж в світі блукати, неначе бидлині,
 Мій жалю великий, неугамований,
 Що я живу в світі, неначе вигнаний
 Поміж християни.

І що ж то за користь, що я живу в світі,
 Тужу без пристану, як птиця у кліті,
 Та б лучче в пустині прожить в самотині,
 Ніж в світі блукати, неначе бидлині
 В нещасній годині!

ЙОСИП

* * *

Ой під вишнею, під черешнею
 Стояв старий з молодою, як із ягодою.
 І просилася, і молилася:
 Пусти мене, старий діду, на улицю погулять!
 Ой і сам не піду, і тебе не пушу,
 Бо ти мене старенького покинути хочеш.
 Куплю тобі хатку, іще сіножатку,
 І ставок, і млинок, і вишневенький садок.
 Ой не хочу хатки і ні сіножатки,
 Ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка.
 Ой ти, старий дідуга, зігнувся, як дуга,
 А я молоденька, гуляти раденька...
 Ой ізгиньте-пропадіте, всі старії кості,
 Не сушіте, не крушіте моєї молодості.
 Ти в запічку: кахи-кахи! Я з молодим: хихи-хихи!
 Ой ти все спиш, а я плачу, тільки літа марно трачу.

ПАВЛО

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА 1784 р.

* * *

Покиньте шуміти, зеленії луги,
 Вже досить вам серце з'їдать, бідні туги.
 Ах, швидко і дуже квітки одцвітають,
 І юні нам швидко літа опадають.
 В літах маю ветхих неспокій терпіти,
 Життям молодим я не вмів володіти.
 Літа пройшли скоро, як ріки стрімливі,
 Весь вік били хвилі мене нещасливі.
 О, збувся талану я, бідака, свогого,
 І скрізь не знаходив, де був я, пічого.
 Таж лучче, бідасі, з звірми жить в пустині,
 Аніж в цьому світі тягнуть на чужині.
 Шумлять вітри в полі, запрету не мають,
 День-ніч ідуть думи, спокою не знають.
 Куди не піду я, то щастя не маю,
 І де б зупинитись, ніяк не вгадаю.
 Людина нещасна стає в цій годині,
 Як звикне в нещасті тягти на чужині.
 Є люди такії, що бід і не визнають,
 Ці бідну людину в піщо завше мають.
 Коли б мені в світі яка родина,
 Не знав дорікань би, що я спротила.
 Не знаю, як жити тепер поміж світа,
 Бо геть молодії пішли мої літа.

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА ХVІІІ ст.

* * *

Ти, мій творче, на хресті змучений, побитий,
Від безбожників лихих списом ти пробитий.
Тебе вздріли померлого,
Ради мене, мізерного
І у злі, гей, простерлого.

І тебе я, творче мій, міг би ублагати,
Тільки треба від гріхів всіх поодступати,
Аби в небі міг зістатись,
Зі святими гойнуватись,
Вічним світлом всолоджатись.

Мислю я собі відтак: злий я, окаянный,
Від Адама лихові цьому я одданий.
Горе у горах,
Горе в вертепах,
Горе в прірвиськах земних.

Ох, нещасне тіло, чом так почорніло?
Що у світі живучи, вельми согрішило.
Йди в некопану криницю,
Знайдеш довгу студеницю,
Благістю котра повніться.

Фіміам живої в ній ти води зшукаєш,
Себе змиєш від гріхів, чистоту пізнаєш.
Вмиєшся, згадай про світ,
Що світ злий є чоловік
І душі ворожий він.

Ей же, тіло, стій-но! Серцю неспокоїно,
Очі поглядають і мене шукають.
Думи знайдуть,
Очі зирнуть
І рук дотикають!

Й образ хвиль морських у нас звичаї приймають,
А хвилинням тим своїм цілий світ хитають.
Вітер вієне,
Хвилі здійме —
Кораблі збиває.

Ревно дбай, душе моя, вже ти маєш волю,
Аби в іншим світі ти мешкала в спокою.
Ген диявол, глянь, чатує,
Дивні сіті налаштує,
Вмить тобою запанує.

Животіння світове кляте понехай,
Неба і землі творцю хвальну честь воздай!
І упавши на коліна,
Попроси: хай бог не кине,
В тілі хай душа не гине!

ПЕТРО

ІЗ СПІВАНИКА КІНЦЯ ХVІІІ ст.

ПІСНЯ ПРО МАРІОТНІСТЬ СВІТУ

Пора приходить по щастю тужить,
Що світ великий, мені ж ніде жити,
Ой куди ж тільки не піду,
Ніде щастя я не знайду,
Ах біда кругом, ах біда кругом!

Є де на світі такий чоловік,
Як я, мізерний через весь мій вік?
Одну мину я — десять бід,
І всі за мною йдуть у слід,
Нещастя моє!

Там хіба добре, там вибраний світ,
Там, люди, добре, де мене піт,
Я куди лиш повернуся,
Ніде з лихом не змишуся,
Дивний чоловік.

Рікою іншому щастя пливе,
Вродився в щасті і весь вік живе,
А я щастя ще не зискав,
Як на світі жити я став,
Крім самих лиш бід.

Ой відкіль почну, мізерний, шукать?
Все іде мимо, все іде не так.
Щастя-бо по грибки ходить,
Щастя-бо по рибки бродить,
Без щастя ж ніщо!

ІВАН ПАСТЕЛІЙ

ІЗ РУКОПИСНОГО ЗБІРНИКА
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ ст.

ПІСНЯ

Пастирю душевний, попе вибраний,
Людей просвіщати од бога даний,
Як же ти їх просвіщаш,
Осквернений сам буваеш,
Живучи блудно.

Апостольство вручене тобі в світі,
Від бога дано людей просвітити.
А ти сам у темі ходиш
І всіх за собою вводиш
У рів пекельний.

Сам собі погибель ти готовиш,
Коли спасительні слова говориш.
Даш людям красну науку,
Собі на більшу муку,
Не так-бо твориш.

Тісний путь у рай, ворота вузькі,
Людам накладеши пости тверді,
А черевом ти не владаєш,
Жирієш ти, ся об'їдаєш,
П'єш, гайнуєш.

Євангелську хвалиш, попе, бідноту,
А сам не спом'янеш свою марноту.
Коли Гриць — кметь, простак Іван
Стане попом, дума, що пан
Цілому світу.

Лучче було б чину того не знати,
Як перед образ, олтар божий стати.
Язик у молитві працює,
А помисли дідько мордує
Там, де сам ходить.

Ісус твій убогство був заповідав,
А ти за багатство Христа би продав,
Ти люд мізерний утісняєш,
Свої скарбниці наповняєш,
Про душу не дбаш.

Ідуть, попе, літа, прийде кончина.
Щоб тебе не збила лиха година!
Ти спиш глибоко, пробудися,
Ти заблудив, тож навернися,
Попе, покайся!

ПРИМІТКИ

Зважаючи на специфіку давньої української поезії — її багатомовність, поетичні пам'ятки подаються в перекладі з мов латинської, польської, старослов'янської, наближеної до російської, тобто російської мови з більшою чи меншою кількістю українізмів, та давньоукраїнської. Давньоруські поетичні пам'ятки XI—XIV ст. подаються в перекладі з давньоруської мови. Твори, писані мовою, наближеною до народної, тобто українською з більшою чи меншою кількістю старослов'янізмів, полонізмів та латинізмів, подаються в модернізації. Зазначаємо головні принципи модернізації тексту: а) слова старослов'янські, полонізми та латинізми замінені на слова з живої української мови; б) помилки в тексті по змозі виправлено; в) дано ритмічну редакцію тексту; г) народну лексику залишено без змін за винятком слів із невластивим сучасній літературній мові наголосом. Твори, писані народною мовою, подано без змін за сучасним правописом. При перекладі залишено без змін античні імена, географічні терміни, історичні реалії та назви національностей.

В окремий розділ виділено пам'ятки XI—XV ст., де подано найархаїчніший тип книжної поезії, який культивувався на нашій землі. При розбивці на поетичні рядки (в оригіналі тексти записано суціль, прозою) враховано міркування О. Потебні та І. Франка про принцип так званої музичної стопи. Найдавніших наших поетичних пам'яток, отже, в їхнє число внесено лише такі, які в свій час співалися чи проказувалися речитативом, а відповідно укладалися у виразний музично-поетичний ритм. Принципи переведення стародавніх текстів на поетичні рядки визначив І. Франко в статті «Слово о Лазареві воскресені» (Зібрання творів у п'ятдесяти томах. «Наукова думка», К., 1981, т. 32, с. 55—111).

Заголовки, дані перекладачами, а також спроби реконструкції тексту взято у квадратні дужки.

ТВОРИ ПОЕТІВ XI—XV ст.

АНОНІМ. «Хвалебна пісня Борису і Глібу»

Перекладено з давньоруської мови за Іпатським списком «Літопису руського» (Полное собрание русских летописей, т. II. СПб, 1908). В оригіналі заголовка немає.

Цей твір (він входить у «Повість минулих літ») — найраніша з відомих нині пам'яток оригінальної давньоруської поезії. За формою та змістом — це акафіст, тобто похвальна відправа. Пам'ятка XI століття.

¹ *Борис і Гліб* — сини великого князя київського Володимира Святославича. За наказом їхнього двоюрідного брата Святополка Ярополковича, прозваного Окаянним, який захопив київський великокняжий стіл, Бориса було вбито 24 липня, а Гліба 5 вересня 1015 р.; згодом їх канонізували як святих православної церкви.

Інгвар, Всеволод і їхній третій брат Мстислав, названі Мстиславичами за прадідом Мстиславом Володимировичем, сином Володимира Мономаха. Інша думка: тут йдеться про синів київського князя Мстислава Ізяславича — Романа, Всеволода і Святослава, двоюрідних братів Інгвара та Всеволода. *Шестикрильці* — тобто соколи.

⁴⁰ *Ізяслав Василькович* — полоцький князь, син Василька Рогволодовича, внук Всеслава, полоцького князя.

⁴¹ *Брат Брячислав і другий, Всеволод* — брати Ізяслава, полоцькі князі.

⁴² *Ярослав і всі внуки Всеслава*. — Ярослав Всеволодович — князь чернігівський. Деякі дослідники гадають, що йдеться про Ярослава Володимировича, внука Мстислава Володимировича. Коли ж і Ярослава вважати Всеволодовим внуком, то це міг бути Ярослав Глібович. Внуки Всеславові — Ізяслав та його брати.

⁴³ *Сьомий вік Трояна* — за одними тлумаченнями, це останній вік язичництва (в християнських легендах число «сім» означало «останній»), за іншими — сім століть від навали гуннів у 350—370 рр.

⁴⁴ *Вселав ...діткнувся ратищем золотого стола київського*. — Ідеться про Всеслава Брячиславича (?—1101), князя полоцького, внука Ізяслава полоцького. За життя він мав славу чаклуна. Провадив міжусобну війну з Ярославичами. Вселав володів Києвом тільки сім місяців і був прогнаний Ізяславом.

⁴⁵ *Скочив вовком до Немиги з Дудуток*. — Ріка Немига — притока Свяслочі. На Немизі Вселав в 1067 р. зазнав поразки від Ярославичів. Дудутки — як гадають дослідники, поселення чи монастир під Новгородом.

⁴⁶ *Великому Хорсові вовком путь перебігав*. — Вселав, за легендою, перекидавсь у вовкулаку. Хорс — староруський язичницький бог сонця.

⁴⁷ *Того старого Володимира ніяк було пригвоздити до гір київських*. — Старий Володимир — це Володимир Святославич, який провів життя в походах. Коли мається на увазі Володимир Мономах, то й він постійно воював.

⁴⁸ *Дунай* — в народній творчості назва ріки взагалі.

⁴⁹ *Ярославна* — Єфросинія, дочка Ярослава Володимировича, князя галицького (див. прим. 36).

⁵⁰ *Овлур* — половець, який утік на Русь разом з Ігорем. Є свідчення, що його мати була руською.

⁵¹ *Ріка Стугна* — права притока Дніпра, нижче Києва.

⁵² *Ростислав* — син київського князя Всеволода Ярославича, онук Ярослава Мудрого, княжив у Переяславі. Біля Стугни половці розбили руські війська. Був поранений і втопився.

⁵³ *То ми сокільця опутасмо красною дівцею*. — Ідеться про Ігорового сина Володимира, якого справді оженили на дочці половецького хана Кончака в 1187 р. Володимир утік з Кончаківною та дитиною на Русь.

⁵⁴ *Свята богородиця Пирогоща* — церква, збудована в Києві 1132—1136 рр. Тут була ікона «пирогоща», що в перекладі з грецької мови означає «баштова».

ДАНИЛО ЗАТОЧНИК

«Слово Данила Заточника» перекладено з давньоруської мови за виданням: Н. Н. Зарубин. «Слово Данила Заточника по редакціям XII и XIII вв. и их переделкам». Л., 1932. «Слово» датується кінцем XII, початком XIII ст. Відоме в двох редакціях і збереглось у багатьох списках. Адресат твору нез'ясований: можливо, це був хтось із синів Володимира Мономаха — Юрій Долгорукий чи Андрій Добрий, князь переяславський. В кінці XII ст. знаємо Ярослава Володимировича — князя новгородського, якого було посаджено на повгородський стіл 1184 р. і кілька разів прогнано (останній раз — 1199 р.). На початку XIII ст. жив Ярослав Володимирович — князь псковський (1214 р.), пізніше князував у Торжку. Чи мають ці князі стосунок до «Слова», невідомо.

¹ *Тростина книжника-скорописця* — інструмент для письма.

² *Смоковниця проклята*. — За євангелієм, Ісус Христос, входячи в Брусалим, прокляв безплідну смоковницю (фігове дерево).

³ Стіни міста Єрихона, столиці ханаанських царів, начебто розсипалися від гуку труб і крику війська.

⁴ *Укрили мене злидні, як Червоне море фараона*. — За біблійною легендою, ізраїльтяни, тікаючи з Єгипту, пішли через Червоне море, яке розступилося перед ними. Фараон кинувся слідом, але море зімкнулося і поглинуло фараона з військом.

⁵ *Як Агар-рабиня од Сарри, пані своєї*. — Сарра, жінка Авраама, була, за біблійним переказом, безплідна. Вона вмовила Авраама взяти собі за жінку рабиню Агар. Завагітнівши, Агар почала зневажати Сарру і та її не раз за те карала. Агар утекла в пустелю, але ангел повернув її Аврааму.

⁶ *Лаче озеро* — озеро на Новгородщині.

⁷ *Ростислав-князь* — мабуть, син Юрія Долгорукого. За Лаврентіївським літописом, ці слова сказав не Ростислав, а Андрій Володимирович Добрий, переяславський князь.

⁸ *Ридаючи, як Адам за раєм*. — Див. у нашому виданні «Слово о Лазаревім воскресінні».

⁹ Цар Єзекіїль хвалився багатством перед послами вавилонського царя. Пророк Ісайя провістив, що добро Єзекіїля заберуть вавилоняни.

¹⁰ *Йосиф Прекрасний* — біблійний персонаж, якого намагалася спокусити жінка його пана Пантефрія. Розлючена стійкістю Йосифа, вона обмовила юнака перед чоловіком, і той потрапив у темницю.

АНОНІМ. «Слово про погибель руської землі»

Перекладено з давньоруської мови за виданням: Ю. К. Богунів. *Памятник русской литературы XIII века «Слово о погубели русской земли»*. М.—Л., 1965. Пам'ятка датується першою половиною XIII ст. До нашого часу дійшов тільки уривок.

¹ *Устюг* — місто і земля в нижній течії р. Сухони, притоки Північної Двіни.

² *Тоймичі* — плем'я, яке жило по течії річок Верхньої та Нижньої Тойми, приток Північної Двіни.

³ *Море, що холодом диха* — Біле море.

⁴ *Болгари* — земля волзьких болгар була при гирлі р. Ками.

⁵ *Буртаси* — одне з мордовських племен, яке жило в районі середньої Волги і її притоки Сури, на південний захід від болгар.

⁶ *Черемиси* — плем'я, яке жило на території теперішніх Костромської та Вятської областей.

⁷ *Великий князь Всеволод, отець його Юрій*. — Ідеться про Всеволода Юрійовича Велике Гніздо (див. прим. 33 до «Слова про похід Ігорів»). Його батько Юрій Володимирович Долгорукий — князь суздальський і великий князь київський (1090—1157).

⁸ *Німці радилі*. — Можливо, маються на увазі шведи.

⁹ *Вяда* — мордовське плем'я, жило в районі середньої Волги і її притоки Сури. Очевидно, це вояки, тобто удмурти.

¹⁰ *Мануїл Царгородський* — візантійський імператор Мануїл Комнін (1143—1180). Але він не був сучасником Володимира Мономаха.

¹¹ *Од великого Ярослава і до Володимира* — тобто від Ярослава Мудрого до Володимира Мономаха (див. прим. 3 і 6 до «Слова про похід Ігорів»).

¹² *Нинішній Ярослав* — Ярослав Всеволодович (?—1246), з 1238 р. великий князь володимирський.

¹³ *Юрій, князь володимирський* — Юрій Всеволодович (?—1238), великий князь володимирський.

АНОНИМ. «Слово о Лазаревім воскресінні»

Перекладено з давньоруської мови за публікацією І. Франка «Слово о Лазаревѣ воскресеніи». Пам'ятка кінця XIII — початку XIV ст. В основу твору покладено мотиви апокрифічного (неузаконеного церквою) Никодимового євангелія і «Слова Єпіфанія Кіпрського на велику суботу». За легендою, до народження Ісуса Христа всі люди, праведні й грішні, спокутуючи Адамів гріх, потрапляли після смерті до пекла. Ісус Христос спустився в Ад і вивів звідти праведників. Перед цим святі й пророки, які сидять в пеклі, послають до Ісуса Христа через його приятеля Лазаря звістку про себе. Лазаря ж, за євангельською легендою, Ісус Христос воскресив по чотирьох днях після смерті, хоч тіло померлого вже почало розкладатися. Твір дійшов до нас у кількох списках, але неповністю. Розбивку на поетичні рядки зробив І. Франко.

¹ *Псалтир та гуслі* — струнні музичні інструменти, на яких пригравали до співу. Давид, за біблійним переказом, вицайшов гуслі й склав збірку релігійних пісень, названу «Псалтир».

² *Із чрева матері на небеса знесений.* — Тут використано якийсь невідомий апокриф про Ісайю, котрий був начебто божим обранцем ще в череві матері — прообраз пізнішого Ісуса Христа.

³ *Побив тіло золоте в Вавилоні.* — Йдеться про золоту статую вавилонського ідола Беля. Пророк Даниїл переконав вавилонського царя, що жертви цьому богу з'їдас не статуя, а його слуги, і йому було дозволено знищити Беля. Після падіння Вавилону Даниїл був обмовлений заздрісниками і кинутий у рів з левами, але він чудом урятувався від смерті (леви його не зачепили, бо Даниїл помолвився своєму богу).

⁴ *Носив був дерев'яного козла на рамі* — тобто дерев'яне ярмо на плечах (прообраз пізнішого Ісуса Христа із хрестом на спині).

⁵ *Два орла він скував золоті* — тут також використано мотив якогось невідомого апокрифа про Соломона.

⁶ *Я б Соломона був у Аді викоренив.* — Ще один відгук невідомого апокрифа. Соломона Ісус Христос начебто залишив в Аді, бо той такий мудрий, що сам вийде звідти.

⁷ Тут перераховано ангелів, які, за апокрифом, допомагали Ісусу Христу воювати з Адам.

ІОАНН

Уривки з «Посольства до папи римського Сікста IV» перекладено з старослов'янської мови за виданням: «Архив Юго-Западной России», т. VII, ч. I. К., 1887. Послання до папи підписали: київський митрополит Мисаїл, архімандрит Києво-Печерської лаври Іоанн, архімандрит віленського Троїцького монастиря Макарій, князь Михаїл, брат польського короля Казіміра, князь Федор з Білої, князь Дмитро Вяземський та інші достойники з земель Київської, Волинської, Білої Русі та Литви. Твір є однією з найдавніших пам'яток пашої полемічної літератури і спрямований проти католицької експансії на Україні та в Білорусії.

¹ *Сікст IV (1414—1484)* — римський папа.

² *Чотирьох... пресвітерів патріархів грецьких* — тобто патріархів константинопольського, александрійського, антиохійського та єрусалимського.

³ *З граду самого царя великого* — біблійний вислів, що означає Єрусалим, тут треба розуміти Вільно, столицю Великого князівства Литовського.

⁴ *Щоб був він подібний вишньому.* — Тут маємо відгук легенди про повстання ангелів проти бога і зверження їх. Мається на увазі охрещення Литви.

ТВОРИ ПОЕТІВ XVI—XVIII ст.

ПАВЛО РУСИН З КРОСНА

Перекладено з латинської мови за виданням: «Pauli Crosnensis Rutheni Carmina», Варшава, 1962.

¹ Вважалося, що дев'ять муз відповідають дев'яти планетам, музика руху яких утворювала гармонію.

² Йдеться про Етеокла і Полініка, синів фіванського царя Едіпа, які разом загинули в подинку. Ці події описав грецький драматург Есхіл у трагедії «Семеро проти Фів».

³ *Золоте руно* — казкова золота овеча шкура, що зберігалась у колхідського царя Еета, нею заволодів грецький герой Ясон.

⁴ *Ян з Вислиці* (бл. 1490—?) — поет, учень Павла Русина, автор поеми про битву під Грюнвальдом «Прусська війна»; написав панегірик своєму вчителю.

⁵ *Птах* — орел; за легендою, подавав Юпітеру-громовержцю блискавки.

⁶ Аполлон їхав на колісниці із сходу на захід, як бог сонця, він освітлював землю, давав бліде світло місяцю.

⁷ Книга присвячена вихідцю з Угорщини С. Маді, якого навчав Павло Русин.

ГЕРАСИМ СМОТРИЦЬКИЙ

Перекладено зі старослов'янської мови за виданням: В. Н. Перетц. Историко-литературные исследования и материалы, т. 1, ч. 1. СПб, 1900.

¹ *Корона* — мається на увазі Корона польська, як називалась у ті часи Польська держава.

² *Сретницькі полки* — маються на увазі соцініани, чи антипринітарії — раціоналістична течія серед протестантів, що почала ширитися на Україні з XVI ст. Її засновником був італієць Фауст Соци (1539—1604), який оселився у Польщі.

³ Автор уподібнює тут князя Костянтина Костянтиновича Острозького Константину Великому (274—337) — римському імператорові, який підтримував християн. За легендою, імператор побачив на небі хрест з надписом: «Цим переможеш!»

⁴ *Тристати* — тобто антипринітарії (див. прим. 2).

⁵ Тобто Острозьку біблію, до якої й писалися ці вірші.

СЕБАСТІАН КЛЕНОВИЧ

Перекладено з латинської мови за виданням: «Roxolania», Краків, 1584.

¹ Йдеться про школу в Замості. Пізніше (1594) польський магнат Ян Замойський відкрив тут академію.

² Мається на увазі акт побратимства, поширений на Україні.

СИМОН ПЕКАЛІД

Перекладено з латинської мови за виданням: «De bello Ostrogiano ad Piantcoscum Nisoviis libri quattuor a Simone Pecalidis Artium Baccalaureo conscripti». Краків, 1600.

¹ Перед нами своєрідний твір, який не можна оцінювати однозначно. С. Пекалід був придворним поетом князів Острозьких і, певна річ, стояв на боці своїх хлібодавців, осуджуючи антифеодалне повстання на чолі з К. Косинським. Водночас він пише: «Славлю я зброю й мужів з-за порогів, розбитих у битві», тобто тих самих козаків, яких осуджує. Зрештою загальне ставлення до козаків у автора цілком позитивне, а осуджує він Косинського за «домову», внутрішню війну, розглядаючи її як міжусобиці — цей мотив автор переймає з літописів Київської Русі, з якими він був знайомий. Щоб провести цю думку, автор оспівує заслуги роду

Острозьких. Але в своєму патріотичному пориві він не може збагнути соціально-визвольного характеру повстання, дії козаків йому незрозумілі. В цьому проявляється класова обмеженість автора.

² *Слаблю я зброю й мужів...* — так починається Вергілієва «Енеїда».

³ *Героїчний вірш* — шестистопний дактилічний вірш, або гекзаметр.

⁴ *Алани* — племена сарматського походження, що в II—IX ст. населяли територію Північного Кавказу і землі між нижнім Дністром та Південним Уралом.

⁵ *Старійшини довговолосі* — жерці, тут уподібнюються до грецьких салтів, які під час свят бога війни Марса виконували воєнні танці й пісні.

⁶ *Стріли діви* — тобто Діани, богині полювання.

⁷ *Магомет* (Мухаммед, бл. 570—632) — релігійний проповідник, засновник ісламської релігії.

⁸ В традиції давньої поезії було уподібнювати сучасні народи народам давнім; так, поляки уподібнювали себе сарматам, українці і сарматам і роксоланам тощо. Ясна річ, ніякої історичної підстави ці уподібнення не мали. В даному випадку під кимврами розуміються німці, а під киммерійцями — татари.

⁹ *Право гевтонське* — Магдебурзьке право, надане Острогу польським королем Сигізмундом I у 1528 р.

¹⁰ *Право литовське* — система узаконень, визначена так званним «Литовським статутом».

¹¹ Тобто Острозька біблія, видана 1581 р.

¹² *Рюрик* — засновник давньоруської князівської династії. Острозькі виводили себе з Рюриковичів.

¹³ *Ігор* (?—945) — київський князь.

¹⁴ *Ольга* (?—969) — київська княгиня.

¹⁵ *Істр*, що має дві назви — ріка Дунай, яка в горішній течії називалася Даниувій, а в нижній — Істр.

¹⁶ *Святослав* (?—972) — київський князь.

¹⁷ *Володимир* — мається на увазі Володимир Святославич (див. «Слово про похід Ігорів», прим. 6).

¹⁸ *Тавріда* — Крим. Володимир у битві під Корсуном (Херсонесом) переміг військо візантійського імператора Василя II.

¹⁹ *З царського роду... дружина* — Анна, сестра візантійських імператорів Василя та Константина.

²⁰ *Ярослав* — князь Ярослав Мудрий.

²¹ *Давидове місто* — Володимир-Волинський. *Давид* — син Ігоря Ярославича, володимирський князь (1059—1112).

²² *Переяслав* — місто на р. Трубіж. Тепер Переяслав-Хмельницький.

²³ *Після вигнання... минуло зими дві.* — Ідеться про поразку козацького гетьмана К. Косинського (1591).

²⁴ *Скіфські фортеці* — татаро-турецькі фортеці. Тут слово «скіфський» виступає синонімом «татарський» (див. прим. 8).

²⁵ *Тафр*, *Феодосія*, *Херсонес* — міста в Криму; *Ольвія* — грецька колонія в нижній течії Південного Бугу; *Тягиня* — місто в Молдавії, теперішні Бендери; *Вілгород* — місто в гирлі Дністра, столиця Білгородської орди.

²⁶ *Валах* — житель Валахії (теперішня Румунія).

²⁷ *Острозький Януш* (1554—1620) — син Костянтина Костянтиновича, каштелян краківський, відступник од православ'я.

²⁸ *Заславська когорта* — військовий загін з м. Заславля (тепер Ізяслав, Хмельницької області).

²⁹ Очевидно, йдеться про військо найманців-сербів.

³⁰ Це порівняння взято з «Георгік» Вергілія.

³¹ *Ідумеї* — згадуване в біблійі плем'я. Тут йдеться про козаків (див. прим. 8).

³² *Костянтинове місто* — П'ятка, що належало К. Острозькому (тепер село Житомирської області).

³³ *Гетський зловіщий загін* — загін так званих «домових татар», які були на службі в князя Острозького (див. прим. 8).

³⁴ *Колідське військо* — князівське військо (див. прим. 8).

³⁵ *Той, що закопі любив* — Симеон, благочестивий ізраїльтянин, що не міг померти, не побачивши Ісуса Христа. Битва під П'яткою відбулася 2 лютого 1593 р.

³⁶ *Томіт* — тут треба розуміти козаків (див. прим. 8). Томіт — житель м. Томи (на Чорному морі), місце заслання Овідія.

³⁷ *Вишневецький Олександр* — учасник походу, український князь.

³⁸ *Ріфейські загопи* — татарські загопи.

ДЕМ'ЯН НАЛИВАЙКО

Перекладено з давньоукраїнської мови. «Про час», «До того, хто доброго сумління», «До того ж читача» — за виданням: «Лікарство на оспалий умисл чоловічий», Острог, 1607; вірш «На старожитній клейнот...» — за виданням: «Часослов», Острог, 1612.

¹ *Македон Василій* (Македонянин, бл. 836—886) — візантійський імператор, син селянина, засновник македонської династії.

² *Лев* (Македонянин) — візантійський царевич, син Василя.

³ *Григорій* — очевидно, Григорій Богослов, архієпископ Константинопольський, жив у IV ст.

ВІТАЛІЙ

Перекладено із старослов'янської мови за виданням: Записки наукового товариства ім. Шевченка, т. XXII. Львів, 1898.

СИМОН СИМОНІД

Перекладено з польської мови за виданням: Szymona Szymonowicza «Sielanki, inne wiersze polskie». Краків, 1914. У вміщених віршах йдеться про життя та звичаї українців.

¹ Мається на увазі один із способів любовної магії, так званих «приворотів». Перед світанком жінка, роздягшись, бігає навколо хати, щоб утримати коханця чи чоловіка.

МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: «Українська поезія. Кінець XVI, початок XVII ст.». К., 1978. Повна назва твору: «Лямент у світа вбогих на жалісне переставлення Леонтія Карповича, отця архімандрита спільної обителі при церкві Сходження святого духа братства церковного Віленського, православного, грецького».

КАСІЯН САКОВИЧ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: «Українська поезія. Кінець XVI, початок XVII ст.». Повна назва твору: «Вірші на жалісний погріб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного, гетьмана війська його королівської милості Запорозького, складені іноком Касіяном Саковичем, ректором київських шкіл, у братстві. Мовлені його спудеями на погребі того рицаря в Києві, в провідну неділю, року божого 1622».

¹ Вірш уміщено під гербом Запорозького війська, на якому зображено озброєного козака.

² Поезія в середньовіччі вважалася однією з наук.

³ *Кафа* — сучасна Феодосія. Похід відбувся 1616 р.

⁴ *Мултан земля* — сучасна Румунія.

⁵ *Волошин* — житель Волощини, тобто Молдавії.

⁶ *Інфляндчик* — житель Інфляндії (Лівонії). Ідеться про похід козацького війська в Лівонію в 20-х рр. XVII ст.

⁷ *Замойський Ян* — польський державний діяч, коронний гетьман. Ідеться про його походи в Молдавію (1595 і 1602), після яких тут було зміцнено вплив Речі Посполитої.

⁸ Ідеться про приїзд у Київ єрусалимського патріарха Феофана (1620).

⁹ *Борецький Йов* — український церковний і культурний діяч, засновник Київської братської школи, її перший ректор, автор антиуніатських полемічних творів.

СИМОН ЗИМОРОВИЧ

Перекладено з польської мови за виданням: Sz. Zimorowicz. «Roxolanki». Краків, 1924.

¹ Неслов'янські, часом химерні імена вживас С. Зиморович під впливом традиції тогочасної італійської любовної лірики.

СОФРОНІЙ ПОЧАСЬКИЙ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: С. Голубев. История Киевской духовной академии. К., 1888. Твір с панегіриком київському митрополиту Петру Могилі, церковному та культурному діячеві, засновнику Київського колегіуму.

¹ Очевидно, йдеться про один із численних міфів про Меркурія. Ще малим він забрав стадо корів Аполлона і знову сховався в колицю. Коли ж розгнівані боги покликали його на суд, Меркурій розумно захищався, і боги йому вибачили.

² Тут мається на увазі Україна.

³ *Дамаскин Іоанн* (675—753) — християнський богослов, автор церковних співів.

⁴ Ідеться про Ісуса Христа, який, за апокрифом, пішов війною на некло і ввів звідти святих мужів. Див. про це «Слово о Лазаревім воскресінні».

⁵ Сім ламп — тобто сім наук, які оспівує С. Почаський.

⁶ У цьому місці в книзі зображено гору Парнас, на якій стоїть Музії Сцевола. Права рука його в палаючому вогні.

⁷ Музія Сцеволу пости називали родоначальником роду Могил. У тодішній панегіричній традиції було звичайним виводити коріння знаменитих родів із Риму, хоч ніяких історичних підстав для цього немає.

⁸ *Чоловік найперший — Адам, а другий — Ісус Христос.* — Ідеться про звоювання Ісусом Христом пекла (див. прим. 4).

⁹ *Царевич тебанський* — царевич Фіванський. Очевидно, йдеться про засновника Фів Амфіона, який так майстерно грав на лірі, що каміння саме складалось у стіни. *Золотий волос* — золоті струни.

¹⁰ Тобто аргонавт Язон прославив Грецію своїми морськими походами.

М. Н.

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: ЗНТШ, т. LI, 1903.

¹ Це місце запозичено з Євангелія від Матвія, де сказано: «А ось один із тих, що з Ісусом були, витягнув руку і меча свого вихопив та й рубонув раба першого священника — і відтяв йому вухо».

² Тіло Олександра Костянтиновича Острозького (помер 1603 р.), православного, було вийняте з гробу його дочкою Аною-Алоїзою, католицькою фанатичкою, й перехрещене в католицьку віру.

³ Ідеться про повстання проти Давида його сина Авессалома, яке закінчилось поразкою сина.

Віршована частина кнпки А. Кальнофойського — епітафії значнішим людям, похованим у Києво-Печерській лаврі. Перекладено з польської мови за виданням: «Тератургіма lubo Cuda». К., 1638.

¹ *Заздросні сестри* — парки Клото, Лахесис і Атропа, богні долі.

² *Індикт* — міра церковного літочислення, вимірювалася періодами в 15 років.

³ *Тетяна Острозька* (бл. 1460—1531) — дружина великого литовського гетьмана Костянтина Острозького.

⁴ *Павло Беринда* (?—1632) — український лексикограф та поет.

⁵ *Земка Тарас* (?—1632) — український письменник та друкар, перекладач, завідував друкарнею Києво-Печерської лаври.

⁶ *Олельковичі* — останні київські князі, після смерті Семена Олельковича (1470) Київське князівство перетворено у воеводство.

⁷ *Збаразькі* — український князівський рід, що згас у 1631 р.

⁸ *Прунські* — українська гілка князів Пронських, згасла близько 1638 р.

⁹ *Рожинські* — український князівський рід, з нього вийшов козацький гетьман Михайло Рожинський. Його брат Кирик був козацьким отаманом.

¹⁰ *Кури* — плем'я, що дало назву Курляндії (Прибалтика).

КИРИЛО ТРАНКВІЛІОН-СТАВРОВЕЦЬКИЙ

Вірш «Ліки розкішникам цього світу» подано в модернізації з мови, наближеної до народної, решту перекладено з давньоукраїнської мови за виданням «Перло многоцїниос», Чернігів, 1646.

БАРТОЛОМЕЙ ЗИМОРОВИЧ

Перекладено з польської мови за виданням: Bartolomeja Zimorowicza «Sielanki». Краків, 1916.

¹ *Ногаї* — татари Ногайської орди, що кочували в степах Причорномор'я.

² *Кутнарські пищала* — тобто прості музичні інструменти, назва походить від м. Кутно (Польща).

³ *Кантемір* — татарський мурза, жив у першій половині XVII ст.

⁴ *Кучманський шлях* — один із найбільших шляхів XVII ст. на Україні, пролягав од Тербовлі до Золочева.

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ

«Епітафій» перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: С. Величко. «Летопись событий в Юго-Западной России», т. II. К., 1851. Решта творів з польської мови за виданням: «Lutnia Apollinowa». К., 1671 і «Notiy pięc gan Chrystusowuch». Чернігів, 1680.

¹ *Амбрось (Амбросій)* — християнський святий, покровитель бджолярства.

² За естетичними приписами тодішніх поетик, мова твору не була ознакою приналежності автора до тої чи іншої культури. Поетові вільно було писати будь-якою мовою, яку розуміли його вчені співбрати. Вірш «Русин до поляка...» і намагається з'ясувати цю ситуацію. Вміння віршувати на багатьох мовах вважалося ознакою ученості, хоч цей принцип почав порушуватися, про що й зазначає Л. Баранович, маніфестуючи свою приналежність до української культури.

³ «Епітафій» присвячено гетьману Лівобережної України Івану Брюховецькому, якого вбили повсталі проти його політики козаки на так званому Сербиному полі, неподалік Диканьки, в 1668 р.

ОЛЕКСАНДР БУЧИНСЬКИЙ-ЯСКОЛЬД

Твір — панегірик на честь гетьмана Івана Самойловича. В ньому оспівано участь гетьмана у війні проти Туреччини (1677). Відомі тільки уривки цього твору. Перекладено з польської мови за виданням: Величко С. «Летопись событий в Юго-Западной России», т. II.

- ¹ По Хотині — тобто після Хотинської війни 1620—1621 рр.
- ² *Константино побожні* — візантійські імператори (їх було дванадцять).
- ³ У Чигирині зачинилося п'ять козацьких полків та російський гарнізон. Росіяни — в горішньому, українські козаки — в долинному місті.
- ⁴ Ібрагім-паша і татари хотіли перепинити шлях війську І. Самойловича та Г. Ромодановського, що йшло визволяти Чигирин.
- ⁵ На цей час війська І. Самойловича та Г. Ромодановського вже були скликаві. Вони з'єдналися 3-го чи 10 серпня й рушили до Дніпра.
- ⁶ Цей загін відправлено з дороги від головного війська 17 серпня 1677 р. Складався він з пішого сердюцького полку і тисячі російських драгун.
- ⁷ *Ромодановський Григорій* (? — 1682) — князь, російський державний та військовий діяч, очолював російське військо на Україні.
- ⁸ 24 серпня 1677 р. турки зняли частину військ з облоги, і це дозволило помітному війську ввійти в Чигирин.
- ⁹ *Бо відколи ще княжив... Володимир, ми із турками бились...* — анахронізм, бо Володимир Святославич князував у 978—1015 рр., а Османська імперія склалася після падіння Візантії (XV ст.).
- ¹⁰ *Плату цісарю...даєте.* — Австрійський імператор (цісар) вважався головним противником турків у Європі.
- ¹¹ *Шлях у Моравах* — так званий Муравський шлях, виходив з Перекопу, тягся до р. Конки, потім повертав на північ вододілом між Дніпром та Дінцем. Од нього відходили дві бічні дороги до Дніпра.
- ¹² *В сьоме липня* — переправа через Дніпро відбулася 28 серпня 1677 р.
- ¹³ *Інгул* — права притока Південного Бугу. Турецькі війська відступили сюди в кінці серпня 1677 р.
- ¹⁴ *Границю за Чигирин... розширяйте* — тобто відбивайте Правобережну Україну, яка відійшла до Туреччини за угодою з гетьманом П. Дорошенком (1669).

ПЕТРО ПОПОВИЧ-ГУЧЕНСЬКИЙ

Подано в модернізації з мови, наближеної до народної за виданням: ЗНТШ, т. ХСVІ. Гіпотезу про авторство обгрунтував Михайло Возняк. Вірші, які приписуються П. Поповичу-Гученському, — класичний зразок шкільної, «дяківської» поезії, призначеної для декламації дорослими чи дітьми, щоб дістати милостиню на школу, через що вони називалися «нищенськими», а самі школярі «нищцями».

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: І. Величковський. Твори. Наукова думка, 1972.

- ¹ *Якова драбина*. — Біблійний патріарх Яків побачив у віщому сні драбину, яка стояла на землі, а верх її сягав неба — по ній сходили й піднімалися ангели.
- ² *Джон Овен* (1566—1622) — англійський поет-епіграматист, писав латинською мовою. Автор книги «Епіграмата» (1606).
- ³ Вірш присвячено гетьману Івану Самойловичу, святим патроном якого вважався Іоанн Кущник. Вірш писано перед самим падінням І. Самойловича.
- ⁴ Після падіння правобережного гетьмана Петра Дорошенка, який вів протурецьку політику, І. Самойлович став гетьманом усієї України. Доти на Україні було два гетьмани, правобережний і лівобережний.
- ⁵ Спокійно І. Самойловичу не випало довго жити, в цей-таки рік його з гетьманства скинуто.

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: Климентій Зіновій в. Вірші. Приношті посполиті. К., «Наукова думка», 1971.

СТЕФАН ЯВОРСЬКИЙ

Два «Арктоси гербових планет» перекладено з польської, «Арктос древніх світил» — з латинської мови за виданням «Arctos caeli Rossiaci». К., 1690; «Митрополита рязанського та муромського слізне з книгами прощання» — з латинської мови за виданням: «Чтения в обществе Нестора-летописца». К., 1914, кн. 24. В «Арктосах гербових планет» простежується акровірш-присвята київському митрополиту Варлааму Ясинському.

¹ *Варлаам* (Ясинський) — київський митрополит, якому й адресовано панегірик. Був ректором Київського колегіуму, сприяв його відновленню після воєнних дій у 60—70-х рр. XVII ст.

ІВАН (ЯН) ОРНОВСЬКИЙ

«Піднесеній» перекладено з польської мови за виданням: «Drogich Kamieni Spreza». Чернівці, 1693; решта також з польської мови — за виданням: «Bogaty wirydarz». К., 1705.

- ¹ Книга «Спеца дорогого каміння» — панегірик Івану Обідовському, царському стольнику та слухачеві курсу філософії Києво-Могилянського колегіуму, пізніше ніжинському полковнику.
- ² *Обідовських орел* — основний компонент герба Обідовських.
- ³ В поетичній уяві Івана Орновського постає античний світ з його героями та богами.
- ⁴ *Роського Парнасу і сармацьких муз слуга* — тобто полономовний український поет.
- ⁵ Тобто годі писати на темі з життя Стародавньої Греції.
- ⁶ Григорій Захаржевський-Донець, якому й присвячено панегірик «Багатий сад», — харківський полковник, будівник оборонної лінії Слобідської України, звів фортецю Ізюм, заснував ряд слобід. На час написання панегірика був уже небіжчик (помер 1691 р.).
- ⁷ Ідеться про похід Польського війська на чолі з королем Яном Казіміром на Лівобережну Україну (1663—1664). Глухів був обложений на початку 1664 р. Тут польські війська зазнали невдачі й змушені були повернутися в Польщу.
- ⁸ *Гесперійські краї* — маються на увазі західпоукраїнські землі.
- ⁹ *Від вандала* — тобто від Польщі.
- ¹⁰ *За Десною-рікою був бій страгородний* — ідеться про мужню оборону м. Салтикової Дівиці місцевим населенням та козакам (січень 1664 р.) від нашествия польсько-шляхетських військ.
- ¹¹ Одним із компонентів герба Захаржевських були рожі.
- ¹² *Маяк* — місто на Сіверському Дінці, на південь од Ізюма.

ГРИГОРІЙ ВИШНЕВСЬКИЙ

Повна назва твору: «Шлях, устелений лаврами, слуги Стагіри після прибуття заради першої нагороди за філософську гідність до вівтаря подорожі з запорукою належного обов'язку, щоб впливати відповідну прихильність, задуманий і від Вілленського університету, палацу наук, найяснішому і вельмишановному отцеві Йоасафу Кроковському, ігумену монастиря великої в усьому християнському світі перемоги св. анахорета Миколи і ректору Києво-Могилянської колегії, найдостоїншому владці, патрону та особливо шанованому меценату, від одного

з усіх і найвідданішого його імені та честі слуги Григорія Вишневського, бакалавра вільних мистецтв, філософії, метафізики, етики й аудитора цивільного права з виявленям глибокої вірності душі на знак вдячності та вічної прихильності присвячений року господнього 1696, серпня 15».

Перекладено з латинської мови за рукописом, що зберігається у відділі рідкісної книги ЦНБ АН УРСР, шифр 1604, а. 142—159зв. Рукопис у деяких місцях залитий чорнилом, тому в перекладі є пропуски, позначені трьома крапками.

¹ *Меценат* — мається на увазі Йоасаф Кроковський, ректор Києво-Могилянського колегіуму, який немало прислужився для розвитку цього учбового закладу.

² Карфаген певний час був колонією фінікійського міста Тір, звідси — тирський.

³ *Пунівець* — Ганнібал, який очолював карфагенське військо в Другій Пунічній війні і в 216 р. до н. е. у битві під Каннами розгромив римлян.

⁴ *Ліксон* — можливо, це Ліксея — місто в Акарнанії (Греція).

⁵ Кунктатором (тобто таким, що зволікає) названо римського полководця Квінта Фабія Максима, який воював з Ганнібалом.

⁶ Ідеться про дванадцятий подвиг Геракла, коли він дістав золоті яблука з саду Атласа, який охороняли гесперида.

⁷ *Світлоносний вчитель пісень* — Аполлон.

⁸ *Царство мавра* — Мавританія

⁹ *Дріонів поет* — Піндар. *Дріони* — одне з грецьких племен.

¹⁰ *Меонійські вершини* — Гомерівські вершини.

¹¹ *Оромусія* — можливо, це Ормуз, острів поблизу Персидської затоки.

ДАНИЛО БРАТКОВСЬКИЙ

Перекладено з польської мови за виданням «*Świat po szczęści przeizrzany*». Краків, 1697.

¹ Послів обирали до сейму, а депутатів та суддів до трибуналу.

² Посол, їдучи на сейм, разом з виборцями складав «наказ», тобто перелік вимог та прохань місцевої шляхти до сейму і короля.

³ У вірші висміюється мода, поширена в той час серед шляхетства, — вживати заморські наїдки. Волоська страва — італійська страва.

⁴ Головна мета Д. Братковського — викривати в своїх творах суспільні вади різних прошарків Речі Посполитої. В цьому вірші йдеться про становище православної Польщі зазнавали годинь за віру.

⁵ *Рочки і роки* — суди й позови, а також терміни, в які належало ставати до суду.

ОНУФРІЙ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: «Сборник отделения русского языка и словесности академии наук», т. 101, № 2, 1926.

¹ Жінки мали звичай ходити пити в корчми. Автор закликає їх триматися домівки.

² Тут описано один із знахарських обрядів.

ІЛАРІОН ЯРОШЕВИЦЬКИЙ

Перекладено з латинської мови за рукописом «*Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orpheo...*», що являє собою курс поетики, читаний у Києво-Могилянській академії. Рукопис зберігається в ЦНБ АН УРСР, відділ рукописів, шифр ДС/П241, а. 93—99.

¹ *Йоасаф* — царевич, якого відлюдник Варлаам обернув у християнство, жив у пустелі 25 років і помер у печері, персонаж поширеного в Європі (і на Україні) середньовічного роману «Варлаам та Йоасаф».

² Венера народилася біля острова Кіпр, тому її називають Кіпрідою. Отож і «кіпріоти не мплі», коли не мпла Венера.

³ *И наче боцця* — ідеться про Діану.

⁴ Тобто християни перестали вірити в поганських богів та міфи, а тому їх не бояться.

⁵ Купідона, бога кохання, зображували з пов'язкою на очах.

⁶ Тут гра слів: латинською мовою *leo* — звідник, а *leo* — лев. Коли в першому слові випустити «п», то вийде *leo* — лев. Так само в словах звідниця — левця (*lena* — *lea*).

⁷ *З міді віночки* — військові відзнаки.

ІВАН МАКСИМОВИЧ

Перекладено із старослов'янської мови за виданнями: «Алфавит». Чернігів, 1705; «Богородице Дѣво». Чернігів, 1707; «Театрон». Чернігів, 1708; «Осм блаженства евангельскія». Чернігів, 1709; «Царский путь Христа господня». Чернігів, 1709.

¹ Сюжет про Герасима та лева взято з «Лімонарія» — патерика, складеного в VII ст. Іоанном Моском, там цей сюжет переказано прозою.

² *Зосима* — пустельник з Іорданської пустині, жив у VI ст.

³ *Агатон* — пустельник, жив у IV ст. в Єгипетській пустині.

⁴ Сюжет вірша поет узяв з «Метаморфоз» Овідія (XI), але обробив по-своєму. Загалом фабула про царя й ослячі вуха мандрівна й була поширена в стародавньому письменстві, а також в усній словесності.

⁵ *Оронт* — знатний перс, вояцький царя Кіра Молодшого.

⁶ *Послів татарських речі* — анахронізм, татари з'явилися на історичній арені на поч. другого тисячоліття н. е., а Александр Македонський царював у IV ст. до н. е.

⁷ Тобто попросив Александра не заступати йому сонця.

⁸ Греція не була ні в халдейській, ні в мідійській владі, вела переможні війни з персами, хоч деякі області платили їм данину.

⁹ Мандрівний сюжет цієї невеликої поеми про художника й чорта поет узяв, очевидно, з «Неба нового» І. Галіатовського (1665).

ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ

Вірш «Плаче пастушок у довгу негоду» перекладено з мови, наближеної до російської, а «Капт» з польської — за виданням: В. Н. Петерц. «Историко-литературные исследования и материалы», т. I, ч. I. СПб, 1900. Інші твори перекладено з латинської мови. «Епіграма на папу Урбана VIII» та «Епіграма на зволікання лікаря Стеллера» — за виданням: И. О. Чистович. Феофан Прокопович и его время. СПб, 1868; «Епіграма на втікача» — за виданням: Ф. Прокопович. «Praecepta de arte poetica». Могилів, 1746; «До Теофіла Зігфріда Байера» — за рукописом ЦНБ АН УРСР, шифр ДА/П 298 а. 820; «Епіграма на Г. Дашкова» — за рукописом, що зберігається в БАН у Ленінграді, шифр Тек. пост. № 142 а. 245—247; решту творів — за виданням «*Lucubrations illustrissimes ac reverendissimi Theophrasti Procorowitsh*». Братіслава, 1743.

¹ Це скорочений виклад байки Горація (Сатири, II, 6).

² *Урбан VIII* — римський папа. До суду над Галілеєм, що відбувся 1633 р., спричинилася праця вченого «Діалог про найголовніші системи світу». Галілей був в'язнем інквізиції до смерті (1642).

³ *Стеллер Георг Вільгельм* (1709—1746) — домашній лікар Ф. Прокоповича, ад'юнкт Петербурзької академії наук, учасник експедиції Берінга.

⁴ Батт обдурив Меркурія (також хитрого злодія), залишивши йому колоду в людському одязі.

⁵ *Байер Теофіл Зігфрід* (1694—1738) — професор Кенігсберзького університету, член Петербурзької академії наук.

⁶ Блаженний Олексій — син багатих батьків, залишив світське життя й пішов у пустиню; жив у V ст. н. е. Твір є переробкою третьої «Скорботної елегії» Овідія, тільки там розповідь ведеться не від блаженного Олексія, а від автора.

⁷ Дайков Георгій — архієпископ ростовський, віце-президент Синоду, виступав проти реформ Петра I. У грудні 1730 р. позбавлений духовного сану і засланий. Помер на засланні (1739).

⁸ Вірш «Плаче пастушок...» алегоричний. Після смерті Петра I (1725) закінчується найактивніший період діяльності Ф. Прокоповича. За наступників Петра I, так званих «верховників», поет живе в атмосфері постійного переслідування, думає про еміграцію. Становище Ф. Прокоповича покращало, коли в 1730 р. до влади прийшла Анна Іоаннівна. Отож «день п'ятий» — п'ятий рік після смерті Петра I.

ОЛЕКСІЙ СЛОВИЦЬКИЙ

Перекладено з давньоукраїнської мови за виданням: «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників українського письменства та мови», вип. 2, 1929.

¹ Написав він корінфам — йдеться про перше послання Павла жителям грецького міста Корінфа у відповідь на лист корінфських християн.

² Останній вавилонський цар Валтасар влаштував бенкет в обложеному перським військом Кіра Вавілоні. Під час цього бенкету він начебто побачив руку, яка написала йому приречення смерті. В цю ніч царя було вбито.

³ Не відаючи сили хмелю, Ной упився вином і потім спав голий. Побачивши це, його син Хам почав сміятися з батька, тим часом як його брати Сім та Яфет прикрили батька плащем.

⁴ Очевидно, йдеться про епізод із «Книги виходу», коли ізраїльтяни зробили золоте теля, спалили перед ним жертву й почали бенкетувати в той час, як Мойсей був на Сінайській горі й молився богу.

СЕМЕН КЛИМОВСЬКИЙ

Пісню «Іхав козак за Дунай» подано за виданням: «Пісні та романи українських поетів», т. I, К., «Радянський письменник», 1956, решту творів — у перекладі з давньоукраїнської мови за виданням: «Сборник Харьковского историко-филологического общества», т. XXI, 1905.

ЗАХАР ДЗЮБАРЕВИЧ

«Псалму терківську та бербениську» подано в перекладі з давньоукраїнської мови за виданням: В. Н. Петт. «Историко-литературные исследования и материалы», т. I, ч. I. СПб, 1900; решту творів — у модернізації за тим же виданням, ч. II.

¹ Псалма описує Персидський похід російського війська, підкріплений допоміжним донським та українським військом, що відбувся 1722 р. і завершився взяттям Дербента та інших міст. Терківська — від р. Терек; бербениська — від м. Дербент.

² Кумики — район р. Куми в Прикаспійських степах.

³ Тобто в Астрахані військо посадили на кораблі, щоб переправити до Дербента.

ІОАСАФ ГОРЛЕНКО

Перекладено із старослов'янської мови за виданням: «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», кн. 6, 1892. Поема Й. Горленка — один з найсвоєрідніших творів українського поетичного барокко. Це зразок морально-повчаль-

ного писання, творений засобами чисто світської літератури, а саме засобами батальної поеми. Зрештою, і філософська основа твору: ідея морального вдосконалення людини, ідея про наявність у людині добра і зла, які персоналізуються в Добродійності та Гріхах, ідея про війну в людській душі добрих і лихих начал, заклик до морального вдосконалення людини, не вкладається в рамки чисто теологічного, теософського світогляду. Це була одна з улюблених тем для розмислу кращих умів, вихованців Клівської академії, зокрема і Г. Сковороди. З чисто барокковою схильністю до гіперболізації Й. Горленко розгортає битву доброго і злого начал у людській душі, а в кінцевому результаті маніфестує перемогу добра в людині.

¹ Теодор — з таким ім'ямем християнська церква знає кілька святих. Очевидно, тут обігрується буквально значення слова теодор — божий дар.

СТЕФАН ВІТИНСЬКИЙ

Перекладено із старослов'янської мови за рукописною копією книги «Епінікіон», що зберігається в ЦНБ АН УРСР, шифр Д. С., п. 264, а. 75—79. У творі описується російсько-турецька війна 1735—1739 рр. 17 серпня 1739 р. російське військо зустрілося біля містечка Ставучани поблизу Хотина з 90-тисячною турецькою армією і розбило її. Після цієї битви було взято й Хотин.

¹ Фельдмаршал славний — Бурхард Крістоф Мініх (1683—1767), який очолював російське військо.

² Святий град — Єрусалим.

ІГНАТІЙ МАКСИМОВИЧ

Перекладено з мови, наближеної до російської, за виданням: «Труды Киевской духовной академии», т. 9, 1897. Ода відтворює один із характерних моментів давнього шкільного життя — рекреації, тобто своєрідні ігри, які відбувалися в кінці учбового року. З цієї нагоди склалися вірші, комедії, драми, трагедії, які розігрувалися учнями на клівських горах (найчастіше на Щекавиці). Оду й складемо з такої нагоди.

¹ Як двох братів у дім пустило — тобто тепло й холодну пору.

² Мінерва дім свій залишає — учні Клівської академії виходять на свято рекреацій.

³ Щоб довгі роки він тривав — тут висловлюється побажання, щоб традиція рекреацій не переривалася.

СЕМЕН ДІВОВИЧ

Перекладено з мови, наближеної до російської (з численними українізмами) за виданням: «Киевская старина», кн. I, 1882.

¹ Ляцкоронський Преслав (? — 1531) — польсько-український військовий діяч, служив у війську князя Острозького, організував з запорозькими козаками походи під Білгород (1516) та Очаків (1528).

² Хмельницький-Венжик — був козацьким ватажком у першій половині XVI ст. Битва з татарами під Заслав'єм (у С. Дівовича помилково Заглав'єм) відбулася, за одними даними (літопис Г. Грабянки), 1514 р., за другими (польський хроніст М. Стрийковський), — 1534 р.

³ Свірговський Іван (Сверчовський) — подільський шляхтич, ходив 1574 р. з козаками в Молдавію.

⁴ Гетьман Богданко — князь Богдан Ружинський, який 1576 р. на чолі трьох тисяч козаків ходив проти татар.

⁵ Стефан Баторій був польським королем в 1576—1586 рр., довершив організацію реєстрових козаків.

⁶ Мається на увазі похід козаків 1614 р., коли сорок чайок перепливали Чорне море і вдарили на Трапезунд та Синоп. Походи козаків на Константинополь відбувалися часто (1615, 1621, 1622, тричі 1624, 1638, 1639 рр.)

⁷ *Шах Яків* — запорозький ватажок, «гетьман низовий» у 1577—1579 рр., побратим Івана Підкови, з яким ходив походом у Молдавію, брав участь у повстанні проти польсько-шляхетського засилля на Україні.

⁸ *Трясило* (Тарас Федорович) — запорозький гетьман, який уславився перемогою під Переяславом над польсько-шляхетським військом Конєцпольського (1630). Водному з походів розгромив турецький флот.

⁹ Наливайко Северин гетьманом не був, а тільки козацьким ватажком; очолив козацьке повстання 1594—1596 рр., яке закінчилося поразкою козаків під Лубнами. Страчений у Варшаві 1597 р.

¹⁰ Ідеться про антишляхетську боротьбу в 30—40-х рр. XVII ст., очолену Карпом Півторакожухом (? — 1642), який вів партизанську війну. Тут згадується момент, коли козаки заманили в степи військо Коноцпольського, і воно там померло.

¹¹ Ідеться про битву під Жовтими Водами (1648), її опис тут фантастичний.

¹² Коронний гетьман Потоцький участі в битві під Жовтими Водами не брав. На чолі польсько-шляхетського війська стояв його син Стефан.

¹³ Військо Хмельницького налічувало під Пилявцями 100 тисяч козаків і півелікий (600 чол.) загін татар. Шляхетського війська було 140 тисяч. Втрати шляхти тут значно перебільшені.

¹⁴ Битва під Збаражем відбулася 1649, тобто наступного року.

¹⁵ Це сталося перед Збаразькою битвою, а не в час бою.

¹⁶ Берестецька битва відбулася не 1648-го, а 1651 р., автор основні козацькі битви звів в один рік. Маючи намір оспівувати подвиги козаків, він не згадує, що козаки тут зазнали поразки.

¹⁷ Розбиті козацькі війська почали збиратися під Білою Церквою (1651); 18 вересня тут було підписано з Польщею Білоцерківський договір, умови якого були важкі для України.

¹⁸ *Волович ізний... посічений упав...* — Тут можна пізнати тільки відгомін справжніх подій. Ідеться про війну на північних кордонах України в липні 1649 р. На військо польського реймента (воєначальника) Воловича напали загони полковника Голоти і мало його не розбили, але наспіле литовське військо врятувало Воловича, якого в тій битві не вбили.

¹⁹ Можливо, тут ідеться про Зборовський договір (9 серпня 1649 р.). Цей договір не був «тривалим» і не задовольняв козаків, як і Білоцерківський договір.

²⁰ Тут мова йде про шлюб дочки молдавського господаря Лупула Домни-Розанди з сином Богдана Хмельницького Тимошем. З польським гетьманом М. Калиновським козацьке військо зустрілося під горою Батіг на Поділлі (1652).

²¹ *Самійло ж Калиновський... втопився у Бубнівці...* — Насправді поле Батовської битви було поблизу річок Південного Бугу й Собу. Шляхта топилася у Південному Бугу.

²² *Був битий лях під Жванцем...* — Жванецька битва відбулася восени 1653 р. Шляхту й справді козацьке військо тоді побито, але довершити розгрому не вдалося через зраду кримського хана, який уклав з нею Жванецьку угоду.

²³ Епізод з «Енеїди» Вергілія.

²⁴ Од слів «Піде скоріше сонце...» до слів «...ніж ми до вас вернемось» — переспів одного з віршів Овідія.

²⁵ Під Білою Церквою І. Брюховецький вщент розбив польське військо на чолі з коронним гетьманом М. Яблоновським, але міста не взяв, бо проти нього виступив Степан Опара, козацький ватажок, військо якого з'єдналося з татарами.

²⁶ *Дмитрашко* (Думитрашко-Райч) *Родіон* (? — 1705) — козацький полковник, виходець із Сербії, з 1667 р. переяславський полковник.

²⁷ Ідеться про оборону Чигиринна 1677 р. (див. поему О. Бучинського-Яскольда «Чигирин»).

²⁸ Описуються кримські походи 1687-го і 1689 рр. Перший похід був невдалий для російсько-українського війська, бо татари підпалили степ, і війська повернули назад. В невдачі звинувачено гетьмана І. Самойловича і скинуто з гетьманства. Другий похід теж не приніс перемоги.

²⁹ Мається на увазі так звані Вічний мир 1686 р.

³⁰ *Взяли його у Майбург.* — Семен Палій був у полоні не в Мальбурзі, а під Кам'яним Бродом, у таборі коронного гетьмана. Пробувши там рік, навесні 1689 р. він утік.

³¹ Можливо, йдеться про єзуїтів і цоцький загін, що намагався захопити Фастів у той час, коли Палій був у полоні. Повернувшись з полону, Палій розправився з єзуїтами.

³² *Рустич* (Руциць) *Данило* — польський полковник. Описуються події 1702 р. під час облоги козаками Бердичева. Місто було взято, шляхти полягло близько двох тисяч, сам Рустич ледве втік із фортеці.

³³ Ідеться про похід проти татар 1690 р. З Лівобережжя на допомогу Палієві пішли полки охотницький, компанійський (пайманний) і по тисячі козаків полків лубецького та переяславського.

³⁴ Казань-Кермен та Мурабек-Кермен здобуто 1695 р.

³⁵ Турецьку фортецю Азов здобуто в липні 1696 р.

³⁶ *Чалий Яків* — кошовий Запорозької Січі в 1696 р.

³⁷ Описано похід російського війська на чолі з П. Ласі в Польщу проти С. Лещинського в 1733 р., в якому брали участь козацькі війська. Пізніше Ласі замінив Мініх, Лещинського було вигнано, а на польський престол посадили курфюрста саксонського Августа III.

³⁸ *Галаган Гнат* (? — 1748) — полковник чигиринський (1709—1710) і прилуцький (1714—1739).

³⁹ *Лесій* — Ласі Петро Петрович (1678—1751), російський генерал-фельдмаршал, очолював російську армію, що воювала проти війська польського короля С. Лещинського. Про те, що говорив про козаків Ласі, С. Дімович в іншому місці поеми говорять так:

Тоді фельдмаршал Лесій таке говорив,
Він Мініха неправду усім зголосив:
Народ малоросійський у всьому тривалий,
Російській він державі незмінено дбалий,
Він завжди воювати відкрито ходив,
Був вірний і ніколи себе не цадив...

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

«Байку про Ковлятко і Вовка-флейтиста», «Епіграму», «Похвалу бідності», «Ось вона, молодість року!..», «На день народження Василя Томари» перекладено з латинської мови, решту — з давньоукраїнської та наближеної до російської за виданням: Г. Сковорода. Повне зібрання творів у двох томах. К., «Наукова думка», 1973.

¹ *Августин* (354—430) — християнський теолог, відомий своїми виступами проти єресей.

² *Томара Василь* — учень Г. Сковорода, поміщицький спл.

³ Ім'я Василь у перекладі з грецької означає володар, цар.

ІНОК ЯКІВ

Перекладено з давньоукраїнської мови (з великою кількістю русизмів) за виданням: «Хрестоматія давньої української літератури», упорядник О. Білецький. Про авторство вміщених тут двох сатиричних творів велося чимало суперечок. Сам автор лишив на позначку свого імені криптонім К. Р. Вважалося, що ці вірші написав Й. Богів чи І. Некрашевич. Тайнопис імені поета розшифрував Валерій Шевчук.

¹ Тут маємо реакцію на указ гетьмана К. Розумовського, яким заборонялося вільно гнати горілку.

² *Погар* — місто на Стародубщині.

³ *Роговський-Розовський, Бутовський-Бурковський* — місцеве панство.

⁴ Тут відбився тогочасний офіційний погляд на діяльність французьких просвітителів другої половини XVIII ст.

⁵ *Черкаси* — російська назва українців у документах XVII—XVIII ст.

⁶ *Понеділкування* — вільний день для жінок: давній звичай, за яким у понеділок вона звільнялась від сімейних обов'язків.

⁷ У лаврах управляв господарством так званий «духовний собор». Чепців, котрі входили в цей собор, називали соборними.

⁸ *Клов* — один із районів м. Києва, поруч з Печерськом.

⁹ Трипілля до 1785 р. було митрополичою маєтністю.

¹⁰ Васильків до 1785 р. був у власності Києво-Печерської лаври.

¹¹ На Подолі в Києві було багато крамниць та шинків.

¹² Мається на увазі указ Катерини II (20 лютого 1764 р.), за яким монастирі було позбавлено маєтностей. Ці маєтності перейшли у відання Колегії економії духовних маєтків. Указ поширився на українські монастирі з 1786 р. (див. «Плач київських чепців»).

¹³ У Глухові була гетьманська резиденція та генеральна канцелярія.

¹⁴ З відновленням судочинства на основі Литовського статуту (1763) в кожному повіті на Україні було відновлено і постійні підкоморні суди, які розглядали суперечки панів про межі володінь. Межові судді називалися підкоморіями.

¹⁵ *Картезієць-філософ* — Декарт (1596—1650), французький філософ.

¹⁶ *Зосима, архимандрит* — Зосима Валькевич, архимандрит Києво-Печерської лаври в 1762—1786 рр. Від 1786 р. в лаврі цю посаду почали обіймати київські митрополити.

ІВАН ПАШКОВСЬКИЙ

Пісню світову «Поки ж думати, боже...» подано в модернізації, решту творів — без змін за виданням: ЗНТШ, т. СІХ, 1912. У творах І. Пашковського часто зустрічаються акровірші: «Поки ж думати, боже...» — акровірш «Пашковскі»; «Мусиш ти ся признати...» — «Маруся»; «Тяжкая річ любити...» — «Твоа» («Твоя»); «Ох, мні жаль непомалу...» — «Олена З.»; «Летів чорний жук...» — «Летячая».

ІВАН

Перекладено з давньоукраїнської мови за рукописом, що зберігається в ЦНБ АН УРСР, шифр VIII. 216/199/, а. 109—116.

¹ Літописці, за біблійною традицією, виводили свій народ від Адама, тож брали на віру й подавали фантастичні відомості, які ніяких документальних підтверджень не мають.

² Фантастичний погляд на хозар, як предків козаків, перенесено в українські літописи з польських хронік. Хозари — напівкочові племена, які, за арабськими та візантійськими джерелами, належали до тюрків. У X ст. після падіння Хозарського каганату змішалися з кочовиками Південно-Східної Європи. Етимологія

козари-кози-козакі — фантастична. Козак — від тюркського «кайс-ак» — вільна птиця, вільна людина.

³ *Тотила* — Аттила (? — 453) — вождь гуннів, який робив спустошливі набіги на Західну Європу та Візантію. Візантія платила йому велику данину. В 452 р., перейшовши Альпи, вдерся в Італію, зруйнувавши ряд міст, але Рим не взяв. Папа Лев I купив у Аттилі мир за величезну суму, після чого завойовник повернувся до себе в Паннонію, де згодом помер. Із слов'янами гунни не мали нічого спільного.

⁴ Фантастичні відомості: слов'яни не володіли ні Римом, ні Африкою.

⁵ Імператор Священної Римської імперії, за династичними уявленнями середньовіччя, вважався найвищим з правителів Європи.

⁶ Кримське ханство стало васалом Туреччини 1478 р.

⁷ Порогів запорожцям піякі королі не давали, це була вільна земля, куди тікав люд від нестерпного соціального визиску на королівських землях.

⁸ *Жигмунд* — польський король Сигізмунд II Август (1520—1572), який уперше взяв на службу 300 козаків, завівши на них реєстр. Це він наказав збудувати укріплення на о. Мала Хортиця, щоб припинити втечу селян на Запорозжжя.

⁹ Епізод, описаний в літописі С. Величка. Напад яничар на Січ відбувся в 1675 р.

¹⁰ Ідеться про коронного гетьмана М. Потоцького і польного гетьмана М. Каліновського.

¹¹ Тобто Стефана Потоцького, сина коронного гетьмана.

¹² Примусили козаків прийняти Зборовський мир татарки, які повелись у цій ситуації по-зрадницькому.

¹³ Див. про це прим. 20 до поеми С. Дівопчя «Розмова Великої Росії з Мало-росією».

¹⁴ *Августа Анна* — російська царяня Анна Іоаннівна (1693—1740). Далі описується російсько-турецька війна 1735—1739 рр.

¹⁵ Перекоп взяли російські війська під командуванням фельдмаршала Міпіха 22 травня 1735 р. і дійшли до Бахчисарая. У 1737 р. генерал Лассі ввійшов у західну частину Криму. Очаків було взято 2 червня 1737 р. (див. про Хотинську війну «Епінікіон» С. Вітинського).

¹⁶ Тут зашифровано ім'я автора, яке розшифрував український літературознавець Ю. Тиховський («Київська старина», 1893, № 6). Іоанн у давньоєврейській мові означає «благодать божа». Цифрові значення літер цього імені І — 10, О — 70, А — 1, Н — 50, Н — 50, — у сумі складають число 181.

ІВАН НЕКРАШЕВИЧ

«Лист, писаний Івану Филиповичу» перекладено з давньоукраїнської мови; у «Сповіді...» мову духівника перекладено зі старослов'янської, а мову селян по-даю без змін; «Лист, писаний до гнідинського священника Івана Филиповича...» подано без змін за виданням: «Хрестоматія давньої української літератури», упорядкував О. Білецький.

ВАСИЛЬ ДОВГОВИЧ

«Лучкай-квіткар» і «Чому я й досі музикант?» подано в перекладі з давньоукраїнської мови. «Весняна замріяність», «Агнесині достоїнства», «Ті ученість», «Ті уста», «Агнесине ім'я», «Благання до Купідона», «Пісенна похвала селянці-молодиці», «Напіввесела, напівсумна пісня», «Шандорова упевненість», «Пісня тріумфу» перекладено з угорської мови. Решту творів перекладено з латинської мови за рукописом «Роёмата Bazilii Dohovits», 1832, який зберігається в Музеї української культури у м. Свиднику (ЧССР), фонд В. Довговича.

¹ *Siget* — місто в Румунії, за часів В. Довговича належало Австрії.

² *Пінду вершини* — мається на увазі, що В. Довгович уже через 26 днів буде учнем класу поезії.

³ *Де Ваків росте виноградник* — замок у Виноградіві, де Довгович учив дітей барона де Перенї.

⁴ *Іванна Ковачич* — дружина відомого тоді в Угорщині письменника Юрія Ковачича.

⁵ *Марматія* — Мармарошський комітат (округ) у тодішній Угорщині.

⁶ Тут обігрується значення латинського слова *lepidus* — милий.

⁷ *Спіноза Бенедикт* (1632—1677) — голландський філософ.

⁸ Колючка латинською мовою — *spinosus*.

⁹ Німецький філософ Іммануїл Кант (1724—1804) доводив, що всеблагого, премудрого і вседосконалого бога нема, він тільки ідеал, тобто одне з уявлень людини, через це не може мати й честот.

¹⁰ *Франклін Беніамін* (1706—1790) — американський політичний діяч і вчений.

¹¹ *Фіхте Йоганн Готліб* (1762—1814) — німецький філософ, педагог і громадський діяч.

¹² Кант був професором Кенігсберзького університету.

¹³ *Лучкай Михайло* (1789—1843) — український граматик та історик.

АКРОВІРШЕВІ ПОЕТИ

РОМАН КОРЕЦЬКИЙ

Подано в модернізації за виданням М. Возняка: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Львів, 1913. Акрівірш «Роман Корецьк» визначає автора твору.

ІЛІЯ БАЧИНСЬКИЙ

Подано в модернізації за виданням: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Акрівірш «Ілія Бачинські» визначає автора твору. Цей вірш без акропозначки вміщено в рукописному збірнику Б. Митра Дочинця 1832 р. під заголовком «Піснь свідька», тут він має шість строф і супроводиться поясненням: «Ся пісня складена від Іоанна Младенця Адрашія».

ІНОКІНЯ АНІСІЯ

Подано в модернізації за рукописом, що зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, шифр НТШ 172/64, а. 7—7 зв. Акрівірш «Інокія Анісія» визначає автора твору. Це поки що єдине, зафіксоване документально, ім'я поетеси в давній українській літературі.

ЯВОЛЕНКО П.

Подано в модернізації за рукописним збірником кантів початку XVIII ст., що зберігається в ЦНБ АН УРСР, шифр ДА, 824, Л., а. 9 зв.—10. Акрівірш «Яволенко П.» визначає автора твору.

ОЛЕКСАНДР ПАДАЛЬСЬКИЙ

Подано в модернізації за виданням: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Акрівірш «Олександр Падальські» визначає автора твору.

Подано без змін за виданням: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Акрівірш «Автор Левицьк».

АГАПОН

Подано в модернізації за виданням: «Пісні та романси українських поетів в двох томах», т. I. К., «Радянський письменник», 1956. У пісні читаються залишки акривірша; тут зроблено спробу його реконструкції. Акрівірш «Агапон» визначає автора твору.

ГРИГОРІЙ

Подано в модернізації за виданням: ЗНТШ, т. СХХХІІІ, 1922. Враховано деякі прочитання Г. Нудьги в «Піснях та романах українських поетів», т. I. Акрівірш «Григорій» визначає автора твору.

ФТЕОДОР КОСТЕВИЧ

Подано без змін за виданням: ЗНТШ, т. ХХІ, 1898. Акрівірш «Фтеодор Костевич» визначає автора твору.

ВАСИЛЬ ПАШКОВСЬКИЙ

Подано в перекладі з давньоукраїнської мови за виданням: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Акрівірш «Васілі» визначає автора твору.

ЙОСИП

Подано без змін за виданням: «Старосветский бандуриста». Собрал Н. Закревский, книга I. М., 1860. Акрівірш «Ойсіп» («Йосип») визначає автора твору.

ПАВЛО

Подано в модернізації за рукописом, що зберігається в ЦНБ АН УРСР, шифр № 822 (муз.), ДА, Л., Збірник Загоровського, а. 5. Акрівірш «Павло» визначає автора твору.

ТИМОФІЙ РЖ...

Подано в перекладі з давньоукраїнської мови за виданням: «Матеріали до історії української пісні і вірші». Акрівірш «Тимофеї Рж...» визначає автора твору.

ПЕТРО

Подано в модернізації за рукописом, що зберігається в ЦНБ АН УРСР, шифр ХХХІІІ, Мас. 46 а. 4. Акрівірш «Петро» визначає автора твору.

ІВАН ПАСТЕЛІЙ

Подано в модернізації за виданням: Давній український гумор і сатира. К., Держлітвидав, 1959. Акрівірш «Пастеліє» визначає автора твору. Іван Пастеліє (1741—1799) — закарпатський історик та педагог.

СЛОВНИК

античних та біблійних імен і назв

Аарон (Арон) — біблійний персонаж, брат Мойсея.
Август (63—14 рр. до н. е.) — римський імператор.
Аверн (Аверна) — озеро в Кампанії (Південна Італія), де, за легендою, був вхід до підземного царства.
Авзонія — Італія.
Авраам — біблійний персонаж, іудейський патріарх. *Авраама діти* — люди. *Авраама лоно* — рай.
Аврора — богиня ранішньої зорі.
Автолік — син Меркурія, дід Одиссея, відомий в античності розбійник та злодій.
Аквілон — бог північного вітру.
Акрокеравній — мис у Північно-Західному Епірі (Греція), небезпечний для мореплавців.
Актейські поля — Аполлонові поля. *Актейський* — епітет Аполлона за його храмом на мисі Актій (Греція).
Актеон — юнак, перетворений богинею Діаною на оленя за те, що він побачив, як вона купалася.
Александр Македонський (356—323 рр. до н. е.) — славнозвісний цар і завойовник.
Алекто — одна з трьох фурій, богиня помсти.
Альцід (Алкід) — Геркулес.
Амалік — згадуваний у Біблії вожде племені амалікітян.
Аме́ра — місто в Давній Палестині.
Аморський — від острова Аморгос в Егейському морі.
Амур — бог кохання, син Венери.
Анаш (Анна) — первосвященик іудейський. За євангельською легендою, в його домі воїн ударив Ісуса Христа в щоку.
Аоніди — музи. *Аонія*, *Аонійські гори* — місцевість біля гори Гелікон (Греція), на якій, згідно з уявленнями стародавніх греків, перебували музи.

Аполлон (Аполло, Аполлін) — бог світла й поезії. Аполлон Грнпейський — епітет Аполлона від міста Грнпій в Еоліді (Мала Азія), де був його храм.
Аргівські землі — грецькі землі.
Аркадія — область у Пелопоннесі (Греція). У античних авторів — щаслива й багата країна з ідилічним побутом.
Арктос — сузір'я Великої Ведмедиці.
Арктичний — палежний до Арктоса.
Арктойська зірка — Полярна зірка.
Арктойський люд — люди з північних країн.
Артасеркс — ім'я трьох давньоперсидських царів: сина Ксеркса, сина Дарія і сина Мнемона.
Артеміда — Діана.
Архімед (Архімедес, бл. 287—212 рр. до н. е.) — давньогрецький учений.
Атлас (Атлант) — титан, який, за уявленнями давніх греків, тримав небесний свід.
Атропа — одна з парок, богинь долі.
Аустри — південні вітри.
Африк — південно-західний вітер, що дув від берегів Африки.
Ахеронт — річка в підземному царстві.
Ахілл (Ахіллес) — один із головних персонажів «Іліади».
Аякс — один із вождів грецького війська в Троянській війні.
Аянт — цар острова Саламін, один із грецьких героїв у Троянській війні; другий відомий Аянт — учасник Троянської війни цар Локр.

Батт — пастух, котрий помітив, як Меркурій украв стадо корів Аполлона. За те, що проговорився, Меркурій перетворив його в скелю.
Беллерофонт — давньогрецький герой, переможець триголової потвори Химери. Боги подарували йому крилатого коня Пегаса, але той скинув

його з себе, коли герой захотів піднятися до неба. Після смерті перетворився на сузір'я.

Беллона — богиня війни.
Борей — бог північного вітру.
Борисфен — грецька назва Дніпра.
Бронт — один із циклопів, підручних Вулкана.
Бузирід (Бузирид) — єгипетський цар, убитий Геркулесом.

Вахс — бог виноградарства.
Валерій Максим — римський історик, жив у I ст. н. е.
Вандали — германське плем'я.
Вараара — великомучениця християнської церкви.
Венера — богиня краси й кохання.
Вергілій. Марон Публій (70—19 рр. до н. е.) — римський поет, автор «Енеїди», «Буколік», «Георгік».
Вулкан — бог вогню й ковальського ремесла.

Гавриїл (Гаврил) — архангел, який, за євангельською легендою, благовістив народження Іоанна Предтечі та Ісуса Христа.

Гадес — Плутон.
Гадитан — синонім Плутона.
Гален Клавдій — давньоримський лікар.
Ганімед — вродливий юнак, який подавав напої богам.
Геба — богиня юності.
Гебр — ріка у Фракії (Балканський півострів).

Геката — богиня мороку, пічних видінь, чаклування. Ототожнювалася з богинею місяця Селеною, богинею підземного царства Персефоною, богинею полювання Артемідію.

Гектор — син троянського царя Приама, вожде троянського війська, убитий Ахіллом.

Геліке — супутниця Артеміді, перетворена в сузір'я Великої Ведмедиці.

Гелікон — гора в Беотії (Греція), місце перебування муз. *Геліконські джерела* — Аганіппа та Іппокрепа, води яких, за уявленнями давніх греків, давали поетичне натхнення.

Гемус — можливо, Хемміс, стародавнє місто у Верхньому Єгипті.

Гергесенські поля — багата область Давньої Палестини. *Гергеса* (Герга-

са) — місто в цій області. Тут, згідно з легендою, Христос зцілював двох біснуватих. Демони втілювались у свиней, які кинулися в море і втопились.

Геркулес — герой грецьких міфів, відомий численними подвигами.

Герм — ріка в Лідії (Мала Азія).

Геспер — божество вечірньої зорі.

Гесперида — дочки ночі, які, за уявленнями давніх греків, жили на заході й охороняли сад із золотими яблуками.

Геріа країна — країна над Дунаєм, на південь від Дакії.

Гібла — гора в Сіцилії, що славилася медом. *Гіблейський* — медоносний.

Гідра — багатоголова змія, вбита Геркулесом.

Гіменей — бог шлюбу; весільна пісня.

Гіметт — гора в Аттіці (Греція), відома мрамуром, медом та прянощами.

Гімніди — співачки.

Гіперіон (Гіперон) — батько сонця, місяця, зорі.

Гіпнос — бог сну, син ночі (у римлян — Морфей).

Гіпногад — синонім Еола.

Горгони — три страховища (Стено, Евріала та Медуза) в жіночій подобі, погляд яких перетворював усе живе в камінь.

Гортензій Квінт (114—50 рр. до н. е.) — римський оратор і політичний діяч.

Градів — епітет Марса.

Грнпейський музикант — Аполлон.

Давид (кін. XI ст.— бл. 950 р. до н. е.) — ізраїльсько-іудейський цар.

Дагон — божество семітського пантеону.

Даки — племена фракійського походження, що заселяли Стародавню Дакію (теперішня Румунія).

Далмація — історична область на східному узбережжі Адріатичного моря.

Данайці — одна з назв стародавніх греків.

Даниїл (Даниїл) — біблійний персонаж, один із так званих великих пророків.

Дарданці — троянці. *Дардан* — родоначальник троянців.

Дарій (522—486 рр. до н. е.) — персидський цар.

Дафнід (Дафніс) — сіцилійський пастух, міфічний творець буколічної поезії.

Дедал — легендарний будівничий Критського лабіринту, батько Ікара.

Делос (Делія) — один із Кікладських островів в Егейському морі, міфічне місце народження Аполлона та Діани. *Делівець* — Аполлон.

Дельфи — місто в Фокіді (Греція), яке славилося храмом Аполлона.

Демосфен (Демостен, бл. 384—322 рр. до н. е.) — грецький оратор та філософ.

Діана — богиня місяця та полювання, сестра Аполлона.

Дідона — карфагенська царяца, яка через нещасливу любов до Енея звеліла спалити себе на вогнищі.

Діктинна — епітет Діани, назва походять від гори Дікти (Крит). Тут виготовлялися знамениті критські стріли.

Диоген з Сінопа (бл. 400 — бл. 325 рр. до н. е.) — грецький філософ.

Діомед — фракійський цар, який годував своїх коней м'ясом полонених чужоземців.

Діона — мати Венери.

Діри — фурії.

Дірка — дочка Сонця, жінка фіванського царя Ліка, перетворена в джерело.

Джерело Дірка було на північний захід від Фів Беотійських (Греція).

Додона — місто в Епірі (Греція). *Додонейська діврова* — священна діврова.

Дриади — богині, покровительки дерев. За уявленнями давніх греків, жили і вмирали разом з деревами.

Друз Нерон Клавдій (38 р. до н. е. — 9 р. н. е.) — римський воєначальник, успішно воював з германцями.

Езекиїл (Ізекіїль) — біблійний пророк.

Енох — біблійний персонаж, патріарх, що, за легендою, жив 360 років.

Еремія (Іеремія) — біблійний персонаж, один із так званих великих пророків.

Ефрем — син Йосифа, виступає як синонім слова «іудей».

Евандр — син Меркурія, переселенець з Аркадії (Греція) до Італії, заснував колонію Палатін на місці майбутнього Рима.

Евр — бог південно-східного вітру.

Еврідіка — дружина міфічного співця

Орфея, померла від укусу змії. Орфей спускався за нею в підземне царство, але так і не зміг вивести її звідти.

Евріп — протока між о. Евбея (Греція) та Європейським материком.

Еврот — головна ріка в Лаконії (Греція).

Евтерпа — муза ліричної поезії.

Екаїрія — свято на честь Марса з кінськими змаганнями.

Еліда (Елізей, Елізіум, Елісейські, чи Елісейські поля) — місто та область Пелопоннеса (Греція). У грецькій міфології — рай, де живуть праведні душі та герої.

Ематія — давня назва Македонії.

Еней — головний герой поеми Вергілія «Енеїда».

Еол — бог вітрів.

Еос — богиня ранішньої зорі.

Епір — гориста область у Західній Греції.

Ергоп — власна назва коня.

Ереб — бог підземної тьми.

Ерікс — місто й гора в Сіцилії, де був храм Венери, тут, за міфом, жив герой Ерікс, який побудував цей храм і місто, був переможений Гераклом.

Ерінї — богині помсти.

Еріціна — епітет Венери, від міста Ерікс з культом цієї богині.

Ермон — гора в Палестині.

Ерот — Амур.

Етей (Етней) — один із циклопів.

Етна — вулкан у східній частині Сіцилії.

Ефеська божниця — храм Діани в Ефесі (Греція).

Ехо — німфа, покарана Юноною так, що могла вимовляти тільки кінці слів, не знаючи їхнього початку. За іншою легендою, Ехо — це німфа, яку любив Пан, але вона дала перевагу Сатиру. Пан наслав на неї пастухів, які розтерзали німфу. За третьою легендою, вона висохла з кохання настільки, що від неї залишився тільки голос.

Іоанн (Іоанн) — апостол і євангеліст.

Іовиш — Юпітер.

Іолофер (Олоферн) — воєначальник асирійського царя Навуходоносора, був убитий своєю дружиною Юдиф'ю.

Іордан (Іордан) — ріка в Палестині.

Йосиф — син Іакова, біблійний патріарх. В юності його називали Йосифом Прекрасним.

Зевс — грецький верховний бог (у римлян — Юпітер).

Зефір — бог теплого західного вітру.

Зефірітіда — прізвисько Арсиної, дружини єгипетського царя Птолемея Філадельфа. *Краї Зефірітіди* — Єгипет.

Зоїл (IV ст. до н. е.) — критик Гомерових поем, його ім'я стало називним для недобррозумливих, дріб'язкових критиків.

Іаков (Яків) — біблійний персонаж, син Ісаака.

Іберія (іберська земля) — стародавня назва Іспанії.

Іди — гори в Греції. Олімп — одна з Ідайських гір.

Ієрихон — місто в Давній Палестині.

Ізмар (Ісмар) — гори й приморське місто у Фракії.

Ікар — син Дедала, який з батьком утік від критського царя Міноса, злетівши на штучних крилах, зроблених із пір'я та воску; забув батькову пересторогу і наблизився до сонця. Віск розтопився, крила розпались, і він упав у море.

Ілля — біблійний персонаж, пророк.

Іоанн Предтеча — євангельський персонаж, хреститель Ісуса Христа.

Іосія — цар іудейський, біблійний персонаж. Іосії корінь — Ісус Христос.

Іпполіт — грецький герой, убитий своїми кінями; його воскресив бог лікування Асклепій (Ескулап).

Ір — жебрак у домі Одиссея, образ жебрака взагалі.

Ірис (Ірида) — богиня веселки, вісниця богів.

Ірод (бл. 73 р. до н. е. — 1 р. н. е.) — цар іудейський, за євангельською легендою, в його царювання народився Ісус Христос; його ім'я стало називним для жорстокого, бездушного правителя.

Ісаак — біблійний персонаж, син Авраама.

Ісайя — біблійний персонаж, один із так званих великих пророків.

Істр — ріка Дунай.

Ісус Навін — біблійний персонаж, наступник Мойсея.

Ікадм — син фінікійського царя Агенора, засновник Фів.

Ікадма — місто Фив, столиця Беотії (Греція).

Ікалалія — півострів у Південній Італії.

Ікаліона — муза епічної поезії.

Ікамбиз(а) — давньоперсидський цар, завойовник Єгипту.

Ікамени — музи, у давніх римлян німфи-віщунки, їм було присвячено джерело Касталія та гора Парнас.

Ікаміллус Марк Фурій (бл. 447—365 рр. до н. е.) — диктатор Риму, полководець, прозваний другим Ромулом.

Іканоп — місто в дельті ріки Ніл.

Ікармел — гірський хребет у Галілеї.

Ікарнеад (213—129 рр. до н. е.) — грецький філософ.

Ікарпатос — острів в Егейському морі між Критом та Родосом.

Ікасталиди — музи; назва походять від Касталійського джерела біля підніжжя гори Парнас.

Ікатон Марк Порцій Старший (234—149 рр. до н. е.) — римський політичний діяч, який відзначався суворістю.

Ікатулл Гай Валерій (бл. 87—бл. 54 рр. до н. е.) — римський ліричний поет.

Ікавдрига — колісниця, запряжена четвіркою коней.

Ікадонія — місто на о. Крит.

Ікабелла — богиня родючості, її зображали на візку, запряженому левами.

Ікаклади (Циклади) — група островів Егейського моря (головний з них — Делос).

Ікалікія — область у південно-східній частині Малої Азії.

Ікалар — один із коней учасника Троїанської війни Кастора.

Ікамери — германські племена, що заселяли в давнину територію Ютландії.

Іканір — міфічний цар міста Паф на о. Крит, відомий своїм багатством.

Іканіф — гора на о. Делос, місце народження Діани й Аполлона.

Іканіріда — синонім Венери; назва походять від о. Кіпр, де, за міфом, народилася богиня.

Ікаір (? — 530 рр. до н. е.) — перший цар Давньоперсидського царства.

- Кірка** — німфа-чародійка, яка жила на острові Ея. У неї цілий рік пробув Одисей із супутниками, повертаючись додому.
- Кірські вершини** (Кіра) — гори біля Кіри, пристані м. Дельф (Греція), їх ще називали Аполлонові вершини.
- Кіферійські води** — води біля о. Кіфера (біля входу в Лаконську затоку Егейського моря). **Кіферей** — епітет Венери від о. Кіфери.
- Кіферон** — гірський хребет у Греції, де, за міфами, перебували музи.
- Кларос** — місто на узбережжі Малої Азії з храмом Аполлона. **Кларосець** — епітет Аполлона.
- Клото** — старша з трьох парок, богинь долі.
- Кодр** (Кодрус) — останній афіський цар (XII—XI ст. до н. е.)
- Колофон** — грецька колонія в Малій Азії.
- Коліда** — давньогрецька назва Західної Грузії. **Колідианка** — Медея.
- Кордова** — місто в Іспанії, де народився Марк Анней Лукан, римський поет, автор поеми «Форсалія». Тут же народився Сенека.
- Корінф** — давньогрецьке місто-державна.
- Крез** (Крезій, 595—546 рр. до н. е.) — останній лідійський цар, уславився своїм багатством. У війні з перським царем Кіром зазнав поразки й потрапив у полон.
- Ксанф** — епітет ріки Скамандр у Малій Азії, поблизу її гирла було місто Ксанф.
- Ксеркс** (?—465 рр. до н. е.) — персидський цар.
- Купідон** — Амур.
- Курцій** (Курціуш) **Марк** — римський юнак, герой легенди, в якій розповідається, що серед римського форуму (центральна площа) утворилася глибока тріщина, яку нічим не могли заповнити. Курцій кинувся туди, щоб урятувати рідне місто, після чого тріщина зімкнулася.
- Лаг Птоломей** — один із полководців Александра Македонського, засновник династії в елліністичному Єгипті. **Ниви Лага** — єгипетські поля.
- Лазар** — бідняк, який, за євангельською притчею, лежав біля порога безсердечного багатія.
- Лазар Четвероденний** — приятель Ісуса Христа, якого він, за легендою, воскресив через чотири дні після смерті.
- Лакедемонський звичай** — тобто спартанський звичай. **Лакедемон** — друга назва Спарти.
- Ламія** — нічний привид.
- Лари** — духи-охоронці домашнього вогнища у римлян.
- Латона** — мати Аполлона й Діани.
- Лакеса** (Лакесис) — одна з трьох парок.
- Лацій** — область в Італії з центром у Риму.
- Леди сили** — близнюки Кастор і Поллукс. **Леда** — дружина спартанського царя Тіндарея.
- Лерна** — місцевість в Арголіді (Греція), де жила Гідра.
- Лега** — ріка в підземному царстві, вода якої приносила забуття минулого.
- Либетрійські хвилі** — джерела в давньогрецькому місті Либетрі, присвячені музам.
- Лібітіна** — богиня смерті, мертвих і поховань.
- Ліван** — гори в Стародавній Сирії.
- Лівій Тір** (59 р. до н. е.—17 р. н. е.) — римський історик.
- Лівія** — північне узбережжя Африки.
- Лівіусь славний** — Тіберіус Катій Сілій Італік (26—101 рр.), римський поет, автор поеми «Пунічна війна».
- Лідія** — країна в Малій Азії.
- Ліей** — Вакх. **Ліейське вино** — папій Вакха.
- Лот** — біблійний персонаж, єдиний житель Содом, який врятувався після знищення цього міста за розпусність його мешканців.
- Люцифер** — світлоносець, син Аврори, бог ранішньої зорі; в біблії виступав як диявол.
- Маверітанія** — область у Північно-Західній Африці.
- Майя** — богиня весни. **Майї син** — Меркурій.
- Мантуанець** — Вергілій, який народився в м. Мантуї.
- Марпес** (Марпезійські скелі) — гора на о. Парос, славна мармуром.
- Марс** — бог війни.
- Марцер**, можливо, **Маркій** — пророк, що, за легендою, передрік поразку римлян при Каннах.
- Мафусаїл** (Матусаїл, Матусалем) — біблійний патріарх, дід Ноя, який, за легендою, прожив 969 років. **Мафусаїловий вік** — довголіття.
- Мегера** — одна з трьох фурій.
- Медея** — дочка колхідського царя Еета. За її допомогою Ясон заволодів чарівним золотим руном.
- Меди** — мідійці.
- Медина** — місто в Аравії.
- Медуза** — найстрашніша з горгон.
- Мельпомена** — муза трагедії.
- Мемнон** — міфічний цар Ассирії, союзник Трої.
- Менальські гори** — гірська гряда в Північній Аркадії (Греція), присвячена Пану, богу лісів та худоби.
- Меонієць** — житель Меонії (Мала Азія). Так називали Гомера.
- Меркурій** — вісник богів, покровитель ремесел і торгівлі.
- Меценат** — римський патріцій, покровитель поетів Вергілія, Горация та ін., жив у I ст. до н. е.
- Мід** (Мідас) — цар Фрігії (Мала Азія). Аполлон наділив його осличими вухами за те, що в музичному змаганні між ним і богом лісів Паном Мідас віддав перевагу його супротивнику.
- Мідія** — західна частина Персії.
- Мінерва** — в римській міфології богиня, покровителька паук, мистецтва, ремесел, а також війни (у греків — Афіна).
- Мнемозина** — богиня пам'яті.
- Мойсей** — біблійний персонаж, вождь і законодавець давніх євреїв.
- Морфей** — бог сновидінь.
- Музей** — міфічний пророк-поет, учень Орфея.
- Музи** — давньогрецькі богині поезії, мистецтва, наук.
- Мульцібер** — епітет бога вогню Вулкана, синонім вогню.
- Назон Публій Овідій** (43 р. до н. е.— бл. 18 р. н. е.) — римський поет, автор «Метаморфоз», «Скорботних елегій» та ін.
- Наяди** — німфи рік, озер, хмар і дощу.
- Непот Корнелій** (бл. 100—25 рр. до н. е.) — римський історик.
- Нереїди** — морські німфи.
- Нерон Клавдій Тіберій** (37—68 рр.) — римський імператор.
- Нестор з Пілос** — пілоський цар, найстаріший учасник Троянської війни, дожив до глибокої старості, звідси — «несторівський вік».
- Німфи** — жіночі божества, що уособлювали різні сили природи.
- Ной** — старозавітний персонаж, праведник, який, за легендою, врятувався разом із своїм родом під час «всесвітнього потопу».
- Нот** — бог південного вітру з дощем і градом.
- Олімп** — гора в Греції, за легендою, місце перебування грецьких богів.
- Ольвія** — давньогрецька колонія на березі Дніпро-Бузького лиману.
- Ореади** — гірські німфи.
- Оріон** — сузір'я; вважалося, що його поява на небі віщувала грозу.
- Орк** — Плутон.
- Орфей** — син Аполлона і музи Калліопи, міфічний поет та співець, магичний, сили його мистецтва підкорялися люди, боги й навіть природа.
- Павло** — апостол, проповідник християнства в I ст. н. е.
- Пад** — ріка в Північній Італії.
- Пактоль** — золотопосна річка в Лідії.
- Паллада** — епітет богині Афіни.
- Пангея** — гірський хребет в Македонії.
- Паннонія** — область між Стародавньою Дакією та Іллірією (приблизно теперішня Угорщина). Паннонці в поезії виступають як угорці. **Паннонські Альпи** — Трансільванські гори.
- Пангея** — легендарний острів біля берегів Аравії.
- Парки** — три богині долі. Клото прядла нитку життя, Лакесис — тягла, а Атропос відрізувала її.
- Парнас** — гора в Фокіді (Греція). Біля її підніжжя було Кастальське джерело, присвячене Аполлону й музам.
- Парфія** — країна на південь від Каспійського моря.
- Патари** — місто в Південно-Західній Лідії (Мала Азія) з храмом Аполлона.
- Пафія** — епітет Венери (від м. Паф у південно-західній частині Кіпру з храмом богині).

Пегас — крилатий кінь, від удару копита якого на горі Гелікон утворилося джерело Іппокрена, що дає натхнення поетам. **Пегасиди** — музи.

Пеги — джерела в горах Віфінії (Мала Азія).

Пелегнісць — Овідій. **Пелегнійський край** — область в Італії, де жило плем'я пелігні, з м. Сульмон, звідки родом був Овідій.

Пелід — син царя Пелея Ахілл.

Пелопс (Пелоп) — син фрігійського царя Тантала, цар Еліди.

Пенати — боги-охоронці домашнього вогнища, суспільства та держави у римлян.

Пеонія — область у Північній Македонії.

Пергам (Пергама) — троянська цитадель.

Перікл (Періклес, бл. 490—429 рр. до н. е.) — видатний оратор, політичний і військовий діяч Афі.

Персей — давньогрецький герой, який убив горгону Медузу. По смерті перетворений у сузір'я.

Персефонове царство — царство смерті.

Персида — область на березі Персидської затоки.

Персій Авл Флакк (34—62 рр.) — римський поет-сатирик.

Пест — місто на західному узбережжі Луканії (Італія).

Петро — один із апостолів, проповідник християнства.

Піерії доньки — пієриди, музи (від назви гори Піерій в Південно-Західній Македонії, улюбленого місця перебування муз).

Пімплейські води (Пімпла) — джерело на Олімпі. **Пімплейські жителяки** — богині.

Пінд — гірський хребет між Фессалією та Епіром (Греція), місце перебування муз.

Піндар (бл. 518—442 рр. до н. е.) — давньогрецький поет.

Пірена — джерело, утворене, за легендою, від удару копита Пегаса і присвячене музам.

Піроент — власна назва коня.

Пітон (Піфон) — страшний дракон, убитий Аполлоном.

Платон (бл. 427—бл. 348 рр. до н. е.) — грецький філософ.

Плутарх (Плутархус, бл. 45—бл. 127 рр.) — давньогрецький письменник та історик.

Плутон — бог підземного царства.

По — ріка в Північній Італії.

Полібій (бл. 200—120 рр. до н. е.) — грецький історик.

Полігімнія — муза гімнів.

Помпей (Помпеюш) — під цим іменем відомо кілька римських полководців. Можливо, йдеться про Гнея Помпея Великого (106—48 рр. до н. е.), переможця понтійського царя Мітрідата.

Понт — море, глибина. **Понт Евксінський** — Чорне море.

Пріам — цар Трої.

Прозерпіна — богиня підземного світу.

Проперцій Секст (бл. 50—15 рр. до н. е.) — римський поет.

Пропонтіда — Мармурове море.

Рампунтська діва — Немесіда, богиня помсти, її храм був у м. Рампунті.

Ріфейські гори — Урал.

Родопи — гори на сході Балканського півострова, їх ще називали «духовними горами» через велику кількість монастирів.

Родоський колос — тридцятип'ятьохметрова бронзова статуя давньогрецького бога сонця Геліоса на острові Родос (біля південно-західного узбережжя Малої Азії).

Саба — місто в Аравії; **сабейський** — арабський.

Самсон — біблійний персонаж. За легендою, його надзвичайна фізична сила крилась у довгому волоссі. Загинув, зражений своєю коханкою Далілою, яка обстригла його й видала ворогам.

Самуїл-пророк — біблійний персонаж.

Сарматська земля (Сарматія, Савроматія) — так називали античні автори Північне Причорномор'я. У XVI—XVIII ст. поети називали Сарматією Польщу.

Сарра — біблійний персонаж, дружина Авраама.

Сатурн — бог посівів та землеробства, час його панування вважався «золотим віком».

Саул-король — перший ізраїльсько-іудейський цар (XI ст. до н. е.).

Север (Северус, 211—193 рр. до н. е.) — римський імператор.

Семіраміда — легендарна цариця Ассирії, дружина царя Ніна, яка прикрасила Вавилон грандіозними будовами та садами.

Сенека Луцій Анней (бл. 4 р. до н. е.—65 р. н. е.) — римський філософ.

Серафими — шість із дев'яти ангельських чинів у небесній ієрархії. Зображувались у людському образі з шістьма крилами.

Сибарит — житель грецької колонії Сибаріса на півдні Італії. Жителі цього міста були відомі з розгульного, розкішного життя. Звідси **сибарит** — звикла до розкоші людина, нероба, гульвіса.

Сикульський — сіцилійський.

Сирени — казкові істоти, напівптахи-напівжінки, які своїм співом приворожували моряків і спричинялися до їхньої загибелі.

Сігор — місто, в яке ввійшов Лот, урятувавшись із Содома.

Сідон — фінікійське місто, що славилось пурпуром.

Сілоамські води — джерело з купальнею в північно-західній дільниці Єрусалима. Вода його вважалася священною.

Сімоент — притока р. Скамаандр у Малій Азії.

Сіна (Сінай) — гора в Палестині.

Сіон — гора в Єрусалимі.

Сіцилійські німфи — сіцилійські музи, покровительки пастушої (буколічної) поезії.

Скіронові (Спіронські) **скелі** — гори між Мегарою й Аттикою (Греція).

Скрижалі завіту — дві кам'яні плити, на яких, за легендою, було вибито десять морально-повчальних заповідей.

Смірна — місто, де, як гадають, народився Гомер. **Смірнська сурма** — гекзаметр, яким Гомер створив свої поеми.

Соломон (бл. 976—935 рр. до н. е.) — ізраїльсько-іудейський цар, син Давида.

Стагіріт (Стагіріта) — так називали давньогрецького мислителя Арістотеля, уродженця м. Стагір (Македонія).

Стефан — мученик християнської церкви.

Стигійські долини — пекло.

Стікс — ріка в підземному царстві.

Супермен — римський герой, з патріотичної самопожертви сховавши собі руку на очах у ворогів.

Сцілла (Скілла) — небезпечна скеля, а також міфічна потвора, яка підстерігала мореплавців.

Сціпіади — представники римського роду Корнеліїв, до якого належали відомі полководці та державні діячі.

Сціпіон Публій Корнелій Еміліан Африканський (бл. 235—бл. 183 рр. до н. е.) — римський воєначальник, у 146 р. до н. е. зруйнував Карфаген.

Сусанна — біблійний персонаж. Була звинувачена в перелюбстві двома старійшинами, які самі хотіли її спокусити. Це діло розсудив юний Даниїл.

Тавманга — Ірїда, богиня веселки.

Тавріда — Крим.

Таг — золотоносна річка в Іспанії, тепер р. Тайо.

Талія — муза комедії.

Танаїс — грецька назва ріки Дон.

Танробана — давня назва о. Цейлон.

Тарпейська дорога — дорога на Капітолійському горбі, що вела до Тарпейської скелі, звідки скидали приречених на смерть.

Теміс — Феміда.

Темістокл — Фемістокл.

Тенед — острів біля узбережжя Троади. Тут був храм Аполлона.

Термодонт — ріка на північному узбережжі Евксінського Понту, на берегах якої, за міфом, жили амазонки.

Тессалія — Фессалія.

Тимофій — улюблений учень апостола Павла.

Тиндарей — цар Спарти, вирізнявся силою.

Тирсоносець — епітет Вакха, його атрибутом був тирс — палиця, обвита виноградною лозою або плющем.

Титан — бог сонця.

Тібулл Альбій (бл. 50—19 рр. до н. е.) — римський елегійний поет.

Тісіфона (Тизифона) — одна з трьох фурій, богинь помсти.

Тифон — стоголовий велетень, що дихав вогнем; уособлення вулканічних явищ.

Тмол — гора і місто в Лідії.

- Пегас* — крилатий кінь, від удару копита якого на горі Гелікон утворилося джерело Ішпокрена, що дає натхнення поетам. *Пегасиди* — музи.
- Пеги* — джерела в горах Віфінії (Мала Азія).
- Пелегнісць* — Овідій. *Пелегнійський край* — область в Італії, де жило плем'я пелігні, з м. Сульмон, звідки родом був Овідій.
- Пелід* — син царя Пелея Ахілл.
- Пелопс* (Пелоп) — син фрігійського царя Тантала, цар Еліди.
- Пенати* — боги-охоронці домашнього вогнища, суспільства та держави у римлян.
- Пеонія* — область у Північній Македонії.
- Пергам* (Пергама) — троянська цитадель.
- Перікл* (Періклес, бл. 490—429 рр. до н. е.) — видатний оратор, політичний і військовий діяч Афін.
- Персей* — давньогрецький герой, який убив горгону Медузу. По смерті перетворений у сузір'я.
- Персефонове царство* — царство смерті.
- Персида* — область на березі Персидської затоки.
- Персій Авл Флакк* (34—62 рр.) — римський поет-сатирик.
- Пест* — місто на західному узбережжі Луканії (Італія).
- Петро* — один із апостолів, проповідник християнства.
- Піерії доньки* — пієриди, музи (від назви гори Піерій в Південно-Західній Македонії, улюбленого місця перебування муз).
- Пімплейські води* (Пімпла) — джерело на Олімпі. *Пімплейські жительки* — богині.
- Пінд* — гірський хребет між Фессалією та Епіром (Греція), місце перебування муз.
- Піндар* (бл. 518—442 рр. до н. е.) — давньогрецький поет.
- Пирена* — джерело, утворене, за легендою, від удару копита Пегаса і присвячене музам.
- Піроент* — власна назва коня.
- Пітон* (Піфон) — страшний дракон, убитий Аполлоном.
- Платон* (бл. 427—бл. 348 рр. до н. е.) — грецький філософ.
- Плутарх* (Плутархус, бл. 45—бл. 127 рр.) — давньогрецький письменник та історик.
- Плутон* — бог підземного царства.
- По* — ріка в Північній Італії.
- Полібій* (бл. 200—120 рр. до н. е.) — грецький історик.
- Полігімнія* — муза гімнів.
- Помпей* (Помпеюш) — під цим іменем відомо кілька римських полководців. Можливо, йдеться про Гнея Помпея Великого (106—48 рр. до н. е.), переможця понтійського царя Мітрідата.
- Понт* — море, глибина. *Понт Евксінський* — Чорне море.
- Пріам* — цар Трої.
- Прозерпіна* — богиня підземного світу.
- Проперцій Секст* (бл. 50—15 рр. до н. е.) — римський поет.
- Пропонгіда* — Мармурове море.
- Рампунтська діва* — Немесіда, богиня помсти, її храм був у м. Рампунті.
- Ріфейські гори* — Урал.
- Родопи* — гори на сході Балканського півострова, їх ще називали «духовними горами» через велику кількість монастирів.
- Родоський колос* — тридцятичотирьохметрова бронзова статуя давньогрецького бога сонця Геліоса на острові Родос (біля південно-західного узбережжя Малої Азії).
- Саба* — місто в Аравії; *сабейський* — арабський.
- Самсон* — біблійний персонаж. За легендою, його надзвичайна фізична сила крилась у довгому волоссі. Загинув, зраджений своєю коханкою Далілою, яка обстригла його й видала ворогам.
- Самуїл-пророк* — біблійний персонаж.
- Сарматська земля* (Сарматія, Савроматія) — так називали античні автори Північне Причорномор'я. У XVI—XVIII ст. поети називали Сарматією Польщу.
- Сарра* — біблійний персонаж, дружина Авраама.
- Сатурн* — бог посівів та землеробства, час його панування вважався «золотим віком».
- Саул-король* — перший ізраїльсько-іудейський цар (XI ст. до н. е.).
- Север* (Северус, 211—193 рр. до н. е.) — римський імператор.
- Семіраміда* — напівміфічна царяцця Ассирії, дружина царя Ніна, яка прикрасила Вавилон грандіозними будовами та садами.
- Сенека Луцій Анней* (бл. 4 р. до н. е.—65 р. н. е.) — римський філософ.
- Серафими* — вищий із дев'яти ангельських чинів у небесній ієрархії. Зображувались у людському образі з шістьма крилами.
- Сибарит* — житель грецької колонії Сибаріса на півдні Італії. Жителі цього міста були відомі з розгульного, розкішного життя. Звідси *сибарит* — звичка до розкоші людина, нероба, гульвіса.
- Сиккульський* — сіцилійський.
- Сирени* — казкові істоти, напівптахи-напівжінки, які своїм співом приворожували моряків і спричинялися до їхньої загибелі.
- Сігор* — місто, в яке ввійшов Лот, урятувавшись із Содома.
- Сідон* — фінікійське місто, що славилось пурпуром.
- Сілоамські води* — джерело з купальнею в північно-західній ділянці Єрусалима. Вода його вважалася священною.
- Сімоент* — притока р. Скамандр у Малій Азії.
- Сіна* (Сінай) — гора в Палестині.
- Сіон* — гора в Єрусалимі.
- Сіцилійські німфи* — сіцилійські музи, покровительки пастушої (буколичної) поезії.
- Скіронові* (Спіронські) *скелі* — гори між Мегарою й Аттикою (Греція).
- Скрижалі завіту* — дві кам'яні плити, на яких, за легендою, було вибито десять морально-повчальних заповідей.
- Смірна* — місто, де, як гадають, народився Гомер. *Смірнська сурма* — гекзаметр, яким Гомер створив свої поеми.
- Соломон* (бл. 976—935 рр. до н. е.) — ізраїльсько-іудейський цар, син Давида.
- Стагіріт* (Стагіріта) — так називали давньогрецького мислителя Арістотеля, уродженця м. Стагір (Македонія).
- Стефан* — мученик християнської церкви.
- Стигійські долини* — пекло.
- Стікс* — ріка в підземному царстві.
- Сцевола Гай Луцій* — римський герой, з патріотичної самопожертви спалив собі руку на очах у ворогів.
- Сцілла* (Скілла) — небезпечна скеля, а також міфічна потвора, яка підстерігала мореплавців.
- Сціпіади* — представники римського роду Корнеліїв, до якого належали відомі полководці та державні діячі.
- Сціпіон Публій Корнелій Еміліан Африканський* (бл. 235—бл. 183 рр. до н. е.) — римський воєначальник, у 146 р. до н. е. зруйнував Карфаген.
- Сусанна* — біблійний персонаж. Була звинувачена в перелюбстві двома старійшинами, які самі хотіли її спокусити. Це діло розсудив юний Даниїл.
- Тавманта* — Гріда, богиня веселки.
- Тавріда* — Крим.
- Таг* — золотоносна річка в Іспанії, тепер р. Тайо.
- Талія* — муза комедії.
- Танаїс* — грецька назва ріки Дон.
- Таробана* — давня назва о. Цейлон.
- Тарпейська дорога* — дорога на Капітолійському горбі, що вела до Тарпейської скелі, звідки скидали приречених на смерть.
- Теміс* — Феміда.
- Темістокл* — Фемістокл.
- Тенед* — острів біля узбережжя Троади. Тут був храм Аполлона.
- Термодонт* — ріка на північному узбережжі Евксінського Понту, на берегах якої, за міфом, жили амазонки.
- Тессалія* — Фессалія.
- Тимофій* — улюблений учень апостола Павла.
- Тиндарей* — цар Спарти, вирізнявся силою.
- Тирсоносець* — епітет Вакха, його атрибутом був тирс — палиця, обвита виноградною лозою або плетцем.
- Титан* — бог сонця.
- Тибулл Альбій* (бл. 50—19 рр. до н. е.) — римський елегійний поет.
- Тісіфона* (Тізіфона) — одна з трьох фурій, богинь помсти.
- Тифон* — стоголовий велетень, що дихав вогнем; уособлення вулканічних явищ.
- Тмол* — гора і місто в Лідії.

Траян Марк Ульпій (53—117 рр.) — римський імператор, прославився як завойовник.
Тритон — морське божество.
Трітон — озеро в Лівії, на березі якого, за легендою, народилася Міперва.
Трітона парость — Міперва.
Тррада — область у Греції від Егейського моря до Ід.
Троя — головне місто троянців, зруйноване греками (Мала Азія).
Улісс — Одиссей, володар о. Ітаки, учасник Троянської війни, головний герой поеми Гомера «Одіссея».

Фабій Максим Квінт Кунктатор (275—203 рр. до н. е.) — римський полководець, воював з Ганнібалом.
Фавн — божество полів та лісів.
Фавоній — теплий, західний вітер.
Фаєтон — син бога сонця. Правлячи батьковою колісницею, не зміг стримати вогняних копей, і вони наблизились до землі, мало не спаливши її. Щоб попередити катастрофу, Зевс вразив Фаєтона блискавкою.
Фалерн — вино з Фалернської області в Кампанії (Італія), ушановане поетами.
Фарсалия — область і місто в центрі Фессалії, місце перемоги Юлія Цезаря над Помпеем. «Фарсалия» — назва поеми Лукана, римського поета.
Фасіда — ріка в Колхиді.
Феб — епітет Аполлона, поетичний образ сонця. *Фебів триніжок* — триніжок дельфійської жриці Аполлона Піфії, на якому вона ворожила.
Феміда — богиня справедливості й правопорядку.
Фемістокл (бл. 525 — бл. 460 рр. до н. е.) — афінський державний діяч і полководець.
Фенікс — міфічний птах, який відроджувався, згоряючи у вогні.
Фессалия — область у Північній Греції.
Фетіда — богиня моря, мати Ахілла.
Філадельф — прізвисько царя Птолемея II Єгипетського (царював у 285—246 рр. до н. е.).
Філістимляни — плем'я, що заселяло в давнину південно-східне узбережжя Середземного моря.
Флакк Квінт Горацій (65—8 рр. до н. е.) — римський поет.

Флегетон(т) — вогненна ріка в підземному царстві.
Флегра — давня назва Паллепи, півострова у Греції, за легендою, тут відбулася битва між богами і гігантами.
Фокіда — область в Центральній Греції з горами Парнас і Гелікон.
Фортуна — богиня щастя та успіху.
Фосфор — світлоносець, ранішня зоря.
Фракія — історична область на сході Балканського півострова між Егейським, Чорним та Мармуровим морями. *Фракійський співець* — Орфей.
Фрігія — стародавня країна в північно-західній частині Малої Азії.
Фурії — богині помсти (Алекто, Мегера, Тісіфона).
Халдеї — народ, що жив у межиріччі Тігра та Євфрата.
Халіби — народність, що заселяла південне узбережжя Чорного моря, славилася залізними виробами. Слово «халіби» в перекладі з грецької означає «сталі», тобто жорсткі.
Ханаанська земля — стародавня назва території Палестини, Сирії та Фінікії.
Харібда — небезпечний для моряків вир між Італією та Сіцилією навпроти Скілли, а також міфічна потвора, що поглинала хвилі разом з кораблями.
Харіти — богині краси (Евфросина, Аглая, Талія), супутниці Венери. Харітами називали ще муз.
Харон — міфічний перевізник душ померлих через Стікс в підземному царстві.
Харрань — місто в долині між ріками Тігр та Євфрат, найдавніший центр вавилонської культури; виступає як символ багатства.
Цекрони — повноправні афіняни.
Церберський ключ — місце перебування Цербера, багатоголового пса, що охороняв вхід до підземного царства.
Церера (Церес) — богиня землеробства.
Цереалії — свято на честь Церери, відзначалося 12 квітня.
Цидонія — Кидонія.
Циклади — Кіклади.
Циклопи — легендарне плем'я напівдиких людоїдів-велетнів з одним оком на лобі; циклопами називали також ковалів Вулкана, які кували блискавки Юпітеру.

Цимбрійські народи — кимври.
Цинозура — сузір'я Малої Ведмедиці.
Цібелла — Кібелла.
Ціней (Кінеас) — фессалієць, відомий красномовством.
Ціцерон Марк Тулій (106—43 рр. до н. е.) — римський політичний діяч, оратор, письменник.
Чермис море — Червоне море.

Ювенал Децім Юній (бл. 60 — бл. 127 рр.) — римський пост-сатирик.
Юнона — верховна богиня, дружина Юпітера.
Юпітер — верховний бог римлян (у греків Зевс).
Язон (Ясон) — герой давньогрецького міфа, здобув золоте руно за допомогою чарівниці Медеї.

Уклали В. МАСЛЮК та В. ШЕВЧУК

ЗМІСТ

Від редколегії 5	ІОАНН Посольство до папи римського Сікста IV від духовенства, і від князів, і панів руських...* Уривки 42	До книжечки- Переклав Андрій Содомора 56	На старожитний клейпот яспосвітних та вельможних князів Острозьких * 94
ТВОРИ ПОЕТІВ XI—XV ст.	ТВОРИ ПОЕТІВ XVI—XVIII ст.	Себастьяну Маді... Переклав Андрій Содомора 58	ВІТАЛІЙ Епіграми * 95
АНОНІМ [Хвалебна пісня Борису і Глібу] Переклав Леонід Махновець 10	ПАВЛО РУСИН З КРОСНА Похвала поезії Переклав Андрій Содомора 46	ГЕРАСИМ СМОТРИЦЬКИЙ «Погляньте на означники...» * 60	СИМОН СИМОНІД (ШИМОНОВИЧ) Чарн * 98
КИРИЛО ТУРОВСЬКИЙ Слово в неділю по великодні * 12	До Себастьяна Маді... Переклав Віталій Маслюк 49	Плутархус * 61	Женці * 101
АНОНІМ Слово про похід Ігорів, Ігоря, сина Святослава, внука Олега Переклав Леонід Махновець 14	Говорить книга, видобута з книгосховища... Переклав Віталій Маслюк 50	СЕБАСТІАН КЛЕНОВИЧ Роксолапія Уривки з поеми Переклав Михайло Білик 62	МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ Лямент у світа вбогих на жалісне переставлення Леонтія Карповича... Уривки з поеми Переклав Володимир Кречотень 106
ДАНИЛО ЗАТОЧНИК Слово Данила Заточника, писане до князя свого Ярослава Володимировича Переклав Володимир Кречотень 27	Елегія... Переклав Віталій Маслюк 50	СИМОН ПЕКАЛІД Про Острозьку війну під П'яткою Переклав Віталій Маслюк 77	КАСІАН САКОВИЧ Переклав Володимир Кречотень «Коли козацьку мужність...» 113
АНОНІМ Слово про погибель Руської землі Переклав Володимир Кречотень 35	Епіграма Переклав Віталій Маслюк 52	[Заклик до музи] 77	«Сенека правду мовить...» 113
АНОНІМ Слово о Лазаревім воскресінні * 37	Ода Павла Русина з Кросна до Аполлона... Переклав Віталій Маслюк 52	[Опис Острога] 78	«Печалиться даремно...» 114
	Похвала Валерію Максиму. Переклав Андрій Содомора 54	[Острозька тримовна гімназія] 80	«Я теж вам хбчу кілька...» 114
	Про прихід зими Переклав Андрій Содомора 55	[Генеалогія князів Острозьких] 80	«Северус, імператор...» * 115
		[Похід низових козаків під проводом Косинського на Переяслав] 81	«Хто б хотів достатньо тут...» 115
		[Битва під П'яткою] 82	«Коли ж просьбу ту король...» 116
		[Перемир'я] 89	«На безсмертну славу ти...» 118
		ДЕМ'ЯН НАЛИВАЙКО Про час * 92	СИМОН ЗИМОРОВИЧ З першого хору, дівочого * 120
		До того, хто доброго сумління * 92	З другого хору, парубочого * 123
		До того ж читача * 93	З третього хору, дівочого * 126

* Поезії, позначені зірочкою,
переклав чи змодернізував
Валерій Шевчук

СОФРОНИЙ ПОЧАСЬКИЙ
Переклав Володимир Кречотень

Гелікон
128

«Колись руки свої...»
132

Парнас
132

Вдячність
136

Зоїлові невдячному вдячність
137

М. Н.

Лямент про нещасну пригоду,
про лихо й мордування
острозьких міщан... *
138

АФАНАСІЙ КАЛЬНОФОЙСЬКИЙ
Епітафії *
147

Про старожитність дому
їхньої світлості князів...
Святополк-Четвертинських *
149

КИРИЛО ТРАНКВІЛІОН-СТАВРОВЕЦЬКИЙ
Про премудрість *
150

Ліки пустельникам та чесним ченцям
на помисли гріховні... *
151

Ліки розкішникам цього світу *
155

БАРТОЛОМЕЙ ЗИМОРОВИЧ
Співаки *
158

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ
Про місяць та зорі *
164

На вино молоде бочка нова де? *
164

Про сонце *
165

Усім весна бува красна *
165

Як є раки на обід,
в меду плавати їм слід *
166

Про шпака *
167

Що тьмяться планети —
нещастя прикмети *
167

І зблота є груди,
а добра не буде! *
168

Млинарське каміння
дасть різне меління *
168

Як дощ осінній,
хлоп пнячить з ліні *
168

Як вітер гуляє, то коминь ламає *
169

Веселка в небі —
втішитись треба! *
169

Автор жалкує і апелює
Переклала Ольга Кречотень
170

В полі робота, до неї охота
Переклала Ольга Кречотень
170

Лисому мудрецеві
Переклала Ольга Кречотень
171

Про час для всього —
доброго, злого
Переклала Ольга Кречотень
171

Мудрий чоловік —
видно звіддалік *
171

Мудрий простому не в смак,
ганить мудрого простак *
171

Один багатий, на другому — лати *
172

Багачеві, Лазареві *
172

Здоров'я — від дітти,
знай добре і про це ти *
173

Світ стрясають грози
на людській ельози *
173

Та ознака в Україні,
що земля її в руїні *
174

Ця війна світ розладна *
174

У миру нема миру *
175

Татарин плюндрує,
як в себе кочує *
175

Світ на всі боки налає широко *
175

Щоби козацький човен
на турків плинув знову *
176

У світі так ведеться,
що лихо сміється *
177

Чпгачу ласкавий,
звжж па оці справи *
177

Русин до поляка,
що по-польськи балака
Переклав Володимир Кречотень
178

Турка зіб'ємо
при Христовім знаку... *
179

Епітафій *
179

ОЛЕКСАНДР БУЧИНСЬКИЙ-ЯСКОЛЬД
«Ледь саян бусурманський...» *
181

Почуття вдячності *
184

Заклик до рицаря *
186

Охоча стежка... *
186

До скептика *
187

ПЕТРО ПОПОВИЧ-ГУЧЕНСЬКИЙ
Із діалогу

«Вірші на воскресіння Христове» *
188

Вірші нищенській утішній *
191

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ
Тому, хто пише вірші *
198

На хміль *
198

«Чоловік, немов трава...» *
198

«Голуб жовчі не має...» *
198

Хто на чужез радий,
сам зловлений буває *
199

Не кожен святоша святий *
199

Про свиню *
199

«Не однакові на смак...» *
199

На образ юпака... *
199

На образ старця... *
199

Шевцю убогому вірші *
200

Якова драбина *
200

Пиворізові *
200

«Буйний, немудрий...» *
200

«Тяжкая рана...»
Переклав Володимир Кречотень
200

Трохи, пічого, надміру, досить
Переклав Володимир Кречотень
200

«Земля, немов темниця...» Переклав Володимир Кречотень 200	Про гребців' сина Переклав Олександр Шугай 211	Образ * 226	Життя в місті Переклав Володимир Кречотень 241
Переспіви з Джона Олена Переклав Володимир Кречотень 200	Про жепців Переклав Олександр Шугай 211	ГРИГОРІЙ ВИШНЕВСЬКИЙ Шлях, устелений лаврами Переклав Віталій Маслюк 228	Фортель Переклав Володимир Кречотень 241
«Поети про Дедала...» * 201	Про зваби жіночі... Переклав Олександр Шугай 212	ДАНИЛО БРАТКОВСЬКИЙ Диспут убогого з паном * 237	Нові палаци Переклав Володимир Кречотень 242
Минутки * 203	Про тверезих і про п'яних Переклав Олександр Шугай 212	Банкет на сеймику * 237	До русина і кальвіна * 242
КЛИМЕНТІЙ ЗІНОВІВ Про зайців Переклав Олександр Шугай 205	Про печаль Переклав Олександр Шугай 212	Сеймик * 238	Де який звичай * 242
Про убогих та багатих * 206	Про жінок, що дітей народжують... Переклав Олександр Шугай 213	Міпльвість світу не зрозуміти Переклав Володимир Кречотень 238	Про шафку з ключем * 242
Про золотарів Переклав Олександр Шугай 206	СТЕФАН ЯВОРСЬКИЙ Арктос гербових планет... * 214	Про наказ Переклав Василь Доманицький 239	Посполите рушення Переклав Володимир Кречотень 243
Про гутників і про склярів Переклав Олександр Шугай 207	Арктос гербових планет, де Київської школи... * 216	Світ Переклав Володимир Кречотень 239	Сусіди Переклав Володимир Кречотень 243
Про кожум'як, що шкіри вичиняють Переклав Олександр Шугай 208	Арктос древніх світил... Переклав Віталій Маслюк 217	Правда Переклав Василь Доманицький 239	Піють півні Переклав Володимир Кречотень 243
Про гончарів — слово віршове похвальне Переклав Олександр Шугай 208	Митрополита рязанського та муромського слізне з книгами прощання Переклав Микола Зеров 218	Однаково Переклав Василь Доманицький 239	ОНУФРІЙ Про вагітних жінок * 244
Про мельників, або ж про мірошників Переклав Олександр Шугай 209	ІВАН (ЯН) ОРНОВСЬКИЙ Піднесення... * 220	Хтось до автора Переклав Василь Доманицький 239	Про жіночу природу, коли дочка в батька обличчям вдається * 245
Про бондарів Переклав Олександр Шугай 209	«Природа добродійна...» * 224	Любов до світу * 240	«Високі люди...» * 245
Про лікарів і про цируликів Переклав Олександр Шугай 209	«В віках, у царстві людським...» * 224	Про моду * 240	Про жіночу природу, 245
Про теслів, або ж про плотників... Переклав Олександр Шугай 210	«Блискать зором страшливим...» * 224	Людина-пава * 240	«На серце не треба...» * 246
Про музик, особливо про цимбалістів та скрипників * 210	«Але час вже пристати...» * 224	Усьому приходить кінець Переклав Володимир Кречотень 240	ІЛАРІОН ЯРОШЕВИЦЬКИЙ Купідон, або крилатий амур Переклав Віталій Маслюк 247
	«Годі вже пером, музо...» * 225	Смерть Переклав Володимир Кречотень 240	

ІВАН МАКСИМОВИЧ Герасим Іорданський * 262	«Небеса починають...» * 278	Вірші, зібрані зі святого писма... * 288	ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА «Залиш, о дух мій, горе...» * 330
«Лучилось якось старцю...» * 264	ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ Похвала Борисфену Переклав Віталій Маслюк 279	СЕМЕН КЛИМОВСЬКИЙ Іхав козак за Дунай 291	«Весна люба, гей, прийшла...» * 331
«Один з братів, бувало...» * 265	Опис Києва Переклав Віталій Маслюк 280	Про правосуддя * 291	«Свій смисл усяка голова трима...» * 331
«Один старець в самоті...» * 265	Байка про сільську та міську мишу Переклав Віталій Маслюк 281	Про правду * 292	«Всякому місту — звичай і права...» * 332
Камбиза * 266	Епіграма на папу Урбана VIII з приводу суду над Галілео Галілеєм Переклав Віталій Маслюк 281	«Правда — свідок конечний...» * 293	«Годі океан скаженний...» * 332
Пимен * 266	Епіграма на зволікання лікаря Стеллера Переклав Віталій Маслюк 282	«Смирення — це висока...» * 294	«В город не підю багатий...» * 333
Тайна * 267	Епіграма на втікача... Переклав Віталій Маслюк 282	«Пресвітлий переможець...» * 295	«Гей поля, поля зелені...» * 333
«Колись один премудрий...» * 268	Епіграма на кравця Переклав Віталій Маслюк 282	ЗАХАР ДЗЮБАРЕВИЧ Псалма терківська та бербешська * 296	«Ой пташино жовтобока...» * 334
Щастя * 268	До Теофіла Зігфріда Байера, зажуреного смертю сина Переклав Віталій Маслюк 282	«Мізерія на цім світі...» * 297	«Чистий можеш быть собою...» * 334
Річ до царя Александра * 269	Про блаженного Олексія Переклав Віталій Маслюк 283	«Щирим серцем я любив...» * 297	«Щастя, а де ти живеш?...» * 335
Цар Александр * 270	Епіграма на Г. Дашкова Переклав Віталій Маслюк 285	«Моя бідна головонько...» * 298	«Розкидай удаль зір свій...» * 336
«Хтось сказав був: «Вже вина...» * 271	Плаче пастушок у довгу негоду * 286	«Смутно на серці...» * 298	«Ми тебе зовсім марнуєм...» * 336
«Дві в західних країнах...» * 271	Капт * 286	ІОАСАФ ГОРЛЕНКО Із поеми «Бран семи добродійництв з сімома гріхами в людині-мандрівцю» * 299	«О спокою наш коханий!...» * 337
«Не сторожа велика...» * 275	ОЛЕКСІЙ СЛОВИЦЬКИЙ «Хто квітів польових...» * 287	СТЕФАН ВІТИНСЬКИЙ Із книги «Епінікіон» * 307	«Піднімсь у небеса...» * 338
«Любов'ю Август царство...» * 275	Передмова до читальника * 287	ІГНАТІЙ МАКСИМОВИЧ Ода на перший день травня 1761 року * 311	Дука, мапдруючи, співає пісню * 339
«Отемнять злотні храм...» * 276		СЕМЕН ДІВОВИЧ Із поеми «Розмова Великоросії з Малоросією» * 315	Облудники, молячись, співають * 339
«Сторожує журавель...» * 276			De libertate * 340
«Золотий тепер наш вік...» * 276			Quid est virtus? * 340
Епіграми * 276			Епіграма * 340
«Коли вода в краплині...» * 277			Фабула * 340
«День нашої бутності...» * 278			

- «Хоч спочатку гріх вабливий...» *
341
- Байка про Козлятко
і Вовка-флейтиста
Переклав Віталій Маслюк
341
- Епіграма
Переклав Віталій Маслюк
342
- Похвала бідності
Переклав Микола Зеров
342
- «Ось вопа, молодість року!...»
Переклав Микола Зеров
344
- На день народження Василя Томари
Переклав Микола Зеров
344
- ІНОК ЯКІВ
- Сатиричний вірш 1764 року *
345
- Плач київських ченців *
350
- ІВАН ПАШКОВСЬКИЙ
- Пісня світова
(«Поки ж думати, боже, дай знати...») *
357
- Пісня світова
(«Мусиш ти ся признати...»)
358
- «Не уважай, що я убога...»
359
- Пісня світська
(«Гей, не тіштеся,
вороженьки, не тіштеся...»)
359
- Пісня світська
(«Тяжкая річ любити...»)
360
- Пісня світська
(«О як тяжко, хто кохає...»)
360
- Пісня світська
(«Ох, мні жаль непомаду...»)
361
- Пісня світська
(«Летів чорний жук...»)
361
- ІВАН
- Героїчні вірші...
Переклав Володимир Кречотень
362
- ІВАН НЕКРАШЕВИЧ
- Лист, писаний Івану Филиповичу *
371
- Сповідь 1789 року, лютого — дня
Перекладено мову дузовника *
372
- Лист, писаний до гнідинського
священика Івана Филиповича...
375
- ВАСИЛЬ ДОВГОВИЧ
- Вірш-звертання до учнів...
Переклав Віталій Маслюк
377
- Роздуми під Новий рік
Переклав Віталій Маслюк
378
- Епіграма на портрет Івanni Ковачич
Переклав Віталій Маслюк
378
- Епіграма на дiм Матвія Реталлера
Переклав Віталій Маслюк
379
- Епіграма
на римо-католицького каноніка...
Івана Васса
Переклав Віталій Маслюк
379
- Епіграма на резиденцію
римо-католицького єпископа
у Великому Варадині...
Переклав Віталій Маслюк
379
- Епіграма на викладача історії
Йосипа Керестура
Переклав Віталій Маслюк
379
- Епіграма на викладача фізики
Мартіна Варгу...
Переклав Віталій Маслюк
380
- Епіграма на того ж Мартіна Варгу
Переклав Віталій Маслюк
380
- Епіграма на Олексія Почі про себе...
Переклав Віталій Маслюк
381
- Спіноза
Переклав Віталій Маслюк
381
- Епіграма про доброчесність і гроші
Переклав Віталій Маслюк
381
- Епіграма про доброчесність
Переклав Віталій Маслюк
381
- Щасливий той, хто вживає вино
Переклав Віталій Маслюк
382
- Епіграма на базіку...
Переклав Віталій Маслюк
382
- Епіграма на хвалька...
Переклав Віталій Маслюк
382
- Інша на такого ж
Переклав Віталій Маслюк
382
- Система Канта...
Переклав Віталій Маслюк
383
- Прощання соромливості
в ХІХ столітті
Переклав Віталій Маслюк
383
- Епіграма на зображення Купідона
Переклав Віталій Маслюк
383
- За системою Канта, бога немає...
Переклав Віталій Маслюк
383
- Епіграма на римо-католицького
священика Івана Тереля...
Переклав Віталій Маслюк
384
- Моральне обличчя вихованців
Трнавської семінарії...
Переклав Віталій Маслюк
384
- Роздумуючи
над занепадом працелюбності...
Переклав Віталій Маслюк
385
- Лучкай-квіткар *
385
- Чому я й досі музикант? *
386
- Весняна замріяність
Переклав Юрій Шкробинець
386
- Агнесні достоїнства
Переклав Юрій Шкробинець
386
- Її ученість
Переклав Юрій Шкробинець
386
- Її вуста
Переклав Юрій Шкробинець
387
- Агнесине ім'я
Переклав Юрій Шкробинець
387
- Благання до Купідона...
Переклав Юрій Шкробинець
387
- Пісенна похвала селянці-молодці
Переклав Юрій Шкробинець
387
- Напіввесела, напівсумна пісня...
Переклав Юрій Шкробинець
388
- Шандорова упевненість
Переклав Юрій Шкробинець
388
- Пісня триумфу
Переклав Юрій Шкробинець
388
- АКРОВІРШЕВІ ПОЕТИ
- РОМАН КОРЕЦЬКИЙ
Пісня про бідного сироту *
390

ІЛЛЯ БАЧИНСЬКИЙ
Пісня світова *
391

ІНОКІНІЯ АНІСІЯ
Пісня набожна *
392

ІВОНЕНКО П.
«Я блукаю сиротою...» *
393

ОЛЕКСАНДР ПАДАЛЬСЬКИЙ
Пісня о світі *
394

АВТОР ЛЕВИЦЬКИЙ
«А хто ся на світі без долі уродить...»
397

АГАПОН
Пісня світова *
398

ГРИГОРІЙ
«Гей ти, горда дівчинонько...» *
400

ФТЕОДОР КОСТЕВИЧ
«Фальшивая юність...»
402

ВАСИЛЬ ПАШКОВСЬКИЙ
«Великий мій жалю...» *
403

ПОСИП
«Ой під вишнею...»
404

ПАВЛО
«Покиньте шуміти...»
405

ТИМОФІЙ РЖ...
«Ти, мій творче, на хресті...» *
406

ПЕТРО
Пісня про марнотність світу *
408

ІВАН ПАСТЕЛІЙ
Пісня *
409

Примітки
411

Словник
античних та біблійних імен і назв
434

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

В ШЕСТИ ТОМАХ

ТОМ I

Произведения поэтов
XI—XVIII ст.

Составитель
Валерий Александрович Шевчук

Титульный редактор

И. П. Бажан

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1984

(На украинском языке)

Редактор С. А. Захарова
Художник В. М. Дозорець
Художній редактор І. М. Гаврилюк
Технічний редактор Л. І. Ільченко
Коректор Г. П. Брѣоженко

Информ. бланк № 1272

Здано до складання 16.08.83.
Підписано до друку 07.05.84.
Формат 60×100^{1/16}.

Папір друкарський № 1. Гарнітура звичайна нова.
Друк високий. Ум. друк. арк. 31,635.
Ум. фарб. відб. 32,745. Обл.-вид. арк. 29,858.
Тираж 20 000. Зам. 3—235.
Ціна 2 крб. 60 к.

Видавництво художньої
літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика
«Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

«А

A72 **Антологія української поезії: В 6-ти т. Т. 1. / Упоряд. В. Шевчук. — К.: Дніпро, 1984. — 454 с.**

До тому ввійшли кращі зразки творчості поетів XI—XVIII ст. Читач знайде тут пам'ятки від найдавнішої книжної поезії, що культивувалася в часи Київської Русі й започаткувала літератури трьох братніх східнослов'янських народів, до становлення української культури в XVI ст. Найбільший розділ тому — поезія доби українського Ренесансу та барокко (XVI—XVIII ст.), яка представлена в широкому різноманітті жанрів і форм. Окремим розділом подано також зразки творчості так званих акровіршевих поетів.

У

А 4702590100—055 передплатне
М205(04)—84